

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 22
Том 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук відповідно до Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Голова редакційної ради:

Палінчак М. М. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри міжнародної політики, декан факультету міжнародних економічних відносин, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Члени редколегії:

Бідзіля Ю. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувач кафедри журналістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Вереш М. Т. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гвоздяк О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Голік С. В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гжесяк Ян – д-р габ., професор Державної вищої професійної школи в Коніні, Конін, Польща

Девіцька А. І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Добровольська О. Я. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри іноземної філології та перекладу, Національний транспортний університет

Мафтин Н. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Павлак Мірослав – д-р габ., професор, ректор, Державна вища професійна школа в Коніні, Конін, Польща

Печарський А. Я. – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка, Львівський національний університет імені Івана Франка

Попович Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Рогач Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Фабіан М. П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Чендей Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Чик Д. Ч. – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і методики їх викладання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 3 від 31.03.2022 року.**

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 23097-12927P,

видане Державною реєстраційною службою України 10.01.2018 р.

Офіційний сайт видання: www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2663-4880 (print)
ISSN 2663-4899 (online)

© Ужгородський національний університет, 2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНСЬКА МОВА

Мініч Л.С., Демчук О.А. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОКЕАН» У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ МАХНА.....	9
Пігель В.М., Пігель В.І. ТИПОЛОГІЯ МЕТОНІМІЙНИХ ВІДНОШЕНЬ У СТРУКТУРІ НЕПОХІДНИХ НАЗВ ЧАСТИН ТІЛА.....	13
Пославська Н.М. ДИСКУРС ЛЮБОВІ: ПОШУК В. ПЕТРОВИМ-ДОМОНТОВИЧЕМ НОВОЇ МОВИ КОХАННЯ НА ТЛІ ВСЕЗАГАЛЬНОЇ КРИЗИ СВІДОМОСТІ.....	17
Семенюк О.А. ГУЦУЛЬСЬКИЙ ДІАЛЕКТ В УКРАЇНСЬКОМУ YOUTUBE-ПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ВІДЕОБЛОГУ ІРИНИ ВИХОВАНЕЦЬ «ЛІЖНИК-TV»).....	23
Стадній А.С., Зозуля І.Є. НЕОАНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	29
Теглівець Ю.В. НЕОЛОГІЗМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ.....	33
Тележкіна О.О., Голтвеницька М.В. ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ПОВТОРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕТИЧНІЙ МОВІ II ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	38
Фаріон І.Д. СЛОВО ЯК ЗМІНА ДІЙСНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ (<i>ГАРАНТУВАТИ</i> ЧИ <i>ЗАПЕВНИТИ</i> , <i>TO GUARANTEE</i> OR <i>TO ASSURE?</i>).....	43
Шевчук З.С. ОБРАЗНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДНИК ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ <i>СТРАЖДАННЯ</i> В НОВЕЛАХ ГАЛИНИ ТАРАСЮК.....	49

РОЗДІЛ 2

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

Дорчак С. КАВКАЗЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ РЕФЛЕКСІЇ У СЛОВАЦЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ.....	54
Тараненко В.В. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ЗМІСТ ЗВЕРНЕННЯ У ПРАВОСЛАВНІЙ МОЛИТВІ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЮ МОВОЮ.....	60

РОЗДІЛ 3

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Могельницька Л.Ф., Пролігіна О.Л. УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	66
Nevreva M.N., Zaitseva O.Yu., Dyachenko G.F. COMPARISON OF IMPLEMENTATION INDICATORS OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE WORD 'PLANT' IN TEXT CORPORA "AUTOMATION OF HEAT AND POWER PROCESSES, "CHEMICAL ENGINEERING" AND "ACOUSTICS AND ULTRASONIC TECHNOLOGY".....	74
Onyshchak H.V., Popovych Y.V. SEMANTIC PECULIARITIES OF THE NOUNS WITH THE MIDDLE DEGREE OF POLYSEMY DENOTING <i>GOOD</i> IN ENGLISH.....	79
Павлюк Х.Т. КОНЦЕПТ <i>FEAR</i> У МОЛОДІЖНОМУ ДИСТОПІЧНОМУ РОМАНІ-ТРИЛОГІЇ ДЖ. ДЕШНЕРА «THE MAZE RUNNER».....	84
Паладьєва А.Ф. ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ У НАРАТИВНОМУ ДИСКУРСІ.....	89
Палиця Г.С. ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТАКТУ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО КОРОНАВОКАБУЛЯРУ).....	94
Прима В.В. ДИСКУРС: ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ.....	98
Рибіна Н.В., Кошіль Н.Є., Гирила О.С. ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВИЯВУ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	104
Rogulska O.O., Tarasova O.V., Roskvas I.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TEACHING BACHELORS OF FOREIGN PHILOLOGY IN THE INFORMATION-EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT HEL.....	108
Sivaieva O.S. HEALTH: HOW IT IS SEEN BY STUDENTS IN COVID TIME.....	118

Стегницька Л.В., Школьна Н.О. NOMINA PROPRIA У СТАНОВЛЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	123
Сусол Л.О. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНИМИ ПРОГРАМАМИ ПРАВО ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	128
Tomchakovska Yu.O. TO THE HISTORY OF ENGLISH OCCULT DISCOURSE.....	133
Шрамко Р.Г., Рахно М.Ю. ПРЕДИКАТИ СТАНУ СУБ'ЄКТА ЯК ВЕРБАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНІВ «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ» ТА «ЧУТТЯ І ЧУТЛИВІСТЬ» ДЖЕЙН ОСТЕН).....	137

РОЗДІЛ 4

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Береговенко Н.С., Зізінська А.П. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ МАЛОВЖИВАНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМІВ КАНАЛУ ВВС “THE BLUE PLANET” ТА “LIFE”).....	143
Воскобойник В.І., Тагільцева Я.М. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АФІКСАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	148
Гізер К.О. ПЕРЕКЛАДАЦЬКЕ ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ТЕКСТІВ МЕДІАДИСКУРСУ.....	153
Дмитрошкін Д.Е., Купчишина Ю.А. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ТА ЗАМОВЛЕНЬ.....	160
Костенко Г.М. УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ.....	165
Линтвар О.М., Плетенецька Ю.М., Попович Н.М. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ COVID-19 УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	170
Moshkovska L.M. LINGUOPRAGMATIC ASPECTS OF CREDIBILITY REALIZATION IN TRANSLATION.....	175
Ноговська С.Г. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ТОНІЗУЮЧИХ НАПОЇВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: КОРПУСНЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	182
Ostapenko S.A., Kuts M.O. METHODS OF RENDERING EMOTIONALLY COLOURED VOCABULARY IN THE PROCESS OF LITERARY TRANSLATION	190
Панько О.І. КАЗКОВА ПОВІСТЬ РОАЛЬДА ДАЛА «ВДВ»: ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В. МОРОЗОВА.....	194
Поліщук Н.О., Головня А.В. ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ СОМЕЛЬЄ У ПЕРЕКЛАДІ.....	200
Ренська І.І. РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗВУКОВИХ ТЕКСТІВ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ).....	205
Романенко Н.В. ВОЄННА ПРОЗА Е. ГЕМІНГВЕЯ У НОВІТНЬОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ПРОЩАВАЙ, ЗБРОЄ»).....	209
Сілютіна І.О., Синьо В.В., Познанський Р.В. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ.....	215
Шум О.В. АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ М. ЛЕВИЦЬКОЇ: ОРИГІНАЛ VS ПЕРЕКЛАД (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «КОРОТКА ІСТОРІЯ ТРАКТОРІВ ПО-УКРАЇНСЬКИ»).....	222

РОЗДІЛ 5

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Круглій О.Р., Черняк О.П. АНГЛОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	227
Лучечко Т.М. СЕМАНТИКА БІЛОГО КОЛЬОРУ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ.....	232

РОЗДІЛ 6

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Іванишин М.В. ГАСТРОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПОЕТИКАЛЬНА РИСА ТА МАРКЕР КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	237
Томенко О.М. ОБРАЗ МАТЕРІ У ТЕТРАЛОГІЇ «ТРУДОВА КНИЖКА МАТЕРІ» МИКОЛИ ТОМЕНКА.....	242

CONTENTS

SECTION 1**UKRAINIAN LANGUAGE**

Minich L.S., Demchuk O.A. VERBALIZATION OF THE OCEAN CONCEPT IN VASYL MAKHNO'S POETRY.....	9
Pitel V.M., Pitel V.I. TYPOLOGY OF METONYMIC RELATIONS IN THE STRUCTURE OF NON-DERIVATIVE NAMES OF BODY PARTS.....	13
Poslavska N.M. DISCOURSE OF LOVE: V. PETROV-DOMONTOVYCH'S SEARCH FOR A NEW LANGUAGE OF LOVE AGAINST A GENERAL CRISIS OF AWARENESS.....	17
Semeniuk O.A. HUTSUL DIALECT ON UKRAINIAN YOUTUBE (ON MATERIAL OF IRYNA VYKHOVANETS' VIDEO BLOG 'LIZHNYK-TV').....	23
Stadnii A.S., Zozulia I.Ye. NEO-ANGLICISM IN MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE.....	29
Tehlivets Yu.V. NEOLOGISMS OF SOCIAL AND POLITICAL VOCABULARY.....	33
Tieliezhkina O.O., Holtvenytska M.V. LEXICAL AND SYNTACTICAL REPETITIONS IN THE MODERN UKRAINIAN POETIC LANGUAGE OF THE SECOND HALF OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY.....	38
Farion I.D. THE WORD AS A CHANGE OF REALITY: TO THE PROBLEM OF COMPARATIVE LEXICAL - SEMANTIC MANIPULATIONS (<i>TO GUARANTEE OR TO ASSURE?</i>).....	43
Shevchuk Z.S. IMAGEMENT AND EVALUATION COMPONENT AS A COMPONENT OF THE LEXICAL AND SEMATIC FIELD OF <i>SUFFERING</i> IN HALYNA TARASYUK'S NOVELS.....	49

SECTION 2**SLAVIC LANGUAGES**

Dorchak S. CAUCASIAN LITERARY REFLECTIONS IN SLOVAK TRANSLATIONS.....	54
Taranenko V.V. STRUCTURAL AND SEMANTIC CONTENT OF THE APPEAL IN ORTHODOX PRAYER IN THE CHURCH SLAVIC LANGUAGE.....	60

SECTION 3**GERMANIC LANGUAGES**

Mohelnytska L.F., Prolyhina O.L. INTRODUCTION OF A COMPETENCE APPROACH TO THE FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS SPECIALISTS.....	66
Nevreva M.N., Zaitseva O.Yu., Dyachenko G.F. COMPARISON OF IMPLEMENTATION INDICATORS OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE WORD 'PLANT' IN TEXT CORPORA "AUTOMATION OF HEAT AND POWER PROCESSES, "CHEMICAL ENGINEERING" AND "ACOUSTICS AND ULTRASONIC TECHNOLOGY".....	74
Onyshchak H.V., Popovych Y.V. SEMANTIC PECULIARITIES OF THE NOUNS WITH THE MIDDLE DEGREE OF POLYSEMY DENOTING <i>GOOD</i> IN ENGLISH.....	79
Pavliuk Kh.T. CONCEPT <i>FEAR</i> IN J. DASHNER'S YOUNG-ADULT DYSTOPIAN TRILOGY NOVEL «THE MAZE RUNNER».....	84
Paladieva A.F. PECULIARITIES OF THE SUBJECT ORGANIZATION OF THE TEXT IN NARRATIVE DISCOURSE.....	89
Palytsia H.S. LEXICAL MEANS OF EXPRESSION OF CONTACT (ON THE MATERIAL OF THE GERMAN PEDAGOGICAL CORONAVOCABULARY).....	94
Pryma V.V. DISCOURSE: SCIENTIFIC VIEWS OF DEFINITION AND SUBJECT.....	98
Rybina N.V., Koshil N.Ie., Hyryla O.S. PECULIARITIES OF INTERCULTURAL ENGLISH COMMUNICATION AS A MANIFESTATION OF LANGUAGE COMPETENCE.....	104

Rogulska O.O., Tarasova O.V., Roskvas I.A. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TEACHING BACHELORS OF FOREIGN PHILOLOGY IN THE INFORMATION-EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT HEL.....	108
Sivaieva O.S. HEALTH: HOW IT IS SEEN BY STUDENTS IN COVID TIME.....	118
Stehniatska L.V., Shkolna N.O. NOMINA PROPRIA IN FORMING OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY.....	123
Susol L.O. THE MAIN FEATURES OF DISTANCE LEARNING ENGLISH FOR OBTAINING HIGHER EDUCATION ACCORDING TO EDUCATIONAL PROGRAMMES LAW AND LAW ENFORCEMENT	128
Tomchakovska Yu.O. ДО ІСТОРИЇ АНГЛІОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ.....	133
Shramko R.H., Rakhno M.Yu. SUBJECT STATE PREDICATES AS VERBAL REPRESENTATIVES OF THE NATIONAL WORLD-IMAGE (BASED ON THE UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE NOVELS “PRIDE AND PREJUDICE” AND “SENSE AND SENSIBILITY” BY JANE AUSTEN)	137

SECTION 4 TRANSLATION STUDIES

Berehovenko N.S., Zizinska A.P. WAYS OF TRANSLATION OF RARE ENGLISH ADJECTIVES OF DIMENSION BASED ON THE BBC’S DOCUMENTARIES BLUE PLANET AND LIFE.....	143
Voskoboinyk V.I., Tahiltseva Ya.M. PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH AFFIXED ECONOMIC TERMS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	148
Hizer K.O. TRANSLATIONAL REPRODUCTION OF MODALITY AS A MEANS OF REALIZATION OF IDEOLOGICAL COMPONENT OF THE MEDIA DISCOURSE TEXTS.....	153
Dmytroshkin D.E., Kupchyshyna Yu.A. STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH COMMERCIAL OFFERS AND ORDERS.....	160
Kostenko H.M. UKRAINIAN POLITICAL VOCABULARY AS AN OBJECT OF TRANSLATION.....	165
Lyntvar O.M., Pletenetska Yu.M., Popovych N.M. SPECIFICS OF COVID-19 NEOLOGISMS TRANSLATION INTO UKRAINIAN.....	170
Moshkovska L.M. LINGUOPRAGMATIC ASPECTS OF CREDIBILITY REALIZATION IN TRANSLATION.....	175
Nohovska S.H. PECULIARITIES OF ENGLISH LANGUAGE TONING DRINKS ADVERTISING TEXTS REPRODUCTION IN UKRAINIAN: CORPUS-BASED EXPERIMENTAL RESEARCH.....	182
Ostapenko S.A., Kuts M.O. METHODS OF RENDERING EMOTIONALLY COLOURED VOCABULARY IN THE PROCESS OF LITERARY TRANSLATION	190
Panko O.I. FANTASY STORY “BFG” BY ROALD DAHL: LEXICAL AND STYLISTICAL FEATURES OF THE TRANSLATION DONE BY V. MOROZOV.....	194
Polishchuk N.O., Holovnia A.V. RENDERING SOMELIER TERMINOLOGY IN TRANSLATION	200
Renska I.I. RHYTHMIC ORGANIZATION OF SOUND TEXTS ORIGINAL AND TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES).....	205
Romanenko N.V. MODERN UKRAINIAN TRANSLATION OF E. HEMINGWAY’S WAR PROSE (ILLUSTRATED WITH THE NOVEL <i>A FAREWELL TO ARMS</i>).....	209
Siliutina I.O., Syno V.V., Poznanskyi R.V. FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS.....	215
Shum O.V. INDIVIDUAL STYLE OF M. LEVYTSKA: ORIGINAL TEXT VS TRANSLATION (BASED ON THE NOVEL “A SHORT HISTORY OF TRACTORS IN UKRAINIAN”).....	222

SECTION 5 COMPARATIVE, HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS

Kruhlii O.R., Cherniak O.P. ENGLISH BORROWINGS IN MODERN POLISH AND UKRAINIAN.....	227
Luzechko T.M. WHITE COLOUR SEMANTICS IN UKRAINIAN AND ENGLISH PROVERBS.....	232

SECTION 5
LITERATURE STUDIES

Ivanyshyn M.V. GASTRONOMICAL DISCOURSE OF POPULAR LITERATURE
AS A POETIC FEATURE AND A MARKER OF CULTURAL IDENTITY..... 237

Tomenko O.M. IMAGE OF MOTHER IN TETRALOGY ‘MOTHER’S WORK RECORD CARD’
BY MYKOLA TOMENKO..... 242

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'37/821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.1>

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ОКЕАН» У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ МАХНА

VERBALIZATION OF THE OCEAN CONCEPT IN VASYL MAKHNO'S POETRY

Мініч Л.С.,

*orcid.org/0000-0003-3105-6835**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент катедри української мови і літератури
Національного університету «Острозька академія»*

Демчук О.А.,

*orcid.org/0000-0003-2031-0092**аспірантка катедри української мови і літератури
Національного університету «Острозька академія»*

У статті за допомогою методів концептуального аналізу й аналізу дефініцій досліджено шляхи й способи вербалізації концепту «океан», його мовно-стилістичні особливості та значеннєві відтінки в поетичних текстах українського письменника-мандрівника Василя Махна. У роботі проаналізовано символи, образи й тропи, що формують семантичний каркас «океану» в творчості автора, а також значення й функції концепту в поетичній картині світу письменника.

У науковій розвідці простежено зв'язок кочівного трибу життя Василя Махна з його ідіостилем. З'ясовано, що невід'ємною частиною поетичних текстів автора стали акватичні образи, серед яких і образ океану, котрий яскраво репрезентує концептосферу творчості українського поета. У статті доведено, що концептосфера поезій автора не зовсім відповідає звичній і типовій мовній картині представника українського етносу, оскільки письменник тривалий час мешкає в Америці.

У роботі проаналізовано дефініції лексеми «океан» та простежено нові значення й форми вираження досліджуваного концепту в авторському образному обрамленні Василя Махна. Концепт «океан» у текстах поета має різні дефініції, серед яких означення водного простору й чогось неосяжного, зокрема «океан» постає в текстах безмежною чорною дірою, де можна загубити все, або ж просто частиною буденного пейзажу. Також аналізований концепт у поезії письменника набуває дуальних характеристик, наприклад водна стихія в мовній картині автора постає то меланхолійною та спокійною, то грізною та деструктивною.

У науковій розвідці також доведено, що вербалізація концепту «океан» у поетичних текстах Василя Махна доволі часто завуальована, виражена за допомогою перифразів, різних асоціативних лексем, тропів чи образів. Окрім того, «океан» у поезіях письменника постає живим, набуває рис персоніфікації, що пов'язано з архетипними уявленнями про водний простір як божество чи якусь магічну істоту.

У статті досліджено, що в текстах поета концепт «океан» вербалізовано здебільшого іменниками, рідше – приметниками, до того ж у поезіях Василя Махна лексема «океан» часто обрамлена епітетами.

Ключові слова: океан, концепт, концептосфера, мовна картина світу, ідіостиль.

The article deals with the ways and means of the ocean concept verbalization, its linguistic and stylistic features and its semantic nuances in the poetic texts of Vasyl Makhno with help of methods of conceptual analysis and analysis of definitions. The study analyzes the symbols, images and paths that form the semantic framework of the «ocean» in the writer's poetry, as well as the meaning and functions of the concept in the poetic picture of the author's world.

Scientific research investigates the connection between the nomadic tribe of Vasyl Makhno's life and his idiostyle. It was found that aquatic images became an integral part of the author's poetic texts, including the image of the ocean, which vividly represents the conceptual sphere of the Ukrainian poet's work. The article proves that the conceptual sphere of the author's poetry does not quite correspond to the usual and typical linguistic picture of the representative of the Ukrainian ethnic group, because the writer has lived in America for a long time.

The research analyzes definitions of the word «ocean» and new meanings and forms of expression of the researched concept in the author figurative frame of Vasyl Makhno. The ocean concept in the poet's texts acquires various definitions, including the definition of water space and something immeasurable, in particular, the ocean appears in the poetry as a boundless black hole where you can lose everything, or as a part of usual landscape. Also, the analyzed concept in the writer's poetry acquires dual characteristics, in particular, the water element in the author's linguistic picture can be melancholy and calm, then formidable and destructive.

The article also shows that the verbalization of the ocean concept in the poetic texts of Vasyl Makhno is often veiled, expressed through paraphrases, various associative tokens, tropes or images. In addition, the «ocean» in the writer's poetry comes alive, acquires a feature of personification, which is associated with archetypal ideas about water space as a deity or a magical creature.

The article investigates that the ocean concept is verbalized mostly by nouns, less often by adjectives in the poet's texts, and the token «ocean» is often framed by epithets in Vasyl Makhno's poems.

Key words: ocean, concept, conceptual sphere, linguistic picture of the world, individual style.

Постановка проблеми. У сучасній мовознавчій науці зросло зацікавлення когнітивною діяльністю людини, де мова є засобом концептуалізації навколишньої дійсності. Утворення певних концептів у свідомості індивіда виникає внаслідок особливостей особистісного сприйняття універсуму, котрі залежать від світоглядних орієнтирів, само- та етноідентичності, колективного несвідомого, архетипних уявлень, що впливають на мовну картину світу людини. Власне тому в лінгвістиці набувають актуальності дослідження мовної системи окремої особи, ідіостилю письменників, в контексті якого важливим є концепт – вербалізоване індивідуальне ментальне утворення в свідомості людини, яке сформоване під впливом соціуму та культури, що оточували особистість упродовж життя. Зацікавлення сучасної мовознавчої науки у сфері дослідження концептів як частини авторської мовної картини світу спрямоване також і на письменників, основою творчості яких стало інтелектуальне кочівництво, а стилем життя – мандрівний. До таких авторів належить і Василь Махно – сучасний український письменник, чия творчість цікава тим, що мовна картина світу митця сформована значною мірою завдяки пізнанню нових культур під час подорожей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття концепту досліджували Михайло Бахтін, Анна Вежбіцька, Костянтин Голобородько, Лариса Ковбасюк, Вікторія Красних, Мирослав Лаюк, Олена Селіванова, Вероніка Телія та інші. Серед науковців, що присвятили студії творчості Василя Махна, можемо виокремити Івана Андрусика, Тараса Антиповича, Юрія Барабаша, Тамару Гундорову, Андрія Дрозда, Олесю Калинюшко, Світлану Кочергу, Світлану Марчук, Йоханена Петровського-Штерна, Марію Ревакович, Богдана Рубчака. Науково-методологічною базою нашого дослідження стали праці Анни Косенко, у яких науковиця зосередила увагу на питаннях концепту, аналізу його в поетичній творчості, Анатолія Загнітка та Лесі Оліфіренко щодо естетики мови поезій Василя Махна. Також за основу цієї студії взято працю Карла-Густава Юнга про архетипи й колективне несвідоме. Жодна з цих розвідок не зосереджена на репрезентації кон-

цептів, зокрема й концепту *океан*, у поезіях Василя Махна, що й робить наше дослідження актуальним.

Постановка завдання. Завдання статті полягає в дослідженні способів вербалізації концепту *океан* в поетичних текстах Василя Махна, в аналізі образно-стилістичних мовних засобів його репрезентації у творчості письменника.

Виклад основного матеріалу. Творчість Василя Махна займає чільне місце в літературному просторі, оскільки його нові книги завжди привертають до себе увагу критиків та літературознавців. Жанрові горизонти текстів письменника доволі розмаїті, зокрема в доробку автора є збірка оповідань «Дім у Бейтінг Голлов», що стала Книгою року ВВС – 2015, а останні дві збірки есеїстики, «Околиці та пограниччя» та «Уздовж океану на ровері», увійшли до короткого списку Книги року ВВС – Есеїстика 2019 і 2020 років відповідно, перший же роман Василя Махна «Вічний календар» теж був номінований на Книгу року ВВС – 2019 і Шевченківську премію – 2020. Проте дебютував автор як поет 1993 року й має понад десять поетичних збірок, тому впевнено закріпив за собою цей статус у літературному світі. Поезії становлять лівову частину творчого доробку автора й мають яскраву концептосферу, оскільки Василь Махно – людина-пілігрим. Поет перебуває в безперервному пошуку сенсів і себе, виміром його екзистенції стали подорожі, відкриття різноманітних культур, самоусвідомлення через пізнання нового. Письменника, як і його творчість, приймають у різних країнах світу: Америка, Грузія, Естонія, Ізраїль, Індія, Латвія, Литва, Німеччина, Сербія, Польща, Румунія, Чехія та інші. Хоча й, на думку Тамари Гундорової й більшості науковців, «...Махно свідомо зараховує себе до української літератури, з якою пов'язав себе ще у тернопільський період, і пише українською мовою» [1, с. 3], внаслідок мандрівного трибу життя концептосфера поезії Василя Махна виходить за межі окресленого колективним несвідомим й архаїчними уявленнями українського етносу.

Загалом, на думку Анатолія Загнітка й Лесі Оліфіренко, поетика текстів Василя Махна полягає у використанні несподіваних образів та засобів

досягнення цієї образності [2, с. 15], зокрема особливість естетики поетичних текстів письменника – у тому, що частиною його ідіостилу стали акватичні концепти, серед яких й *океан*. Про це й свідчить часте вживання цієї лексеми у назвах збірок, есе чи окремих поезій: «*Поет, океан і риба*», «*Уздовж океану на ровері*», «*Океан Сен-Жон Перса*», «*Осінь поблизу океану*», «*Перед океаном*», «*Дім перед океаном*» тощо. Проникнення *океану* в концептосферу творчості автора пов'язане насамперед зі зміною місця проживання митця-мандрівника з України на Америку з 2000 року, тому *океан* – це вже частина повсякденності Василя Махна, простору, в якому він знаходиться.

Існує безліч підходів до аналізу структури й образно-стилістичних мовних засобів репрезентації концептів, але більшість мовознавців сходяться, що передусім потрібно зосереджувати увагу на образних функціях концепту, його лексичному значенні й авторському інтерпретаційному аспекті [3, с. 83]. Щодо семантики *океану*, то лексема є багатозначною та може бути вжита й у переносному значенні, зокрема у СУМ-11 наведено такі дефініції цього поняття: 1) водний простір, що вкриває більшу частину земної кулі й поділяє суходіл на материки та острови; 2) одна з чотирьох основних складових частин водного простору земної кулі, що розділяє материки; 3) щось безмежне, неосяжне [6].

Звісно ж концепт *океан* в авторському образному обрамленні Василя Махна набуває нових значень і форм вираження. Здебільшого автор вживає його в контексті опису простору, в якому перебуває, його водної частини, доповнення пейзажів лірики: «*тільки тому, що минає осінь – що океан поруч / острови напинають вітрила – кожен з них стане човном*» [5, с. 67], «*...він читає її вірші – збиваючись / з ритму об шум / океану...*» [5, с. 104], «*і цього дня – біля океану – вітряно*» [5, с. 197], «*...і січневі сніги падають цілу ніч в океан*» [5, с. 67], «*біля океану вітряно і вечорами вже зимно*» [5, с. 418], «*в океані – від яхти проораний слід*» [4, с. 95]. Натрапляємо й на отожднення *океану* з чорною дірою чи вічністю, що вказує на його зв'язок із безмежністю в поетичній картині автора: «*велика яма світового океану – чорна діра – порох замислу...*» [5, с. 61]; «*океан – як синонім вічності*» [4, с. 124]. Семантика аналізованого концепту відповідає його лексичним значенням, вказаним у тлумачному словнику, але в поетичному тексті слово *океан* поєднане з великою кількістю різних авторських тропів, образів, що розмиває першопочаткову дефініцію, надаючи цьому концептові додаткових семантичних відтінків у межах ідіостилу Василя Махна.

Вербалізація *океану* в поетичних текстах письменника здебільшого завуальована за допомогою перифразів, інших лексем, образів, тропів, що асоціативно нашоувують реципієнта на концепт аналізованого водного простору. На подібну гру слів натрапляємо в таких рядках: «*серпень – фраєрко – пора збирання плодів / меду в якому білого хліба м'якуш / – Парижу в якого я так хотів – / викинутих на берег атлантичних китів / наших з тобою повітряних душ*» [5, с. 358], «*"ахах ти зі мною як Бруклін з своїм мостом / наш корабель просто потрапив у шторм"*» [5, с. 448], «*Я повернувся додому. Дім має дно і якір*» [5, с. 445]. Образи атлантичних китів, шторму, дна, берегу, корабля – усі вони асоціативно пов'язані з *океаном*, відповідно особливістю ідіостилу Василя Махна є вербалізація певних концептів за допомогою лексем, коди значень яких перегукуються з семантикою *океану*.

Значення концепту *океан* має також дуальний характер вираження в текстовій репрезентації письменника. У поезії елемент водного простору постає то меланхолійним, то руйнівним. Наприклад, у вірші «Елегія води» образність, метафоризація, за допомогою яких вербалізовано аналізований концепт, має спокійний характер, на що впливає і сам жанр елегії: «*рибалки приходять до човнів перевернутих як мушлі / що гудуть гулом минулого; тиньк води – / вогкий запах і ластовиння солі – бридкі медузи – / розпластаними плямами покрили лінію берега*» [5, с. 61]. Значення стихії руйнації *океан* набуває в поезії «Сенді-2012», у назві якої вже вербалізовано поняття урагану, відповідно вірш має танатологічні мотиви: «*Нью-Йорк – не Венеція: ми підємо під воду: / вулицями Атлантика йде переможним походом / римським легіонером – освітлювана маяками / це трохи й у телефоні вигасне батарея / це трохи й вода понесе з моряками...*» [5, с. 343]. Такий двоїстий ефект семантики спокою (*вогкий запах, тиньк води*) та руйнації (*ми підємо під воду*) *океану* досягнуто за допомогою лексем і словосполучень, із якими автор асоціює аналізований концепт.

Океан часто набуває персоніфікованих рис у текстах Василя Махна, у рецепції письменника концепт постає живим – із людськими рисами, здатним до комунікації з ліричним героєм, водночас величним і могутнім: «*пишучи лист – адресатом вибравши океан – і тонке чайне перо / вмокаєш у сіль що росте у воді – що каже нам про усе*» [5, с. 76], «*скажу океанові: "не дурій!" / не чіпай берега на якому мій дім*» [4, с. 104]. Одухотворення й анімістичні мотиви у репрезентації аналізованого концепту пов'язано

з архетипною міфологічною свідомістю кожного індивіда, з колективним несвідомим, що є однією з рушійних сил творчого й когнітивного процесу [7, с. 220]. Наближення *океану* до істоти пов'язано з уявленнями давніх народів про стихії як живого організму, зокрема й в античній міфології існувало однойменне божество. Семантично концепт наблизився до прадавнього й сакрального, поруч якого людина мізерна й розгублена: «...сівши при березі *океана* – додаю припливи сумнівів – / і віднімаю відпливи впевненості – напевне що зіб'юся у підрахунках» [5, с. 110].

Концепт *океану* тісно пов'язаний із концептом *дому* в текстах Василя Махна, оскільки на їхні образи ми часто натрапляємо в одній і тій же поезії: «каже: кипить вода – і що йде по чайник / а у мене – кажу – *океан* і чайки» [5, с. 368], «і коли я увійду в кімнату – й увімкну люстру / і коли світло впаде на плечі нам двом / кого до нашого дому впустим / туману білий листок морської капусти / що росте з *океану* з Різдом?» [5, с. 379], «так багато потрібно побачити / щоби домом життя позначити / при *Атлантиці* – одновітрильним...» [4, с. 135]. Поєднання *океану* й *дому*, їх отождоження пов'язані з тим, що автор, котрий мешкає поблизу водного простору й постійно перебуває в межах того локусу, переніс свій особистий досвід у творчість, у якому в мовній картині письменника *океан* уже фактично став незамінною частиною топосу *дому*.

У поетичних текстах Василя Махна *океан* ужито поряд із іменем французького письменника Сен-Жон Перса, наскрізним образом творчості якого був аналізований концепт: «*Океан Сен-Жон Перса* – замисел темних ліній / що сплелися в гієрогліф імен / ріки, що впадає в яму самотності» [5, с. 37]. Семантика *океану* набуває інтертекстуального характеру й перегукується з текстами іноземного поета.

Концепт водного простору в поезії Василя Махна виражено здебільшого іменниками: «...вздовж *океану* – чайка...» [4, с. 56], «при яких словах тобі тепліше? / пагорбах – з яких почались вірші? / *океанах*? – при яких річках» [4, с. 61], «знає напрямом снігу і дому / знає де *океан* й ріка» [4, с. 115], «ця країна чужа – вона кора-

бель між двох *океанів*» [5, с. 120], «*океан* облизує тебе і лащить...» [5, с. 202]. Позаяк трапляється й вербалізація концепту за допомогою прикметників: «я хотів надіслати тобі Бруклінській міст: бо він наче жест / вилялої дівки – статуї Свободи – позеленілої / від *океанічної* вологости...» [5, с. 138], «їхні тіла і музика – запах солоний – *океанічна* сіль» [5, с. 246], «*океанічна* хвиля заходить на острів – і мертво» [5, с. 343].

Загалом *океан* доволі самостійна лексема в текстах Василя Махна, проте зрідка трапляються епітети на позначення водного простору: «у погляді який зі сну – що наче / зимовий *океан* в тім погляді...» [4, с. 98], «"*океан* неспокійний – подивися – он сірі мартини"» [4, с. 447]. Прикметники *зимовий*, *неспокійний* підкреслюють образність концепту *океан*, а саме – його могутність, неосяжність.

Висновки. Отже, концепт *океан* став невід'ємною частиною індивідуального авторського стилю та поетичної картини Василя Махна й закріпився в його ідіостилі внаслідок мандрівного способу життя поета, а відповідно – й збагачення мовної картини світу митця. У текстах письменника аналізований концепт вербалізовано здебільшого іменниками, рідше – прикметниками. Семантично *океан* часто відповідає своєму значенню водного простору, чогось неосяжного й безмежного в поезії автора, але в деяких випадках точно семантичне значення встановити неможливо через індивідуальне обрамлення різними тропами. Концепт *океан* у поетичних текстах Василя Махна має також семантичне навантаження чогось могутнього, вічного, сакралізованого, що пов'язано з архетипними уявленнями про світ, що міцно вкорінились у колективному несвідомому. Особливістю відтворення аналізованого концепту є його асоціативна текстова репрезентація за допомогою образів, котрі переплетені значеннями відтінками з *океаном*, серед них – медузи, риби, атлантичні вітри, кити, кораблі, маяки, шторм, береги, вогкий запах тощо.

Концептосфера поетичної творчості Василя Махна, його ідіостиль, репрезентація й вербалізація акватичних образів-концептів, серед яких і *океан*, заслуговують подальшого дослідження в сфері мовознавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гундорова Т. Василь Махно, або Як стати американським поетом : вступна стаття. *Махно В. Поет, океан і риба : вибрані вірші (1993–2018)*. Харків : Фоліо, 2019. С. 3–14.
2. Загнітко А., Оліфіренко Л. Естетика мови поетичних творів Василя Махна. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. 46 с.
3. Косенко А. До питання структури концепту. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. Острог : Видавництво НаУОА, 2014. Вип. 42. С. 83–85.
4. Махно В. Одновітрильний дім. Львів : ВСЛ, 2021. 144 с.

5. Махно В. Поет, океан і риба : вибрані вірші (1993–2018). Харків : Фоліо, 2019. 496 с.
6. Словник української мови : онлайн-версія СУМ-11. URL : <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 30.03.22 р.).
7. Юнг К.-Г. Архетипи і колективне несвідоме. Л. : Астролябія, 2012. 588 с.

УДК 811.161.2'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.2>

ТИПОЛОГІЯ МЕТОНІМІЙНИХ ВІДНОШЕНЬ У СТРУКТУРІ НЕПОХІДНИХ НАЗВ ЧАСТИН ТІЛА

TYPOLOGY OF METONYMIC RELATIONS IN THE STRUCTURE OF NON-DERIVATIVE NAMES OF BODY PARTS

Пітель В.М.,

orcid.org/0000-0001-6208-1860

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Пітель В.І.,

orcid.org/0000-0001-8974-3852

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті описано типологію одного з видів семантичних зв'язків, які утворюють смислову структуру багатозначних непохідних назв частин тіла, – метонімії відношення.

Метонімія як тип полісемії виявляється в перенесенні найменувань на основі суміжності (просторової або часової) реалій світу. Вона представлена певними видами зазвичай повторюваних семантичних відношень, на основі яких можна вивести узагальнені формули (моделі) метонімії зв'язків семем у структурі полісемантів. У семантемах непохідних багатозначних соматизмів виявлено 28 таких метонімії моделей.

Наявність у слів однієї лексико-семантичної групи в первинному значенні низки однакових ознак (родосема, видосема) сприяє переносу назв слів цієї групи на суміжні реалії та паралельному виникненню лексико-семантичних варіантів. Однак появу нових семем детермінують не лише мовні, а й позамовні чинники, тому не всі слова аналізованої групи мають однакові вторинні значення.

Фіксуємо появу ЛСВ за однаковими моделями не тільки в семантичній структурі слів аналізованої групи загалом, а й у межах одного слова (*сало* 1–2, *сало* 1–3 (2 модель); *сало* 2–4, *сало* 3–4 (8 модель)), синонімів (*лице* 1–4, *писок* 1–3 (3 модель)).

Спостерігаємо координованість семантичної деривації та схожість утворення не лише окремих лексико-семантичних варіантів досліджуваних лексем, а й однакову спрямованість семантичної деривації й залежність похідних значень від основного, тотожність смислової структури в семантемах загалом. Так, полісеманти *вовна*, *шерсть* і *хутро* мають по 3 значення, характеризуються ланцюжковою полісемією та аналогічними тематичними моделями, на основі яких розвинулася полісемія (моделі 6, 7).

Дві тематичні моделі – “*частина тіла* → *інша частина тіла, на (в) якій вона знаходиться*”, “*частина тіла* → *продукт харчування, страва, приготувані з неї*” – відзначаються з-поміж інших найвищою продуктивністю. Більшість тематичних моделей мають досить низьку продуктивність. Так, за 17 з них утворено всього по одному ЛСВ. Однак регулярність окремих метонімії моделей свідчить про повторюваність встановлюваних у свідомості людей відношень між семемами полісемантів, які належать до тематичної сфери “частини тіла”.

Ключові слова: соматизм, метонімія, семема, семантема, тематична модель.

The article describes the typology of a kind of semantic relations which form the notional structure of polysemantic non-derivative names of body parts – metonymic relations.

Metonymy as a type of polysemy means transferring of names' senses due to contiguity (spatial or temporal) of the world's realia. It is represented by certain types of usually repetitive semantic relations, based on which the generalized formulas (models) of metonymic relations of sememes in the structure of polysemants are derived. In the semantemes of non-derived polysemantic somatisms, 28 of such metonymic models have been identified.

The presence of several identical features in the primary meaning of the words of one lexical-semantic group contributes to the transfer of names of the words of this group to related realia and the parallel emergence of lexical-semantic variants.

However, the appearance of new sememes is determined not only by linguistic, but also by extralinguistic factors. That is why, not all words of the analyzed group have the same secondary meanings.

The appearance of lexical-semantic variants based on the same models is noticed not only in the semantic structure of words of the analyzed group as a whole, but also within one word (**salо** 1 – 2, **salо** 1 – 3 (2nd model); **salо** 2 – 4, **salо** 3 – 4 (8th model)), synonyms (**face** 1 – 4, **mugg** 1 – 3 (3rd model)).

We observe the coordination of semantic derivation and similarity of formation of not only separate lexical-semantic variants of the studied sememes, but also the same direction of semantic derivation, dependence of derived meanings on the main meaning, and identity of notional structure in the semantemes in general. Thus, the polysemants **wool**, **pelage**, and **fur** each have 3 meanings, are characterized by chain polysemy and similar thematic models, based on which the polysemy has developed (models 6, 7).

The two thematic models – “**part of the body** → **the other part of the body on (in) which it is located**”, “**part of the body** → **food, dish prepared from it**” – are noted among others due to the highest productiveness. Most thematic models have a fairly low productiveness. Thus, for the 17 of them, only one lexical-semantic variant is formed. However, the regularity of certain metonymic models testifies to the recurrence of the relations established in people's minds between the sememes of polysemants which belong to the thematic sphere of the “parts of the body”.

Key words: somatism, metonymy, sememe, semanteme, thematic model.

Соматизми як один із найархаїчніших пластів лексики здавна привертала увагу лінгвістів. Цю групу слів вивчали з позиції історії мови (В. Німчук, В. Ткаченко), діалектології (Т. Бердникова, Н. Дяченко), фразеології (Ф. Вакк, А. Дорожівська, І. Валуєва), порівняльного мовознавства (Г.Кривенко), полісемії (М. Скаб, З. Богус), лінгводидактики (Н.Яніцька), етнокультурології (З.Шостюк, А.Дорожівська, Л.Савченко) тощо [1; 2; 4; 5; 6].

Сьогодні в лінгвістиці актуальним є антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ, згідно з яким мову розглядають крізь призму духовного світу людини, її свідомості. Пізнання світу починається з пізнання себе. Низка дослідників, аналізуючи національну специфіку соматизмів, говорять про так званій «соматичний код культури», який виявляє особливості світосприйняття носіїв певної мови [1; 5; 6]. Вивчення полісемії лексем на позначення частин тіла дає багатий матеріал для з'ясування прояву рис національного менталітету в мові, дозволяє зробити певні висновки щодо системності лексики.

Мета представленої розвідки – описати типологію одного з видів семантичних зв'язків, які утворюють смислову структуру багатозначних непохідних назв частин тіла, – метонімії відношення. Дослідження виконано на матеріалі «Великого тлумачного словника української мови» (121 семантема; 64 семеми, утворених унаслідок метонімії переносів).

Метонімія як тип полісемії виявляється в перенесенні найменувань на основі відношення суміжності (просторової або часової) між реаліями світу. Вона представлена певними видами зазвичай повторюваних семантичних відношень, на основі яких можна вивести узагальнені формули (моделі) метонімії зв'язків семем у структурі полісемантів. У семантемах непохідних багатозначних соматизмів виявлено 28 таких

метонімії моделей (тематичні моделі наводимо в порядку спадання їх регулярності):

1. **Частина тіла** → **інша частина тіла, на (в) якій вона знаходиться**. Такий тип дериваційних зв'язків найпродуктивніший, за ним утворено 17% метонімії значень у семантичній структурі досліджуваних лексем (**борода** 1 – 2, **зіниця** 1 – 2, **карк** 1 – 2, **стопа**¹ 1 – 2, **міздря** 1 – 2, **коліно** 1 – 2, **перса (перси)** 1 – 2, **талія**¹ 1 – 2, **утроба** 1 – 2, **хребет** 1 – 2¹). Наприклад: **стопа**¹ – 1 “кінцева нижня частина ноги людини та задньої кінцівки деяких наземних хребетних тварин” → 2 “одна з двох нижніх кінцівок людини” [3, с. 1199, 625]; **утроба** – 1 “внутрішня частина живота тіла людини або тварини” → 2 “живіт, черво взагалі” [3, с. 1309].

2. **Частина тіла** → **продукт харчування, страва, приготувані з неї** (12, 5%; **кєндюх** 1 – 2, **кишка** 2 – 3, **ковбик** 1 – 2, **мозок** 1 – 4, **сало** 1 – 2, **сало** 1 – 3, **сичуг** 1 – 2, **шлунок** 1 – 2). Наприклад: **сало** – 1 “жирове відкладення у тілі живого організму; жир” → 2 “відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирым, смаженим чи вареним” [3, с. 1096]; **сичуг** – 1 “один із чотирьох відділів шлунка жуйних тварин, у якому їжа перетравлюється шлунковим соком” → 2 “фарширований телячий, ягнячий, свинячий і т. ін. шлунок” [3, с. 1127].

3. **Частина тіла** → **інша частина тіла, яка знаходиться на (в) ній** (8%; **груди** 1 – 2, **крижі** 1 – 3, **лице** 1 – 4, **писок** 1 – 3, **скроня** 1 – 2); **груди** – 1 “передня частина тулуба від шиї до живота” → 2 “молочні залози жінки” [3, с. 199]; **скроня** – 1 “бокова частина черепа від вуха до лоба” → 2 “волосся, що росте на цих частинах черепа” [3, с. 1144].

4. **Частина тіла** → **сировина, отримана з неї** (8%; **вовна** 1 – 2, **хутро** 1 – 2, **шерсть** 1 – 2,

¹ Цифрами позначено порядковий номер семем слів.

шкіра 1 – 2, шкура 1 – 2): вовна – 1 “густий волосяний покрив, ссавців, переважно овець і кіз” → 3 “волосяний покрив, зістрижений або вичесаний із тварин (перев. овець і кіз), з якого виготовляють пряжу” [3, с. 153]; **хутро – 1** “волосяний покрив на тілі тварини; шерсть” → 2 “шкура хутрових звірів, які йдуть на виготовлення одягу; ці шкури як предмет виробництва, торгівлі” [3, с. 1356].

5. **Частина тіла → ця частина тіла в її функціях** (6%; **голова 1 – 2, рука 1 – 2, серце 1 – 2, язик 1 – 2): язик – 1** “рухливий м’язовий орган у ротовій порожнині хребетних тварин і людини, який допомагає захоплювати, пережовувати й ковтати їжу, визначає її смакові якості” → 2 “цей самий орган людини, за допомогою якого вона усно передає свої думки, спілкується; орган мовлення” [3, с. 1422].

Фіксуємо утворення за цією моделлю символічного значення, що загалом не є характерним для метонімії. Наприклад: **серце – 1** “центральный орган кровоносної системи у вигляді м’язового мішка, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг (у людини – з боку грудної порожнини)” → 2 “цей орган людини як символ зосередження почуттів, настроїв, переживань і т. ін.” [3, с. 1117].

6. **Частина тіла → деталь одягу, яка її покриває** (6%; **вуха (ухи) 1 – 3, груди 1 – 3, лікоть 1 – 2, спина 1 – 2): вуха – 1** “орган слуху й рівноваги в людини та хребетних тварин” → 3 “бокова частина шапки, що закриває вушну раковину” [3, с. 167]; **лікоть – 1** “місце з’єднання плечової кістки з кістками передпліччя, де згинається рука” → 2 “частина рукава одягу, що облягає місце, де згинається рука” [3, с. 490].

7. **Сировина → інша сировина, яку виготовляють з неї** (5%; **вовна 2 – 3, шерсть 2 – 3, хутро 2 – 3): шерсть – 2** “волокно з остриженого, вичесаного волосяного покриву тварин” → 3 “пряжа (нитки), виготовлені з такого волокна” [3, с. 1394]; **хутро – 2** “шкура хутрових звірів, які йдуть на виготовлення одягу; ці шкури як предмет виробництва, торгівлі” → 3 “вичинена шкіра хутрового звіра” [3, с. 1356].

8. **Продукт харчування → інший продукт харчування, приготований із нього** (3%; **сало 2 – 4, сало 3 – 4): сало – 2** “відокремлений від м’яса підшкірний свинячий жир, що зберігається солоним і вживається сирим, смаженим чи вареним” → 4 “розтоплений тваринний жир (перев. свинячий)” [3, с. 1096].

9. **Частина тіла → людина, дії якої пов’язані з нею** (3%; **вуха (ухи) 1 – 2, рот 1 – 2): вуха – 1** “орган слуху й рівноваги в людини та хребетних

тварин” → 2 “про людину, яка прислухається до чужих розмов, щоб передати їх комусь; шпигун” [3, с. 167].

10. **Частина тіла → здібності, здатність, пов’язані з нею** (3%; **мозок 1 – 2, око 1 – 2): мозок – 1** “центральный відділ нервової системи людини і тварини – речовина, що заповнює череп і канал хребта” → 2 “розум, розумові здібності” [3, с. 167].

11. **Частина тіла → процес, дія, пов’язані з нею** (3%; **мозоль (мозоля) 1 – 2, сльоза 1 – 2): сльоза – 1** “безбарвна прозора солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози при деяких фізіологічних або психічних станах (при подразненні, болю або сильних душевних переживаннях і т. ін.)” → 2 “плач, ридання” [3, с. 1151].

12. **Частина тіла → інша частина тіла, яка знаходиться біля неї** (1,5%): **пелька – 1** “рот” → 2 “глотка” [3, с. 714].

13. **Частина тіла → предмет гри, виготовлений з неї** (1,5%): **кість – 1** “окрема складова частина кістяка хребетних тварин і людини” → 2 “гральні кубики або пластинки (з кістки чи іншого матеріалу), на гранях яких вирізано цифри, вічка” [3, с. 431].

14. **Частина тіла → аксесуар, виготовлений з неї** (1,5%): **мошонка – 1** “м’язо-шкіряний мішечок, де містяться чоловічі статеві залози – яєчка” → 2 “гаманець, кашук із такого мішечка” [3, с. 542-543].

15. **Частина тіла → одяг, виготовлений з неї** (1,5%): **хутро – 1** “хутро” → 3 “шуба” [3, с. 1336].

16. **Частина тіла → музичний або сигнальний інструмент, виготовлений з неї** (1,5%): **ріг – 1** “на голові деяких ссавців – твердий кістковий нарост, що звужується до кінця” → 3 “виготовлений з кісткової речовини духовий музичний або сигнальний інструмент, який має форму вигнутої труби з розширеним кінцем і видає звуки одного тону” [3, с. 1033].

17. **Частина тіла → потреби, пов’язані з нею** (1,5%): **шлунок – 1** “орган травлення людини, хребетних та більшості безхребетних тварин, що являє собою розширену частину травного тракту” → 3 “про фізіологічну потребу людину в їжі” [3, с. 1400].

18. **Частина тіла → міра, яка дорівнює її довжині** (1,5%): **лікоть – 1** “місце з’єднання плечової кістки з кістками передпліччя, де згинається рука” → 3 “старовинна міра довжини, приблизно з пів метра” [3, с. 490].

19. **Частина тіла → людина як виконавець дії, пов’язаної з цією частиною тіла** (1,5%):

рот – 1 “порожнина між верхньою і нижньою щелепами з отвором у нижній частині обличчя” → 3 “кожна окрема людина (при розподілі витрат, харчових запасів і т. ін.); ідець” [3, с. 1087].

20. **Частина тіла** → **комбінація зі складених докупи цих частин тіла** (1,5%): **пучка** – 1 “кінчик пальця руки” → 2 “три пальці руки (великий, вказівний і середній)складені кінчиками разом” [3, с. 1007].

21. **Комбінація зі складених докупи частин тіла** → **кількість чого-небудь, що можна взяти за допомогою цієї комбінації** (1,5%): **пучка** – 2 “три пальці руки (великий, вказівний і середній) складені кінчиками разом” → 3 “така кількість чого-небудь (перев. сипкого), яку можна взяти трьома (рідше – двома) складеними пальцями руки; щіпка” [3, с. 1007].

22. **Знаряддя** → **символ діяльності, пов’язаної з цим знаряддям** (1,5%): **перо** – 2 “знаряддя для написання чорнилом, тушию і т. ін., що має форму зігнутої металевої пластинки із загостреним і розщепленим кінцем” → 3 “уживається як символ письменницького хисту або літературної діяльності кого-небудь” [3, с. 754].

23. **Орган як знаряддя діяльності** → **почерк, пов’язаний з ним** (1,5%): **рука** – 2 “кожна з верхніх кінцівок людини як знаряддя діяльності, праці” → 3 “манера писання, почерк” [3, с. 1089].

24. **Орган як знаряддя діяльності** → **люди, які здійснюють цю діяльність** (1,5%): **рука** – 2 “кожна з верхніх кінцівок людини як знаряддя діяльності, праці” → 4 “робоча сила, робітники” [3, с. 1089].

25. **Дія** → **почуття, які зумовлюють цю дію** (1,5%): **сльоза** – 2 “плач, ридання” → 3 “горе, страждання” [3, с. 1151].

26. **Мова** → **її носії** (1,5%): **язик** – 3 “заст. Мова (у 2 знач.); сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об’єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираженні думок” → 4 “заст. Народ, народність” [3, с. 534; 1422].

27. **Орган мовлення** → **людина, дії якої пов’язані з ним** (1,5%): **язик** – 2 “цей самий орган людини, за допомогою якого вона усно передає свої думки, спілкується; орган мовлення” → 5

“полонений, від якого можна дістати потрібні відомості” [3, с. 1422].

28. **Сировина** → **тканина, виготовлена з неї** (1,5%): **шерсть** – 3 “пряжа (нитки), виготовлені з такого волокна” → 4 “тканина з цієї пряжі” [3, с. 1394].

Отже, наявність у слів однієї лексико-семантичної групи в первинному значенні низки однакових ознак (родосема, видосеми) сприяє переносу назв слів цієї групи на суміжні реалії та паралельному виникненню лексико-семантичних варіантів. Однак виникнення нових семем детермінують не тільки мовні, а й позамовні чинники, тому не всі слова аналізованої групи мають однакові вторинні семемі.

Фіксуємо появу ЛСВ за однаковими моделями не лише в семантичній структурі слів аналізованої групи загалом, а й у межах одного слова (**сало** 1–2, **сало** 1–3 (2 модель); **сало** 2–4, **сало** 3–4 (8 модель)), синонімів (**лице** 1–4, **писок** 1–3 (3 модель)).

Спостерігаємо координованість семантичної деривації та схожість утворення не тільки окремих лексико-семантичних варіантів досліджуваних лексем, а й однакову спрямованість семантичної деривації й залежність похідних значень від основного, тотожність смислової структури в семантемах загалом. Так, полісеманти **вовна**, **шерсть** і **хутро** мають по 3 значення, характеризуються ланцюжковою полісемією та аналогічними тематичними моделями, на основі яких розвинулася полісемія (моделі 6, 7).

Дві тематичні моделі – “**частина тіла** → **інша частина тіла, на (в) якій вона знаходиться**”, “**частина тіла** → **продукт харчування, страва, приготовлені з неї**” – відзначаються з-поміж інших найвищою продуктивністю. Більшість тематичних моделей мають досить низьку продуктивність. Так, за 17 з них утворено всього по одному ЛСВ. Однак регулярність окремих метонімічних моделей свідчить про повторюваність встановлюваних у свідомості людей відношень між семемами полісемантів, які належать до тематичної сфери “частини тіла”.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні інших видів семантичних відношень (метафора, гіпо-гіперонімія) у структурі непохідних полісемічних соматизмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорожівська А. До питання про етнокультурну специфіку англійських фразеологізмів з соматичним компонентом (на матеріалі лексикографічних джерел). *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації*: матеріали конференції МЦНД. Харків, 2020. С. 43-45.
2. Валуєва І.В. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоосемічним компонентом у парадигматичі та синтагматичі (на матеріалі англійських текстів ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Одеса, 1996. 15 с.

3. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
4. Кривенко Г. Л. Зоосемізми в англійській та українській мовах : семантико-когнітивний і функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2006. 20 с.
5. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
6. Шостюк З. В. Роль соматичної лексики в пізнанні мовної картини світу (на прикладі творчості Дмитра Павличка). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НАУОА, 2017. Вип.68. С. 81-83.

УДК 81'42: 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.3>

ДИСКУРС ЛЮБОВІ: ПОШУК В. ПЕТРОВИМ-ДОМОНТОВИЧЕМ НОВОЇ МОВИ КОХАННЯ НА ТЛІ ВСЕЗАГАЛЬНОЇ КРИЗИ СВІДОМОСТІ

DISCOURSE OF LOVE: V. PETROV-DOMONTOVYCH'S SEARCH FOR A NEW LANGUAGE OF LOVE AGAINST A GENERAL CRISIS OF AWARENESS

Пославська Н.М.,

orcid.org/0000-0002-1056-96-34

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті проаналізовано мовну репрезентацію інтимних почуттів особистості в художніх текстах В. Петрова-Домонтовича – унікальної й досі загадкової в українській культурі постаті, творчість якої, вважаємо, належить до найбільших досягнень вітчизняного зрілого модернізму. Домінантою у творах письменника є художня концепція образу інтелегента. Творча інтелегенція, зокрема В. Домонтович, ірраціональність людини в епоху кризи зробила центральною проблемою свого осмислення. Основною темою стала трагедія самотньої, закинутої, за визначенням автора, у стан кризи і несталості особи, її екзистенція в туманній ситуації. Письменник називає сучасність добою кризи, яка охопила всі ділянки людської діяльності, однак В. Домонтовича цікавить передусім психологічний аспект кризи. Буття людини трагічне, оскільки вона перебуває в періоді, коли уламки різних епох та ідеологій співіснують в одному часі і просторі. Така онтологічна розірваність буття розриває на шматки цілісність психіки. Тому модерний роман пропонує нову комунікативну систему: нові правила взаємодії, адресата й адресанта, нову мову спілкування. Цікавим у цьому сенсі видається «дискурс любові» – пошук нової мови кохання на тлі всезагальної кризи свідомості. Письменник акцентує на фальшивості та банальності традиційних освідчень. Це питання є одним із головних у текстах автора. Недовіра до мови й заперечення слова попередників зумовлювало вироблення нового дискурсу, наділеного рисами естетичної автономності. «Дискурс любові» передбачає не лише те, *що і як* сказати, а й те, *що і чому* оминається, замовчується, видозмінюється. У текстах В. Домонтовича виявлено, що традиційне спілкування перестало відповідати новим відносинам між чоловіком та жінкою. Встановлено, що герої-інтелегенти гостро переживають кризу «дискурсу любові», водночас вони диференційовані щодо оприявлення й еманції почуттів. З одного боку, є ще такі, що акцентовані на патріархальних цінностях. З іншого – ті, які перенаситилися культурою, тілесні бажання замінують словом, не здатні на вчинки, натомість воліють розмовляти, смакувати словом, адже визначають традиційне як банальність, щирі та прості висловлювання не є прийнятними, постійно шукають парадоксальні фрази. «Я Вас кохаю» – анахронізм та несмак. Для них пошук нової мови є спробою формулювання нового сенсу життя.

Ключові слова: дискурс любові, мова кохання, інтелегент, спосіб висловлювання, інтимне спілкування, інтертекстуальність мовлення.

The article deals with language representation of personal intimacy in literary texts of V. Petrov-Domontovych – a unique and mysterious figure in Ukrainian culture, whose works belong to the greatest achievements of late modernism. The dominant feature of the writer's works is the concept of an intellectual. The main issue of intellectuals' comprehension is human irrationality in an age of crisis. This also was the thesis argued by V. Domontovych. The main theme of author's works is the tragedy of a lonely, abandoned in a crisis situation and erratic person, their existence in ambiguous situations. The author describes the modernity as a crisis, affecting all areas of human activities, but V. Domontovych is interested in the psychological aspect of the crisis. The existence of human being is a tragedy, because it is the period when a mixture of different eras and ideologies coexists in the same time and space. This ontological difference tears the mental integrity to pieces. Accordingly, the modern novel offers a new communication system, such as new rules of the interaction between an addressee and an addresser, a new language. In this sense, the "discourse of love" seems to be the interesting search for

a new language of love against a general crisis of awareness. The author draws attention to the falseness and the banality of traditional proposals. This issue is one of the leading in the author's texts. A lack of confidence in language and the denying the predecessors' words led to the development of new discourse with the features of aesthetic autonomy. The "discourse of love" implies not only what and how to say, but what and why is silenced and modified. In V. Domontovych's texts, the traditional conversation was no longer in compliance with new relationships between a man and a woman. It is established, that intellectual characters are facing an acute crisis of the "discourse of love" and at the same time they are differentiated from displays and emanations of feelings. On the one hand, there are still characters that focus on the patriarchal values. On the other hand, the ones that is overflowing with the culture, their physical desire is replaced by words. They are incapable of doing something, but ready to use the words, concerning the tradition as the banality, sincere and ordinary expressions are not acceptable, they always looking for paradoxical phrases. "I love you" is an anachronism and a bad taste. For them, searching for a new language is an attempt to formulate a new meaning of life.

Key words: discourse of love, language of love, intellectual, way of expression, intimate communication, intertextuality of speech.

Постановка проблеми. Патріархальна культура за тисячоліття свого існування виробила чіткі та дієві механізми розподілу гендерних ролей, певну простоту й автоматизм психосексуальної ідентифікації індивіда. Звісно, ця простота має історичний, умовний характер і зводиться до низки своєрідних «угод» між чоловіком та жінкою, стереотипів, закріплених як норми на рівні суспільної свідомості, а отже, й на мовному рівні. Втрата патріархальним укладом непорушного авторитету виявила себе не лише в підриві традиційних гендерних сценаріїв (гетеросексуальний зв'язок, шлюб, сім'я), а й в усвідомленні кризи того, що Ю. Крістева назвала «дискурсом любові» [11, с. 101–110], а відтак в інтенсивних пошуках нової мови для опису й вираження інтимного життя індивіда.

Коли ми говоримо про мову (або дискурс) любові, маємо на увазі «спосіб висловлювання, що характеризується взаємодією між окремим словом і цілим текстом, між індивідуальним мовленням і його концептуальним значенням» [5, с. 15]. Як відомо, поняття дискурсу складно точно й вичерпно означити. «Сучасний філософський словник» (за загальною редакцією В.Є. Кемерова) визначає дискурс як «соціально обумовлену організацію системи мовлення і дії» [17, с. 153]. Загалом можна виділити стільки дискурсів, скільки є форм свідомості, форм людського існування, тобто, зрештою, безліч. Як слушно вказує С. Павличко, «дискурси неоднорідні за їхнім призначенням. Так, можна розрізняти дискурс поезії й прози, чоловічий та жіночий. Можна виділяти дискурс політичного трактату, весільного тосту, похоронної промови чи партійної пропаганди – і так за кількістю форм життя до безкінечності» [14, с. 21]. В. Красних подає дефініцію дискурсу як вербалізованої мовленнєво-розумової діяльності, що становить сукупність процесу та результату та має власне лінгвістичний і екстралінгвістичний аспекти [цит. за: 9, с. 62].

Коли йдеться про дискурс (мову) любові, то увагу потрібно звернути не тільки на те, що

(тематичний рівень) і як (стилістичний рівень) говориться про любов, а й на те, що і чому оминається, замовчується, перефразовується. Бо аналізувати дискурс – це й означає виділити й описати вищезгадані «аксіології», ієрархії цінностей, що приховані за мовною поверхнею. «Художній текст перебуває в центрі дискурсивного утворення як повідомлення, що занурюється в комунікативну ситуацію» [9, с. 64].

«У Домонтовича, – влучно підмітила В. Агеєва, – кохання стає частиною дискурсу, однією з мовних практик. Мова, наявні мовні засоби й загальноприйняті риторичні закони великою мірою визначають параметри любовного почуття, стиль, зовнішню форму любовного роману» [1, с. 16]. Саме В. Домонтовича варто визнати першим в українській літературі, хто цілком свідомо розгорнув у своїй творчості аналіз не тільки любовної, статевої поведінки, а й мовлення, засобами якого індивід (точніше людина культури, інтелігент) виявляє і формує своє еротичне бажання. Письменник переконливо довів, що традиційний, «простий» (буквальний чи риторичний) спосіб висловлювання виявився неадекватним новому змісту відносин між чоловіком та жінкою. Навіть саме слово «кохання» втратило свій прозорий і зворушливий сенс.

Мета нашого дослідження – проаналізувати дискурс любові В. Петрова-Домонтовича, мовну репрезентацію інтимних почуттів особистості в художніх текстах автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романах і новелах В. Петров-Домонтович скрупульозно виводить галерею типів української інтелігенції ХХ ст. – від народовольців, козакоманів, естетів-гедонізмів до революційних фанатиків. Він детально описує позицію кожного, щедро розсипаючи дошкульні зауваження й оцінки. Письменник уперто й послідовно демістифікує інтелігента, позбавляє його фігури позірної цілісності й послідовності, демонструє внутрішню роздвоєність і вичерпаність, невідповідність духові часу, нездатність відповісти на виклик

доби, дослівно – анахронічність, без-часся інтелігенції. Цю свою авторську стратегію він втілює від першого оповідання «Розмови Екегартові з Карлом Гоцці» (1925) до «Апостолів» (1946). Можна без перебільшення стверджувати, що проза В. Петрова-Домонтовича – це дискурс враженої «недугою-на-смерть» (С. К'еркегор) інтелігенції, яка розминулася з сенсом доби.

Творчий доробок В. Петрова-Домонтовича органічно вписується в контекст «зрілого» модернізму, представленого передусім великими романними формами (Дж. Джойс, Ф. Кафка, Н. Саррот, М. Пруст, В. Вульф та ін.). Саме великий епос виявився найбільш придатним ігровим простором, у якому розгортався критичний і водночас міфотворчий потенціал модернізму – творилася нова людина, відчужена, ірраціональна і трагічна, новий міфологізований хронотоп і сюжетна колізія, якій іронічно переосмислений міф надавав зв'язності й самодостатності. «Модерн можна розглядати, – слушно вказує Н. Гундорова, – як своєрідний культурний інтертекст, що об'єднує автора й читачів у єдиному комунікативному просторі, окреслюваному закодуванням і розкодуванням певних значень» [5, с. 22]. Витворювання нової мови починалося з критики вже сказаного, спочатку завзято по-футуристськи руйнівної: «знищити все сказане» (Марінетті), «нема вчителів» (Біджаретті). Відомий австрійський письменник Г. Брех зневагу й недовіру до слова вважав однією з визначальних особливостей епохи, ознакою безмежного сумніву й відчаю: «Майже відразу до слова заволоділа людством. Наївна впевненість у тому, що люди можуть переконати один одного за допомогою мови, слова, втрачена остаточно. ... Відчай людини великий, адже коли вона сумнівається у слові, то вона відчаюється і в дусі, в дусі власної людяності, в дусі, що діє через слово, бо слово поза духом ніщо, і в духу немає іншого помешкання, крім слова» [4, с. 377].

Хоча усвідомлення непридатності, фальшивості й банальності традиційного способу висловлювання є лише однією з багатьох складових всезагальної кризи свідомості в ХХ ст., однак саме вона цікавить письменника передусім. Найгостріше і найчіткіше переживають кризу «дискурсу любові», за задумом автора, герої-інтелігенти, які чутливо реагують на зміну духовного клімату. Тому закономірно, що персонажі, все ще інтегровані в архаїчну патріархальну простоту (Леся Тихменева («Дівчина з ведмедиком»), Таня Беренс, Тася («Доктор Серафікус») та ін.), не вбачають жодної проблематичної двозначності у фразах на зразок «Я вас кохаю», їхнє мовлення

та поведінка серйозні й зрозумілі. Звернімося до оповідання «Трипільська трагедія», героями якого є селяни, чия свідомість не вражена ніякими проблемами висловлення чи реалізації своїх почуттів. У цьому тексті є цікава й лаконічно випирана еротична сцена: «У нічній пітьмі її обличчя здається йому таким принадним і ніжним, як ще ніколи. Він бере її за руки, притуляє й цілує в уста. Ще ніколи, здається, не була вона така бажана йому, як у цю мить, сповнена страху, тривоги й непевності. Бажання поглинає його. І раптом зникає все: жовтогаряче полум'я ріки, сипкий рев радіо, тривога, гадка про Степана, тягар, що ліг йому на серце і м'ясо втома» [7, с. 222]. Тут все просто, спонтанно, радісно та легко, а головне – мовчки, без зайвих слів. Почуття переживається, а не обсервується й аналізується, бажання негайно реалізується, а не мазохістично відкладається, за рецептами єнських романтиків. Годі уявити собі подібну простоту між інтелігентами В. Домонтовича, яким характерний певний пересит культурою: «Для обдарованішої інтелектуально розвиненішої і духовно активнішої меншості прапором став філологізм, рафіноване культурництво, олександринізм. Гасло культури заступило гасло революції. Книжка Барбе д'Оревільї про Джорджа Браммеля й дендизм зробилась євангелією молоді, й пушкінікянство – модою для всіх» [7, с. 72]. Інтелігенти В. Домонтовича, особливо чоловіки, схильні до заміни тілесного словом, любовного вчинку – розмовами про нього. Водночас їхні розмови позначені штучністю, двозначністю, цитатністю. «Ми всі говоримо сказаними словами, – узагальнює ситуацію письменник» [16, с. 208].

Пошук нового «дискурсу любові» в умовах «рафінованого культурництва» В. Домонтович починає з критики традиційного способу вислову як такого, що вичерпав себе і хибує на банальність (основний докір Вер Корвину у відповідь на його постійне «я кохаю вас» «Доктор Серафікус»). Стосовно біографічних романів йдеться про мову, вироблену романтичною свідомістю. Письменник не втомлюється звертати увагу читача на «манеру вислову» Куліша й Костомарова, однозначно засуджуючи їх за «прикре, нудне менторство, афектовану наївність і педантизм, якийсь епархіяльний семінарський, важкий і безбарвний стиль». Безпосередня і відверта у своїх почуттях Аліна дуже точно вловила справжню суть присвяти на подарованому їй Костомаровим томиком Томи Кемпійського: вона з сумом переконалася, що її наречений не знайшов «простих і щирих слів», щоб висловити своє кохання. І справа

тут не в якійсь особливій бездарності Куліша чи Костомарова. Причина в загальній культурній ситуації «втраченої простоти» (У. Еко). Ні Кулішеві, ні Костомарову так і не вдалося гідно вийти з романтичної дилеми – «нездоланного протиріччя між неможливістю і необхідністю вичерпної повноти висловлювання» [19, с. 287].

У героїв-інтелігентів експериментальних романів відчуття проблематичності небанального, авторитетного і змістовного вислову своїх почуттів ще гостріше і більш усвідомлене. Блискуче й дотепно показана ситуація «браку слів» у «Дівчині з ведмедиком», коли Варецький, намагаючись чітко і серйозно заявити про своє кохання Зині, з сумовитою іронією усвідомлює своє комунікативне безсилля: «Але як сказати, що сказати й з чого почати? Мені бракує слів. У мене їх менше, як у того героя Гоголівського «Одруження», що запевняв свою наречену: «Влітку буває багато мух». Він мав рацію; з ним не можна сперечатись; що більше чемна людина може сказати дівчині, яку кохає? Я заздрив гоголівському герою, що вмів розмовляти про мух і літо. Коли я лишався на самоті з дівчиною, я звичайно мовчав. Не завжди буває до речі говорити про літо й літніх мух, а для того, щоб сказати за своє кохання мені бракувало слів» [7, с. 116].

Подібно до Варецького не знаходить «простих і щирих слів» Зина, адже вона свідомо орієнтується на парадоксальну, «неправдоподібну» мову і дію. Її «дискурсу любові» вповні властива афектованість, фрагментарність, «галаслива безглуздість плутаних фраз, де попереджає початок, і де синтаксичну усталеність послідовної зміни головних і додаткових членів речення обернено в хаос сумбурної «вздиблености»» [7, с. 85]. Навіть у межово трагічній ситуації випадкової зустрічі в кафе, де Зина працювала повією, вже внутрішньо зламана і спустошена жінка все ж таки не здатна на пряме, буквальне, «неігрове» висловлювання. Вона складає записку з «подвійним дном», знову ж таки, як у часи репетиторства, пропонуючи Варецькому гру. І він знову не зміг розгадати її, на цей раз із фатальними наслідками. Ця записка з банальними словами повії на поверхні і болісним відчайдушним криком самотньої душі, захованим у середині, може слугувати своєрідною моделлю, формулою усіх висловлювань героїні – і іронічних, парадоксальних, суперечливих, двозначних.

Невідповідність традиційної семантики слова «кохання» тому еротизмові, що властивий людині нової доби, є улюбленою темою розмов Домонтовичевих персонажів. Корвін уза-

галі стверджує: «Це слово не має жадного сенсу. Кохань багато, і прагнень ще більше» [6, с. 92]. Характеризуючи розмови між Серафікусом і Вер, автор говорить: «Між ними ніколи не було сказано жодного слова, що пестило б. Колишні слова пестошів, сказані ненароком, бриніли фальшиво і штучно. Вони уникали їх, але нових натомість не знайдено» [6, с. 145]. Мова кохання втратила зворушливість і сентиментальність, зрештою, «це така мова, предмет якої втрачено» [2, с. 363]. Загублено легкість і спонтанність почуттів, а відтак і фрази втратили автентичність, розпадаючись на цитати. Як зазначає С. Матвієнко, В. Домонтович «намагається сконструювати цитатність мислення і поведінки, їхню еkleктичність, про яку заговорили значно пізніше, вже у другій половині століття. Залежність від загальноприйнятих моделей і спроба протистояти тоталітаризмові мови стають основною інтригою його текстів» [13, с. 29].

На нашу думку, героєві В. Домонтовича все ж вдається відшукати новий спосіб говорити про кохання – це Ростислав Михайлович, найуспішніший із чоловіків у романах письменника. Він також цілком усвідомлює вичерпаність традиційних мовних засобів вираження почуттів, навіть чіткіше за своїх попередників. Ростислав Михайлович не уявляє собі, як можна сучасній і освіченій, естетично чутливій жінці, що нею є, наприклад, Лариса Сольська, казати «люблю» чи «моє сонечко». Це був би анахронізм і дешевий сентиментальний несмак. Герой розгортає цілу концепцію новочасного антиліричного кохання: «...Кохання за наших часів стало антипсихологічним. Ми не говоримо ніколи «Я люблю!», або ж навіть якщо скажемо «Я кохаю!», то ми не вкладаємо у ці слова жадного почуттєвого змісту. Такий є стиль нашої доби, що одкидає психологічну, особисту характеристику чину. Ми зробилися стримані у вияві наших почуттів. Ми зрікаємося чутливості. Ми стверджуємо кохання, позбавлене чулості. Ми уникаємо означати наше почуття до жінки як кохання, бо ми не хочемо припуститися неточності. Наша поезія не культивує лірики. Вона зневажає суб'єктивізм ліризму й прагне обов'язкових норм для всіх» [6, с. 317]. Як саме Ростиславу Михайловичу все ж таки вдається сформувати мову любові, придатну висловити його почуття та прийнятну для спілкування з такою вишуканою жінкою, як Сольська?

Під час однієї з розмов, що ледь не закінчилися взаємним розчаруванням, Ростиславу Михайловичу вдається врятувати ситуацію лише згадкою про англійського літературного кри-

тика Босвела, дотепно назвавши босвелічним і їхнє почуття. Така жінка, як Лариса, прагне від кохання передусім «надзвичайності», і Ростислав Михайлович зумів їй це забезпечити. Звісно, його слова теж насичені інтертекстуальністю, вони штучні, але за ними вчувається ще й сильний і розумний мужчина, і це робить його зізнання не лише гарними фразами, а й змушує в них вірити (на відміну від менш вишуканих, але не авторитетних слів «слабких чоловіків» – Варецького і Комахи). Зізнання Ростислава Михайловича, звичайно, має непрямий характер, він наче говорить про музику, естетику, але справжнім означуванням його мови є любов. «Ви й твір композитора становите цілісність, – каже герой Ларисі. – Вас втілено в творі, бо твір відтворює вас!.. Чому ви не хочете вірити, що я теж здібний на творчий акт, що я так само був здібний створити знов з враження від вас все те, що знайшло втілення в музиці – що ви, музика і враження од вас, це внутрішньо пов'язані ланки єдиного естетичного процесу, так само ... як і любов до вас!» [6, с. 317–318].

Ростислав Михайлович таки спромігся небально і змістовно висловити свої почуття в епоху, яка нівелювала саме поняття унікального емоційного світу особистості. У своїх пошуках нового способу висловлювання В. Домонтович виявився раптом дуже близьким і співзвучним у своїх шуканнях авторам набагато пізнішої доби, яку прийнято називати постмодернізмом. Його рефлексія над кризою «дискурсу любові» дуже подібна до аналізу постмодерної ситуації, що зроблено У. Еко. Великий італієць у коментарях до роману «Ім'я троянди» писав, що постмодерністська позиція нагадує чоловіка, який закоханий у дуже освічену жінку. Він розуміє, що не може сказати їй «кохаю тебе шалено», тому що розуміє, що вона розуміє (а вона розуміє, що він розуміє), що така фраза – прерогатива Ліала (італійський автор масової літератури – Н. П.). Він повинен сказати: «За словами Ліала – кохаю тебе шалено». Так він уникає робленої простоти й прямо засвідчує їй, що не має можливості говорити просто; і водночас він доводить до її відома те, що й збирався довести, – те, що він її кохає, але його любов живе в епоху втраченої простоти. Якщо жінка готова грати в цю гру, вона розуміє, що його зізнання в коханні залишилося зізнанням в коханні. Жодному із співрозмовників простота не вдається, обидва витримують натиск минулого, натиск всього-до-них-сказаного, від якого уже нікуди не подінешся, обоє свідомо й охоче вступають у гру іронії. І все-таки їм вдалося ще раз поговорити про любов [8, с. 464]. Ростиславу

Михайловичу пощастило: Лариса виявилася жінкою, здатною підтримати його витончену, хоч і вимушену культурними обставинами гру, жінкою, що за плетивом слів і цитат, блиском ерудиції і «грою іронії» розгледіла те одвічне почуття, що єднає закоханих.

Аналізуючи «дискурс любові», Ю. Крістева вбачає два напрями його модернізації: «Передусім він повинен стати непристойним; по можливості він іде за фантазмом впритул до найбільш перверсивних його закутків» [11, с. 104]. Для цього літератор ХХ ст. має приклад фрейдизму, що уможливує опис статевого акту таким, яким він є. Однак такий прямий науковий спосіб називання не здатен передати сум'яття, вихор емоцій закоханого. Тому дослідниця робить висновок, що для адекватного вираження «непомірної любовної туги» «дискурс любові стає незв'язним», йому властиві забігання наперед, введення листів, філософських роздумів, що дисонують з натуралізмом любовних сцен тощо [11, с. 105]. Усе це (включно з прихованим «у вигляді уламків» (С. Павличко) фрейдизмом) можна віднайти в прозі В. Домонтовича, однак назвати його любовний дискурс непристойним, навіть сумнівним зовсім неможливо. Це можна пояснити його неокласицистичною стриманістю і особистою високою інтелігентністю. Статевий акт взагалі ніде в прозі В. Домонтовича не описано, тим паче його перверсивні варіанти. За потреби автор може просто константувати, що він відбувся («Цього вечора Зина віддалась мені...») чи вдатись до низки метафор («В крові у нас буяла отрута ночі співу, тяжких і теплих пахоців, зоряної пітьми, порожнечі простору, самоти, насиченої згагою»). Еротизм прози В. Домонтовича глибоко захований, розсіяний в тексті у вигляді натяків, описи жіночого тіла стримані, витончені до рафінованого естетизму. Авторіві відома краса оголеної натури, але він чітко дотримується межі і міри, не сповзаючи в порнографічну нищість.

В. Домонтович звертається до естетичних почуттів читача, а не намагається викликати зацікавлення непристойними описами. Письменник може затримати увагу читача на смужці тіла між панчішкою і короткою спідничкою виключної Зини, на досконалій формі ніг Вер, однак ці деталі підкорені загальному завданню створити новий характер, а не є самоціллю. Чоловічі герої В. Домонтовича переважно відчують острах, а то й жах (Костомаров, Комаха) перед жіночою сексуальністю та тілом; автор, як справжній витончений естет і гедоніст, перетворює жінку в об'єкт вишуканої насолоди і споглядання.

Частіше жіноче тіло присутнє в тексті через певні «опосередковані» образи, які дають змогу вилучити з опису грубий біологізм. У «Докторі Серафікусі» є блискучий епізод, у якому горбатий митець вирізає ножицями з картону профіль Вер: «Оперуючи ножицями, папером і швидкими довгими пальцями, горбань говорив: – Ножиці слухняні, як олівець. Вони досконаліші від олівця і пензля. Я волю користуватись краще з ножиць, як з олівця. Ножиці психологічніші, вони як продовження пальців: це скульптура, поєднана з малюнком. Вирізати з паперу силуетний профіль жіночого обличчя – це відчувати насолоду. В профілях деяких жінок є дивовижна гармонійність. Я відчуваю фізичну втіху, коли мої пальці повторюють з м'якою і лагідною радістю вигини підборіддя, носа, чола і голови. Мистецтво силуети, мистецтво цільної лінії – умовне й обмежене. Воно легке і разом з тим важке. Але, перемагаючи його умовну обмеженість, іноді відчуваєш радісну сподіванку, що створено шедевр» [6, с. 78]. У цих зі смаком виписаних фразах, присвячених, нібито передусім мистецтву, пульсує справжнє захоплення жіночою вродою, але з чітким дотриманням естетичної дистанції, сублимоване чоловіче лібідо, що між реальним тілом і собою ставить мистецький образ. Мимохідь закрадається думка, що В. Домонтович, досить невродливий і непоказний чоловік, не вивів несвідомо або навіть і свідомо самого себе в образі цього поштового й захопленого красою гарбаня? Принаймні, мистецькі позиції щодо зображення – темперованого й економного – жіночого тіла в автора й цього епізодичного персонажа тотожні.

Більше ніж «затемнення смислу» через «непристойне» властива прозі В. Домонтовича друга, згадана Ю. Крістевою, риса сучасного «любовного дискурсу» – фрагментарність, незв'язаність. Композиція романів доволі складна, навіть подекуди громіздка: блискучі діалоги змінюють монологи, у мовлення персонажів раптом проникає голос автора, що інколи розгортається до розлогих філософських відступів. Майже в кожному тексті є вставні новели та есеї, мовлення насичене цитатами й алюзіями, автор може забігати наперед (як-от в «ремарці автора» у «Без ґрунту») чи раптом сповільнити вже очікувану читачем розв'язку інтриги («Дівчина з ведмедиком»). Щодо цього

С. Павличко зазначила: «Органічність тексту не турбує автора, тому зайвих для сюжету інтелектуальних відступів у його прозі безліч. Вони надають їй вигляду синкопованого ритму та ексцентричності – саме таких ефектів, здається, і прагнув автор» [15, с. 14]. Ці синкоповані ритми, інколи порушена плинність речень, уривчаста інтонація і парадокси дали підставу Ю. Шевельову говорити про тенденцію до руху прози В. Домонтовича в бік експресіонізму, однак, за влучним спостереженням дослідника, слово письменника «не стає емоційним. Воно лишається розумовим. Як у розміреному характері його писання, так і в наслідку його писання, усе контрольоване розумом, і суперечність між гармонією й запереченням гармонії лишається насамперед літературним засобом. ... У Домонтовичему *teatrum mundi* пристрасті існують, але читач ніколи не може забути про їхню дочасність і минущість, а тим самим і про те, що надто приймати їх до серця – негідно культурної людини. ... Проза Домонтовича – це проза наскрізь раціональної людини» [18, с. 24]. Ця раціональність добре помітна в аналітичності, інтелектуалізмі, що властиві способів вислову еротичного досвіду чи фантазій персонажів.

Висновки. Кризу «дискурсу любові» в умовах дискредитованого патріархату і «втраченої» простоти В. Петров-Домонтович і його герої прагнуть здолати у мові, заснованій на новій, естетично й чуттєво збагаченій раціональності. Як правило, прогноз письменника невтішний: любов, це чисте й радісне людське почуття, стає все менш можливою в умовах нової доби, що знівельовала особистість та її свободу. Навіть витончений гедонізм та естетизм автора й деяких персонажів пронизує щемке відчуття наближення катастрофи. Найвинахідливіша, найіронічніша й найвитонченіша мова все важче втримує справжній, живий світ любові. Криза і розпад кохання та способу його вислову узагальнено автором як всезагальна криза людини часу «смеркання Європи» й апофеозу технічної цивілізації, що ним став тоталітаризм. Пошук нової мови любові є і спробою самопорятунку індивідуальності, спробою формування нового сенсу життя, здійснюваною, однак, з усвідомленням приреченості цих намагань у ситуації кризи та несталості. Безнадія і ностальгія за втраченою простотою і гармонією та сумовита іронія пронизують любовні романи В. Домонтовича.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеева В. Мовні ігри В. Домонтовича. *Домонтович В. Дівчина з ведмедиком. Болотяна Лукроза*. Київ, 2000. С. 4–15.
2. Барт Р. Фрагменты речи влюбленного. Москва, 1999. 431 с.

3. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса: От психолингвистики к лингвосинергетике. Москва, 2007. 288 с.
4. Брех Г. Дух и дух времени. *Называть вещи своими именами. Програмные выступления мастеров западно-европейской литературы*. Москва, 1986. С. 377–381.
5. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. Львів, 1997. 297 с.
6. Домонтович В. Без ґрунту. Повісті. Київ, 2000. 520 с.
7. Домонтович В. Дівчина з ведмедиком. Болотяна Лукроза. Київ, 416 с.
8. Эко У. Заметки на полях «Имени розы». *Эко У. Имя розы*. Москва, 1989. С. 427–467.
9. Кондратенко Н.В. Дискурсивна парадигма досліджень художнього тексту. *Записки з романо-германської філології*. 2015. Вип. 1 (34). С. 60–65.
10. Кондратенко Н.В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія. Київ, 2011.
11. Кристева Ю. Дискурс любви. *Жорж Батай и французская мысль середины XX века*. Санкт-Петербург, 1994. С. 181–438.
12. Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике. *Дискурс, речь, речевая деятельность: Функциональные и структурные аспекты*. Москва, 2000. С. 7–25.
13. Матвієнко С. Людина кількох епох. *Критика*. 2000. № 6. С. 29–31.
14. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ, 1999. 447 с.
15. Павличко С. Роман як інтелектуальна провокація. *Домонтович В. Доктор Серафікус. Без ґрунту*. Київ, 1999. С. 3–16.
16. Петров В. Романи Куліша. Аліна й Костомаров. Київ, 1994. 320 с.
17. Современный философский словарь / под общей редакцией В.Е. Комарова. Москва; Бишкек; Екатеринбург, 1996. 608 с.
18. Шевельов Ю. Шостий у гроні. В. Домонтович в історії української прози. *Домонтович В. Без ґрунту. Повісті*. Київ, 2000. С. 8–38.
19. Шлегель Ф. Критические фрагменты. *Шлегель Ф. Эстетика. Философия. Критика* : в 2 т. Москва, 1983. Т. 1. С. 280–289.

УДК 81'282:821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.4>

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ДІАЛЕКТ В УКРАЇНСЬКОМУ YOUTUBE-ПРОСТОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ВІДЕОБЛОГУ ІРИНИ ВИХОВАНЕЦЬ «ЛІЖНИК-TV»)

HUTSUL DIALECT ON UKRAINIAN YOUTUBE (ON MATERIAL OF IRYNA VYKHOVANETS' VIDEO BLOG 'LIZHNYK-TV')

Семенюк О.А.,

orcid.org/0000-0002-3295-690X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Статтю присвячено вивченню особливостей використання гуцульських діалектних рис у відеоблозі Ірини Вихованець «Ліжник-TV» на платформі Youtube.

Авторка блогу має гуцульське коріння і є носієм гуцульського діалекту. На каналі виходять гумористичні випуски новин і програма «Агій на біду!». Повідомляючи новини, коментуючи їх і спілкуючись з рідними та знайомими, які залишаються за кадром, авторка блогу використовує гуцульську говірку, відтворюючи її фонетичні, морфологічні та лексичні риси.

Назва каналу, нікнейм блогерки, назви випусків, фірмові фрази ютуберки, тексти випусків містять різноманітні гуцулізми.

Зафіксовано такі фонетичні гуцульські діалектні риси: м'які шиплячі, перехід [а] після м'яких приголосних, [j] і шиплячих в [e], [i], вимова [i], що походить з етимологічного [o], після губних як [и], вимова початкового [i] як [и], тверда вимова [ц'], [с'], [т'] у кінці слів та перед голосними, вимова [д'], [т'] як [д''], [к']], відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду та ін.

У статті описано діалектні морфологічні риси, засвідчені в аналізованому мовному матеріалі: закінчення –ов у іменників I відміни, прикметників, займенників у орудному відмінку однини, редуковані та енклітичні форми займенників, відокремлене вживання частки *си* при зворотних дієсловах, тверда вимова [т'] у закінченнях дієслів I дієвідміни у 3 особі множини, дієслів II дієвідміни у 3 особі однини, дієслів у 2 особі множини наказового способу, давні форми минулого часу, майбутнього часу, інфінітива на -чи, умовного способу, уживання з формами родового відмінка редукованого прийменника *д'* та ін.

Установлено, що у фірмових фразах блогерки, коментарях до новин, розмовах з рідними і знайомими частотними є лексичні гуцулізми. У мовленні блогу представлені також діалектні фразеологізми.

Опозиція «діалектне – літературне», «діалектне – іншомовне» є засобом творення гумору в блозі. Різномовні діалектизми формують його індивідуальний і впізнаваний стиль, виконують функцію ідентифікації, причетності до певної спільноти поціновувачів гуцульського діалекту і Гуцульщини.

Ключові слова: гуцульська говірка, гуцулізм, діалектизм, діалектна риса, блог, Ірина Вихованець.

The article is devoted to the study of the Hutsul dialectal usage peculiarities in the Iryna Vykhovanets' channel 'Lizhnyk-TV' on the YouTube platform.

The author of the blog is of Hutsul origin and is the Hutsul dialectal speaker.

Humorous news items and programme 'Ahii na bidul' are broadcast on the channel. The author of the blog uses Hutsul dialect and represents its phonetic, morphological and lexical peculiarities, when she reports news, comments them and communicates with relatives and acquaintances, who provide voice-overs.

The name of the channel, the nickname of the blogger, the names of news items, the catchphrases of the YouTuber and the texts of news items contain the hutsulisms of different levels.

The following Hutsul dialectal phonetic features are fixed: soft fricatives, the transition of [a] after the soft consonants, [j] and fricatives to [e], [i], the pronunciation of [i] derived from the etymological [o] after the labial consonants as [u], the pronunciation of the initial [j] as [u], hard pronunciation of [u], [c], [m] at the end of words, pronunciation of [ð], [m] as [r], [k], absence of lengthening of consonants in the neutral nouns, etc.

The article describes the dialectal morphological features, testified in the analyzed language material: endings -oє of nouns of the 1st declension, adjectives, pronouns in the instrumental singular, reduplicated and enclitic forms of pronouns, separated use of the particle *cu* with the reflexive verbs, hard pronunciation of [m] in the endings of the verbs of the 1st grammatical conjugation in the 3rd person plural, the verbs of the 2nd grammatical conjugation in the 3rd person singular, the verbs in 2nd person plural in the imperative mood, the remnants of the perfect, infinitive with -чу, the conditional mood, the use of the reduced preposition *ð* with the forms of the genitive case, etc.

It is testified that the lexical hutsulisms are frequent in the catchphrases of the blogger, the comments to the news, the conversations with relatives and acquaintances. Dialectal phrasemes are also recorded in the blog's language.

An opposition between dialectal and literary, dialectal and foreign is a means of creating humor in the blog. The dialecticisms of different levels form its individual and recognizable style, perform the function of identification, involvement in a particular community of connoisseurs of Hutsul dialect and Hutsulshchyna.

Key words: Hutsul dialect, hutsulism, dialecticism, dialectal feature, blog, Iryna Vykhovanets.

Постановка проблеми. Діалектне мовлення дедалі активніше проникає в україномовний інтернет-простір. Оскільки формат відео дає змогу найбільш повно зафіксувати та передати всі говіркові риси, популярним майданчиком для репрезентації діалектів є відеохостинг Youtube.

Ютуб-канали, на яких представлено діалектний матеріал, неоднакові за спрямуванням та наповненням і мають різну цільову аудиторію. Так, канал Г.Л. Аркушина, який містить записи діалектного мовлення, зібрані на території Волинського Полісся і Берестейщини, становить інтерес насамперед для лінгвістів, оскільки може слугувати джерелом для діалектологічних досліджень. Науково-популярні відео, присвячені говорам української мови, виходять на ютуб-каналах Ідеї Олександрівни й Остапа Українця.

Крім наукових каналів, створених філологами, на українському Youtube є й розважальні відеоблоги, автори яких використовують місцеві говірки: наприклад, закарпатські діалекти репрезентують «Цімборики», «Наша файта», «Comedy Woman по-закарпатськи», канали Володимира

Гончарука «Сійо, банда!» та Кріс Третьяк; говіркою села Оброшино, що на Львівщині, спілкуються персонажі Вікторії Ільчук; покутський діалект представлено на каналі Романа Дронюка «Вуйко Місь». Популярність такого контенту зростає, і це стимулює появу нових відеоблогів, побудованих на використанні говіркового мовлення.

Таким чином, останніми роками український Youtube накопичив достатньо матеріалу для діалектологічних студій, і функціонування діалектів на цій платформі потребує всебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовні особливості відеоблогів лише недавно стали предметом зацікавлень науковців, тому розвідок на цю тему є не так багато. Лінгвістичний аспект відеоконтенту онлайн-платформи Youtube представлено у статті Т. Цепенюк та Х. Яновської [1]. І. Бабій висвітлила вплив соціокультурних та політичних чинників на мовні особливості українських блогів, зокрема й відеоблогів [2]. Вербальні і невербальні елементи мовленнєвої поведінки відеоблогерів проаналізовано у розвідці В. Лушикова й М. Терських [3].

Про гуцульський говір у мові художньої літератури написано чимало лінгвістичних праць [див., наприклад: 4; 5; 6; 7], однак студій, присвячених його репрезентації в українській блогосфері, зокрема на Youtube, немає.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати використання гуцульського діалекту в мові відеоблогу Ірини Вихованець «Ліжник-TV» на платформі Youtube.

Виклад основного матеріалу. Акторка, музикантка, блогерка Ірина Вихованець народилася в місті Надвірна Івано-Франківської області. Її батько – уродженець села Річка Косівського району Івано-Франківської області. У цьому селі минули дитячі роки Ірини, тому річківська говірка є для неї рідною.

На каналі І. Вихованець виходять гумористичні випуски новин (села, згодом області, України і світу), а також програма «Агії на біду!» про будні гуцульської ворожки. У кадрі ведуча сидить на фоні ліжника – домотканого ворсистого вовняного покривала з візерунком, – тому канал має назву «Ліжник-TV».

Повідомляючи новини, блогерка супроводжує їх жаргівливими або саркастичними коментарями, обговорює їх зі своїм чоловіком, чий голос теж звучить за кадром, а також комунікує з іншими членами родини, веде у прямому ефірі телефонні розмови з рідними та знайомими. Виголошуючи інформаційні повідомлення, коментуючи їх і спілкуючись, авторка блогу використовує гуцульську говірку, відтворюючи її фонетичні, лексичні та морфологічні риси. Наприклад: *Пропала жєрва породи пекінес. Хто знайде, просьба присилити на поводок* (Вип. 2); *В Україні зачлєси трєта хвиля коронавірусу* (Сезон 2, вип. 8); *Президент України заслаб на коронавірус*. Коментар до новини: *Йой, сарако, де йому ті гроші зара взєти на лікуванє? Та то так артистам в карантин кєжко жиєси!* (Сезон 2, вип. 3); *Сеї неділі християнський світ відзначє Зелєні свєта*. Репліка до чоловіка: *Ану, мені бигом файну йкус таку маєнку вєлку принєси, я собі тую на джергу завішєю, най мене відверне від всєкої зарази в тих коментарєх!* (Вип. 34).

Назва каналу, в основі якої етнографізм *ліжник*, декларує специфіку відеоконтенту, яка також зафіксована в описі відеоблогу: «Тут гуцульський гумор в чистому вигляді і без прикриття». Співзвучним із назвою каналу є нікнейм його авторки – *Фійнка* – зменшено-пестливе від гуцулізму *фійна* ‘похресниця’¹.

Найменування випусків також містять фонетичні, морфологічні, лексичні діалектизми, як-от:

«Не пий березовий сик», *«Косивска марихуана»* (голосний [i], що походить з етимологічного [o], вимовляється як [и]); *«Нам 1 рочьок»*, *«Нічьо! Перебудємо!»* (м’яка вимова шиплячих); *«Бізнес-лєгі»*, *«Дєнь Валєнькіна»* (м’які [д’], [т’] вимовляються як [г’], [к’]); *«Покійники вам снєси?»*, *«Іван Попович приснивси»*, *«Клієнти си вернули!»* ([и] замість [а] у дієслівній частці *ся*, а також її відокремлене вживання); *«Пропала жєрва»* (*жєрва* ‘собака’).

Уживання гуцулізмів робить назви яскравими, колоритними, клікбейтовими (від англ. «click» – клацання, натискання клавіші мишки та «bait» – приманка) і працює на те, щоб привернути увагу користувачів, спонукати їх перейти за посиланням, а також допомагає формуванню неповторного авторського стилю відеоблогу. Крім того, діалектизми в назві каналу та окремих відео сприяють залученню «своїх» підписників, які розуміють чи хочуть розуміти говірку авторки, а отже, виконують функцію ідентифікації, причетності до певної спільноти поціновувачів гуцульського гумору і Гуцулії загалом, відмежування своїх від чужих [пор.: 6, с. 18].

Характерною ознакою відео на YouTube є їхня насиченість фірмовими фразами, які часто повторюються і з часом починають викликати асоціацію з певним ютубером, а також є засобом формування індивідуального і впізнаваного стилю блогу. Ці фрази здебільшого лунають на початку і в кінці відео, щоб їх почули і краще запам’ятали. В аналізованому відеоблозі такими фразами є традиційна вітальна формула, яка звучить у кожному випуску: *«Слава Йсу! З вами «Ліжник-TV»!»*, слова вдячності, адресовані підписникам, які підтримують канал, та фрази, що спонукають аудиторію до активних дій: підписатися, уподобати відео, поширити його і прокоментувати: *Дековати всім, шєрте, шєрте се відео та й ставте сердєчка* (Вип. 5); *Не забудьте ставити сердєчка, пальци д’горі і дивітси «Ліжник-TV»* (Вип. 3); *Ви шо маєте робити? Пальчики догори, підписатиси, коментарі пишемо, – всьо так, єк принято на сєму Ютубі* (Сезон 2, вип. 8).

Як бачимо, у своїх фірмових фразах блогерка використовує традиційні гуцульські етикетні формули (*Слава Йсу*, перформатив *дековати*). У звертаннях до аудиторії частотними є іменники із суфіксами позитивної оцінки і прикметники, що мають семи позитивної оцінки, за допомогою яких здійснюється пошанування співрозмовника, характерне для мовної культури гуцулів: *діточьки*, *шановний глядачьку*, *дорогєсєнькі*, *чємні*, *солодєсєнькі*, наприклад: *Діточьки мої!*

¹ Тут і далі значення лексичних діалектизмів встановлено за допомогою словників [8; 9; 10].

Я всьо робью для того, аби ви си сміяли і кішилиси (опис каналу); **Шановний глядачыку**, ану, зупиниси! **Постав пальчик д'гори й зразу підпишиси!** (Сезон 2, вип. 4); **Але, чєнні, тако: взєли легонько тако пальчиком «тик» – сердечько нажали** (Вип. 16); **Солодєсєнькі, в мене є найкраща новина у світі!** (Вип. 32); **Ну, всьо, дорогєсєнькі, дєковать! З вами був «Ліжник-TV»!** (Вип. 23).

Різномірні гуцулізми представлено не лише в назвах відео й у фірмових фразах блогерки, а й у текстах усіх випусків на каналі «Ліжник-TV». Зокрема в них засвідчено такі фонетичні діалектні риси:

– м'які шиплячі: **діточьки, чєнні, спочєти, тисічь, шє, якицьо, сердечька, посиланєчько, нічьо, чюєш, діточя;**

– голосний [a] після м'яких передньоязикових приголосних, шиплячих і [j] переходить у голосні переднього ряду [e], [i]: **дєковать, діковать, дєсіть, взєла, підисєть, всєкої, завішєю, вібачєйте, плацєницу, єк, єблучьок;**

– у частці-постфіксі **ся** послідовно виступає голосний [u]: **набуватиси, загубивси, ховайси, підписатиси, дивитиси, кєгаютси, залупивси, носитси, зачєласи, жиєси;** м'які [d'], [m'] вимовляються як задньоязикові [r'], [k']: **порекувати, вігіо, гійницу, мологец, кєгаютси, ціске, сіскемнік;**

– диспалаталізація приголосних [ц'], [с'], [т'] у кінці слова та перед голосними: **палец, кінец, франківєц, миротворєц, кітаєц, копица, плацєницу, гійницу, спрацувало, вивцу, дєс, колис, шос, гєт;**

– вимова звука [u] замість [i], що походить з етимологічного [o], зокрема після губних приголосних: **вивца, пид, бигом, бигме, пигнав, пидписали, дзвиночьок;** на початку слова на місці голосного [i] вимовляється [u]: **игри, Ирод, играшка;**

– звук [y] замість [ч] у сполучнику й частці **чи** (**ци**); відсутність епентетичного [л'] і збереження давніх звукосполучень «губний + [j]» (зафіксовано у формах першої особи однини): **роб'ю, застав'ю, люб'ю, подив'ю;**

– [p] на місці [л] у формі вищого ступеня порівняння прислівника **багато – бирше;** відсутнє подовження приголосних в іменниках середнього роду: **житє, вісіле, лікуванє, рівнянє, гаде;** звукосполучення [шч] унаслідок асимілятивних змін і стягнення вимовляється як [ш]: **шє, шо.**

Мовлення персонажів відеоблогу відбиває й морфологічні риси гуцульського діалекту, як-от:

– іменники першої відміни, прикметники, займенники в орудному відмінку однини мають

закінчення **-ов**: **мамов, мордов, головов, щітков, копійчєнєков, статуєов, живов, зубнов, старов, дурнов, мнов,** наприклад: **Боже, то має тато з дурнов мамов** (Сезон 2, вип. 10);

– редупліковані та енклітичні форми займенників: **сєсє, цєсє (цє), тот (той), тото (то), тоті (ті), і (ї),** наприклад: **– Ну та я цєсим си не найм! – О, йо, не наймси! Найвси вжє тот, хто найвси навіки, а ти й так закусуєш!** (Вип. 29);

– у дієслівних формах частка **си** вживається і в пост-, і в препозиції, причому між нею й основним дієсловом можуть бути інші слова у реченні: **питаєтєси, приписуєтєси, залупивси, си вернули, си сміяли, си п'єлити, си женити, си подивив, си зняла,** наприклад: **Бо нема шо си в космос п'єлити, вжє шос там зрушили** (Вип. 34); **Ставте сердечька, підписуйтєси на мене, будєте знати всьо, шо си робит в сєлі** (Вип. 1); **Єк си не світит?** (Сезон 2, вип. 10); **Лілія си недавно зняла у кіні** (Спецвипуск);

– давні форми інфінітива на **-чи**: **помочи, бічи, вєтрчи:** **Я тобі з цим гєт не годна помочи** (Агій на біду, вип. 12);

– тверда вимова кінцевого [т'] у дієслівних формах третьої особи множини дієслів першої дієвідміни, третьої особи однини дієслів другої дієвідміни і другої особи множини наказового способу: **виллєт, п'ют, мірєют, болит, кричит, видит, нажміт, ждіт, сидіт, не приходіт:** **Перед входом у магазини франківєц тепєр мірєют тємпєратурє** (Вип. 27); **Українські пенсіонєри у кінці квітня отримуют по одній тисічі гривнів** (Вип. 27); **Сидіт у хакі!** (Вип. 26);

– архаїчні аналітичні форми майбутнього часу: **мє гриміти, мєш курити, мут їздити:** **А як мє гриміти, ховайси в виходок!** (Вип. 34); **Я казала: «Мєш курити – застав'ю пачку дзитарів з'їсти»** (Сезон 2, вип. 10); **В Україні на свєта можливий повний локдаун. То шо, маршрутєки не мут їздити до міста?!** (Сезон 2, вип. 5);

– збереження давніх форм умовного способу та минулого часу (**би-м хокіла, би-стє йшли, хтіли-стє, вгадали-стє**), наприклад: **А цє би-м хокіла потєкувати усим, хто підтримав мій канал копійчєчєков!** (Вип. 25); **Гості мої дорогєнькі, гості мої тишині, вібачєйте, мо', не при їді сказано, а можє, вжє би-стє йшли до сраки д'хаті?** (Вип. 22);

– уживання редукованого прийменника **д'** з давальним відмінком на місці літературного **до** з родовим відмінком, як-от: **д'хаті (до хати), д'бабі (до баби):** **Ганнуся так си замаїла на Зелєні свєта, шо не памєтає, хто ї привіз д'хаті** (Вип. 6);

– функціонування поширених в гуцульських говірках вигуків (*йой, ади, агій, гій, їйга*) і службових слів: сполучників *ци* ‘чи’, *гей, гіби* ‘наче, неначе, мов, немов, як, ніби’, *тимунь шо* ‘тому що’, часток *най* ‘хай, нехай’, *йо* ‘так’: **Ади**, зараза вже з ровера впала! (Вип. 32); у назві випусків **Агій** на біду! **Ійга**, хоче си з старшов женити ваш синок! (Вип. 8); **А ти** колис помінеси ті пробки **ци** ні?! (Вип. 5); **Так** віцілювала мене, **гей** плащеницу (Вип. 28); **Аби** тобі плило, **гіби** по воді качька! (Вип. 33); **Зі** слів журналіста, се рамка бандерівска, **тимунь шо** її зробила Франківска галицка партія (Вип. 34); **Дай** мені тоті свої гачі, **най** тобі пожмакаю (Вип. 34); **Бо** тако в карантин дес з хати йшов, **йо**? (Вип. 12).

У текстах блогу частотними є лексичні діалектизми. Їх згущення спостерігаємо в коментарях до новин, рефлексіях, які викликані цими новинами, розмовах гуцульської блогерки з рідними та знайомими, а також у репліках її чоловіка, чий голос чути за кадром. Цікаво, що для Юрія Вихованця – актора Івано-Франківського національного академічного драматичного театру імені Івана Франка, – який у випусках «Ліжника» виконує роль чоловіка сільської блогерки і дуже органічно відтворює риси гуцульської говірки, вона не є рідною.

Наведемо приклади найбільш яскравих гуцульських лексичних діалектизмів, зафіксованих в аналізованому мовному матеріалі: *джерга* ‘ліжник’: ...я собі тут на **джергу** завішю, най мене відверне від вської зарази в тих коментарях! (Вип. 34); *любаска* ‘жін. до любас; коханка’: *Хошьте знати, ци ходит ваш чьоловік до любаски?* **Бо** тако в карантин дес з хати йшов, **йо**? (Агій на біду, вип. 12); *гачі* ‘верхні чоловічі штани з домотканого сукна, зазвичай пофарбованого в червоний або чорний колір’; І. Вихованець уживає це слово у значенні ‘штани’, *пожмакати* ‘попрати’: **Дай** мені тоті свої **гачі**, **най** тобі **пожмакаю** (Вип. 34); *копил* ‘зневажл. позашлюбна дитина; байстря’: *Йой, та таких копилів по горах наробив, шо лишень Бог годен порахувати* (Вип. 34); *сарака* ‘бідолаха’: *Йооой, сарака!* Дитинка нічьо не винна (Вип. 33); *джерг* ‘шерсть на тварині’, *шкам* ‘вовна’: *Диви, йкий джерг у неї там, шкам!* (Сезон 2, вип. 9); *набуток* ‘забава’: *Це є празник, це є набуток, це є радість!* (Сезон 2, вип. 5); *чуріти* ‘тексти, витікати тонким струменем, струмком’: *Вже кров йому з пипки чурєє!* (Вип. 32); *пилюватиси* ‘спішитися, поспішати’: *Куда ти си так пилюєш?* (Сезон 2; Вип. 4); *сокотитиси* ‘остерігатися, берегтися’: **Соко**тисси, діточьки, **береж**тисси, **будьте** здорові! (Вип. 29);

набуватиси ‘забавлятися, веселитися; проводити гарно час, перебуваючи в гостях’: **Набувайтеси** тако в моїх коментарях так, ек ви вмісте (2 Сезон, вип. 1); *тимунь* ‘тому’: **Тимунь** прошу: *каждий, хто си подивив, підписатиси!* (Вип. 27); *сночи* ‘учора ввечері’: **Сночи** Михайло Олюнин ішов д’хаті і внав у потік (Вип. 5).

В аналізованому матеріалі представлені також діалектні фразеологізми, як-от: *де* дідьки в дрімби грают ‘далеко’ (Сезон 2, вип. 7); *за него* вже черваки завдаток узели ‘дуже старий’ (Вип. 26); *носитиси, ек* война в гачях ‘метушитися’ (Вип. 7); *гий і морду* через гійницу прокегли ‘негарна, страшна’ (Вип. 24); *набуватиси, ек* ведмідь в малині ‘жити в достатках, безтурботно’ (Спецвипуск).

У мовленні блогу трапляються випадки «згуцульщення» слів іншомовного походження, що викликає комічний ефект: наприклад, вимова м’яких шиплячих у сленгізмах *шерити* (поширювати інформацію в різних соцмережах, на сайтах та формулах) та *лакшєрі* (від англ. розкіш – сленгове слово, яке позначає предмети розкоші або вживається на позначення стилю життя багатих і успішних людей): *Дековати* всім, **шєрте, шєрте** се відео та й ставте сердечька (Вип. 5); *Тєпер* будєш отой блогєр, будє вже **лакшєрі, лакшєрі**, будє ходити, озмє вивцу під паху і будє **лакшєрі!** (Вип. 33).

Виникненню комічного ефекту сприяє заміна літературного слова на діалектне у контексті, який контрастує з гуцулізмами, як-от: *Болівійскі бахурєта* (*бахурє* – зменшене до *бахур* ‘хлопець’) дали отруйному павукови себе *вкусити*, аби стати спайдерменами! *Не спрацувало* (Вип. 33); про подругу, яка приїхала в гірське село з міста і займається йогою просто на подвір’ї: *Чюєш, твоя подружка* вже онде ксьонзови йогоу показує. *Кає, котюга* мордов вниз! (Сезон 2, вип. 6) – у назві йогівської асани «Собака мордою вниз» ужито замість літературного *собака* лексичний гуцулізм *котюга*. Такий же ефект виникає, коли в діалектне мовлення авторка вводить іншомовні слова чи фрази іноземною мовою, наприклад: – *Йой, не переживай!* *Ади, скоро* барабулю до баби одної поїдєш [садити], стрийку помагати, шє д’бабі тій старєзній, твоїй любимій, будє тобі **Work and Travel** (Вип. 25, «Блогер»). Таким чином, опозиція «діалектне – літературне», «діалектне – іншомовне» сприяє експресивізації мовлення і є засобом творення гумору в блозі.

Слід зауважити, що, уживаючи гуцулізми, блогерка не використовує прийоми, які б дали змогу глядачам зрозуміти значення діалектних лексем чи полеглили сприймання текстів, не намагається обмежити використання діалектизмів, щоб

залучити щораз більше підписників. В інтерв'ю Ірина Вихованець наголошує, що це її принципова позиція. Незважаючи на це, на її канал підписалося 87,4 тис. користувачів, і, судячи з коментарів під відео, серед підписників є не лише вихідці з Гуцульщини, які знають і розуміють гуцульський діалект, а й мешканці з інших регіонів України, а також люди, які не володіють українською мовою. Наведемо коментар одного з них: «Я буду тогда россиянином, который посмотрел и пришел в восторг, здесь только лайки и должны быть))) ... Спасибо, Ирина, что приоткрыли завесу в самобытность вашего удивительного мира!!!»

Високу оцінку органічному відтворенню гуцульської говірки у блозі «Ліжник-TV» дають представники наукової та творчої спільнот, зокрема мовознавець, доктор філологічних наук,

професор Микола Лесюк і музикант, журналіст Олег Гнатів.

Висновки й перспективи дослідження. Аналіз використання гуцульського діалекту в мові відеоблогу Ірини Вихованець «Ліжник-TV» засвідчує, що уживання різнорівневих діалектних елементів формує самобутній і впізнаваний стиль блогера, стає його своєрідною візитівкою. Гуцульські діалектизми у назві й описі блогу, нікнеймі авторки, назвах і текстах випусків на каналі, фірмових фразах виконують насамперед функцію ідентифікації, творення спільноти «своїх» користувачів, сприяють експресивізації мовлення, а також є засобом творення гумору.

Використання діалекту в українській блогосфері з огляду на активізацію цього процесу потребує подальшого комплексного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цепенюк Т., Яновська Х. Лінгвістичні особливості відеоконтенту платформи Youtube. *Наукові записки. Філологічні науки*. 2019. Вип. 175. С. 84–88.
2. Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 11–12 червня 2020 р. Львів, 2020. С. 16–19.
3. В. Лушиков, М. Терских. Жанрово-тематические и языковые особенности видеоблогов. *Вестник Тамбовского университета. Общественные науки*. 2018. Т. 4. С. 57–75.
4. Ґрещук В., Ґрещук В. Південно-західні діалекти в українській художній мові : нарис. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 309 с.
5. Ґрещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 32-33. С. 214–219.
6. Ципердюк О. Гуцульські діалектизми в мові роману «Непрості» Тараса Прохаська. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 32–33. С. 242–250.
7. Пена Л. «Усе потрібне, все важливе, що в твоїй рідній стороні» : гуцульські діалектні риси в поезії Тараса Мельничука. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2010. Вип. 27–28. С. 138–401.
8. Гуцульські говірки : короткий словник / ред. Я. Закревська. Львів : Інститут українознавства НАНУ. 1997. 232 с.
9. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові : словник : у 2 т. / відп. ред. В. Ґрещук. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2019. Т. 1. 583 с.
10. Гуцульська діалектна лексика та фраземіка в українській художній мові : словник : у 2 т. / відп. ред. В. Ґрещук. Івано-Франківськ : Місто НВ. 2020. Т. 2. 624 с.

НЕОАНГЛІЦИЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

NEO-ANGLICISM IN MODERN UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE

Стадній А.С.,

orcid.org/0000-0002-7125-5970

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

Зозуля І.Є.,

orcid.org/0000-0002-1496-6143

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри мовознавства

Вінницького національного технічного університету

У науковій розвідці досліджено нову іншомовну лексику англійського походження. Визначено різні причини входження запозичень у сучасну українську літературну мову, серед яких основними є: глобалізація суспільства, співробітництво з іноземними державами, міжкультурна комунікація, бажання слідувати моді, престижність іноземної мови, прагнення зацікавити адресата мовлення й вплинути на нього. З'ясовано стилістичну роль англійських запозичень, які у мові-реципієнті називають нові поняття, предмети, явища, що не мали раніше номінації. Англійські запозичення в українськомовних текстах урізноманітнюють мовлення, роблять його яскравим та стилістично забарвленим. Уживання запозичень сприяє лаконізму висловлювання й мовній економії. Представники різних вікових і соціальних груп використовують англійські запозичення, які є засобами інформування та впливу на адресата, оскільки чимало нових іншомовних запозичень містять оцінку в денотативному компоненті значення.

Визначено, що неоанглійські запозичення переважно є варваризмами, оскільки не належать до складу сучасної української літературної мови та ще не засвоєні мовою-реципієнтом. У роботі з'ясовано лексико-тематичну спрямованість англійських запозичень: наукові й технічні поняття; лексеми, які використовують у сферах політики, бізнесу; слова, що вживають у щоденному житті; лексика зі сфери реклами; спортивна термінологія. Схарактеризовано семантичні особливості англійських запозичень.

Проаналізовано процеси адаптації англійських запозичень у українській мові. Нові англійські запозичення відтворюють як графічними засобами іншої мови - латиницею, так і кирилицею. Іншомовна лексика є основою для творення нових слів. У перспективі нові англійські запозичення можуть перейти в розряд загальноживаної лексики, значення яких кодифікуються в словниках, функціонувати лише в певних стилях мовлення або зникнути. Встановлено, що активне проникнення чужомовних елементів становить загрозу для мови-реципієнта.

Ключові слова: неоанглійські запозичення, мова-джерело, мова-реципієнт, сучасна українська літературна мова, варваризми, запозичення.

New foreign language vocabulary of English origin has been studied in scientific research. Various reasons for borrowing in the modern Ukrainian literary language have been identified, the main ones being: globalization of society, cooperation with foreign countries, intercultural communication, desire to follow fashion, prestige of a foreign language, desire to involve and influence the addressee of speech. The stylistic role of English borrowings has been clarified, which in the recipient language name new concepts, objects, phenomena that did not have a nomination before.

Anglicisms in Ukrainian-language texts diversify speech, make it bright and stylistically colored. The use of borrowings contributes to the conciseness of speech and language economy. Representatives of different age and social groups use anglicisms, which are a means of informing and influencing the addressee, as many new foreign borrowings contain evaluation in the denotative component of meaning.

It has been determined that neo-anglicisms are mostly barbarisms, as they do not belong to the modern Ukrainian literary language and have not yet been mastered by the recipient language. The lexical and thematic orientation of English borrowings is clarified in the work: scientific and technical concepts; tokens used in the fields of politics, business; words used in everyday life; vocabulary in the field of advertising; sports terminology. The semantic features of anglicisms are characterized.

The processes of adaptation of anglicisms in the Ukrainian language are analyzed. New English borrowings are reproduced both by graphic means of another language - Latin and Cyrillic. Foreign language vocabulary is the basis for creating new words. In the long run, new anglicisms may move into the category of common vocabulary, the meaning of which is codified in dictionaries, function only in certain styles of speech or disappear. It is established that the active penetration of foreign language elements poses a threat to the recipient language.

Key words: neo-anglicisms, source language, recipient language, modern Ukrainian literary language, barbarisms, borrowing.

Мова – це жива система, яка внаслідок євроінтеграції та різних соціально-економічних процесів зазнає динамічних змін та інтенсивно роз-

вивається. Спостерігаємо активізацію процесів запозичень лексики. Близько 10 % словникового складу сучасної української літературної мови

становлять слова іншомовного походження. Глобалізація, відкритість кордонів, розвиток інформаційних технологій, інтернаціоналізація науки спонукають українців вивчати міжнародну мову спілкування – англійську. На початку ХХІ століття відзначаємо домінування саме англійських запозичень, до яких ставляться неоднозначно, тому вивчення запозиченої лексики було й залишається актуальним у наш час.

Аналіз наукових досліджень з проблематики. Проблеми вивчення іншомовних слів присвятили свої розвідки В. Виноградов, М. Брицин, Л. Баранникова, Б. Головін, О. Стишов та інші. Причини запозичень, етапи та ступені адаптації, тенденції засвоєння іншомовних слів, особливості використання досліджували Л. Архипенко, Г. Зимовець, Л. Кислюк, Р. Синицина та інші.

Ф. Бацевич, І. Дзюба, Л. Кислюк, О. Стишов, В. Радчук, О. Чередниченко вивчали особливості запозичення й функціонування слів з англійської мови. Проте нові англомовні запозичення не були предметом дослідження.

Метою дослідження є визначення причин вживання в українській літературній мові, етапи засвоєння, особливості функціонування нових англіцизмів. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати наступні завдання: 1) з'ясувати причини запозичення слів з інших мов; 2) проаналізувати процес адаптації мовних запозичень; 3) визначити мовний статус неангліцизмів; 4) схарактеризувати групи неангліцизмів.

Термін «англіцизми» називає «слова чи мовні звороти будь-якої мови, запозичені з англійської, або створені за їх прикладом слова чи словосполучення» [1, с. 75]. Неангліцизми – це нові англомовні запозичення.

Основними причинами англомовних запозичень є відсутність у мові номінації для нових понять, предметів, дій, процесів, проте вони матеріалізувалися в англійській мові й отримали там назву. Розширення нормативних меж дозволяє мовцям уживати чужомовну лексику в різних сферах суспільної діяльності. Використання іншомовних слів зумовлене прагненням виділитися за допомогою мовлення, продемонструвати оточенню інтелект і знання іноземної мови: *Гайд можна кілька разів оплачувати* (із соціальних мереж); *Інсайти – це тонкі деталі в нашій поведінці, про які ми далеко не завжди хочемо говорити* (з інтернету); *Як без стресу перейти на фриланс, поки в тебе є основна робота?* (із соціальних мереж). Данина моді на все іноземне, інтерес до життя й культури інших народів, особливо в молоді, яка здобуває освіту

в закордонних навчальних закладах, співпрацює з іноземними партнерами, багато подорожує, спонукають використовувати запозичені елементи.

Спостерігаємо бажання комунікантів скоротити багатослівний вислів одним іншомовним словом з метою мовної економії, наприклад: *дедлайн* «кінцевий термін»; *акаунт* «обліковий запис»; *фідбек* «зворотний зв'язок»; *лайфхак* – складне слово, яке називає «корисну пораду, що допомагає розв'язати проблеми». Іноді саме іншомовні слова точніше передають значення й смисловий відтінок понять, які характеризують предмети чи явища, оскільки містять сему, що конкретизує: *селфі* «автопортрет, зроблений за допомогою камери смартфона, фотоапарата, веб-камери»; *хейтер* – «людина, котра відчуває ненависть, ворожість до когось або чогось»; *інфлюенсер* «людина, думка якої важлива для певної групи людей». На думку П. Селігея, «чуже слово однозначне, його семантика більш конкретна й чіткіше окреслена, воно деталізує наявне поняття, вносить новий смисловий відтінок, який важко чи неможливо передати питомим аналогом» [8, с. 8].

Мовці свідомо чи несвідомо віддають перевагу неангліцизмам, які привертають увагу адресатів, відображають ставлення до повідомлення та певну оцінку: *Не впевнена, чи варто писати про щось релаксне, якщо протягом останніх місяців посварилися найстійкіші* (День, 2019, № 72 – 73). *«Факани – це прекрасно»: чого людей навчили помилки в 2018* (з інтернету). *Я зараз на тій стадії, коли є якесь відчуження від подій. Не читаю новини, про найгірше дізнаюся від краша, роблю все, аби жити звичним життям* (із соціальних мереж). У загальних назвах *релаксний, факан, краш* визначаємо амбівалентну (позитивно-негативну) раціональну оцінку (у денотативному компоненті значення),

За ступенем освоєння чужомовну лексику поділяють на дві групи: 1) запозичені слова – іншомовні слова, засвоєні мовою; 2) власне іншомовні слова – лексеми, що повністю не засвоєні мовою, зберігають ознаки мови-джерела [9, с. 3]. Є. Карпіловська виокремлює адаптовані та неадаптовані слова іншомовного походження (5, с. 4).

Більшість лінгвістів (Н. Клименко, Є. Карпіловська, Л. Кислюк, Л. Крисін, Т. Новікова) поділяють іншомовну лексику за ступенем засвоєння на такі групи: іншомовні вкраплення, варваризми, запозичення. Іншомовними вкрапленнями називають слова, словосполучення, які не засвоєні мовою-реципієнтом та зберігають усі ознаки мови-джерела; їх у мовленні вживають білінгви. Варваризми – запозичені мовні одиниці, що на

письмі відтворюють і англійською, і українською графікою, які вживають білінгви та монолінгви. Запозичення засвоєні системою мови [6, с. 12].

Слова іншомовного походження, тобто ті, які зберігають чужорідні фонетичні, морфологічні особливості, поділяють на варваризми, інтернаціоналізми, екзотизми [7, с. 130].

У мовознавстві виокремлюють чотири види адаптації чужомовних слів до мови-реципієнта: фонетична – пристосування слова до звукової системи й наголосу, графічна – написання відповідно до орфографічних норм, морфологічна – відповідність граматичним правилам, семантична – пристосування до лексичної системи української мови.

Спостерігаємо зловживання іншомовними словами, які кваліфікуємо як варваризми – слова, що зберігають ознаки мови-першоджерела, але пристосувалися до фонетичних, графічних, орфографічних, морфологічних норм української мови. За визначенням А. В. Волкова, варваризми – це слова або елементи слова, звороти або синтаксичні конструкції, які запозичені, але не вкорінені в мові-реципієнті, а тому сприймаються як такі, що порушують мовні норми [2].

Англіцизми, які активно функціонують у сучасній українській літературній мові, поділяємо на такі лексико-семантичні групи: 1) наукові й технічні поняття, які точно й лаконічно називають предмети, явища, наприклад: *прайвезі* – «правова категорія, що називає недоторканність приватного життя», *рендер* – «це процес створення фінального зображення або послідовності із зображень на основі двовимірних або тривимірних даних»; *аутсорсинг* – «передача компанією частини її завдань або процесів стороннім виконавцям на умовах субпідряду»; *інсайт* – «прозріння, несподіване усвідомлення певної інформації чи досвіду»; *газлайтинг* – «форма психологічного насильства, за якої маніпулятор, газлайтер змушує жертву сумніватися у своїй адекватності, знецінює успіхи, здобутки, емоції»; *диджиталізація* – «упровадження цифрових технологій у суспільне життя». На сучасному етапі розвитку науки більшість досліджень у світі публікують саме англійською мовою. 2) лексеми, які використовують у сфері політики, бізнесу: *трейдинг* – «процес отримання прибутку на фінансових ринках»; *ф'ючерс* – «різновид контракту, що забезпечує право купити або продати конкретний актив чи цінний папір за узгодженою ціною у визначений час»; *франчайзинг* – «це форма співпраці між юридично та фінансово незалежними сторонами, у межах якої одна сторона, що володіє успішним бізне-

сом, торговою маркою, дозволяє іншій стороні використовувати цю систему на певних умовах»; 3) щоденне життя: *апליкейшн* – «застосунок»; *челендж* – «виклик собі, подолання труднощів»; *мастрід* – складне слово, що означає «обов'язковий до прочитання»; *лайк* – «вподобайка»; *стрімер* – особа, яка проводить аудіо-/відеотрансляцію подій у режимі реального часу; *едукатор* – «наставник, учитель»; *факап* – «програш, невдача»; *сабж* – «тема обговорення, дискусії»; 4) реклама: *PR*, *копірайтер* – «фахівець з написання рекламних текстів», *тизер* – «рекламне повідомлення у формі загадки, що містить певну інформацію про продукт, але не називає рекламований товар»; *офер* – «комерційна пропозиція, що вказує на переваги товару чи послуги для аудиторії»; *хайп* – аббревіатура, що позначає «агресивну і нав'язливу рекламу з метою обману, галас; прибутковий і ризикований інвестиційний проект»; 5) спорт: *страйкбол* – «спортивна командна гра, яка є мирною імітацією справжніх воєнних дій», *сноутюбінг* – «катання на надувних санках», *джампер* – «пристосування для стрибків і акробатичних трюків», *сноубайк* – «комбінація мотоцикла зі снігоходом, у якого замість коліс лижі».

Дискусійним залишається питання щодо статусу варваризмів у системі сучасної української літературної мови. Одні вважають варваризми ще не засвоєною лексикою української мови, інші переконані, що це одиниці чужої мови. У мові існують українські відповідники цих слів, мовці їх сприймають як запозичені.

Функціонують лексеми англо-американського походження, які в сучасній українській літературній мові відтворюють: 1) латиницею – на першому етапі в текстах відтворюють оригінальну назву графічною системою мови-першоджерела відповідно до орфографічних правил англійської: *USB*, *skill*, *meeting*, *skype*, *nice*, *lol*, *cool*, *what*, *sure*; 2) транслітеровані (відбиття графічної форми його прототипу в мові-джерелі, часто використовують для власних назв) англіцизми механічно відтворюють українською графікою – кирилицею, нехтуючи звуковою точністю адаптованого слова, крім того, відбувається лексико-семантична адаптація слова: *android* – *андроїд*, *bag* – *баг*, *benefit* – *бенефіт*, *development* – *девелопмент*, *developer* – *девелопер*, *content* – *контент*, *level* – *левел*, *link* – *лінк*, *spam* – *спам*; 3) транскрибовані англійські одиниці, у яких фонетичне звучання відтворене за допомогою графічної системи мови-реципієнта: *лайк*, *коучсерфінг*, *репостити*, *імейл*. Транскрибування – відображення звукової форми в мові-джерелі. Переважають

в українській мові слова, написані кирилицею, оскільки відтворені в такий спосіб слова мовцям легше писати й читати.

Запозичені англіцизми, які засвоєні мовою, використовують для творення похідних слів, здебільшого дієслів, пристосовуючи запозичення до норм літературної мови: *клік – клікати, гугл – гуглити, лайк – лайкати, скрол – скролити, хайп – хайпити, донат – донатити, тег – тегати*. Активно функціонують слова-композиції, у яких один іншомовний компонент оформлений латиницею, а інший – кирилицею: *IT-трафік, IT-сфера, VIP-місця, VIP-персони, IT-аутсорсинг, luxury-бренд, luxury-одяг*. Отже, виявляють словотворчу активність такі елементи, як: *IT, VIP, luxury*.

Нові англомовні лексеми вживають насамперед у газетно-журнальних, рекламних текстах, в інтернет-дописах, у побутовому мовленні, у яких кодується інформація, встановлюючи зв'язок між цільовою аудиторією і предметами, з якими асоціюється певне слово.

Неоангліцизми зберігають звукову й граматичну форму мови-джерела та неадаптовані до системи української мови. У перспективі такі іншомовні запозичення можуть: 1) залишитися сленговим словом; 2) стати надбанням широкого кола мовців і ввійти до складу сучасної української літературної мови та кодифікуватися в словниках; 3) зникнути. Дослідниця О. Гурко стверджує: «Чимало слів не встигають адаптуватися в українській мові та або виходять з ужитку непомітно, або залишаються у своїй первинній формі» [3, с. 17]

З одного боку, процес запозичення лексики необхідний і сприяє розширенню словникового запасу, оскільки іншомовні слова називають нові явища й предмети, які не мають українських відповідників, сприяють мовній економії, збагачують експресивні та стилістичні засоби вираження. З другого боку, має негативний вплив на розвиток української мови: мода на запозичення спричинює засилля англіцизмів, які позбавляють мову унікальності, витісняють питомі слова, засмічують та роблять її незрозумілою для людей, котрі не володіють англійською. Уповільнюють

процес виникнення власне української лексики, сприяють переходу з активного вжитку в пасивний споконвічно українських лексем.

Часто виникають труднощі щодо правильного написання слів іншомовного походження: оскільки лексема ще не засвоєна мовою-реципієнтом, трапляється варіативне написання. У мовознавстві прийняті два підходи до письмового оформлення чужомовних запозичень: об'єктивний – дозволяє зафіксувати всі узуальні варіанти; нормативний – написання англіцизмів згідно з нормами сучасної української літературної мови без варіантів. Наприклад, у лексемах *фриланс, тимлідер, стрим, диджиталізація, стикер, скриншот, ритейлер* пишуть -и відповідно до правила «дев'ятки» - у загальних назвах після літер д, т, з (дз), с, ц, ж (дж), ч, ш, р перед наступним приголосним (крім й). Перед голосними, -й, у кінці слова пишуть -і: *тріумф, рієлтор, тьюторіал, фрі* та інші.

С. Караванський стверджує, що процеси запозичень «не зовсім добре впливають на розвиток української мови, нівелюють її індивідуально-національні риси, знижують виражальні та естетичні якості. Насамперед, викликає стурбованість процес тотального заміщення української мови англійськими словами, це при тому, що існують українські назви для передачі відповідних понять...» [4, с. 72–73].

Отже, в останні десятиліття спостерігаємо інтенсивний вплив англіцизмів на українську мову, зумовлений глобалізацією світових процесів в економіці, науці, інформаційному просторі, культурі, білінгвізмом населення та престижем цієї іноземної мови. Процес асиміляції чужомовної лексики передбачає адаптацію до звукової системи, до правил словотвору та лексичної сполучуваності слів. Одні неоангліцизми позначають нові для українців реалії, поняття, явища, інші стають синонімами до власне українських слів, що вже функціонують у мові. Уживання варваризмів негативно впливає на чистоту української мови, тому варто вмотивовано вживати чужомовну лексику. Проте мова як досконала система спроможна до саморегулювання і самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Англійські слова в українській мові. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія. К. : Наукова думка, 1973. С. 75.
2. Волков А. В. Лексикон загального та порівняльного мовознавства. Варваризми та ентранжизми. *Літературне місто* (онлайн-газета). 18.10.2012.
3. Гурко О. В. Іншомовні слова у засобах масової інформації. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. 2013. Т. 6. С. 9–17.
4. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». Київ, 2001. 140 с. С. 72-7
5. Карпіловська Є. Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій. *Українська мова*. 2007. № 4. С. 3–15.

6. Клименко Н., Карпіловська Є., Кислюк Л. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. К., Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
7. Рудакова Т. М. Принципи засвоєння неозапозичень в українській літературній мові: орфографічна адаптація. Філологічні науки. 2013. Книга 1. С. 129 – 135.
8. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? Українська мова. 2007. № 3, С. 3 – 16.
9. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів та словосполучень. Уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

УДК 81'373.43

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.6>

НЕОЛОГІЗМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

NEOLOGISMS OF SOCIAL AND POLITICAL VOCABULARY

Теглівець Ю.В.,

orcid.org/0000-0002-7221-7554

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

Статтю присвячено аналізу лексико-семантичних процесів творення *неологізмів* суспільно-політичної лексики. Мова як динамічна система реагує на різні суспільні обставини та історичні події. Такі процеси сприяють виникненню *неологізмів*. Актуальність дослідження інноваційної лексики зумовлена великою кількістю і частотою її вживання.

У роботі розглянуто історію дослідження інноваційної лексики, проаналізовано тлумачення поняття *неологізм* різних науковців.

Аналіз праць багатьох науковців свідчить, що в них відсутня одна думка на поняття *неологізм*. Погляди науковців збігаються у тому, що *неологізм* можна легко вирізнити з-поміж інших лексичних одиниць завдяки тим поняттям, які виникли недавно. Виокремлено основні критерії, за якими *неологізми* можна легко вирізнити з-поміж інших лексичних одиниць: 1) неологізми-синоніми до наявних у мові слів; 2) лексеми на позначення нових реалій; 3) неологізми, що розширюють семантику вихідної лексеми; 4) лексеми пасивного фонду лексики, що в певний момент стали активними, наповнивши зміст додатковим значенням.

Зібраний фактичний матеріал свідчить, що найчастіше поява суспільно-політичних *неологізмів* пов'язана зі зміною семантики наявних у мові лексем. Процес розширення семантики усталених лексем найчастіше відбувається за допомогою метафоризації або метонімізації. Це можна простежити на прикладі лексем *паляниця*, *Чорнобаївка*, *світильник*, *перелічка* тощо.

У статті продемонстровано, як явище детермінологізації сприяє розвитку нового переносного значення певного терміна. Цей процес характеризується втратою терміном асоціативних зав'язків із поняттями певної терміносистеми, розвитком нового переносного значення, розширенням можливості поєднуватися з іншими лексемами та переходом в іншу сферу функціонування. Зазначено, що найбільших змін зазнали терміни *військо*, *війна*, *фронт*, *бригада*.

Досліджуваний мовний матеріал засвідчує, що *неологізми* суспільно-політичної лексики є одним із основних джерел збагачення лексичного фонду сучасної української мови. Переосмислення семантики наявних у мові лексем відбувається за загальномовними законами, які зумовлюють появу нових значень, сферу функціонування, звуження чи розширення семантики. Продуктивність лексико-семантичного способу спричинена тенденціями розвитку сучасної української літературної мови.

Ключові слова: неологізм, семантика, словотвір, суспільно-політична лексика, лексема.

The article is devoted to the analysis of lexical and semantic processes of creation of neologisms of socio - political vocabulary. Language as a dynamic system responds to various social circumstances and historical events. Such processes contribute to the emergence of neologisms. The relevance of the study of innovative vocabulary is due to the large number and frequency of its use.

The history of research of innovative vocabulary is considered in the work, the interpretation of the concept of neologism of different scientists is analyzed.

Analysis of the works of many scholars shows that they lack a unanimous opinion on the concept of neologism. Scholars agree that neologisms can be easily distinguished from other lexical items due to concepts that have emerged recently. The main criteria by which neologisms can be easily distinguished from other lexical units are highlighted: 1) neologisms-synonyms to the words available in the language; 2) lexemes to denote new realities; 3) neologisms that expand the semantics of the original token; 4) lexemes of the passive fund of vocabulary, which at some point became active, filling the content with additional meaning.

The collected factual material shows that most often the appearance of socio-political neologisms is associated with a change in the semantics of the lexemes available in the language. The process of expanding the semantics of established tokens often occurs through metaphorization or metonymization. This can be traced to the example of the lexemes *palyanytsya*, *Chornobaivka*, *lamp*, *perepichka* etc.

The article demonstrates how the phenomenon of determinization contributes to the development of a new figurative meaning of a certain term. This process is characterized by the loss of the term associative ties with the concepts of a particular terminology, the development of a new figurative meaning, the expansion of the ability to combine with other tokens and the transition to another area of operation. It is noted that the terms *army*, *war*, *front*, *brigade* underwent the greatest changes.

The studied linguistic material testifies that neologisms of socio-political vocabulary are one of the main sources of enrichment of the lexical fund of the modern Ukrainian language. Rethinking the semantics of existing tokens in the language is based on common laws, which determine the emergence of new meanings, the scope of functioning, narrowing or expanding semantics. The productivity of the lexical-semantic method is caused by the tendencies of development of the modern Ukrainian literary language.

Key words: neologism, semantics, word formation, socio-political vocabulary, lexeme.

Постановка проблеми. Мова як живий організм та основний інструмент комунікації перебуває в постійному розвитку, реагуючи на різні суспільні обставини та історичні події, у яких перебуває її носій. На кожному етапі існування розвиваються саме такі засоби й способи вираження мови, які найбільше відповідають новим особливостям суспільно-політичного процесу та умовам мовленнєвої комунікації. Звідси випливає одне із найважливіших завдань мови – забезпечити потреби суспільства у висвітленні інформації на ті чи інші події, а також продемонструвати ставлення до них носіїв мови. Така динамічність лексики зумовлює виникнення *неологізмів* – інноваційних лексичних одиниць, які збагачують словниковий запас та впливають на культуру мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасному мовознавстві чимало науковців досліджували проблему *неологізмів*. В останні десятиліття *неологізми* української мови вивчали здебільшого у плані загальних словотвірних, лексико-семантичних та стилістичних тенденцій розвитку. А. Нелюба, А. Москаленко, О. Сербенська, І. Шашкін аналізували лексико-семантичні та стилістичні функції *неологізмів*. П. Горещкий, А. Коваль, О. Пономарів розглядали *неологізми* з точки зору стилістики.

На сучасному етапі розвитку української мови семантичні інновації вивчають науковці Ю. Зацний, Ж. Колоїз, О. Косович, О. Селіванова, О. Стишов, Л. Струганець, Д. Мазурик, О. Тараненко та ін. Дослідники хоч і не дійшли спільної думки щодо трактування поняття *неологізм* та осмислення його особливостей, все ж у своїх працях виокремили його основні різновиди, дослідили походження інноваційної лексики та її вплив на аудиторію.

Зазвичай поняття *неологізм* розуміють як «нове слово або вислів, що з'являється у мові» [СУМ, т. 5, с. 348].

На думку О. Селіванової: «*Неологізм* – слово чи сполука, використані мовою в певний період на позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні й усвідомлюється носіями мови» [5, с. 43].

Ж. Колоїз зазначає, що *неологізмом* можна вважати «все те нове, що характеризує зміни і розвиток мови» [2, с. 82]. Науковиця пропонує залежно від мовного рівня диференціювати *неологізми* на лексичні, семантичні, фразеологічні, граматичні тощо.

О. Косович під *неологізмом* розуміє «слова, які узуально існують у певний період у певній мові, підмові, мовній сфері тощо, і, які до того часу не існували. Таке визначення ґрунтується на розумінні *неологізмів* як соціально-історичної категорії з урахуванням багатосторонньої відносності поняття «нове»» [3, с. 72].

О. Стишов розглядає термін *неологізм* як лексичну одиницю, яка виникла у суспільстві на позначення нових явищ та понять, зумовлених розвитком у житті [7, с. 291].

Ю. Зацний стверджує, що «визначення *неологізмів* як слів або зворотів, що створені для позначення нового (раніше відомого) предмета або для вираження нового поняття, не можна вважати вичерпним, оскільки таке визначення включає не всі різновиди інновацій. Використання інших критеріїв (денотативного, стилістичного, лексикографічного) також не охоплює всіх *неологізмів*» [1, с. 5].

Загалом погляди науковців збігаються у тому, що *неологізми* можна легко вирізнити з-поміж інших лексичних одиниць завдяки тим поняттям, які з'явилися недавно. Прикметною рисою таких лексичних одиниць є те, що вони практично відсутні у словниках на початковому етапі свого виникнення, а також лексикографічно не описано ті визначення, яких набувають *неологізми* з розвитком розширення значення.

М. Шутова зазначає, що нова лексична одиниця проходить певні стадії. Після появи *неологізм*

поширюється як загальноживана лексема, яку приймають носії мови (стадія соціалізації), далі відбувається процес лексикалізації, коли відбувається процес придбання навичок використання *неологізму* в суспільстві, виявленні умов та протипоказань для його використання в різних контекстах. Як результат утворюється лексична одиниця окремого структурного типу (просте, похідне, складне, складнопохідне слово чи словосполучення), яка входить у різні словники [8, с. 79].

Серед основних критеріїв, за якими *неологізми* можна легко вирізнити з-поміж інших лексичних одиниць, можна виділити такі: 1) неологізми-синоніми до наявних у мові слів; 2) лексеми на позначення нових реалій; 3) неологізми, що розширюють семантику вихідної лексеми; 4) лексеми пасивного фонду лексики, що в певний момент стали активними, наповнивши зміст додатковим значенням.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні процеси творення *неологізмів* суспільно-політичної лексики. Джерельною базою слугували слова та вирази із соцмереж від початку масштабного вторгнення росії на територію України. Вибір зумовлено тим, що соцмережі стають потужним інструментом впливу на соціальне, культурне та політичне життя, зокрема в плані мови, оскільки завдяки своїй масовості вони здатні якнайшвидше реагувати на зміни в суспільстві. Досягнення зазначеної мети передбачає реалізацію таких **завдань**: 1) продемонструвати, як лексико-семантичні процеси впливають на розширення значень наявних у мові лексем; 2) дослідити, як явище детермінологізації сприяє розвитку нового переносного значення певного терміна, розширюючи його здатність поєднуватися з іншими лексемами та переходити в іншу сферу функціонування.

Виклад основного матеріалу. Зібраний фактичний матеріал свідчить, що найчастіше поява суспільно-політичних *неологізмів* пов'язана зі зміною семантики наявних у мові лексем. Семантичний *неологізм*, або *неосемант*, – це вже наявна у мові лексема, яка розвиває нове значення. На думку Л. Струганець, труднощі дослідження семантичних неологізмів зумовлені тим, що не завжди зрозуміло, чи нове значення вже сформоване, чи йдеться про розширення лексичної та синтаксичної сполучуваності слів [5, с. 180]. Тому аналіз неосемантів неможливий без врахування нових синтагматичних зв'язків у лексичній системі.

Процес розширення семантики усталених лексем найчастіше відбувається за допомогою метафоризації або метонімізації – переносу наймену-

вання на новий об'єкт на основі їх подібності чи суміжності відповідно. Семантичний розвиток слова на основі метафоричних перенесень, як відомо, виявляється в розширенні або звуженні, узагальненні чи конкретизації, уточненні твір-ного значення, в семантичному переосмисленні об'єкта дійсності унаслідок порівняння його з іншим об'єктом за подібністю властивостей, ознак, рис, форм та ін. Слово, що набуло нового значення, часто, крім нової функції, наповнення новим психологічним змістом, супроводжується стилістичною емоційно-експресивною конотацією.

Наприклад, лексема *паяниця* («хлібина переважно з пшеничного борошна, певним чином змішаного» [СУМ, т. 6, с. 33]), у семантиці якої присутнє нейтральне емоційно-експресивне забарвлення, розширила своє значення до поняття мовного коду (за ним можна розпізнати, що мова, якою розмовляє людина, є для неї нерідною) і до символу України (*все буде паяниця*). Топонім *Чорнобаївка*, починаючи з 27 лютого 2022 р., розширив межі вихідного значення (село в Україні в Херсонській області) до таких: *назва країни* (Чорнобаївка – вся Україна), *напря́м* (на Чорнобаївку), *спортивне поняття* (Чорнобаївка – рахунок 10:0), *кінематографічне поняття* (Чорнобаївка – новий епізод; 1 серія 8 сезону), *географічне поняття* (Чорнобаївка – Бермудський трикутник), *астрофізичне поняття* (Чорнобаївка – чорна діра) тощо. Скорочена форма імені *Іван* набула емоційно-експресивного забарвлення та стала загальною назвою для окупантів з росії – *ваньки*, яку також використовують у фразах *ваньки пустили ракету* (про ракетний обстріл) або *ваньки знову щось везуть на велосипеді* (якщо сигнал тривоги тривалий). Щодо президента росії вживають вислови *бункерний дід*, *бункерний шизофренік*, *ботоксний карлик*. У цих словосполученнях простежуємо розвиток значення лексеми *бункер* («вмістилище для недовгого зберігання і перевантаження сипких матеріалів; може бути складовою частиною якоїсь машини» [СУМ, т. 1, с. 256]) та медичних понять *шизофренік*, *ботокс*, які набули в *неологізмах* додаткових емоційно-експресивних конотацій. Метафоризацію кулінарних понять можна зауважити в іронічних назвах білорусів у значенні загарбників – *картопля в мундирі*, *деруни*, *чипси*. Лексема *імператор* («найвищий титул монарха, а також особа, що має цей титул» [СУМ, т. 4, с. 20]), що містить нейтральну конотацію, набула емоційно-експресивного забарвлення у словосполученні *картопляний імператор* (назва президента Білорусі); лексема *перепічка* (одна з кулінарних візитівок

Києва) з нейтральною конотацією у своєму змісті («поколотий ножом корж, що робиться із кислого хлібного тіста і печеться на сковороді, намащеним маслом або салом» [СУМ, т. 6, с. 251]) розширила значення до назви знищених окупантів у Києві, набувши іронічного забарвлення та негативної оцінки.

Високої продуктивності у творенні *неологізмів* набули зооморфні метафори, утворені за зовнішньою подібністю чи особливостями поведінки тварин, птахів, комах тощо. Наприклад, зовнішній вираз обличчя лаврова зумовив появу словосполучень *сумне лоша*, *сумна конячка*, *дипломатична конячка*; для назви лукашенка у словосполученні *вусатий тарган* (суржиковий варіант *таракан*) використано лексему вже з наявною негативною конотацією *тарган*, що вказує на шкідника («прямокрила комаха чорного чи бурого кольору з довгими вусиками, що живе в житлових приміщеннях і пошкоджує харчові продукти, а іноді переносить збудників різних захворювань» [СУМ, т. 10, с. 40]); недолугі загарбники, які захопили Чорнобильську АЕС, отримали назву *мавпа з гранатою*, що впливає з характеристики непередбачуваної поведінки тварини. Сему 'діяти на ураження окупанта' простежуємо у словосполученні *бандерівські бджоли*. Лексема *світильник* («прилад для освітлення у вигляді лампади, площки, куди наливають олію і вставляють гніт» [СУМ, т. 9, с. 89]) була емоційно нейтральною. Розширення значення відповідно надало додаткового емоційно-експресивного забарвлення, коли 31.03.2021 р. *світильниками* почали називати окупантів, які виїхали з Чорнобильської зони відчуження, натякаючи на ступінь радіоактивного опромінення. Лексеми *коктейль*, *смуги*, *лікер*, у яких інтегральною є сема 'напій', завдяки метафоричному перенесенню розширили своє значення до поняття «найпростішої саморобної запалювальної зброї на основі легкозаймистої суміші (бензину, розчинника)» у словах та словосполученнях *коктейль Молотова*, *бандерівське смуги* (варіант *Бандера-смуги*), *узвар Бандери*, *узвар по-бандерівськи*, *лікер за українською рецептурою*. Зміну позитивної конотації словосполучення *коктейльна сукня* (вишукана сукня для вечірки) на негативну простежуємо під час розширення значення цього словосполучення – «ганчірки з вечірньої сукні, які пішли на бандерівське смуги».

Багато лексико-семантичних процесів відбувається в мові через детермінологізацію. Це явище характеризується втратою терміном асоціативних зв'язків із поняттями певної терміносистеми, розвитком нового переносного значення, роз-

ширенням можливості поєднуватися з іншими лексемами та переходом в іншу сферу функціонування. Переосмислення можуть зазнати і цілі терміносистеми, й окремі терміни різних терміносистем, межі лексичної сполучуваності яких значно розширилися. В аналізованих *неологізмах* спостерігаємо функційну детермінологізацію, яка передбачає «вживання терміна в прямому значенні, але поза межами його термінологічного поля» [4, с. 65].

Яскравим прикладом переосмислення значення може слугувати термін *військо* («збройні сили держави; армія» [СУМ, т. 1, с. 670]), який демонструє зміни, зумовлені різним стилістичним статусом вже наявного і нового значення у словосполученнях *диванні війська* (це особлива категорія громадян, яка закликає до активних військових дій, але при цьому абсолютно не готові в цьому брати участь), *коридорні* (суржиковий варіант *калідорні*) *війська* (громадяни, які перебувають в укритті в межах власних домівок і намагаються коментувати дії військових чи аналізувати певні події), словосполучення *Ющенкове військо* (про бджіл, які покусали окупантів 31.03.2022 р. в Олешківському районі Херсонської області) утворено завдяки асоціації з хобі колишнього президента Ющенка, який утримував пасіку, *інтернет-війська* (громадяни України, які намагаються донести інформацію про воєнні злочини росії у соцмережах, блокують неприйнятний контент тощо), *кухонні війська України* (заклади громадського харчування, які смачно й поживно годують українську армію та тероборону), *тракторні війська України* (підрозділ, що збирає полишену на полі бою російську техніку й передає її на озброєння українській армії). Причиною переосмислення терміна *фронт* («місце, район, де відбуваються воєнні дії і розташовані діючі війська під час війни» [СУМ, т. 10, с. 645]) стало широке застосування зазначеної лексеми з експресивно-емоційним забарвленням у словосполученнях *картопляний фронт*, *мовний фронт*, *інформаційний фронт*, *креативний фронт*, у яких інтегральною є сема 'дія з певною метою'. Процес детермінологізації простежуємо щодо терміна *війна* («організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо» [СУМ, т. 1, с. 669]), який набуває емоційно-експресивних конотацій у словосполученнях *цукрові війни* (іронічна назва бійки мешканців росії за цукор, продаж якого обмежено), *рейкова війна* (знищення сигнального обладнання залізниці та блокування колій, щоб ними не змогли скористатися окупаційні війська). Значення терміна *винишувач* («бойовий, швидкохідний літак із сильним озброєнням»

[СУМ, т. 1, с. 440]) трансформувалося у словосполученні *біолабораторний винищувач* (іронічна назва голубів). Лексема *партизан* набула розширеного змісту у словосполученні *рейкові партизани* (особи, які блокують колії та знищують сигнальне обладнання залізниці на території Білорусі, щоб перешкодити окупантам). Терміни *батальйон* («військовий підрозділ, що складається з кількох рот» [СУМ, т. 1, с. 110]) та *десант* («висадка війська з літака, морського судна і т. ін. на територію, зайняту противником для ведення там бойових дій» [СУМ, т. 2, с. 255]) у процесі детермінологізації набули додаткової семи 'діяти на ураження окупанта' у словосполученнях *батальйон голубів*, *гусячий десант*.

Зміни у семантиці простежуємо не лише на рівні синтагматики, а й парадигматики. У сучасній суспільно-політичній лексиці неосеманти утворюють синонімії ряди. Наприклад, слова *згуби* (суржиковий варіант – *патіряшки*), *чмоня*,

сопля мамкіна, *недомірок* розширили значення лексеми *полонений*, надавши їй емоційно-експресивних конотацій. Значення лексеми *загарбник* («той, хто насильно захоплює що-небудь» [СУМ, т. 3, с. 71]) конкретизував синонімії ряд *орки*, *одноклітинні орки*, *урки*, *русня*, *рашисти*, *оруля* (армія росії), а також доповнив її зміст емоційно-експресивними відтінками.

Висновки. Досліджуваний мовний матеріал засвідчує, що *неологізми* суспільно-політичної лексики є одним із основних джерел збагачення лексичного фонду сучасної української мови. Переосмислення семантики наявних у мові лексем відбувається за загальномовними законами, які зумовлюють появу нових значень, сферу функціонування, звуження чи розширення семантики. Продуктивність лексико-семантичного способу словотворення спричинена тенденціями розвитку сучасної української літературної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зацний Ю. А. Янков А. В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник : словник неологізмів. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. *Вісник Запорізького ун-ту : Філологічні науки*. Запоріжжя, 2002. № 3. С. 78-83.
3. Косович О. В. До питання про суть неологізму в сучасній лінгвістиці. *Записки з романо-германської філології*. 2012. Вип. 2. С. 71-79.
4. Куньч З. Детермінологізація як механізм художньої образності (на матеріалі роману Ліни Костенко «Записки українського самашедшого»). *Термінологічна актуалізація української мовної дійсності : монографія* / Фаріон І. Д. та ін. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 232 с.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : Підручник. Полтава: Довкілля-К., 2008. 712 с.
6. Словник української мови : в 11 т. / [Уклад. І.К. Білодід та ін.]. Київ : Наукова думка, 1970-1980.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2003. 392 с.
8. Шутова М. Неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*. 2010. Вип. 21. С. 79-85.

ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ПОВТОРИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕТИЧНІЙ МОВІ II ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

LEXICAL AND SYNTACTICAL REPETITIONS IN THE MODERN UKRAINIAN POETIC LANGUAGE OF THE SECOND HALF OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Тележкіна О.О.,

orcid.org/0000-0002-2953-7368

доктор філологічних наук,

професор кафедри мовної підготовки, педагогіки та психології

Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

Голтвеницька М.В.,

orcid.org/0000-0002-3130-271X

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки, української та іноземної філології

Харківської державної академії дизайну та мистецтв

У пропонованій статті розглянуто лексико-синтаксичні повтори як засоби увиразнення віршової оповіді. Актуальність вивчення названого стилістичного прийому зумовлена фрагментарністю й епізодичністю його розгляду в сучасній українській лінгвістиці.

Мета дослідження – визначити різновиди лексико-синтаксичних повторів і з'ясувати особливості їх реалізації у тканині українського поетичного тексту II половини XX – початку XXI століття.

Дослідники доходять висновку, що визначальну функцію в організації текстового простору вірша виконують лексико-синтаксичні повтори слів і словосполучень – анадиплосис, просаподосис, подвоєння. Анадиплосис (здвоювання, підхоплення, стик) як контактний повтор виступає засобом поелементного введення нової інформації. Це додатково зміцнює смислові зв'язки між віршовими рядками, що сприяє впотужненню внутрішньотекстової когезії. Оскільки раніше в науковій літературі йшлося про анадиплосис тільки як повтор слова в межах сусідніх віршових рядків, то зафіксовані зразки його реалізації в українських поетичних текстах досліджуваного періоду засвідчують розширення потенційних можливостей функціонування цієї стилістичної фігури.

Українські митці вводять різновиди дистантного повтору – просаподосису (кіклос, кільце) – в поетичний текст для виділення суб'єкта мовлення, посилення інтенсивності вияву ознаки, тривалості інтелектуальної дії. Він маніфестує структуротвірні й смислотвірні потенції й уможливорює збільшення художньо-естетичної цінності висловленого віршовим текстом.

Подвоєння (повторення) – найпростіший лексико-синтаксичний засіб, зреалізований у текстах української поезії досліджуваного періоду і як контактний, і як дистантний повтор. Така стилістична фігура має важливе стилістичне значення для впорядкування віршового полотна: зареєстрована величезна кількість зразків подвоєння свідчить про високу активність його вживання, а також значну продуктивність в експресивізації та інтенсифікації зображуваного.

Ключові слова: поетичний текст, стилістичний засіб, лексико-синтаксичний повтор, анадиплосис, просаподосис, подвоєння.

Lexical and syntactic repetitions as means of expression of the verse story are considered in the offered article. The urgency of studying this stylistic device is due to the fragmentary and episodic nature of its consideration in modern Ukrainian linguistic stylistics.

The aim of the research is to find out the peculiarities of the realization of lexical and syntactic repetitions in a Ukrainian poetic text of the second half of the XX - beginning of the XXI century.

The researcher concludes that the defining function in the organization of the textual space of the poem is performed by lexical and syntactic repetitions of words and phrases such as anadiplosis, prosapodosis and doubling. Anadiplosis (doubling, picking up and joining) as a contact repetition is a means of element-by-element introduction of new information which further strengthens the semantic connections between verse lines which contributes to the strengthening of intratextual cohesion. Since earlier in the scientific literature it has been about anadiplosis only as a repetition of a word within adjacent verse lines, the recorded examples of its implementation in Ukrainian poetic texts of the studying period show the expansion of the potential of this stylistic figure.

Ukrainian artists introduce varieties of distant repetition - prosapodosis (cyclos, ring) - in the poetic text to highlight the subject of speech, increase the intensity of the sign, the duration of intellectual action. It manifests structural and meaningful potentials and allows to increase the artistic and aesthetic value of the poetic text.

Doubling (repetition) is the simplest lexical and syntactic tool which is realized in the texts of Ukrainian poetry of the studying period both as a contact and a distant repetition. Such stylistic figure is an important stylistic significance for the organization of the poem: the registered huge number of examples of doubling indicates a high activity of its use, as well as significant productivity in the expression and intensification of the depicted.

Key words: poetic text, stylistic device, lexical and syntactic repetition, anadiplosis, prosapodosis, doubling.

Постановка проблеми. Важливою цариною української лінгвостилістики є вивчення повторів лексико-синтаксичної природи, зреалізованих у віршових текстах, оскільки вони відіграють важливу роль у викристалізуванні художньої побудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на значну кількість розвідок, присвячених повторюваним елементам у тканині художнього, і зокрема поетичного, тексту, зокрема праці Н. Дяченко [1], Н. Журавльової [2], Т. Левчук [4], Л. Михайлюк [5–6], А. Мойсієнка [7–8], Л. Мужеловської [9], В. Олексенко [10], І. Синиці [11], І. Тарасинської [12], З. Тищенко [13] та ін., детальне розроблення стилістичних фігур, основу яких становлять лексико-синтаксичні повтори, не було здійснене. Така неувага до продуктивних, як засвідчують результати опрацювання фактичного матеріалу, стилістичних засобів видається невиправданою. З огляду на це, у роботі будуть описані стилістичні фігури, які ґрунтуються на лексико-синтаксичному повторі, адже «у художньо-композиційному плані вони виступають як особливий динамізуючий засіб поетичної ідеї, як своєрідний засіб мистецького розгортання відповідної теми» [7, с. 27].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – визначити різновиди лексико-синтаксичних повторів і з'ясувати особливості їх реалізації у тканині українського поетичного тексту II половини ХХ – початку ХХІ століття. Для досягнення окресленої мети необхідно схарактеризувати виокремлені стилістичні фігури за особливостями локалізації, формою і насиченістю вираження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексико-синтаксичні повтори становлять основу таких стилістичних фігур, як анадиплосис, просаподосис та подвоєння. Розглянемо кожен із виокремлених зображально-виражальних засобів.

Важливу роль в організації тканини поетичного тексту відіграє анадиплосис (здвоювання, стик, підхоплення) – контактний лексико-синтаксичний повтор, який зв'язує кінець одного мовленнєвого ряду з початком наступного.

За вислідами обстеження фактичного матеріалу були виділені види підхоплення за особливостями локалізації та насиченістю вираження.

За ознакою «просторового» розміщення зареєстровані зразки:

– у межах однієї строфи: *Волосся сиве, як лляне. / В її руках проста хустина, / хустина, як покров, дивна – / візьміть під неї і мене!* (А. Тимченко); *Нема нікого. Серед безнадій, / Де правду стоптано на пил безликий, / Лиш ти,*

мій друже, друже мій твердий, / Твердий добром душі. І тим великий (В. Забаштанський); *Пам'ятаю: йшла ти під вечір / І несла двоє відер води. / Колихалися стегна і плечі / Рівномірно – туди й сюди, / Туди й сюди* (М. Сом);

– на межі строф: *То струмочком, то рікою / Голос плинув і спішив. / Струн торкаючись рукою, / Ви торкалися душі. // І душа моя тремтіла, / Зарікалася й клялась... / Полишивши грішне тіло, / З Вашим голосом злилась* (В. Слапчук); *Рукою подати – і ліс, / зелене, лунке різнолистя / в якому пірнати і плисти / гілками увись і униз, // униз і увись. Ані їсти, / ні пити – по нім розплив-тись / до найнезнайоміших лисів, / до щонайт-ємніших, млистих...* (О. Різників);

– на межі різних віршів: *І <...> / Але мені всього іще замало: / Хлібів насущних і до хліба – сала. // 2 І хліб насущний. І до хліба – сало. / Живу і їм – цим на людей і схожа. / <...> / І дріб'язок своїх тяжких надбань – / То світові твоя єдина дань... / І та зведеться часом на поталу – / Усе, що я змогла, все, що всотала. // 3 Усе, що можна, в себе я всотала: / І схід, і захід, доторки й слова. <...>* (О. Тараненко). Здвоювання такого типу є традиційним у вінках сонетів, як наприклад, «Солов'ї і вишні» та «Весна Купідона» О. Ковальової, «Елегія осінньої струни» В. Баранова чи «Світло кохання» Я. Черногуза або у циклах, як-от у В. Симоненка «Русь».

За насиченістю вияву зафіксовані випадки вживання одиничного – *Груднево порожньо у кроні, / і крона рада і вороні, / що їй накарати летить / невідворотну чорну мить* (Л. Талалай); *Погладив і згадав: по той бік лампи, / По той бік лампи, по той берег лампи* (О. Забужко) – і подвійного анадиплосисів: *<...> Я посію роси / та й піду ув осінь, / з осені у зиму, / з зимки у весну / й знов посію роси / на мою кохану / й на мою Гуцульщину / ясну, / щоб землі – / світитися, / щоб усім – / любитися <...>* (Т. Мельничук) – фігура виконує функцію композиційного стрижня, навколо якого вибудовується твір; *<...> рівчак перекидається на яр, / яр перекидається на балку, / балка перекидається на річку – / біжить нестримна весняна вода, / аж каміння на дні гуркоче, / несе із верхів'їв усякі тріски* (В. Голобородько) – стик є смисловим і структуротвірним осередком вірша.

З огляду на те, що раніше в науковій літературі йшлося про анадиплосис тільки як повтор слова в межах сусідніх віршових рядків, то зафіксовані зразки його реалізації в українських поетичних текстах досліджуваного періоду засвідчують розширення потенційних можливостей функціонування цієї стилістичної фігури.

Різновидом повтору лексико-синтаксичного творення визначаємо і просаподосис. На відміну від анадиплосису, просаподосис (кіклос, кільце) – це дистантний повтор, при якому слово чи група слів, що вживається на початку віршового рядка, використовується і на його кінці.

Результати аналізу поетичних текстів, створених українськими митцями у II половині XX – на початку XXI століття, уможливили удокладнену характеристику цієї стилістичної фігури.

За специфікою локалізації складників у віршовому полотні розрізняємо:

– повторення тієї самої мовної одиниці в межах одного поетичного рядка: **Як тихо** на землі! **Як тихо!** / *Як нестерпно – без небес!* (В. Стус); **Прогонь**, людино, **темряву прогонь!** – / *Метелики летіли на вогонь* (М. Холодний) – горизонтальний кіклос;

– уживання компонента на початку одного рядка і його повторення в кінці наступного (суміжного): **Спи**, моя кохана, / *сном солодким спи* (В. Сосюра); **Продали** таланти, / *Совість продали.* / *В судах фоліанти – / З пліч і до поли* (Л. Закордонь) – діагональний кіклос.

З погляду інтенсивності вираження виявлені зразки горизонтального і діагонального просаподосису, що ілюструють можливість їх одиничного вияву, як-от: **Прости** мене, життя, **прости**, / *Що часом забував про диво* (Р. Третяков); **Карий кінь** подивиться на себе, / *Поцілує карого коня* (Л. Талалай); або більш насиченого, коли спостерігається нанизання повторюваних одиниць у суміжних рядках: **Дорога** наша – не була **дорога**, / *і шлях – не зоряний Чумацький шлях* (В. Затулівітер), що вказує на реалізацію подвійного кільця. Окрім того, виявлено зразки, де накопичення відбувається в окремих строфах: **Відведи** біду від мене, **відведи** / *на ялиці, на копиці, на сніги, / на заливани весною береги, / під каміння, під замшіння підклади.* / **Не веди** біду від мене, **не веди** / *на гостинців перехрестя, на торги, / де вона вчепиться може до других, / дорогих мені або й не дорогих.* / **Відведи** біду від мене, **відведи**, / *У ліси, у нетрі, в хаці заведи, / до ущелин, до печер, до нір глухих, / де немає ані щастя, ні біди, / де людей нема ні добрих, ані злих, / щоб ніхто за мене мучиться не міг* (О. Різників) – три строфи побудовані на основі кільцевого повторення дієслова в межах одного віршового рядка, яке супроводжується єдинопочатком першої і третьої строфи, які за смисловим наповненням протиставлені початковому рядку другої строфи, що загострює емоційне сприйняття зображуваного.

За допомогою кіклосу українські митці в поетичному тексті виділяють суб'єкт мовлення:

Прикрійся мідною горою, / сховай зухвалу голубінь. / Тінь – трембітає наді мною / і в кожен слід ступає тінь (В. Стус); **Вітряк** – об'їхати... **Вітряк** / *кружляє крилами, як вітер.* / *Як буря – то несамо вито.* / *Як затишно то – просто так* (О. Різників); посилюють інтенсивність вияву ознаки: *сніжинки у завії, / де початок всьому – сніг / і де кінець по всьому – сніг безперестанний, / і сніг, і біль, і сніг* (В. Кордун) – повторюваний іменник *сніг* перемижується з іменником *біль*, і виникає семантичне зрощення *сніг-біль* і *біль-сніг*, що посилює глибину передаваної ознаки; підкреслюють тривалість дії, зокрема інтелектуальної: – *За яром. Знаєте, по Дворянській...* / – **Знаю**, – сказала. – **Знаю.** *Навіть чудово знаю* (М. Бажан); **Думати** про вічність – **думати** / *про єгипетські піраміди, бронзові / бюсти будд, мармурові / колони з доричними ордерами* (М. Рябчук); чи гостроти психоемоційного стану: **Не маю** зла до жодного народу, / *До жодного народу в світі зла не маю,* / *Чому ж тоді все важчає мені / На світі жити в множині духовній?* (М. Вінграновський); **Суєніє** в душі, **суєніє.** / *Солов'ї полетіли з душі* (М. Холодний). Аналогічне функційне навантаження мають і інші розглядувані зображально-виражальні засоби.

Ще одним лексико-синтаксичним засобом є подвоєння (повторення) – найпростіша стилістична фігура, сутність якої полягає в «багаторазовому називанні одного й того слова чи словосполучення» [15, с. 41]. Як засвідчують наукові джерела, такий різновид повтору активно використовувався в народнопісенній творчості [3, с. 555], проте традиція вживати повторювані лексеми, словосполучення чи речення не перервалася і нині, що й підтверджують ілюстрації, дібрані з української поезії II половини XX – початку XXI століття.

Засвідчені в проаналізованих творах зразки подвоєння доцільно класифікувати за словотвірними властивостями, характером «граматичної реєстрації», контактністю розміщення.

Виокремлення різновидів подвоєння за їхніми дериваційними характеристиками уможливило та обставина, що окрім рядів, де повторюється те саме слово, трапляються такі, у яких компоненти ряду зазнали певних словотвірних змін:

– словотвірною немодифіковані: *якби знайти таку розколіну / як ото буває в німого лице... / то міг би я вгледіти / білої бурі білі зуби* (М. Воробйов); *Та тільки буде пахнути горілим, / Руан, Руан, твоє, Руан, ім'я* (Л. Костенко);

– словотвірною модифіковані:

о такі, у яких всі слова групи належать до однієї частини мови: *кажу ти поет / ти вилетів*

перед голубкою / ти **полетів** першим / ти **літав** перед найпершим Заповітом (В. Герасим'юк); **Стежка, стежечка, стежинка...** / **Ледь** іде старенька жінка: / бо з наплічником / це й вузлик / у долонях заскорузлих (О. Тараненко) – із позитивним емоційним наростанням; **Ганьбо! Ганебино! Ганьбище, ти над нами! / Твій віщий зір на нашому чолі, / Що нашими козацькими кістками / Проторохтиши в землі і по землі** (М. Вінграновський) – із негативним експресивним насиченням; **Вересневі тумани, туманці, туманища, / барикади згорнули свої прапори – / і стоїть уже осінь, за літечко вища, / шле йому із поклоном зозуленьки три** (Н. Поклад) – поєднання різних емоційних значень;

о такі, де слова, що утворюють ряд, належать до різних частин мови, і спостерігається повторення кореня: **Коли, ламкі, ламаються** кістки – / **Я ставлю свічку за упокій, / Щоб ти спокійно спав** (І. Жиленко) – обидві означальні лексеми стосуються однієї означуваної; **Печаль німа. Німують віти, / і м'яко стелить, мов навіки, / м'яким** вкриваючи, туман (Л. Талалай) – означальні лексеми характеризують різні означувані.

Два останні приклади ілюструють можливість формування ряду подвоєння зі слів, які належать до різних синтаксичних конструкцій, але при цьому мають спільний корінь. Наявність таких зразків уможливорює виділення різновидів досліджуваної фігури за характером «граматичної реестрації»:

– повторення слова, що стосується того самого означуваного: **А хмари у небі, як хвилі, / пливуть, і пливають, і пливають** (В. Сосюра) – входить до складу одного синтаксичного утворення; **Зачорніла ніч дощем. / Зачорніла. / І давно забутий щем / Розбудила** (Н. Черкес) – входить до різних синтаксичних утворень;

– повторення слова, що стосується різних означуваних: **В нагір'ї** любові. **В нагір'ї** сумир'я – / **вдивляймо** вітчизну в пречисту Покров (С. Сапеляк); **Все це дивно: кроки навпомацки / Й ті слова, що промовлені кимось, / Й ті проникливі тремтливі порухи, / Плетиво** звуків, **плетиво** ліній (В. Захабура) – зі збереженням тієї самої граматичної форми; **Ти зла, як дика груша при дорозі, / Ти – відьма мого серця. Я – тиран, / А ти мільйон тиранів** (М. Вінграновський); **Мертвим** хмелем заросли ворота. / **Мертве** листя **мертвий** вітер здер. / **Золотий метелик над городом / Натомився відганяти смерть** (І. Жиленко) – зі зміною граматичної форми.

Спостерігаються також випадки, коли фігуру подвоєння утворюють групи слів, що попарно

різняються граматичними формами: **Плач** за купавами, за кришталем. / **Плач** так, як **плачуть** вони за тобою (О. Ковальова); **І знічев'я** мисль **проймає** / після **вранішніх новин: / дні минають, все минає, / не минає** сучий син (В. Базилевський).

За ознакою контактності розміщення аналізована лексико-синтаксична фігура виявляється як повтор:

– контактний: **Ця осінь крізь тебе, ця осінь крізь тебе** тече, / ти нею **стаєш**, **наливаєшся** нею, як **овоч**. / **Заковтують** воду роти **приозерних печер, / щось стигне, щось зріє** у лоні підземних **родовищ** (Л. Хворост) – в одному рядку; **Сніг на віях. Правда і брехня. / Мить, що потім мрією стає. / Сніг, сніжок, сніжечок, сніження, / Сніженнятко, сніженняточко моє** (Д. Павличко) – у двох суміжних рядках;

– дистантний: **Зітхне** востаннє – і **замерзне** жаль **цей. / Остання** вільха лист **останній** згубить (С. Йовенко) – в одному рядку; **У полі спить зоря під колоском / І сонно** слуха **думу колоскову, / І сонна тиша сонним** язиком / **Шепоче** саду **сиву** колоскову (М. Вінграновський) – у межах кількох суміжних рядків однієї строфи; **Ліс мовчить** про своє **життя, – / і ми мовчимо** про своє. // **Це мовчання / простягається** поміж нами / **сніговою рівниною** (В. Кордун) – у межах кількох суміжних рядків суміжних строф; симетрично через певну кількість рядків (можливо в кожній строфі): **Ти мене любиш / Зоряно-тихо, / Ти мене любиш / Ніжно-прозора, / Ти мене любиш – / Трави при тихли. / Ти мене любиш / В світлих узорах <...>** (Н. Черкес) – за таким принципом побудовані усі строфи поетичного твору, де повторюваний рядок виступає основою, на яку нанизуються інша інформація, що деталізує основу; **Небо / яке завжди з нами / небо / з якого ми народилися в яке ми відійдемо / небо безмовне небо безвинне / небо безвихідне / небо** таке **безборонне таке** **безпощадне / небо** **безлисте** як сад **що зайшов у забутий сон** (В. Кордун) – у наступній строфі лексема **небо** повторюється через рядок, відповідно до структурно-композиційного рішення дві строфи, де повторюється цей іменник, становлять частину цілісного твору «Ноктюрн на одній струні».

Подвоєння такого зразка посилює вияв ознаки, переданої повторюваним словом, й уможливорює досягнення її граничного вияву:

– **Дві** осені сьогодні, / **дві** учора. / **Двома** солила сун, / за **дві** молилась. / **Дві** осені чекала, / **дві** звикала / і слухала про **дві** по телефону, / **двома** поклада **дріб'язок жєбращці. / Дві** на роботі, / **дві** зі мною **воома – / тепер їх дві, тепер їх дві** усюди, / **бо ми не разом, в осені – не разом: / тобі своя,**

мені, виходить, інша. / Пішов і все. Ти відібрав багато. / Та ні, мабуть, усе ж лишив багато: / мене і ці **дві** осені холодні (А. Тимченко) – наскрізний повтор числівника підкреслює оригінальність авторського образу: числівник *два* виступає синонімом-замінником іменника *розлука*, а його повторення уможлиблює передання страждання ліричної героїні на найвищому емоційному рівні;

– Ти **переходиш** у пам'ять. / Я **переходжу** в осінь. / **Світ переходить** у пагін – / доцику, доцику просить... (В. Бойко) – граматично модифікований повтор дієслова *переходити* становить текстотвірний стрижень усієї віршової мініатюри, навколо якого розгортається смислова лінія: *ти – я – світ*.

Попередньо наведені приклади ілюструють можливість уживання в одному творі одного ряду подвоєння, тобто повторення того самого слова чи нанизування спільнокореневих слів. Однак були спостережені зразки уведення в поетичний текст відразу кількох рядів повторюваних лексем або сполук: **Чорне поле, чорні стріхи, небо чорне, / Чорні** лиця, **чорні** ноги, **чорний** крик – / *І так весь час, і так весь вік, / Доки тіло почерствіле не загорне / В чорну яму чорний чоловік* (М. Бажан); *А це поету треба (відомо з давніх пір!) / Сорочку чисту, совість чисту і небрудний папір. / А совість наша – чиста. Сорочка чиста теж. / На чистому папері думки свої мереж* (М. Сом). Таке насичення повторюваними одиницями сприяє вияву особливої експресивної тональності, а комбінування різних виявів розглядуваного засобу в кількох рядках дозволяє створити виразну емоційно-смислову картину: **Осінній день, осінній день, осінній!** / *О синій день, о синій день, о синій!* / *Осанна осені, о сум! Осанна. / Невже це осінь, осінь, о! – та сама* (Л. Костенко) – відокремлений компонент повторюваного словосполучення (у перших двох рядках) звучить як відлуння, і завдяки цьому автор витворює не лише візуальний образ, а й аудіальний.

Подколи трапляються випадки поєднання контактного й дистантного розміщення компонентів: **Маріє, мріє, мрієчко** моя, / *Моя Марієчко тривожна, / Твоїм гірким, як світ, ім'ям / Мені звучить хвилина кожна* (М. Вінграновський); **Одна. Одна роки й роки, / одна, самотніше за біль** (Л. Талалай). Такий варіант уживання мож-

ливий тільки за умови реалізації кількох рядів аналізованої фігури.

Можливе також поєднання кіклосу й повторення: **Клялись і каляли** колись, / *і знов, покаявшись, клялись, / бо найсвятіші ідеали / усе життя своє шукали* (Л. Талалай), а також подвоєння й анадиплосису: *Україна тіка з України, / в Україні їй місця катма* (В. Базилевський). Таке переплетення фігур увиразнює семантико-смислове звучання поетичних рядків і посилює значеннєві акценти, створювані повторюваними елементами.

Проаналізовані зразки засвідчують, що всі стилістичні фігури можуть бути представлені різними частинами мови, а також різними синтаксичними сполуками, що вказує на їхній значний потенціал у віршовому тексті.

Наведені приклади розглянутих виражально-зображальних засобів підтверджують думку А. Hermann-Ruess про те, що «ядро повтору сприяє кращому сприйняттю висловлювання та логічності інформації» [15, с. 181], і ми цілком погоджуємося з таким баченням, оскільки названі стилістичні фігури сприяють активізації відповідних семантичних ознак тих компонентів, які їх утворюють, а отже, виявляють структуротвірні можливості й інтенсифікують поетичну оповідь.

Висновки. Із викладеного висновковуємо, що в українській поезії II половини ХХ – початку ХХІ століття активно представлені і продуктивно зреалізовані такі стилістичні одиниці, що ґрунтуються на лексико-синтаксичному повторі, як анадиплосис, просаподосис і подвоєння. Виявлена кількість зразків аналізованих фігур дає підстави стверджувати, що розглядувані різновиди лексико-синтаксичного повтору характеризуються високою частотністю вживання. Як засоби лексико-синтаксичного увиразнення й оздоблення поетичного полотна анадиплосис, просаподосис і подвоєння сприяють зміцненню внутрішньої текстової зв'язності, посилюють та експресивізують зображуване, а також маніфестують текстотвірні і смислотвірні потенції й уможлиблюють збільшення художньо-естетичної цінності висловленого віршовим текстом.

Логічним продовженням розпочатого дослідження вбачаємо у визначенні прагматичних функцій розглядуваних стилістичних засобів у поетичному і прозовому тексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяченко Н., Войкіна Л. Повтори як риси ідіостилію Володимира Сосюри. *Науковий пошук: актуальні питання філології і журналістики*. 2015. Вип. 1. С. 32–36.
2. Журавльова Н. М., Мановицька А. Я. Повтор як експресивний засіб у поезії А. С. Малишка. *Вісник Запорізького державного університету*. 2001. № 1. С. 3–5.

3. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
4. Левчук Т. Поетика повтору в поезії Володимира Свідзинського URL: <https://volyntext.eenu.edu.ua/index.php/volyntext/article/view/765/743>.
5. Михайлюк Л. М. Стилістичні функції повтору в поезії І. Драча. *Культура слова*. 1984. Вип. 27. С. 15–18.
6. Михайлюк Л. М. Стилістичні функції слово повтору в поезії Д. Павличка (Частинимовний аспект). *Збірник наукових праць Сумського педагогічного інституту*. Суми, 1998. С. 83–91.
7. Мойсієнко А. К. Повтор як динамізуюча одиниця (на матеріалі поезії Т. Г. Шевченка). *Українська мова і література в школі*. 1991. № 5. С. 57–61.
8. Мойсієнко А. К. Стилістичні функції повтору в поезії Тараса Шевченка. *Культура слова*. 1996. Вип. 46/47. С. 23–27.
9. Мужеловська Л. В. Повтор як стилістичний засіб творення експресії в поетичному мовленні Олександра Олеся. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 224–229.
10. Олексенко В. Повтор у поетичному мовленні Л. Костенко і В. Симоненка URL: ekhsuir.kspu.edu/.../Повтор.
11. Синиця І. А. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту. *Мовознавство*. 1994. № 2–3. С. 56–60.
12. Тарасинська І. І. Повтор як стилістичний засіб у поезії Т. Г. Шевченка. *Проблеми зіставної семантики: збірник наукових статей*. Київ: Видавництво КНЛУ, 1997. С. 320–322.
13. Тищенко З. Р. Семантико-функціональні особливості повтору в поезії Тараса Мельничука. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 2017. Вип. 77. С. 119–123.
14. Hermann-Ruess A. *Emotionale Rhetorik: Mit Worten begeistern, beeindrucken, berühren*. Offenbach: GABAL Verlag GmbH, 2014. 224 s.
15. Plett H. *Einführung in die rhetorische Textanalyse*. Hamburg: Buske Verlag, 2001. 154 s.

УДК 81'37:003 074

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.8>

**СЛОВО ЯК ЗМІНА ДІЙСНОСТІ: ДО ПРОБЛЕМИ ЗІСТАВНИХ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ (ГАРАНТУВАТИ ЧИ ЗАПЕВНИТИ,
TO GUARANTEE OR TO ASSURE?)**

**THE WORD AS A CHANGE OF REALITY: TO THE PROBLEM OF COMPARATIVE
LEXICAL - SEMANTIC MANIPULATIONS (TO GUARANTEE OR TO ASSURE?)**

Фаріон І.Д.,

orcid.org/0000-0002-5368-2055

доктор філологічних наук, професор,

доцент кафедри української мови

Інституту гуманітарних та соціальних наук

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті здійснено лексико-семантичний аналіз двох лексичних одиниць у їхніх маніпуляційно протиставлених значеннях як *гарантії безпеки* чи *запевнення безпеки* / *guarantee* or *security assurances* (*гарантувати* чи *запевнити*, *to guarantee* or *to assure*?) в українськомовному та англomовному текстах міжнародного договору – Будапештського меморандуму. Побіжно залучено російськомовний та французькомовний переклад з опорним словом *гарантії*, а не *запевнення*. Розкрито позамовні чинники лексико-семантичної маніпуляції лексем *guarantee* / (*security*) *assurances* в англійській мові в контексті трактування політичних українських та геополітичних реалій, а також доведено потребу однозначної термінологічної номінації в дипломатичній мові, що конструює реальність.

Способом лексико-семантичного аналізу доведено, як маніпулятивне трактування значення словосполучення *security assurance* в англomовному тексті Будапештського меморандуму ставить під сумнів правочинність меморандуму і вможливує не лише завести війну в Україну, а порушити безпеку в усьому світі. Основну увагу зосереджено на позамовних чинниках, що визначають характер лексико-семантичної маніпуляції, через що слово стає хибним конструктом, а не елементом адекватної міжнародної комунікації.

З огляду на системне маніпулювання лексичними одиницями в політичному дискурсі через зумисне відвернення від їхніх правдивих значень, вмотивовано потребу точкового лексико-семантичного аналізу кожної окремої групи лексем в дипломатичному дискурсі як кодів суспільно-політичного життя України, що опинилася в епіцентрі світової турбулентності.

Об'єктивно здійснений лексико-семантичний аналіз в соціолінгвістичному контексті – це єдиний спосіб віднайти не лише рівновагу поза- та внутрішньомовних чинників, але й убезпечитися від політичних прийомів лексико-семантичної маніпуляції як засобу викривлення реальності.

Ключові слова: гарантії безпеки чи запевнення безпеки / *guarantee or security assurances* (гарантувати чи запевнити, *to guarantee or to assure?*), лексико-семантичний аналіз, маніпуляційне значення, дипломатичний дискурс, Будапештський меморандум.

The article provides a lexical-semantic analysis of two lexical units in their manipulatively opposite meanings as *guarantee or security assurances (to guarantee or to assure?)* in the Ukrainian and English texts of the fundamental international agreement – the Budapest Memorandum. The Russian and French translations are interchangeably used, with the reference word *guarantee*, not *assurances*. The extralinguistic factors of lexical-semantic manipulation of the lexemes *guarantee / (security) assurances* in English language in the context of interpretation of Ukrainian political and geopolitical realities are revealed, and the need for unambiguous terminological nomination in diplomatic language that constructs reality is proved.

Lexical-semantic analysis has shown how a manipulative interpretation of the meaning of word combination *security assurance* in the English text of the Budapest Memorandum calls into question the validity of the Memorandum and allows not only to start a war in Ukraine, but to disrupt security around the world. The main focus is on the extralinguistic factors that determine the nature of lexical - semantic manipulation, due to which the word becomes a false construct, rather than an element of adequate international communication.

Taking into account the systemic manipulation of lexical units in political discourse due to deliberate distraction from their truthful meanings, the need for a selective lexical-semantic analysis of each individual group of lexemes in diplomatic discourse as codes of the socio-political life of Ukraine, which is at the epicenter of the global turbulence, is motivated.

Objectively performed lexical-semantic analysis in the sociolinguistic context is the only way to find not only the balance of extralinguistic and intralinguistic factors, but also to protect oneself from political methods of lexical-semantic manipulation as a means of distorting reality.

Key words: *guarantee or security assurances, (to guarantee or to assure?), lexical-semantic analysis, manipulative meaning, diplomatic discourse, Budapest Memorandum.*

Постанова проблеми. Загальновідомою є основна номінативна функція слова в синтезі денотативного, конотативного та контекстуального значень, основою для яких є вербальна матеріалізація самого поняття про назване (сигніфікат). Проте ця структурована картина часто зазнає суттєвих свідомих та підсвідомих поняттєвих та лексико-семантичних зміщень не лише з огляду на нерівноправність сем багатозначного слова, а також через переклад багатозначних лексичних одиниць з мови на мову, де з певною політичною метою відбувається упереджено хибний процес переназивання світу. А це призводить навіть до кривавих реалій, що розгортаються перед нами від січня 2014 року. У Конфуція таку мовну дійсність названо «*неправильною мовою*», що породжує деморалізацію, знищує справедливість і призводить до хаосу: «*Якщо мова не є правильна, то вона не означає того, що має означати; коли ж вона не означає того, що має означати, то не буде зроблене те, що має бути зроблене; а тоді моральність і всяке мистецтво почнуть занепадати, справедливість зійде на манівці – і всі впадуть у стан безладного хаосу*» [цит. 15, с.198].

Себто слово – це не просто називання (номінація) – це творення (суспільно-креативна функція): «*Слово, натхнуте вірою в свою силу, в примат духового чинника – творить дива і в життю людини і нації*» [8, с. 79], – слушно каже Д. Донцов про творчість Т. Шевченка. Однак саме слово, як свідчить Біблія, – дуалістичне. Воно не лише

правда, а лжа: «*Язика ж ніхто з людей не може вгамувати: він зло, що спокою не знає, наповнений смертельною отрутою*» [16, с. 286]. У ХХ столітті про цю смертельну отруту слова як подвійної номінації і креації, себто «*часу дводумства*» [14, с. 31], написав Дж. Орвелл в романі «1984», де переназивання світу сягнуло свого карикатурного апогею, що неабияк накладається на восьмирічний *війномир* в Україні, розв'язаний Москвою і словесно прихований післямайданним політичним проводом в Україні: «*війна – це мир, свобода – це рабство, нещасття – це сила*» [14, с. 30] аж до повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року.

Аналіз останніх досліджень. В сучасному українському мовознавстві проблема «переназивання світу» з метою моделювання нової протиукраїнської реальності на лексико-семантичному рівні майже не досліджена, хоч соціолінгвістичний старт цьому зробила Л. Масенко в низці своїх монографій [12]. За принципом антиномій «рабство – це свобода» та ін. розглянуто проблему лексичних «збочень» в одній з наших розвідок [20, с. 9–18]. Порушував проблему використання мови як засобу влади і знаряддя війни, що саморуйнуються і руйнують суспільство, С. Шумлянський [21, с. 177–189] та О. Забужко, що, актуалізуючи філософську герменевтику М. Гайдегера та Г. Гадамера, нагадує: «*мова і тільки мова велить нам сприймати світ таким, а не інакшим, накидає нам світогляд*» [9, с. 103].

Постанова завдання. Сьогоднішнє маніпулювання словом у політичному дискурсі через зумисне відвернення від його правдивого значення потребує точкового лексико-семантичного аналізу кожної окремої групи лексем як кодів суспільно-політичного життя України, що опинилася в епіцентрі світової турбулентности. Україна стала «*наріжним каменем світової політики*» [19, с. 407], а відтак мова України і мова про Україну – це когнітивне дзеркало визначальної частини світу, де слова – це не просто міжнародна комунікація, а моделювання магістралей майбутнього світу передовсім в площині духу і моралі.

З огляду на це, предметом аналізу нашої статті є лексико-семантичний аналіз двох лексичних одиниць у їхніх маніпулятивно протиставних значеннях: *гарантії безпеки* чи *запевнення безпеки* / *guarantee* or *security assurances* (*гарантувати* чи *запевнити*, *to guarantee* or *to assure?*) в українськомовному та англomовному текстах міжнародного договору – Будапештському меморандумі.

Наше завдання, *по-перше*, здійснити зіставний лексико-семантичний аналіз зазначених лексем в українській та англійській мовах (побіжно в російській та французькій); *по-друге*, розкрити позамовні чинники лексико-семантичної маніпуляції щодо лексем *guarantee* / (*security*) *assurance* в англійській мові в контексті трактування політичних українських реалій; *по-третє*, довести потребу однозначної термінологічної номінації в дипломатичній мові, що конструює реальність; *по-четверте*, розкрити через лексико-семантичне поле аналізованих одиниць визначальну суспільно-креативну функцію слова і мови.

Наша мета довести, як маніпулятивне трактування певними силами словосполуки *security assurances* в англomовному тексті Будапештського меморандуму ставить під сумнів правочинність Меморандуму і вможливує війну в Україну.

Соціополітичний контекст. Будапештський меморандум, укладений 5 грудня 1994 року на саміті Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), між Україною, США, Росією та Великою Британією, з огляду на шість пунктів, гарантував Україні безпеку, незастосування щодо неї зброї (зокрема ядерної), недоторканність кордонів, недопустимість економічного тиску, домагання негайних дій від Ради Безпеки ООН, консультацій в разі кризової ситуації та надання допомоги Україні в обмін на її відмову від третього в світі ядерного арсеналу [23].

Згодом із застереженнями до Меморандуму доєдналися Франція і Китайська Народна Республіка. В Будапешті його підпи-

сали президенти Л. Кучма, Б. Єльцин, Дж. Мейджор, Б. Клінтон. 2 червня 1996 року Україна офіційно втратила ядерний статус.

Цьому договору передувала Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, де проголошено намір «*стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї*» [18]. Ці три бездумні заперечні дієслова стали вироком для України, що показово висловлений у промовистій назві однієї з праць про відмову від власної безпеки: «*Треті за могутністю, перші за наївністю (Хто і як нас обеззброїв)*» [2]. Мабуть, перші не лише за «наївністю», а за несвідомістю.

Тодішнє державне керівництво, головно через позиції президента Л. Кравчука та голови СБУ Є. Марчука, відразу пішло шляхом найменшого спротиву США та Росії й почало активно декларувати наміри про відмову від ядерної зброї та позбавлення України ядерного статусу. Цілком угодовську позицію посіли і науковці: «*Але чому переміг процес, який примушував нас віддати все Росії? Тому що не було позиції самої України та адекватної роботи українських дипломатів із західними країнами. Таку ж позицію займали й більшість науковців. Зокрема, Харківський фізико-технічний інститут, керівництво якого очолювало Робочу групу з використання ядерних матеріалів після демонтажу боеголовки, інші інститути Академії наук України, сиділи й шукали, які ще додати аргументи політичному керівництву України, щоб все це відправити в Росію, – а не для того, щоб затягти сюди американські чи європейські корпорації і почати власне виробництво ядерного палива*» [7]. Проти подібного стану справ виступали політики В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, В. Толубко та військовики В. Мартиросян, О. Скіпальський, Г.Омельченко, проте їх не почувли.

Як відомо, дотримання міжнародних договорів ґрунтовано на давньому принципі *pacta sunt servanda* – договори мають бути дотримані. Цей принцип проголошено в ст. 26 Віденської конвенції 1969 р.: «*Кожний чинний договір обов'язковий для його учасників, і вони повинні сумлінно його виконувати*» [3].

Розв'язана Росією війна проти України в лютому 2014 року, а відтак 24 лютого 2022 року не лише показово продемонструвала безкарність порушення міжнародного Будапештського договору, але й у процесі апелювання України до меморандуму виникли показові лексико-семантичні

різнотлумачення слів *guarantee* та *assurance* в його англомовному тексті з метою виправдати начебто юридичну дієвість Меморандуму. Себто нам, виявляється, ніхто не гарантував безпеки, а лише висловив запевнення чи обіцянку, що не тягне за собою нічого більшого, як «*стурбованість*» («*concern*»).

Якщо українською мовою це «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» («Меморандум про гарантії безпеки»), російською мовою «Меморандум о гарантіях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия», то англійською мовою замість «гарантії безпеки» маємо «*on Security Assurances*»: «*Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*» («*Memorandum on Security Assurances*»), де цю словосполучку трактують як «*безпекові запевнення*». Проте чи так це насправді з лексико-семантичного погляду, зокрема в англійській мові, чи всі це так трактують і чи нами знову маніпулюють?

Лексико-семантичний аналіз: *security assurances / гарантії безпеки*

Розроблений і узгоджений текст міжнародного договору українською, англійською та російською мовами вважають «рівно автентичним» (про що йдеться наприкінці тексту самого Меморандуму [23], тобто остаточним, якщо його підписали сторони, що брали участь у його складанні (прийнятті тексту). Англомовний текст підписали всі сторони договору з формулюванням «*on Security Assurances*», так само як і всі підписалися під українськомовним і російськомовним текстом, де є термін «*гарантії безпеки*», «*гарантії безпеки*». Французькомовний текст також містить термін *Garanties de sécurité* (*гарантії безпеки*).

Зокрема, про це згадує тодішній міністр закордонних справ Б. Тарасюк (1992–1994): «Коли ми вже виробили остаточний текст, виникло питання щодо «*запевнень*» («*assurances*») чи «*гарантії*» («*guarantees*»). Ми наполягали на тому, що мають бути «*гарантії*». Врешті-решт погодилися, що в англійському тексті будуть «*запевнення*», а в українському й російському – «*гарантії*». Беручи до уваги фразу в кінці меморандуму, що текст складений у чотирьох примірниках – і всі вони автентичні, ми можемо говорити про те, що наш варіант із використанням слова «*гарантії*» юридично правильний» [3].

Проте зовсім інше семантично-поняттєве трактування подає колишній посол США в Україні

(1998–2000 pp.), експерт вашингтонського аналітичного центру Брукінзький інститут (Brookings Institution) С. Пайфер у статті від 2014 року: «*Запевнення щодо безпеки подібні тим, які містяться в Будапештському меморандумі, не мають такої ж ваги, як гарантії безпеки НАТО, або ж гарантії в угодах про обопільну безпеку, які США мають із Японією та Південною Кореєю... Проблема в тому, що дії Росії проти України дискредитували запевнення щодо безпеки <...> Так, якби в англомовній версії меморандуму звучало слово «гарантії» («*guarantees*»), США теоретично мали би застосувати свої війська для захисту територіальної цілісності України» [18].*

Згодом у своєму Twitter-акаунті дипломат знову зазначав, що Україна отримала «*запевнення щодо безпеки, а не гарантії*». Водночас С. Пайфер наполягав, що навіть у рамках «запевнень» Вашингтон 2014 року міг би більше зробити для захисту України від російської агресії, як, наприклад, надати протитанкові комплекси Javelin. На думку дипломата, на момент підписання меморандуму у США та Україні не очікували, що російські війська можуть вторгнутися на українську територію: «*На жаль, порушення Росією її запевнень дискредитувало запевнення щодо безпеки як інструмент нерозповсюдження ядерної зброї*» [18].

Цю ж думку С. Пайфера про термінологічну відмінність підхоплює чинний міністр закордонних справ України Д. Кулеба, апелюючи до юридичної термінології: «*Є нагальне питання гарантії безпеки для України. Станом на зараз єдиним документом, який, як вважається, такі гарантії надавав, є Будапештський меморандум. Ми його взяли за точку відліку. Але сувора правда міжнародної політики полягає в тому, що ніяких гарантії нам Будапештський меморандум не надав... Питання навіть не в назві цього документа. В міжнародному праві міжнародний документ, незалежно від назви, зберігає свій статус. Питання в тому, що нам дали запевнення, а не гарантії. А ось це вже два різних абсолютно юридичних терміни*», не зауважуючи чомусь на тому, що підписи всіх підписантів стоять і на документах, що містять термін «гарантії безпеки» [18].

Саме звідси суперечність, позаяк в українському МЗС наполягають, що наша держава розглядає Будапештський меморандум «як політико-правову основу для забезпечення безпеки України з боку США, Великої Британії, а також Франції та КНР» [18]. Натомість Л. Кравчук причину недовіри Меморандуму вбачає не в різно-

тлумаченні термінів, а у відсутності виписаних механізмів реалізації Меморандуму.

На цьому тлі вже усталеної лексико-семантичної маніпуляції вибуховим був виступ 10 лютого 2022 року в Москві міністра закордонних справ Великобританії Ліз Трасс на спільній пресконференції з міністром закордонних справ Росії С. Лавровим. Саме вона вперше на міжнародній арені від часу московсько-української війни озвучила потребу гарантувати українську безпеку з огляду на Будапештський меморандум. Відкриваючи переговори з російською стороною, Л. Трасс заявила, що на них швидше можна буде досягти «прогресу для зміцнення безпеки всіх», якщо Москва повернеться до поваги принципу територіальної цілісності та суверенітету України, «під яким Росія добровільно підписалася 1994 року в рамках Будапештського меморандуму» [11]. Міністр щонайменше двічі нагадувала про цей документ (на відміну від наших владно-опозиційних політиків), протиставляючи його зобов'язанням загрозливому сотисячному московському війську на кордонах з Україною.

Це неабияк роздратувало С. Лаврова – і він щиро видав московську мотивацію демонстративного нехтування міжнародним документом. Мовляв, Росія надавала гарантії безпеки Україні як неядерній державі, але вона не зобов'язувалася підтримувати антидержавний переворот, що стався в Україні 2014 року, здійснений «радикалами», «нацистами» і «фашистами». А відтак продовжив загальновідому політичну мантру про порушення прав нацменшин та «дискримінацію рускоязычного населення» [5]. Показовою стала і наступна заява російського МЗС, де попереджено, що британські чиновники **повинні змінити свою риторику**: «Британська сторона повинна чітко усвідомлювати, що без чіткої зміни тону виступів представників британського керівництва неможлива продуктивна взаємодія ні у вирішенні двосторонніх проблем, ні у вирішенні міжнародних проблем» [13].

Як показує сьогоднішня реальність і наш подальший лексико-семантичний аналіз, суть не в семантичному трактуванні термінів, а в тодішній і до певної міри теперішній оманливій зачіпці за слова, аби не давати належної збройної та економічної відсічі Путіну і зберегти за ним сфери впливу на пострадянському просторі – зокрема в Україні. Про це згадував сам Л. Кучма під час виступу на президентській конференції в Єрусалимі 2009 року, де зауважив, що його попереджали про порожність *гарантій меморандуму* відразу після його підписання: «Тодішній президент Франції

Франсуа Міттеран сказав: «Синку, не вір цьому документу, тебе обмануть» [4].

Так само маніпулятивно дурять нас (крім пані міністра Ліз Трасс) і щодо значень слів «запевнення» («*assurances*») чи «гарантій» («*guarantees*»), які легко спростовує навіть перекладний англо-український словник:

guarantee [ˌgærən'ti:] n1. гарантія; запорука; 2. застава; 3. поручитель; 4. той, кому вноситься застава. *guarantee* [ˌgærən'ti:] v 1. гарантувати; давати (обіцяти) гарантію; забезпечувати; ручатися; 2. страхувати (від – against (6, с. 598)). Етимологічно гарантія походить від фр. *garantie*, пов'язане з *garant* «поручитель», яке зводиться до франкського *wërand*, спорідненого з давньоверхньонімецьким (двн.), давньоніжньонімецьким (днн.) та давньоанглійським *werian* «захищати», нвн. *Wehren*, псл. *voг-/ver-* «запирати, замикати», укр. *вір* «жердяна загорожа», видозміненого під впливом фр. *garir* «захищати» [10, 1, с. 471].

Натомість *assurance* [ə'ʃʊ(ə)rəns] *n* має синонімічне значення 1. запевнення; гарантія; ~ **of support** запевнення підтримати; **to give ~s** давати гарантії, запевняти; **in spite of all his ~s** не дивлячись на всі його обіцянки. 2. упевненість; самовпевненість; нахабність; 2. страхування (*життя тощо*); ~ **factor** *mex.* коефіцієнт запасу.

Лише як дієслово *assure* має перше значення «запевнити», а друге – «гарантувати»: *assure* [ə'ʃʊə] *v* (past і p. p. *assured*, pres. p. *assuring*) 1. запевняти; **to ~ smb that...** запевняти когось, що...; 2. гарантувати; забезпечувати; **to ~ good work** гарантувати хорошу роботу; 3. страхувати; **to ~ one's life with/ in a company** застрахувати життя у компанії; 4. refl. переконуватися; ~ yourself if the door is locked перевірити, чи двері замкнені [6, с. 115].

У тлумачному кембриджському словникові *assurance* – це 1. обіцянка, гарантія; 2. впевненість: *assurance* noun C1 [C] a promise: [+ (that)] She gave me her *assurance* (that) she would sign the contract immediately. Despite the government's repeated *assurances* to the contrary, taxation has risen over the past decade. C2 [U] confidence: He spoke with calm *assurance*.

Серед синонімів подано *guarantee*: bond (PROMISE), commitment, *guarantee*, oath (PROMISE), pledge, promise (SAY CERTAINLY), undertaking (PROMISE) formal, vow, word (PROMISE). Цікаво, що переклад російською мовою (українською серед опцій відсутній) *assurance* – це «заверение, уверенность» [22].

Натомість українське *запевняти* (*запевнювати, запевнити*) має також два значення: 1. переконувати

кого-небудь у чомусь, авторитетно твердити щось; 2. забезпечувати, гарантувати [17, III, 249].

Ще одним джерелом синонімності понять *assurance* і *guarantee* є перший в Україні Англо-український дипломатичний словник, де *assurances* – це «запевнення, гарантії», *assure*: 1. забезпечувати, гарантувати; 2. завіряти [1, с. 45].

Прикметно, що президент В. Зеленський, не вдаючись у термінну «розбіжність», в інтерв'ю програмі Аxios заявив, що **невиконання гарантій за меморандумом є «зрадою щодо України»**: «Загалом я вважаю, що це зрада стосовно України. Я вважаю, що це велика помилка. Адже будь-які світові дипломатичні домовленості від моменту, коли не виконується Будапештський меморандум, «помножені на нуль». І що б ми далі не підписували, про що б країни не домовлялися, завжди буде ризик, що хтось скаже, що це якийсь папірець і необов'язково його виконувати... Я розумію, що ядерна зброя – це дуже погано. Але якби в Україні зараз була ядерна зброя, якби ми тоді не зробили таку велику помилку, а я вважаю, що це помилка на сьогодні, то не було би вторгнення, і ми мали б свої території. Тому що ми завжди могли б говорити на рівних з Російською Федерацією та з усім світом» [18].

Відтак у загальнонаціональному опитування від 25 жовтня 2020 року на запитання «Чи потрібно Україні підняти сьогодні на міжнародному рівні питання: або всі підписанти мемо-

рандуму виконують взяті на себе зобов'язання, або ніхто?» – схвально відповіли понад 74% українців.

Отже, коли дехто з сильних світу цього не здатен (чи не хоче через геополітичну доцільність) дотримати елементарних норм чести та міжнародних зобов'язань, виринає підступний прийом лексико-семантичної маніпуляції, який слід спростувати способом лексико-семантичного аналізу. Лексеми *гарантії* / *запевнення* (словосполуки *гарантії безпеки* / *security assurances*), які, як засвідчують лексикографічні джерела, є синонімами, – стають закладниками позамовних політичних чинників найвищої ціни: війни і миру, життя і смерті. Слова і словосполуки визначають політичну вісь і розвиток подій, що моделюють війну чи мир. Це вкотре доводить, що за надскладних політичних обставин мова (передусім її лексико-семантичний вияв) перебирає на себе політичні функції. Натомість об'єктивно здійснений лексико-семантичний аналіз в соціолінгвістичному контексті – це єдиний спосіб віднайти не лише рівновагу поза- та внутрішньомовних чинників, але й убезпечитися від політичних прийомів лексико-семантичної маніпуляції як засобу викривлення та конструювання реальності на догоду певних політичних сил і сторін. Лексичні одиниці в дипломатичному дискурсі – це більше ніж номінація. Це програма дій, що і відповідають основному призначенню слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Англо-український дипломатичний словник: понад 26.000 слів і словосполучень / за ред. І. С. Бика. Київ : Знання, 2006. 579 с.
2. Бень А., Творун П. «Треті за могутністю, перші за наївністю (Хто і як нас обеззброїв)». Київ : Центр, 2014. 232 с.
3. Будапештський меморандум. Вікіпедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC#cite_note-25 (дата звернення 8.02.2022).
4. Будапештський меморандум: що насправді обіцяли Україні? URL: <https://www.dw.com/uk/budapeshtskiy-memorandum-shcho-naspravdi-obitsialy-ukraini/a-18111549> (дата звернення 8.02.2022).
5. Глава МЗС Великобританії у Москві закликала РФ відвести війська від кордону з Україною. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/glava-mzs-velikobritaniji-u-moskvi-zaklikala-rf-vidvesti-vijska-vid-kordonu-z-ukrajinoju-1594796.html> (дата звернення 12.02.22).
6. Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. / під загальним керівництвом Є. І. Гороть. Англо-український перекладний словник. Вінниця: Нова книга, 2006. 1700 с.
7. Десять (10) міфів про ядерне роззброєння України. Міф 3. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25321026.html>. (дата звернення 8.02.2022).
8. Донцов Дмитро. Незримі скрижалі Кобзаря. Стрий, 2008. 230 с.
9. Забужко Оксана. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. К. : Факт, 1999. С. 99–124.
10. Етимологічний словник української мови: у семи томах / за ред. О. С. Мельничука. К. : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
11. Кудрін Олег. Мінсько-пекінсько-берлінські маневри Кремля: дипломатія, армія, спорт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3402249-minskopekinskoberlinski-manevri-kremla-diplomatia-armia-sport.html> (дата звернення 12.02.2022).

12. Масенко Лариса. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. Київ : «КМ Академія», 2004. 163 с.; Лариса Масенко. Нариси з соціолінгвістики. Київ : «КМ Академія», 2010. 243 с.
13. МЗС Британії відклало план «найжорсткіших санкцій» проти РФ на тлі візиту міністерки в Москву. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/10/7323469/> (дата звернення 12.02.2022).
14. Орвелл Джордж. 1984: роман / переклад з англ. В. Шовкун. К. : Видавництво Жупанського, 2015. 312 с.
15. Радевич-Винницький Ярослав, Іванишин Василь. Мова і нація. Львів : Апіорі, 2012. 212 с.
16. Святе Письмо. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. United Bible Societies, 1991.
17. Словник української мови: в 11-и томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
18. Соколова Юлія. Примарні гарантії в обмін на ядерну зброю: Будапештський меморандум та його значення для України. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220130-primarni-garantii-v-obmin-na-yadernu-zbroyu-budapeshtskij-memorandum-ta-jogo-znachennya-dlya-ukrayiny/> (дата звернення 8.02.2022).
19. Стецько Ярослав. Визвольна концепція України. Мюнхен, 1991. Т. 2. 467 с.
20. Фаріон Ірина. Мова як засіб спотворення світу. Психологічні перспективи. Луцьк : Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 2006. С. 9–18.
21. Шумлянський С. Влада мови та мова влади: newspeak, русскояз та укрмова / Квіт С. *Основи герменевтики*. Київ : 2003. С. 177–189.
22. Assurance. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/assurance> (дата звернення 8.02.2022).
23. Ukraine, Russian Federation, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and United States of America. Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994. URL: [Volume-3007-I-52241\(1\).pdf](https://www.un.org/Depts/undersec/np/assurances/Volume-3007-I-52241(1).pdf) (дата звернення 8.02.2022).

УДК 811.161.2'37:821.161.2Тарасюк

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.9>

ОБРАЗНО-ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ ЯК СКЛАДНИК ЛЕКСИКО-СЕМАТИЧНОГО ПОЛЯ *СТРАЖДАННЯ* В НОВЕЛАХ ГАЛИНИ ТАРАСЮК

IMAGEMENT AND EVALUATION COMPONENT AS A COMPONENT OF THE LEXICAL AND SEMATIC FIELD OF *SUFFERING* IN HALYNA TARASYUK'S NOVELS

Шевчук З.С.,

orcid.org/0000-0002-9309-5517

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української мови

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

У статті здійснено спробу аналізу мовного вираження оцінки в аспекті дослідження лексико-семантичного поля страждання (на матеріалі новел Галини Тарасюк). Оцінку потрактовано як універсальну категорію, яку розглядають на різних мовних рівнях з урахуванням ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання та вибору носієм мови засобів для передавання інформації. Актуальність роботи полягає в тому, що оцінні лексеми дають змогу сформувати цілісний мовний портрет персонажа, зокрема на психологічно-поведінковому рівні, під час опису мовної картини світу письменника. Для досягнення поставленої мети в роботі використано такі методи дослідження: описовий метод, аналіз словникових дефініцій, метод наскрізного виписування, зіставний метод, контекстуальний аналіз. Подано поширену класифікацію оцінок: позитивна (мейоративна, меліоративна) / нейтральна / негативна (пейоративна, інвективна). Наголошено на частотності вживання негативно конотованих оцінних лексем, що формують лексико-семантичне поле страждання в аналізованих новелах. Мотив страждання у творах Галини Тарасюк є ключовим під час розкриття внутрішніх переживань жінки та має два плани вираження: фізичний біль і душевні переживання людини. Для вираження негативно оцінки важкого душевного стану персонажів Галина Тарасюк найчастіше послуговується прикметниками, дієсловами, прислівниками. Заслугує на увагу вираження градації в семантичній структурі окремого слова, що забезпечує зв'язок між оцінним значенням мовних одиниць та ознакою, вираженою більшою чи меншою мірою. У структурі лексико-семантичного поля страждання виокремлено суміжні негативно конотовані асоціативи (відчай, страх). З'ясовано, що аналізовані оцінні компоненти сприяють виокремленню маркерів оцінки в сучасній українській прозі, узагальненню функцій оцінних одиниць, засобів реалізації й інтенсифікації оцінного значення під час формування цілісних мовних портретів чоловіків і жінок.

Ключові слова: оцінка, лексема, лексико-семантичне поле, страждання, градація, асоціативи, Галина Тарасюк.

The article attempts to analyze the linguistic expression of evaluation in terms of the study of the lexical and semantic field of suffering (based on Halyna Tarasiuk's short stories). Evaluation is interpreted as a universal category, which is considered at different language levels, taking into account the attitude of the subject to the object of assessment and the choice of native speakers of means of transmission. The relevance of our work is that evaluative tokens allow us to form a holistic linguistic portrait of the character, in particular at the psychological and behavioral level, when describing the linguistic picture of the writer's world. To achieve this goal, the following research methods were used: descriptive method, analysis of vocabulary definitions, the method of end-to-end writing, comparative method, contextual analysis. A common classification of evaluations (meiorative, reclamation) / neutral / negative (pejorative, invective) is given. Emphasis is placed on the frequency of use of negatively connoted evaluative tokens that form the lexical and semantic field of suffering in the analyzed short stories. The motive of suffering in the works of Halyna Tarasiuk is key in revealing the inner experiences of women and has two plans to express physical pain and emotional experiences of man). Halyna Tarasiuk often uses adjectives, verbs, and adverbs to express a negative assessment of the difficult mental state of the characters. It is worth noting the expression of gradation in the semantic structure of a single word, which provides a link between the estimated value of language units and the feature expressed to a greater or lesser extent. Adjacent negatively connoted associatives (despair, fear) are singled out in the structure of the lexical-semantic field of suffering. It was found that the analyzed evaluation components contribute to the isolation of evaluation markers in modern Ukrainian prose, generalization of the functions of evaluation units, means of implementation and intensification of evaluation value in the formation of holistic language portraits of men and women.

Key words: evaluation, lexeme, lexical and semantic field, suffering, gradation, associatives, Halyna Tarasiuk.

Постановка проблеми. Однією з найбільш поширених функцій, яку реалізує індивід у процесі комунікації, є передання оцінного ставлення до конкретних фактів, явищ об'єктивної дійсності. Оцінюючи світ з певної позиції, людина у своїй свідомості формується уявлення про потрібне/непотрібне, можливе/неможливе, добре/погане. Оцінка як думка про цінність об'єкта передбачає наявність в свідомості індивіда певної ієрархії цінностей, реалізованих на аксіологічній шкалі й виражених на основі переживань, емоцій, мислення, що відображають індивідуалізований менталітет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовних одиниць, що містять оцінку, викликає особливе зацікавлення на сучасному етапі розвитку мовознавства на логіко-семантичному (Н. Арутюнова, Н. Вишивана, О. Вольф, О. Трунова, В. Федосєєв), семантико-прагматичному (Т. Космеда, Ю. Калужинська, В. Кришук, Т. Маркелова) та комунікативному (Н. Гуйванюк, Н. Іваницька, Д. Перрі) рівнях. Така зацікавленість спричинена тим, що оцінка як універсальна лінгвістична категорія є одним з основних компонентів процесу комунікації. Заслужують на увагу наукові праці, присвячені трактуванню поняття оцінки з мовної позиції, виділенню її видів, вивченню особливостей лексичного вираження оцінки (В. Виноградов, М. Кравченко, Г. Золотова, І. Худяков, Н. Пазич, І. Крелих, В. Шаховський, Е. Столярова), проблемі співвідношення оцінки та емоції, аналізу прагматичних особливостей оцінювальних відношень (Н. Лук'янова, В. Шаховський, Ю. Малинович, О. Колодкіна, В. Телія, В. Іващенко) тощо.

З огляду на значну кількість праць, присвячених аналізу оцінки як мовної категорії, докладному описові оцінного значення, на осо-

бливу увагу заслуговує дослідження ролі лексем, зокрема негативно конотованих, в інтерпретації індивідуально-авторського сприйняття під час опису мовної картини світу письменниць сучасної жіночої прози. Такі оцінні висловлення дають змогу сформуванню цілісного мовного портрета персонажа, зокрема на психологічно-поведінковому рівні, що зумовлює **актуальність нашої роботи.**

Мета статті – з'ясувати особливості вираження оцінного компонента як складника лексико-семантичного поля *страждання* в новелістиці Галини Тарасюк. Для досягнення поставленої мети в статті використано такі **методи дослідження**: описовий метод (для з'ясування семантичних та функціональних характеристик досліджуваних одиниць); аналіз словникових дефініцій (для виокремлення лексичних засобів створення оцінки); метод наскрізного виписування, зіставний метод (для порівняння значень, у яких ужиті оцінні лексеми); контекстуальний аналіз (для дослідження мовних та екстралінгвальних чинників, які впливають на засоби вираження оцінки).

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: окреслити теоретичні засади дослідження поняття *оцінка*; виокремити частотність використання негативно конотованих лексем, що формують лексико-семантичне поле *страждання*; окреслити частиномовне вираження оцінки на позначення внутрішніх переживань жінки; проаналізувати значення суміжних негативно конотованих асоціативів (*відчай*, *страх*) у структурі лексико-семантичного поля *страждання*.

Виклад основного матеріалу. Оцінка – це універсальна категорія, що виражає позитивне чи негативне ставлення мовця до змісту мовлення й реалізується в частинах слова, вигуках, модальних частках, повнозначних лексемах, слово-

сполученнях, фразах, у мовленнєвих актах й аксіологічних категоріях [6, с. 55]. В оцінці будь-якого явища містяться два компоненти: оцінне пізнання й вираження ставлення суб'єкта до оцінюваного об'єкта. Тобто все, що ми пізнаємо, піддається оцінюванню.

Існує думка й про те, що в семантичній структурі мовних одиниць експресивно-оцінний компонент не обов'язковий: деякі мають цей потенціал (абсолютна експресивність), інші виявляють у якихось умовах (відносна експресивність). Перші запрограмовані на інтенсифікацію виразності, другі – на її посилення в певній комунікативній події. Будь-яку комунікативно-прагматичну взаємодію вможливорює загальномова та/або індивідуальна компетенція індивіда. Експліцитна та імпліцитна оцінки – знак дієвості емоційного впливу [1, с. 20].

Найпоширенішою класифікацією за оцінною шкалою є виокремлення позитивної (мейоративної, меліоративної) / нейтральної / негативної (пейоративної, інвективної) оцінки [1]. Названі типи оцінок можуть бути потрактовані й так: а) в умовах контексту нейтральні лексеми набувають позитивного або негативного забарвлення; б) позитивне переходить у негативне, а негативне – у позитивне [3].

У мові творів сучасної прози яскраво репрезентовано прагматичні особливості оцінок з огляду на динамічний вияв викладу подій. Водночас опис негативно-оцінної семантики лексем, що формують лексико-семантичне поле поняття *страждання*, подано в комплексі вираження цілісної аксіосемантики оцінки (її екзистенційного, емоційного, естетичного, психологічного, соціального плану вираження).

Мотив *страждання* у творах досліджуваної письменниці є домінантним під час відтворення внутрішнього стану персонажів, зокрема жінок. Галина Тарасюк репрезентує душевні переживання й муки людини під час внутрішньому зламу. Невипадково її письменство асоціюють із творчістю неперевершеного майстра психологічної новели Василя Стефаника. «...Витоками її творчості є емоційно-наражене, сконцентроване письмо Василя Стефаника, де нерв оповіді оголений до праоснови, де творець докопується до первинної суті болю. Він вражає оголеністю факту, його несподіваною візією...» [7, с. 409].

Поняття *страждання* має два боки вираження. Перший – це переживання людини, її душевні муки. Другий бік – фізичний біль людини, її хвороби й вади. Зовнішній аспект вираження страждання відтворено шляхом опису зовнішніх ознак тіла: *До майстерні він таки дійшов, відчинив*

двері і забився в корчах несамовитого болю, що перерізав навпіл його нещасне тіло. Тіло боліло, але голова була ясна і, здавалась, він збоку спостерігає, як воно корчиться у стражданнях на затоптаній підлозі [7, с. 114].

Болісним є переживання внутрішніх душевних мук для чоловіка. Галина Тарасюк відтворює своєрідний градаційний ряд ознак, які синтезовано як зовнішньо, так і внутрішньо: *Єство пронизує глибока відраза до цього нищого світу. На душі гидко і брудно, як у вуличній урні для сміття. Та – найжахливіше – відчуваю, як у тілі поволі прокидається безжальне чудовисько – біль, що вже не один рік тероризує, четвертує, вимордовує мої тлінні земні останки. І хочеться здохнути, покласти край нелюдським мукам* [7, с. 9]; *Біль притих, причаївся. Поклав лапу на печінку – і тисне, тисне... Так життя вичавлювало з мене жовч і мужність протесту. Підбурювач хаосу! Протестант і опозиціонер – до всіх влад і режимів! Таке, певно, гірке й незручне призначення мого нинішнього земного перевтілення* [7, с. 12].

Похідними лексеми *страждання* є ад'єктиви *страдницький, стражденний*, використані в описах зовнішності та абстрактних категорій: *Але Явдошка про те, що думає Фелікса Ернестівна, мамі, яка важко доношувала у величезному, круглому череві сьому дитину, не говорила: по її стражденному лиці було видно, яке то щастя мати діти, до того ж – рік у рік ...* [7, с. 394]; *Стражденний зойк багатодітного батька переповнив чашу терпіння дружини Галі, і, гарахнувши відрами об землю, вона взялась до чоловіка в боки, питаючи: – Та доки ж ця комедія буде?* [7, с. 261]. *Він з притаманною йому скромністю зробив усе, щоб народ дізнався про страдницький життєвий шлях голови обликонкому. І не дорікав йому за вчорашнє. І не заважав їти впевнено у світле завтра* [7, с. 13].

Репрезентуючи негативну оцінку, що ретранслює важкий душевний стан персонажа, Галина Тарасюк найчастіше послуговується прикметниками (зокрема субстантивованими), дієсловами, прислівниками, що є водночас інтенсифікаторами виражених відчуттів. Наприклад:

– *Але важка люта ненависть до підлого, злого світу не минула, вона тільки ніби скам'яніла, ніби застряла в маленькій, добрій душі Дімки важким розпеченим каменюкою* [7, с. 195]; *«І хочеться здохнути, покласти край нелюдським мукам»* (Тарасюк, 2006, с. 54); *Голодний і холодний розпач знову огорнув його душу, і, щоб не думати про сумне, він почав виколупувати із загашників пам'яті полотна художників італійського Відродження...*

[7, с. 56]. Аналізовані прикметники-характеристики відтворюють суб'єктивно-оцінні значення і репрезентують спектр негативних внутрішніх переживань (від відчаю до ненависті).

– *Боже, як я ненавиджу таких виродків!..»* [7, с. 414]; *Слухаю і жалію його. Бо, коли б не перестройка, досі б головував»* (Тарасюк, 2006, с. 6); *Мовчу і терплю. Я його терплю, як терплять біду. Часом – ненавиджу* [7, с. 5]; *Вона жаліла свого Красовського і просила Бога, щоб це минуло* [7, с. 183]; *Господи! Чому мене постійно всі обдурюють, зраджують, ненавидять, ігнорують? За що? Що я кому зробила?!* [7, с. 73]. Використані дієслова не формують оцінну інваріантність смислової структури лексеми, але репрезентують різні оцінні асоціації й відтворюють контекстуальну оцінку сему в аналізованих текстових фрагментах, створюючи оцінно-змістові відтінки до інваріантного значення.

Субстантивовані прикметники вказують в основному на соціальний статус жінки / чоловіка в складних соціальних умовах: *Таким, як я, одиноким, лигатися з ним по лісосмугах за честь було* [7, с. 5]; *В якусь мить Елеонора Мойсеївна відчула в ньому рідну душу, бо сама останнім часом почувалася самотньою, покинутою і зовсім бідною* [7, с. 87].

– *Їй стало гірко і прикро, що про них з Миколою у селі пліткують, готова була заплакати»* [7, с. 31]; *І стає Кирилці так страшно від тої думки, що вже ніхто з її подружок не повернеться в село, стає так одиноким, хоч самій у той вирій лети...* [7, с. 215]; *На душі гидко і брудно, як у вуличній урні для сміття. Та – найжахливіше – відчуваю, яку тілі поволі прокидається безжальне чудовисько – біль, що вже не один рік тероризує, четвертує, вимордовує мої тлінні земні останки* [7, с. 54]. Використані прислівники відтворюють муки і переживання душевного стану.

Вимір оцінки репрезентують через опис інших категорій, суміжних із нею (стану, модальності, градації тощо). Установлення зв'язку між оцінним значенням мовних одиниць та ознакою, вираженою більшою чи меншою мірою, дає можливість проаналізувати ступінь градації в семантичній структурі окремого слова. В аналізованих новелах таку особливість спостерігаємо в оцінних значеннях, виражених прикметниками і прислівниками: *І тепер, дивлячись на своє згорьоване відображення у склі амбулаторних дверей, згадуючи розпростертого на ліжку смертельно хворого чоловіка, відчувала, що починає люто, зло ненавидіти цього молодого бугая-фельдшера, якого, певно, ще й зуб не болів* [7, с. 30]; *Щось*

мене тримає біля нього...щось темне, липке, як...гріх...як...Боже, Боже, що ж мене тримає коло нього?!» [7, с. 8]; *...тому що її ошукали... Зробили нещасною, а тому злою, нетерпимою, страшною самій собі* [7, с. 194].

Важливу роль у посиленні негативної оцінки належить словам-інтенсифікаторам. За словами Е. Вольф, «...можливість вступати у поєднання з інтенсифікаторами сигналізує про зсув від дескриптивного до оцінного значення...» [2, с. 40], бо значення оцінки протистоїть дескриптивній семантиці, яка має справу з фактами, і фіксує сприйняті людиною риси зовнішнього світу. Такими словами / словосполученнями-інтенсифікаторами може бути як окрема лексема, так і останнє завершення оцінного висловлення на шкалі градації відповідно до контексту. А аналізованому контексті виокремлюємо такий приклад: *Ратушняк все те бачив і нетямився з розпачу. Його муки стали просто-таки нестерпними, коли побачив, як той старий розпусник, вдаючи із себе галантного кавалера, пожадливо цілує дочці ручку, тим часом обмацуючи її янгольське личко каламутними від хіті очима. І це серед білого дня, перед його, батьківським, носом (вірніше, за кілька метрів), біля дверей свого погорілого театру. А вона аж мліє, аж росте, аж сяє!* [7, с. 246].

У новелі «Помста дощу» репрезентація лексико-семантичного поля страждання розкривається за допомогою понять-асоціативів відчай і страх: *Ще Кирило не бачив Михайла, ще лиш йому про нього Катря сказала, а вже світ почорнів йому, а душу охопив знайомий за давнини, як болячка, відчай і страх; А позаяк сапка в селі довго не закінчується, то Катерина й далі ходила собі день у день в поле, а Кирило залишався вдома із своїми відчаєм та страхом перед маленьким, голомозим, в'їдливим чоловічком, що не давав йому з народження ні жити, ні вмерти; І Кирило втратив спокій, сон, апетит, а згодом йому з того відчаю зовсім розхотілося жити; І Чорноротий почав говорити дуже погані і дуже сороміцькі слова про Катю, а Кирило стояв, паралізований страхом і відчаєм, і не мав сили вирватися та втекти, навіть тоді, коли Чорнописський почав кропиву рвати та запихати йому в штани* [7, с. 370].

В. Кононенко концепт страждання визначає як випробування, що його має відбутися людина заради наступного полегшення, як спокуту за гріхи, супроводжувану терпінням і покорюю. Намагання виправдати страждання як шлях до порятунку часом просякнуті мотивами самознищення, жалоби за страдниками, виправдання

людської муки як неминучості, даної людям споконвічно [4 с. 259]. У релігії страждання потребує спокути провини, вимагає очищення від гріха. В аналізованих новелах письменниця описує важкий шлях, яким іде головний герой, шукаючи істину – своєрідну дорогу до просвітлення: *Куди підеш: метатися від стіни до стіни цього смердючого, просякненого сірою млою мук людських, коридору? Цього тунелю відчаю і безнадії, що закінчується тьмавим вікном у безпросвітне, захмарене небо?! Тунелю... ради Бога, тільки не смерті!* [7, с. 62].

Висновки. Мовну категорію оцінки у художньому творі реалізують різні прояви й відтінки аксіологічних значень, які функційно й прагматично зумовлені. Описуючи персонажів, створюю-

ючи художні образи, письменники завжди відтворюють їхню оцінну характеристику. Оцінка допомагає систематизувати інформацію в художньому тексті, дає змогу простежити мотивацію автора. Галина Тарасюк вдало використовує різноманітні розряди оцінних лексем для розкриття двоплановості *страждання* (зовнішнього та внутрішнього змісту) для створення мовних портретів жінок і чоловіків у своїх новелах.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в здійсненні порівняльно-зіставного аналізу оцінних компонентів лексико-семантичного поля *страждання* на основі опису мовних портретів жінок і чоловіків із залученням ширшого текстового матеріалу творів жіночої і чоловічої сучасної прози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоконенко Л. А. Вплив оцінної лексики на емоційний стан людини в міжособистісному конфлікті. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. № 9. С. 19–23.
2. Вольф Е. М. *Функциональная семантика оценки*. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 280 с.
3. Іващенко В. Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною приналежністю: автореф. канд. філол. наук. Київ, 1997. 15 с.
4. Кононенко В. І. *Концепти українського дискурсу*. Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2004. 245 с.
5. Коротун О. О. Семантика оцінки в номінаціях особи. *Ономастика і апелятиви*: Зб. наук. пр. Вип. 14. Донецьк: ДНУ, 2001. С. 86–92.
6. Панина Л. С. Экспрессивная и эмоциональная лексика как оценочная категория. *Проблемы современной русской лексикологии*: сб. науч. тр. Калинин: Калинин ГУ, 1983. С. 55–59.
7. Тарасюк Г. Т. *Новели: Проза*. Бровари: вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 416 с.

РОЗДІЛ 2 СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ

УДК 811.162.4'253

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.10>

КАВКАЗЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ РЕФЛЕКСІЇ У СЛОВАЦЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

CAUCASIAN LITERARY REFLECTIONS IN SLOVAK TRANSLATIONS

Дорчак С.,

orcid.org/0000-0002-9260-0542

доктор філософії

Університет імені Матейя Бела в Банській Бистриці, Словаччина

Кавказький простір приваблює людський інтерес з незапам'ятних часів. Проте, для словацького читача цей мегарегіон відомий лише поверхово – хіба що з міфів та легенд про Ясона чи Прометея. Під час написання статті автор також використав свої власні враження від перебування на Кавказі. Тема статті присвячена літературним рефлексіям кавказького культурного простору на книжковому ринку Словаччини. Її головний орієнтир направлений на словацькі переклади творів з кавказькою тематикою з точки зору діячності та синхронії. Таким чином, стаття охоплює переклади творів вибраних класиків російської літератури, непрямі переклади (з російської на словацьку) творів кавказьких авторів, а також переклади художніх репортажів, головною темою яких є Кавказ. Мета статті – визначити типологію, відповідно до якої видавництва обирають (або обирали) того чи іншого автора кавказького тексту для словацького читача. Увага приділяється особливостям дискурсу, який детермінує і формує уявлення про Кавказ на наших теренах. В якості методології були використані методи порівняння, аналізу та синтезу. Стаття містить огляд всіх словацьких перекладів художніх творів з кавказьким текстом, починаючи з XX століття. Наукова новизна статті полягає у вивченні та моніторингу словацького книжкового ринку на наявність творів з кавказьким текстом з оглядом на вплив геополітичної ситуації в окремі періоди на формування книжкового ринку у Словаччині. У результаті дослідження була виявлена відсутність будь-якого усвідомленого бажання видавництв друкувати саме книги з кавказьким текстом у Словаччині, і тому їх поява на словацькому книжковому ринку виключно випадкова. З метою покращення даної ситуації на словацькому книжковому ринку висновки дослідження будуть надані вибраним видавництвам, щоб їх вибір друкувати книги з кавказьким текстом був свідомим і, тим самим, вони зможуть наблизити кавказькі культурні реалії до словацького читача.

Ключові слова: книжковий ринок Словаччини, кавказька тематика, словацькі переклади, Кавказ, художній репортаж, кавказький текст.

The Caucasus has attracted humans from ancient times. However, for the Slovak reader, this megaregion remains rather unknown – maybe with an exclusion of myths and legends about Jason or Prometheus. The article had been conceived during the author's stay in the Caucasus, and it aims to explore the literary reflections of the Caucasian cultural space within the Slovak book market. Its focus targets Slovak translations of works with Caucasian theme, both diachronically and synchronically. Furthermore, the present article entails translations of the selected Russian classics, indirect translations (from Russian into Slovak) of works written by Caucasian authors as well as translations of literary reportage works dealing with the Caucasus theme. The purpose of the article lies within determining the typology, based on which the publishing houses select (or have selected) individual authors of the Caucasus text for the Slovak reader. Likewise, attention is paid to special aspects that determine and form the image of the Caucasus in our latitudes. Methods of comparison, analysis and synthesis have been used as methodology tools. The article aims to overview all Slovak translations of works with the Caucasian text since the twentieth century. The scientific novelty of the article lies within the analysis and probing of the Slovak book market in terms of the presence of works with Caucasian text, considering the impact of geopolitical situation of various periods on the formation of the book market developments in Slovakia. The article has revealed the lack of any conscious desire of publishers to publish books with Caucasian text in Slovakia, and therefore their appearance on the Slovak book market is rather unintentional. In order to change this trend on the Slovak book market, the conclusions of the research shall be provided to selected publishers, so that their choice to publish books with Caucasian texts is conscious and, by doing it, they can bring the Caucasian cultural realia closer to the Slovak reader.

Key words: Slovak book market, Caucasian theme, Slovak translations, Caucasus, literary reportage, Caucasian text.

З давніх часів Кавказ привертав увагу правителів, мандрівників, дослідників, письменників і художників своєю красою і багатством. Територія зародження та розвитку людської цивілізації знаходиться на геополітичному перехресті торговель-

них шляхів і протягом останніх трьох тисячоліть відіграла *«важливу роль в процесі політичного, економічного та культурного розвитку народів і країн Центрально-Євразійського мегарегіону»* [19, с. 202]. У той час як уявлення про Росію

в Словаччині зазнало значної трансформації з 1989 року [12, с. 113], уявлення наших людей про кавказький культурний простір або мінімальні, або розмиті, що робить тему даного дослідження більш ніж актуальною. Ідея даної статті зародилася під час 3-х місячного стажування автора на Кавказі.

Постановка проблеми. В статті ми спробуємо проаналізувати фактори, які впливають на появу творів з кавказьким текстом у Словаччині, і чи в достатній мірі словацький читач ознайомлений з культурою та літературою саме цього регіону. Дослідження даної теми проводилося за допомогою методів аналізу, синтезу та порівняння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через відсутність у Словаччині досліджень кавказького тексту теоретичною базою стали наукові роботи іноземних вчених: І. Л. Багратіон-Мухранелі, В. В. Кожинов і П. Дарабаді. Їхні праці присвячені різним аспектам вивчення кавказького простору та образу Кавказу у російській літературі. Серед словацьких вчених слід відзначити К. Беднаріву, С. Паштекову, Л. Вайдову, І. Слімака, Е. Маліті та інших, праці яких спрямовані на проблематику художнього перекладу в діячності.

Постановка завдання. У цій статті ми розглянемо ряд літературних перекладів з кавказьким текстом, представлених на книжковому ринку Словаччини. Завданням дослідження є визначення типології вибору видавництвами авторів кавказького тексту для словацького читача, а також особливості дискурсу, який детермінує і формує уявлення про Кавказ у словацькому культурному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Нашому читачу кавказький текст знайомий завдяки словацьким (і чеським) перекладам російських класиків XIX ст. Коротка антологія російської та зарубіжної літератури з кавказькою тематикою дозволить нам показати спосіб формування образу цього краю в Словаччині. Багатонаціональність російської літератури передбачає постійний діалог культур. У цьому діалозі, як зазначає В. В. Кожинов, *«можуть однаково брати участь вкрай далекі голоси»* [21, с. 60]. Початком російсько-кавказьких літературних зв'язків можна вважати включення Картлі-Кахетинського імперії до складу Російської імперії (1801 р.). Хоча ця стаття розглядає Кавказький регіон як географічну, політичну та культурну одиницю, *«для російської літератури образ Кавказу пов'язаний перш за все з усією Грузією»* [18, с. 84]. О. С. Пушкін і його *«Кавказький бранець»* офіційно вважається літературним першовідкривачем Кавказу, також згадки про цей край можна знайти в одах М. В. Ломоносова або в поемі А. Н. Радищева *«Пісня історична»*.

Проте повернемося до Пушкіна, який був настільки зачарований вимушеним засланням у *«теплий Сибір»*, що присвятив йому низку творів. Мабуть, для нашого читача є найвідомішим його твір *«Кавказький бранець»*, який уперше був опублікований словацькою мовою у 1916 р. у перекладі П. О. Гвездослава. Переконлива історія нерозділеного кохання і любові до свободи закінчується трагічно – у стилі найкращих романтичних традицій. Твір вийшов удруге (1949 р.) у Словаччині в перекладі Р. Бртаня. Роком раніше (1948 р.) видавництво *«Татран»* опублікувало однойменне оповідання (*«Кавказький бранець»*) Л. Н. Толстого в перекладі Олени Лісковської. Історія, яка перегукується з поемою Пушкіна, переносить нас у феєричне й суворе середовище Кавказьких гір, але головний герой не романтично ідеалізований, як це було у Пушкіна, а навпаки – автор зобразив звичайного (для свого часу) російського офіцера Жиліна, який бореться до переможного кінця і не бажає відмовлятися від цього посидинку. Його антипод – спів'язень Костилін – пасивна та слабка особистість, яка ледве пережила полон. Л. Н. Толстой працює з антитезою двох головних героїв, навіть прізвища яких натякають на їх характер чи долю. Жилін нагадує нам життя, а Костилін – мабуть, натяк на слово *«кістка»*, а значить і протилежність життю. Ще один твір на тему полону – це авантюрна повість для дітей та молоді *«Князь Іліко. Маленький кавказький бранець»*, написана В. П. Желіховською та перекладена на словацьку мову Каролом Подолинським (1948 р.).

Серед інших художніх творів з кавказьким текстом, що з'явилися в Словаччині, згадаємо поему *«Демон»* М.Ю. Лермонтова, який ще маленькою дитиною опинився під щитами Кавказьких гір, де і закінчив своє коротке, але творче життя. Згадана поема була опублікована словацькою мовою видавництвом *«Татран»* у 1984 році, а в її перекладі брали участь легенди словацького художнього перекладу: Любомир Фельдек, Ян Штрассер, Ян Замбор, Віера Босакова, Віера Мікулашова-Шкрідлова, Мілан Руфус та інші. Чи не найвідоміший прозовий твір М.Ю. Лермонтова в Словаччині – роман *«Герой нашого часу»*.

«Хоча вже вийшов з моди Печорін, і печорінство було лише хворобою певної доби, геній поета і цю хворобу увіковічив разом зі своєю постаттю».¹

Видавці кілька разів обирали цей твір – перше видання побачило світ у 1946 р. під словацькою

¹ Ваянські о Печоріне Лермонтова [15].

назвою «Любові пана Печоріна: герой нашого часу» (переклад Віліама Завори), потім опубліковане в 1959 р. у «Словацькому видавництві художньої літератури» («СВХЛ») (переклад Зори Єсенської) і останнє видання побачило світ у 1975 році завдяки видавництву «Татран» (переклад Дани Легутової). У 1999 році видавництво «Interpopulart Slovakia» опублікувало перевидання перекладу Єсенської «Герой нашого часу» 1959 року. Поезію Лермонтова, написану під впливом перебування на Кавказі, уособлює збірка під назвою «Кавказькі мотиви» («СВХЛ»: 1960).

У 1851 році Л. Н. Толстой виїхав на Кавказ. І ось тут починається письменницька кар'єра цього велетня пера та філософії. За його власними словами в листі своїй тітці, графині А. А. Толстій, письменник визнає, що час, проведений на Кавказі, «був болючим і добрим» і «ні раніше, ні після цього, не доходив до такої висоти думки»², як саме на Кавказі. У Словаччині, окрім вищезгаданого «Кавказького бранця» з авторської майстерні Л. Н. Толстого виходить повість «Козакі», яка була опублікована в трьох перевиданнях у перекладі Зори Єсенської («Елан»: 1946, «СВХЛ»: 1964, «Татран»: 1971). Історична повість «Хаджі Мурат» про завзятого горця і воїна за свої права завершує цикл художньої літератури з кавказькими мотивами в перекладі на словацьку мову. Вперше її опублікувала Матиця словацька (1951 р.) в перекладі Бланки Міхалкової-Травнічкової. Через двадцять три роки (1974 р.) повість «Хаджі Мурат» публікує видання «Молоді літа», цього разу в перекладі Ружени Дворжакової-Жяранової.

У 70-ті рр. спостерігається незначне збільшення перекладів творів грузинської літератури, а у 80-і рр.³ настає розквіт. Ці твори сьогоднішньому читачеві невідомі, оскільки, на жаль, не перевидані. Це непрямі переклади, тобто переклади перекладів, в даному випадку

² Переписка Толстой Л. Н. – Толстой А. А., кінець квітня – 3 травня 1859 р. [22].

³ Поцхішвілі М. «Вершник на дерев'яному коні» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1972 р.);

Чіладзе Т. «Білий дим» (видавництво «Татран», Братислава, 1976 р.);
Ебаноїдзе, А. «Імеретинська свадьба» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1979 р.);

Думбадзе Н. «Білі прапори» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1980 р.);

Руставелі Ш. «Витязь у тигровій шкурі» (видавництво «Татран», Братислава, 1980 р.);

Думбадзе Н. «Закон вічності» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1982 р.);

Чіладзе О. «І всякий, хто зустрінеється зі мною» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1983 р.);

Аміреджібі Ч. Дата Туташхія (видавництво «Смена», Братислава, 1984 р.);

Панджикідзе Г. «Рік активного сонця» (видавництво «Словацький письменник», Братислава, 1984 р.).

мова оригіналу не грузинська, а російська (грузинські перекладачі не працювали і досі не працюють у Словаччині в художньому перекладі). При цьому переклад з російської мови сильно поступається перекладу з оригіналу. У 1983 році на дискусії про переклад не з мови оригіналу І. Слімак назвав цей тип перекладу «необхідним злом». Однак Андрічик заперечує, що «знання мови не є автоматично гарантією хорошого перекладу», оскільки «непрямий переклад, якщо немає іншого рішення, може мати високу якість, особливо якщо перекладач володіє усіма суттєвими особливостями оригіналу, володіє теорією перекладу і має бодай трохи того дару, який мають «поети-перекладачі»» [1, с. 30]. Проте, не можна забувати про постійне додавання базових знань (реалії, звичаї, культура, політика тощо), які полегшують роботу перекладача та підвищують якість самого перекладу.

До непрямих перекладів (з російської) також відноситься серія творів грузинської літератури, словацькі переклади якої зникли з полиць наших книгарень щонайменше на двадцять років. З темою Грузії ми якомога частіше зустрічаємось у новинах, навіть спорадично. Тексти з цієї нової хвилі словацьких перекладів грузинської літератури обрав Валерій Купка та переклали їх дипломовані перекладачі – він сам, його дружина Івана Купкова, Юрай Андрічик та Ян Штрассер. Дана «добірка творів представляє авторів молодшого покоління⁴, яке сформувалося в складних умовах пострадянської Грузії. Багато з них є свідками квітневих нападів радянських солдатів на демонстрації (9 квітня 1989 року), грузино-південно-осетинського конфлікту на початку 90-х років, Революції троянд у 2005 році та нового збройного конфлікту в Південній Осетії в 2008 році. Їхня творчість часто відображає в собі наслідки цих трагічних подій, прямо чи опосередковано, прагне розібратися з ними, а з іншого боку намагається бути сучасною і водночас наслідувати великі традиції грузинської літератури, щоб знову прорватися у світ» [14, с. 3].

Протягом сучасного періоду в Словаччині зростає популярність репортажної літератури, хоча переважно у перекладній формі. У 2015 році було створено видавництво «Абсинт», яке своїми перекладами популяризувало цей жанр. В основному це твори польської репортажної школи, народження якої припадає на другу половину XIX ст., а її сучасні контури доносять до нас роботи таких

⁴ Гурам Одішарія, Темо Джавахішвілі, Давид Чіладзе, Дато Турашвілі, Ніка Джорджанелі, Като Джавахішвілі, Бесо Хведелідзе та інші.

авторів, як Р. Капусцінський, К. Каколевський та Г. Кралл [3, с. 46–57]. У Словаччині репортажна література – досить рідкісне явище, але в минулому переважали публіцистичні тексти,⁵ опубліковані в періодичних виданнях, або твори з ознаками документальної чи публіцистичної спрямованості [12, с. 71].

На думку Діоніза Дюрішина, переклад є частиною міжлітературного процесу та має посередницьку та творчу функцію, в той час як остання має сліди оновлення або синхронізації середовища, яке приймає. [5, с. 389–398]. Посередницька функція перекладу виконується насамперед у передачі інформації й особливо спостерігається у професійному перекладі [16, с. 88]. З точки зору розвитку словацького літературного та культурного контексту, функція оновлення є важливішою, оскільки вона замінює розвиток літератури, що приймає, і стимулює її внутрішні ресурси [12, с. 78]. У випадку з репортажною літературою, таким заміником і стимулом для літератури, яка приймає в Словаччині, можна вважати роботу видавництва «Абсінт». Вибір творів, призначених для словацького ринку, видавництво «Абсінт» обговорювало під час онлайн-дискусії, яка відбулася 28 травня 2020 року. Видавці стали на захист іноземних творів, які вважають важливими та стимулюючими з точки зору літературного та культурного розвитку, навіть ціною комерційного провалу [4].

Носіями кавказького тексту, що міститься в репортажній літературі, яка вийшла у перекладному вигляді в Словаччині, є чотири твори. Подасмо їх хронологічно, усі опубліковані видавництвом «Абсінт». Перший твір «Вовчиці з Серноводська» (2016 р.) словацько-швейцарської репортерки та журналістки Ірени Брежної, яка висвітлювала теми чеченської війни для німецької преси, в тому числі і для *Neue Zürcher Zeitung*. У ньому зосереджено увагу переважно на долях жінок, які стояли перед жахами російсько-чеченського конфлікту. Авторці близька тема вимушеної втечі, адже під час радянської окупації Чехословаччини (1968 р.) вона також з родиною бігла до Швейцарії. У книзі «Вовчиці з Серноводська» представлено вичерпний погляд на понад двадцятирічну боротьбу Чечні за незалежність. Книга наближає нас до кавказького тексту через призму військового конфлікту та долі героїнь. У такій цілісній формі книга подає репортажні тексти словацькою мовою вперше.

⁵ Репортажі публікувалися в щотижневих виданнях «Життя», «Культурне життя» або «Нове слово». Зараз це спеціалізовані журнали (напр., *Geo*), або портали або туристичні блоги (*Travelistan* тощо).

Кавказька тематика також домінує у книзі Войцеха Гурецького «Планета Кавказ». На словацький ринок її випустило у 2017 році видавництво «Абсінт» у перекладі Олександра Горака. Книга вийшла в польському оригіналі в 2002 році⁶ у видавництві «Цзарне». Автор – журналіст і публіцист, його репортерські починання датуються 1986 роком в газетах «*Стандарт молодих*». Як репортер він висвітлює виключно Кавказ. Окрім «Планети Кавказ», яка присвячена Північному Кавказу та його республікам, мешканцям і їх долям, автор присвятив кавказькому регіону й інші свої роботи. – *Toast za przodków* («Тост за предків», 2010 р.), *Abchazja* («Абхазія», 2013 р.), в яких продовжує розвивати свою пристрасть до країн Кавказу та їх мешканців, але цього разу з південного боку Кавказького масиву (Закавказзя).

В. Гурецький написав справді чарівну книгу, яка наближає до наших місцевих жителів культурний простір та умови у складному клубку північнокавказьких республік, де кожна долина чи западина несе свої місцеві звичаї, права та закони. Один із героїв цієї репортажної книги про Кавказ каже: «*Caucasus is inhabited by Georgians, Armenians, Azeris, Chechens, Circassians, Ossetians. There are Muslims, Christians, and worshippers of fire. We look alike, but we have different cultures and different characters. It's because Caucasus is the whole world, the entire planet*» [6, с. 9]. Як бачимо, назва книги «Планета Кавказ» нав'язана саме цим твердженням. Батько польської репортажної літератури Р. Капусцінський написав про цю книгу такі рядки: «*Wojtek Górecki wrote a great book which is the result of his fascination with a world not so distant from Poland, but completely unknown and unfamiliar to us. Górecki overcome the magnitude of the difficulties encountered in those sites and reached the most inaccessible places, where he met extraordinary people, endearing us with their simplicity and heart. In his lively and precise way of writing, not only the entire North Caucasus, but also the individual communities inhabiting it are transformed into separate, smaller planets, so that the result is the rich and diverse «Cosmos Cascau».* The author's passion, his effort, perseverance and knowledge employed in creating the book resulted in a volume which is one of the most valuable publications of the young generation of Polish reporters» [10]. Книгу «Планета Кавказ» наш читач не повинен розглядати як картину соціальної ситуації, адже з моменту її першого видання минуло двадцять років, а це досить багато, і на Північному Кавказі

⁶ Пізніше в перевиданні того ж видавництва з доданими примітками, текстом і фотографіями автора (2011).

з тих пір відбулося чимало подій. Тим не менш, книга досі актуальна і розкриває перед нашим читачем мозаїку культур і народів, показуючи унікальне місце на нашій планеті, яке також є планетою саме по собі.

Третім твором у дослідженні кавказького тексту в словацькому культурному середовищі є «Імперія» Р. Капусцінського. Сьогодні твори цього культового польського журналіста та письменника можна вважати класикою сучасного репортажу. Його книги перекладено більш ніж 40 мовами. Все своє життя він присвятив репортажній роботі в країнах третього світу. Його остання книга «Імперія» була опублікована в 1993 році. Майже через чверть століття (2016 р.) вона вийшла й у нас, у видавництві «Абсинт», у перекладі нині легендарного Йозефа Марусяка. Книга є своєрідною екскурсією по закутках Радянського Союзу в три різні часові періоди.⁷ Нас цікавить 1967 рік, коли автор вирушив у подорож по республіках Південного Кавказу під час брежнєвського застою. Його перша зупинка – Грузія, якій він присвячує слабкі дві-три сторінки. Ми впевнені, що ця країна заслуговує набагато більше уваги, Капусцінський, мабуть, не провів там достатньо часу, щоб зрозуміти це. Автор знайомить нас з цією кавказькою республікою через призму найкращого, що може запропонувати Грузія – архітектури, мистецтва, гостинності та коньяку: *«У старому коньяку багато тепла, багато сонця. Він йде до голови спокійно, не поспішаючи. Але він все одно зробить свою справу»* [8, с. 47]. Вірменський розділ присвячений музиці, гніту з боку османів, колись славної історії та сумному занепаду Вірменії сьогодні. Остання країна в кавказькому репортажі – Азербайджан, який автор нам показує у зв'язку з головним національним багатством – чорним золотом. Незважаючи на кількісні недоліки розділу про кавказькі республіки, вони рясніють якістю та викликають у читача бажання відшукати нові знання та робити нові дослідження, приваблюють та інтригують.

Останній твір репортажної літератури з Кавказу – це книга *«Усі війни Ларіне»* польського репортера Войцеха Ягельського, яку видало видавництво «Абсинт» у 2019 році в словацькому перекладі Юрая Кудели. Автор розкриває нам історію відчайдушної грузинки чеченського походження⁸, яка в дитинстві пройшла дві чеченські війни, а зараз воює за сина, який пішов до

джихадистів з Ісламської держави⁹. У книзі розповідається про історію сильної матері та жінки, яка незважаючи на важкі удари долі, не опускає рук і продовжує боротися. Автор знайомить нас із кавказьким текстом через жіночий світогляд.

Висновки. Що ж представляє собою кавказький текст для нашого читача? Для нашого народу – це передусім велика невідомість і водночас пригода. Вперше кавказький текст потрапив до Словаччини на початку минулого століття завдяки появі поеми О. С. Пушкіна «Кавказький бранець» у перекладі П. О. Гвездослава. Це був початок першої хвилі перекладів російської класики, під час якої важливу роль відіграють *«традиції русофільства з XIX ст. і близькість слов'янської мови»* [2, с. 45]. З подальшим приходом тоталітаризму в Словаччині (1948 р.) дискурс видання перекладної літератури помітно змінюється, і період 1949–1963 рр. характеризує С. Паштекова [11, с. 81–96] як результат директив, наказів і заборон або різноманітні втручання цензури. Переклад мав стати парадигмою соціалістичного реалізму та сформувати читацькі звички [11, с. 45]. Світло надії (принаймні, що стосується перекладної літератури) приніс період нормалізації. Протягом 1975–1989 рр. словацька перекладацька спільнота переживала т. зв. другу хвилю перекладу російської класики, а відтак і авторів кавказького тексту в російській літературі. Тому можна стверджувати, що видавці не робили акценту на виборі творів з кавказьким текстом, а просто публікували переклади російських класиків, які також присвятили свою творчість цій тематиці.

Ситуація із словацькими непрямыми перекладами творів грузинських авторів має дещо інше підґрунтя, і його видавничий план був пов'язаний переважно з *«пріоритетністю видання літератури дружніх країн соціалістичного блоку...»*, оскільки *«географічні координати поширюються на країни т. зв. неросійської радянської літератури»* [11, с. 46], у тому числі грузинської. Переклад творів з ярликом радянської літератури визнаних авторів, таким чином, по суті забезпечував критичний погляд на власну, побутову дійсність [9, с. 97].

Як ми вже зазначали вище, традиція словацької репортажної літератури в цей період відсутня. Цю прогалину на ринку вдалося заповнити видавництву «Абсинт», яке випустило кілька книг з кавказьким текстом. Видавництво зазначає: *«Ми з'ясували, що репортажної літератури як жанру*

⁷ «Перші зустрічі (1939–1967)», «Із висоти пташиного польоту (1989–1991)» та «Далі буде (1992–1993)»

⁸ Кістинці (Кісти, Кістини) – мешканці Панкиської ущелини (Грузія), переселенці з Північного Кавказу (Вайнахи)

⁹ Панкиська ущелина є місцем набору бойовиків серед місцевої молоді, які йдуть воювати за ІД.

в Словаччині практично немає, а в сусідній Польщі вона дуже популярна. Поляки і словаки більш-менш схожі, тому ми сказали, що якщо поляки читають репортажі, то чому словаки не можуть їх прочитати. Тоді ми подумали, що було б добре, якби ми могли перекласти це для них» [7, с. 24]. Як бачимо, і в цьому випадку вибір творів з кавказьким текстом, призначених для словацького книжкового ринку, не обґрунтований саме Кавказьким простором як

таким – цей вибір заснований на відсутності жанру репортажної літератури в Словаччині, та кавказька тематика тут суто випадкова. Незважаючи на сказане, кавказький текст заслуговує на більшу увагу, а переклад – найкращий спосіб його популяризації в нашому культурному середовищі.

«Кавказ – це простір, де на невеликій території існує дуже багато всього: і народів, і проблем, і конфліктів, і мов»¹⁰.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andričík J. Second hand (... alebo preklad z druhej ruky). *Jedna báseň, dva jazyky. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity*: Prešov. 2008. ISBN 978-80-8068-696-3. P. 28-32.
2. Bednářová K. Rukoväť dejín prekladu na Slovensku 2 (Situácia slovenského umeleckého prekladu v 20. storočí). *Univerzita Komenského v Bratislave*. 2015. ISBN 978-80-223-3838-7. P. 66.
3. Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L. et al. Fenomén: Polská literární reportáž. *Karolinum. Praha*. 2016. P. 46–57.
4. Diskusia malých vydavateľstiev. URL: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=588480915120582 (дата звернення: 21.06.2021).
5. Ďurišin D. Otázky porovnávacieho skúmania literatúr a analýza prekladateľskej metódy. *Československé prednášky pre VI. Mezinárodní sjezd slavistů. Praha: ČSAV*. 1968. P. 389-398.
6. Górecki W. Planeta Kavkaz. *Wydawnictwo Czarna*. 2011. P. 9.
7. Haviar F. Michal. Filip Ostrowski z vydavateľstva Absynt: V Poľsku má reportážna literatúra dlhoročnú tradíciu. *Ateliér [online]. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave*. 2016-2017, 13, 04-05, P. 24–25.
8. Kapuściński R. Impérium. *Vydavateľstvo Absynt*. 2016. ISBN: 9-788097-182373. P. 328.
9. Maliti E. Zrkadlenia v priestore – sovietsky mnoholiterárny fenomén (1971 – 1990), P. 97 – 131. *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836 – 1996*. 1998. Bratislava: Veda, Ústav svetovej literatúry SAV. ISBN 80-88815-04-5. P. 226.
10. Marzec B. Wojciech Górecki. *Culture.pl*. URL: <https://culture.pl/en/artist/wojciech-gorecki> (дата звернення: 30.07.2014).
11. Pašteková S. Transformácie obrazu ruskej literatúry (1945 – 970), P. 81 – 96. *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1836-1996. v rokoch 1836 – 1996. Bratislava : Veda, Ústav svetovej literatúry SAV*. 1998. ISBN 80-88815-04-5. P. 226.
12. Preklad ako forma recepcie a distribúcie zahraničnej literatúry : Zborník vedeckých článkov. *Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Edícia: Banská Bystrica. 2021. P. 158.
13. Slimák I. Na besede o Preklade z druhej ruky 14.12.1983. *Revue svetovej literatúry*. Roč. 20, č. 4. 1984. P. 95.
14. Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry. *Revue slovenskej literatúry 1/2013*. Bratislava. P. 3.
15. Vajanský S.H. State o svetovej literatúre. Mich. Jurievič Lermontov. „*Národné noviny*“. 1891. č. 89.
16. Vajdová L. et. At. Myslenie o preklade na Slovensku. *Bratislava: Kalligram, Ústav svetovej literatúry*. 2014. P. 88.
17. Алироев И.Ю. Кистинский диалект чеченского языка. *Известия. ЧИНИИИЯЛ. Т. III. Вып. 2: Языкознание. Грозный: Чечено-Ингушское книжное издательство*. 1962. С. 3–87.
18. Багратион-Мухранели Л. И. Кавказ как утопия русской классической литературы. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2014. № 9 (150). С. 83–89.
19. Дарабади П. Каспийский регион в международно-геополитической системе начала XXI века. *Кавказ & Глобализация*. 2010. Том 4. № 1–2. С. 202.
20. Кавказ незбагнений. *MediaLab*. URL: <https://medialab.online/news/gorecki/> (дата звернення: 07.03.2018).
21. Кожинов В. В. «И назовет меня всяк сущий в ней язык...». *Кожинов В. В. Размышления о русской литературе. Москва: Современник*. 1991. С. 17–62.
22. Переписка Толстої Л. Н. – Толстої А. А., кінець квітня – 3 травня 1859 р. *Tolstoy-lit.ru*. URL: <http://tolstoy-lit.ru/tolstoy/pisma/1856-1862/letter-136.htm>

¹ В. Горещький у розмові зі Світланою Ославською [20].

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ЗМІСТ ЗВЕРНЕННЯ У ПРАВОСЛАВНІЙ МОЛИТВІ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЮ МОВОЮ

STRUCTURAL AND SEMANTIC CONTENT OF THE APPEAL IN ORTHODOX PRAYER IN THE CHURCH SLAVIC LANGUAGE

Тараненко В.В.,

orcid.org/0000-0001-8649-2285

старший викладач кафедри філології та лінгводидактики

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Стаття присвячена темі православної молитви. Особливо актуальним є звернення до глибокого сенсу молитви тепер, коли весь православний народ України молиться за мир. У цій статті насамперед звертається увага на визначення молитви як жанру релігійного функціонального стилю та особливості її композиції. Молитва розглядається як діалог між представниками профанного та сакрального світів. Це пов'язано з онтологічним принципом релігійного функціонального стилю – принципом дихотомії. Жанр молитви ґрунтується на конструктивному принципі прототекстуальності. Кожен аналізований елемент спирається на прототекст, яким у Православ'ї є книги Старого та Нового Заповіту, що становлять Біблію. Твердження, що прототекстом для православної молитви є виключно Євангеліє, автор вважає неповним. Загальновідома пророча функція книг Старого Заповіту щодо ідеї Боговтілення. Ця позиція послідовно підтверджується у процесі аналізу вибраних текстів. Матеріалом для аналізу є молитви, що входять до складу ранкового правила для мирян, звернені до трьох осіб Пресвятої Трійці. Вибрані тексти характеризуються з погляду класифікації жанру молитви за різними критеріями: за способом втілення, за адресатом, адресантом, за змістом, часом і місцем. Також проводиться аналіз варіантів композиційної побудови молитов, представлених у ранковому правилі.

Серед композиційних елементів виділяється звернення. Цей елемент, як жоден інший, розкриває догматичні твердження про Бога та основи Православного віровчення. Крім формальної структури звернення у статті аналізується семантика смислових одиниць, що тісно пов'язана з катехізичними твердженнями. Молитвослів'я ранкового правила представлені церковнослов'янською мовою – богослужбовою мовою Православної Церкви, яка діє у житті Церкви поряд із сучасними слов'янськими мовами. Наявність двомовності – паралельного існування двох мов: сакральної та профанної, стародавньої та сучасної є однією з важливих ознак релігійного стилю. У Православній Церкві сакральною, священною (відокремленою від зовнішнього світу) є церковнослов'янська мова. Він функціонує як мова спілкування з Богом, тобто богослужіння та молитви. Профанна мова високого стилю звучить у проповідях, у богословських та агіографічних працях.

Ключові слова: православна молитва, звернення, композиція, прототекст, церковнослов'янська мова, Новий Заповіт, Старий Заповіт, Катехізіс, Символ віри.

The article discusses the topic of Orthodox prayer. It is especially important to appeal to the deep meaning of prayer now, when all the Orthodox people of Ukraine are praying for peace. This article focuses on the definition of prayer as a genre of religious style as well as the features of its composition. Prayer is described as a dialogue between the representatives of the profane and the sacred worlds. Thus it relates to the ontological principle of religious functional style – the principle of dichotomy. The genre of prayer is based on the constructive principle of prototextuality. Each element analyzed in the current study is based on the prototext, which in Orthodoxy are the books of the Old and New Testaments, the main constituents of the Bible. In the field of the author's research there is the statement that considering the Gospel as the exclusive prototext for Orthodox prayer is incomplete. The prophetic function of the books of the Old Testament regarding the idea of the Incarnation is well known. This position is consistently confirmed in the analysis of selected texts. The material studied in this article is the prayers that are part of the morning service for the laity, addressed to three persons of the Holy Trinity. Selected texts are characterized in terms of classification of the genre of prayer according to various criteria: the method of embodiment, the addresser, the addressee, the content, time and place. The analysis of compositional construction variations of prayers presented in the morning service is also carried out.

Among the compositional elements the appeal stands out. This element, like no other, reveals dogmatic statements about God and the foundations of Orthodox doctrine. In addition to the formal structure of the appeal, the article analyzes the semantic units, closely related to catechetical statements. The prayers of the morning service are presented in the Church Slavonic language – the liturgical language of the Orthodox Church, which operates in the life of the Church along with modern Slavic languages. The presence of bilingualism – the parallel existence of two languages (sacred and profane, ancient and modern) is one of the important features of religious style. In the Orthodox Church, the Church Slavonic language is holy, sacred, (separated from the outside world). It functions as a language of communion with God, that is, worship and prayer while the profane language of high style is heard in sermons, in theological and hagiographic works.

Key words: orthodox prayer, appeal, composition, prototext, Church Slavonic language, New Testament, Old Testament, Catechism, Symbol of Faith.

Постановка проблеми. Молитва – один із жанрів релігійного функціонального стилю. Молитва є найдавнішою формою зв'язку про-

фанного та сакрального світів. Біблійна енциклопедія визначає молитву як «піднесення розуму і серця до Бога, яке є благоговійним словом

людини до Бога» [2, с. 484]. У цьому визначенні, як і в інших подібних, виділяються основні елементи комунікативної ситуації, які формують текст молитов: адресат – особа сакрального світу; адресант – особа профанного світу; мета висловлювання – хвалення, подяка, покаяння, прохання. Композиційно молитва будується на загальних підставах структури тексту та має три основні частини – вступ, основну частину та висновок. Вступу у православній молитві відповідає звернення до адресата, основна частина у свою чергу поділяється на композиційні блоки, що відображають основні молитовні інтенції. Висновок – славослів'я.

Серед композиційних елементів особливий інтерес для дослідження становить звернення. Як правило, звернення представлене іменем або іменником, що замінює ім'я. У православній молитві кожне ім'я Бога у свідомості того, хто молиться, включає ланцюжки асоціацій, які не тільки розкривають властивості Бога тією мірою, якою може осягнути людський розум, а й моделюють навколишню дійсність, спонукаючи віруючого до певних дій. Звернення також може бути досить широким текстом, який розкриває догматичні твердження про Бога та основні моменти Православного віровчення. Детальний структурний та семантичний аналіз звернення у православній молитві досі не було розроблено. Така спроба робиться у цій статті, в якій досліджуються звернення до трьох осіб Пресвятої Трійці у ранковому молитовному правилі для мирян.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед жанрів релігійного функціонального стилю прийнято виділяти три основні: молитву, проповідь, житіє. Описом жанру молитви у різні часи займалися Войтак М., Прохватилова О. А., Кучина Є. А., Овечкіна Є. А., Архіпова К. А. та ін. Жанр проповіді досліджували Салімовський В. А., Бобирева Є. В., Гольберг І. М., Істоміна І. А., Прохватилова О. А., Розанова Н. Н. Аналіз агіографічних текстів проводили Расторгуєва М. Б., Уварова І. Ю. Систематизацією жанрів релігійного стилю займалися Мішланов В. А., Худякова Є. С., Іцкович Т. В., Салімовський В. А.

Т. В. Іцкович зазначає, що жанри релігійного стилю спираються на прототекст. Під прототекстом Іцкович розуміє «цілісний завершений, закритий канонічний текст, що передає думки Бога чи пророків і містить у концентрованому вигляді ціннісно-сміслові настанови релігійної конфесії» [4, с. 11]. Прототекстом для молитов Православної Церкви, як стверджує автор, є Євангеліє.

Є. С. Худякова називає молитву, сповідь та проповідь жанрами «вираження індивідуальної віри» [9, с. 198]. Найбільш розробленою системою жанру молитви є класифікація О. А. Прохватилової, яка виділяє такі типи молитвослів'я: за способом втілення, за адресатом, за адресантом, за змістом, за часом і місцем [7, с. 11]. У статті опис типів молитов ранкового правила спирається на класифікацію даного автора.

Питання двомовності у релігійній сфері досліджували О. А. Крилова, Н. А. Купіна, Н. Б. Мечковська, Н. І. Толстой, Б. А. Успенський та ін. У релігійній свідомості слов'ян, що сповідають Православну віру церковнослов'янська мова є священною, тобто відокремленою від зовнішнього світу, відмежованою від побутових та низовинних смислів профанної мови. Церковнослов'янська мова функціонує як мова спілкування з Богом та представниками сакрального – духовного світу. Це спілкування реалізується за допомогою молитов богослужбових та особистих.

Постановка завдання – проаналізувати структурно-семантичний зміст звернення у ранкових молитвах церковнослов'янською мовою, звернених до трьох осіб Пресвятої Трійці з опорою на прототекст.

У православній молитві початковій частині тексту відповідає звернення до Бога або до особи сакрального світу. Проте місце звернення не суворо фіксовано. Наслідуючи давньогрецький синтаксис, церковнослов'янське звернення нерідко знаходиться не на початку, а в середині і навіть наприкінці молитвослів'я або розподілено частинами по всьому тексту молитви.

Для православної молитви церковнослов'янською мовою характерне звернення з використанням кличного відмінка. Означення, що примикають до звернення свідчать про те, що комунікативна функція молитви реалізується у різних вимірах дихотомічного світу: адресат існує у сакральному світі, а адресант – у профанному. Практика наділяти Бога різноманітними епітетами походить від іудаїстичної традиції не поминати ім'я Боже на марно і замінити Його ім'я різними евфемізмами.

До розгляду вибрані звернення з 15 молитов ранкового правила до Святої Трійці або до окремих її осіб. З них виділяються звернення, які становлять вступну частину молитов, а також фрагменти, розташовані в середині тексту.

Означення у зверненні може бути як у препозиції до слова: *многомлстиве и3 всемлстиве б9е* (Многомилостивий і Всемлостивий Боже), так і в постпозиції: *цРю2 нбсний* (Царю небесний).

Звернення, включені в прохання або подяку, зазвичай менш розповсюджені: Воставше t снА, припадає ти2, бже, из гГльскую пёснь вопієм ти2, сиЛьне: (тропарі Трійці).

Три особи Пресвятої Трійці є єдиними у Богові, проте кожній особі властиві характерні номінації. У ранкових молитвах ми бачимо такі. Богу Отцю: Цше (Отче), вседержителю (Вседержителю), вЛко (Владыко), творче (Створителю). Богу Сыну: і}се хгтЕ (Исусе Христе), сн7е (Син), сп7се (Спасе). Богу Духу: дш7е (Душе), ўтёшителю (Утїшителю). Существуют и общие имена, обращаемые к каждому лицу Пресвятой Троицы: Б9е (Боже), ЦРю2 (Царю), гДи (Господи), свёте (Світло) та ін. [8].

Звернення можуть бути однокомпонентні, що складаються тільки з іменника у кличному відмінку і називають одне з імен Бога: Б9е – у молитві митаря або у першій молитві свт. Макарія Великого; сп7се – у 2-й молитві того самого святого; гДи – у 4-й молитві. Також однокомпонентні звернення можуть бути представлені означенням: бже (Благий), крѣпкій (Кріпкий).

Двокомпонентні звернення складаються з імені та узгодженого означення: Прес^{ТМ}аз трбце (Пресвята Трійця), неузгодженого означення: б9е силль, дш7е и4стины, всческихъ творче, сокр0вище блгилхъ из жилзни подателю (Боже Сил, Душе істини, всіх Творець, Скарбе добра, життя Подателю) або з двох іменників: ГДи вседержителю, вЛко члвэколю1бче (Господи Вседержителю, Владико Чоловіколюбче), рідше виражені діеприкетниковим зворотом: распнїйсз волею (що добровільно розіп'явся).

Багатокомпонентні звернення є різними комбінаціями поширення імені. Серед них група імен: гДи і}се хгтЕ (Господи Исусе Христе); група означень до іменника: многомлстиве из всемлстиве б9е (Многомилостиве і Всемилостиве Боже). Особливий інтерес представляють звернення, поширені у різний спосіб, зокрема означеннями у складі діеприкетникових зворотів. Такі означення розкривають властивості Бога і вказують на догматичні істини.

У ранковому молитовному правилі знаходимо три поширені багатокомпонентні звернення – у молитві до Святого Духа, у 5-й молитві свт. Василя Великого та у 8-й молитві до Господа Исуса Христа.

Так, у молитві до Святого Духа звернення займає майже половину всього тексту: цРю2 нбсний, ўтёшителю, дш7е и4стины, и4же вездѣ сій, из вс%о изсполнсзй, сокр0вище блгилхъ, из жилзни подателю...

Це звернення поєднує у собі всі вищезгадані компоненти: імена – цРю2, ўтёшителю, дш7е, сокр0вище, подателю; узгоджене означення в постпозиції – цРю2 нбсний; а також діеприкетниковий зворот – вездѣ сій, из вс%о изсполнсзй.

Велика кількість епітетів у зверненні до Бога не тільки має на меті підібрати якомога яскравіші та багатші образи визначення для Його хваління. Як було зазначено, це звернення має глибокий катехізичний сенс.

Звернення цРю2 нбсний розкриває догмат Православної Церкви. Святий Дух називається Царем небесним, тобто Богом. Він – третя особа Пресвятої Трійці – істинний Бог (8-й член Символу віри). У книзі Дій святих апостолів Петро підтверджує це твердження, викриваючи Ананию: почто2 изсплнн сатанА сердце твоЕ солгати д'у с^{ТМ}0му; не человеккмъ солгалъ е3си2, но бГу. (Дії.5:3,4) Віруючі називають Духа Святого Царем Небесним, тому що Він, як істинний Бог, рівний Богові Отцю і Богу Сину, невидимо царює над людьми, володіє ними та всім світом.

Наступна частина звернення ўтёшителю, дш7е и4стины відсилає того, хто молиться до євангельського епізоду, де Исус Христос говорить Своїм учням: Е#гда же приидеть ўтёшитель, е3г0же їзъ послю2 вамъ t пц7А, д'ъ и4стины, и4же t пц7А изсх0дитъ, т0й свидетелствуетъ њ мнѣ: (А коли Втїшитель прийде, що Його від Отця Я пошлю вам, Той Дух правди, що походить від Отця, Він засвідчить про Мене) (Ін.15:26). Православна Церква називає Духа Утїшителем, тому що Він втїшає віруючих у Нього в скорботах та нещастях. А також через Духа Святого пророки сповіщають людям слова Бога: Ни бо2 волею бнсть когда человеккмъ прбр0чество, но t с^{ТМ}агw д'а просвэщаеми глаг0лаша с^{ТМ}ји б9ии человекы. (2Пет.1:21)

Діеприкетниковий зворот и4же вездѣ сій, из вс%о изсполнсзй стверджує, що Святий Дух знаходиться скрізь і наповнює Собою все; немає місця, де б Його не було. Підтвердження цього знаходимо у книзі Псалтир. Цар і пророк Давид запитує Бога: Камw пойдУ t д'а твоегw2; из t лицА твоегw2 камw бжжУ; Ёще взлду на нб7о, ты2 тамw е3си2: їще сни1ду во їдъ, тамw е3си2. Ёще возмУ крилВ мои2 ранw из вселю1сз въ послѣднихъ м0рз, И# тамw бо рука твоS наставитъ мS, из ўдержитъ мS десни1ца твоS. (Пс.138:7-10)

Далі Святий Дух називається сокр0вищем блгилхъ. Тут віруючий звертається до катехізичного твердження, що Святий Дух є джерелом будь-якого блага. Насамперед, Святий Дух

подає благодатне відродження людини у таїнстві Хрещення, оновлення гріховної природи людини. Ці слова, як і попередні твердження, сягають прототексту, на який спирається кожне молитвослів'я – Священному Євангелію: іще хто не роди́тсз водою и з д'омъ, не мо́жетъ вни́ти во цгтвiе б'іе: (Ін.3:5). Різноманітні блага називаються дарами Святого Духа. Вперше ці дари отримали апостоли в день П'ятидесятниці, коли Святий Дух – джерело будь-якого блага – зійшов на апостолів. За словами апостола Павла, Дух живе у всіх істинних християнах: Не вѣсте ли, ꙗкѡ храмъ б'іи єзсте, и з д'ѡмъ б'іи живеть въ васъ; (1Кор.3:16). Пророк Ісайя називає такі дари Святого Духа: Дар страху Божого – боязнь зробити щось недостойне, боязнь образити Бога. Це страх не рабський, але синівський, як син боїться засмутити батька. Також Святий Дух дає дар пізнання, дар сили, дар поради, дар розуміння таємниць Божих, дар мудрості, дар благочестя і натхнення, який є «святістю життя, що відрізняє обранців Божих». [6, с. 55]

Заключна частина звернення у молитві Святого Духа – жи́зни подателю. У Символі віри Святий Дух називається животворним, тобто таким, що дає життя. Він разом з Отцем і Сином дає життя всьому творінню, особливо духовне життя людям – «дар розуміти добро, бажати і робити його для благоугодження Богу і свого спасіння» [5, с. 125] Це твердження також підтверджується прототекстом, у цьому випадку книгами Старого Завіту. В книзі пророка Ісайї читаємо: гДь бГь, сотвори́вый небо и з водрузи́вый є5, ўтверждей землю и з ꙗже на ней, и з дашй дыханіе люодемъ, и5же на ней, и з духъ ходшщымъ на ней: (Іс.42:5).

5-а молитва свт. Василя Великого також починається великим катехізичним зверненням до Бога Отця: гДи вседержи́телю, б'іе силъ и з всскіз плоти, въ вѣшнихъ живѣй, и з на смире́нныз призира́й, сердца же и з ўтрНбы и зпыту́й, и з сокро́вѣнназ челове́квъ ꙗвэ предвѣдый, безначальный и з присносущный свѣте, ў негНже несть премѣненіз, и зли2 преложеніз њсѣненіе: самъ безсмертнѣй цРю2... У цьому зверненні, як і в попередньому, зібрані різні види поширення. Серед них однокомпонентні номінації: гДи, вседержи́телю; примикаючі до імені одиночні та множинні узгоджені визначення: предвѣдый, безначальный и з присносущный свѣте, безсмертнѣй цРю2; неузгоджені означення: б'іе силъ и з всскіз плоти; примикаючий до імені дієприкметниковий зворот: б'іе ... въ вѣшнихъ живѣй, и з на смире́нныз призира́й, сердца же и з ўтрНбы и зпыту́й и з сокро́вѣнназ челове́квъ ꙗвэ.

Також до звернення відноситься підрядне означальне: ў негНже несть премѣненіз, и зли2 преложеніз њсѣненіе.

Розглянемо семантичний зміст цього звернення та його співвідношення з прототекстом.

Звернення у цій молитві побудовано на дихотомічній опозиції світу вишнього і світу нижнього: безтілесний – тілесний, вишній – нижній (покірний), серце (духовне) – утроба (чуттєве, тілесне), таємне – явне. Цим опозиціям протиставлена незмінність істоти безсмертного Бога, який володіє всім, що протиставлено у створених ним безтілесному і тілесному світах.

Починається звернення словами гДи вседержи́телю. Слово Господь у профанному світі має наступні значення: правитель, наділений владою, володар; той, хто здатний розпоряджатися чимось на власний розсуд. Православний Катехізис аналогічно визначає це слово, наголошуючи на протиставленні двох світів – видимого, сакрального та невидимого, профанного. Бог називається Вседержителем, тому що Він усе створене Ним містить у Своїй волі і керує всім. Все існуюче повністю залежить від Бога. Безперервна турбота про всі Свої створіння – це Промисел Божий. Промислительна діяльність Бога розповсюджується як на окремі істоти, так і на загальний перебіг історії. [5, с. 127] Багато різних промислительних дій Господа зображуються в 90-му псалмі. Апостол Павло називає Бога блаженным і єдиним сильним Царем царюючих та Господом пануючих: «4же во своѣ времена кви́тъ блженнѣй и з єзди́нъ си́льнѣй, цРь царствующихъ и з гДь господствующихъ (1Тим.6:15). Друга молитва Матері Божій Державній також звертається до цього твердження: содржаліщій всю2 вселе́ннуну цр7ь нбснѣй. [1, с.31].

Наступне означення в цьому зверненні: б'іе силъ и з всскіз плоти, тобто Бог Сил (безтілесних) і всього тілесного (матеріального). Це означення відсилає того, хто молиться до одного з основних догматів Православної Церкви: Бог – Творець невидимого та видимого світів, і ніщо не може існувати без Нього. Зв'язок цього твердження з прототекстом – Книга Буття: Въ началѣ сотвори2 бГь небо и з землю. (Бут.1:1) Під невидимим небом розуміється духовний світ, до якого належать Ангели – безтілесні істоти, обдаровані розумом, волею та почуттям. Створений Богом видимий світ містив у собі структурні одиниці всіх сфер буття. Він являв собою досконалий спосіб життя, який згодом був пошкоджений гріхом.

Наступна частина звернення в цій молитві въ вѣшнихъ живѣй, и з на смире́нныз призира́й

побудована на опозиції *вишній – нижній*, яка розкриває існування безперервного зв'язку між горнім світом і дольнім, між Богом і людиною, за умови його смиренної душі.

Продовжує цю частину звернення опозиція *серце – утроба*: серця же из ўтрНбы изспытузй из сокровелнназ человекввъ ѿвэ предвѣдый. У християнській антропології серце – це орган духовного розуму, а утроба – сфера чуттєвого, а також милосердя людського. Цей фрагмент розуміється так: той, хто випробує серця (духовний розум) і утроби (милосердя людське), Той, що робить явними (відомими) потаємні справи людей, Той, хто знає все наперед. Катехізис розкриває віруючому властивості Бога, які людина може сприйняти і вмістити: Бог всезнаючий, тобто Він знає все – минуле, сучасне та майбутнє, бачить не лише справи людини, а й її таємні думки, бажання та рухи серця. [5, с. 130]. Ці твердження спираються на такі тексти Нового Заповіту: б0лій є4сть бГъ сердца нашегw из вѣсть вс%. (1Пн.3:20) та Старого Заповіту: Несодѣланное моЕ ви1дѣстэ цчи твои2, из въ кни1зэ твоей вси2 напи1шутсз: во днєхъ сози1ждутсз, из никт0же въ ни1хъ (Пс.138:16).

Наступний фрагмент звернення: безначальний из присносущный свѣте, а також закінчення звернення самъ безсмертний цРю розкриває нову властивість Бога: Бог вічний. Він не має ні початку, ні кінця свого буття, але завжди був, є і буде. У тексті Святого Письма цей догмат підтверджений словами апостола Іоанна Богослова в Об'явленні: с™ъ, с™ъ, с™ъ гДь бГъ вседержи1тель, и4же бѢ из сѣи из грздѣи. (Об.4:8). У Старому Заповіті знаходиться підтвердження у царя Давида: Прежде даже горамъ не бѣти из создатисз земли2 из вселеннэй, из t вѣка из до вѣка ты2 єзси2. (Пс. 89:3) У цьому фрагменті звернення Бог називається Світлом. На цей важливий факт вказує Сам Господь Ісус Христос: ѳз є4смь свѣтъ мјру: ходсй по мнѢ не и4мать ходи1ти во тмѢ, но и4мать свѣтъ жив0тный. Бог розкриває Себе як Світло, що просвітлює всяку людину і дає можливість споглядати світло Своєї споконвічної слави. На горі Фавор Його учні бачили нетварну славу Божества – «саме надрозумне і неприступне світло, світло небесне, неосяжне, надчасне, вічне, світло сяюче нетлінням» (св. Григорій Палама). За вченням Церкви, нетварне світло не є чуттєвим світлом або світлом природного людського розуму. Наслідуючи св. Діонісію, це світло "ні подумати, ні описати, ні якимось чином розглянути неможливо". Нетварне світло не є реальністю, яку можливо досягнути розумом або чуттєво

сприйняти, воно перевершує сутність творіння, і тому є світло надістотне. Будучи надрозумним і надчуттєвим, воно пізнається лише у благодатному досвіді. Невимовно поєднуючи людину з Богом, нетварне світло і є благодать обоженнявання – «світло обожуюче обожнюваних» (св. Григорій Палама).

Останній момент цього звернення – підрядне означальне ў негНже нѣсть премэнениз, изли2 преложениз ѱсэнение має наступне значення: в Якому немає ані тіні зміни або перетворення. Це пряма цитата із соборного послання апостола Якова. (Як.1:17) Тут прототекст підтверджує ще одну догматичну властивість Бога: Бог не змінюється ні в Своїй істоті, ні в Своїх властивостях та діях, але завжди перебуває один і той самий.

8-а молитва звернена до Бога Сина – Господа Ісуса Христа і має змістовне складне звернення. Початок його розміщено у вступній частині молитви та окремі компоненти перемежують весь текст, відмінною рисою якого є наративні фрагменти катехізичного змісту: многомлстиве из всемлстиве б9е м0й, гДи і}се хгтЕ, мн0гиз ради любвЕ сшелъ из воплоти1лсз єзси2, ѿкw да сп7сеши всѣхъ... сп7се... мн0гий въ щедр0тахъ, из неизреченный въ млсти! ... q хгтЕ м0й ... б9е м0й... слове... хгтЕ сп7се м0й... гДи.

Як і в попередніх випадках, склад цього звернення різнорідний. Починається воно з номінації б9е м0й, гДи і}се хгтЕ, поширеної означеннями у препозиції: многомлстиве из всемлстиве. Наративна частина звернення повідомляє догмат про втілення. Наступні фрагменти звернення номінативні: сп7се ... хгтЕ м0й ... б9е м0й ... слове ... хгтЕ сп7се м0й ... гДи, за винятком одного, де звернення представлено складним неузгодженим означенням: мн0гий въ щедр0тахъ, из неизреченный въ млсти. Проаналізуємо докладніше, які догматичні твердження розглядає це звернення і як вони пов'язані з прототекстом.

Початку звернення многомлстиве из всемлстиве б9е м0й, гДи і}се хгтЕ відповідає догмат про божество Ісуса Христа. Цей догмат відображено у другому члені Символу віри: Вѣрую... во єзди1наго гДа і}са хгтА, сн7а б9из, єздинор0днаго, и4же t пц7А рожденнаго прежде всѣхъ вВкъ.

Означення многомлстиве из всемлстиве семантично співвідноситься з частиною звернення мн0гий въ щедр0тахъ, из неизреченный въ млсти, що означає багатий на співчуття, милосердний. Любов і милосердя є головними властивостями Божими. БГъ любви2 є4сть – Бог є любов (1Пн.4:16) – визначає св. Іоанн Богослов. Церква стверджує, що любов Божа досконало з'явилася

в особі Ісуса Христа. Увесь час Його земного служіння було спрямоване на спасіння грішників. Святий Апостол Павло узагальнює Його рятівну місію такими словами: «Христос Ісус прийшов у світ спасти грішників, з яких я перший» (1Тим.1:15). Іменування Господа Ісуса Христа многомиловим, всемиловим, щедрим на співчутті і невимовним у Своїй милості відсилає віруючого, який молиться до численних євангельських притч про милосердя Боже (про милосердного самарянина, про блудного сина, про заблудлу вівцю). Також в Євангелії від Луки читаємо повчання учням самого Ісуса Христа: Будите чужі милосерди, бо кожен із вас має милосердя чужих. (Лк.6:36)

В звернення вбудований нарративний фрагмент, який проголошує догмат про втілення Ісуса Христа: мноті ради любові сшелъ и з воплоти ілз єзси, ікв да спсеши всѣхъ. Цей догмат відображено у третьому члені Символу віри: Нас ради чужих, і з нашег ради спсені зшедшаго съ нбс, і з воплоти ішагосъ дѣла сѣма і з мрји двѣи, і з вочвѣшасъ, заснованому на слові апостола Іоанна Богослова: И слово плть бхъ и з всели сз въ ны. (Ін.1:14). Православний Катехізис вчить: «Людській природі Ісуса Христа безмірно, у всій повноті повідомлені всі дари Святого Духа, і, таким чином, Йому належить ведення Пророка, святість Первосвященника і могутність Царя». [5, с. 142] У текст молитви також вплетені однокомпонентні звернення спсе і слове. Спсе, тобто Спаситель – одно з імен Господа Ісуса Христа. Він називається Спасителем, тому що Він рятував людський рід від первородного гріха і дав можливість людині увійти в Царство небесне.

Спасіння здійснюється вченням Христа (Євангелієм Царства Божого: Мк.1:14-15), Його життям, смертю та Воскресінням. Євангеліє Царства спасенне тоді, коли людина приймає його всім серцем і робить так, як навчав Спаситель.

Апостол і євангеліст Іоанн Богослов у пролозі до Євангелія називає другу особу Пресвятої Трійці Господа Ісуса Христа Словом: И слово бже слово, и з слово бже къ бгу, и з бже бже слово. (Ін.1:1) Також і Старий Заповіт стверджує, що Бог створив світ через Слово і Духа: Словомъ гднимъ небеса утвердишасъ, и з домъ къ сзгвъ вссила и хъ (Пс.32:6). Катехізис у тлумаченні протиставляє Істинне Слово – Христа Бога і хибне слово диявола, прийняте нашими праотцями. Подібно до того, як хибне слово «зробилося для них початком гріха і смерті, так істинне слово – Господь Ісус Христос стає для християн початком святого та безсмертного життя». [5, с. 162]

Висновки. Детальний структурно-семантичний аналіз звернень у ранкових молитвах показав глибокий зв'язок із прототекстом, яким є не лише Євангеліє, як зазначають багато дослідників, а й книги Старого Заповіту. І це закономірно, оскільки, за словами блж. Августина, слово про Христа приховано у Старому Завіті і розкривається у Новому.

Звернення в молитві – це своєрідний висококонцентрований гіпертекст, в якому кожне ім'я та примикаюче до нього означення, одиночне або розгорнуте, послідовно розкриває сутність Бога тією мірою, якою може досягнути людина, показує властивості Його прояву у матеріальному світі. Якщо зібрати всі подібні звернення тільки в ранкових і вечірніх молитвах, це буде майже повний Катехізис.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акафіст Пресвятій Богородиці Державній. Свято-Троїцький монастир. Типографія преп. Іова Почаївського. Джорданвілл. 1984. 40с.
2. Никифор, архимандрит. Ілюстрована повна біблійна енциклопедія. М. 1990. 902 с.
3. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового заповіту: Видавництво Успенської Київсько-Печерської Лаври. Київ. 2009. 1536 с.
4. Іцкович Т.В. Жанровая система религиозного стиля на коммуникативно-прагматическом и категориально-текстовом основаниях: автореферат дис. ... док.филолог.наук: 10.02.01. Еватеринбург, 2016. 42 с.
5. Православний катехізис. Основи християнського віровчення. Изд-во Украинской Православной Церкви. Киев. 2009. 352 с.
6. Православное исповедание Кафолической и Апостольской Церкви Восточной: Догматические послания православных иерархов XVII-XIX веков о православной вере. Киев. 1906. С. 54-57.
7. Прохвятилова О.А. Православная проповедь и молитва как феномен современной звучащей речи. Волгоград, 1999. 364 с.
8. Ранкові молитви українською мовою. URL: <https://parafia.org.ua/> (дата звернення 27.03.2022).
9. Худякова Є. С. Церковно-религиозные тексты в научном дискурсивном поле: стиль «научных» статей священнослужителей: сборник статей. Пермский университет. Пермь. Вып. 9. 2007. С. 195-205.

РОЗДІЛ 3 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 37.02

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.12>

УПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

INTRODUCTION OF A COMPETENCE APPROACH TO THE FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS SPECIALISTS

Могельницька Л.Ф.,

orcid.org/0000-0002-1570-1200

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»*

Пролигіна О.Л.,

orcid.org/0000-0001-9754-6023

*викладач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»*

У статті порушено питання особливостей компетентісного підходу до викладання іноземної мови, проаналізовано підходи до визначення понять компетенція, компетентність, комунікативна компетентність, іноземна компетентність, професійна компетентність, схарактеризовано мету та сутність навчання іноземних мов при підготовці фахівців готельно-ресторанного бізнесу в аспекті компетентісного підходу.

Практичною метою визнається формування в студентів іноземної комунікативної професійної компетентності, яка виявляється синтезом окремих компетентностей, і, в свою чергу, сприяє розвитку цілого комплексу компетенцій, необхідних для професійної діяльності майбутніх спеціалістів. Сформованість іноземної комунікативної професійної компетентності забезпечує здатність майбутніх фахівців адаптуватися до нових потреб ринку, швидко вчитися й систематично підвищувати рівень кваліфікації, готовність приймати рішення у проблемних ситуаціях, брати на себе відповідальність за професійну діяльність.

Описано практичне використання комунікативно-компетентісного підходу у викладанні іноземних мов. Розглянуто базові принципи компетентісного підходу з наведенням прикладів завдань, спрямованих на формування набору необхідних компетенцій для підготовки майбутніх фахівців сфери готельно-ресторанного бізнесу.

Особливістю навчання англійської мови професійного спрямування є створення компетентісного підґрунтя змісту навчання, формування іноземної комунікативної професійної компетентності майбутнього фахівця. Реалізація комунікативно-компетентісного підходу має сприятливий вплив на підвищення мотивації студентів до навчання, ставлення до знань як до особистісно значущих, зацікавленість здобувачів освіти у набутті необхідних компетентностей з метою їх подальшого застосування у професійній діяльності.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, комунікативна компетентність, комунікативний підхід, іноземна комунікативна професійна компетентність.

The article raises the issue of the peculiarities of the competence approach to teaching a foreign language, analyzes approaches to defining the concepts of competence, communicative competence, foreign language competence, professional competence, describes the purpose and essence of foreign language teaching in training hotel and restaurant business specialists in terms of competence approach.

The practical goal is the formation of students' foreign language communicative professional competence, which is a synthesis of individual competencies. It contributes to the development of a range of competencies necessary for the professional activities of future experts. The formation of foreign language communicative professional competence provides the ability of future professionals to adapt to new market needs, learn quickly and systematically improve skills, willingness to make decisions in problematic situations, take responsibility for professional activities.

The possibility of practical use of the communicative-competence approach in teaching foreign languages is described. The basic principles of the competence approach are considered, with examples of various tasks aimed at forming a set of necessary competencies for the training of future specialists in the hotel and restaurant business.

The peculiarity of teaching English for professional purposes is the creation of competency-based learning content and the formation of foreign language communicative professional competence of the future specialist. The implementation of the communicative-competence approach has a positive effect on increasing students' motivation to study, attitude to knowledge as personally significant, and the interest of students in acquiring the necessary competencies for their further application in professional activity.

Key words: competence, competence approach, communicative competence, communicative approach, foreign language communicative professional competence.

Постановка наукової проблеми. Сьогодні державні навчальні стандарти для системи професійної освіти змінюють вимоги до освітнього процесу та його результатів. У відповідності з ними фахівець індустрії гостинності повинен володіти певним набором компетенцій. Компетенція трактується як інтегральна характеристика здобувача освіти, тобто динамічна сукупність знань, умінь, навичок, здібностей та особистісних якостей, які молодий спеціаліст зобов'язаний продемонструвати після завершення освітньої програми [15]. Для того щоби стати висококваліфікованим фахівцем, студент повинен не тільки володіти знаннями, вміннями, набутими в процесі навчання, але й грамотно застосовувати професійні вміння, що є складовою частиною загальнокультурних і фахових компетенцій [2, 3, 15].

У сучасних умовах виникає необхідність переглянути зміст програми з іноземних мов для підготовки фахівців готельно-ресторанного бізнесу та розробити нову модель навчання, орієнтовану на професійну діяльність майбутніх спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним з іншомовною професійною освітою, присвячено праці М. Багдасаряна, Н. Валєєвої, у яких дається аналіз підходів до проблеми вивчення іноземних мов. У них розглядаються техніки вільного спілкування, відбір змісту освіти й диференційований підхід до розробки моделей мовленнєвої поведінки майбутніх фахівців [2; 7]. Знання іноземних мов є однією з вимог, що висувається до фахівців ресторанного бізнесу. Як зазначає В. Г. Кремень, інтеграція України в світову спільноту потребує досконалого володіння іноземними мовами. Без таких знань долучитися до міжнародного співтовариства буде неможливо [12, с. 11]. Загальновідомо, що володіння іноземною мовою не тільки розширює кругозір і загальний інтелектуальний рівень фахівця, але є інструментом, необхідним для вирішення певних професійних проблем, невід'ємним компонентом професійної компетентності працівників сфери готельно-ресторанного бізнесу [3].

Сьогодні ведуться дослідження з метою створення програм навчання, що охоплюють аспекти мовленнєвої діяльності, необхідні майбутньому фахівцеві для реалізації виробничих завдань [9]. Їх результати відображено в дисертаціях Єфремцева Т.М., Алілуйко О.А. та інших. Авторами розроблено моделі реалізації лінгвістично-краєзнавчої підготовки, процедур мовленнєвого етикету, критерії відбору змісту для програм з іноземної мови [1; 8]. Проте в них

не віддзеркалюється проблематика компетентнісного підходу до викладання іноземної мови в процесі професійної підготовки фахівців сфери готельно-ресторанного бізнесу.

Постановка завдання. Метою дослідження є системний огляд представлених у науковій літературі підходів українських і зарубіжних учених до визначення понять компетентність, комунікативна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, встановлення сутності компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх спеціалістів сфери готельно-ресторанного бізнесу та його застосування у викладанні іноземної мови на практиці.

Виклад основного матеріалу. Комунікативний метод навчання іноземної мови виник у 60-70 роках ХХ століття в Британії, коли англійська мова почала набувати статусу мови міжнародного спілкування. Комунікативний підхід – інтерактивний метод, орієнтований на вивчення мови через спілкування з метою оволодіння мовними навичками. У 80-90 х роках цей підхід набув широкої популярності та поступово почав витісняти традиційні підходи, які надавали перевагу граматичній компетенції. У свою чергу, термін компетентнісний підхід було розроблено американськими вченими в 60-х роках минулого століття, а поняття компетентнісна освіта (Competency-Based Education), як зазначає І.А. Зимня, виникло у США наприкінці 80-х-початку 90-х років ХХ століття, підґрунтям якого стали вимоги бізнесу щодо випускників вищих навчальних закладів стосовно їх браку досвіду при інтеграції та застосуванні знань у процесі прийняття рішень у конкретних ситуаціях [10].

У рамках цього дослідження постає потреба навести погляди науковців щодо розрізнення понять компетенція і компетентність. Під компетенцією науковці розуміють якість особистості, її певне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється в критичний момент за рахунок умінь знаходити зв'язок між ситуацією та знаннями, у прийнятті адекватних рішень нагальної проблеми [10; 17]. На думку Калашникової С.А., компетентність (компетентності) є здатністю людини ефективно виконувати певну (у тому числі професійну) діяльність; компетенція (компетенції) – це особиста якість людини, що визначає її поведінку та впливає на рівень виконання певної (зокрема професійної) діяльності. Компетентність є результатом набуття компетенцій [11].

Комунікативний підхід навчання іноземної мови спрямований на формування комунікативної компетенції, при якому суть навчання полягає у підготовці студента до участі в процесі іншо-

мовного спілкування та отримання практичних знань, які знадобляться йому в майбутньому [4].

На думку Гавриляк Л.С., комунікативна компетентність – це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання в безпосередній професійній діяльності. Комунікативна компетентність є особистісною характеристикою майбутнього фахівця, у якій відображається і спрямованість студента на виконання майбутніх професійних задач і його ставлення до обраної професії. [6; 9].

Під поняттям компетентнісний підхід, як вважає Пометун О.І., розуміють спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових) та предметних компетентностей особистості [14]. Компетентнісний підхід, за Сорочан Т.М., означає переорієнтацію з процесу на результат у діяльнісному вимірі, уміння не тільки оперувати знаннями, а й змінюватися і пристосовуватися до нових потреб ринку праці, управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись протягом життя [16, с.10]. Отже, з вищезазначеного аналізу витікає, що поняття комунікативний та компетентнісний підходи у призмі підготовки майбутніх фахівців сфери гостинності тісно пов'язані, а саме: збігаються у поняття комунікативно-компетентнісний підхід, який визначається спрямованістю на набуття студентами компетенцій, що відображають реалії професійного й соціального життя.

Розглянемо комунікативно-компетентнісний підхід у визначенні сформованості іншомовних професійно-комунікативних умінь і навичок майбутнього фахівця. Професійна компетентність, за даними С.А. Калашнікової – це здатність фахівця ефективно виконувати професійну діяльність, і ця здатність є результатом набуття фахівцем необхідних компетенцій [11]. Іншомовна компетентність – це комплекс знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування іноземною мовою, а саме: уміння розуміти мовлення, чітко висловлюватись, адекватно й спонтанно реагувати на запит спілкування, успішно використовувати іноземну мову і в професійній діяльності, і для самоосвіти особистості [2].

З аналізу вищезгаданих понять витікає, що метою навчання іноземної мови майбутніх фахівців є формування іншомовної комунікативної професійної компетентності, в результаті досягнення якої молодий спеціаліст буде здатен на компетентне професійне спілкування в умовах міжкультурної комунікації. З позицій комунікативно-компетентнісного підходу до навчання іноземної мови фахівців готельно-ресторанного

бізнесу слід замінити систему формування знань, умінь і навичок набором компетентностей, які формуватимуться у здобувачів освіти на основі оновленого змісту в процесі професійно-спрямованого навчання.

Згідно сучасного визначення компетентнісного підходу до його базових принципів відносяться наступні:

1) компетенції включають чіткі, реальні навчальні цілі, які готують студентів до виконання професійних обов'язків;

2) оцінювання – це значущий навчальний досвід для студентів;

3) студенти отримують своєчасну диференційовану підтримку, яка базується на їхніх індивідуальних навчальних потребах;

4) навчальні результати відображаються у компетенціях, які містять у собі застосування і творення знань, а також розвиток важливих умінь і відношень.

5) студенти опановують наступною компетенцією лише після демонстрації володіння попередньою компетенцією [13, с. 143].

Перший принцип комунікативно-компетентнісного підходу у процесі навчання реалізується саме на етапі цілевизначення та мотивування. Головною умовою підвищення мотивації та активізації пізнавальної діяльності студентів на занятті є чітка постановка комунікативних цілей, спрямованих на умовне занурення студентів у професійну ситуацію. Наприклад:

You are applying for a job. You must be ready to be interviewed. The following tasks will help you in it:

At a conference in London on careers in catering several employers talked about personal qualities which they want to find in individuals who apply for a job.

- *Which of the listed qualities do you think are necessary for a trainee waiter/ waitress?*
- *Which are necessary for a banqueting manager? Which are necessary for both?*
- *When you apply for a job, which of the following things should you do & which not?*

Компетентнісно-орієнтовані цілі досягаються через систему занять, що базуються на професійно-спрямованих реаліях. У курсі англійська мова за професійним спрямуванням пропонуються наступні модулі у розділі «At the restaurant», які відображають ці реалії:

Types of restaurants.

Catering.

Menu planning.

The kitchen & the Dining room.

Handling complaints & etc.

Відбір матеріалів для групової та індивідуальної роботи має принципове значення. Навчальні матеріали (тексти, діалоги) мають бути лаконічними, змістовними, інформативними, когнітивними та комунікативно спрямованими. Наприклад, автентичні тексти, відібрані з інформаційних джерел, подаються у максимально скороченому вигляді для їх швидкого та легкого опрацювання:

You are going to learn about one of the hotel classifications. Complete the following information using the words in the box:

spacious accommodation luxurious arrangements
majority facilities
luncheon availability

The AA star classification

One-star-hotels – & inns are generally of small scale with acceptable.....& furnishings. All bedrooms with cold & hot water: adequate bath & lavatory..... Meals are provided for the residents but they're.....to non-residents may be limited.

Two-star-hotels offer a higher standard of.....& some private bathrooms/ showers. A wider choice of food is provided but the availability of meals to non-residents may be limited.

Three-star-hotels are hotels with..... accommodation with a large number of bedrooms with private bathrooms/ showers. Fuller meal facilities are provided but.....& weekend service to non-residents may be restricted.

Four-star hotels offer a high standard of comfort & service with the..... of bedrooms providing private bathrooms/ showers.

Five-star-hotels are..... hotels offering the highest international standard.

Усі завдання повинні мати чіткі логічні зв'язки, переплітатися одне з одним з опорою на попередні:

Guess the puzzle using the words above. One word is odd. What is the keyword in the star classification?

1. ROOMY –
2. CONVENIENCES –
3. RICH & SPLENDID –
4. PRESENCE OF SMTH –
5. APPLIANCES –
6. DWELLING –
7. LIGHT BREAKFAST –

Формування професійних умінь відбувається під час виконання завдань з елементами професійного спілкування та включенням проблемних ситуацій. Викладач моделює ситуації, які можуть виникнути у межах професійного спілкування, і мотивує студентів до самостійного прийняття рішень. Наприклад:

You are a waiter. Explain the main ingredients & procedure of dishes preparation to your guest using the following prompt:

DISH	METHOD OF PREPARATION
Chicken curry	cook in thick, spicy sauce
Beef hamburger	mince beef, grill, serve in a soft bun
Ham omelet	whisk eggs, cook in butter, add pieces of ham
Beef consommé	of ham
Lobster bisque	a clear broth
	a thick, creamy soup

For example: – What does curry mean?
– It means that the chicken is cooked in a thick, spicy sauce.

При реалізації комунікативно-компетентнісного підходу у навчально-методичних картах визначаються види вмінь, якими мають оволодіти студенти на певному етапі:

1) діалогово-мовні – вміння правильно будувати діалог з персоналом, тактовно комунікувати з клієнтом. Нижче наводяться приклади завдань, спрямованих на формування зазначених умінь:

Complete the conversations, using the phrases in the box. Then perform the given dialogues:

– Could you give me an early morning call at 6.20?
– Do you have one with a bathroom?
– Can you hold it for me?
– Do you know how to get here?
– Could you fill in this form, please?
– You have a reservation for me.

Clerk: *Good evening, Pelican motel.*

Bill: *Yes, I'd like to know if you have a double room for tonight?*

Clerk: *Yes, we do.*

Bill: *Oh, good! 1).....*

Clerk: *Let me check...yes, we do, for 73 a night.*

Bill: *Yes, that'll be fine. 2)*

My name is Smith.

Clerk: *Well, I can hold it for you until 6 p.m. with no obligation on your part. 3).....*

Bill: *Yes, I do, thanks.*

2.

Guest: *Hello. My name is Helen Woods.*

4)

Receptionist: *Oh, yes. Good evening, Mrs. Woods. Welcome to the Sunset beach hotel. 5)*

Guest: *Sure.*

Receptionist: *Please, could you sign here? Thank you. Here's your key.*

Guest: *Thanks. 6)*

Receptionist: *Yes, of course.*

Match the questions with their synonyms:

1. Could I book a room for next Wednesday?	a) Could you wake me at 7 a.m.?
2. Could I have an early morning call?	b) Could I reserve a room for next Wednesday?
3. Could you put it on my bill, please?	c) Could you add the cost to my bill?
4. Could I pay my bill, please?	d) Could I pay for everything?

Work in pairs. Compose your dialogues «Hotel reservation» using previous illustrative ones & useful expressions.

2) інформаційно-виробничі – вміння формулювати інструкції для персоналу про організацію роботи із обслуговування клієнтів, про організацію технологічного процесу на виробництві;

3) аудіо-контактні – вміння вислухати відвідувача, коректувати якість обслуговування і розробляти стратегію його підвищення. Нижче наводиться приклад завдань, спрямованих на формування вищезазначених умінь:

Examine a list of recommendations for handling complaints. Fill each gap with one of the given words. Pick out the best 5 pieces of advice you'll make a note of for the future:

explain sympathetic released thinks dealing with apologize interrupt argument temper investigate waste

1. You should be calm & relaxed a complaint.

2. Let the person explain his problem. If he is angry, let him talk until he has his anger. Don't him until he has finished.

3. Never lose your Speak in a friendly helpful way.

4. Be Use attentive listening techniques (I understand..., I see..., You must be very annoyed about this...)

5. Offer to..... the problem.

6. If your hotel is wrong, admit it &.....

7. Don't..... time defending your hotel or blaming someone else. Never make excuses (It isn't my fault).

8. Don't make personal comments. Don't start an.....

9. Ask the person what he the answer is.

10..... what you're going to do about the problem. Make sure that you do it.

There is a list of things which your customer can complain about. Match the aspects in A with the problems in B:

<p>A</p> <p>the conveniences:</p> <p>the environment:</p> <p>the room:</p> <p>the service:</p>	<p>B</p> <p>a) spots on a carpet; lack of soap or toilet paper;</p> <p>b) a complicated registration procedure; a rude careless maid;</p> <p>c) a broken lift, socket, tap; lack of hot water; only 3 TV channels;</p> <p>d) noisy neighbours, a busy street outside; a view on the back yard, a common balcony with the next room</p>
--	--

Add your problems using the dictionary.

4) аналітико-управлінські – вміння аналізувати виробничі ситуації, розробляти стратегію вирішення конфліктних ситуацій. Наприклад:

Role-play. Imagine that you are dealing with your dissatisfied guest. Choose & model the situation. Solve the problem.

Situations:

- a reserved room is not available;
- a maid has broken a customer's personal thing;
- someone from the staff has stolen a customer's watch.

5) оціночно-рефлексивні вміння – вміння проводити дослідження виробничого процесу, робити висновки на його основі та впроваджувати прогресивні методи управління:

There is a sample of an unusual type of a restaurant below. Complete the interview using the words in the box. Read the whole text first before trying to fill the gaps:

a tiring job the Party Bus own electricity & gas supply feel at home a double-decker bus book the bus in advance look a bit surprised the preparation for cooking serve food a traveling restaurant

Interviewer: Our next story is about a rather unusual place to go for a good meal. In fact, you don't go there, it comes to you. Marry Smith told us about it.

Marry: I'm Marry Smith & this is my restaurant – I call it It's.....& it used to belong to a local bus company. I bought it from them & now it's..... There's a dining room for 10 people & a bar plus its..... Oh, & a toilet, of course. I do all at home. Usually, I go short distances &..... for birthday parties, garden parties, business dinners – that kind of thing.

People always..... when they see a bus turn up, but when they go inside & sit down they soon..... People phone up to....., & I've usually got a booking for a few months. I use fresh vegetables from our garden at home. It can be.....especially if there is a long drive home [5, c. 35-36].

Group work

Questions for discussion:

- *Would you like to visit such a restaurant? Why (not)?*
- *What might be good or bad about such arrangements?*
- *What does the success of this business depend on?*
- *Would it be possible to arrange this kind of business in your city? Give your reasons.*

Work in pairs. You are an owner of an unusual restaurant. Tell about it on a local radio channel.

Щодо другого принципу комунікативно-компетентнісного підходу, у нашому варіанті

оцінювання базується на використанні письмових завдань, які проводяться після вивчення кожного тематичного модуля. Ці завдання орієнтовані на оцінювання набутих продуктивних умінь говоріння та письма в ситуаціях, що імітують уявну професійну реальність. Наприклад:

Complete the table 'Types of hotel accommodation' & describe these types in your words:

a single room	
a double room	
a twin room	
full board	
half-board	
B & B	

Відповідно до третього принципу комунікативно-компетентнісного підходу студенти отримують своєчасну підтримку викладача у вигляді певних інструкцій та рекомендацій в залежності від їхніх індивідуальних навчальних потреб. Головними для цього принципу є орієнтованість навчання на студента та його залучення до індивідуальної та кооперативної роботи.

Щодо четвертого принципу комунікативно-компетентнісного підходу, у нашому варіанті результатом навчання є сформовані компетенції студентів, які охоплюють творення і застосування знань та вмінь, для розвитку яких розробляються заняття, під час яких здобувачі освіти занурюються в умовні професійні обставини. Такий ефект досягається завдяки використанню автентичних матеріалів. Нижче наводиться приклад таких завдань:

Reading

Pre-reading:

You are going to read the text about British meals which opens with an Ad. This text reflects many styles of British food, past & present.

While-reading:

Make two lists of dishes: 1) primordial; 2) borrowed
The Forget-me-not Inn

Welcome to the restaurant that we hope reflects many styles of British food, past & present.

We know it is impossible to taste everything on our exciting menu in one visit, & we look forward to seeing you again soon.

The Chef

MENU

STARTER

Tossed Salad. Most British salads consist of vegetables & fruit cut into chunks (quite large pieces) & thrown together in a large bowl. These salads can

be served with cold meat on the side; dressings are always optional.

MAIN COURSES

Chicken Tandoori. Another Indian-influenced dish that has become a firm favorite among Brits of all ethnic backgrounds. Served with rice & warm flatbread called 'naan', this dish can be served hot or medium depending on the spiciness desired.

Balti Thought to have originated in India, this spicy meat dish served with rice, was derived here in England, as Asian immigrants used British ingredients & Indian methods to create this curry dish.

DESSERTS

Mince pies. Small fruit pies, traditionally served at Christmas time with brandy sauce.

Banana Split. A banana split in half lengthwise & filled with ice cream, tinned fruit, topped off with sauces & nuts.

Bon Appetite!

Post-reading:

If there is a chance to have British meals, what would you like to eat & why?

Work in pairs You are a waiter/ waitress in The Forget-me-not Inn. Explain to your visitors the dishes which they are going to order.

На кожному занятті завдяки професійно-спрямованим завданням студенти застосовують ті чи інші компетенції, висловлюють своє ставлення до певних вчинків та оцінюють їхні наслідки, розробляють власну стратегію вирішення конфліктних ситуацій, тощо. На етапі заняття 'Practice' студентам пропонується розв'язати професійний міні-кейс:

Read the dialogue between a restaurant staff member & a visitor. Fill in the gaps with suitable phrases from the list. Make a note of questions the customer asks & the way the waiter answers them:

1. There's no swimming pool here.	5. Is there any music?
2. Have you got anywhere to park?	6. The restaurant is in a quiet area.
3. Can you tell me whereabouts you are?	
4. Would it be a good idea to reserve a table?	

W.: The Forest Restaurant. Good morning.

C.: Oh, good morning..... I want a bit of peace & quiet. You know no traffic, no noise. Can I get it in your place?

W.: Certainly, Sir.

C.:?

W.: Yes, there is. There's live music by the guitarist.

C.: Any chance of a swim?

W.: No, I'm very sorry, Sir.....

C.:?

W.: No, I'm afraid there's no parking here.

C.:

W.: Yes, it would. Reservations are advisable.

Work in pairs. Act out a similar dialogue. Imagine you are a tourist phoning the Dragonfly Restaurant.

При комунікативно-компетентнісному підході навчальні результати здобувача освіти відображають рівень сформованості набутих ним компетенцій. Тому потрібно чітко визначати якої компетенції має набути студент у межах певної підтеми кожного навчального модуля. Наведені нижче завдання сприяють формуванню продуктивних навичок говоріння та письма, а звідси й необхідних компетенцій:

Imagine you are preparing advertisements for some establishments. Which of these phrases would you use for which establishment? Match the phrases from Ads in A with actual replies about the restaurant facilities in B:

A Advertisement	B Conversations
1. A typical three-course a la carte lunch costs \$ 25 to \$ 45.	a) There is indoor parking.
2. A three-course set menu (table d'hote) dinner costs \$ 30.	b) We're in a very quiet area.
3. There is parking.	c) You can sit out of doors.
4. There is live music.	d) The cost of our three-course set menu for dinner is \$ 45.
5. You can eat out of doors (in a garden/ on a terrace/ by a swimming pool).	e) The cost of our three-course lunch is \$ 25 to \$35.
	f) There is live music in the evenings.

Writing: Write an advertisement for your establishment. Use phrases from the previous exercise.

Look through the samples of food establishment Ads. Decide which of them you would choose for: your pleasure; your future experience?

Наприкінці кожного модуля подається перелік професійно-спрямованих питань, що разом відображають зміст іншомовної комунікативної професійної компетенції. Після опанування тематичним модулем кожен студент демонструє рівень сформованості набутої компетенції у спосіб, обраний самостійно. Робочі навчальні програми, орієнтовані на компетентнісне навчання, передбачають набуття студентом компетенцій власним темпом.

Висновки й перспективи дослідження.

У ході даного дослідження було встановлено, що комунікативний та компетентнісний підходи до навчання іноземної мови при підготовці фахівців сфери гостинності тісно переплітаються, а саме, утворюють поняття комунікативно-компетентніс-

ний підхід, спрямований на набуття студентами компетенцій, які відображають реалії професійного й соціального життя.

Поняття іншомовна, комунікативна, професійна компетентності синтезуються в іншомовну комунікативну професійну компетентність, що означає не лише здатність набути та проявити фахові знання, уміння та навички, а саме, оволодіння низкою виробничих та технологічних процесів, а й продемонструвати особистісні та фахові якості, такі як професійна культура, встановлювати ділові контакти, правильно вирішувати проблемні ситуації. Більш того, постійно вчитися й регулярно підвищувати рівень кваліфікації, швидко адаптуватися до нових потреб ринку, брати на себе відповідальність за професійну діяльність, приймати рішення в конфліктних ситуаціях, тобто іншомовна комунікативна професійна компетентність передбачає оволодіння майбутнім фахівцем цілим набором необхідних компетенцій.

Компетентність – це категорія, яка виявляється в конкретній діяльності; бути компетентним означає здатність майбутнього фахівця застосовувати отримані знання і досвід у тій чи іншій ситуації. Компетентність не зводиться до знань або навичок, так як останні є формами прояву компетентності на різних етапах її формування. Важливу роль у прояві компетентності відіграє конкретна ситуація, в якій людина проявляє особистісні характеристики. Зміст комунікативно-компетентнісного підходу в навчанні іноземної мови галузі готельно-ресторанного бізнесу виступає як індивідуальна техніка мислення й універсальний спосіб професійної діяльності для отримання та застосування знань у цій сфері. Відповідно до основних принципів компетентнісного підходу забезпечення механізмів навчання іноземних мов носить комунікативний та професійний характер, де здобувачі освіти вирішують уявні завдання професійної діяльності іноземною мовою.

Іншомовна комунікативна професійна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності, що включає в себе комунікативну та фахову складову. У процесі формування іншомовної комунікативної професійної компетентності майбутнього фахівця також слід враховувати специфічні професійні умови та критерії, психологічний і соціальний аспекти.

Перспективи пошуків у напрямку дослідження означеної проблеми вбачаються в подальшій розробці навчально-методичної бази з урахуванням основних принципів комунікативно-компетентнісного підходу навчання іноземних мов у процесі підготовки фахівців сфери готельно-ресторанного бізнесу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алилуйко Е.А. Формирование коммуникативной компетентности менеджеров туризма в процессе изучения иностранного языка: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2000. 37с.
2. Бибикина Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Майкоп, 2006. 29 с.
3. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13 – 16.
4. Вдовін В. В. Комунікативний підхід як оптимальний засіб вивчення іноземної мови у ВНЗ. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: зб. наук. праць. Львів: Львівська політехніка, 2007. С. 15–20.
5. Воробьева С. В. Деловой английский язык для ресторанного бизнеса: учебник. Москва: Филоматис, 2006. 272 с.
6. Гавриляк Л. С. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця . ЛОГОС. Мистецтво наукової думки. 2019. № 3. С. 70-73.
7. Гришкова Р. О. Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Чернігів, 2011. 36 с.
8. Ефремцева Т.Н. Проектирование содержания обучения иностранному языку в процессе непрерывного профессионального туристского образования: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08. Москва, 2000. 43 с.
10. Завалевська О. В. Інтерактивні методи формування професійного самоусвідомлення майбутніх фахівців вищих навчальних закладів. Наука і освіта. 2009. №7. С. 68–71.
11. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. Эйдос. 2006. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
12. Калашнікова С.А. Компетентнісно-орієнтований підхід: базові поняття та положення. Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. Київ: КМПУ, 2010. № 13 (1). С. 32-40.
13. Г. Кремень Національна освіта як соціокультурне явище. Учитель. 1999. № 11-12. С. 10-17.
14. Кудрявцева В. Ф. Впровадження компетентнісного підходу у практику комунікативного навчання. Наукові записки національного державного університету ім. М. Гоголя. Сер. Філологічні науки. 2016. Кн. 2. С. 142-146
15. Пометун О.І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. Вісник. 2004. № 22. URL: <http://www.visnykOiatp.org.ua>
16. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Державний стандарт від 23 листоп. 2011 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
17. Сорочан Т.М. Характеристика професіоналізму управлінської діяльності керівників шкіл на засадах компетентнісного підходу. Шлях освіти. 2005. № 3. С. 9–12.
18. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование. 2003. № 2. С. 58 – 64.

COMPARISON OF IMPLEMENTATION INDICATORS OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE WORD 'PLANT' IN TEXT CORPORA "AUTOMATION OF HEAT AND POWER PROCESSES, "CHEMICAL ENGINEERING" AND "ACOUSTICS AND ULTRASONIC TECHNOLOGY"

ПОРІВНЯННЯ ПОКАЗНИКІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА 'PLANT' У ТЕКСТОВИХ КОПУСАХ "AUTOMATION OF HEAT AND POWER PROCESSES, "CHEMICAL ENGINEERING" AND "ACOUSTICS AND ULTRASONIC TECHNOLOGY"

Nevreva M.N.,

orcid.org/0000-0001-9923-1041

*Associate Professor at the Foreign Languages Department
Odessa National Polytechnic University "Odesa Polytechnic"*

Zaitseva O.Yu.,

orcid.org/0000-0002-9764-9126

*Professor at the Foreign Languages Department
Odessa State Academy of Building and Architecture*

Dyachenko G.F.,

orcid.org/0000-0002-1657-1698

*Associate Professor at the Foreign Languages Department
Odessa National Polytechnic University "Odesa Polytechnic"*

The article considers one of the most complex issues of linguistics – the description of the semantic structure of the word and its implementation in speech (text). The study is based on Webster's normative dictionary, bilingual industry dictionaries and data obtained from the analysis of text corpora related to the scientific and technical type of discourse: "Automation of heat and power processes", "Chemical Engineering" and "Acoustics and Ultrasonic Technology". The texts were taken from scientific articles published in the journals of relevant specialties in the UK and the USA. The total size of text corpora amounted to 600 thousand tokens.

One of the most frequent words functioning in the indicated text corpora – 'plant' has been taken as an object of the study. The goal of the paper is to compare the dictionary entry definitions of the word 'plant' fixed in one of the normative dictionaries, with lexical-semantic variants (LSVs) of this word found in the text corpora "Automation of heat and power processes" (AHPP), "Chemical Engineering" (CE) and "Acoustics and Ultrasonic Technology" (AUST) by means of contextual analysis. The analysis carried out permits to indicate the extent, to which the semantic structure of the word 'plant' reflected in the system of language is implemented in speech, i.e. in texts. The presence of three text corpora allows, in addition, to carry out a comparative analysis of the LSVs that occur in the texts of various fields of engineering, although they belong to the same type of discourse.

The results of the study demonstrate that the semantic structure of the noun 'plant' in the text corpora of the ATP and HM specialties is quite branched, while the noun 'plants' is practically not used in the texts of the AUST specialty, which can be explained by the peculiarities of this scientific and technical area. The semantic structure of the noun 'plants' in the texts of the ATP specialty is represented by six, and in the texts of the XM specialty – by three lexical-semantic variants. The hierarchy of definitions in the semantic structure of the word 'plant' in Webster's normative dictionary and the LSV system implemented in text corpora do not match.

Key words: frequency, lexical-semantic variant, definition, specialty, scientific and technical discourse.

Стаття розглядає одне з найскладніших питань лінгвістики – опис семантичної структури слова та її реалізації у промові (тексті). Дослідження засноване на нормативному словнику Webster's, двомовних галузевих словниках та даних, отриманих при аналізі текстових корпусів, які відносяться до науково-технічного виду дискурсу: "Automation of heat and power processes", "Chemical Engineering" and "Acoustics and Ultrasonic Technology". Тексти бралися з наукових журналів відповідних спеціальностей Великої Британії та США. Загальний обсяг текстових корпусів становив 600 тис. слововжитків.

Як об'єкт дослідження було взято одне з найчастіших слів, що функціонують у зазначених текстових корпусах – 'plant'. Метою роботи є порівняння зафіксованих в одному з нормативних словників словникових значень слова 'plant' з лексико-семантичними варіантами (ЛСВ) цього слова, що містяться в текстових корпусах «Автоматизація теплоенергетичних процесів». (АНПП), «Хімічна інженерія» (СЕ) та «Акустика та ультразвукові технології» (AUST) за допомогою контекстного аналізу. Проведений аналіз дозволяє визначити, наскільки відображена в системі мови семантична структура слова 'plant' реалізована в мовленні, тобто в текстах. Налічення трьох текстових корпусів дає змогу, крім того, провести загальний аналіз також і ЛСВ, які зустрічаються в текстах різних областей техніки, хоча вони й відносяться до одного виду дискурсу.

Результати дослідження показали, що семантична структура іменника 'plant' в текстових корпусах спеціальностей АТП і ХМ є досить розгалуженою, тоді як у текстах спеціальності АУЗТ іменник 'plant' практично не використовується, що можна пояснити особливостями цієї технічної області. Семантична структура іменник 'plants' в текстах спеціальності АТП представлена шістьма, а в текстах спеціальності ХМ – трьома лексико-семантичними варіантами. Ієрархія значень в семантичній структурі слова 'plant' в нормативному словарі Webster's і системі ЛСВ, реалізованих в текстових корпусах, не збігаються.

Ключові слова: частота, лексико-семантичний варіант, дефініція, спеціальність, науково-технічний дискурс.

Problem statement and the latest research analysis. An analysis of literary sources containing a description of the semantic structures of polysemous words demonstrates that even now after successful studies in corpus linguistics, having the convincing results, the linguists in their research continue to rely mainly on the definitions presented in lexicographic resources [1]. This type of research is of great importance in terms of describing the final results that form the norm and are recorded in normative dictionaries, or other types of dictionaries.

Recently, however, in the works devoted to linguistic research, there are more and more descriptions of the results obtained in the course of analyzes carried out, which take into account the dichotomy "language-speech". The concept, according to which language and speech are considered different real objects, mutually supporting each other and interacting in the process of speech activity, has won and continues to win more and more supporters. To be convinced of this it is enough to analyze the works devoted to considering the main directions that were developed already at the end of the last century and continue to be developed now, when the meanings of dictionary definitions, through contextual analysis, were compared with their actualization in texts in order to determine their real use in speech [2; 3; 4; 5].

Such studies have become especially frequent at the present time with the development of corpus linguistics, when text corpora of various fields of knowledge are used as material [2; 6; 7; 8; 9].

What exactly do the results of study of lexemes functioning in text corpora provide for the formation of the semantic structure of a word? First of all, it is an opportunity not only to fix the implementation of the word semantics in text, but also to foresee the further development of the dictionary system of definitions since the frequency of using one or another lexical-semantic variant in polysemous words can become a determining factor for changing its (word) semantic structure. Thus, the semantic structure can be considered in several aspects – as a given, reflected in lexicographic sources, i.e. as a set of usual meanings of a word, connected by relations of semantic derivation; as a dynamic system, constantly experiencing the influence of intra-linguistic and extra-linguistic factors; and also as a representation

of the potential possibilities of semantic variation of a word with a given initial meaning [10].

Although, at first glance, discourse studies have depleted their resources and have already been replaced by other areas of linguistics – cognitive linguistics, corpus linguistics, etc., it seems that the problem that considers the interaction and mutual influence of units of language and speech has not exhausted yet itself and requires further research. These concerns first of all such discourse objects as text corpora of scientific and technical fields of knowledge. The presence of a very small number of results reflecting the study of the semantic structure implementation of words in the texts of scientific and technical discourse can be explained by the fact that for the linguists, whose scientific interests lie commonly in the humanitarian field, their research is significantly obstructed by the lack of knowledge of technical specialties. However, for those who teach English at higher technical school institutions a great deal of practical experience as well as the opportunity to communicate with specialists in any scientific technical field allows performing the necessary contextual research quite correctly.

The task statement. The goal is to compare the dictionary entry definitions of the word 'plant' fixed in one of the normative dictionaries [11], with lexical-semantic variants (LSVs) of this word occurred in three scientific and technical text corpora "Automation of Heat and Power Processes" (AHPP), "Chemical Engineering" (CE) and "Acoustics and Ultrasonic Technology" (AUST) by means of contextual analysis. The analysis carried out permits to indicate the extent, to which the semantic structure of the word 'plant' reflected in the system of language is implemented in speech, i.e. in texts.

The presence of three text corpora allows, in addition, to carry out a comparative analysis of the LSVs that occur in the texts of various fields of technology, although they belong to the same type of discourse.

The base methods used in the course of the research are as follows: compilation of text corpus as a basis of future research; the usage of opinion of experts-specialists in the three technical fields mentioned above in order to understand the correlation of the dictionary definitions and lexical-semantic variants as correct as possible; contextual analysis to find

the lexical-semantic variants implemented in the texts which correspond to the dictionary definitions; quantitative methods of calculation, etc.

The basic material. As a material for compilation of the three text corpora presented in the given article the texts referred to these technical specialties have been taken from the corresponding US scientific journals: “Automation of heat and power processes” (AHPP) – from Power, Power Engineering, Process Engineering; Chemical Engineering – from Chemical Engineering Progress, Chemical and Process Engineering; “Acoustics and Ultrasonic Technology” (AUST) from – the journals of Acoustic Society of America, IEEE International Conference on Acoustics, Speech, and Signal Processing. The total size of each of the three text corpora is 200 thousand word tokens. So the total volume of the text corpus researched is 600 thousand word tokens. As one can see these three text corpora belong to completely different scientific areas. The authors suppose that such a study will make it possible to draw conclusions that can be correct for any (perhaps with some exceptions) technical and scientific field referred to this type of discourse.

The analysis of the semantic structure of the high-frequency English noun 'plant' was carried out on the basis of data recorded in the Webster's normative dictionary [10], bilingual industry dictionaries of the above subject areas, as well as the collected factual material. Based on the normative dictionary, a list of dictionary definitions of possible LSVs of the noun 'plant' was compiled. Particular attention was paid to the values associated with the technical areas of AHPP, CE and AUCT, i.e. highly specialized terminological character, because the tasks of the work include the study of this particular stylistic layer.

The analysis of the data of the bilingual branch dictionaries of the indicated specialties and the verification of their results by the indications of the textual analysis, carried out on the material of the text corpora of the specialties AHPP, CE and AUCT, made it possible to identify the lexical-semantic variants that are part of the semantic structure of the considered noun 'plant' and implemented in the text corpora.

In accordance with the data obtained during the study of text corpora, the frequency of the use of the word 'plant' in different text corpora is as follows: in the AHPP corpus – 519 tokens, in the CE corpus – 387 units, in the AUCT corpus – 0 units.

A summary list of dictionary definitions that correlate with possible lexical-semantic variants of the word 'plant' in text corpora was compiled on the basis of Webster's normative dictionary [11]. It (the

list) consists of the following eight definitions

1a: a young tree, vine, shrub, or herb planted or suitable for planting;

b: any of a kingdom (Plantae) of multicellular eukaryotic mostly photosynthetic organisms typically lacking locomotive movement or obvious nervous or sensory organs and possessing cellulose cell walls;

2a: the land, buildings, machinery, apparatus, and fixtures employed in carrying on a trade or an industrial business;

b: a factory or workshop for the manufacture of a particular product: **POWER PLANT**; **c:** the total facilities available for production or service;

d: the buildings and other physical equipment of an institution;

3: an act of planting;

4: something or someone planted.

The contextual analysis of the texts of the AUST specialty shows that the noun 'plant' is not typical for this technical specialty at all, which coincides with the opinion of experts in the field of acoustics and ultrasonic technology.

Upon careful examination of the semantic structure of the noun 'plant' in the language system, one can find that the dictionary definition (1a) represents the etymologically original meaning of this word, namely – “a young tree, vine, shrub, or herb planted or suitable for planting”. Its (definition) implementation in the analyzed AHPP corpus is confirmed by the context. In the semantic space of this specialty there is a section – “Miscellaneous”, in which such an LSV of the word 'plant' was mentioned.

However, this dictionary definition cannot be considered as LSV, characteristic for the field of engineering “Automation of heat and power processes” due to the lack of a highly specialized, technical, terminological meaning in it. Moreover, the dictionary definition (1a) is not confirmed by the context of other specialties – CE and AUST.

Meanings of dictionary definitions (1b) “any of a kingdom (Plantae) of multicellular eukaryotic mostly photosynthetic organisms typically lacking locomotive movement or obvious nervous or sensory organs and possessing cellulose cell walls”; (3) “an act of planting”; (4) “something or someone planted” in a number of industry dictionaries are absent as an independent LSV and the context in the AHPP, HM and AUST corpora is also not confirmed.

It can be noted that the dictionary definitions (1a), (1b), (3) and (4) to some extent coincide in meaning. Therefore, with the help of lexical transformations these dictionary definitions can be reduced to one, namely: “something that grows or can be planted”, which is an invariant that combines the meanings (1a),

(1b), (3) and (4) on options rights. The relationship between the invariant “something that grows or can be planted” and its variants-meanings (1b), (3) and (4) can be defined as a general-specific relationship. But it must be stated that in the texts of AHPP, HM and AUST lexical-semantic variants (1a), (1b), (3) and (4) are not implemented.

It is also necessary to present the system of LSVs functioning in the text corpora AHPP and CE. Lexical-semantic variants are given in descending order of the frequency of their use in the texts.

The LSV of the specialty AHPP are implemented in the following system of meanings: LSV1 “power station – electrical, thermal or nuclear”; LSV2 “installation, machinery, apparatus”; LSV3 “unit, reactor”; LSV4 “boiler”; LSV5 “factory”; LSV6 “plant”.

The LSV system implemented in the texts of the CE specialty: LSV1 “factory”; LSV2 “installation, machinery, apparatus”, LSV3 “station – electrical, thermal or nuclear”.

As you can see, the number of LSVs that correspond to certain definitions of the word 'plant', fixed in Webster's normative dictionary [10], are updated differently in the texts of the described specialties.

It is interesting to note the complete correspondence of some LSVs of the noun 'plant' in the AHPP and CE text corpora with the dictionary definitions (2a), (2b), (2c) and (2d) of Webster's Dictionary. Thus, the dictionary definition (2a) “the land, buildings, machinery, apparatus, and fixtures employed in carrying on a trade or an industrial business” finds full compliance with both LSV2 of the specialty “Automation of thermal processes” and LSV2 of the specialty “Chemical engineering”.

Dictionary definition (2b) of Webster's Dictionary “a factory or workshop for the manufacture of a particular product also: POWER PLANT” fully corresponds to LSV1 of the AHPP specialty and LSV3 of the CE specialty, being realized in the corresponding sentences, for example,

The SO₂ is removed and processed to elemental sulphur in a chemical plant (specialty CE).

The new equipment will be installed in the central melting plant which houses three 50ton/hr. cold-blast cupolas (specialty AHPP).

Dictionary definition (2d) “the buildings and other physical equipment of an institution” in turn correlates with LSV5 of the AHPP specialty and LSV1 of the CE specialty and are implemented in such sentences, for example,

The complete student operator training program, lasting 112 weeks provides 70 weeks training at the

POTC (simulator and classroom) and 42 weeks at the trainee's plant site (specialty AHPP).

To reduce environmental pollution even further the Stanton&Staveley Group of BSC's Tube division are to incorporate a 750,000 pounds of gas cleaning plant at their Stanton works in Derbyshire (specialty CE).

Dictionary definition (2c) “the total facilities available for production or service” of Webster's dictionary correlates with LSV3, LSV4 in the system of lexical-semantic variants of the AHPP specialty and finds its implementation in the context of this field of engineering, for example,

However, some auxiliary functions that can be performed on the operating consoles in the actual plant must be operated by hand in the simulator equipment (specialty AHPP).

The maintenance procedure in many plants is to replace the gage itself with a share, and to overhaul the original gage in a service area (specialty AHPP).

Conclusions. The conclusions drawn on the basis of the analysis of the system of definitions of the Webster's normative dictionary [11] and some industry dictionaries by the method of logical operations of generalization and verification of their results by indications of contextual analysis are as follows.

1. The semantic structure of the noun 'plant' in the text corpora AHPP and CE specialties is quite branched, while in the texts of the AUST specialty the noun 'plants' is practically not used, which can be explained by the peculiarities of this technical field, which does not deal with such objects as “the land, buildings, machinery, apparatus, and fixtures employed in carrying on a trade or an industrial business” or “factory or workshop for the manufacture of a particular product also: POWER PLANT” or “the total facilities available for production or service or the buildings and other physical equipment of an institution”, which are reflected in the LSVs system, found in two other specialties. The technical area of AUST deals mainly with underwater and surface objects. Scientific research in this area is usually strictly classified, and in all countries with access to water resources.

2. Semantic structure of the noun 'plants' in the texts of the AHPP specialty is represented by six, and in the texts of the CE specialty – by three lexical-semantic variants.

3. Of the eight definitions that make up the semantic structure of the word 'plant', presented in Webster's normative dictionary [10], there are five functioning in the text corpus of the AHPP specialty. The first definition, as already mentioned, although included in the list of definitions that are found in the studied text corpora, refers to units of the

low-frequency zone and is not typical for the specialties described here:

PLANT (1a) “a young tree, vine, shrub, or herb planted or suitable for planting” corresponds to LSV6 ‘plant’

PLANT (2a) “the land, buildings, machinery, apparatus, and fixtures employed in carrying on a trade or an industrial business” corresponds to LSV2 “installation, machinery, apparatus”

PLANT (2b) “factory or workshop for the manufacture of a particular product also: POWER PLANT” is correlated with LSV1 “power station – electrical, thermal or nuclear”

PLANT (2c) “the total facilities available for production or service” corresponds to LSV3 “unit, reactor”, LSV4 “boiler”

PLANT (2d) “the buildings and other physical equipment of an institution” –corresponds to LSV5 “factory”.

In the texts of the CE specialty from the above LSVs of the words 'plant' there are only three that match the definitions: (2d) corresponds to LSV1 “factory”; (2a) corresponds to LSV2 “installation,

machinery, apparatus”; (2b) corresponds to LSV3 “power station – electrical, thermal or nuclear”.

4. As we see the hierarchy of definitions in the semantic structure of the word 'plant' in Webster's normative dictionary and the LSV system implemented in text corpora, do not match. If we approach this issue from the point of view of speech, i.e. text, then the hierarchical system looks like this: in the specialty AHPP

LSV1 “power station – electrical, thermal or nuclear” – (2b)

LSV2 “installation, machinery, apparatus” – (2a)

LSV3 “unit, reactor” – (2s)

LSV4 “boiler” – (2s)

LSV5 “factory” – (2d)

LSV6 “plant” – (1a);

in the specialty: CE LSV1 “factory” – (2d); LSV2 “installation, machinery, apparatus” – (2a); LSV3 “station – electrical, thermal or nuclear” – (2b).

In further studies the semantic structures of other most frequent words implemented in the texts of scientific and technical discourse will be considered.

REFERENCES

1. Береснев С.Д., Крылова Р.Р., Фих И.М. Субъязыки, стили и художественная литература. *Субъязыки и функциональные стили*. Ульяновск, 1980. С.3-15.
2. Лошакова А.А. Исследование семантической структуры и сочетаемости групп глаголов, выражающих понятие “поддерживать” (на материале современного английского языка) : дис. канд.. филол.. наук : 10.02.04. Одесса, 1983. 231 с.
3. Мельник С.К. Семантическая структура отглагольного словообразовательного гнезда в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Днепропетровск, 1984. 21 с.
4. Shestopalova L. S. Correlation and ranking of lexical meanings in the semantic structure of a word in modern English: author. dis. ...cand. philol. Sciences: 10.02.04. Leningrad, 1980. 23. p.
5. Борисенко Т.И. Английские модальные глагольные конструкции в подъязыках техники : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1989. 180 с.
6. Неврева М.Н. Словообразовательная типология имен существительных в подъязыках техники (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1986. 257 с.
7. Дьяченко Г.Ф. Семантика глаголов в английских подъязыках техники : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1980. 198 с.
8. Шапа Л.Н. Формы и функции имен прилагательных в научно-техническом тексте (на материале английского подъязыка электроснабжения) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Одесса, 1991. 201 с.
9. Nikitin M. V. Problems of general and Romano-Germanic semasiology. Vladimir, 1973. 207 p.
10. Webster's Third New International Dictionary. N-Y: Publisher Merriam Webster, Inc., 2002. 2662 p.

SEMANTIC PECULIARITIES OF THE NOUNS WITH THE MIDDLE DEGREE OF POLYSEMY DENOTING *GOOD* IN ENGLISH

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ *ДОБРА* З СЕРЕДНІМ СТУПЕНЕМ ПОЛІСЕМІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Onyshechak H.V.,

orcid.org/0000-0002-5133-4313

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of English Philology,

Uzhhorod National University

Popovych Y.V.,

orcid.org/0000-0003-2279-2750

Lecturer at the Department of English Philology

Uzhhorod National University

The proposed paper deals with the in-depth lexico-semantic study of the nouns with the middle degree of polysemy denoting *good* in modern English. *Good* as a member of binary opposition is a concept fixing the results of human practical activity and value orientations prevalent in the English social community. The study has been conducted with the help of formalized analysis of lexical semantics. The latter integrates structural-mathematical and purely linguistic methods. Its application made it possible to reveal the semantics of the nouns denoting *good* and their correlations with other units in the studied lexicon, singling out their quantitative and qualitative characteristics.

The research findings have shown that every word under study possesses a definite internal structure, presenting a hierarchy of correlated lexical meanings. The nouns with the middle degree of polysemy denoting *good* in English occupy definite positions within the analyzed lexical stock. The lexical meaning of each word is determined by its relations with other lexical units. Thus, the words under study possess common and distinctive meanings that reflect both universal and culture-specific concepts. Summarizing the study's findings, it is evident that language is to be considered regarding communicative, social, and psychological constraints. The words under analysis denote moral and cultural values, social norms and living conditions, human relations, personal qualities and attitudes towards others, religious and spiritual notions. The semantics of the lexical units denoting *good* in modern English proves the inevitable connection with the properties, entities, relations, and situations in the ambient world. Furthermore, paradigmatic relations between the words represent metalinguistic knowledge and play a key role in human comprehension and reasoning.

Key words: polysemy, formalized analysis, lexical semantics, lexical meaning, semantic relations.

Стаття присвячена комплексному лексико-семантичному дослідженню іменників на позначення *добра* з середнім ступенем полісемії у сучасній англійській мові. Будучи членом бінарної опозиції, *добро* виступає концептом здатним фіксувати результати людської діяльності та цінності, які превалюють в англійській спільноті. Дослідження проведене за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики, яка ґрунтується на поєднанні структурно-математичних та власне лінгвістичних методів. Запропонований підхід дозволяє розкрити семантику іменників на позначення *добра* в англійській мові, виявити співвідношення між словами та їхніми лексичними значеннями. На основі методики формалізованого аналізу лексичної семантики виявлено їхні кількісні та якісні характеристики.

Проведене дослідження дало змогу стверджувати, що іменники на позначення *добра* мають чітко організовану семантичну структуру, представляючи ієрархію пов'язаних лексичних значень. Досліджувані слова із середнім ступенем полісемії займають визначені місця серед аналізованого лексичного складу. Лексичне значення кожного слова визначається його семантичними зв'язками з іншими одиницями. Отже, іменники на позначення *добра* в англійській мові містять спільні і відмінні значення, які відображають універсальні та культурно-специфічні поняття. Лексико-семантичний аналіз досліджуваних слів показав, що останні позначають моральні та культурні цінності, соціальні норми, умови життя, людські відносини, духовні поняття, риси характеру та ставлення до інших. Семантичні відношення між лексичними одиницями на позначення *добра* свідчать про зв'язки між предметами та явищами в реальному світі. Парадигматичні зв'язки між словами відображають металінгвістичні знання і відіграють ключову роль у людському мисленні та сприйнятті навколишнього світу.

Ключові слова: полісемія, формалізований аналіз, лексична семантика, лексичне значення, семантичні зв'язки.

Introduction. Over the last decade, there has been a dramatic increase in the studies concerned with the link between language, culture, and cognition. Language is “a way in which mankind’s life exists and the home in which mankind finds himself dwelling” [15, p. 66]. It is regarded as a uniquely human ability to communicate experience and transmit culturally

relevant cognition. The latter is possible due to “linking things or ideas through signs (words, sounds) to culturally established reference points of shared meanings” [11, p. 187]. Thus, language is, on the most part, shaped by cultural regulations and values.

Undoubtedly, certain concepts of universal character appear to be lexicalized in almost all

languages. However, languages demonstrate substantial differences in respect of the way the world is modelled. In his seminal work, D. Geeraerts highlights the importance of language for cultural identity. The scholar believes that “the categories that we use in the language are specific to the language, specific to the culture, specific to the region” [9, p. 7]. In the same vein, E. A. Di Paolo, E. C. Cuffari and H. De Jaegher maintain that language is “a living stream of activity in the sociomaterial world of practices and history” [5, p. 7]. Since language is intricately linked to the life of society, it is capable of storing culture-specific meanings.

Language is “a key element in transferring information, a specific mental entity that is prone to constant development” [13, p. 225]. In this respect, the lexical stock of the language can fix people’s views on themselves, their role in the world, and their attitudes towards others. Furthermore, word meanings in the lexicon present holistic entities constructing specific metalanguage and expressing thoughts about past contacts, history, current social events, and processes. Therefore, the repository of word meanings mutually related in speakers’ minds accounts for how the objects and phenomena are related in real life.

The present paper *aims* to engage in an in-depth analysis of the nouns’ semantic peculiarities with the middle degree of polysemy denoting *good* in modern English to gain a clearer understanding of the interrelations between them.

The following *objectives* have been set to achieve the aim: 1) to determine the specificity of *good*

reflection in the semantics of the nouns with the middle degree of polysemy in English; 2) to disclose the semantic relations between them.

Material and methods. The nouns denoting *good* have been chosen as our research material, represented by 411 lexical units possessing 1147 meanings. The language material presented herein was selected from the most reliable authoritative English language resource – the Oxford English Dictionary in 20 volumes [14]. The formalized analysis of lexical semantics has been used to comprehensively research words’ semantic peculiarities, further developed by M. P. Fabian [7]. It allows revealing the semantics of the lexical units in question by studying the correlations between the words and their meanings and singling out the peculiarities of their seme stock. The approach is based on formal, exclusively language criterion – the reference of the words to the noun class.

The model represents the semantic correlations between the nouns through columns and lines (Table 1). The horizontal axe indicates the seme stock and the vertical one – the lexical stock. The sign (+) shows the correlation between words and their meanings. The methodology of the comprehensive study lies in several successive steps. In the initial step, the words expressing *good* explicitly and implicitly are selected from the most authoritative explanatory dictionary of English [14]. Their qualitative and quantitative analyses are based on the obtained data. Since a matrix represents the semantic space of the words in question, the final step presupposes the comparison of the words within each group and the semes within each subset, describing their semantic features.

Table 1

Matrix fragment of the English nouns denoting *good* (upper left part)

Lexical stock \ Seme stock	In phrases	In plural	Action, deed, act, fact	Condition, state	Quality	Fields of sciences	Of a person	Human’s traits of character	Disposition, character	Sports, games and recreation	Instance, occasion, case	Advantage	Feeling, emotion (of)	Status, standing, rank,	Moral excellence, magnificence	Position	Personified	Benefit	Assistance, help, aid	Love, liking, fellow-feeling
service ⁵⁸	+	+	+	+		+	+	+		+	+	+						+	+	+
grace ⁵⁰	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	+	+				
truth ⁴⁷	+	+	+	+	+	+		+	+	+							+			
turn ⁴²	+	+	+	+		+				+	+									
regard ⁴²	+	+											+			+				

The matrix method of semantic correlations between the words is considered a metalanguage for the verbalization of *good*, and the very matrix represents the semantic structure of the analyzed lexis.

Results and discussion. Since English is regarded as a “self-sufficient” [17, p. 4] system, possessing a definite structure organized due to certain principles, the words denoting *good* constitute a system with established relations. The lexical stock under research in modern English includes 411 words possessing 1147 lexical meanings. The lexis in question is divided into four groups due to their degree of polysemy and semantic characteristics (Table 2).

It can be seen from the data in Table 2 that the groups of polysemantic nouns quantitatively exceed the group of monosemantic words, making up 98,5% of the whole lexical stock. Polysemy raises a host of challenging issues in semantic applications of the words denoting *good*, concerned with contextual modulation of their lexical meanings, the possibility of enantiosemy occurrence, and even words’ representation in the mental lexicon. It “contrasts with vagueness” [10, p. 174] and relates to “the stable linguistic knowledge encoded by lexical concepts prior to language use” [6, p. 155]. Furthermore, so far as “vocabulary, irrespective of its language, is in a constant state of flux” [12, p. 64], the role of polysemy in language study is exceptionally significant as it “helps explain many linguistic phenomena such as the diachronic evolution of the word meaning” [16, p. 116], that is accompanied by lexical narrowing or broadening. The conceptual approach to the nature of polysemy in our study is built on the research conducted by I. L. Falkum [8, p. 25], who claims that polysemy is a fundamentally communicative phenomenon, which arises as a result of encoded lexical concepts being massively underdetermining of speaker-intended concepts and is grounded in our pragmatic inferential ability.

The very issues raised above greatly influenced and conditioned the words’ choice with the middle degree of polysemy denoting *good* as the objects of our lexico-semantic research. The lexical units in question comprise 110 nouns (26,8 % of the whole lexical stock under research) characterized by 19-12 meanings.

The range of notions they depict varies from a person’s everyday life to his/her social activity and spiritual and moral convictions. This research will be focused on the nouns with 19–18 meanings.

The nouns *humanity*, *store*, *profit*, *sympathy*, *benefice*, *fairness*, *eminence*, and *accident* possess 19 meanings, having both common and distinctive semantic features. *Good* appears to be an aspect of human moral consciousness intimately bound with socially embedded practices. For this reason, the use of the words denoting *good* encourages engaging in the form of social action laden with cultural values [1, p. 12]. The lexical units under study stand for concepts with a complex internal structure and are involved in a well-developed semantic network, expressing the infinitude of meanings in the English language. These close semantic links are particularly visible in the intersection of the lexical meanings *a good behaviour*, *a good deed* and *good*, inherent in the words *humanity*, *benefice* and *profit*. The former two involve a reference to *kindness*, *grace*, and *politeness in their semantics*. The lexical units *benefice* and *profit* function in the English language system as synonyms, revealing the notions of *advantage* and *benefit*. The former, denoting *a beneficial property or action*, appears to be semantically close to the nouns *sympathy* (*the fact or capacity of entering into or sharing the feelings of another or others*) and *accident* (*any accidental or non-essential accompaniment, quality or property*).

The words in question invoke social values, virtues, and stereotypes widespread among speakers of English: *the quality of being humane* (*humanity*), *fair* (*fairness*), *affected by the condition of another with a feeling similar or corresponding to that of the other* (*sympathy*) and *an eminent quality* (*eminence*). The nouns *humanity* and *sympathy*, refer in their meanings to *a disposition to treat human beings and animals with consideration and compassion, relieving their distresses* and *to agree or approve*. Having semantic relations with the word *fairness*, the latter imply certain states or conditions characterizing the good-doer: *the condition of being fair* (*fairness*), *the condition of being human* (*humanity*), *the state of being affected by the suffering or sorrow of another*

Table 2

Lexical stock of the English nouns denoting *good*

Groups of words	In numbers	In percent
Words with the high degree of polysemy	84	20,4
Words with the middle degree of polysemy	110	26,8
Words with the low degree of polysemy	217	51,3
Monosemantic words	6	1,5
Total:	411	100

(*sympathy*). The lexemes *humanity* and *fairness* express similar semantics of *courtesy* and *men in the abstract*.

Regardless of their common meanings, some specific semantic differences between the words under research are identified. The concepts encapsulated in the nouns denoting *good* in English do reflect a kind attitude to others (*humanity*: *civility, obligingness; benevolence, humaneness; benefice*: *favour; "indulgence"*), moral and social values (*fairness*: *equitableness, fair dealing, honesty, impartiality, uprightness*), social activity and its evaluation (*profit*: *advance, improvement; eminence*: *distinguished superiority, elevated rank as compared with others; mastery, the 'upper hand'; acknowledgement of superiority, homage; an excellence; a distinction, honour; the 'flower'*), human traits of character (*fairness*: *gentleness*), human sensations, beliefs and desires (*sympathy*: *agreement, accord, harmony, consonance, concord; agreement in qualities, likeness, conformity, correspondence; conformity of feelings, inclinations, or temperament, which makes persons agreeable to each other; community of feeling; harmony of disposition; a feeling of compassion or commiseration; a favourable attitude of mind towards a cause, etc.*), good deeds (*benefice*: *favourable influence or operation; protection; a gift, gratuity*) and material values (*profit*: *interest; the gain, well-being; store*: *a person's collective possessions; accumulated goods or money; something precious, a treasure*).

The lexical unit *accident* holds a special place among the words under study, combining both neutrally (*an occurrence, incident, event; an unusual event, which proceeds from some unknown cause, or is an unusual effect of a known cause; chance, fortune*) and negatively marked notions (*a casualty, a contingency; an unfortunate event, a disaster, a mishap*). It is the very example of what Carston tried to prove by stating that "if a word's standing meaning can be adjusted/modified so that different meanings/senses are communicated on different occasions of use, there has to be an array of meaning components that can be played about with, highlighted, backgrounded, dropped, or otherwise rearranged" [3, p. 247]. In this regard, the meanings of the noun *accident* can be treated as the unity of both semantic and pragmatic components.

The lexical units *reputation, sport, cheer, concern, blessing, estimation, opportunity, preference, chivalry, benefit, exploit, contingency, dainty, felicity* and *weal* form the group of words characterized by 18 meanings. The words *reputation, estimation, opportunity, preference, chivalry, benefit* and *exploit* reveal the semantics of action or

fact; however, each of them broadens the universal notion of *good*, depicting the national specificity of the English nation. When used concerning *the condition of being highly regarded or esteemed*, the words *reputation* and *estimation* retain their socially-bound character. Closely related to the lexemes in question are the nouns *opportunity, contingency* and *felicity*, which characterize *the condition of things favourable to an end or purpose, or admitting of something being done or effected (opportunity), condition of things contingent or dependent upon an uncertain event; the condition of being liable to happen or not in the future; the condition of being free from predetermining necessity regarding existence or action; condition of being subject to chance, or of being at the mercy of accidents (contingency), the state of being happy (felicity)*. In the light of these definitions, it seems clear that words "reach their full meanings through considerable pragmatic inference relying on encyclopaedic information or on immediate and extended contexts" [2, p. 146].

The nouns *reputation* and *estimation* are associated with *the opinion or view of one about something*. The former establishes semantic relations with the word *chivalry*, designating *distinction, fame and glory*. The shared concept of *honour* is encoded in the lexical meanings of the words *reputation* and *dainty*. The evaluative stance embodied in the nouns *reputation, estimation, preference* and *dainty* unites them into a synonymic row, yet each lexical unit reveals additional evaluative aspects. As D. Chandler states, "whithin a language, many words may refer to 'the same thing' but reflect different evaluations of it" [4, p. 74]. For example, *dainty* denotes *estimation, esteem, reputation* – *the common or general estimate of a person with respect to character or other qualities, estimation* – *esteem considered as a sentiment, preference* – *estimation of one thing before or above another*. A set of these synonyms represent a concept of estimation and it can, in turn, be explained using synonymous members. However, the denotational range of the word *dainty* covers the ranges of *reputation, estimation* and *preference*.

The definitions of the lexemes denoting *good* recognize an anthropocentric dimension in *good*, realized through human traits of character, which play a core role in human self-determination, behaviour and attitude to others. Thus, the nouns *chivalry* and *cheer* posit the sense of *the brave, honourable, and courteous character attributed to the ideal knight and disposition, especially as showing itself by external demeanour*. Along with words *dainty* and *felicity* the former convey multiple meanings concerned with character traits activating social norms and

stereotypes: *cheerfulness* (**cheer**), *chivalrousness* (**chivalry**), *daintiness* (**dainty**) and *a fortunate trait (in an individual)* (**felicity**). In other words, *good* in the English vocabulary system forms a value world picture, activating specific evaluations, human qualities and objects of the ambient world, personal revelations following morally-ethical, aesthetical and social norms accepted in English society.

So far as the words denoting *good* stand for concepts with a complex internal structure, *good* may be analyzed as an extralinguistic category. As a result, they can form certain semantic microsystems based on the similarity of the notions in the real world expressed by their lexical meanings. In the daily life of the English, the lexical units *reputation* and *weal* are used to refer to *good report*. Semantically related to them is the noun *benefit*, expressing *good* explicitly. The close link between the words *benefit* and *exploit* can be illustrated by their common lexical meaning *advantage*. The latter establishes semantic relations with the word *estimation*, designating *worth in the opinion of others*, and *felicity*, expressing *success*. The nouns *blessing* and *felicity* are glossed as *blessing, benediction*. The semantics of the lexical units *blessing, preference, benefit* and *dainty* encompasses the concept of *favour*. The lexico-semantic analysis of the nouns denoting *good* has shown that *good* is a concept ranging over personal as well as social experiences. It evokes associative pictures connected with *credit, note (reputation), pleasant pastime (sport), entertainment (sport), amorous dalliance or intercourse (sport), kindly welcome or reception (cheer), a financial or commercial interest or share, an estate (concern), invocation and bestowal of divine favour by any*

one (blessing), appreciation, valuation in respect of excellence or merit (estimation), precedence, superiority, preferment, promotion (preference).

The word *contingency* extrapolates different evaluative explications, ranging from positive (*fortuitousness*) and neutral (*the befalling or occurrence of anything without preordination; an event the occurrence of which could not have been, or was not, foreseen; an event conceived or contemplated as of possible occurrence in the future*) to negative aspects (*an accident, a casualty*) of its semantics. The evaluative aspects correlated in the noun's semantic structure are characterized by relativity and selectivity, as they are related to normativity and the category of time.

Conclusions. One of the most significant findings from this study is that the nouns denoting *good* in English are characterized by regular polysemy, which fosters establishing paradigmatic relations between them. Certain semantic microsystems are constructed due to the similarity of their meanings. The peculiarities mentioned above prove the words' mobile and system character within the English language. The comprehensive lexico-semantic analysis of the words with the middle degree of polysemy denoting *good* in English has shown that the semantic structure of every single unit within the relational network presents a strictly organized system of interconnected lexical meanings. The analyzed words prove the anthropocentric and socio-pragmatic nature of *good* in modern English.

The prospects for further study concern a more comprehensive lexico-semantic analysis of the nouns denoting *good* as members of binary opposition "good-evil" in distantly related and non-related languages.

REFERENCES

1. Ahearn L. M. *Living Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. 2nd ed. Malden, MA : Wiley Blackwell, 2017. 369 p.
2. Bibok K. A Lexical Pragmatic Account of Polysemy. *Argumentum*, 2019. No.15, P. 145–154.
3. Carston R. Explicit communication and 'free' pragmatic enrichment. *Explicit Communication: Robyn Carston's Pragmatics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. P. 217–285.
4. Chandler D. *Semiotics: the Basics*. London – New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2017. 3rd ed. 331 p.
5. Di Paolo E. A., Cuffari E. C., De Jaegher H. *Linguistic Bodies: The Continuity between Life and Language*. Cambridge – London: The MIT Press, 2018. 414 p.
6. Evans V. *How Words Mean: Lexical Concepts, cognitive Models, and Meaning Construction*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2009. 377 p.
7. Fabian M. Comparative Research of Etiquette Nouns in English, Ukrainian and Hungarian. *Development of Philology and Linguistics at the Modern Historical Period*. Lviv-Torun: Liha Pres, 2019. P. 161–179.
8. Falkum I. L. *The Semantics and Pragmatics of Polysemy: a Relevance-Theoretic Account*. Doctoral dissertation. London University College, 2011. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1139079/1/1139079.pdf> (Accessed 17.01.2021).
9. Geeraerts D. *Ten Lectures on Cognitive Sociolinguistics*. Leiden – Boston: Brill, 2018. 327 p.
10. Israel M. Semantics: How Language Makes Sense. *How Languages Work: An Introduction to Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. P. 150–179.

11. Merrel D. *Umberto Eco, the Da Vinci Code, and the Intellectual in the Age of Popular Culture*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. 296 p.
12. Nykytchenko K. Nonce Words in Mass Media Discourse (A Case Study of Travel Journalism Innovations). *Communication Today*. 2019. Vol. 10 (1). P. 62–75.
13. Onyshchak H., Koval L., Vazhenina O., Bakhov I., Povoroznyuk R., Devitska A. Cognitive and Neurolinguistic Aspects of Interpreting. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021. Vol. 12 (4). P. 224–237.
14. *Oxford English Dictionary in 20 volumes on CD-ROM* (v. 4.0). 2nd ed. (2009) Oxford: Oxford University Press.
15. Qian G. *Language: The Last Homestead of Human Beings*. London – New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2021. 346 p.
16. Valenzuela J. *Meaning in English: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 202 p.
17. Wu Y., Yuan Y. *Lexical Ontological Semantics*. London – New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2019. 234 p.

УДК 811.11'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.15>

КОНЦЕПТ *FEAR* У МОЛОДІЖНОМУ ДИСТОПІЧНОМУ РОМАНІ-ТРИЛОГІЇ ДЖ. ДЕШНЕРА «THE MAZE RUNNER»

CONCEPT *FEAR* IN J. DASHNER'S YOUNG-ADULT DYSTOPIAN TRILOGY NOVEL «THE MAZE RUNNER»

Павлюк Х.Т.,

orcid.org/0000-0002-1459-1628

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Національного університету «Одеська політехніка»

У статті увагу сконцентровано на художніх концептах як одиницях комунікації у художньому тексті, результатах складного процесу інтерпретації об'єктивного світу письменником. Для дослідження було обрано провідний концепт *FEAR* молодіжного роману-трилогії Дж. Дешнера «The Maze Runner» («The Maze Runner» (2009), «The Scorch Trials» (2010), «The Death Cure» (2011)), що зумовлено жанром і тематикою художнього твору. Молодіжний роман-дистопія XXI століття зображує тоталітарне суспільство лише як тло, висуваючи на перший план *героя-підлітка*. На матеріалі аналізованого твору було встановлено структуру досліджуваного концепту *FEAR* за методикою моделювання концепту В. І. Карасика, який виокремлював у структурі концепту поняттєвий (сукупність значущих ознак об'єкта), образний (метафоричні значення концепту) і ціннісно-оцінний (сукупність оцінних й емотивних актуалізаторів) складники. Структура концепту *FEAR* обіймає поняттєвий компонент, який об'єктивований в аналізованому тексті за допомогою низки когнітивних ознак, а саме: EMOTION, REACTION, MODE OF LIFE, OBJECT; образний компонент, який базується на п'яти донорських доменах СВІТ ЛЮДЕЙ, СВІТ ТВАРИН, СВІТ ПРИРОДИ, СВІТ АРТЕФАКТІВ, СВІТ ФЕНОМЕНІВ та актуалізується в тексті за допомогою концептуальних метафор таким чином: FEAR IS COLD, FEAR IS A PERSON, FEAR IS AN OBJECT, FEAR IS SUBSTANCE, FEAR IS ILLNESS, FEAR IS A NATURAL PHENOMENON, FEAR IS A BEAST, FEAR IS AN INSECT, FEAR IS A WEAPON. Досліджено концептуальну метафору як розумову операцію над концептами, засіб концептуалізації, який дозволяє осмислити ту чи іншу сферу реальності. Ціннісно-оцінний компонент у структурі досліджуваного концепту аксіологічного експлікування не має.

Ключові слова: концепт, концептуальна метафора, когнітивна ознака, молодіжний роман, дистопія.

The article focuses on artistic concepts as units of communication in the literary text, the results of a complex process of interpretation of the objective world by the writer. The leading concept *FEAR* of J. Dashner's young-adult dystopian novel "The Maze Runner" ("The Maze Runner" (2009), "The Scorch Trials" (2010), "The Death Cure" (2011)) was chosen for the study due to the genre and theme of the work of art. The young-adult dystopian novel of the XXI century depicts a totalitarian society only as a background, bringing to the forefront a *teenage hero*. The structure of the studied *FEAR* concept was established on the basis of the analyzed work according to the method of modeling the concept of V.I. Karasyk, which singled out the notional (a set of significant features of the object), figurative (metaphorical meanings of the concept) and value (a set of evaluative and emotional actualizers) components in the structure of the concept. The structure of the *FEAR* concept embraces the notional component, which is objectified in the analyzed text by a number of cognitive features, namely EMOTION, REACTION, MODE OF LIFE, OBJECT; figurative component, which is based on five donor domains WORLD OF HUMANS, WORLD OF ANIMALS, WORLD OF NATURE, WORLD OF ARTIFACTS, WORLD OF PHENOMENONS and which is actualized in the text by means of conceptual metaphors in the following

way: FEAR IS COLD, FEAR IS A PERSON, FEAR IS AN OBJECT, FEAR IS SUBSTANCE, FEAR IS ILLNESS, FEAR IS A NATURAL PHENOMENON, FEAR IS A BEAST, FEAR IS AN INSECT, FEAR IS A WEAPON. Conceptual metaphor has been studied as a mental operation on concepts, a means of conceptualization that allows us to comprehend one or another sphere of reality. There is no value component in the structure of the studied concept of axiological explication.

Key words: concept, conceptual metaphor, cognitive feature, young-adult novel, dystopia.

Постановка проблеми. Дослідження концептів є одним із основних актуальних напрямків у царині когнітивної лінгвістики. Концепт виступає головною одиницею комунікації у художньому тексті та художній літературі загалом, бо це основна одиниця художньої картини світу, яка створюється автором у межах свого твору та інтегрує досвід й світогляд автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В. А. Маслова говорить про художній концепт у такому руслі: «По-перше, в основі зв'язку його лежить асоціація; по-друге, художній концепт включає в себе не лише потенцію до розкриття образів, а й різноманітні емотивні смисли; по-третє, художній концепт тяжіє до образів і включає в себе їх» [5, с. 33]. Дослідниця вважає, що художні концепти «індивідуальні, особистісні, розмиті і психологічно більш складні; це комплекс понять, уявлень, почуттів, емоцій, іноді навіть вольових проявів, що виникають на основі художньої асоціативності» [5, с. 34–35]. Дані концепти містять індивідуальний характер, який проявляється в індивідуально-авторському світобаченні письменника, а також в індивідуально-емоційному сприйнятті художнього тексту читачем.

О. П. Воробйова розуміє під художніми концептами «багатовимірні утворення голографічної природи, що володіють потужним енергетичним потенціалом як джерелом емоційного резонансу в художньому сприйнятті» [2, с. 60]. Існуючи у певній ідіосфері, що є частиною художньої картини світу, зумовленій колом асоціацій митця, художні концепти наділені певним статусом. Вони виникають як «натяк на можливі значення, як відгук на попередній мовний та культурний досвід людини, виражають при цьому індивідуальне осмислення предметів та явищ автором» [2, с. 62–63]. Художній концепт народжується у творі, а продовжувати своє існування може і поза його межами. Він презентує як загальноприйняті знання, так і особистий суб'єктивний досвід автора, усі його переживання, емоції, думки.

У нашій роботі увагу сконцентровано на художніх концептах як одиницях комунікації у художньому тексті, результатах складного процесу інтерпретації об'єктивного світу письменником.

Постановка завдання. Для дослідження було обрано провідний концепт трилогії *FEAR*, що зумовлено жанром і тематикою художнього твору: «Жанр антиутопії ... містить рекурентні

особливості, інакше кажучи, інваріантні ознаки, які формують жанрово-стильову специфіку тексту за допомогою мовностилістичних засобів» [7, с. 6]. Атмосфера жаху в аналізованому матеріалі є такою інваріантною ознакою, тому в нашому дослідженні подається вивчення особливостей створення авторського концепту *FEAR* та його функціонування в тексті трилогії Дж. Дешнера. Вчені схильні розмежовувати поняття *дистопії* й *антиутопії*, у нашій роботі ми надаємо перевагу терміну *дистопія*, виходячи з особливостей сюжету досліджуваного роману. Молодіжний роман-дистопія ХХІ століття зображує тоталітарне суспільство лише як тло, висуваючи на перший план *героя-підлітка*.

Об'єктом дослідження є концепт *FEAR* у молодіжному романі-трилогії Дж. Дешнера «The Maze Runner» («The Maze Runner» (2009), «The Scorch Trials» (2010), «The Death Cure» (2011)), **предметом** – компоненти, які формують структуру досліджуваного концепту.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження лінгвокогнітивних характеристик концепту *FEAR* у молодіжному романі-трилогії Дж. Дешнера «The Maze Runner» було застосовано методику моделювання концепту В. І. Карасика, який виокремлював у структурі концепту поняттєвий (сукупність значущих ознак об'єкта), образний (метафоричні значення концепту) і ціннісно-оцінний (сукупність оцінних й емотивних актуалізаторів) складники [3, с. 120–126].

Поняттєвий складник досліджуваного концепту представлено низкою когнітивних ознак, серед яких найпоширенішою є EMOTION: «*Thomas felt a million thoughts go through his head in that moment. An itch to learn the code, embarrassment at what Newt thought of him and Teresa, the intrigue of what they might find out in the Maze – and fear; His emotions were scattered: appreciation for Minho standing up to everybody on his behalf, disbelief at Gally's continuous belligerence, fear of what the final decision would be.*

Зображувана емоція є надзвичайно потужною, що актуалізується в тексті за допомогою ефекту гіперболізації: «*He was blind. He took small breaths through his nose; his pumping heart needed oxygen desperately. Could it hear him? Smell him? Sweat drenched his hair; his hands, his clothes, everything. A fear he had never known filled him to the point of insanity.*

Емоційний стан героїв, які змушені проходити надзвичайно важкі й небезпечні для життя випробування в лабіринті, часто передається цілою гаммою емоцій: «*"Where are we going?" Thomas asked, still **feeling the weight** of seeing those walls close, thinking about the maze, the **confusion**, the **fear**. He told himself to stop or he'd drive himself crazy; Ben crouched, ready to spring for another attack. At some point a knife had made an appearance, gripped in his right hand. Thomas was filled with a queasy **fear**, **disbelief** that this was happening at all; Thomas didn't know what he felt most strongly: **confusion**, **relief**, **fear** that he'd be attacked again . . .*; Thomas ached to lash out for **all the fear and pain and suffering** that had defined his life for so long; Thomas sat frozen in his chair, a sickness growing in his stomach like an infestation. He'd been through the whole gamut of emotions in **the** short time since he'd arrived at the Glade. **Fear**, **loneliness**, **desperation**, **sadness**, even the slightest hint of **joy**. But this was something new – to hear a person say they **hate** you enough that they want to kill you. Видається цікавим наступний приклад: *The anticipation of what might happen was overpowering, a **suffocating blanket of misery and fear that began to take on a life of its own**. He almost wished the suckers would just come and get it over with. The waiting was unbearable*». Тут досліджувана когнітивна ознака репрезентована за допомогою концептуальної метафори.

Фізичні маніфестації жаху представлено за допомогою когнітивної ознаки REACTION: «*She was about to answer when she caught sight of something behind him. Her **eyes widened in fear**, and Thomas spun around; Chuck found him, and the **look of fear on the boy's face** pinched Thomas's heart; Thomas's heart rate quickened – he was now alone with a guy who'd had a bad temper before getting attacked by a Griever and going through the Changing. He hoped Alby would say what he wanted and be done with it. A long pause stretched into several minutes, and Thomas's **hands shook with fear**; A woman came forward, her **face twisted by fear** and anxiety; But her **eyes sparkled with tears**; her **lower lip trembled with fear**; her **hands shook** at her sides. He saw recognition in her eyes, saw that she hadn't forgotten him again, but behind that there was pure and absolute terror; Thomas had to force himself to swallow, his **throat tight with fear**; His whole **body tensed with fear** as if he'd just jumped into ice water; Thomas sat and stared, **paralyzed by fear**».*

Як бачимо, представлено переважно фізичну реакцію, проте було виокремлено випадки актуалізації психічної реакції: «*Just before the normal Door-closing time, Frypan prepared one last meal*

*to carry them through the night. The mood hanging over the Gladers as they ate couldn't have been more **somber or sodden with fear**».*

Взагалі оповідь побудована таким чином, що стає зрозумілим, що все життя підлітків базується на жасі, це є їх способом життя, що й реалізовано через ще одну когнітивну ознаку MODE OF LIFE: «*Thomas had **lived in fear and terror** the past few weeks, but this was almost too much; As they approached, Thomas got a full view of the terror. Faces white and twisted in **fear**, people falling to the ground, getting back up. He saw a boy who couldn't have been more than ten, half dragging a lady until she finally got her feet underneath her. A boulder the size of a small car toppled from high off the wall and struck an older man, throwing him several yards before he hit the ground and collapsed in a heap. Thomas was horror-struck but kept running, all the while yelling encouragement to everyone around him*».

Саме цей спосіб життя, точніше його подолання, є основним завданням у подорожі героя цієї трилогії: «*Thomas knew they couldn't waste any more time. No questions, **no fear**, no bickering. Only action. Maybe for the first time since entering the Glade weeks earlier, Thomas felt **no fear**. He didn't know if he'd ever feel it again. He didn't know why, but something had changed. Lightning exploded around him, someone screamed, the rain intensified. Wind tore through the air, pelting him with small rocks and drops of water that hurt equally. The creatures swiped their blades through the air, screaming their disturbing roar as they waited for battle. Thomas ran on, knife held above his head. **No fear**».*

Когнітивна ознака OBJECT знаходить своє вираження в невеликій кількості контекстів: «*"That shank oughtta be the Keeper of the Runners," Thomas said, trying to make a joke to **hide his fear**. Being this close to a place where Grievers might come out at any second was making him sweat. "You'd wanna hold on to one beauty of a rope."; Thomas listened in awe, trying to **suppress his fear** so he could memorize everything the crazed boy said; Thomas slowly turned in a circle, **fought the fear** as he took it all in. They were surrounded. They had no choice now – there was nowhere to go. A sharp pulsing pain throbbled behind his eyes; Seeing it all now – the beast matched with the sounds – Thomas couldn't think of any nightmare that could equal this hideous thing coming toward him. He **fought the fear**, forced his body to remain perfectly still, hanging there in the vines. He was sure their only hope was to avoid being noticed».*

Таким чином, жах – це те, що можна приборкати, сховати, з чим боротися.

Образний компонент аналізованого концепту

представлено цілою низкою концептуальних метафор. Сьогодні у когнітивній лінгвістиці метафора – це спосіб пізнання, спосіб первинної та вторинної концептуалізації дійсності, семантико-когнітивний механізм, що дозволяє знаходити спільність у різних денотатів на основі образно-асоціативних комплексів, які існують у свідомості носіїв мови [1, с. 120]. Це вербально-ментальний конструкт, який позначає певний клас об'єктів, але використовується для характеристики або найменування іншого класу об'єктів. Це зумовлене їх співставленням на основі аналогії або схожості між ними. За допомогою метафори ми переносимо ознаки однієї сфери досвіду, вже відомої нам, на ще невідому сферу досвіду, пояснюючи її [4, с. 50]. Тобто концептуальна метафора – це розумова операція над концептами, засіб концептуалізації, який дозволяє осмислити ту чи іншу сферу реальності [6, с. 73]. Концептуальні метафори в аналізованому творі мають різні похідні поняттєві сфери. Передусім, це метафора FEAR IS COLD: «*A cool fear, mixed with an intense curiosity, gripped him, and he had to remind himself to breathe; He ran forward on instinct, pushing past several Gladers who seemed frozen by fear, moving toward the inhuman sounds; The icy fear and panic Thomas had experienced so often the last few days swept over him once again in full force. This was it. They were going. Trying not to think about it, to just act, he grabbed his backpack. He didn't know why he felt the tickle of cold fear along his back; Snapped him out of those nanoseconds of frozen doubt and fear. Screaming at the top of his lungs, he wielded his huge knife with both hands above his head and rushed forward, straight for his monster; Before Newt could finish, the girl shot up into a sitting position. As she sucked in a huge breath, her eyes snapped open and she blinked, looking around at the crowd surrounding her. Alby cried out and fell backward. Newt gasped and jumped up, stumbling away from her. Thomas didn't move, his gaze locked on the girl, frozen in fear; The icy chill of fear bit Thomas harder than ever before. He looked over at Teresa, about to say something, but stopped when he saw the expression on her pale face – he'd never seen terror present itself so starkly*». Ідеться не стільки про температурний режим зображуваного художнього простору, тим більше, що в другій частині трилогії він відрізняється протилежними характеристиками, а про емоційну реакцію персонажів.

За допомогою іншої метафори FEAR IS A PERSON жах сприймається як щось живе, те, що може нести небезпеку та загрозу життю: «*Thomas backed into the corner once again, folded*

his arms and shivered, and the fear returned. He felt a worrying shudder in his chest, as if his heart wanted to escape, to flee his body. "Someone . . . help . . . me!" he screamed; each word ripped his throat raw. A loud clank rang out above him and he sucked in a startled breath as he looked up. A straight line of light appeared across the ceiling of the room, and Thomas watched as it expanded. A heavy grating sound revealed double sliding doors being forced open. After so long in darkness, the light stabbed his eyes; he looked away, covering his face with both hands. He heard noises above – voices – and fear squeezed his chest; "Who sent me here?" Thomas demanded, fear finally giving way to anger; The thought ended his brief moment of calm, stirring in his mind a million possibilities of what might live in the maze outside, all of them terrifying. Fear gripped him once again; Panic swelled inside him once again, almost too much to bear. But he took a deep breath and forced himself to try to accept the situation. Just go with it, he thought. You won't figure out anything if you give in to fear».

Жах сприймається як об'єкт, який наносить емоційні поранення, схожі до фізичних тортур: «*The look on his face was enough to ram a spike of fear straight through Thomas's heart; A chorus of questions filled the air as everyone began pushing forward to get a look into the small opening. What do they see down there? Thomas wondered. What do they see! He felt a sliver of muted fear, similar to what he'd experienced that morning when he stepped toward the window to see the Griever; "Who's there?" Thomas yelled out, a tingle of fear shooting across his shoulders; Thomas felt an uneasy slice of fear; He watched as the right wall reached the end of its journey, its connecting rods finding their mark and entering without a glitch. An echoing boom rumbled across the Glade as all four Doors sealed shut for the night. Thomas felt one final moment of trepidation, a quick slice of fear through his body, and then it vanished; They then went off on a discussion about some of the things they'd heard from their odd visitor. About the sun flares and the disease and how different things might be now that they knew they were being tested or experimented on. About a lot of things, with no answers – all of it laced with an unspoken fear of the virus they'd supposedly been given*». Таким чином актуалізується концептуальна метафора FEAR IS AN OBJECT.

Концептуальна метафора FEAR IS SUBSTANCE позначає жах як газотворюючу чи рідку субстанцію: «*And then, as if the lens of a camera had sharpened its focus, the faces cleared. They were boys, all of them – some young, some*

older. Thomas didn't know what he'd expected, but seeing those faces puzzled him. They were just teenagers. Kids. Some of his **fear melted away**, but not enough to calm his racing heart; Another scream, this one long and nerve-grinding, tore through the air and Thomas's heart lurched. The **fear was like icy dew on his skin**. "What's going on over there?" he asked, pointing at the building; **Fear pushed up and through** Thomas's chest, **like toxic gas rejected by his stomach**; The **fear** he'd been holding back began to slowly **seep into his chest**».

Така потужна емоційна реакція як жах в оповіді зображується як хвороба, актуалізується концептуальна метафора FEAR IS ILLNESS: «Thomas felt a **fear in his gut**; At first, a shot of panic raced through him; he stepped back, worried it might be a Griever. But then two forms took shape, stumbling along the alley toward the Door. His eyes finally focused through the initial **blindness of fear**, and he realized it was Minho, with one of Alby's arms draped across his shoulders, practically dragging the boy along behind him; He'd never forget the next look that had come over Newt's face. When Thomas asked why Newt and some others didn't just go into the Maze and search for their friends, Newt's expression had changed to outright horror – his cheeks had shrunk into his face, becoming **sallow and dark**. It gradually passed, and he'd explained that sending out search parties was forbidden, lest even more people be lost, but there was no mistaking the **fear that had crossed his face**». В останньому прикладі жах зображується як те, що спотворило обличчя персонажа, наче хвороба чи похилий вік.

Також у тексті художнього твору було виокремлено поодинокі приклади низки інших концептуальних метафор. Однією з них є FEAR IS A NATURAL PHENOMENON: «Thomas's mouth dried up – he'd seen them face to face, remembered it all too well; he had to remind himself to breathe. The others in the room were still; no one made a sound. **Fear seemed to hover in the air like a blizzard of**

black snow». Крім того, було вилучено бестіальну метафору FEAR IS A BEAST: «For the first time, Thomas felt **anger creeping in to compete with his fear and panic**; **Fear had crept into his gut**. A horrible, sickening, toxic **fear**». Поодинокі випадки інсектоїдних метафор FEAR IS AN INSECT також зустрічаються в тексті: «Goose bumps broke out all over him, a **creepy fear trickling down his spine like a wet spider**; Strangely enough, he felt his **fear whisked away like a swarm of gnats caught in the wind**, replaced by an intense curiosity. He wanted to know where he was and what was happening».

Останньою концептуальною метафорою є FEAR IS A WEAPON: «An **explosion of fear ripped through** Thomas. It was now or never».

У тексті аналізованої трилогії не було вилучено жодного контексту з експлікацією ціннісно-оцінного компоненту концепту FEAR.

Висновки. У результаті дослідження концепту FEAR у трилогії Дж. Дешнера «The Maze Runner» було встановлено його структуру, яка обіймає:

1) поняттєвий компонент об'єктивований в аналізованому тексті за допомогою низки когнітивних ознак, а саме: EMOTION, REACTION, MODE OF LIFE, OBJECT.

2) образний компонент, який базується на п'яти донорських доменах СВІТ ЛЮДЕЙ, СВІТ ТВАРИН, СВІТ ПРИРОДИ, СВІТ АРТЕФАКТІВ, СВІТ ФЕНОМЕНІВ та актуалізується в тексті за допомогою концептуальних метафор таким чином: FEAR IS COLD, FEAR IS A PERSON, FEAR IS AN OBJECT, FEAR IS SUBSTANCE, FEAR IS ILLNESS, FEAR IS A NATURAL PHENOMENON, FEAR IS A BEAST, FEAR IS AN INSECT, FEAR IS A WEAPON.

3) ціннісно-оцінний компонент у структурі досліджуваного концепту аксіологічного експлікування не має.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні лінгвоконцептосфери молодіжних романів-дистопій на матеріалі різних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боженкова Р. К. Понимание текста как лингвокультурологическая категория. Курск : Изд-во КГТУ, 2000. 180 с.
2. Воробйова О. П. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки. *Вісник КНЛУ. Серія: Філологія*. 2011. Т. 14, № 2. С. 53–64. URL: <https://uaclip.at.ua/kontseptologiyavisnik2011.pdf.pdf>
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. 2-е изд. М. : Гнозис, 2004. 390 с.
4. Кузьмина М. А. Метафора как элемент методологии современного научного познания. Социологические исследования. Москва, 2006. № 2. С. 42–51.
5. Маслова В. А. Поэт и культура: Концептосфера Марины Цветаевой : учеб. пособ. М. : Флинта, 2004. 256 с.
6. Павлюк Х. Т. Концептуальна метафора як засіб переосмислення дійсності у романі-дистопії Сьюзен Коллінз "The Hunger Games". *Когнітивна лінгвістика у міждисциплінарному контексті : теорія і практика* : матеріали Міжнародної наукової конференції УАКЛіП 8–10 жовтня 2016 р. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2016. С. 73.

7. Сосніна Т. В. Метамовні особливості англomовного роману-антиутопії та відтворення їх у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : 10.02.16. Одеса, 2019. 24 с.
8. Dashner J. The Death Cure. URL: https://royallib.com/read/Dashner_James/The_Death_Cure.html#0
9. Dashner J. The Maze Runner. URL: https://royallib.com/read/Dashner_James/The_Maze_runner.html#0
10. Dashner J. The Scorch Trials. URL: https://royallib.com/read/Dashner_James/The_Scorch_Trials

УДК 81'36

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.16>

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТУ У НАРАТИВНОМУ ДИСКУРСІ

PECULIARITIES OF THE SUBJECT ORGANIZATION OF THE TEXT IN NARRATIVE DISCOURSE

Паладьєва А.Ф.,

*orcid.org/0000-0002-8182-679X**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри теорії та практики іноземних мов**Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

Увага сучасної лінгвістики до комунікативно-функціональної парадигми вивчення мови дозволила по-новому поглянути на специфіку тексту, який має багатовимірну й багаторівневу структуру. Особливо перспективними є дослідження наративного тексту та його категорій, зокрема їх місця й ролі в художньому творі. Стаття присвячена проблемі суб'єктної організації як однієї з текстових категорій у наративному дискурсі. З'ясовано, що позиція авторського Я втілюється в тексті через поняття «точка зору», яка не має в сучасному мовознавстві однозначного трактування. Установлено, що це ієрархічно вища текстова категорія, яка виявляється в ставленні наратора до того, що він розповідає. З огляду на це «точка зору» пов'язана з оповідною перспективою і залежно від центру орієнтації читача фокусується на оповідачеві, персонажеві або є нейтральною. Текстотворювальна функція «точки зору» полягає у відборі з численної кількості елементів предметів бачення, їхніх ознак, дій, зв'язків та просторово-часовому й ціннісному їх поєднанні в розповіді. Установлено, що «точка зору» виникає як результат взаємодії чотирьох планів: просторового, часового, наративно-мовленнєвого й модального. Просторовий і часовий плани відображають когнітивні способи концептуалізації фрагмента світу; наративно-мовленнєвий організує внутрішньотекстову комунікацію; модальний план визначає сукупність засобів морфологічного й лексичного рівнів для орієнтації читача в просторі наративу.

Категорія «точки зору» впливає на розповідний текст на всіх рівнях його побудови: при відборі окремих елементів (ситуацій, осіб, дій); на рівні композиції реалізується смислова, часова й просторова позиції наратора; при вербалізації здійснюється відбір лексичних одиниць і синтаксичних структур. З'ясовано, що основне завдання категорії «точка зору» полягає у визначенні позиції оповідача відносно місця дії, характеру розвитку дії й часу, часових відношень одночасності/неодночасності, форми й об'єктів розповіді/опису та його створення до змісту як до реального/нереального/передбачуваного.

Ключові слова: Текст, текстова категорія, «точка зору», наратор, персонаж.

The attention of modern linguistics to the communicative-functional paradigm of language learning has allowed us to take a new look at the specifics of the text, which has a multidimensional and multilevel structure. Particularly promising are the studies of narrative text and its categories, in particular their place and role in the work of art. The article is devoted to the problem of subjective organization as one of the textual categories in narrative discourse. It was found that the position of the author's self is embodied in the text through the concept of "point of view", which has no unambiguous interpretation in modern linguistics. It is established that this is a hierarchically higher textual category, which is manifested in the attitude of the narrator to what he says. Therefore, the "point of view" is related to the narrative perspective and, depending on the center of the reader's orientation, focuses on the narrator, the character or is neutral. The text-forming function of the "point of view" is to select from a large number of elements of the objects of vision, their signs, actions, connections and spatial-temporal and value combination in the story. It is established that the "point of view" arises as a result of interaction of four plans: spatial, temporal, narrative-speech and modal. Spatial and temporal plans reflect cognitive ways of conceptualizing a fragment of the world; narrative-speech organizes intratextual communication; the modal plan determines the set of means of morphological and lexical levels for the orientation of the reader in the space of the narrative.

The category of "point of view" affects the narrative text at all levels of its construction: in the selection of individual elements (situations, persons, actions); at the level of composition the semantic, temporal and spatial positions of the narrator are realized; when verbalizing, lexical units and syntactic structures are selected. It was found that the main task of the category "point of view" is to determine the position of the narrator regarding the place of action, the nature of action and time, temporal relations of simultaneity / non-simultaneity, form and objects of narrative / description and its creation to content as real / unrealistic / predictable.

Key words: text, text category, "point of view", narrator, character.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються значним інтересом до проблеми визначення категорій тексту, поняття яких досі чітко не встановлені, оскільки наразі класифікації критеріїв виділення текстових категорій неоднорідні, а їхня типологія відрізняється за своїм складом, ознаками тощо. Переорієнтація лінгвістики зі структурної парадигми на комунікативно-функціональну дозволила по-новому поглянути на специфіку тексту, зокрема наративного, який має багатовимірну й багаторівневу структуру. Саме завдяки новим підходам до вивчення нарації відкриваються перспективні напрями в дослідженні особливостей текстових категорій, їх місця й ролі в художньому тексті, здійснюються спроби встановити кореляцію між категоріями тексту й певним комплексом засобів їхнього вираження, що визначило актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питання суб'єктної організації тексту та її реалізації в сучасному дискурсі вивчали Г. Джеймс, Ж. Женетт, Б. Корман, П. Лаббок, Я. Лінтвельт, Л. Ноздріна, У. Рижа, Л. Татару, В. Тюпа, Б. Успенський, Н. Фрідман, В. Шмід, Ф. Штанцель.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути специфіку втілення авторського Я у наративному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктна організація є однією з важливих текстових категорій, яка виражається через поняття «точка зору». У французькому мовознавстві вперше було введено в 1884 р. Г. Джеймсом й систематизоване П. Лаббоком, які визначають цю граматичну категорію як «ставлення наратора до розповідної історії» [1], [13]. Сьогодні у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці є багато різних підходів до вивчення цього мовознавчого поняття.

Так, В. Тюпа переконаний, що «точка зору» – одна з найважливіших смислоутворювальних категорій художнього тексту, вона «передбачає організацію говоріння в межах тексту» і «є основою суб'єктної організації літературного твору» [7, с. 6]. «Точка зору» слугує інструментарієм ретельного прочитання прозового тексту й «використовується передусім для опису й аналізу просторово-часових відношень у тексті між «як розповідається» і «що розповідається», між картиною світу й оцінкою подій, відображених у свідомості оповідача» [6].

У. Рижа категорію «точка зору» ототожнює з поняттями «кут бачення, оповідна перспектива, фокалізація, наративна перспектива художнього

викладу, стратегія викладу, сфокусованість нарації, позиція ведення оповіді, ракурс, фільтр, глибинна композиційна структура твору» [4, с. 47].

Найбільш точно визначення категорії «точка зору» запропонувала Л. Ноздріна: «Точка зору» розуміється як досить значна, ієрархічно вища категорія тексту, яка виникає в результаті взаємодії темпоральної, локальної, персональної, референтної й модальної текстових структур. Текстові структури є основними актуалізаторами, через які здійснюється співвіднесення художнього тексту з позатекстовою дійсністю. Вони ґрунтуються на взаємодії мовних засобів морфологічного, лексичного й словотворчого рівнів, які слугують для вираження певного семантичного змісту» [3].

Проаналізуємо більш детально концепції різних мовознавців щодо поняття «точка зору».

П. Лаббок розглядає обмежену кількість оповідних форм з численними можливими комбінаціями й виділяє два модули презентації «історії»: сцену й панораму, на основі чого виокремлює такі оповідні форми: 1) панорамний огляд (присутність відстороненого всезнаючого автора); 2) драматизований оповідач (наратор розповідає історію з позиції особистісного сприйняття описуваних подій); 3) драматизована свідомість (зображення внутрішнього світу персонажа, його переживань); 4) власне драма (оповідь подається у вигляді сцен, читач обмежений зовнішнім описом персонажів і їхніми діалогами) [13, с. 70].

Концепція «точки зору» П. Лаббока була покладена в основу досліджень Н. Фрідмана, який розмежовує «суб'єктивну оповідь» усезнаючого наратора й «об'єктивний показ» стороннього оповідача (третьої особи). Учений запропонував класифікацію із семи наративних форм: 1) «редакторське всезнання»; 2) «нейтральне всезнання»; 3) «Я як свідок»; 4) «Я як протагоніст»; 5) «множинне часткове всезнання»; 6) «часткове всезнання»; 7) «драматичний модуль» [10, с. 131].

Ф. Штанцель розглядає «точку зору» у зв'язку з типологією «оповідних ситуацій»: ситуації від 1 особи; аукторіальної і персональної, змодельованих ним на основі трьох опозицій: «ідентичність – неідентичність» сфер існування наратора й персонажа, «внутрішня» – «зовнішня» «точка зору», «наратор» – «рефлектор».

Ситуація від першої особи ототожнює наратора й персонажа, який бере участь у подіях і розповідає про них. Аукторіальна ситуація характеризується переважанням зовнішньої «точки зору». Наратор знаходиться за межами вигаданого світу, зберігає часову, просторову й психологічну дистанцію щодо подій, застосовує панорамні огляди, щоб повідомити

про минулі події або передбачити майбутні. Аукторіальній оповіді властиві авторські відступи, коментарі й варіювання швидкості розгортання сюжету. Персональний оповідній ситуації відповідає модус рефлексора, у ній є багато діалогів, застосовується технологія «потік свідомості» [14].

Ж. Женетт замінив термін «точка зору» на поняття «фокалізація», яке полягає в тому, що «оповідь може повідомити читачеві більше або менше подробиць, більш або менш безпосередньо, а тому сприйматися... як більш або менш віддалена від повідомлюваного» [11, с. 201–209]. Розповідь стає схожою на оптичний пристрій, який налаштовується на «точку зору» того чи того персонажа, і це не пов'язане з тим, від чийого імені вона здійснюється.

Ж. Женетт виділяє такі типи фокалізації: 1) нульова фокалізація (усезнаючий оповідач, який знає більше, ніж будь-який персонаж), або ситуація «погляд ззаду»; 2) «внутрішня фокалізація» (оповідач говорить тільки те, що знає персонаж), або ситуація «всередині історії», поділяється на три різновиди: а) фіксована, коли наратор пов'язаний з персонажем; б) змінна, коли фокалізація зміщується від одного персонажа до іншого; в) множинна, коли одна й та сама подія може згадуватися декілька разів з точки зору різних персонажів; 3) «зовнішня фокалізація» (оповідач розповідає менше, ніж знає окремих персонаж, тому читач не має доступу до почуттів і думок героя), або «погляд зовні». Розповідна перспектива може постійно змінюватися залежно від того, чия «точка зору» стає предметом опису [11].

Я. Лінтвельт розмежовує три наративних плани «точки зору»: «перцептивно-психологічний», «часовий», «просторовий» [12, с. 39]. Він увів поняття «оповідна перспектива». Залежно від центру орієнтації читача в тексті (оповідач чи персонаж), існує три типи оповідної перспективи: аукторіальна (перспектива оповідача), факторіальна (перспектива персонажа) і нейтральна (перспектива камери) [12]. Також учений увів поняття «глибина оповідної перспективи», яка може бути обмеженою і необмеженою: 1) необмежена перспектива (усезнання), коли оповідач бачить весь зовнішній світ твору, знає внутрішнє життя персонажів; 2) зовнішня обмежена перспектива (екстропспекція), коли оповідач може подати тільки зовнішнє уявлення про події та персонажів; 3) внутрішня обмежена перспектива (інтроспекція), коли оповідач з перспективи однієї з дійових осіб фокусує увагу на її інтелектуальному, емоційному і фізичному стані, аналізує її дії, з її позиції оцінює події, що відбуваються.

Я. Лінтвельт будує свою класифікацію відповідно до центру орієнтації читача в тексті, який може знаходитися в оповідачеві або персонажі. Залежно від цього учений установлює дві основні розповідні форми (гетеродегічну й гомодегічну). Розповідь є гетеродегічною, якщо оповідач не бере участі в подіях як дійова особа, і гомодегічною, якщо він одночасно виступає в ролі оповідача й дійової особи. Здебільшого в гетеродегічній оповіді використовується форма третьої особи, у гомодегічній – першої.

Б. Успенський визначає «точку зору» як центральне поняття для композиційної організації творів живопису, кінематографу, літератури [8, с. 5]. Він виділяє чотири сфери її виявлення: «план оцінки» (або «план ідеології»), «план просторово-часової характеристики», «план фразеології», «план психології». У кожному з цих планів наратор може розповідати про події з двох «точок зору» – власної, «зовнішньої» відносно до подій «точки зору», або з «внутрішньої», тобто відповідно до оцінної, фразеологічної, просторово-часової й психологічної позиції одного чи кількох персонажів.

Розповідна «точка зору» може бути фіксована в просторі або часі, тобто ми можемо здогадуватися про стан суб'єкта «точки зору» відносно описуваних подій. Розбіжність позиції оповідача й персонажа буває в разі так званої «точки зору» «пташиного польоту», «німої сцени» або в разі послідовного огляду, тобто руху оповідача при описі одного епізоду.

Б. Успенський відзначає дві можливості використання психологічної оповідної «точки зору» при побудові розповіді: 1) опис відбувається з опертям на завчасно суб'єктивну «точку зору»; 2) об'єктивна оповідь. Формальною ознакою суб'єктивної «точки зору» може вважатися використання спеціальних модальних слів на кшталт «здається», «видно», «очевидно», «нібито» й т. ін.; ознакою внутрішнього типу опису є використання в тексті дієслів внутрішнього стану: «він подумав...», «він відчув...», «йому здалося...», які вказують на використання конструкції з непрямою мовою, що передає думки персонажа і є засобом маркування його «точки зору» [8, с. 36].

Значну увагу дослідник приділяє проблемі найменування як засобу маркування «точки зору». Він вважає, що оповідач може описувати одну дійову особу з «точки зору» іншої, використовувати власну «точку зору» або якогось-небудь третього спостерігача, який не є ні автором, ні безпосереднім учасником дії. Новизна підходу Б. Успенського полягає в тому, що, на відміну від попередніх теорій, які моделювали «точку зору»

однопланово, він виокремлює чотири взаємопов'язаних плани її прояву. «Точки зору» зазвичай збігаються, тобто у всіх чотирьох планах оповідач керується або тільки зовнішньою, або тільки внутрішньою «точкою зору». Однак такий збіг не обов'язковий: «точка зору» може бути в одних планах внутрішньою, а в інших – зовнішньою.

«Точка зору» розуміється В. Шмідом як утворювана зовнішніми й внутрішніми факторами сукупність умов, які впливають на сприйняття й опис подій [9, с. 122]. Він виділяє п'ять планів «точки зору»: просторовий, часовий, ідеологічний, мовний і перцептивний [там само, с. 122–127]. На його думку, є дві можливості розповіді в кожному плані: з нараторіальної або персональної «точки зору», оскільки «у вигаданому світі оповідного тексту існують ... два смислопороджувальних центри – наратор і персонаж» [9, с. 127]. Бінарна опозиція В. Шміда репрезентується в дієгетичній й недієгетичній розповіді. Дієгетичний оповідач «фігурує у двох планах: у оповіді (як її суб'єкт) і розповідній історії (як об'єкт)». Недієгетичний оповідач «розповідає не про самого себе..., а тільки про інші фігури» [там само, с. 81].

Якщо співвіднести протиставлення «недієгетичний» – «дієгетичний» оповідач і «нараторіальна» – «персональна» «точки зору», то можна виділити чотири можливих типи: 1) недієгетичний наратор розповідає про власну «точку зору»; 2) наратор в історії застосовує «точку зору» «теперішнього», тобто «оповідного «я»; 3) недієгетичний наратор займає «точку зору» одного з персонажів, який фігурує як рефлектор; 4) дієгетичний наратор розповідає свою історію з «точки зору» оповідного «я» [9].

Персональна «точка зору» прикріплює розповідь до певної просторової позиції одного з персонажів, що проявляється в дейктичних прислівниках місця «тут», «там» тощо. Це суттєво звужує його кут зору й дозволяє стежити лише за тими аспектами подій, які в нього потрапляють. Нараторіальна «точка зору», залежно від просторової компетенції наратора, може бути пов'язана або з обмеженою позицією наратора, або, навпаки, з його всюдисущністю. Співвіднесеність із часовою позицією персонажа проявляється в дейктичних прислівниках часу «тепер», «сьогодні», «учора», «завтра» тощо. Наратор може вибирати різні часові плани й передбачати подальший розвиток подій, не відомий самим персонажам.

«Точка зору» в ідеологічному плані відображає смислові позиції або персонажа, або наратора й включає такі суб'єктивні фактори, як сукупність знань, спосіб мислення, оцінку, загальний кругозір.

Перцептивний план визначається В. Шмідом як призма, через яку сприймаються події: чиїми очима наратор дивиться на події? хто відповідає за вибір деталей?

Він розробив методику аналізу «точки зору» за допомогою трьох питань про відбір, оцінку й позначення наративних одиниць, які відповідають трьом її планам – перцептивному, ідеологічному й мовному: 1. Хто відповідає в цьому тексті за відбір наративних одиниць – наратор чи автор? 2. Хто оцінює події? 3. Чиє мовлення (лексика, синтаксис, експресивність) визначає стиль тексту?

На думку В. Шміда, категорія «точки зору» впливає на розповідний текст на всіх рівнях його побудови: при відборі, композиції й вербалізації. Розповідь – це сукупність окремих елементів (ситуацій, осіб, дій), які добирає наратор, він керується критерієм їх релевантності, тобто значущості для конкретної історії. На рівні композиції реалізується смислова, часова й просторова позиція наратора. При вербалізації здійснюється відбір лексичних одиниць і синтаксичних структур. Наратор може користуватися мовними засобами відповідно до власного стилю або ж розповідати про події мовою одного чи кількох персонажів.

Система «точки зору» В. Шміда включає візуальні (просторові й перцептивні плани), голосові (мовний та ідеологічний плани) фактори, а також рівень знань наратора (просторовий і часовий плани).

Б. Корман розглядає «точку зору» як багаторівневу категорію. Важливу роль у його концепції відіграють поняття суб'єкта та об'єкта розповіді: «Суб'єкт і об'єкт обов'язково присутні в будь-якому художньому тексті, завжди знаходяться у відношенні між собою. Суб'єкт мовлення – той, кому належить мовлення в певному уривку тексту. Під суб'єктом свідомості розуміється той, чия свідомість виражена в певному уривку тексту» [2, с. 262].

«Точка зору» визначається дослідником як «будь-яке зафіксоване відношення між суб'єктом свідомості й об'єктом свідомості» [2]. Відношення між суб'єктом і об'єктом, яке виражається в прямих оцінках, направлених на об'єкт, Б. Корман називає «прямооцінною точкою зору», відношення між суб'єктом і об'єктом в мовленнєвій сфері – «фразеологічною точкою зору». Відношення між суб'єктом і об'єктом в просторі утворює просторову точку зору, у часі – часову [2, с. 262].

Поняття розповідної «точки зору» уточнюється явищем «суб'єктної організації твору», під якою розуміється «співвіднесеність усіх фрагментів тексту» із суб'єктами мовлення (кому

належить текст) і суб'єктами свідомості (чия свідомість виражена в тексті) [там само, с. 247]. Для кожного суб'єкта свідомості є певний набір доступних йому точок зору. Їхня сукупність утворює його просторову, прямооцінну або фразеологічну зону, сукупність характерних для суб'єкта зон складає його сферу. Твір загалом є поєднанням суб'єктних сфер, кожній із яких відповідає деякий суб'єкт свідомості, найвищим із яких є автор [там само, с. 263–264].

Б. Корман ураховує і фактор адресата, що підкреслює «діалогічне» начало творчості, її направленість на читача. Твір ніби «нав'язує» читачеві свою позицію: «прямооцінна точка зору» – це співвіднесеність об'єкта з уявленнями суб'єкта свідомості про цінності, обов'язкові для читача. Просторова «точка зору» змушує читача бачити тільки те, що бачить суб'єкт свідомості: вона визначає його положення в просторі, відстань від об'єкта й напрям погляду [2, с. 218–219]. Найнижчий ступінь обов'язковості для читача має фразеологічна «точка зору» розповіді.

«Точка зору» Л. Татару – це найбільш самостійна багаторівнева категорія, зміст якої представляє завершену, мотивовану фабулою подію або стан з позиції оповідача або учасника світу історії. Вона виділяє чотири плани вираження «точки зору»: просторовий, часовий, нарративно-мовленнєвий і модальний. Просторовий і часовий плани відображають когнітивні способи концептуалізації фрагмента світу й призначені для «ментального зору» читача. Нарративно-мовленнєвий план тексту організовує загальну стратегію внутрішньотекстової комунікації

й призначений для «ментального слуху» читача. Просторовий план «точки зору» – це сукупність засобів морфологічного й лексичного рівнів для орієнтації читача в просторі нарративу (особовий займенник, номінації об'єктів і локусів світу історії, дієслова руху, прислівники, прийменники місця й напрямку).

Дослідниця розглядає чотири типи композиційно-мовленнєвих форм і їхніх синтаксичних моделей: 1) «власне мовлення»: розповідь, опис, ліричний відступ, роздум; 2) «чуже мовлення» оповідача: а) розповідь, опис, роздум; б) пряма й непряма мова; в) пряма думка, пряме сприйняття й стан; г) внутрішній монолог від 1 особи; г) потік свідомості від 1 особи; 3) «невласне авторське мовлення» гіпотетичного оповідача (нульова позиція), «гіпотетичне» сприйняття, внутрішній монолог, інтертекстуальні вставки [5].

Висновки. Текстову категорію «точка зору» трактують як ставлення наратора до того, що він розповідає. «Точка зору» виникає в результаті взаємодії темпоральної, просторової, нарративно-мовленнєвої й модальної текстових структур і співвідносить художній текст із позатекстовою дійсністю за допомогою морфологічних, лексичних і словотворчих мовних засобів. Функція «точки зору» в утворенні тексту полягає у відборі необхідних візуальних об'єктів, їхніх ознак, дій, зв'язків, просторово-часове й ціннісне їх розташування в розповіді. Мовознавці, які досліджували «точку зору», здебільшого не мали значних розбіжностей щодо сутності цього явища, вони виявили її концептуальні засади, розробили типологію, з'ясували рівневу структуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Джеймс Г. Искусство прозы. *Писатели США о литературе*: в 2 тт. М.: Прогресс, 1982. Т.1.С. 127–144.
2. Корман Б. О. Изучение текста художественного произведения. М.: Просвещение, 1972. 110 с.
3. Ноздрин Л. А. О категориальном статусе некоторых лингвистических явлений. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2001. № 2. С. 39–46.
4. Рижа У. Лінгвальне вираження оповідної перспективи в сучасній британській художній літературі (структурно-семантичний та функційний аналіз) / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. Львів, 2020. 264 с.
5. Татару Л. В. Точка зрения и ритм композиции нарративного текста (на материале приведенный Дж. Джойса и В. Вулф): автореф. дис. докт. филол. наук. Саратов, 2009. 47 с.
6. Толмачев В.М. «Точка зрения». *Западное литературоведение XX века*. М.: 2004. С. 404–405.
7. Тюпа В.И. Аналитика художественного: введение в литературоведческий анализ. М.: Лабиринт РГГУ, 2001. 192 с.
8. Успенский Б.А. Поэтика композиции. *Семиотика искусства*. М.: Языки русской культуры, 1995. С. 9–218.
9. Шмид В. Нарратология. М.: Языки славянской культуры, 2003. 312 с.
10. Friedman N. *Form and meaning in fiction* / University of Georgia Press, 1975. 175 p.
11. Genette G. *Figures III*. Paris: Seuil, 1972. 286 p.
12. Lintvelt J. *Essai de typologie narrative. Le «point de vue»*. *Théorie et analyse*. P.: Édition José Corti, 1989. 328 p.
13. Lubbock P. *The Craft of Fiction*. New York: Fordham University Press, 1963. 232 p.
14. Stanzel Franz K. *A Theory of Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984. 308 p.

**ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНТАКТУ
(НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО КОРОНАВОКАБУЛЯРУ)**

**LEXICAL MEANS OF EXPRESSION OF CONTACT
(ON THE MATERIAL OF THE GERMAN PEDAGOGICAL CORONAVOCABULARY)**

Палиця Г.С.,

orcid.org/0000-0002-6817-5232

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри практики німецької мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Стаття висвітлює питання розвитку німецького педагогічного вокабуляру під час пандемії COVID-19. У ній зосереджено увагу на лексичних одиницях зі значенням 'контакт'. Мета наукової розвідки полягає в дослідженні особливостей його експлікації в німецькому педагогічному коронавокабулярі.

У ході дослідження використано лексикографічний, семантичний, структурний методи, за допомогою яких здійснено відбір ілюстративного матеріалу, ідентифікацію компонентів значення, простежено їх взаємодію, та методи інтерпретації й узагальнення, застосування яких дозволило проаналізувати отримані дані та сформулювати висновки.

У статті проілюстровано розширення німецького педагогічного коронавокабуляру шляхом утворення нових слів і зміни семантичного обсягу вже наявних у німецькій мові одиниць. Схарактеризовано іменник «контакт» як загальноновживану одиницю та медичний термін, обґрунтовано специфіку його вживання під час пандемії COVID-19.

Встановлено, що значення 'контакт' імплементується в педагогічному коронавокабулярі за допомогою сем 'прямий контакт', і 'відсутність прямого контакту', які синкретизуються з іншими компонентами семантичної структури, специфікуючи особливості взаємодії суб'єктів у процесі навчання. В одиницях на позначення офлайн-формату спостерігається взаємодія семи 'прямий контакт' із локальними семами. Лексичні одиниці, які вербалізують дистанційні формати, імплементують сему 'відсутність прямого контакту' крізь призму взаємодії з семами 'засіб', 'локація' та 'час'. Лексеми, що номінують змішані формати навчання, поєднують семи 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту' через їх локальну, темпоральну та кількісну специфікації.

Лексичні одиниці на позначення офлайн-, онлайн- і комбінованих форматів навчання демонструють своєрідну систему взаємозв'язків між компонентами їх семантичної структури. Вони відображають релевантні для кожного формату ознаки, уточнюють особливості реалізації ними контакту, серед яких умови (локація, спосіб, час), технічні засоби, кількість суб'єктів процесу навчання.

Ключові слова: педагогічна лексика, пандемія COVID-19, лексична одиниця, сема, прямий контакт, відсутність прямого контакту, синкретизм.

The article covers the development of German pedagogical vocabulary during the COVID-19 pandemic. It focuses on lexical units with the meaning 'contact'. The purpose of scientific research is to study the peculiarities of its explication in the German pedagogical coronavirus vocabulary.

The study used lexicographic, semantic, structural methods, which allowed to select illustrative material, to identify components of meaning, to traced their interaction, and methods of interpretation and generalization, the use of which helped to analyze the data and formulate research conclusions.

The article illustrates the expansion of the German pedagogical coronavirus vocabulary by forming new words and changing the semantic volume of units already available in German. The noun «contact» as a commonly used unit and medical term is characterized, the specificity of its use during the COVID-19 pandemic is substantiated.

It is established that the meaning 'contact' is implemented in the pedagogical coronavirus vocabulary with the help of semes 'direct contact' and 'absence of direct contact', which are syncretized with other components of semantic structure, specifying the interaction of subjects in learning process. In the units denoting offline format, the interaction of seme 'direct contact' with local semes is observed. Lexical units that verbalize combined learning formats implement the seme 'absence of direct contact' through the prism of interaction with the semes 'means', 'location' and 'time'. Lexemes nominating combined learning formats represent the semes 'direct contact' and 'absence of direct contact' due to their local, temporal and quantitative specifications.

Lexical units to denote offline, online and combined learning formats demonstrate a unique system of relationships between the components of their semantic structure. They reflect the relevant features for each format, specify the features of the implementation of contact, including conditions (location, method, time), technical means, the number of subjects of the learning process.

Key words: pedagogical vocabulary, COVID-19 pandemic, lexical unit, seme, direct contact, absence of direct contact, syncretism.

Постановка проблеми. Раптове виникнення та стрімке поширення коронавірусної інфекції сколихнуло весь світ, спричинивши в ньому низку

кризових явищ. Висока вірулентність вірусу sars-cov-2 здійснила величезний вплив не лише на систему охорони здоров'я різних країн, але й змі-

нила звичний стан справ у сфері освіти, бізнесу, управління, туризму, практично у всіх сферах життя людей [1, с. 1].

Під час пандемії COVID-19 сфера освіти постала мабуть перед найбільшим викликом останніх десятиріч, оскільки поставила під питання реалізацію одного з основних прав людини, зафіксованих у Конституції України, Декларації прав людини, які гарантують їй доступ до всеохопної та якісної освіти. Викликана пандемією ситуація в освіті застала приймати в короткі строки необхідні рішення, започаткувати зміни, серйозно рефлексувати щодо реформування шкільної та урочної систем, управління ресурсами, особливо у сфері цифрового оснащення шкіл [2, с. 10].

Головним фактором радикальних змін звичного устрою життя людей, у тому числі й формату взаємодії між учасниками процесу навчання у період коронакризи, є необхідність обмеження соціальних контактів. У зв'язку з цим низка одиниць, зафіксованих у словнику неологізмів, оприлюдненого Інститутом німецької мови ім. Лейбніца (далі NWB, 2021) [3], актуалізують саме поняття «контакт», відображаючи різні нововведення в освіті в період пандемії коронавірусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні два роки питання впливу пандемії COVID-19 на мову переросло чи не в найактуальнішу проблему мовознавчих студій різного спрямування. Зокрема структурно-семантичні особливості німецького коронавокабуляру в аспекті порівняння з французькою та українською мовами стають предметом розгляду праць В. Балната [4] і Л. Ковбасюк [5]. Контрастивний аналіз значного за своїм обсягом пласту одиниць дає дослідникам підставу констатувати вищу активність творення нових слів у німецькій мові щодо французької та української, що мотивується уважністю німців до деталей, серйозним сприйняттям ситуації, пов'язаної з пандемією коронавірусу. Педагогічна лексика в цих працях згадується лише побіжно як одна з кількох тематичних груп коронавокабуляру. Дослідження О.І. Кобзар, присвячене генетичному аналізу лексики періоду пандемії COVID-19, констатує проникнення в німецький коронавокабуляр великої кількості англійських запозичень, які поділяються на повні, неповні та запозичення словотвірних моделей [6].

Підсумовуючи слід зазначити, що наявні праці висвітлюють важливі тенденції розвитку німецького педагогічного вокабуляру в часи коронакризи, актуалізуючи джерела походження, способи творення, структурно-семантичні ознаки

його одиниць і т.д., однак жодним чином не торкаються питання його фаховомовного функціонування. Важливо однак зазначити, що значна кількість актуальної короналексики корелює зі сферою освіти – і це стало аргументом для обрання педагогічного лексичного кластера, зафіксованого у словнику неологізмів періоду пандемії COVID-19, об'єктом дослідження цієї наукової розвідки, що, без сумніву, є актуальною лінгвістичною проблемою.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є реалізація значення контакту в німецькому педагогічному вокабулярі періоду коронакризи. Її досягнення вимагає виконання таких першочергових завдань: 1) проілюструвати розвиток педагогічного вокабуляру в період пандемії COVID-19; 2) дати визначення поняттю «контакт», простежити його специфікацію в період коронакризи; 3) дослідити засоби експлікації значення 'контакт' у педагогічному коронавокабулярі; 4) здійснити наукове обґрунтування отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. Основний завдання організації освітньої діяльності в період коронакризи полягало у зведенні до мінімуму ризиків інфікування вірусом серед дітей і молоді. Створення безпечного освітнього середовища під час пандемії COVID-19 вимагало таким чином імплементації складної системи заходів відповідно до встановлених для конкретного періоду пандемії дозволів і обмежень. Адже відомо, що у проекції на сферу освіти хронологія коронакризи пройшла низку фаз: 1) закриття шкіл у березні 2020 року, яке стало критичним пунктом, після якого освітній сектор перейшов на кризовий модус; 2) шлях з кризи – поступове відкриття із поверненням до офлайн-занять; 3) тимчасова стабільність, під час якої відбувалися звичні заняття з дотриманням санітарних вимог; 4) друга хвиля закриття шкіл перед Різдом; 5) повторне відкриття 2.0 з використанням онлайн- і офлайн- чи комбінованих форматів [7, с. 7-10]. Кожна з цих фаз передбачає свою систему протиепідемічних заходів у сфері освіти, які б забезпечували не лише неперервність навчального процесу, його результативність та ефективність, але й запобігали поширенню коронавірусної інфекції серед учнівської та студентської молоді.

Поняття «контакт» під час пандемії стає таким чином ключовим, асоціюючись у цей складний період радше з обмеженнями цілковитими заборонами соціальних контактів, загрозою для життя і здоров'я людини. Взаємодія між учасниками навчального процесу в цій ситуації переходить

головно у віртуальну площину, замінюючи прямий контакт. Зміна формату контактування між суб'єктами процесу навчання фіксується низкою лексичних одиниць німецького педагогічного коронавокабуляру, віддзеркалюючи нові умови навчання у закладах освіти різних рівнів.

Значення 'контакт' реалізується в досліджуваній лексиці через семи 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту', отримуючи специфікацію за допомогою диференційних сем, що виразнюють важливі грані відповідних понять.

Низка лексичних одиниць вказаного словника неологізмів відображає традиційні освітні формати навчання, що реалізуються через прямий контакт між учасниками навчального процесу. Зокрема іменник *Präsenzformat* 'Art einer Veranstaltung (z.B. Parteitag, Unterricht), die nicht digital, sondern in persönlicher Anwesenheit in einer dafür vorgesehenen Einrichtung oder einem dafür vorgesehenen Ort stattfindet' (NWB, 2021) своїм компонентом *Präsenz* експлікує особисту присутність суб'єктів навчальної діяльності. У семантичній структурі цього іменника на це вказує її компонент 'persönliche Anwesenheit', який співвідноситься з іншим компонентом 'in einer dafür vorgesehenen Einrichtung oder einem dafür vorgesehenen Ort', деталізуючи локацію здійснення навчального процесу. Подібний синкретизм сем ілюструють іменники *Präsenzprüfung* 'Leistungsfeststellung, die im gleichen Raum und damit im direkten Kontakt zwischen Prüfer und Kandidaten abgelegt wird' (NWB, 2021) і *Präsenzklausur* 'schriftliche Prüfung, die im gleichen Raum und damit im direkten Kontakt zwischen Prüfer und Kandidaten abgelegt wird' (NWB, 2021), у яких сема 'прямий контакт' – 'im direkten Kontakt' – отримує додаткову локальну специфікацію за допомогою семи 'im gleichen Raum', що увиразнює одну з декількох можливих локацій заходу контролю навчальних досягнень учнів чи студентів в умовах пандемії COVID-19. Таким чином, у німецькому педагогічному коронавокабулярі значення прямого контакту представлено як особисту присутність суб'єктів навчальної діяльності з конкретизацією їх локації.

На відміну від вищезгаданих лексичних одиниць, що називають офлайн-формати навчання, номінації, що експлікують відсутність прямого контакту між суб'єктами процесу навчання, презентують множинність варіантів його здійснення, одночасно деталізуючи окремі їх ознаки. Однією з головних умов реалізації віртуального контакту є сучасні засоби комунікації, у зв'язку з чим номінації на позначення дистанційних форматів навчання, у своїй семан-

тичній структурі часто містять сему 'засіб'. Зокрема іменники *Distanzunterricht*, *Distanzlernen* 'Lehrstoffvermittlung an Lernende durch eine Lehrkraft unter Einsatz von modernen Medien und Telekommunikationsmitteln, aber ohne direkten Kontakt' (NWB, 2021), а також *Distanzprüfung* 'Prüfung, die unter Einsatz von modernen Medien und Telekommunikationsmitteln, aber ohne direkten Kontakt zwischen Prüfer und Kandidat abgelegt wird' (NWB, 2021) за посередництвом компоненту *Distanz* вказують на відсутність прямого контакту, конкретизуючи засоби його реалізації – сучасні медіа та засоби телекомунікації. У семантичній структурі цих одиниць вони представлені компонентами значення 'ohne direkten Kontakt' і 'unter Einsatz von modernen Medien und Telekommunikationsmitteln' відповідно.

Іншою суттєвою ознакою дистанційного формату навчання є його локація, тому частина досліджуваної лексики відображає синкретизм семи 'відсутність прямого контакту' з локальною семою. Зокрема композит *Homeofficemodus* 'Zustand, bei dem Arbeitnehmer, Studierende usw. ihre (berufliche) Tätigkeit von zu Hause aus erledigen' (NWB, 2021) імпліцитно вказує на віртуальний контакт через синкретизм із семою 'von zu Hause'. Інші іменники з компонентом *home*, як от: *Take-Home-Exam*, *Take-Home-Prüfung*, *Take-Home-Klausur* 'Prüfung, die zuhause, also ohne direkten Kontakt zwischen Prüfer und Kandidaten, und ggf. unter Einsatz von Hilfsmitteln abgelegt wird' (NWB, 2021) ілюструють складнішу взаємодію між компонентами значення: вони не лише вказують на відсутність прямого контакту ('ohne direkten Kontakt'), конкретизують локацію форми контролю ('zuhause'), але й уточнюють навчально-методичні засоби, використання яких дозволяється при її дистанційному здійсненні ('unter Einsatz von Hilfsmitteln').

В іменнику *Coronaklausur* '(schriftliche) Prüfung (an Hochschulen, Universitäten usw.), die aufgrund des während der COVID-19-Pandemie angeordneten Kontaktverbots unter besonderen Bedingungen und ggf. zeitlich verzögert abgelegt wird' (NWB, 2021) актуалізуються інші важливі ознаки дистанційного формату навчання – спосіб і час. Сема 'відсутність прямого контакту' презентується як 'Kontaktverbot', вказуючи одночасно на особливі умови його здійснення ('unter besonderen Bedingungen') і часові параметри ('zeitlich verzögert').

Підсумовуючи слід зазначити, що сема 'відсутність прямого контакту' в досліджуваних лексичних одиницях деталізується через взаємодію з іншими компонентами значення, внаслідок чого отримує

додаткові якісні, локальні та темпоральні характеристики широко використовуюваного під час пандемії COVID-19 дистанційного формату навчання.

Низка досліджуваних одиниць вербалізує також і змішані моделі навчання, що передбачають комбінацію онлайн- і офлайн-форматів. Їхні номінації демонструють ще складнішу взаємодію семантичних компонентів, зокрема поєднання сем 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту', які до того ж синкретизуються з іншими диференційними семами, як от: *Videokonferenz* '(geschäftliches, akademisches usw.) Treffen, bei dem einige Teilnehmende persönlich anwesend und andere über ein Videokonferenzsystem zugeschaltet sind' (NWB, 2021). Вираженню значення 'контакт' тут слугують, відповідно, два компоненти 'persönlich anwesend', що характеризує контакт як особисту присутність, і 'über ein Videokonferenzsystem', який відображає засіб, що створює віртуальне навчальне середовище. В іншому прикладі *blended Mobility* 'Format eines Auslandsaufenthaltes (während der COVID-19-Pandemie), der (hauptsächlich) virtuell mit digitalen Lehrangeboten und Lernangeboten stattfindet' (NWB, 2021) комбінованість форматів виражає сема 'hauptsächlich', що імплікує можливість поєднання онлайн-формату ('virtuell'), здійснюваного за допомогою цифрових засобів ('mit digitalen Lehrangeboten'), з офлайн-форматом. В обох випадках відсутність прямого контакту теж специфікується через характеристику засобу, що його забезпечує.

Комбіновану модель навчання відображають композити *Wechselmodell* 'an die Abstands- und Hygienevorschriften während der COVID-19-Pandemie angepasstes Betreuungs- und Schulmodell, in dem Kinder abwechselnd und zu bestimmten Zeiten eine Kindertagesstätte oder Schule besuchen' (NWB, 2021), *rollierendes System* 'an die Abstands- und Hygienevorschriften während der COVID-19-Pandemie angepasstes Schulmodell, in dem Schüler abwechselnd und zu bestimmten Zeiten zur Schule gehen' (NWB, 2021), *Coronaschichtunterricht* 'an die Abstands- und Hygienevorschriften während der COVID-19-Pandemie angepasstes Schulmodell, in dem Lehrkräfte Schülern abwechselnd und zu bestimmten Zeiten an ihrer Schule Lehrstoff vermitteln' (NWB, 2021), які деталізують значення контакту дещо в іншому аспекті: сема 'abwechselnd' вказує одночасно на гібридний характер процесу навчання та позмінний його характер, а 'zu bestimmten Zeiten' – на часові параметри, 'Kindertagesstätte' і 'Schule' – на його локацію. Таким чином, у цих прикладах семи 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту' отримують якісну, темпоральну і локальну

специфікації, ілюструючи специфіку змішаного формату навчання.

В іменниках *Hybridlernen*, *Halbklassenunterricht*, *Hybridunterricht*, *Wechselunterricht* 'Modell des schulischen Lehrens, bei dem Klassen (wechselweise) jeweils hälftig in der Schule und zuhause (mithilfe von Videokonferenzsystemen, Chatrooms, Onlinelernplattformen u.Ä.) lernen bzw. unterrichtet werden' (NWB, 2021) спостерігається інша взаємодія сем для деталізації змішаного формату навчання. Вона передається компонентами значення 'wechselweise', отримуючи характеристику стосовно способу, 'in der Schule' і 'zuhause' – стосовно локації, а 'hälftig' – стосовно кількості учасників. До згадуваних вище сем, що презентують якісні та локальні ознаки, додається ще й кількісне визначення суб'єктів навчання.

Отже, одиниці на позначення змішаних форматів навчання презентують більш складну взаємодію сем для специфікації значення контакту. Поєднання офлайн- і онлайн-формату виражається в семантичній структурі не прямо, а через семи 'abwechselnd', 'wechselweise', що вказують на гібридний характер навчального процесу, що синкретизуються з локальними, темпоральними та кількісними семами, презентуючи характерні ознаки змішаного формату навчання.

Висновки. Німецький педагогічний коронавокабуляр досить розмаїто презентує значення контакту. Семи 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту' взаємодіють із іншими компонентами семантичної структури, актуалізуючи важливі ознаки апробованих і нових форматів навчання. Найпростішу систему семантичних зв'язків ілюструють одиниці на позначення офлайн-формату, в яких сема 'прямий контакт' специфікується за допомогою локальних сем. У лексичних одиницях на позначення офлайн-формату значення 'контакт' уточнюється з погляду засобів здійснення, локації, часових параметрів, що відображають важливі його складові. Найскладніша система семантичних зв'язків спостерігається в лексемах, що позначають змішані формати навчання. У них значення контакту поєднує семи 'прямий контакт' і 'відсутність прямого контакту', які, в свою чергу, отримують локальні, часові та кількісні характеристики. Більш розгалужена система семантичних взаємозв'язків у лексемах на позначення дистанційних і комбінованих форматів пояснюється комплексністю цих понять, які включають у себе нові умови (спосіб, місце, час, кількість учасників тощо) організації навчального процесу, нові навчальні платформи, що потребують деталізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Akut K. Morphological Analysis of the Neologisms during the COVID-19 Pandemic. *International Journal of English Language Studies*. 2020. Vol. 2. Iss. 3. P. 1-7. URL: https://www.researchgate.net/publication/349854023_Morphological_Analysis_of_the_Neologisms_during_the_COVID-19_Pandemic (дата звернення: 22. 12. 2021).
2. Reintjes Ch., Porsch R., Grit im Brahm (Hrsg.). Das Bildungssystem in Zeiten der Krise Empirische Befunde, Konsequenzen und Potenziale für das Lehren und Lernen. Münster: Waxmann Verlag, 2021. 314 S.
3. Neologismenwörterbuch. Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie. URL: <https://www.ovid.de/docs/neo/listen/corona.jsp>.
4. Balnat V. Unter Beobachtung: Corona-Wortschatz im Deutschen und Französischen. *Nouveaux Cahiers d'Allemand*. 2020. 38 (2). S. 139-159. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02931171/document> (дата звернення: 27.12. 2021).
5. Kovbasyuk L. Coronapandemie-Wortschatz im Gegenwartsdeutschen und Gegenwartsukrainischen. *Studies about Languages / Kalby studijos*. 2021. No. 38. P. 81-98. DOI: 10.5755/j01.sal.1.38.27575.
6. Кобзар О.І. Особливості запозичень з англійської в німецькому глосарії часу пандемії COVID-19. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. Том 4. Вип. 335. С. 59-66. DOI: 10.12958/2227-2844-2020-4(335)-59-66.
7. Roth E. Meaning through Context – The Case of Discourse Neologisms: A Lexicological Approach to the Semiotic Nature and Function of Discourse Neologisms as an Extension to the Lexicographical Approach of Discourse Glossaries for COVID-19. Diss. Doctor of Philosophy in German. Berkeley, 2020. 112 p. URL: https://digitalassets.lib.berkeley.edu/etd/ucb/text/Roth_berkeley_0028E_20146.pdf

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.18>

ДИСКУРС: ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ НА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ

DISCOURSE: SCIENTIFIC VIEWS OF DEFINITION AND SUBJECT

Прима В.В.,

orcid.org/0000-0001-7331-9950

кандидат філологічних наук (германські мови),

доцент кафедри іноземної філології та перекладу

Київського національного торговельно-економічного університету

У статті досліджується та аналізується визначення терміна дискурс та предмет його вивчення як найважливішої категорії комунікації. Розглядаються різні погляди науковців, більшою мірою закордонних, так як вітчизняні науковці вивчають дискурс відносно невеликий проміжок часу.

Наша стаття докладно розглядає еволюцію терміну «дискурс», аналізує основні проблеми даного поняття, яке протягом тривалого часу залишається в центрі уваги сучасних наукових дискусій. Ми зробили значний акцент на докладній характеристиці дискурсу, основних підходах щодо трактування його в лінгвістичних дослідженнях. Розглянули найвідоміші основні думки та визначення наукового дискурсу в сучасній лінгвістиці. Акцентували увагу на тому, що поняття науковий дискурс всебічно трактується як складне явище, яке включає учасників комунікації, ситуації спілкування і сам текст. Зробили висновок, що дискурс – це абстрактний інваріантний опис структурно-семантичних ознак, які реалізуються в конкретних текстах.

Мовознавці трактують поняття дискурсу як складне комплексне комунікативне явище, що охоплює мовця і адресанта повідомлення, процес власне утворення мовлення, екстралінгвальні фактори комунікації, соціальний та культурний фон.

Вчені висувають різні фактори для визначення дискурсу: ступінь формальності спілкування, модель спілкування, середовище спілкування, тематика спілкування, сфери людської діяльності. Всі фактори є взаємодоповнюваними. Отже, класифікація є неповною і вимагає подальших розробок. Вочевидь, динамічність та відкритість самого дискурсу сприяє нових його видів, а відповідно – й появи нових класифікацій та досліджень.

Величезна кількість підходів, поглядів ат значень щодо опису природи походження та трактування даних термінів, зайвий раз доводить правильність думки, що для нормального їх функціонування, достовірного оперування ними у різних сферах нема видимих об'єктивних обмежень. Літературна сфера активно оперує даними поняттями через їх багатогранний характер. Внаслідок цього у наукових студіях розглядаються питання художнього концепту, художнього дискурсу, які завжди є і будуть відкритими для кола дослідників, не вичерпуючи водночас своєї актуальності.

Підсумовуючи нашу роботу можна зробити висновок, що чіткого визначення поняття «дискурс», незважаючи на всі дослідження й трактування, досі не існує. А через щоденне розширення діапазону його пояснень та тверджень, ми можемо віднести це поняття до лінгвістичних універсалій. У перспективі це поняття можна розглядати з точки зору різних сфер діяльності, зокрема туристичної.

Ключові слова: дискурс, предмет вивчення, лінгвістика, текст, спілкування.

The article traces the origin and meaning of the term discourse as one of the most important categories of communication. It investigates and analyzes the definition of the term discourse and the subject of its study as the most important category of communication. Different scholars' views are considered, as domestic scholars study discourse for a relatively short period of time.

The article is devoted to the evolution of the term "discourse", which analyzes the main problems of this concept, which remains the focus of modern scientific discussions. Emphasis is placed on the characteristics of discourse, approaches to its interpretation in linguistic research. The most famous definitions of scientific discourse in modern linguistics are considered. The article shows the fact that the concept of scientific discourse is interpreted as a complex phenomenon that consists of participants in communication, communication situations and the text itself. The conclusion is that discourse is an abstract invariant description of structural and semantic features that are realized in specific texts.

Linguists interpret the concept of discourse as a complex communicative phenomenon that includes the speaker and the addressee of the message, the process of proper formation of speech, extralingual factors of communication, social and cultural background.

Scientists put forward various factors to determine the discourse: the degree of formality of communication, communication model, communication environment, topics of communication are as of human activity. All factors are complementary. Therefore, the classification is incomplete and requires further development. Obviously, the dynamism and openness of the discourse itself contributes to its new types, and consequently – the emergence of new classifications and research.

The variety of meanings, approaches, views on the interpretation of the nature of these terms once again confirms the view that for their functioning, operation in various fields, there are no objective restrictions. Polyparadigmatic nature has led to the active use of these terms in the field of literature, as a result of which scientific studies address issues of artistic concept, artistic discourse, which will always be open to researchers, while not exhausting its relevance.

Summing up our work, we can conclude that a clear definition of the concept of "discourse", despite all the research and interpretation, still does not exist. And due to the daily expansion of the range of his explanations and statements, we can attribute this concept to the linguistic universals. In the long run, this concept can be considered in terms of various areas of activity, including tourism.

Key words: discourse, scientific subject, communication, linguistics, text, communication.

Постановка проблеми. Лінгвістична наука зазнає активного розвитку останнім часом. Мовознавці та науковці світу все частіше звертаються до вивчення структур та функцій мови, обговорення впливу різних чинників на її розвиток та характерні особливості.

На сьогоднішній день поняття дискурсу є одним з найвагоміших понять лінгвістики, яке досліджується в рамках прагмалінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвістики тексту та інших галузях. Крім того, власне поняття «дискурс» можна вважати одним з центральних у лінгвістиці, адже воно не є тільки теоретичним. У цьому досить складному комунікативному явищі, поєднує екстралінгвістичні фактори та елементи особистісного сприйняття. Поруч з цим не існує єдиного загальнозживаного визначення цього поняття, комплексного підходу до цього явища, адже різні науковці пропонують свої трактування поняття «дискурсу, що обумовлює актуальність дослідження.

Дискурс – поняття складне й багатогранне. Цим поняттям називають як мовну практику, так і соціальну реальність. Беручи до уваги всю символічну функцію мови, дискурс, зокрема туристичний, досліджують лінгвісти й психологи, філософи та культурологи, семіотики й історики. Та незважаючи на це саме лінгвістичній науці бракує наукових праць, присвячених цій темі, – як саме туристичний дискурс можуть аналізувати лінгвісти, залишається мало розкритим у вітчизняній науці.

Дискурс-аналіз зарекомендував себе як основний метод дослідження лінгвістичної науки.

Офіційно його почали розробляти в середині ХХ ст., і позначав він спосіб досліджувати мовленнєву практику, систему знаків і символів, наділених специфічним значенням. Саме це, як вважалося, здатне впливати на свідомість і поведінку суспільств, яка існує в темпоральних і просторових межах. Тен ван Дейк писав, що, хоча дискурс-аналіз і є поширеним у всіх гуманітарних і соціальних науках, сам він не є методом, а, швидше, сферою наукової практики, міждисциплінарним проектом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблемами функціонування дискурсу займаються такі вчені: Ф. Бацевич (дискурс як процес і категорія комунікації, основні типи дискурсів), К. Серажим (дискурс як соціолінгвістичне явище комунікативного середовища загалом і політичний дискурс як феномен сучасного інформаційного простору України), А. Єрмоленко (дискурс як основа і форма націоналізованого життєвого світу), Г. Почепцов (типологія дискурсів), А. Токарська (правовий дискурс) та ін. Серед зарубіжних учених окреслену проблему вивчають: Т.А. ван Дейк, М. Вебер, Ю. Габермас, Й. Стернін, Г. Солганик, Дж. Фіске, Р. Водак, Р. Ходж, Л. Дж. Філіпс, М. Йоргенсен та ін. Питання вивчення дискурсу впевнено тримає провідну роль в сучасній комунікативній лінгвістиці.

Постановка завдання. Як зазначалось нами вище, не існує чіткого і загальноприйнятого визначення поняття «дискурс», котре охоплює усі випадки його вживання. Саме тому науковці не можуть прийти до єдиного загальноприйнятого

трактування поняття «дискурс», що досліджується в багатьох сучасних лінгвістичних працях. Вивчення дискурсу як мовного феномену дало змогу поєднати такі поняття як текст, мовлення, мова, психологія, культурологія та соціологія в єдину систему когнітивного сприйняття. Слід зазначити, що зараз вже чітко відпрацьована і вибудована дослідниками теорія дискурсу як основного лінгвістичного поняття, окреслені та встановлені межі таких понять як «текст», «мовлення» та «дискурс». Але все ж вони потребують подальшого комплексного вивчення та дослідження.

Виклад основного матеріалу. Дослідження лінгвістичного дискурсу важливо й актуально не лише з науково обумовлених аспектів, а і з суто прикладних мотивів. Роботи в даному напрямку важливі перш за все для того, щоби виявляти та описати специфічні ознаки розвитку конкретної мовної спільноти, бо саме мова є найбільшим відображенням найтонших специфік та змін певної соціальної дійсності. Так, на сьогодні в дискурсі більшості туристичних он-лайн путівників присутні елементи, які ставлять собі за мету зацікавити, викликати бажання обов'язково відвідати певну дестинацію, що є, безсумнівно, й активним важелем у поширенні лексики, тобто світового розвитку мови. Вони стають особливо виразними під впливом розвитку туристичної індустрії та міграційних процесів, тоді як мовна толерантність не отримує належної підтримки.

Комунікативна лінгвістика оперує поняттям дискурсу як основним у сучасному його розумінні. Увесь хід розвитку лінгвістичної науки відображають її уявлення про дискурс. У першій половині ХХ століття мовознавство впродовж досить тривалого періоду було зосереджене на вивченні однієї з двох діалектично зв'язаних сторін мови – мовної системи, але, починаючи із другої половини 60-х років, у межах так званого «прагматичного повороту» в лінгвістиці [1, с. 88], центр уваги лінгвістів переноситься на інший бік цієї діалектичної єдності – мовленнєву діяльність та її продукт – дискурс, формальні характеристики якого визначив та вперше описав у 1952 році З. Херріс у статті, присвяченій аналізу мови рекламних текстів.

Суперечки, які точилися в наукових колах із приводу існування чи відсутності дискурсу, можна вважати схоластичними, оскільки дискурсу дійсно немає жодної емпіричної субстанції. Такою субстанцією є тільки мова. Проте дискурс вважається дійсним інструментом пізнання побудови мовлення, що розглядається в певних аспектах [14, с. 34].

Термін дискурс вперше з'явився більш ніж дві тисячі років тому в Римі, де цим словом називали бесіди, діалоги, мовлення вчених. Слово увійшло в сучасні європейські мови саме в цьому значенні: французьке *diskours* і англійське *diskourse* мають значення «діалог, міркування, лекція, доповідь». А вже у 50-х роках ХХ століття поняття дискурсу віднесли до терміну лінгвістики. З. Херріс один з авторів дистрибутивного методу [21] у 50-і роки минулого століття використав поняття дискурсу і аналіз дискурсу для дистрибутивного аналізу не лише окремих речень, а й текстів. Він розглядав їх у контексті супровідної соціокультурної ситуації. Дещо пізніше у французькій лінгвістичній традиції терміном дискурс позначали мову й мовлення взагалі. Згодом дискурс почали асоціювати з лінгвістикою тексту, вивчаючи закономірності формування та функціонування текстів загалом. А на початку 70-х дискурс уважали синонімом поняття функціональний стиль та, більше того, еквівалентом поняття текст (через відсутність у деяких європейських мовах слова, яке було б відповідником франко-англійського дискурсу) [11, с. 116]. Дискурс сприймали як суто «текстову» категорію через тогочасні тенденції лінгвістики: 1) намаганням вивести синтаксис за межі речення, що й було втілено, наприклад, у дослідженні синтаксису Т. А. ван Дейка [20], а також у синтаксисі тексту В. Дресслера, одного з засновників лінгвістики тексту; 2) успіхами у вивченні мовної прагматики, теорії мовленнєвих актів; 3) трактуванням мовлення як соціальної дії; 4) прагненням до інтеграції гуманітарних досліджень тощо [12, с. 208].

Дискурс (з лат. *diskursus* – міркувати) є основним предметом вивчення комунікативної лінгвістики. Німецький філософ Ю. Габермас ввів його як термін у науковий обіг, де він позначав «форму комунікації, що визначається аргументацією, форма, у якій домагання значущості, що стали проблематичними, стають темою обговорення» [6, с. 47]. На думку А. Єрмоленка, смисловий зміст мовних висловлювань разом з метою досягнення універсального консенсусу (тобто значущого для всіх, хто здатний до розумної аргументації) є основним способом діалогічно-аргументативного перевірення спірних домагань значущості стверджувальних та нормативних висловлювань [6, с. 47]. Темою для обговорення в дискурсі є смисловий зміст мовних висловлювань і нормативний зміст оцінних вимог. А кінцевою метою є власне досягнення істинної згоди між партнерами в дискурсі.

Н. Шерстюк припускає, що на даний час не існує єдиної чіткої дефініції поняття "дискурс",

яка б влучно відображала усі аспекти функціонування. Дослідниця своїми спостереженнями зумовила появу міждисциплінарного комплексу – "дискурс-аналізу". Варто зазначити, що комплекс охоплює філософське підґрунтя даного вчення, теоретичні аспекти певної проблеми, методологічну базу та прийоми щодо аналізу означеної проблеми [16, с. 50]. Поступове проникнення дискурс-аналізу в соціально-політичний простір та в гуманітарну сферу стимулює їх активний розвиток. Саме процес взаємопроникнення спричинив появу різних теорій дискурсу, як от класифікація Маріанне В. Йоргенсен та Луїзи Дж. Філліпс, дискурсна теорія Е. Лакло і Ш. Муфф тощо, на дослідженні природи яких робить акцент Н. Шерстюк [16]. Завдяки дискурсу, який є "формою соціальної практики", відбувається злагоджене функціонування всіх складових світу і його постійне вдосконалення, конструювання та впорядкування. Звертаючи увагу на лексичне значення цього терміна, а саме його первинне значення під латинськими поняттями "diskursus", "diskurre" були лексеми, що тлумачилися як "переговори", "обговорення". Така семантика означеного терміна в епоху Відродження мала дещо негативний відтінок і асоціювалася з довгим беззмістовним монологом. Саме у цей час відбувається уявлення функціонального призначення дискурсу як конструктивної бесіди, що має чітку, окреслену мету. Новітній період представляє дискурс як "систематичне, методичне, понятійне мислення, яке послідовно частинами є певним цілим і тим самим робить це ціле придатним для пізнання" [16, с. 51]. Трансформацію цього терміна у його діяхронічному аспекті простежує Н. Зяблова [7, с. 223], наголошуючи на змінах акцентів у семантиці. Так, у 60 – 70-х роках ХХ ст. під дискурсом розумілася певна мовленнєва єдність, що утворювалася шляхом поєднання послідовно розгорнутих речень. Таке трактування терміна зближувало його із поняттям "текст". Під кінець 80-х науковці пропонують розуміти під дискурсом дещо складніший механізм, «складне комунікативне явище», що забезпечує глибше розуміння певного тексту. Наприкінці ХХ століття поняття "дискурс" починає розглядатися у ширшому, міждисциплінарному контексті з урахуванням не лише текстового аспекту, а й того, хто цей текст моделює – адресата. Нинішні вчення щодо питання дискурсу відзначаються системністю досліджень: замість розгортання цілої низки варіантів щодо семантики терміна, на перший план виходить власне розуміння і пояснення механізму дії даного терміну в системі "індивід –

дискурс – суспільна свідомість". Поняття "текст" і "дискурс" значно розширилися в ХХ столітті, яке прояснило чимало відмінностей між ними. У 1952 році З. Харрісом вперше було застосовано лінгвістичне трактування дискурсу як послідовності суджень, виражень думок, відрізка тексту. Монографічне дослідження сприяло проникненню терміна "дискурс" у лінгвістичний обіг. В останні десятиріччя ХХ століття дискурсивний аналіз презентовано як науковий напрям [21]. У 1960-х роках відбулось доволі чітке розмежування цих понять, що вплинуло на подальші наукові дослідження. Такий крок зумовлений появою так званої французької школи дискурсу, представниками якої були П. Шародо, М. Пешо, П. Серіо. До слова, П. Шародо трактує поняття "текст" як утілення "наочного відображення іншого, чужого мовлення", "одичний результат процесу, який залежить від того, хто говорить, і водночас від умов, у яких відбувається комунікативний процес" [19, р. 69], проте дискурс лінгвіст розглядає як "висловлювання", "комунікативну ситуацію" [19, р. 28].

Однією з умов для створення й функціонування дискурсу є наявність сукупності тематично об'єднаних висловлювань. Н. Зяблова слушно зауважила, що будь-який дискурс є текстом, проте не кожен текст можна назвати дискурсом [7, с. 223]. Позбавлений адресата текст не вважається дискурсом, адже не передбачає комунікативної взаємодії. Дослідниця проводить чіткі розмежування щодо кореляції обох понять: – дискурс – прагматичний, натомість текст – суто лінгвістична категорія; – дискурс – процесуальне поняття, текст – готовий продукт, він статичний; – текст – абстрактна конструкція, дискурс – його актуалізація [7, с. 223].

Теорія дискурсу, як прагматизованої форми тексту, бере свій початок у концепції Е. Бенвеніста, який розмежовував план дискурсу (discourse) – мовлення, яке привласнюється людиною, яка говорить, і план оповідання (recit). Дискурс Е. Бенвеніст розуміє як «усіляке висловлювання, що зумовлює наявність співрозмовників: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [3, с. 276–279].

Не існує єдиного теоретичного визначення терміна дискурс. Це пов'язано з багатогранністю його змісту й форм. Сфера вживання цієї термінологічної одиниці дуже широка: лінгвістика, теорія комунікації, семіотика, логіка, філософія, а також психолінгвістика, соціолінгвістика та інші. Незважаючи на те, у межах якої науки

проводиться дослідження, об'єднувальним початком для всіх сфер вживання є поняття дискурсу. У зв'язку із цим, К. Серажим робить висновок, що дискурс є багатозначним терміном [12, с. 7]. Крім того, можна простежити використання дискурсу як у горизонтальному напрямку (у різних науках), так і у вертикальному, тобто на різних рівнях конкретної науки, а саме лінгвістики. Із різноманітністю використання терміна дискурс пов'язане й «розуміння дискурсу як ідеологічно наповненого тексту. У цьому випадку ідеологія розуміється не тільки як політична спрямованість висловлювань, а будь-яке насаджування поглядів, чи то любов до тварин, чи відданість певній релігії» [5; 132–136].

Домінік Мангено подає такі значення лексеми дискурс:

1) еквівалент власне поняття мовлення, тобто будь-яке конкретне висловлювання;

2) одиниця, яка за розміром перевершує фразу, висловлювання в широкому сенсі; те, що є предметом дослідження граматики тексту;

3) те, що називають впливом висловлювання на адресата (несе завершену думку);

4) бесіда, яка розглядається як основний тип висловлювання, комунікації;

5) мовлення, яке присвоюється мовцем, на протигагу розповіді, яка розгортається без експліцитної участі суб'єкта висловлювання; [8]

6) у протиставленні мова й дискурс;

7) система обмежень, які накладаються на необмежену кількість висловлювань з огляду на конкретну соціальну або ідеологічну позицію мовця;

8) за традицією аналіз дискурсу визначає свій предмет дослідження, розмежовуючи висловлювання й дискурс, де висловлювання – це послідовність фраз між двома семантичними пробілами; дискурс – це висловлювання, що розглядається з позицій дискурсивного механізму, який ним керує [1, с. 90].

Комунікативна філософія, один з найвпливовіших напрямів у сучасній західній філософії, вважає, що і кожному міжособистісному процесі спілкування, за умови відсутності іншого інтересу, крім критики й обґрунтування, і визначається дискурс. Співрозмовники під час спілкування проявляють себе як власники лише їм притаманних психологічних, соціальних, пізнавальних якостей, а сам процес спілкування відбувається в певному конкретному часі та просторі. Дискурс – це не стратегічна дія, якій притаманний принцип «волі до влади», а основа толерантності, взаємного порозуміння, підґрунтям якого є «воля до взаємності» [6, с. 48]. Відповідно, дискурс не

є протилежним життєвому світові, а є його основою й водночас формою раціоналізованого життєвого світу. Він обґрунтовує й утворює суспільні моральні правила та норми.

Данські дослідники комунікації пояснюють дискурс як спосіб уявлення світу або якогось його аспекту. А дискурсивну практику розглядають як один з вимірів або моментів соціальної практики в діалектичному зв'язку з іншими моментами соціальної практики [13; с. 39, 10; с.235]. Це означає, що деякі аспекти соціального світу функціонують за законами іншої логіки, ніж логіка дискурсу й повинні вивчатися іншими методами.

На думку деяких українських дослідників, дискурс – це єдність мовленнєвої практики (діалогу, полілогу, інтеракції (взаємодії) між його учасниками) і контексту (середовища, місця, топосу) її розгортання, зустрічі й взаємодії його учасників – членів якогось мовного (фахового, ідеологічного, творчого, конфесійного тощо) співтовариства. Виходячи із цього, «в рамках дискурс-аналізу будь-який дискурс – це водночас і лінгвістичний, і соціокультурний феномен. Такий дискурс виникає та еволюціонує в соціумі, культурі, життєвому світі людини; він здатний не тільки відчувати на собі вплив соціо-культурного середовища, а й справляти на нього зворотний активний вплив. Цей вплив дискурсу на соціум може бути і позитивним, і негативним, і навіть згубним для самого соціуму» [10, с. 26].

Висновки. Аналізуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що у сучасній науці дискурс трактується як складне явище, що включає учасників комунікації, ситуації спілкування і сам текст. Іншими словами, дискурс – це абстрактний інваріантний опис структурно-семантичних ознак, що реалізуються в конкретних текстах. Можемо дійти такого висновку: не зважаючи на те, що теорія дискурсу вже досить тривалий час опрацьовується і досліджується вченими-лінгвістами, загально визнаного підходу та універсального визначення поняття «дискурс» ще досі не існує. Це поняття можна розглядати з точки зору різноманітних аспектів: як комунікативного процесу, як тексту, як системи, як комунікативної події [4, с. 65-70].

Розмаїття значень, підходів, поглядів щодо трактування природи цих термінів вкотре підтверджує думку, що для їхнього функціонування, оперування ними у різних сферах не існує якихось об'єктних обмежень. 26 Поліпарадигмальний характер призвів до активного оперування цими термінами у літературознавчій сфері, внаслідок чого у наукових студіях розглядаються питання

художнього концепту, художнього дискурсу, які завжди будуть відкритими для кола дослідників, не вичерпуючи водночас своєї актуальності.

Підсумовуючи нашу роботу можна зробити висновок, що чіткого визначення поняття «дискурс», незважаючи на всі дослідження й трак-

тування, досі не існує. А через щоденне розширення діапазону його пояснень та тверджень, ми можемо віднести це поняття до лінгвістичних універсалій. У перспективі це поняття можна розглядати з точки зору різних сфер діяльності, зокрема туристичної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 280 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : Академія, 2004. 344 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист; [пер. с фр.] М.: Прогрес, 1975. 447 с.
4. Висоцька О. Науковий дискурс у сучасних лінгвістичних дослідженнях. «Молодий вчений». 2018. № 8 (60). С. 65-70
5. Вінницька О. В. Фонема структурного англомовного газетного інформаційного повідомлення як фактор формування його прагматики. Новітня філологія. 2005. № 2 (22). С. 132–136.
6. Ермоленко А. М. Комунікативна практична філософія : підручник. К. : Лібра, 1999. 488 с.
7. Зяблова Н. Дискурс и его отличие от текста. "Young Scientist". April, 2012. Philology. С. 223 – 226.
8. Кость С. Семантико-теоретичний аналіз функціонування терміна дискурс. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» 2010. № 675. С. 121–124.
9. Лівницька І. Науковий дискурс: рівні та особливості аналізу. Наукові записки. Серія: філол. науки. Вип. 96(1). 2011. С. 381 – 385.
10. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. Сучасний науковий дискурс : Оновлення методологічної культури. К., 2000. 304 с.
11. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. вид. 3 доп. і поліпш. К. : ЦУЛ, 2002. 284 с.
12. Серажим К. Еволюція поглядів на дискурс. Актуальні проблеми журналістики: зб. наук. праць. Ужгород, 2001. 490 с.
13. Филипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод, [пер. с англ.]. Х. : Из-во гуманитарный Центр, 2004. 336 с.
14. Чернейко Л. О. Термин «дискурс» : поиски означаемого. Вестник Моск. ун-та. 2006. Сер. 10. Журналистика. № 2. С. 34–41.
15. Шевченко І.С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків : Константа, 2005. С. 9-20.
16. Шерстюк Н. Дискурс: від становлення поняття до соціально- конструціоністських теорій дискурс-аналізу. Нова парадигма. Філософія. 2013 Вип. 114. С. 50 – 58.
17. Beaugrande, R.D. (1991). Linguistic Theory: The Discourse of Fundamental Works (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315846361>
18. Bizzell P. Hybrid Academic Discourses: What, Why, How / P. Bizzell // Composition Studies. 27. 1999. P. 7-21. (дата звернення: 12.03.2022).
19. Charaudeau P. Langage et discours. P.: Hachette, 1983. 176 p.
20. T.A. van Dijk. Strategies of Discourse Comprehension. New York : Academic Press, 1983. 389 p. [https://www.scirp.org/\(S\(351jmbntvnsjt1aadkpozje\)\)/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1487970](https://www.scirp.org/(S(351jmbntvnsjt1aadkpozje))/reference/ReferencesPapers.aspx?ReferenceID=1487970) (дата звернення: 12.03.2022).
21. Harris Z. Discourse analysis. Lanfuage. 1952. Vol. 28. № 1. P. 1-30; 474-494
22. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford /D. Schiffrin. Cambridge, Mass.: Basil Blackwell, 1994. 195 p.

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ВИЯВУ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

PECULIARITIES OF INTERCULTURAL ENGLISH COMMUNICATION AS A MANIFESTATION OF LANGUAGE COMPETENCE

Рибіна Н.В.,

orcid.org/0000-0001-6260-9039

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету*

Кошіль Н.Є.,

orcid.org/0000-0003-2539-3122

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету*

Гирила О.С.,

orcid.org/0000-0002-6645-4959

*викладач кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету*

Стаття присвячена вивченню особливостей міжкультурної комунікації англійською мовою як ознаки прояву мовної компетентності сучасної людини. Автори відзначили, що процес міжкультурної комунікації є власне окремою формою діяльності, котра передбачає знання іноземних мов, матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, моральних цінностей світоглядних уявлень, та загалом визначає модель поведінки комунікативних партнерів.

У роботі було визначено, що англійська мова є основною мовою-посередником для спілкування представників різних мовних спільнот, а отже, мовою міжкультурної комунікації. Взаємодія членів соціуму в процесі міжкультурної комунікації передбачає не тільки інформаційний обмін в різних її сферах, а й міжособистісне спілкування, характер якого визначається комунікативними інтенціями партнерів і стратегіями їх досягнення, детермінованими соціопсихологічними і культурологічними особливостями відповідних соціумів. Авторами було запропоновано типологію комунікативної взаємодії, а також провідні і периферійні вербальні і невербальні засоби в процесі актуалізації цієї взаємодії. Водночас у доробку наголошується на ролі засобів невербального спілкування, які зазвичай важко прямо перекласти чи розтлумачити, що призводить до непорозуміння та невдач у міжкультурному спілкуванні. Стверджується, що саме невербальний контекст становить тло для кодування та декодування вербальних повідомлень. Зазначається, що при декодуванні одержувач повідомлення в силу іншого життєвого досвіду, соціального становища та інших причин може приписати символам, використаним у повідомленні, інше значення, ніж відправник, і тому зрозуміти послання не так, як хотів відправник.

Дослідження визначило, що успішна міжкультурна комунікація передбачає поряд з володінням іноземною мовою загалом та англійською зокрема, вмінням адекватно інтерпретувати комунікативну поведінку представника іносоціуму і готовність учасників спілкування до сприйняття іншої форми комунікативної поведінки, розуміння її відмінностей та варіювання від культури до культури

Ключові слова: міжкультурна комунікація, мовна компетентність, вербальна і невербальна комунікація, аспекти комунікації, міжкультурна і соціальна взаємодія.

The article concerns the study of the peculiarities of intercultural communication in English as a sign of manifestation of language competence for a human being. The authors have noted that the process of intercultural communication is a separate form of activity that involves knowledge of foreign languages, material and spiritual culture of other people, religion, moral values of worldviews, and generally determines the behavior of communicative partners.

The work has determined that English is the main mediating language for communication between representatives of different language communities, and therefore the language of intercultural communication. The interaction of members in the society in the process of intercultural communication involves not only information exchange in its various fields, but also interpersonal communication, the nature of which is determined by the communicative intentions of partners and strategies to achieve them, determined by sociopsychological and cultural features of societies. The authors have proposed a typology of communicative interaction, as well as leading and peripheral verbal and nonverbal means in the process of actualization of this interaction. Meanwhile, the work emphasizes the role of non-verbal means of communication, which are usually difficult to directly translate or interpret, which leads to misunderstandings and failures in intercultural communication. It is argued that it is the nonverbal context that is the background for encoding and decoding verbal messages.

The study has found that successful intercultural communication involves, in addition to foreign language proficiency in general and English in particular, the ability to adequately interpret the communicative behavior of a representative of a foreign society and the willingness of participants to perceive other forms of communicative behavior, understanding its differences and variation of cultures.

Key words: intercultural communication, language competence, verbal and nonverbal means of communication, aspects of communication, intercultural and social interaction.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі розвитку людства неможливо існування без обміну знаннями, ідеями, враженнями, думками, емоціями тощо між людьми з різних культур, тобто міжкультурної комунікації. Незаперечним є той факт, що міжкультурна комунікація – це складне, комплексне явище, яке включає різноманітні напрямки і форми спілкування між окремими індивідами, групами, державами, які належать до різних культур [1, с.5]. Процес міжкультурної комунікації є власне окремою формою діяльності, котра передбачає знання іноземних мов, матеріальної і духовної культури іншого народу, релігії, моральних цінностей світоглядних уявлень, та загалом визначає модель поведінки комунікативних партнерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, що виникають в процесі міжкультурної комунікації, тривалий час вивчали та продовжують опрацьовувати національні та зарубіжні вчені, зокрема, такі українські науковці як Н.М. Василюшина, Т.С. Скирда, Н.В. Свентицька, Л.Ф. Клименко, Л.А. Гончаренко, Т.А. Асламова, І.С. Бахов та інші, а також доробки зарубіжних дослідників Дж.Н. Мартіна й Т.К. Накаяму, С. Тінг-Тумі та Л. Чанг, Дж. Ньюліпа, К. Сорельс та інших.

Постановка завдання. Питання мови й культури останнім часом стало одним із пріоритетних напрямів у розвитку не лише науки про мову, а й гуманітарних наук загалом. Визнання місця англійської мови у міжкультурній комунікації як прояву мовної компетентності сучасної людини можна поставити під сумнів, саме це доводить необхідність проведення дослідження у цій галузі з метою аналізу провідних і периферійних ознак англомовної комунікації у міжкультурному спілкуванні.

Виклад основного матеріалу. У минулому столітті велика кількість теоретиків та практиків висували припущення, що у 21 столітті можлива поява нового лінгвістичного феномену – так званої «міжнародної англійської мови», що втілить у собі риси всіх національних варіантів англійської мови, чому сприяє зростаюче вживання англійської мови в таких сферах, як ЗМІ, реклама, кіноіндустрія, поп-музика, туризм, міжнародний бізнес, міжнародна безпека (створення уніфікованих мовних систем *Seaspeak*, *Emergency Speak*, *Airspeak*), освіта, міжнародні комунікації [8]. Також особлива роль належить англійській мові на міжнародних конференціях, симпозіумах чи нарадах, адже вона є мовою міжнародної комунікації, загальним *lingua franca*, мовою-посе-

редником для спілкування представників різних мовних спільнот, мовою міжкультурної комунікації. Наше сьогодні підтверджує, що це поступово стає реальністю, оскільки один мільярд, тобто 20% всього світового населення, говорить англійською мовою. Понад 75% міжнародного листування (листи, електронна пошта) та 90% інформації на сайтах Інтернету представлено англійською мовою [8]. Англійська мова активно використовується у рекламі. Як стверджує Д. Кристал (*D. Crystal*), англійська стала мовою світового спілкування в галузі бізнес-комунікації, оскільки ця мова спростила обмін повідомленнями між числом комунікантів по всьому світу, що постійно зростає [6, с. 158]. Варто зазначити, що в англомовних країнах у компаніях все більш популярним стає навчання співробітників лінгвістичним особливостям комунікації з іноземними партнерами з метою підвищення ефективності бізнес-контактів.

Говорячи про особливу роль, яку відіграє англійська мова у міжнародній бізнес-комунікації, слід згадати, що англійська оголошена офіційною мовою міжнародних та міжнаціональних корпорацій. Близько 50% компаній у Європі спілкуються між собою англійською мовою. Як приклад, компанія *Philips* є голландською міжнародною компанією, в якій як мову спілкування була обрана англійська мова, а не голландська, тому що в компанії працює порівняно небагато голландців [8]. Подібна ситуація спостерігається і у німецькій компанії *Porsche*, де керівники віддали перевагу англійській, незважаючи на те, що в компанії працює багато німців і також на те, що німецька сама по собі також є мовою світового спілкування. Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні англійська мова стала дійсно світовою мовою міжкультурної комунікації, жодна зустріч на міжнародному рівні не проходить без участі англійської мови, що говорить про її особливу роль як мови міжкультурної комунікації.

Взаємодія членів соціуму передбачає не тільки інформаційний обмін в різних сферах комунікації, а й міжособистісне спілкування, характер якого визначається комунікативними інтенціями партнерів і стратегіями їх досягнення, детермінованими соціопсихологічними і культурологічними особливостями відповідних соціумів. Успішна міжкультурна комунікація передбачає поряд з володінням іноземною мовою загалом та англійською зокрема, вмінням адекватно інтерпретувати комунікативну поведінку представника іносоціуму і готовність учасників спілкування до сприйняття іншої форми комунікативної

поведінки, розуміння її відмінностей та варіювання від культури до культури [2].

Мова як засіб комунікації є найпродуктивнішим інструментом людського порозуміння. У той же час мова не є єдиним інструментом людського спілкування. Якщо люди взаємодіють іншими, немовними засобами, то до такої взаємодії використовують термін «невербальна комунікація». Вона є найважливішим регулятором контексту спілкування. Загальновідомим є той факт, що невербальне спілкування, як і сама мова, має форму та функції, тому важко навчитись правильно використовувати мову тіла іншої країни. Водночас засоби невербального спілкування зазвичай важко прямо перекласти чи розтлумачити, що призводить до непорозуміння та невдач у міжкультурному спілкуванні. Саме невербальний контекст становить тло для кодування та декодування вербальних повідомлень. На етапах кодування, передачі та декодування інформації можливі перешкоди. При кодуванні перешкоди виникають через обмежену кількість символів, неточності в самому повідомленні. Під час його передачі перешкоди носять переважно технічний характер (погана чутність, видимість тощо.). При декодуванні одержувач повідомлення в силу іншого життєвого досвіду, соціального становища та інших причин може приписати символам, використаним у повідомленні, інше значення, ніж відправник, і тому зрозуміти послання не так, як хотів відправник.

Доцільно зазначити, що комунікацію можна розглядати як форму діяльності, що здійснюється людьми, яка проявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаємопереживанні і взаєморозумінні партнерів. Комунікація може вирішувати такі завдання, як обмін інформацією, вираз відношення людей один до одного, взаємний вплив і т.д. Така багатofункціональність спілкування дозволяє нам визнати слушною думку Р. Гацаєвої про виділення таких аспекти комунікації:

1. інформаційний, при якому спілкування розглядається як відмінна комунікація, що здійснює обмін інформацією між комунікантами;

2. інтерактивний, де спілкування аналізується як взаємодія індивідів у процесі їхньої кооперації;

3. гносеологічний, коли людина постає як суб'єкт та об'єкт соціокультурного пізнання.

4. аксеологічний, що передбачає вивчення спілкування як процесу обміну цінностями;

5. нормативний, який виявляє місце та роль спілкування в процесі коректного регулювання поведінки індивідів, а також процес передачі та закріплення стереотипів поведінки;

6. семіотичний, у якому спілкування виступає як специфічна знакова система і як посередник у функціонуванні різних знакових систем;

7. практичний, де процес спілкування розглядається як обмін результатами діяльності, здібностями, вміннями та навичками [2].

Варто зазначити, що виявлення перелічених аспектів комунікативного акта відбувається за допомогою як вербальних, так і невербальних засобів.

Ці засоби завдяки своїй ситуативній варіативності здатні передати в процесі міжкультурної комунікації не тільки текст самого повідомлення англійською мовою, а й інформацію про його відправника. Лінгвістична спільність комунікаторів є важливим, але необов'язковим способом міжкультурної взаємодії. Мова виступає посередником різних соціокультурних систем і транслятором їх специфіки. Поняття «міжкультурна комунікація», що виражає сенс діяльності людей, що функціонують у певній ситуації, ширше поняття міжмовної комунікації: одного із засобів спілкування.

Загальновідомим є факт, що теорія комунікації безпосередньо пов'язана з теорією мовних (комунікативних) актів. Теорії комунікативних актів передувала ідея множинності функцій мови та її взаємодії з життям, заснована австрійським філософом та логіком Людвігом Вітгенштейном. Він висунув програму побудови штучної мови, основою якої є мова математичної логіки. У середині 50-х років англійський філософ Джон Остін заклав основи лінгвістичної філософії. Успішна міжкультурна і соціальна взаємодія є проявом адекватної комунікативної поведінки в процесі взаємопізнання, взаєморозуміння, встановлення взаємовідносин і, отже, передбачає поряд з досить високим рівнем володіння іноземною (англійською) мовою, вміння адекватно інтерпретувати і розуміти соціокультурне різноманіття партнерів з комунікації. У комунікативному процесі відбувається не простий рух інформації, але як мінімум активний обмін нею. Як наслідок у соціокультурній комунікації слід враховувати не тільки культурні та соціальні, але й особистісні особливості комунікантів, їх життєвий досвід, соціальні установки, обставини, оскільки саме від цих факторів залежить сприйняття. Комунікативна взаємодія можна класифікувати з різних підстав: з точки зору особливостей психічного відображення (інтелектуальне, емоційне, образне, асоціативне); з погляду зосередження інтересів сторін (протиборство, компроміс, співробітництво, догляд, нейтралітет); за кількістю, характером і ступенем залученості суб'єктів до процесу взаємодії (монолог, діалог, полілог);

щодо організаційних форм комунікативного впливу (ділова бесіда, нарада, прес-конференція тощо); за допомогою комунікації: мовленнєве (вербальне) і немовлене (невербальне). Невербальні засоби спілкування діляться на оптико-кінетичні (жести, міміка, пантоміміка); паралінгвістичні (якість голосу, його діапазон, тональність); екстралінгвістичні (паузи, плач, сміх); просторово-часові (взаєморозташування партнерів, тимчасові затримки початку спілкування та ін.) [2].

Комунікація як процес взаємного впливу один на одного суб'єктів (комунікантів) є найважливішою частиною соціальної культури спілкування. Стратегію та тактику спілкування визначає соціокультурна комунікація. Соціокультурна взаємодія ефективна за двох умов: коли транзакції носять "додатковий" характер, тобто збігаються; при адекватному розумінні ситуації та адекватному стилі дії в ній. Основними характерологічними особливостями соціокультурної комунікації є: комунікативна зацікавленість, що виражається у потребі спілкування та реалізації цілей, задумів «мовця»; мотивація та стимулювання комунікативної соціокультурної взаємодії; резонансний вплив соціокультурної інформації, що виявляється у правильній соціокультурній та просторовій організації соціокультурної взаємодії; комунікативна адаптація суб'єктів соціокультурної взаємодії, що полягає в правильному сприйнятті та розумінні апперцепційної бази суб'єктів соціокультурної взаємодії; стратегія соціокультурної взаємодії, яка ґрунтується на принципах і нормах комунікативної культури, що дозволяє досягти максимальної ефективності комунікативного впливу. Соціокультурна комунікація постає у вигляді процесу здійснення певного типу взаємопов'язаних дій з формування та використання ресурсів комунікативної особистості для досягнення нею своїх цілей. Набуття комунікативної компетенції є необхідною умовою міжкультур-

ного обміну, основою інтеграційних процесів сучасності, складовою та завданням культурологічної освіти.

Важливе значення набувають у зв'язку з цим досягнення соціального консенсусу між агентами міжкультурного обміну, знання і дотримання існуючих конвенційних норм. Одним з найважливіших факторів, що визначають успішність комунікативних процесів у сфері міжкультурних контактів є розуміння та прийняття способу мислення, що відображає менталітет нації і включає три основні компоненти: знання, відносини, поведінку. Процес комунікації включений у складніше явище – спілкування, тому важливо у цій площині спілкування побачити його зміст. А зміст власне полягає у тому, що у процесі комунікації здійснюється взаємовплив людей один на одного. Щоб повністю описати цей процес взаємовпливу, недостатньо знати лише структуру комунікативного акту, необхідно ще проаналізувати і мотиви тих, хто бере участь у процесі міжкультурної комунікації, їх цілі, установки та ін.

Висновки. Таким чином, зважаючи на той факт, що один мільярд населення нашої планети, тобто 20% всього світового населення, говорить англійською мовою, і 90% інформації на сайтах Інтернету також представлено цією мовою міжкультурна комунікація англійською мовою є ознакою мовної компетентності освіченої людини. Взаємодія членів соціуму передбачає не тільки інформаційний обмін в різних сферах комунікації, а й міжособистісне спілкування, характер якого визначається комунікативними інтенціями партнерів і стратегіями їх досягнення, детермінованими соціопсихологічними і культурологічними особливостями відповідних соціумів. Стратегія та тактика успішного спілкування визначена соціокультурною комунікацією, ефективність якої виявляється при адекватному розумінні ситуації та адекватному стилі спілкування у ній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василишина Н. М., Скирда Т.С. "Переклад як міжкультурна комунікація: англійська ↔ українська мови. Практикум для студентів денної форми навчання галузі знань 0302 «Міжнародні відносини». Київ: PRINT LINE, 2020. 176 с.
2. Гацаева Р.С.-А. Основные аспекты межкультурной коммуникации. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Qk6pJlz4NEgJ:https://doi.org/10.18411/lj-12-2018-78+&cd=19&hl=uk&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 28.03.2022)
3. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: ЦУЛ, 2012. 288 с.
4. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Київ: Ваклер, 2001. 656 с.
5. Bolten J. Interkulturelle Kommunikation. Texte und Übungen zum interkulturellen Handeln. Sternenfels: Wissenschaft und Praktik, 2018. 396 s.
6. Crystal, D. English as a Global Language. Second edition. Cambridge University Press, 2003. 212 p.
7. Olha Tsaryk, Nataliia Rybina, Nataliia Koshil, Olha Hyryla Professional development training of the interpreters under the effective intercultural communication. *Mountain School of Ukrainian Carpaty*. № 24 (2021). P.24-27
8. Tormosheva V. Intercultural and International Communication in a Business Context. *Международный научно-практический (электронный) журнал InterCultur@I-Net*, ВФ НГЛУ, 2009. URL: <http://www.my-luni.ru/journal/courses/191/> (дата звернення: 20.03.2022)

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR TEACHING BACHELORS OF FOREIGN PHILOLOGY IN THE INFORMATION-EDUCATIONAL ENVIRONMENT AT HEI

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ НАВЧАННЯ БАКАЛАВРІВ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ У ВНЗ

Rogulska O.O.,

orcid.org/0000-0001-5603-0274

Doctor of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages Education and Intercultural Communication
Khmelnitskyi National University*

Tarasova O.V.,

orcid.org/0000-0001-8574-6466

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor at the Department of Germanic Languages and Translation Studies
Khmelnitskyi National University*

Roskvas I.A.,

orcid.org/0000-0002-8211-1841

Candidate of Pedagogical Sciences,

Department of Foreign Languages

Khmelnitskyi National University

The research purpose is to determine, theoretically substantiate and experimentally verify the organizational and pedagogical conditions for teaching Bachelors of Foreign Philology in the information-educational environment at higher educational institutions. To achieve the purpose the following methods have been used: theoretical (a comprehensive analysis of philosophical, psychological, pedagogical and methodological literature; theoretical and critical analysis of official documents of Ministry of Education and Science of Ukraine, analysis of curricula, programs and textbooks, manuals and recommendations; induction, deduction, synthesis, generalization, abstraction and generalization), empirical (direct and indirect observation, diagnostic methods (questionnaires, testing, surveys, interviews), experimental methods (ascertaining, formative and final stages of pedagogical experiment)) and methods of mathematical statistics (ranking, comparison, quantitative and qualitative analysis of experimental results and their statistical processing by the Pearson's criterion χ^2). The organizational and pedagogical conditions for the future Bachelors of Foreign Philology professional training have been identified, theoretically substantiated and experimentally verified. It has been found out that organizational and pedagogical conditions enable significant improvements in the educational process, create a special mechanism of students' thinking capacity, promoting the accumulation of knowledge and life experience. It has been stated that only a complex implementation of suggested organizational and pedagogical conditions contributes to the successful professional training of the future Bachelors of Foreign Philology. The hypothesis has been confirmed: after the pedagogical experiment the future Bachelors' of Foreign Philology readiness level for professional activity at the formative stage of the experiment in the experimental group is higher than in the control group.

Key words: Bachelors of Foreign Philology, information-educational environment, higher educational institutions, organizational and pedagogical conditions, pedagogical experiment.

У статті визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови (підвищення мотивації до професійної діяльності та формування професійних ціннісних орієнтацій у бакалаврів іноземної філології через використання інтерактивних технологій; використання особистісно орієнтованих технологій у професійній підготовці бакалаврів іноземної філології; впровадження різних видів практики та позааудиторної роботи для набуття досвіду майбутньої професійної діяльності; створення та підтримка освітньо-креативного середовища для формування готовності бакалаврів іноземної філології до професійної діяльності; розвиток професійної рефлексії) підготовки бакалаврів іноземної філології до професійної діяльності. З'ясовано, що організаційно-педагогічні умови дадуть змогу вдосконалити освітній процес, створити такий механізм мисленнєвої діяльності студентів, який сприятиме накопиченню знань і життєвого досвіду, а також допоможуть підтримувати інтелектуальні зусилля студентів, стимулювати пізнавальну активність. Визначені організаційно-педагогічні умови посилюватимуть мотивацію студентів до навчання, виховуватимуть у них внутрішні пізнавальні, усвідомлені мотиви, що впливатимуть в майбутньому на професійну діяльність майбутнього фахівця. Констатовано, що лише комплексна реалізація обґрунтованих організаційно-педагогічних умов сприяє успішній професійній підготовці бакалаврів іноземної філології в умовах інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти. Зауважимо, що всі організаційно-педагогічні умови функціують у системі та взаємозумовлюють одна іншу. Підтверджено гіпотезу: після завершення експерименту рівень сформованості показників готовності бакалаврів іноземної філології до професійної діяльності ЕГ і КГ на формуальному етапі експерименту в експериментальній групі вищий, ніж у респондентів контрольної групи. Це аргументовано тим, що в експериментальному освітньому процесі використано систему підготовки бакалаврів іноземної філології до професійної діяльності й впроваджено організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів іноземної філології в умовах інформаційно-освітнього середовища ЗВО, що дало змогу створити в навчальному процесі підготовки бакалаврів іноземної філології в ЕГ якісно нові умови освітньої діяльності.

Ключові слова: бакалаври іноземної філології, інформаційно-освітнє середовище, заклади вищої освіти, організаційно-педагогічні умови, педагогічний експеримент.

Research problem statement. Taking into account the changing social demand for foreign language proficiency, increasing interest in the language as one of the priority values of society, expanding the scope of international cooperation focusing on the practical use of language in everyday, business and professional communication, the modern model of the future Bachelors' of Foreign Philology training at higher educational institutions (HEIs) needs to be thoroughly rethought. Owing to the fact that a modern Ukrainian philologist must not only gain knowledge but also develop the ability to apply it in practice, be a spiritually and intellectually developed creative personality adapted to contemporary requirements, socially mature and successful. The fact of the matter is that the theoretical study of scientific approaches, concepts, and technologies does not provide a fully effective development of practical experience required for future Bachelors of Foreign Philology in the context of the implementation of acquired knowledge, skills and abilities in everyday life and professional activities. In addition, the traditional system of education does not create conditions for the effective development of mental abilities of students, devalues their creative potential. Society gets a passive functional worker, a performer who does not have enough skills to make decisions in professional activities and is not ready to carry out professional duties in the rapid pace of society informatization.

At the initial stage of the research a number of contradictions in the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of HEIs have been outlined. The mentioned contradictions are related to the objective need of society for high quality language specialists training and the real graduates readiness to professional activity; the need for highly qualified foreign language specialists who are able to quickly adapt to modern conditions of dynamic professional activity and the traditional system of their professional training. The other discrepancies are associated with the modern society growing demands to the future Bachelors' of Foreign Philology training and the insufficient level of providing the necessary OPCs; significant positive achievements of foreign experience in Bachelors' of Foreign Philology training and the inadequate level of its implementation at national HEIs; the need to use innovative teaching and learning forms, tools, methods, modern information technology and current state of their implementation in the educational process. The fundamental imbalance casts doubts on the creation of an information-educational environment of HEIs and the inadequate level of its use within the traditional system of the

future Bachelors' of Foreign Philology training. The identified contradictions, insufficient scientific substantiation of the outlined problem in pedagogical theory and practice resulted in the choice of the research topic *Pedagogical Conditions for Teaching Bachelors of Foreign Philology in the Information-Educational Environment at HEI*.

Organizational and pedagogical conditions being a complex set of factors contribute to the regulation and interaction of objects and phenomena engaged in the educational process. OPCs enable achieving particular goals, establishing interpersonal relationships of the educational process participants and therefore facilitating the implementation of didactic tasks, enhancing educational activities of future professionals, reinforcing and motivating their independence, initiative and professional development. The intended results of the educational process at higher educational institutions directly depend on the organizational and pedagogical conditions of the educational environment, the choice of special teaching and learning tools, methods and forms influencing and contributing to the educational activities effectiveness and the planned tasks realization.

Recent researches and publications analysis.

The future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of HEIs is provided and regulated by a range of legislative and strategic documents outlining the development of education in Ukraine. The principal of them are: Laws of Ukraine "On Education" (2017), "On Higher Education" (2014), "National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021" (2013), "National Program for the Study and Promotion of Foreign Languages "Speak Global – go Global" (2016), "The Concept of Education in Ukraine for 2015-2025" (2013); "Sustainable Development Strategy of Ukraine – 2020" (2015), "Draft Sustainable Development Strategy of Ukraine until 2030" (2017). The international legislative framework includes "The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020" (2010), "CEFR (Common European Framework of Reference: Learning, Teaching and Assessment)" (2001).

Theoretical aspects of the Bachelors' of Foreign Philology training are the subject of many academic publications. The results of the analysis of scientific sources showed that the concept of "pedagogical conditions" is widely characterized by many scientists (Golubova G., Kademiya M., Lodatko E., Melnychuk S., Melnyk N., Pidlasyi I., Polonskiy V., Shmyrko O., Vdovychyn T., Zubko A., Hatherly

A., Abbott C., Davison J., Kozma R., Celebic G., Rendulic D. I., Salmon G. Scientists interpret this term as necessary circumstances, phenomena, factors, ways, anticipated results, directions, motivations, etc. The reference literature offers different interpretations of the concept of “condition”, which have much in common. Generally, the concept of “condition” is interpreted as a necessary circumstance that contributes to something; circumstances, features of reality, under which changes occur. In the explanatory dictionary of the modern Ukrainian language, the definition of the concept of “condition” is more specific: a necessary circumstance that allows the implementation, creation, formation of something or contributes to something [1, p. 1506]; factor, the driving force of any process, phenomenon; factor [1, p. 1526].

Most often pedagogical conditions are characterized as an external prerequisite for the existence and development of the circumstances, which are the grounds for the complex productive pedagogical process of training, mediated by the individual or group activity. This definition indicates that pedagogical conditions affect (accelerate or slow down) the development of pedagogical phenomena, systems, personality qualities, etc. [2].

In psychology, the condition is explained as a set of phenomena of the external and internal environments that affect the development of a particular mental phenomenon. To determine the cause-and-effect relationship of a phenomenon, it is necessary to analyze it in various relationships and dimensions. If one phenomenon gives rise to another, it is the cause; if a phenomenon interacts with another phenomenon in the process of development of the whole to which it belongs, it is a factor; if the phenomenon determines the existence of another phenomenon, it is a condition [3, p. 318].

In the Education and Pedagogy Dictionary, the concept of “condition” is presented as “a set of variable natural, social, external and internal influences that affect the physical, psychological, moral development of a person, his/her behavior, upbringing, education, personality development” [3, p. 36]. The definition of “pedagogical” indicates that such circumstances are associated with the organization of the educational process and shaping the external environment for the cognitive and educational activities of students aimed at certain knowledge, skills and abilities development [3, p. 113]. In particular, S. Melnychuk qualifies pedagogical conditions as factors of learning management that ensure the activity of students and stimulate the conscious assimilation of educational material. Pedagogical conditions are a set of actions and interactions that ensure the achievement of the maximum possible useful outcome [4, p. 39].

In the course of scientific study the term “organizational and pedagogical conditions” have been used. The notion “organizational and pedagogical conditions” combines two terms (“organization” and “pedagogical conditions”). The concept of “organization”, which is organically combined by definition with pedagogical conditions, occurs infrequently, and the notion “organizational and pedagogical conditions” has no established interpretation. However, scientists are increasingly using the organizational aspect in the pedagogical environment.

According to I. Pidlasyi, organization as a pedagogical category is an ordering of the didactic process according to certain criteria, shaping it properly for the best realization of the set goal. Moreover, the form (from the Latin “forma” – appearance, shell) in this context was analyzed by the scientist as a way of existence of the educational process, the shell for its inner essence, logic and content, associated with the order of its implementation. The organization is one of the four main components of a dynamic system – the pedagogical process. This component is also referred to as organizational and managerial [5].

A. Zubko distinguishes the following organizational and pedagogical conditions that contribute to the improvement of the educational process: conditions that enable the educational process (the level of professionalism; the degree of readiness to teach students); conditions that modernize the educational process (material and technical, educational and methodological support, etc.) [6].

Among the types of pedagogical conditions, the organizational and pedagogical conditions marked by the specifics of the educational process organization deserve special research attention. In the case of compliance with organizational and pedagogical conditions, the educational process can reach a new level, as the conditions optimize the consistency of professional knowledge, skills and abilities. It is the organizational and pedagogical conditions that help the student to develop comprehensively as a person, increase the focus on professional activities, allow demonstrating pedagogical talent [7].

Task setting

General **hypothesis** of the research is based on the assumption that the effectiveness of the future Bachelors’ of Foreign Philology training in the information-educational environment of HEIs will increase significantly with the introduction of developed, theoretically proved and experimentally verified organizational and pedagogical conditions.

The research **purpose** is to determine, theoretically substantiate and experimentally verify

the organizational and pedagogical conditions for Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of higher educational institutions.

To achieve the purpose and test the hypothesis the following **methods** have been used: theoretical (a comprehensive analysis of philosophical, psychological, pedagogical and methodological literature on the problem; theoretical and critical analysis of official documents of Ministry of Education and Science of Ukraine, analysis of curricula, programs and textbooks, manuals and recommendations; structural analysis to identify the structure of professional activity of the future Bachelors' of Foreign Philology for professional activity; induction, deduction, synthesis, generalization, abstraction and generalization), empirical (observation to identify the experience of using an array of forms, methods, techniques and technologies of the future Bachelors' of Foreign Philology training; diagnostic methods (questionnaires, testing, surveys, interviews); experimental methods (ascertaining, formative and final stages of pedagogical experiment)) and methods of mathematical statistics (ranking, comparison, quantitative and qualitative analysis of experimental results and their statistical processing by the Pearson's criterion χ^2).

Results. In the course of study the following optimal organizational and pedagogical conditions for the future Bachelors' of Foreign Philology training have been determined:

1) motivation increase towards professional activities and shaping professional value orientations in future Bachelors of Foreign Philology through the interactive technologies implementation;

2) use of personality-oriented technologies in the future Bachelors' of Foreign Philology training;

3) implementation of different practical and extracurricular activities for gaining the necessary professional experience;

4) creation and support of creative learning environment for training future Bachelors of Foreign Philology for professional activities;

5) development of professional reflection in future Bachelors' of Foreign Philology.

The indicated organizational and pedagogical conditions are expected to improve the educational process, create a mechanism of students mental activity, which will contribute to the accumulation of knowledge and life experience, as well as help support the intellectual efforts of students, stimulate their cognitive activity. These will strengthen students motivation to study, develop internal cognitive, conscious motives related to the future Bachelors'

of Foreign Philology professional activity. Effective future Bachelors' of Foreign Philology training can be successfully realized by using the appropriate organizational and pedagogical conditions. It should be emphasized that all conditions function in the system and are interrelated and interdependent. It is necessary to characterize each organizational and pedagogical condition in detail.

Motivation increase towards professional activities and shaping professional value orientations in future Bachelors of Foreign Philology through the interactive technologies implementation provides detailed acquaintance with future professional activity, its social significance, modern requirements for knowledge, skills, abilities and personality traits in the process of study all disciplines. Under this condition the students' ideas about the modern model of a successful philologist's personality are shaped through encouraging to realize the prospects of professional self-realization. The development of a positive "self-concept", a hierarchy of value orientations related to professional activity, students' needs and skills to work independently with different sources of information, master information technology and creatively apply knowledge in practice is also predetermined by the stated condition. Moreover, it provides conditions for self-education, stimulates the desire for self-improvement, and maintains curiosity and "cognitive" psychological climate in the academic group. In addition, the first organizational and pedagogical condition is focused on the anxiety and uncertainty minimization of individual students, the creation of success situations for students at a high level of their abilities realization, subordination of the process of motivation development for professional achievement according to a number of criteria. They include successful learning at the optimal complexity level associated with the requirements of the course; individualization of the learning process as a basis for professional self-determination; development of skills and abilities to master modern technologies, their creative application in future professional activity; objectivity of pedagogical and moral assessments as an indicator of personal achievements of a student, rather than means of encouragement or punishment. The use of interactive learning technologies creates motivation with a shift to the end result, which is especially important in training. The following interactive learning technologies have been used:

1. *Interactive technologies of cooperative learning* (work in pairs; rotational (variable) threesome; two – four – all together; carousel; work in small groups; aquarium; circle of ideas). Working

in pairs, students do various exercises: discuss a task or a short text; take an interview, study the attitude (opinion) of the partner on the issue or statement; critically analyze each other's work, summarize the results, etc. Working in pairs and small groups, all students have an opportunity to express their opinions. This work helps students to think, to exchange ideas first with partners, and then to deliver them to the audience. This promotes the development of communication skills, critical thinking, and ability to express oneself, persuade and lead a discussion [2].

2. *Interactive technologies of collective-group learning* (situation analysis; problem solving; unfinished sentences; brainstorming; openwork saw; discussion of the problem in a general circle; microphone; learning via teaching; decision tree) provide simultaneous joint work of the whole team. For the organization of collective-group training it is necessary to take into account the following factors: the specifics of cooperation, which reflects the outside world and gives a realistic character to artificial relationships; providing feedback and support from team members who have similar problems and experiences. The other factors include friendly atmosphere that promotes the new skills development, increases the ability to self-efficacy in various spheres of life; features of group work that encourage students to self-assessment, self-research, during which one can act as a spectator, identify oneself with other participants, operate on the results obtained during the analysis of their own thoughts, emotions and actions [1; 2].

3. *Situational modeling technologies* (simplified court trials; public trials; simulations; role-playing). The model of learning in the game is the construction of the learning process through the inclusion of the student in the game (especially game simulation of the studied phenomena). The task of the teacher who uses the games in teaching is to subordinate it to the formulated didactic goal. The teacher is an instructor (presents the game rules, advises its participants), referee (adjusts and assists with advice on the division of roles), coach (gives tips for students who play the game), chairman, moderator (organizes the discussion of the game) [15].

4. *Debates technologies* ("Press" method; choose a position; change position; continuous scale of opinions; discussion; evaluation discussion; debate; discussion in the style of a television talk show) promote the development of critical thinking, allow to choose personal position, deepen knowledge of the issue under discussion. Debates learning technologies serve as an important mean of students' cognitive activity in the learning process. These technologies

involve a number of rules: the discussion begins with a controversial question that does not have a definite answer and predicts different solutions, including the opposite. Participants do not ask the question: who is right and who is wrong? while attention is focused on the probable course of the discussion (What to expect in a given coincidence?, What could happen if ...?, Were there other possibilities?). The statements of the participants relate to the discussed topic. The teacher corrects mistakes and inaccuracies made by students and encourages everyone to do the same. Students' statements incorporate argumentation, justification (the teacher asks students questions like: what facts prove the usefulness of this opinion, how did you make such a conclusion). The discussion can be resolved both by consensus (an agreed decision) and by maintaining the existing differences between its participants. Thus, the use of interactive technologies contributes to the students' intellectual development, increases motivation for professional activity and promotes the development of professional values. Moreover, interactive technologies enhance the development of cognitive activity and interests, interest in creatively different organization of the educational process, activation of creativity, ability to distinguish the problem, mastering the skills of self-development.

The use of person-oriented technologies in the future Bachelors' of Foreign Philology training involves a teaching methods change from illustrative and explanatory to research by linking the information with the knowledge already obtained and with the possibility of its prospective use. Person-oriented technologies include application of the dialogic method, variability in the forms of work organization, selection of visual aids, didactic manuals, methods and techniques of teaching and assessment, integration of various knowledge fields via computer technology, information support through electronic texts, Internet resources. The above mentioned technologies promote application of other sciences' achievements in the educational process; conducting workshops, seminars and tutorials to ensure better perception and comprehension of educational material by students, development of analytical and critical thinking, formation of connections between theoretical and practical knowledge. The greatest advantages include stimulating maximum independence, emotional self-expression and expression of creative abilities through differentiated types of independent work, holding creative competitions, submitting projects, exhibitions, etc. To intensify the classical lectures, the following lecture types are strongly recommended to be used: mini-lecture, lecture-conversation (dialogue

with the audience), lecture-analysis of a specific situation, lecture-consultation, and lecture with intentional mistakes. Practical training sessions and role-playing should be used to consolidate and deepen the knowledge gained during conversations, lectures, seminars and workshops to improve practical skills and abilities, to use them in solving professional problems and to actively share experience. Project technologies are used to acquire skills of team work, to improve the ability to present and argue their positions on the tasks, to develop communication skills, to improve the ability to apply theoretical knowledge in practice. Thus, the use of pedagogical technologies, in particular the technology of person-oriented teaching in the Bachelors' of Foreign Philology training, allows to intensify the learning process, make it more creative, construct students' work on cooperation, mutual learning, encourage them to choose and use the most efficient ways of dealing with the educational material through self-determination and self-realization.

Introduction of various types of practice and extracurricular work to gain experience of future professional activity involves the development of students' ability to practice a foreign language based on professional competence and knowledge. Practice and extracurricular work allows students to combine theoretical knowledge with practical activities, as well as develop practical knowledge of professional activity regularities and an ability to carry out particular tasks. The specific character of practice during the second year of study implies that it takes place simultaneously with the study of the main normative disciplines. Practice during the fourth year (VIII semester) aims at a holistic professional training of the student to perform the functions of the professional philologist. Undergraduate practice is scheduled in the final year to summarize and improve the acquired knowledge, practical skills and abilities, gain professional experience and develop readiness for independent work. Personal and professional development of the student is not possible without his/her participation in the extracurricular activities. The main task of extracurricular work in the future Bachelors' of Foreign Philology training is to acquaint students with the profession, to instill love and respect for philological work and to develop professional thinking. The following types of extracurricular activities are the most effective and widespread: celebrations of national and state holidays, theme evenings, intellectual games "What? Where? When?", brain-ring, "Field of Miracles", "Intelligence Show", various contests and quizzes, excursions and hikes, promotions, debates, competitions, round tables,

exhibitions, seminars, etc. Participation in these activities helps to expand possibilities of influence on the person for development of interest to sciences, imitativeness, activation of their cognitive abilities, nurturing of professionally significant and personal qualities. Thus, the introduction of various types of practice and extracurricular activities affects the development of the future philologist's professional qualities, gives a professional coloring to the educational process, and contributes to the formation of an active public position of the future professional.

Improvement and support of creative learning environment for the development of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness for professional activity provide the utmost individualization through the wide use of information technologies. Improvement and support of creative learning environment (CLE) promote growth of informative and representative value of educational material: stimulation of cognitive processes (perception and awareness of information), and, consequently, a deeper understanding of educational material and systematization of acquired knowledge; development of students' mental and creative abilities. Creative educational environment facilitates development of stable motivation for students' cognitive activity as well as diversification of forms of information presentation and types of educational tasks. CLE enables creating a learning environment that provides student's "immersion" in the imaginary world, in certain social and industrial situations; use of game techniques; providing instant feedback, reflection; raising the level of students' information culture and the level of students' training in the field of modern information technologies. Some of the other CLE key functions are to develop students' skills of teamwork and collective cognition; create a favorable psychological climate in the classroom, opportunities for individualization of training; increase the aesthetic and emotional levels of the lesson with the help of music, animation, etc.

A computer-based and Internet-based learning management system "Moodle" has been used for different disciplines. Training courses in the Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment include electronic courseware: electronic textbooks with the necessary theoretical material; glossaries, topics of lectures, seminars and workshops; samples of control questions; tasks and requirements for independent work; tasks for the final certification; description of the information tools and technologies necessary for carrying out educational tasks; methodological instructions; electronic test banks; summaries of lectures; Internet links for additional

information resources; additional teaching materials (textbooks, manuals, journals, etc.). Multimedia technologies (PowerPoint presentations), the Internet and its tools (e-mail, browsers, websites, search engines, forums, audio and video chats, blogs). The latest Internet technologies, podcasts enabling the users of the World Wide Web to listen, view, create and distribute audio and video programs; Skype and Zoom technologies; mobile applications, etc.

Thus, the main goal of the creative information and educational environment is to "awaken" the creator in the student and to maximize his/her creative potential. Creative information and learning environment should not only promote the development of initial creative potential, but also stimulate the need for further self-education, creative self-development, to form an objective self-esteem in the student. Creating a professional and creative learning environment at higher education institutions motivates students, attracts them to various types of independent work, increases the level of professional competence of future philologists and forms appropriate attitude and readiness for professional activity.

Development of professional reflection in future Bachelors' of Foreign Philology predetermines the ability to reflect. Reflection involves the student's ability to think critically, produce and implement new ideas in practice, learn throughout life, constructively perform pedagogical tasks, create strategies for self-development and self-improvement, analyze their own thoughts and experiences related to professional activities. The authors of reflective pedagogy argue that reflection is not pure information. It cannot be "transmitted" but only stimulated, developed and enhanced. Therefore, a set of exercises has been used for the development of the future Bachelors' of Foreign Philology reflection. *Without a Mask* to relieve emotional tension, develop skills of sincere expression and analysis of their own personality. *Secondhand Shop* to form the skills of introspection, self-understanding and self-criticism; deepening knowledge about each other through the disclosure of personal qualities of each student. *Who am I, My Self, Role Gymnastics* provided awareness of the importance of accepting your own personality. *Australian Rain* enabled the psychological relief of students. *Magic Chair* helped to increase self-esteem. *Forgive Your Neighbor* provided the development of reflection, self-regulation of emotional state, the ability to forgive others. *I Love Myself* developed a positive self-perception, the ability to love and respect yourself. *Five Kind Words* helped to get feedback from the group and increase self-esteem. *Farewell* contributed to the development of the group cohesion, creating an uplifted mood. One

of the innovative means of the future philologist's reflection skills development is a portfolio. This is a modern technology of assessment that reflects all stages of student learning at higher educational institution, demonstrates the course of learning in general, and shows how students integrate special tasks and skills, achieve educational results, obtain certain skills, develop general and special competencies and certain personal qualities. The result of reflection is the organization and systematization of acquired knowledge by students themselves. Consequently, the assessment of knowledge, skills and abilities was conducted during each class.

Verification of the level of knowledge acquisition, development of skills and abilities was provided by the methods of oral, written, test, program control, self-control, as well as methods of self-assessment. Exercise *Completion of the Sentence* provided feedback on the main points of the studied material. *Assessment* helped to release the creative energy of the group and contributed to the effective assimilation of educational material. *Knowledge Network* assisted students in analyzing the main aspects of the lesson, demonstrating their relationship. *The Art of Self-Check* aimed at teaching students to independently test the knowledge of the studied material and provided an opportunity to consolidate the acquired knowledge. *Lottery Fever* taught to use the effect of chance and excitement in the process of testing acquired knowledge. *Finding out the Sequence* contributed to the creative solution of the problem, making important decisions. Thus, the development of professional reflection in future Bachelors of Foreign Philology is an important component of a holistic process of professional training that promotes professional self-improvement. Reflection allows students to plan and manage their own activities, creatively comprehend and solve problems, acquire new values, find ways of overcoming internal conflict states.

Research and experimental work was carried out in stages in the natural conditions of the educational process from 2017 to 2021. For representativeness of choice, 536 students of Khmelnytskyi National University, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi, Classical Private University (Zaporizhzhya), Kamyanets Podilskyi National University named after Ivan Ogienko, Carpathian National University named after Vasyl Stepanyk (Ivano Frankivsk), Sumy State Pedagogical University named after A. Makarenko, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Berdyansk State Pedagogical University, Mukachevo State University were involved in the pedagogical experiment.

In the course of work experimental (EG) and control (CG) groups identical in qualitative measurement were formed. The experiment involved three stages: ascertaining, formative and final.

At the ascertaining stage (2017-2018) philosophical, psychological, pedagogical, scientific and methodical literature was analyzed and systematized. Key research concepts were interpreted. The peculiarities of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of the HEIs were clarified. Foreign and Ukrainian experience of the future Bachelors' of Foreign Philology professional training was studied. Modern methodological approaches to the future Bachelors' of Foreign Philology training were singled out. The authors' concept of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of the HEIs was developed and theoretically substantiated. The structure of professional activity of the future Bachelors' of Foreign Philology was characterized. The structure and criteria of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness for professional activity were substantiated. A model of the future Bachelors' of Foreign Philology training was developed. The principles of didactics used in the training of future Bachelors of Foreign Philology were characterized. The organizational and pedagogical conditions of the future Bachelors' of Foreign Philology training were singled out and theoretically substantiated. The program of research and experimental work was developed. A holistic method of measuring the future Bachelors' of Foreign Philology readiness for professional activity was formed. The experimental base was selected and the ascertaining stage of the experiment was carried out.

At the formative stage (2018-2019) the authors' system of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of the HEIs was introduced. The organizational and pedagogical conditions of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of the HEIs were defined and implemented. The formative stage of the experiment was carried out. Monitoring of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness level for professional activity was performed. The key results of the research were implemented into the pedagogical practice of HEIs.

At the final stage (2019-2021) the experimental data were systematized and statistically processed; the basic conclusions and recommendations on introduction of results of pedagogical experiment in the process of the future Bachelors' of Foreign

Philology training were formulated, the prospects of the further study of a problem were outlined.

The experimental and control groups were formed according to the results of entrance testing, the average score in EG was 73.54; in CG – 74.59; the quality of knowledge in EG – 71.38%, in CG – 72.66%. Respondents of the research groups at the beginning of the ascertaining stage of the pedagogical experiment had almost identical indicators of measurement parameters, which ensured the purity and objectivity of the initial indicators for the pedagogical experiment.

The ascertaining stage of the experiment had a diagnostic aim, as it was designed to identify the initial level of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness for professional activities. Level characteristics of the formation of future Bachelors' of Foreign Philology readiness indicators for professional activities of EG and CG at the beginning of the ascertaining experiment are given in Fig. 1.

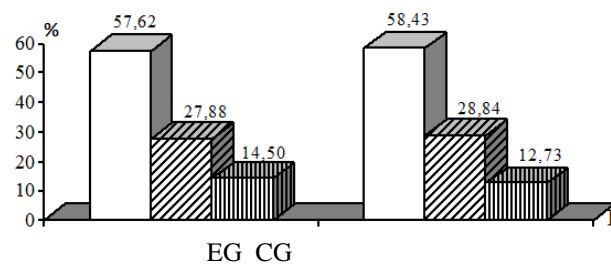

Fig. 1. Distribution by the future Bachelors' of Foreign Philology levels of readiness for professional activity in EG and CG at the beginning of the ascertaining stage of the experiment

At the beginning of the ascertaining stage of the experiment, the indicators of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness for professional activity were recorded. They proved to be almost at the same level: low (reproductive) level is 57.62% in EG, 58.43% in CG with a predominance in CG of 0.81%; the average (productive) level in CG is 28.84%, in EG – 27.88%, lower by 0.96%; high (professional) level in EG – 14.50%, in CG less by 1.77% and equal to 12.73%.

We have checked the fact whether the selected experimental and control groups with the above distribution of respondents on the levels of available knowledge of a foreign language, did not have statistically significant differences and could be interpreted as similar.

Pearson's criterion χ^2 was applied for this purpose:

$$\chi_{emp}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M} \right)^2}{\frac{n_i + m_i}{N + M}}$$

where N and M – the number of respondents in EG and CG;

n_i, m_i – the number of respondents in EG and CG demonstrating i -level of knowledge;

L – the number of levels.

The use of the Pearson's criterion χ^2 at a significance level of 0.05 showed that between EG and CG, participating in the experiment, there were no statistically significant differences in the formation of indicators of future Bachelors' of Foreign Philology professional activity in the information-educational environment before the ascertaining stage of the experiment. The main tasks of the formative stage of the experiment included: implementation of research and experimental method of the authors' system of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of the HEIs. Of primary importance was testing of organizational and pedagogical conditions, improvement of didactic support through the use of modern forms, methods, means and technologies of the future Bachelors' of Foreign Philology training. Current monitoring of the future Bachelors' of Foreign Philology level of readiness for professional activity; conducting a comprehensive assessment of the future Bachelors' of Foreign Philology level of readiness for professional activities in the information-educational environment of the HEIs (the use of methods similar to the ascertaining stage of the experiment) were also vital.

Figure 2 presents the level characteristics of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness indicators for the professional activity of the control and experimental groups at the formative stage of the experiment.

At the formative stage of the experiment, the future Bachelors' of Foreign Philology readiness indicators for the professional activities were recorded as follows: low (reproductive) level in EG is 46.84%, in CG – 55.43% with a predominance of 8.59%; the average (productive) level in CG is 33.33%, in EG – 31.60%, lower by 1.73%; high (professional) level in EG – 21.56%, in CG less by 10.32% and equal to 11.24%.

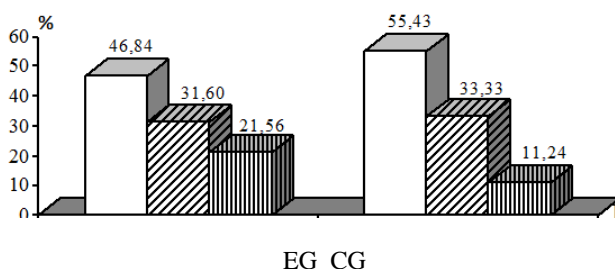

Fig. 2. Distribution by the future Bachelors' of Foreign Philology levels of readiness for professional activity in EG and CG at the formative stage of the experiment

The hypothesis was confirmed: after the experiment, the development of the future Bachelors' of Foreign Philology levels of readiness for professional activity in EG and CG at the formative stage of the experiment in the experimental group is higher than in the control group. This is justified by the fact that the experimental educational process used the system of training future Bachelors of Foreign Philology for professional activities and introduced organizational and pedagogical conditions for the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of HEIs. This allowed creating qualitatively new conditions of educational activity in EG.

Changes in the level characteristics of the of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness indicators for the professional activity of EG and CG between the ascertaining and final stages of the pedagogical experiment were recorded. In the experimental group, the number of students with a low (reproductive) level decreased by 32.34% and increased by 21.19% with a medium (productive) level and by 11.15% with a high (professional) level. In the control group, the number of students with a low (reproductive) level decreased by 9.74% and increased by 6.37% with a medium (productive) level and by 3.37% with a high (professional) level.

The obtained results of the pedagogical experiment testify to the effectiveness of the organizational and pedagogical conditions for the future Bachelors' of Foreign Philology professional training in the information and educational environment of HEIs.

Conclusions. The conducted research allows us to conclude that the identified and theoretically substantiated organizational and pedagogical conditions proved to be effective in the process of the future Bachelors' of Foreign Philology training in the information-educational environment of higher educational institutions. The implementation of the organizational and pedagogical conditions facilitated the improvement of students' learning and cognitive activities. The reliability of experimental data on the changes in the level characteristics of the of the future Bachelors' of Foreign Philology readiness indicators for the professional activity was confirmed by the Pearson's criterion χ^2 . It is proved that the increase of the level of readiness of future Bachelors' of Foreign Philology for professional activity is due to the introduction in the process of EG students training suggested organizational and pedagogical conditions. The practical value of the research is in improving forms, methods, tools and technologies of the future Bachelors' of Foreign Philology training. The textbooks "Enjoy Your Home-Reading" (Part 1)

(approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, March 12, 2013) and “Enjoy Your Home-Reading” (Part 2) (approved by the Ministry of Education and Science of Ukraine, May 31, 2018) have been compiled and published. The following educational and methodical sets intended for such courses as “Practical English”, “Analytical Reading” (Years 1, 2 and 3), “The History of Foreign Literature during the 17th and 18th Centuries”, “The History of Foreign Literature of the 19th Century” have been located in MOODLE for students majoring

in Foreign Philology. These contain relevant recommendations, syllabi, plans for seminars, lecture notes, presentations, methodical instructions for practical classes, individual assignments, suggested topics for term papers and reports, tests and assignments for interim and summative assessment. Prospects for further research include thorough study of general didactic and specific principles of the future Bachelors’ of Foreign Philology training in the information-educational environment of higher educational institutions.

REFERENCES:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : Близько 170 000 слів / укл. та гол. ред. Вячеслав Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
2. Abbott C. ICT: Changing Education. Routledge Falmer, 2001.
3. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике. М. : Высш. шк., 2004. 512 с.
4. Мельничук С. Г. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх вчителів (історико-педагогічний аспект). Кіровоград, 2006. 248 с.
5. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: навч. посіб. Київ: Україна, 1998. 343 с.
6. Kennewell S. Meeting the Standards in Using ICT for Secondary Teaching : RoutledgeFalmer. 2004.
7. Gurevych, R., Rogulska, O., Tarasova, O., Magdiuk, O. (2019). A Model of Foreign Language Teachers Training in the Information-Educational Environment of Higher Educational Institutions. *Information Technologies and Learning Tools*, Volume 72, №4, 91-105. DOI: <https://doi.org/10.33407/itt.v72i4.2784>
8. Зубко А. М. Організаційно-педагогічні умови удосконалення навчального процесу в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. Київ, 2002. 22 с.
9. Голубова Г. В. Педагогічні умови реалізації інтегративного підходу до роботи з педагогічно обдарованими майбутніми вчителями. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nchnpu_016_2012_15_26.pdf (дата звернення: 06.03.2020).
10. Kademiya M. Yu. Pedagogical conditions of informatization of educational process in vocational schools, *Psychologiczne i pedagogiczne podstawy kształceniaspecjalistów w warunkach integracji europejskiej*. 2004. Tom II, n. 90. Kielce, pp. 88–94.
11. Lodatko E. O. Modeling in pedagogy: reference points. *Pedagogical science: history, theory, practice, trends of development: e-magazine*, v. № 1, 2010 Retrieved 20 November 2020 from http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine.
12. Лук'яненко В. В. Формування мотивації навчання студентів технічних спеціальностей на заняттях з англійської мови. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1164> (дата звернення: 15.02.2020).
13. Мельник Н. І. Організаційно-педагогічне забезпечення професійної підготовки фахівців дошкільної освіти в країнах Західної Європи. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 4 (48). С. 87–97.
14. Пометун О. І., Побірченко Н. С., Коберник Г. І., Комар О. А., Торчинська Т. А. Інтерактивні технології: теорія та методика: посіб. Умань; Київ, 2008. 95 с.
15. Психологічна енциклопедія. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
16. Shmyrko O. S. Pedagogical conditions of professional development of future foreign languages teachers in the system of university pedagogical education. 2017. Retrieved 20 November 2020 from <http://www.khnu.km.ua/root/res/2-25-47-10.pdf>.
17. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх бакалаврів інформатики. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mir_2012_5_37.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
18. Digital agenda for Ukraine – 2020. Retrieved 1 October 2020 from https://compu.fandom.com/uk/D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%E2%80%932020.
19. Hatherly A. ICT and the Greatest Technology: A Teacher's Mind Early Childhood Folio. 2009.
20. Davison J. Debates in English Teaching : Routledge. 2011.
21. Kozma R. Technology, Innovation, and Educational Change: A Global Perspective : A Report of the Second Information Technology in Education Study, Module 2 International Society for Technology in Education. 2003.
22. Celebic G., Rendulic D. I. Handbook: Basic Concepts of ICT. Open Society for Idea Exchange. Zagreb. 2011.

23. McCormick R., Scrimshaw P. Information and Communications Technology, Knowledge and Pedagogy. *Journal on Education, Communication and Information*. 2010. Volume 1, Issue 1, 37-57.

24. Nwosu C., John H. C., Izang A. A., Akorede O. J. Assessment of Information and Communication Technology (ICT) Competence and Literacy Skills among Undergraduates as a Determinant Factor of Academic Achievement. *Educational Research and Reviews*. 2012. Volume 13, no. 15, 582–589. Retrieved 1 October 2020 from <https://doi.org/10.5897/ERR2018.3539>.

25. Salmon G. *E-Moderating: The Key to Online Teaching and Learning*, New York, USA : Routledge. 2011.

UDC 81'23

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.1>

HEALTH: HOW IT IS SEEN BY STUDENTS IN COVID TIME

ЗДОРОВ'Я: ПОГЛЯД СТУДЕНТІВ У ЧАС ПАНДЕМІЇ

Sivaieva O.S.,

orcid.org/0000-0003-0123-9446

English senior lecturer at the Foreign Languages Department
Polissia National University

Health is the greatest value for everyone. The research analyses and compares the results of free associative experiment conducted among philology and technology students. It includes students' responses to stimulus word HEALTH. The experiment is held during pandemic time and aims at establishing similarities and differences in the associations offered by students with different majors. The complex methodology comprises a free associative experiment and comparative analysis. The associations from the experiment are divided into such thematic groups as: associations connected with HEALTH participants (*doctor, patient, hospital, ambulance*); abstract concepts (*happiness, well-being, care, life, faith, hope, beauty, love, justice, freedom, peace, courage, force*); positive feelings and emotions (*recovering, hardening, joy*); negative feelings and emotions (*drugs, illness, pain, stress, troubles, treatment*); nature and natural phenomena (*nature, fresh air, sun*); health support and improvement (*sport, movement, rest, good body shape, morning exercises, gym, yoga, fitness, active rest*); medical procedures aimed at avoiding or preventing disease (*medical check-up, vaccination, mask, therapy, Covid, Covid test, vitamins, disinfection, antiseptic, distance, quarantine, isolation, virus, pandemic*); diet (*healthy food, fruits and vegetables, water, food, balance diet*) and daily routine (*sleep, hygiene, daily regime, habits, hand washing*). The research findings show similar top HEALTH associations (*healthy food, sport, vaccination, sleep, and fresh air*) given by technology and philology students. The research also reveals different HEALTH association given by two groups of students. For example, philology students associate HEALTH with such words as: *happiness, well-being, mental stability, rest, hospital*, while technology students suggest other associations, such as: *physical condition, certificate, Covid-19 test, human psychology, immunity*. In general, respondents share the same cultural values and have the same experience of going on through pandemic time, which is expressed in the same associative words to the stimulus HEALTH, still there are some differences, some of them can probably be explained by a gender factor, but it is not the object of this research, though it may be done in further studies.

Key words: HEALTH, associative experiment, thematic association groups, philology students, technology students.

Здоров'я є найбільшою цінністю кожного. Розвідку присвячено аналізу та порівнянню результатів вільного асоціативного експерименту, проведеного серед студентів філологічного та технологічного факультетів. Дослідження включає відповіді студентів стосовно слова-стимулу HEALTH. Даний експеримент проведено під час пандемії і його метою є встановлення однакових та різних асоціацій, запропонованих студентами обох спеціальностей. Комплексна методологія включає в себе вільний асоціативний експеримент і порівняльний аналіз. В ході проведення експерименту отримані асоціації поділені на наступні тематичні групи: асоціації, пов'язані з учасниками (*doctor, patient, hospital, ambulance*); абстрактні поняття (*happiness, well-being, care, life, faith, hope, beauty, love, justice, freedom, peace, courage, force*); позитивні відчуття та емоції (*recovering, hardening, joy*); негативні відчуття та емоції (*drugs, illness, pain, stress, troubles, treatment*); природа та природні явища (*nature, fresh air, sun*); пітримка та покращення здоров'я (*sport, movement, rest, good body shape, morning exercises, gym, yoga, fitness, active rest*); медичні процедури, метою яких є запобігання або попередження хвороби (*medical check-up, vaccination, mask, therapy, Covid, Covid test, vitamins, disinfection, antiseptic, distance, quarantine, isolation, virus, pandemic*); харчування (*healthy food, fruits and vegetables, water, food, balance diet*) і розпорядок дня (*sleep, hygiene, daily regime, habits, hand washing*). Результати розвідки демонструють однакові асоціації (*healthy food, sport, vaccination, sleep, and fresh air*), які займають лідируючі позиції як серед студентів-технологів, так і серед студентів-філологів. Дослідження також розкриває різні асоціації зі словом-стимулом HEALTH запропоновані двома групами студентів. Наприклад, студенти філологічного факультету асоціюють HEALTH з такими словами як: *happiness, well-being, mental stability, rest, hospital*, в той час як студенти технологічного факультету пропонують інші асоціації, такі як: *physical condition, certificate, Covid-19 test, human psychology, immunity*. Загалом респонденти розділяють однакові культурні цінності і мають однаковий

досвід переживання пандемії, що відображається в однаковий асоціативних словах зі стимулом HEALTH, однак є і деякі відмінності, деякі з них можна, ймовірно, пояснити гендерним фактором, але це не є предметом цього дослідження, хоча це може бути вивченим в майбутніх розвідках.

Ключові слова: HEALTH, асоціативний експеримент, тематичні асоціативні групи, студенти філологічного та технологічного факультетів.

Introduction. The research aims at comparing words philology and technology students associate with the stimulus HEALTH during Covid Time. Health problems which become actual during the pandemic as well as restrictions students have to face, changes in usual mode of teaching and learning, all these issues make rather young generation become more aware of their ideas and images of HEALTH, which in general is not one of the things young people usually pay a lot of attention to due to the fact that they are fit, strong, and healthy. Thus, the study offered tries to see whether there are any differences in conceptual pictures connected with HEALTH among studies whose majors differ: technology and philology.

Methods. The methodology includes a free associative experiment, which enables to single out words associated with HEALTH offered by technology and philology students; and comparative analysis, which provides the investigation of similar and different features of HEALTH associations from students.

Literature Overview. Associative experiment method was first used by Francis Galton [1, pp. 149-162] in 1879 in order to research the "association of ideas" in his experiments. The German physiologist and philosopher W. Wundt [2, p. 23] used associative experiment method to define the verbal association speed in 1892. Recent studies which are based on free associative experiments are rather productive in many interdisciplinary fields. For an experiment only one word stimulus is usually chosen and in order to get free word associations respondents are supposed to give answers with first words that appear in the minds P. Meara [3, p. 21]. The type of word which is used as a stimulus word can be a noun, verb, adjective, or numeral. In this regard, M. Bahar and M. Hansell [4, p. 349] explain that in a free word association experiment, the most important thing is the right explanations of response words to each stimulus word. D. Playfoot [5, p. 607] suggests that word association analysis can demonstrate word frequency effects, concrete/abstract properties, word classes, and categories, which provides a deeper understanding regarding the structure and the dynamics of the lexicon studied.

An associative experiment is one of the methods which make it possible to study linguistic thought activity being behind linguistic units, to look at formation of reality image in it, the view of world picture in human linguistic memory and thinking activity mechanism through practical experiments.

An associative experiment method is also widely used in different disciplines such as neurolinguistics, neuropsychology, psycholinguistics, linguaculturology and linguistics, in this way making it interdisciplinary method.

The associative experiment in linguistics [6; 7, pp. 53-61; 8, pp. 1-14] aims to register responses, conditioned by information circulating within the participants' culture. This experiment presupposes the access to respondents' consciousness, provoking the reactions to the stimulus. The experiment requires fixation of verbal reactions to the word-stimulus with further mathematical processing of results. The associative experiment registers the psychological meaning of the word. Associated words acquire a new individual meaning which connects cognitive entity of the object under study with images, feelings, and ideas existing in the mind of respondents. Philosophical grounds for the experiment present the idea that a person recalls images correlating them with each other. Thus, the connection is set between stimulus, introduced by an experimenter, and participants' response.

The topic of HEALTH has become especially urgent in the time of pandemic. HEALTH is seen as "one of the basic anthropocentric concepts" [9, pp. 165-169] and as the greatest value of the individual [10, pp. 129-131], which is closely connected with a human being, life values and is the object of studies in many different linguistic fields.

The dictionary definitions present HEALTH [11] as *the condition of your body, especially whether or not you are ill or the condition of being strong and well.*

Health is one of the most fundamental conditions of life. Of course, people of different cultures interpret the HEALTH concept in different ways. HEALTH is a dynamic concept with multiple meanings dependent on the context in which the term is used and people who use it. People see HEALTH as essential to well-being, but how people define their own health varies according to their own social experience, particularly in relation to their age, personal knowledge, and social and illness experiences. HEALTH is an elusive word as most people who consider themselves healthy are actually not, while many people who are suffering from some disease, may be relatively healthy [12]. HEALTH is a concept which does not merely relate to the absence of disease, of healthy working of organs, or having good thoughts. HEALTH is a holistic concept as it relates to a person as a whole, not just the person you see, but also the person you 'feel'.

Results and Discussions. The free associative experiment was chosen to conduct the research. Participants of the experiment were not limited in time and quantity of answers. The simple design of a free associative test provided freedom of expression. The participants were asked to answer the question: "What do you associate the word *HEALTH* with?" The respondents were not restricted in the type of answers. An experiment which allows participants to react to the stimulus with any number of words that first come to their minds without any limits in formal or semantic features of response is called by Goroshko the "associative chain experiment" [7]. We conducted the free associative experiment using the method of individual questioning of 205 respondents aged from 17 to 22 years. They were students from philology and technology departments. As a result of their responses, we received reactions that comprise the associative fields of the stimulus word *HEALTH*, which can be divided into three main concepts of *HEALTH*: emotional health, mental health and physical health.

Verbal reactions which we have from the experiments can be divided into the following thematic groups:

1. Associations connected with *HEALTH* participants: doctor (31), patient (1), hospital (13), ambulance (1).

2. Associations connected with abstract concepts: happiness (25), well-being (23), care (20), life (20), faith (9), hope (5), beauty (6), love (4), fair (3), freedom (6), peace (1), courage (13), force (10).

3. Associations connected with positive feelings and emotions: recovering (5), hardening (2), joy (8).

4. Associations connected with negative feelings and emotions: drugs (13), illness (9), pain (3), stress (3), troubles (2), treatment (7).

5. Associations connected with nature and natural phenomena: nature (10), fresh air (38), sun (5).

6. Associations connected with health support and improvement: sport (90), movement (32), rest (13), good body shape (10), morning exercises (9), gym (5), yoga (4), fitness (15), active rest (7).

7. Associations connected with medical procedures aimed at avoiding or preventing disease: medical check-up (10), vaccination (49), mask (24), therapy (5), Covid (7), Covid test (32), vitamins (32), disinfection (14), antiseptic (14), distance (10), quarantine (9), isolation (1), virus (1), pandemic (1).

8. Associations connected with diet: healthy food (48), fruits and vegetables (20), water (25), food (26), balance diet (14).

9. Associations connected with daily routine: sleep (47), hygiene (17), daily regime (20), habits (4), hand washing (7).

Verbal reactions can be classified according to formal and grammatical features of responses-

reactions [13, p. 93]. During the experiment, two main types of reactions were identified: reactions-word forms and reactions-phrases. Associative analysis of the stimulus word *HEALTH* showed that the largest quantity of reactions are word forms as there are nouns in the nominative case (98%). Reactions-phrases make up approximately 2.0%. The predominance of nouns in respondents' answers can be explained by lexico-grammatical peculiarities of the word stimulus *HEALTH*: a noun in the nominative case, singular.

According to the experimental data, the associative field of the word *HEALTH* is presented by similar and different associations by students of philology and technology departments.

Similar Students' Associations. It is not surprising that students from different departments have similar ideas about *HEALTH* as they are brought up in the same cultural environment. The following table presents associations which are mentioned by both technology and philology students (See Table 1).

Table 1
Similar Technology and Philology Students' Associations

associative words		associative words	
healthy food, food, fruits and vegetables	92	healthy lifestyle	23
sport	90	daily regime	20
vaccination	49	life	20
sleep	47	care	20
fresh air	38	medicine	19
vitamins	32	hygiene	17
movement	32	hardening	12
doctor	31	youth	11
water	25	covid-19	7
energy	24	freedom	7
mask	24		

As it is seen from the experiment, the thematic group of associations connected with health support and improvement is the most numerous (122 associations). The most frequent associates are "sport" (90 associations) and "movement" (32 associations). Moreover, the reactions of sport / movement are offered by 112 respondents. Therefore, it can be concluded that in everyday consciousness, *HEALTH* concept is associated with its support first of all. The second most frequent thematic group is the group associations connected with diet (117 associations). Today we have a wide variety of products. Among them there are both useful and harmful products for our health. The experiment showed that students support the idea that if we want to be healthy, then we should eat healthy food. The third in the number of similar associations

is the thematic group connected with medical procedures aimed at avoiding or preventing disease (112 associations). Associations "vaccination" (49), "vitamins" (32) and "mask" (24) are used more often. This means that people care about their health and do everything possible to prevent the serious diseases. The smallest thematic group is the group connected with positive feelings and emotions (12 associations). It can be explained by the fact that the word HEALTH gets negative coloring in pandemic time. It is also seen that the thematic group connected with negative feelings and emotions is absent in the similar students' associations. It may be so because the participants in the experiment were young people. And young people usually have positive thinking.

The following diagram visualize similar students' associations (See diagram 1).

Similar associations demonstrate students' active position. They are full of energy and do everything possible to support their health and to prevent virus diseases. Students also control their food habits, since healthy food ranks third position among similar associations.

Different Students' Associations. According to the experimental data, the associative field of the word HEALTH is presented also by different associations by students of philology and technology departments (see Table 2 and Table 3).

Table 2

Philology Students' Point of View

associative words		associative words	
happiness	25	gym	5
well-being	23	calmness	5
mental stability	13	habits	4
rest	13	breathing	4
hospital	13	yoga	4
drugs	12	communication	4
positive thinking	11	no bad habits	4
good body shape	10	love	4
harmony	10	self-development	3
medical check-up	10	pain	3
nature	10	stress	3
good mood	9	importance	3
hobby	9	weakness	3
strength	9	justice	3
morning exercises	9	safety	2
faith	9	troubles	2
illness	9	no stress	2
family	9	motivation	2
outdoor activity	7	wealth	2
beauty	6	insecurity	1
future	5	isolation	1
money	5	ambulance	1
therapy	5	virus	1
recovering	5	peace	1
power	5	pandemic	1
hope	5	patient	1

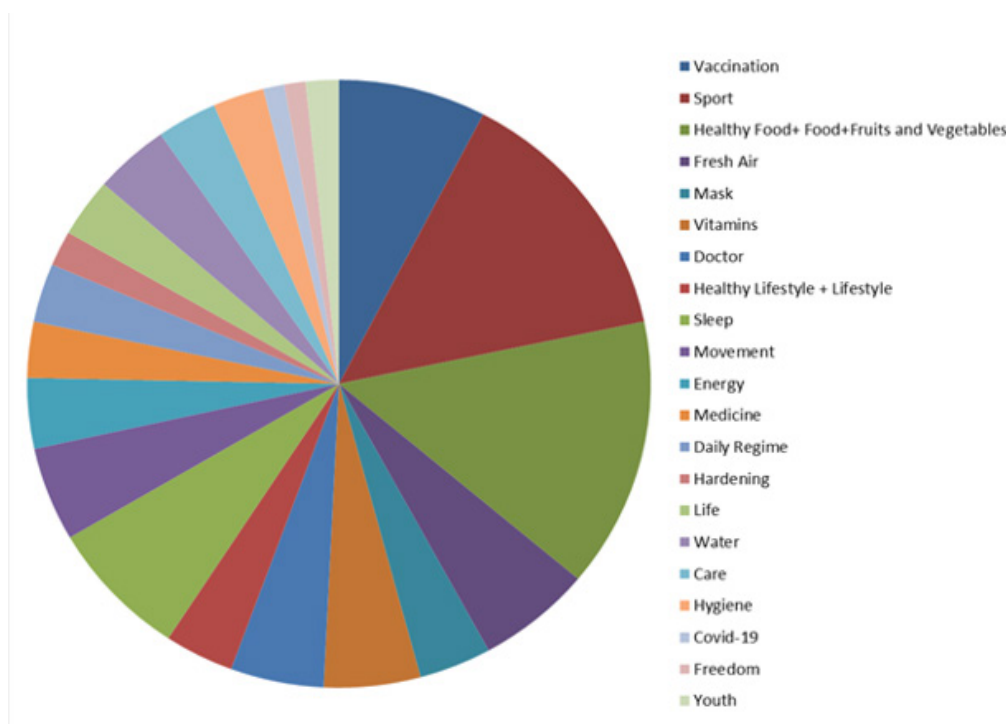

Diagram. 1 Similar Students' Associations

Associations connected with abstract concepts are more frequent for philological students.

Table 3

Technology Students' Point of View

associative words		associative words	
physical condition	38	hand-washing	7
certificate	34	treatment	7
covid-19 test	32	active rest	7
human psychology	19	organism	6
immunity	15	self-defence	6
fitness	15	limit	5
disinfection	14	sun	5
antiseptic	14	oxygen	4
courage	13	security	4
force	10	saturation	2
distance	10	pulse	2
quarantine	9	stain delta	1
disease	8	stain omicron	1
joy	8	smell	1
prevention	8		

Associations connected with abstract concepts are also rather often mentioned by technology students though one of the leading positions includes associations connected with medical procedures aimed at avoiding or preventing disease. It underlines the fact that the pandemic has had a negative impact on every day routine.

According to the results of the free associative experiment, the largest thematic group for both groups of students is the group connected with abstract concepts (165 associations among philological students and 99 associations among technology students). The second in number among philology students is the thematic group connected with

negative feelings and emotions (43 associations). HEALTH is of the greatest value, so any health problems cause negative feelings. As for technology students it is the thematic group connected with health support and improvement (60 associations). They are more practical and they understand that their HEALTH is in their hands. The third thematic group among both groups of students is represented by the group connected with daily routine (31 associations among philology students and 38 associations among technology one). It shows that they plan their time and follow daily routine. As for the result of free associative experiment among philology students the smallest thematic group is represented by the group connected with positive feelings and emotions. Technology students have the least associations in group connected with nature and natural phenomena.

Conclusions. The comparison of results obtained from the free association experiment with stimulus word HEALTH held during pandemic time depicts similar top HEALTH associations given by philology and technology students: *healthy food, sport, vaccination, sleep, and fresh air*, as well as different HEALTH association given by two groups of students. Philology students associate HEALTH with the words *happiness, well-being, mental stability, rest, hospital*; at the same time technology students associate HEALTH with *physical condition, certificate, Covid-19 test, human psychology, immunity*. The analysis has shown students pay more attention to their health, to vaccination and pandemic situation. All the differences can be explained by students' individuality and personal point of view. The further research will involve medical students as respondents in a free association experiment.

REFERENCES:

- Galton F. Psychometric experiments. *Brain*, 2, 1879. P. 149-162. URL: <https://doi:10.1093/brain/2.2.149>
- Wudt W. The Making of a Scientific Psychology. New York, 1982. P. 23.
- Meara P. *Connected Words: Word Associations and Second Language Vocabulary Acquisition*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2009. P. 21.
- Bahar, M., and Hansell, M. 2000. The Relationship between Some Psychological Factors and Their Effect on the Performance of Grid Questions and Word Association Experiment. *Educational Psychology*, 20 (3), 2000. P. 349. URL: <https://doi: 10.1080/713663739>
- Playfoot, D., Balint, T., Pandya, V., Parkes, A., Peters, M., & Richards, S. 2018. Are Word Association Responses Really the First Words that Come to Mind? *Applied Linguistics Vol. 39 (5)*, 2018. P.607. URL: <https://doi:10.1093/applin/amw015>
- Sharifian F. Association-Interpretation: A Research Technique in Cultural and Cognitive Linguistics. In: Proceedings of the 6th Annual Round Table of the Center for Applied Language and Literacy Research. Perth: Edith Cowan University, 2001.
- Goroshko E. 2005. Problems of Conducting Free Associative Experiment. Volgograd state pedagogical University, 3, 2005. P. 53-61.
- Shepherd H. and Marshall E. The Implicit Activation Mechanism of Culture: A Survey Experiment on Associations with Childbearing. *Poetics*, 69, 2018. P. 1-14. URL: <https:// doi.org/10.1016/j.poetic.2018.07.001>.

9. Romanyshyn N., Sherstniova O. Concept "health" in the English and Ukrainian languages. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Ч. 1. Мовознавство*. 2011. № 3. С. 165-169.
10. Rakosi C. Replication of Psycholinguistic Experiments and the Resolution of Inconsistencies. 2017. № 46 (5). Pp. 129-131. URL: <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9492-0>
11. HEALTH. MacMillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/health> (access 27.03.2022)
12. Baum F. *The New Public Health* (3rd edn), Oxford University Press, Melbourne, 2008.
13. Martinovich G. Experience of complex study of associative experiment data. *Questions of psychology*, vol.2, 1993. P. 93. ISSN 0042-8841

УДК 811.111'276.6-116.6:61

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.22>

NOMINA PROPRIA У СТАНОВЛЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

NOMINA PROPRIA IN FORMING OF ENGLISH MEDICAL TERMINOLOGY

Стегніцька Л.В.,

orcid.org/0000-0001-7005-4563

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри іноземних мов

Буковинського державного медичного університету

Школьна Н.О.,

orcid.org/0000-0001-5588-6601

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри англійської мови

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У статті розглянуто шляхи поповнення англійської медичної термінології з огляду на пропріативну лексику. Сучасна медична наука послуговується організованою фаховою мовою, основу якої становить спеціальна лексика. Інтенсивний розвиток медицини, що характеризується різного роду відкриттями і проривними винаходами визначає потребу творення номінативних одиниць, які часто містять пропріативний компонент. Етимологічно англійська медична термінологія є доволі неоднорідною. Вона містить національні та запозичені терміни, значну кількість яких абсорбовано з класичних та європейських мов, де паралельно із загальними словами спостерігається активне залучення пропріативної лексики, що свідчить про її потужний термінотворчий потенціал. Власна назва є потенційним полісемантом, що має здатність розвивати переносне значення за метонімічними і метафоричними моделями. Використання імен в термінологічній лексиці шляхом метафоризації чи метонімії полягає у створенні асоціативних зв'язків, що виникають завдяки яскраво вираженій ідеосемантиці. Незважаючи на спроби вилучити епоніми з термінології, вони міцно вкоренились у мову медицини, оскільки відображають етапи розвитку медицини, сприяють формуванню термінологічної компетенції, допомагають в опануванні фахової мови та є показником ерудованості працівника медичної галузі. Крім того, термінологічні одиниці, утворені на основі власних назв, формують особливий клас лексики, які можуть заповнити певні семантичні лакуни. Здебільшого поява іншомовних слів в англійській медичній термінології є наслідком експансії та геополітичних змін. Поява термінів через посередництво грецької, латинської, арабської та низки європейських мов є прямим відображенням впливу різних цивілізацій на становлення та формування мови медицини.

Ключові слова: пропріативна лексика, розвиток медичної термінології, вплив класичних мов, запозичення з арабської та європейських мов.

The article discusses ways to replenish English medical terminology, taking into account nomina propria. Modern medical science uses an organized, professional language based on specific vocabulary. The intensive development of medicine, characterized by various discoveries and breakthrough inventions, determines the need to create nominative units often containing proprial components. Etymologically, English medical terminology is rather heterogeneous. It contains national and borrowed terms, a significant number of which are absorbed from classical and European languages, where along with ordinary words, there is an active involvement of proprial vocabulary, which indicates a powerful terminological potential. The proper name is a potential polysemant that can develop figurative meaning through metonymic and metaphorical models. The use of names in terminological vocabulary through metaphor or metonymy enables creating associative bonds that arise from pronounced ideosemantics. Despite attempts to remove eponyms from terminology, they are firmly rooted in the language of medicine since they reflect the stages of medicine development, contribute to the formation of terminological competence, assist in mastering a professional language, and play a vital role in the erudition of a medical

specialist. In addition, terminological units based on proper names create a particular layer of vocabulary that can fill in specific semantic gaps. Generally, filling English medical terminology with new vocabulary results from expansions and geopolitical changes. The loans which replenish English medical terminology with terms of Greek, Latin, Arabic, and European languages directly reflect the influence of various civilizations on the formation of the language of medicine.

Key words: proper names, medical terminology development, contribution of classical languages, loans from Arabic and European languages.

Постановка проблеми та обґрунтування її актуальності. Стан медичної термінології сьогодення – це результат її тривалого формування у поєднанні культурно-історичних подій, на прикладі яких можна простежити шляхи розвитку, вдосконалення та становлення термінів. Медичне термінознавство допомагає зрозуміти організацію внутрішньої структури мови, особливості вербалізації різних категорійних ознак, продуктивність словотворчих моделей та інші важливі явища на різних рівнях мови. Незважаючи на динаміку щодо кількості медичних публікацій присвячених епонімам [13; 14], у медицині й досі немає одностайної думки щодо їхньої доцільності, відсутні також чіткі правила щодо їхнього утворення. Відповідно актуальним залишається не тільки виявлення закономірностей творення термінів, що містять пропріативний компонент, але й визначення ролі та місця власної назви у поповненні медичної галузі, що уможливить їхню систематизацію з подальшою фіксацією у лексикографічних джерелах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику власних назв, а саме лінгвістичний потенціал епонімів висвітлено в роботах В. Лангендонка (Langendonck, 2007), В. Болотова (Болотов, 1973, 1993), Ю. Карпенко (Карпенко, 1975, 2006), О. Суперанської (Суперанська, 1973, 2007), Бівера (Beaver, 1976) та ін. Розвідки щодо формування та становлення англійської медичної термінології знайшли своє відображення в працях Дж. Діркса (Dirckx, 1983), Р. Фортуїна (R. Fortune, 2000), Г. Вульфа (Wulff, 2004), Б. Дзюганової (Džuganová, 2002, 2013), П. Спрумонта (Sprumont, 2016), Е. Гаугена (Haugen, 1950), Т. Гоупа (Hore, 1971) та ін.

Мета статті - простежити роль пропріативної лексики у становленні англійської медичної термінології. Досягнення мети передбачає вирішення наступних **завдань**: описати шляхи поповнення медичної термінології, та проаналізувати термінотворчий потенціал пропріативної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Жодна жива мова не може довго залишатися чистою, якщо її носії не живуть у повній ізоляції. Будь-який контакт між культурами, а отже, і між їхніми мовами, призводить до певних наслідків, тобто до збагачення мови новою лексикою

[17, с. 105]. Перехід слів з однієї мови в іншу відбувається у відповідь на певні потреби суспільства. Запозичені слова виражають нові ідеї, які настільки тісно пов'язані з об'єктом чи поняттям, що їхнє прийняття передбачає прийняття слів, які використовуються для їхнього позначення [21; 22].

Загалом словниковий запас поширюється наступними способами: утворення нових назв, утворення нових значень і запозичення слів з інших мов [18, с. 57]. Етимологічно англійська медична термінологія є доволі неоднорідною. Вона містить національні та запозичені терміни, значну кількість яких абсорбовано з класичних та європейських мов, де паралельно із загальними словами спостерігається активне залучення пропріативної лексики, що свідчить про її потужний термінотворчий потенціал. Розглянемо шляхи поповнення англійської медичної термінології з огляду на внесок мов-донорів.

Міжнародна співпраця у медичній сфері призвела до появи глобалізованої англійської медичної мови, яка своїм корінням сягає у класичні мови. На думку Дж. Банай, лєвова частка, а це майже третина усієї англійської медичної термінології має грецьке походження. Такий стан термінології є результатом наступних причин: 1) засновниками медицини були греки, тому лакуни, які виникали при перекладі заповнювались грецькими термінами; 2) з огляду на інтенсивний розвиток медицини виникла потреба у нових номінаціях для позначення нових ідей, і грецька мова була зручним інструментом для побудови складних слів; 3) класичні корені, префікси та суфікси формують міжнародну мову, де значення термінів є зрозумілим для тих, хто дотичний до медицини [12, с. 1–2].

Значення англійських медичних термінів грецького походження є доволі легкими для розуміння завдяки характерним кореням, префіксам і суфіксам, які несуть смислове навантаження, як наприклад корені *dermat-* „шкіра”, *haem/haemat-* „кров”, *leucos-* „білий”, *erythros-* „червоний”, *mono-* „один” *schizo-* „розколюватись” тощо, префікси *para-* „поряд, навколо”, *endo-* „всередині”, *hemi-* „половина”, *dys-* „розлад чи порушення”, *hypo-/hyper-* „вище/нижче норми” тощо, суфікси *iasis/osis-* „патологічний стан”, *itis-* „запальний процес”, *oid-/eidos-* „форма чи схожий до чогось”

ота-, „пухлина” та інші. Значна частина термінів перейшла в англійську мову без графічних змін, інші ж адаптувались до її правил, як наприклад *Gr. θώραξ – Eng. thorax* „грудна клітка”, чи *Gr. διάφραγμα – Eng. diaphragm* „діафрагма”, відповідно [11]. З цього слідує, що англійська медична термінологія зазнала значного впливу грецької цивілізації, мова якої стала базовим джерелом наповнення її словникового складу, адаптованого до її фонетичних та граматичних правил.

Не тільки грецькі компоненти, а саме префікси, корені та суфікси, стали джерелом походження англійської медичної термінології. Імена греків, грецьких богів та богинь також активно використовувались для поповнення словникового складу мови медицини, серед яких Hippocratic fingers, Hippocratic face (за іменем грецького лікаря Гіппократа), Diogenes syndrome (за іменем давньогрецького філософа), Oedipus complex (за іменем царя грецького міста Фіви), Proteus syndrome (за іменем давньогрецького бога морів). Певна кількість термінів утворених від власних назв зазнала апелятизації, про що свідчить написання слів з малої літери, як наприклад: chimerism „химеризм” (за назвою давньогрецького чудовиська Химера), hygiene „гігієна” (від імені богині здоров'я і чистоти Гігієя), amnesia „амнезія” (від імені богині пам'яті Мнемозіни), echolalia „ехолалія” (від імені німфи Ехо, яка через покарання не могла розмовляти, а тільки повторювала останні слова співрозмовника) [10], atlas „перший шийний хребець” (від імені титана Атланта, який тримав небо) чи iris „радужна оболонка ока (за іменем грецької богині веселки Іріс) [23]. Як бачимо, пропріативна лексика використовується не тільки в прямому (за іменем вченого), але й в переносному значенні. Така фігуративність пов'язана з тим, що власна назва є потенційним полісемантом, що має здатність розвивати переносне значення за метонімічними і метафоричними моделями [7]. Використання імен в термінологічній лексиці шляхом метафоризації чи метонімії полягає у створення асоціативних зв'язків. Алюзії, що виникають завдяки яскраво вираженій идеосемантиці, мають різний характер, починаючи від зовнішніх ознак закінчуючи складними внутрішніми психологічними процесами.

Запозичення з латинської мови пов'язані з територіальними експансіями Римської імперії. Імператори Риму запрошували для лікування іноземних лікарів, надавали їм громадянство, звільняли їх від податків, демонструючи важливість охорони здоров'я на державному рівні. Таким чином, грецька медицина разом з лікарями мігру-

вала в Рим і довгий час мовою медицини залишалася грецька [14, с. 422]. Поступово грецькі терміни інтегрувались та трансформувались у латинські назви. Початок латинізації медичної термінології пов'язують з римським аристократом Аулюсом Корнеліусом Цельсусом та його медичним трактатом *De Medicina*. У своїй роботі Цельсус зіткнувся з перекладом грецьких термінів, які не мали латинських відповідників. Цю проблему було вирішено засобами мовного переходу, таких як транслітерація, адаптоване транскодування та прямим перекладом з грецької. Прикладами транслітерації є терміни *aphthae, alphos, atheroma, erysipelas, ganglion, leuce, thymion* [25, с. 47]. Значну частину термінів було латинізовано, тобто трансформовано та адаптовано згідно граматичних правил латинської мови, як-от *bronhos – bronhus, pyloros – pylorus, eileos – ileum, kubiton – cubitus, gluttos – gluteus*, та інші [27, с. 80]. Метафоричні грецькі терміни перейшли в латинську мову шляхом прямого перекладу, як-от *jejunum* „порожня кишка” від *nestis* „голодний” чи *saecum* „сліпа кишка” від *typhlon* „сліпий” [28, с. 262].

Після падіння Римської імперії медицина на заході в Середньовіччі набула релігійної форми, коли захворювання і тілесні недуги розглядалися як покарання за гріхи. Лікуванням займалось духовенство, черниці та ченці. Церква забороняла розтин та дослідження тіл, тому лікування базувалось виключно на спостереженні. Вплив церкви послаблюється з 12-го століття, медична практика на Заході стає академічною і послуговується латиною. Для позначення нового відкриття використовують слова латинського походження, які мали досить абстрактний характер, оскільки відображали повсякденні реалії та позначали концепти, як-от *fascia* „стрічка” (сполучно-тканинні плівки, що огортають м'язи) чи *uvula* „гноно винограду” (язичок). Англійські медичні терміни латинського походження можна ідентифікувати за характерними морфологічними елементами, зокрема, префіксами *pre-* „до”, *post-* „після”, *inter-* „між”, *de-* „вниз/без”, *intra-* „всередині”, *pro-* „вниз”, *bi/bis-* „два/подвійний”, *sub-* „під”, суфіксами *-atus* (англ. „-ate”), *-culum* (англ. „-cle”) тощо [26, с. 7–8]. Деякі слова германського походження під впливом латини отримали латинізовані прикметники, як-от: *body – corporal, rib – costal, hand – manual, mind – mental, kidney – renal, lung – pulmonal, bone – osseus, tongue – lingual, spittle – salivary, brain – cerebral, skin – cutaneous, ear – aural*. Терміни, що перейшли в англійську мову через посередництво латини часто зазнавали

фонетичних та граматичних змін, як-от: *tonsilla – tonsil, basis – base, splen – spleen diaeta – diet* та інші. Таким чином, запозичення можна розглядати як відображення постійного прогресу медицини, що потребує збагачення словникового запасу задля забезпечення ефективної наукової комунікації. Латинська мова була мовою науки до початку 18-го століття, зокрема, вважається, що праця Вільяма Хебердена *William Heberden «Commentarii»* була останньою помітною медичною роботою, написаною латиною в 1802. В інших країнах медична латина проіснувала трохи довше, зокрема у Данії лікарі заповнювали історії хвороб пацієнтів латиною до 1853 року [30].

З другої половини 18 століття латина зникає як жива мова в медицині, увіковічивши римські імена у термінах-епонімах, таких як *anastomosis of Galen* (за іменем лікаря Римської імперії), *St. Vitus dance* (за іменем римського мученика св. Віта), *Venerology* чи *dimples of Venus* (за іменем римської богині кохання Венери), *Minerva jacket* (за іменем римської богині Мінерви, яка зображувалась в обладунках), *Cupid's bow* (названо через схожість фігурний вигин червоної облямівки верхньої губи з луком Купідона) [23] та ін.

Експансія Європи ісламською імперією призвела до того, що медицина збагатилась не тільки знаннями, але й термінологією. Золота доба арабської медицини припадає на 7–9 ст. н.е. У своїх працях лікарі Сходу наводили ілюстрації до медичних записів, які сприяли поширенню медичних знань, а отже і термінів [16, с. 13]. Араби збагатили медичну термінологію такими словами, як *saphenous* (< араб. *safin*), *basilic veins* (< араб. *al bazili*), *cephalic vein* (< араб. *kafil*), *cornea* (< араб. *carania*), *abdomen* (< араб. *al-batan*), *mesaraic* (< араб. *mesareeq*) тощо [20, с. 231]. Єдиний термін, що містить пропріативний компонент та вказує на арабське походження – це *Ahasverus syndrome* (за іменем перського царя Ксеркса (Ахашвероша)). Припускаємо, що причиною цьому є те, що імена східних народів є багатокомпонентними та досить складними для вимови. Проте в медицині є низка відкриттів, які здійснили арабські лікарі, а терміни, запропоновані ними, наявні і досі, зокрема *Barron ligation* від *ligatures* (вперше запропоновано Рацесом (араб. *Rhazes*) для зашивання рани), *catgut* (винахід Альбуказіса (араб. *Albucasis*)), *Coude catheter*, де слово *catheters* походить від арабського *catha tair*, що означає „порожниста трубка пташиного пера, яке використовували для письма”, *gauze* (від арабського міста *Gazza*, де виготовляли марлю); *kaffir pox* (від арабського *kaffir* на позначення племен Африки) [8, с. 2].

Із занепадом латинської мови англійська медична термінологія поповнюється запозиченнями з європейських мов, чому сприяла академічна мобільність лікарів. Досить вагомим був внесок італійських лікарів у медицину, оскільки медичні школи Італії розвивались окремо від церкви. З італійської мови прийшли такі терміни, як *influenza, malaria, scarlatina, gelatina, pellagra* тощо [12, с.156]. Імена італійських лікарів закарбовані в таких епонімах, як *Fallopian neuritis, Tullio phenomenon, Spinelli operation* та інші. Прикладами вторинної номінації із залученням пропріативної лексики є терміни *Da Vinci Surgical System* (на честь Леонардо да Вінчі, креслення якого допомогли у створенні роботизованої хірургічної системи), *Mona Lisa Syndrome* (за назвою картини Леонардо да Вінчі, де посмішка є ймовірним проявом контрактури м'язів обличчя), *Fregolli syndrome* (за прізвиськом відомого італійського коміка Фреголі, який швидко перевтілювався в іншого персонажа, змінюючи свою зовнішність), *Harlequin syndrome* (за іменем персонажу італійської комедії масок, який носив костюм із строкатих клаптів). Цікавим є походження апелятизованого терміна *lymph* „лімфа”, який, як вважають, утворено від імені казкових створінь італійського фольклору *Lymphae*, схожих на грецьких німф [23, р.40].

У результаті політичного впливу Франції на Англію низка слів прийшли з французької: *jaundice, fontanelle, currete, grippe, benign, bruit, malaise, orifice* [20, с. 23], *bandage, dragée, drainage, pincette, pipette* [29, с. 86]. Англійська медична термінологія поповнилась епонімами на честь французьких лікарів, таких як *Fallot tetrad, Littre hernia, Duchenne muscular atrophy* та інші. Прикладом залучення власної назви для вторинної номінації медичних явищ є термін *Napoleon complex* (від імені французького імператора Наполена I, який недоліки зросту компенсував агресивно-амбіційною поведінкою) та апелятизований термін *sadismus* (від імені французького письменника Маркіза де Сада, який у своїх творах описав схильність до жорстокості).

Співпраця у царині медицини з Німеччиною призвела до появи німецьких запозичень у медицині, зокрема: *angs, anlage, gene, genome, leukemia, magenblase, magenstrasse, neuron, psychoanalysis, schizophrenia, testosterone* [20, с. 224; 9, с. 79]. На честь німецьких лікарів з'явилися такі епоніми, як *Booerhaave syndrome, Doppler effect, Madelung deformity, Sommering spot* та інші. Шляхом метафоризації утворено термін *Ondine's curse* (за іменем німецького міфічного персонажу Ундіни), *Straw*

Peter syndrome (за іменем персонажу Struwwelpeter, описаного німецьким письменником-педіатром Г. Гофманом (H. Hoffmann) чи *Münchhausen syndrome* (синдром Мюнгаузена, який було названо на честь німецького барона Мюнгаузена, відомого своїми вигаданими історіями).

Висновок. Створення та становлення англійської медико-клінічної термінології загалом та термінів-епонімів в її складі зокрема є результатом багатомовної роботи. Основним чинником, що зумовив неоднорід-

ність складу англійської медичної клінічної термінології, є багатомовна історія розвитку медицини та різноманітність джерел поповнення її словникового складу. Здебільшого поява іншомовних слів у будь-якій мові є наслідком експансії та геополітичних змін, і медична термінологія не є винятком. Поява термінів через посередництво грецької, латинської, арабської та низки європейських мов є прямим відображенням впливу різних цивілізацій на становлення та формування мови медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотов В.И. Значение слова, термина и энциклопедическое значение имени собственного. *Вопросы разработки научно-технической терминологии* / отв. ред. Р.Я. Грабис. Рига: Зинатне, 1973. С. 103–114.
2. Болотов В.И. Лингвистический статус имени собственного и его функционирование в тексте. *Ономастика. Имя и культура*. Москва, 1993. Вып. XXV. Ч. 1. С. 37–46.
3. Карпенко Ю.О. Теоретические основания разграничения собственных и нарицательных имен. *Мовознавство*. Київ, 1975. № 4. С. 46–50.
4. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Академія, 2006. 334 с.
5. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного: монография. Москва: Наука, 1973. 367 с.
6. Суперанская А.В., Сталтмане В.Э. и др. Теория и методика ономастических исследований: монография. Москва: УРСС, 2007. 256 с.
7. Фомин А.А. Имя как прием: реминисцентный оним в художественном тексте. *Известия Уральского государственного университета*. Екатеринбург, 2003. №28. С. 167–181.
8. Al-Fallouji M.A.R. Arab-Islamic origin of modern medicine. *Journal of the British Islamic Medical Association*. 2019. V. 1. № 1. P. 1–3.
9. Ángeles M. The English of the health sciences: a note on foreign borrowings. *O Inglês da Ciência da Saúde: Notas sobre Emprestimos Lexicais*. 2012. V. 33. № 1. С. 67–90.
10. Athanasiadis L. Greek mythology and medical and psychiatric terminology. *Psychiatric Bulletin*, 1997. № 21. С. 781–782.
11. Bailey N. An universal etymological English dictionary. <https://archive.org/details/universaletymolo00bail/page/18/mode/2up>
12. Banay G. An Introduction to medical terminology. Greek and Latin derivations. *Bulletin of the Medical Library Association*. 1948. № 36(1). P. 1–27.
13. Beaver D. Reflections on the natural history of eponymy and scientific law. *Social Studies of Science*, 1976. № 6(1). P. 89–98.
14. Bloomer M. A Companion to ancient education. Chicester: John Wiley and Sons Ltd, 2015. 520 p.
15. Cabanac G. Extracting and quantifying eponyms in full-text articles. *Scientometrics*. 2014. V. 98. № 3. P. 1631–1645.
16. Campbell D. Arabian medicine and its influence on the Middle Ages. Amsterdam: Philo Press. 1926. 230 p.
17. Dirckx J. The Language of Medicine: Its evolution, structure and dynamics. 1983. 193 p.
18. Džuganová B. English medical terminology – different ways of forming medical terms. *JAHR*, 2013. Vol. 4. № 7. P. 55–59.
19. Džuganová B. A brief outline of the development of medical English. *Bratislavské Lekárske Listy*. 2002. № 103(6). P. 223–227.
20. Fortuine R. The words of medicine. Sources, meaning and delights. Springfield: Charles C Thomas, 2000. 440 p.
21. Haugen E. The analysis of linguistic borrowing. *Language*, 1950. № 26. P. 210–231.
22. Hope T. Lexical borrowing in the Romance languages: a critical study of italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900. Oxford: Blackwell, 1971.
23. Kucharz E. Medical eponyms of mythological origin. *Acta Neophilologica* V. XIX (2). 2017. P.29–44.
24. Langendonck W. van. Theory and Typology of Proper Names. Berlin: Mouton de Gruyter. 2007. 378 p.
25. Langslow D. The formation and development of Latin medical vocabulary: A. Cornelius Celsus and Cassius Felix: PhD diss. / University of Oxford, 1991. 322 p.
26. McKeown J., Smith J. The Hippocrates code: unraveling the ancient mysteries of modern medical terminology. Cambridge: Hackett Publishing Company. 2016. 440 p.
27. Richardson W.F. Caelsus on Medicine, *Prudentia*. 1979. № 11. P. 69–93.
28. Sprumont P. Anatomical terms: towards development of terminologies (terminogenesis). *European Journal of Anatomy*. 2016. № 20 (3). P. 249–280.
29. Wermuth C, Verplaetse H. Medical terminology in the Western world. *Handbook of terminology* / ed. By Abied Alsulaiman Ahmed Allaithy. 2019. V. 2. P. 83–108.
30. Wulff H. The Language of Medicine. *Journal of the Royal Society of Medicine* 2004. № 97. P. 187–188.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ОСВІТНИМИ ПРОГРАМАМИ ПРАВО ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

THE MAIN FEATURES OF DISTANCE LEARNING ENGLISH FOR OBTAINING HIGHER EDUCATION ACCORDING TO EDUCATIONAL PROGRAMMES LAW AND LAW ENFORCEMENT

Сусол Л.О.,

orcid.org/0000-0002-7631-1556

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мовної підготовки

Одеського державного університету внутрішніх справ

У статті доведено, що в умовах сьогодення застосування на заняттях комп'ютерних навчальних програм як елементу ІТ-технологій – це цілком ефективний та актуальний засіб при викладанні здобувачам англійської мови за професійним спрямуванням в умовах реалій дистанційного навчання (карантин через пандемію, дистанційне навчання під час воєнного стану), що спрямований на розвиток комунікативних здібностей у здобувачів (навичок *soft skills*). Використання елементів комп'ютерних технологій у процесі вивчення «Англійської мови професійного спрямування» дозволяє в певній мірі відійти від традиційних форм навчання й підвищити індивідуальну траєкторію освітньої та наукової діяльності здобувачів вищої освіти. Станом на сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу. Сучасне якісне викладання англійської мови за професійним спрямуванням та інших дисциплін не може відбуватися без використання методів (засобів) і можливостей, які надають ІТ-технології на базі світової мережі Інтернет, оскільки це дає змогу краще подати навчальний матеріал, зробити його цікавішим та підвищити інтерес здобувачів до освітнього процесу. Дидактичні можливості Інтернет мережі достатньо великі, який стає засобом досягнення освітніх цілей як для здобувачів вищої освіти, так і для викладачів. За таких обставин викладач стає основним кермом, що виконує свої функції в максимально органічному сучасному контексті освіти та в системі «здобувач x викладач». Мережа Інтернет в жодному разі не замінює викладача, але стає одним з найбільш важливих елементів навчання англійської мови на сучасному етапі розвитку освітнього процесу в достатньо складних умовах сьогодення (карантин через пандемію, військовий стан тощо). Саме застосовуючи поєднання педагогічних знань і сучасних технологій, можна реалізувати успішний курс дистанційного навчання іноземної мови.

Ключові слова: англійська мова, дистанційне навчання, право, правоохоронна діяльність, освітній процес.

Nowadays the use of computer training programmes in classes as an element of IT technology is an effective and relevant tool for teaching «English for Professional Purposes» during distance learning of English (quarantine due to a pandemic, distance learning during martial law) has been proved in this article. The aim is to develop students' communicative skills (soft skills). The use of computer technology elements in the process of learning «English for Professional Purposes» allows to some extent to move away from traditional forms of education and to increase the individual trajectory of educational and research activities of higher education. Today information technology has become an integral part of the modern world. Modern high-quality teaching of «English for Professional Purposes» and other disciplines cannot take place without the use of methods (tools) and opportunities provided by IT technologies on the World Wide Web, as it allows to present educational material better, to make it more interesting and to increase students' interest to the educational process. The didactic possibilities of the Internet are quite large, which becomes a means of achieving educational goals for both higher education and teachers. In such circumstances the teacher becomes the main handlebar performing its functions in the most organic modern context of education and in the system of "students x teachers". The Internet in no way replaces the teacher but becomes one of the most important elements of English language teaching at the present stage of development of the educational process in the rather difficult conditions of today (quarantine quarantine, martial law, etc.). Applying a combination of pedagogical knowledge and modern technologies, we can implement a successful course of distance learning foreign language.

Key words: English language, distance learning, law, law enforcement, educational process.

Постановка проблеми. Вища освіта у буквальному розумінні в українському суспільстві дещо почала втрачати свої позиції актуальності, що пов'язано в першу чергу з незатребуваністю випускників вищих навчальних закладів на ринку праці за фахом, що вони отримали. У результаті ситуації, що склалася випускники займаються перекваліфікацією, оволодівають професіями, що пов'язані з торгівлею, як правило. Виникає

питання чи варто було витратити значні моральні та матеріальні ресурси на отримання «такої вищої освіти». Варто зауважити, що спеціальності юридичного та економічного напрямів в умовах України все ж таки залишаються максимально популярними, що доводять показники набору на спеціальності у різних вітчизняних вищих навчальних закладах та в Одеському державному університеті внутрішніх справ зокрема [1]. Для

більшості українців освіта залишається важливою сферою діяльності особистості та пріоритетним чинником розвитку сучасного суспільства. На рівні світового сприйняття низка провідних науковців, що представляють різні високо розвинуті країни, зазначає, що перспективне майбутнє за тією цивілізацією, яка максимально забезпечить розвиток інтелектуального та творчого потенціалу пересічних громадян своєї держави. Вивчення англійської мови посідає провідне місце. Завдання викладача – вибрати оптимальні шляхи організації аудиторної та самостійної роботи, використовувати сучасні методики викладання та новітні методи [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Постійний розвиток системи вищої освіти вимагає від педагогічної науки й практики станом на сьогодні вивчення і впровадження нових методів навчання на фоні одночасного поєднання й виховання здобувачів вищої освіти. Подібні інновації в педагогічній діяльності ВУЗів пов'язані із загальними процесами, що відбуваються у суспільстві. Використання при підготовці здобувачів вищої освіти інноваційних технологій стало невід'ємною складовою навчального процесу та набуло особливої актуальності в сучасних умовах під час запровадження карантинних заходів на фоні вірусної пандемії (2020-2022 н.р.). Перед викладачами вищих навчальних закладів постає одне із пріоритетних завдань, що полягає у підвищенні зацікавленості здобувачів вищої освіти I-III рівнів до вивчення іноземної мови, переважно, англійської. Для досягнення поставленого пріоритетного завдання викладачі здійснюють пошук нових (інноваційних), цікавих та водночас результативних форм і методів навчання іноземній мові [3, 4].

Згідно моїх багаторічних напрацювань під час викладання здобувачам вищої освіти освітніх програм «Право» та «Правоохоронна діяльність» виокремлено власну думку щодо використання нових (інноваційних), цікавих та водночас результативних форм і методів навчання іноземній мові:

- підвищення мотивації щодо вивчення англійської мови під час навчання на I рівні вищої освіти з метою в першу чергу оволодіння необхідним професійним рівнем іноземної мови та в подальшому успішної здачі вступних іспитів, що є обов'язковими для здобуття II (магістерського) та III (доктори філософії) рівнів вищої освіти;

- здобувачі повинні вміти використовувати англійську мову у своїй практичній діяльності в галузі правознавства та правоохоронній діяльності;

- у здобувачів повинно з'явитися бажання до творчої роботи, що водночас приносить позитивний результат;

- здобувачі повинні бути активними, дещо розкутими та постійно намагатися досягнути певного успіху, в тому числі під час самоізоляції.

Під час карантину (воєнного стану за певних обставин та можливостей) навчальний матеріал можна опановувати за допомогою дистанційних методів навчання на платформах типу MIA, MOODLE з використанням ZOOM, MEET, SKYPE тощо. На нашу думку, вивчення іноземної мови в малокомплектних групах є чи не найкращою практикою, а дистанційне навчання за певних вимушених обставин є цілком дієвим, а також виховує здобувачів освіти та само організовує до самостійної, творчої праці, життєдіяльності.

Використання технологій дистанційного навчання обов'язково передбачає використання мережі Інтернет для роботи цілісної системи «викладач x здобувач» при вивченні іноземної мови, що залишається на сьогодні цілком корисним та виправданим підходом щодо питань опанування іншомовним матеріалом та досягненням поставлених методичних цілей.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати важливість та необхідність на I-III рівнях вищої освіти освітніх та освітньо-наукових програм «Право» та «Правоохоронна діяльність» на основі висвітлення головних переваг використання сучасних технологій дистанційного навчання задля виявлення можливостей перспективних інноваційних форм навчання на фоні використання світової мережі Інтернет, спрямованої на підвищення результативності навчання та розвитку креативних здібностей здобувачів, які вивчають англійську мову в умовах карантину або воєнного стану тощо на базі Одеського державного університету внутрішніх справ.

Постановка завдання витікає з актуальності даної студії, об'єкту та предмету досліджень.

Актуальність даної статті визначає поступову зміну традиційних методів та способів вивчення англійської мови на інноваційні та водночас більш продуктивні під час запровадження дистанційного навчання вперше в умовах карантину та пізніше в умовах воєнного стану на базі Одеського державного університету внутрішніх справ.

Об'єкт дослідження – це навчальний процес при дистанційному навчанні англійської мови здобувачів вищої освіти освітньо-професійних та освітньо-наукових програм «Право» та «Правоохоронна діяльність» із сучасною технологічною платформою.

Предметом дослідження є визначення специфічності методики дистанційного навчання здобувачів вищої освіти освітньо-професійних та освітньо-наукових програм «Право» та «Правоохоронна діяльність» іноземної мови в умовах Одеського державного університету внутрішніх справ як складової цілісної системи правового напрямку освітніх програм.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні найбільш поширеними інноваційними методами навчання здобувачів іноземній мові в умовах кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ є:

– методи розвивального навчання (у здобувачів створюється творче відношення до діяльності, розвивається мислення, уява, увага, пам'ять, воля) [5];

– інтерактивні методи навчання;

– метод проектів (підготовка презентацій, Essay на англійській мові);

– метод особистісно-орієнтованого навчання;

– інформаційні методи навчання;

– ігрові методи навчання.

За практичного використання методів розвивального навчання здобувачі не просто набувають знань, навичок та вмінь, але навчаються насамперед засобом їх самостійного пізнання (вивчення), у здобувачів формують творче відношення безпосередньо до своєї діяльності, розвивається відповідне мислення, уява, увага, пам'ять та воля.

Основною метою такого навчання є випереджувальний розвиток мислення, що забезпечує готовність здобувача самостійно використовувати власний творчий потенціал, який часто прихований.

Мислення здобувачів може мати продуктивний та репродуктивний, творчий та примітивний характер. Характерною рисою продуктивного мислення на відміну від репродуктивного є безпосередня можливість самостійного відкриття необхідних знань.

Творче мислення в свою чергу засвідчує найвищий рівень розвитку здобувача як особистості. Воно сфокусовано на одержання в першу чергу інноваційного та невідомого раніше результату, проте можливість застосовувати різноманітні шляхи за умов, коли невідомо, який з них призведе до очікуваного результату. В цілому творче мислення дозволяє вирішувати задачі (завдання) на фоні відсутності незалежного досвіду.

Набуття прийомів засвоєння знань стає основою для активності здобувача та його стаювання безпосереднім суб'єктом, який може пізнавати. Ключовий акцент здійснюється на переході

від несвідомої діяльності до свідомої. Викладач на регулярній основі спрямовує здобувача на те, щоб він аналізував свої власні розумові дії, зконцентровувався та запам'ятовував, як йому вдалося одержати плановий навчальний результат, та які розумові дії і у якій послідовності ним для цього було задіяні.

На початкових етапах здобувач просто розповідає словесно відтворює свої дії, їх почерговість та поетапно виховує у себе своєрідну рефлексію безпосередньо вже відпрацьованого процесу навчання.

Запроваджується змістовна самооцінка набутого результату, що здійснюється за використання чітких критеріїв попередньо озвучених викладачем на початку запровадження даного методу навчання. Важливо, щоб самооцінка здобувача випереджала оцінку викладача, проте пізніше з ним обов'язково обговорюється. За умови, що здобувач вірно оволодів методикою самооцінки, він може сам визначити, чи відповідає результат його навчальних дій кінцевій меті. Доволі часто у перевірочних роботах спеціально включено матеріал (англомовний текст), який ще не розглядався на попередніх заняттях та містить низку слів, що ще однозначно невідомі для здобувача. Все це сприяє правильній оцінці сформованих навичок до навчання, визначенню здібностей здобувачів задля розуміння наскільки широкий спектр словарного запасу та розуміння часових характеристик англійської мови. Що для здобувачів виявилось простим, а що викликало певні ускладнення. Все це дає можливість прослідкувати за розвитком інтелектуальних здібностей кожного здобувача.

Однозначно, що навчальна діяльність повинна відбуватися в атмосфері колективного мислення, дискусії та сумісних пошуків варіантів вирішення актуальної проблеми правової та правоохоронної діяльності.

На нашу однозначну думку у даній роботі варто зробити акцент на інформаційних методах навчання, оскільки результативне проведення занять зі здобувачами вищої освіти та особливо при вивченні іноземної мови без використання комп'ютерної техніки або різноманітних електронних носіїв є практично неможливим та неефективним, оскільки електронні засоби суттєво вдосконалюють сучасний навчальний процес та підвищують його результативність.

Широко використовується Listening на дистанційних заняттях з англійської мови. Використовуються спеціально підібрані фахові тексти, діалоги у сфері правознавства та правоохо-

ронній діяльності. Це допомагає подолати певні мовні бар'єри боязливості особливо на початкових етапах вивчення мови, коли здобувачі ще не готові до спілкування з native-speakers [6, 7].

Для розвитку навичок аудіювання також практикуємо використання аудіо додатків до сучасних підручників типу English for Law Enforcement by Charles Boyle and Ileana Chersan [3], YouTube-каналу за допомогою яких здобувачі прослуховують інформацію на необхідні для вивчення теми, тексти чи діалоги, наукові конференції правового характеру з урахуванням потреб відповідного рівня вищої освіти.

У здобувачів I (бакалаврського) рівня вищої освіти формується позитивне відношення до дисципліни «Англійська мова професійного спрямування», що вивчається протягом 4 курсів навчання, вони поступово набувають необхідного базового та згодом професійного рівнів спілкування на англійській мові з викладачем, з професіоналом практиком та безпосередньо з носієм мови, що має правову освіту, останні два з яких часто запрошуються на бінарні заняття згідно відповідного графіка кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ. Здобувачі III рівня підготовки (доктори філософії) вже вільно, як правило, ознайомлюються з науковими джерелами (статтями, тезами, монографіями) правової тематики провідних країн світу в межах індивідуальної траєкторії навчання аспірантів.

Поєднання освітнього процесу з вивчення англійської мови з використанням комп'ютерних технологій – це суттєве підвищення зацікавленості щодо результативного оволодіння мовою здобувачами. Сучасні електронні носії інформації (смартфон та інші гаджети) дозволяють ефективно використовувати час у транспорті, просто рух по дорозі до місця проживання на вивчення мови.

За умови використання тих чи інших навчальних програм діє суцільно методичний прийом «перенесення» здобувачів (слухачів) в іншомовну ситуацію, що наближена до реалій життя. Крім того, у сучасних здобувачів присутня неабияка зацікавленість до роботи з комп'ютером або з іншими гаджетами з використанням широкого спектру різноманітних комп'ютерних програм [3].

Таким чином, сьогодні на фоні використання сучасних спеціальних навчальних електронних програм відбувається комплексне поєднання чуттєвих, слухових та зорових складових впливу на сприйняття тексту здобувачами вищої освіти.

Працюючи на базі платформи MIA викладачі кафедри мовної підготовки застосовують різнома-

нітні презентації під час дистанційного навчання. Так, на кшталт, під час вивчення тем «Political system of Great Britain», «Law, types of law» здобувачам надається можливість візуально ознайомитися із визначними історичними та сучасними принципами правової системи відповідної країни сучасного світу або з позицій історії правової культури та правової технології у історичному аспекті. Завдяки використаним презентаціям здобувачі розширюють свої знання через використання цікавих та сприйнятливих для них комп'ютерних технологій (ІТ-технології) не тільки з дисципліни «Англійська мова професійного спрямування», а й через занурення до правової системи конкретної держави набувають спеціальних знань, досвіду ситуацій, що наближені до реальних з урахуванням ще й історичного аспекту.

При виконанні тестових завдань, що розроблені викладачами кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ в системі «MIA» у здобувачів є можливість перевірити себе самостійно з урахуванням «результатів тестування». Здобувачам після кожного практичного заняття задається домашнє завдання і вони, отримавши посилання, виконують його в реальному часі або у вільний час, але виставляємо обмеження в часі (не пізніше наступного заняття; домашнє завдання обов'язково перевіряється та здійснюється аналіз помилок.

Отже, ключовою ціллю використання сучасних навчальних комп'ютерних програм та ресурсів мережі Інтернет є навчання здобувачів англійської мови за рахунок наближення їх до реальних життєвих ситуацій. На такого роду інтегрованих заняттях здобувачі підвищують рівень своїх знань, вмінь та навичок, що набуті за попередній період навчання. Крім того, дуже доцільно використовувати такі навчальні програми як засіб інтенсифікації та оптимізації навчальної і наукової діяльності здобувачів, активізації їх потенційних можливостей на фоні розвитку індивідуальних творчих здібностей з урахуванням індивідуальної траєкторії навчання кожного здобувача.

Висновки. Таким чином, використання у освітньому процесі сучасних навчальних комп'ютерних програм дозволяє викладачеві ВУЗів до певної міри перекласти частину своєї власної роботи на ІТ-технології, здійснюючи при цьому освітній процес на щабель вище за рахунок підвищеної зацікавленості, різноманітності, інтенсивності. Але, ми розуміємо, що жоден комп'ютер на сьогодні не може повноцінно замінити викладача, а лише є його доповненням, оскільки викладач постійно консультує здобувача з урахуванням

індивідуального рівня знань або з тих питань (лексики), що є незрозумілими для студента.

В цілому, вважаємо, що запровадження та регулярне застосування на практиці сучасних інноваційних комп'ютерних навчальних програм на заняттях з англійської мови професійного спрямування для здобувачів правового напрямку в умовах кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ:

- це цілком ефективний допоміжний технічний наочно-слуховий метод;
- це допоміжний метод учбово-пізнавальної діяльності здобувачів;
- спосіб підвищення самомотивації та власного бажання здобувачів щодо вивчення англійської мови за професійним спрямуванням;
- максимально швидкий та відносно ефективний метод щодо оцінки та контролю знань, вмінь, навичок здобувачів різних рівнів вищої освіти;
- метод підвищення інтерактивної та комунікативної діяльності, тобто так необхідних сьогодні навичок *soft skills*, що підвищену актуальність відіграє для правових спеціальностей.

Однозначно стверджуємо, що в умовах сьогодення застосування на заняттях комп'ютерних навчальних програм як елементу ІТ-технологій – це цілком ефективний та актуальний засіб при викладанні здобувачам англійської мови за професійним спрямуванням в умовах реалій дистанційного навчання, що спрямований на розвиток комунікативних здібностей у здобувачів (навичок *soft skills*). Також варто зазначити, що використання елементів комп'ютерних тех-

нологій у процесі вивчення «Англійської мови професійного спрямування» дозволяє в певній мірі відійти від традиційних форм навчання й підвищити індивідуальну траєкторію освітньої та наукової діяльності здобувачів вищої освіти, оптимізувати засвоєння мовних структур та граматичних правил, а також подолати монотонність заняття при формуванні мовленнєвої та комунікативної компетенції здобувачів у процесі навчання англійської мови професійного спрямування.

Отже, станом на сьогодні інформаційні технології стали невід'ємною частиною сучасного світу. Сучасне якісне викладання англійської мови за професійним спрямуванням та інших дисциплін не може відбуватися без використання методів (засобів) і можливостей, які надають ІТ-технології на базі світової мережі Інтернет, оскільки це дає змогу краще подати навчальний матеріал, зробити його цікавішим та підвищити інтерес здобувачів до освітнього процесу.

Дидактичні можливості Інтернет мережі достатньо великі, який стає засобом досягнення освітніх цілей як для здобувачів вищої освіти, так і для викладачів. За таких обставин викладач стає основним кермом, що виконує свої функції в максимально органічному сучасному контексті освіти та в системі «здобувач х викладач». Мережа Інтернет в жодному разі не замінює викладача, але стає одним з найбільш важливих елементів навчання англійської мови на сучасному етапі розвитку освітнього процесу в достатньо складних умовах сьогодення (карантин через пандемію, військовий стан тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вступ.Освітля. UA URL: <https://vstup.osvita.ua/y2021/r16/306/> (дата звернення: 17.03.2022).
2. Посохова А. В. English Course for Law Enforcement Professionals. Part II. (Курс професійної англійської мови для правоохоронців): навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 108 с.
3. Boyle Charles, Chersan Ileana. English Course for Law Enforcement. MACMILLAN, 2009. 128 p.
4. Українська Система Дистанційного Навчання – UDL System *Ukrainian Dastance Learning System*. URL: <http://www.udl.org.ua>. (дата звернення: 17.03.2022).
5. URL: <https://studopedia.org/index.php?vol=1&post=52954> (дата звернення: 14.02.2022).
6. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.
7. Ващенко В. Ю., Дядичев О. В. Аналіз систем керування навчанням і контентом та їх впровадження в навчальний процес. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 12 (223), Ч. II. С. 5-17. (3).

TO THE HISTORY OF ENGLISH OCCULT DISCOURSE

ДО ІСТОРІЇ АНГЛОМОВНОГО ОКУЛЬТНОГО ДИСКУРСУ

Tomchakovska Yu.O.,

*orcid.org/0000-0003-0117-2704**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages,
National University «Odesa Law Academy»*

The article is devoted to the consideration of the history of English occult discourse. The term "discourse" is used in different meanings and is the subject of study in different scientific areas. The purpose of the article is to provide a brief overview of the history of development of occult discourse and to outline the prospects for its study on the basis of the English language. The opposition of personality-oriented and status-oriented discourse is relevant. In the first case, communicators who know each other well take part in communication, in the second case, communication is reduced to a dialogue between representatives of one or another social group. Among its varieties are political, administrative, legal, military, pedagogical, religious, mystical, medical, business, advertising, sports, scientific, stage and media types of institutional discourse. The researchers note that the list may be supplemented or modified. The article proposes the term "occult discourse", which contains such basic genre varieties as astrological, magical, alchemical. The first two varieties are the subject of many researches, and the latter is hardly covered in linguistic works. Astrological discourse, represented by horoscopes, is studied mainly from psychological, sociological, anthropological and cultural points of view. The horoscope was developed as a media genre, which contributed to its status as one of the defining features of modern mass culture. Magical discourse has a pronounced suggestive potential, is symbolically rich and implements basic strategies of warning, correction and protection. The key problems of occult discourse analysis remain the structure and stratification of discourse, the establishment of its features, units, categories, types; elucidation of ways of organizing various discursive invariants, development of methods and procedures of analysis and description of discourses.

Key words: discourse, discourse studies, institutional discourse, occult discourse, typology.

Стаття присвячена розглядові історії англomовного окультного дискурсу. Термін «дискурс» вживається у різних значеннях та є предметом вивчення різних напрямів. Мета статті – надати стислий огляд історії становлення окультного дискурсу та окреслити перспективи його вивчення на матеріалі англійської мови. Актуальним є протиставлення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Серед різновидів виділяють політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Дослідники зазначають, що наведений список може бути доповнений або видозмінений. У статті пропонується термін «окультний дискурс», який містить такі основні жанрові різновиди як астрологічний, магічний, алхімічний. Перші два різновиди є об'єктом багатьох досліджень, а останній майже не знаходить висвітлення у лінгвістичних роботах. Астрологічний дискурс, представлений гороскопами, вивчається переважно з психологічної, соціологічної, антропологічної та культурологічної точки зору. Гороскоп був розроблений як медіажанр, що сприяло його статусу однієї з визначальних рис сучасної масової культури. Магічний дискурс має яскраво виражений сугестивний потенціал, символічно насичений та реалізує базові стратегії застереження, корекції та протекції. Ключовими проблемами вивчення окультного дискурсу залишаються структура та стратифікація, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур його аналізу.

Ключові слова: дискурс, дискурсологія, інституційний дискурс, окультний дискурс, типологія.

Problem statement. The interest in the study of discourse is associated with a change in the priority of the subject of linguistic research in the second half of the twentieth century, with the transition from the study of language structure to its functioning. Historically, the concept of discourse was considered in terms of formal and functional linguistics, which later became part of a systematic approach, initiated in the 70's – 80's of the previous century. At the present stage, scholars are actively trying to distinguish between the concepts of *text* and *discourse*, proposing different oppositions, such as functionality VS structure, process VS product, speech VS written text [3, p. 12].

Since ancient times people have been trying to understand the meaning of the world around them. This interest applies to nature, products of human activity, and words, facial expressions, gestures. However, the most mysterious phenomenon that prominent philosophers, psychologists and linguists have been trying to unravel for thousands of years is human consciousness. It is indisputable that occultism, like religion, is a product of human consciousness.

Human intellectual activity has always been creative, with its help the most elusive and incomprehensible phenomena are explained. Thus,

a very detailed conceptualization with subsequent verbalization led people to think, through which they tried to describe their so-called "sixth sense", i.e. feelings, intuition, premonitions, fears associated with lack of knowledge about themselves and the world. People have replaced and continue to replace them with fiction about magic and enchantments, which allegedly can be used to explain poorly understood processes and phenomena.

Literature review. In modern linguistic research, discourse is both an object and a method of analysis that combines sociocultural, cognitive and pragmatic approaches to all uses of language. It appears as a kind of diagnostic tool in relation to language (because it shows the possibility of specialization of language in a particular area on a set of parameters), and to society, to various manifestations of socio-cultural states of society, as well as its mental attitudes and types of social consciousness.

In modern linguistic literature we find numerous definitions of discourse, some of which combine different interpretations of this phenomenon and are rather complex. The Ukrainian linguist F. Batsevich in the textbook "Fundamentals of Communicative Linguistics" defines discourse as follows: synthesis of cognitive, linguistic and extralinguistic (social, mental, psychological, etc.) factors that are determined by a specific range of "life forms"; dependent on the subject of communication, results in the formation of various speech genres [1, p. 138].

O. Selivanova defines the following tasks of discourse analysis at the present stage:

- study of social, textual and psychological contextualization of discourse, its patterns and genres with a set of variables (social norms, roles, statuses of communicators, their conventions, strategies, interactivity and communication efficiency);

- study of the regularities of communicators' achievement of communicative cooperation or factors of generating communicative conflict, ways of realization of communicative rivalry;

- description of institutional forms and types of discourses, etc. The key problems of discourse analysis remain the structure and stratification of discourse, the establishment of its features, units, categories, types; finding out ways to organize different discursive invariants, developing methods and procedures for analyzing and describing discourses, etc. [4].

The opposition of personality-oriented and status-oriented discourse is relevant for our research. In the first case, communicators who know each other well take part in communication, in the second case, communication is reduced to a dialogue between

representatives of one or another social group. Among its varieties are political, administrative, legal, military, pedagogical, religious, mystical, medical, business, advertising, sports, scientific, stage and media types of institutional discourse. The researchers note that the list may be supplemented or modified.

Purpose statement. The article is dedicated to highlighting the history of English occult discourse as well as its study from the linguistic point of view.

Research results. The term *occult sciences* was first used in 16th-century Europe to refer to astrology, alchemy, and natural magic, which today are considered pseudosciences. The term *occultism* emerged in 19th-century France, where it came to be associated with various French esoteric groups connected to Éliphas Lévi and Papus, and in 1875 was introduced into the English language by the esotericist Helena Blavatsky [14].

Throughout the 20th century, the term was used idiosyncratically by a range of different authors, but by the 21st century was commonly employed – including by academic scholars of esotericism – to refer to a range of esoteric currents that developed in the mid-19th century and their descendants. Occultism is thus often used to categorise such esoteric traditions as Spiritualism, Theosophy, Anthroposophy, the Hermetic Order of the Golden Dawn, and New Age [12].

Today the term occultism is understood as various theories and practices involving a belief in and knowledge or use of supernatural forces or beings. Such beliefs and practices – principally magical or divinatory – have occurred in all human societies throughout recorded history, with considerable variations both in their nature and in the attitude of societies toward them. In the West the term occultism has acquired intellectually and morally pejorative overtones that do not obtain in other societies where the practices and beliefs concerned do not run counter to the prevailing worldview [14].

From the linguistic point of view, we propose the usage of the term **occult discourse** to denote the general direction of discourse, which studies the features of communication in various mystical practices, magic, astrology, etc., i.e. all areas of institutional activity that go beyond science and official religion.

Let us consider the etymology of this term. The lexical unit *occultism* was first recorded in English in 1870 and denoted the doctrines, principles and practices of occult sciences:

"*occultism (n.)*" *The doctrine, principles, or practices of occult sciences, "1870, from occult + -ism. Related: Occultist"*[9].

The dictionary article also illustrates the use of this lexical item and explains that it refers to a system of pseudo-sciences that must be distinguished from pre-scientific magic practice:

"Occultism, I should add, is distinguished from the primitive magic described by anthropologists, which is prescientific, prephilosophical, and perhaps prereligious, whereas occultism is a pseudo-science or system of pseudo-sciences, often supported by an irrationalist philosophy, and always exploiting the disintegrated débris of preexisting religions" [9].

We conclude that the lexical unit *occultism* comes from the adjective *occult*, which was first recorded in English in the early 16th century as *"secret, not made public"*, which came from Latin through French meaning *"hidden"*. Later, the lexical unit *occult* developed the meaning of *"beyond reason"*, while the association with the supernatural sciences (magic, alchemy, astrology, etc.) appeared only a century later.

In modern lexicographic sources of the English language there are the following definitions:

"Occult sciences – those sciences of the Middle Ages which related to the supposed action or influence of occult qualities, or supernatural powers, as alchemy, magic, necromancy, and astrology" [10];

"Occult sciences alchemy, astrology, magic, etc" [11].

Based on the above definitions, we conclude that the occult discourse contains such basic genre varieties as ***astrological, magical, alchemical***.

The Western tradition of occultism, as popularly conceived, is of an ancient "secret philosophy" underlying all occult practices. This secret philosophy derives ultimately from Hellenistic magic and alchemy on the one hand and from Jewish mysticism on the other. The principal Hellenistic source is the Corpus Hermeticum, the texts associated with Hermes Trismegistos, which are concerned with astrology and other occult sciences and with spiritual regeneration. Alchemy was also absorbed into the body of Hermetism, and this link was strengthened in the early 17th century with the appearance of Rosicrucianism, an alleged secret brotherhood that utilized alchemical symbolism and taught secret wisdom to its followers, creating a spiritual alchemy that survived the rise of empirical science and enabled Hermetism to pass unscathed into the period of the Enlightenment [14].

A review of the available research has shown that the first two varieties (astrological and magical discourses) are the subject of many studies, and the latter (alchemical) is hardly covered in linguistic works.

Astrological discourse represented by horoscopes is studied mainly from a psychological, sociological,

anthropological and cultural point of view. The horoscope was developed as a media genre, which contributed to its status as one of the defining features of modern mass culture [5; 6; 7].

We agree with the view that astrology today is a significant phenomenon for most members of society, a special system of knowledge based on the idea of the necessary connection between the movement of celestial bodies and processes occurring on earth. Researchers' analysis of language material confirms that horoscope texts do have their own specific discursive features. Being pragmatic, astrological discourse in addition to cognitive (astrologers have long been people who were engaged in the search for truth, explaining the deterministic laws of the universe) can also perform socio-political (manipulative) and psychotherapeutic functions.

G. Kryzhanivska researches the texts of English horoscopes according to the genre-functional model. The researcher claims that the genre structure of astrological forecasting is quite rigid and includes several steps. "The first step in the genre model of the horoscope provides general information about the probable development of events in this period of the future, as indicated by the adverb *overall*. The functioning of the nouns *relationship, affairs, family, partner* and the adjective *married* makes it possible to identify the next, second step in the genre model – the development of relationships. The lexical markers of the third step are the nouns *money, business, cash, funds, expenditures* and the verb *invest*, the semantics of which indicate that its communicative orientation is to inform about the possible development of financial affairs. <...> The semantics of lexical units of each step explicitly reflects its communicative orientation" [2, p. 260].

Magical discourse is distinguished on the basis of system-creating features: its goals and participants. Communication takes place within the given framework of status-role relations. The purpose of magical discourse is to implement basic strategies of warning, correction and protection. The participants are: the client – the person who seeks help and the agent – the bearer of secret knowledge, the mediator who communicates between the client and supernatural forces. The fundamental inequality of the participants in communication is specially demonstrated by the appearance of the agent, his behavior, the presence of symbolic attributes of the magical process, a specific way of pronouncing magical texts. In modern society, magical discourse is presented as a kind of institutional communication [13].

Thus, the magic text has a distinguished suggestive potential, it is symbolically rich and

implements basic strategies of warning, correction and protection. The warning is manifested in prognostic installations (verbal-prognostic genre), embedded in warnings about possible dangers, reflected in the ethnospecific system of warning signs. Correction is aimed at treating illnesses and normalizing the deviant psychosomatic state through clearly algorithmic, semiotically saturated rites and orders (verbal-suggestive genre). Protection from hostile external influences is carried out through spells (verbal-action genre) and symbolically rich rituals. Based in the attempt to influence nature or human behaviour, magic's instrumental function is measured by its efficacy in achieving the desired result. Anthropologists identify three main types of instrumental magic: the productive, the protective, and the destructive [12].

Conclusions. Occult discourse contains such basic genre varieties as astrological, magical, alchemical. The first two varieties are the subject of much research, and the latter is hardly covered in linguistic works. Astrological discourse, represented by horoscopes, is studied mainly from psychological, sociological, anthropological and cultural points of view. The horoscope was developed as a media genre, which contributed to its status as one of the defining features of modern mass culture. Magical discourse has a pronounced suggestive potential, is symbolically rich and implements basic strategies of warning, correction and protection. The key problems of studying occult discourse remain the structure and stratification, the establishment of its features, units, categories, types; finding out ways to organize various discursive invariants, developing methods and procedures for its analysis.

REFERENCES:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : ВЦ "Академія", 2004. 344 с.
2. Крижанівська Г. Т. Гороскоп у сучасних англомовних жіночих журналах: жанровий підхід. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 229–231.
3. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
5. Blackmore S., Seebold M. The Effect of Horoscopes on Women's Relationships. *Correlation*. 2001.19 (2), 17-32.
6. Evans W. Divining the Social Order: Class, Gender and Magazine Astrology Columns. *Journalism and Mass Communication Quarterly*. 1996. 73 (2), 389-400.
7. Tandoc E. C., Ferrucci P. So Says the Stars: A Textual Analysis of Glamour, Essence and Teen Vogue Horoscopes. *Women's Studies International Forum*. 2014. 45, 34– 41.
8. Merriam Webster Online Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary> (дата звернення 15.03.2022)
9. Online etymological dictionary. URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення 15.03.2022)
10. Online dictionary. URL: <http://www.finedictionary.com> (дата звернення 15.03.2022)
11. The free dictionary. URL: <https://www.thefreedictionary.com> (дата звернення 15.03.2022)
12. Book of magic. URL: <http://directmagic.ru/books/magicbook.pdf> (дата звернення 10.03.2022)
13. Magic. URL: <https://www.britannica.com/topic/magic-supernatural-phenomenon> (дата звернення 12.03.2022)
14. Occultism. URL: <https://www.britannica.com/topic/occultism> (дата звернення 12.03.2022)

**ПРЕДИКАТИ СТАНУ СУБ'ЄКТА ЯК ВЕРБАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
(НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНІВ
«ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ» ТА «ЧУТТЯ І ЧУТЛИВІСТЬ» ДЖЕЙН ОСТЕН)**

**SUBJECT STATE PREDICATES AS VERBAL REPRESENTATIVES OF THE NATIONAL
WORLD-IMAGE (BASED ON THE UKRAINIAN TRANSLATIONS OF THE NOVELS
“PRIDE AND PREJUDICE” AND “SENSE AND SENSIBILITY” BY JANE AUSTEN)**

Шрамко Р.Г.,

orcid.org/0000-0002-9258-9128

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Рахно М.Ю.,

orcid.org/0000-0002-8517-6122

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

У науковій розвідці здійснено спробу проаналізувати репертуар морфологічних реалізаторів предикатів стану і ставлення носія в україномовних перекладах романів «Гордість і упередження» та «Чуття і чутливість» Джейн Остен. Порівняльний аналіз такого морфологічного вираження здійснено з урахуванням комплексу критеріїв, найвагомішими з них є такі: 1) значущість емоційних концептів у концептуальній картині світу обох народів; 2) місце предикатів стану і ставлення суб'єкта в національній мовній картині світу українців та англійців; 3) типовість морфологічного вираження предикатів цього типу в синтаксичному ладі мови; 4) перекладацькі тактики і стратегії, що вможливають цілісний і повноцінний переклад англійського емотивно насиченого тексту українською.

З'ясовано, що типовими морфологічними виразниками предикатів стану і ставлення мовця в обстеженому англійському дискурсі слугують ад'єктиви, другу за функційною активністю позицію займають вербативи. Функційно пасивними є предикативні субстантиви. Прикметно, однак, що репрезентантами предикатів інтелектуального стану та ставлення носія є передусім вербативи.

У межах україномовного тексту розкрито, що найвищу функційну активність виявляють вербативи, на другій за функційною активністю позиції описано ад'єктиви, тоді як адвербативи стану і ставлення персонажа репрезентовані найменшою кількістю ілюстративного матеріалу.

Ретельний аналіз синтаксичних структур неспростовно засвідчив той факт, що для досягнення адекватності і повноти передавання емоційного діапазону персонажів застосовано граматичні трансформації. Таку перекладацьку техніку вжито як домінуючий інструмент, зокрема, для перебудови загальної структури речення, а також зміни кількості й компонентного складу правобічних припредикатних поширювачів. Стилістичні трансформації виокремлено в поодиноких випадках під час синонімічної заміни.

Ключові слова: концептуальна картина світу, національна мовна картина світу, внутрішній стан, вербалізація, сучасний англійський художній дискурс, діалог культур, перекладацькі тактики і стратегії.

The scientific paper attempts to analyse the set of morphological realisers of subject state and attitude predicates in the Ukrainian translations of the novels *Pride and Prejudice* and *Sense and Sensibility* by Jane Austen. The comparative analysis of this morphological expression has been carried out considering several criteria, the most significant of which are: 1) importance of emotional concepts in the conceptual world-image of both nations; 2) the role of predicates of subject state and attitude in the national lingual world-image of the Ukrainians and the British; 3) typical features of the morphological representation of predicates of this type in the syntax order of the language; 4) translation tactics and strategies enabling an integral and sound translation of the emotionally loaded English text into Ukrainian. It has been ascertained that it is adjectives that typically present predicates of subject state and attitude morphologically in the observed English discourse. Verbatives take the second place in functional activity. Predicative substantives are functionally passive. However, it should also be noted that verbatives primarily expose the intellectual state and the speaker's attitude.

Within the framework of the Ukrainian text, it has been shown that verbatives explicate the highest functional activity. The second place belongs to adjectives while adverbials of subject state and attitude are represented by the lowest quantity of the illustrative material.

The thorough research of the syntactic structures has unequivocally proved the fact that grammar transformations have been used in order to achieve adequacy and full-scale rendering of the range of emotions expressed by the characters. This translation technique has been used as a dominant instrument for paraphrasing the general sentence structure and changing the number and the component content of right-hand near-predicate extenders. Stylistic transformations have been located in solitary instances during the synonymic replacement.

Key words: conceptual world-image, national lingual world-image, inner state, verbalisation, up-to-date English fiction discourse, culture dialogue, translation techniques and strategies.

Постановка проблеми. Сучасний комунікативний дискурс цілком справедливо можна кваліфікувати як дискурс емоцій, дискурс особистісного, міжособистісного спілкування, дискурс інтенції тощо. Забазований на бажанні мовця презентувати всю гаму власної емоційної парадигми співрозмовнику, поділитися своїми переживаннями, озвучити передчуття щодо прогнозованої події / майбутньої ситуації спілкування / комунікативного завдання тощо, розкрити світовідчуття і світосприймання під час комунікації, він вимагає наявності розлогого інструментарію лінгвальних засобів для вербалізації стану / ставлення суб'єкта в межах національної мовної картини світу народу. Не менш вагомою видається проблема перекладацьких тактик і стратегій, що вможливають вичерпність та еквівалентність передавання внутрішнього (фізичного, фізіологічного, психоемоційного й інтелектуального) стану і стосунків мовця, тим самим забезпечуючи неперервність кодування-декодування інформації й водночас слугуючи містком для діалогу культур в умовах сучасного крос-культурного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активні наукові розвідки останніх десятиліть у царині соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології та лінгвоперсонології неспростовно вказують на прискіпливий інтерес дослідників до сфери емотивності та засобів її вербалізації на різних рівнях лінгвальної системи. До кола найактуальніших пошуків на покордонні ХХ–ХХІ ст. зараховуємо й дослідження в царині концептуальної та мовної картини світу, що дало змогу вичленувати і схарактеризувати найвагоміші концепти, передовсім емоційні, у концептосфері багатьох етносів, здійснити їхній плідний порівняльно-етимологічний аналіз на історико-культурному тлі. Логічним результатом ґрунтовного попереднього вивчення вказаних вище аспектів стало виокремлення лінгвоемоціології [1] на суміжжі когнітології, лінгвокультурології та етнолінгвістики. Так, історію і принципи формування лінгвістики емоцій знаходимо в наукових працях В. Сліпецької [2]; психолінгвістичну основу реалізації емоцій засобами окремих концептів розкривають Н. Михальчук та Л. Онуфрієва [3], а лінгвістичні засади їх інтерпретації знаходимо в роботі Т. Крисанової [4]. Застосування окремих засобів для реалізації позитивних і негативних емоційних концептів презентовано в наукових працях [5; 6; 7; 8] багатьох лінгвістів сучасності. Окрему увагу на етапі сьогодення приділяють паремійному фонду крізь призму національної картини світу: фразеологічні ресурси вираження емоцій-

них концептів є об'єктом наукового зацікавлення Т. Ключник [9], М. Петришин [10], О. Трофімової [11], А. Шульженко [12]. Прагматику емотивності висвітлюють А. Калита [13] і Я. Сазонова [14].

Постановка завдання. Зважаючи на обшир охоплених вище питань, уточнимо, однак, що деталізації в сучасній комунікативно-інтенційній парадигмі все ще потребують предикати стану експерієнсива як репрезентанти національної лінгвальної картини світу й водночас як вербалізатори емоційних концептів у граматичному ладі англійської та української як мов оригіналу й перекладу. Саме потребою чітко окреслити такі аспекти мовної системи і структури зумовлені вибір теми дослідження та його об'єкт.

Мета наукової розвідки – виокремити і схарактеризувати спектр морфологічних реалізаторів предикатів стану / ставлення суб'єкта в україномовних перекладах романів Джейн Остен, відштовхуючись від національної мовної картини світу українців та англійців, Реалізація визначеної мети вимагає виконання таких завдань:

– уточнити місце статальних предикатів у національній мовній картині світу;

– описати варіанти морфологічного вираження предикатів стану / ставлення носія в англійській [15; 16] та українській [17; 18; 19] версіях романів «Гордість і упередження» та «Чуття і чутливість» Джейн Остен;

– прослідкувати застосування перекладацьких тактик і стратегій для передавання цих лінгвальних одиниць в українськомовній версії романів.

Об'єктом роботи стали українські тексти перекладів у порівнянні з оригіналами зазначених вище творів (послугувалися роботами різних років), а її предметом – синтаксичні структури з предикатами стану / ставлення мовця із проєкцією на відповідну національну мовну картину світу.

Виклад основного матеріалу. Емотивність витлумачують як одну з наскрізних характеристик художнього дискурсу. Нашаровуючись на подієву канву та являючи світу всю гаму настрою, почуттів і самооцінки персонажа, вона «олюднює» витворене полотно, надаючи йому виразного позитивного чи негативного забарвлення. У межах тексту емотивність репрезентована, як слушно вказує О. Селіванова, емоціогенними маркерами [20, с. 142].

У концептуальній картині світу етносу емоції реалізовані емоційними концептами, саме вони акумулюють основний семантичний потенціал щодо уособлення характеру нації, її «душу», риси ментальності мовної спільноти тощо. У національній лінгвальній картині світу такі емоційні

концепти наділені варіантністю реалізації, розлогий спектр яких дає можливість вивчити такі одиниці як на формально-граматичному, так і комунікативно-прагматичному рівнях.

Емоційний концепт є конститuentом концептосфери етносу, являючи собою ніби «емоційний паспорт», що в подальшому відкриває перспективи для обстеження як домінувальних негативних / позитивних почуттів (і ставлення) народу, так і соціокультурних передумов усталення таких емоцій як провідних рис національного характеру. У граматичному ладі мови вербальні експлікатори емоційних концептів слугують вагомими виразниками національної мовної картини й водночас своєрідними емоціогенними маркерами як вияви національного духу (прикмети лінгвокультурного типу чи національний стереотип тощо), сигналізуючи про типовість переживання певного відчуття, почуття чи світосприймання представником певного етносу, внутрішню реакцію на типові комунікативне завдання / ситуацію спілкування та ін. В умовах крос-культурної комунікації сьогодення зіставний аналіз емоційних концептів видається продуктивним для вибудовування містка між культурами й пошуку спільного між мовними картинами світу етносів, а їхніх безпосередніх морфологічних конкретизаторів – для розуміння механізмів «кодування-декодування» внутрішнього стану і ставлення персонажа під час перекладу.

У всьому спектрі вербалізаторів емоційних концептів предикати на позначення стану (ставлення) носія відіграють винятково важливу роль. Являючи собою «центральный компонент диктуму пропозиції, судження, який виражає зміст події як ...стан, відношення, ознаку, притаманні певному суб'єктові» [20, с. 487], такий предикат виявляє специфіку національної лінгвальної картини світу і слугує її надважливим компонентом для англійців і українців. Детермінуючи загальну структуру речення, кількість і семантику лівої правобічних поширювачів залежно від своєї морфологічної природи на формально-граматичному рівні [21], такий предикат вияскравлює «мовні вподобання» представників тієї чи тієї мовної спільноти.

У художньому дискурсі живання різних типів речень із певними вербалізаторами предикатів фізичного, фізіологічного, психоемоційного й інтелектуального стану / ставлення експерієнсива увиразнює, суб'єктивно індивідуалізуючи, мовлення персонажа, дає змогу говорити про особливий стиль його спілкування з іншими героями твору, стилістично забарвлює його.

В англomовному романному дискурсі твори Джейн Остен посідають особне місце за текстовою емотивністю. Виразна емоційна насиченість є визначальною характеристикою її робіт, коли письменниця тонко простежує моральне виховання персонажів, зосереджуючи увагу читача на динаміці поглядів літературних героїв, еволюції їхніх думок, описує перипетії внутрішньої боротьби тощо. Прискіпливий аналіз оригіналів указаних вище романів умотивовано доводить той факт, що саме морфологічні експлікатори предикатів стану (і ставлення) дійових осіб слугують типовими вербалізаторами емоційних концептів у національній мовній картині світу англійців. Здійснений експеримент об'єднав 400 синтаксичних структур із морфологічними реалізаторами предикатів внутрішнього стану (і ставлення) персонажа в текстах оригіналу, а також 350 речень із відповідними конкретизаторами в українськомовному перекладі.

Результати аналізу неспростовно засвідчують, що типовими морфологічними виразниками предикатів внутрішнього стану персонажа в текстах оригіналу слугують ад'єктиви (загалом зареєстровано 250 речень, 62,5%), наділені найвищою функційною активністю в синтаксичному ладі англійської мови: *I am glad it occurred to me to mention it...* [15]; *Mrs. Jennings was delighted with her gratitude, and only wondered that after hearing such a sentence...* [16]; *I am sorry to have occasioned pain to anyone* [15]; *...but still more was she grieved for the unhappiness which her sister's refusal must have given him* [15]; *Mr. Collins was gratified...* [15]; *I have seen Mr. Ferrars two or three times in Harley Street, and am much pleased with him* [16]. Другу за рівнем функціонування позицію займають вербативи стану (і ставлення) мовця (100 одиниць, 25%): *I thank you for explaining it so fully* [15]; *You do not blame me, however, for refusing him?* [15]. На функційній периферії перебувають синтаксичні конструкції із предикативними субстантивами (50 речень, 12,5%): *Elizabeth ...was in such misery of shame...* [15]; *I am all astonishment* [15]; *Elinor ... was all cheerfulness...* [16].

Обстеження семантичних підгруп таких предикатів указує на беззаперечну кількісну перевагу одиниць на позначення психоемоційного стану / ставлення персонажа (270 речень, 67,5%) до актуальних подій у канві тексту (семантичні підгрупи «страх», «сором», «сум», «гнів», «образ», «тривога», «нудьга» / «радість», «ставлення» представлені найбільшою кількістю ілюстративного матеріалу), наприклад: *When she remembered the style of his address, she was still full*

of indignation... [15]; *Elizabeth was disgusted, and even Miss Bennet was shocked* [15]; *Generous, good man, I am afraid he has distressed himself* [15]; ... *she was at first sorry for the pain he was to receive...* [15]; *Nor am I ashamed of the feelings I related* [15] / *Mrs. Collins will be very glad of your company, I am sure* [15]; *You must allow me to tell you how ardently I admire and love you* [15]; *She is so fond of Mrs. Forster...* [15]; *Elizabeth was eager with her thanks and assurances of happiness* [15]. Фізичний та фізіологічний стан і ставлення (80 структур, 20%) розкрито як наслідок переживання дійовими особами певного почуття, сильної емоції, що впливає на загальний стан організму («утома», «температура», «слабкість»): *...and I should have gone so all the way, if Kitty had not been sick...* [15]; *Marianne, now looking dreadfully white, and unable to stand, sunk into her chair, and Elinor, expecting every moment to see her faint...* [16]; [The agitation and tears ...brought on a headache; and it grew so much worse towards the evening...] *...she was really unwell...* [15]. Слід, однак, указати, що інтелектуальний стан і ставлення («подив», «усвідомлення», «довіра») суб'єкта зреалізовані в структурі досліджуваного тексту передусім за участю вербативів, на відміну від загальної домінуючої ролі ад'єктивного предиката: *...but when she considered how unjustly she had condemned and upbraided him, her anger was turned against herself...* [15]; *She thanked him for it with all her heart...* [16] / *Elizabeth was surprised, however, that Wickham should consent to such a scheme...* [15].

Отже, ієрархію частиномовного вираження предиката стану і ставлення персонажа в англomовному тексті аналізованих романів (за критерієм функційної активності) виявлено так: *ад'єктив* → *вербатив* → *предикативний субстантив*.

Аналізований переклад тексту спирається на розлогий спектр вербалізаторів предикатів стану і ставлення персонажа, наявний у національній мовній картині світу українців, з-поміж яких укажемо на вербативи, ад'єктиви, вербоїди й адвербативи описаних вище семантичних підгруп. Здійснена добірка в 350 фіксацій ілюстративного матеріалу потверджує той факт, що на граматичному зрізі української мови статальний предикат типово конкретизують саме вербативи (190 речень, 54,3%): *Вона ...відтоді весь час сумувала* [19]; *Містер Беннет неймовірно тужив за своєю другою донькою...* [18]; *Я боялася, що ваша сестра зажадає назад скриньки...* [19]; *Дівчата бентежилися, хвилювалися, непокоїлися* [18]; *Я від щирого серця шкодную, що Віллові не може до нас приєднатися!..* [19]; *Сестра непокоїлася*

за неї, але матуся раділа безмежно ... [18]; *...він із вдячністю до милості провидіння дивується, як обидві вони витерпіли це горе й лишилися живі* [19]; *Я добре усвідомлюю усю честь вашої пропозиції...* [18]; *Маріанна здивувалася і зніяковіла...* [19]. На другій за функційною активністю позиції (100 одиниць, 28,6%) перебувають ад'єктиви: *... вона була весела і раділа, що в листах до матері ...пояснила їхню затримку легеньким нездужанням...* [19]; *Дуже вдячна тобі за таку сердечну турботу...* [18]; *Роберт був гордий своєю перемогою...* [19]; *До посагу я цілком байдужий...* [18]; *...яка я рада, що вона на вас не гнівається...* [19]. Прикметно, що в межах національної мовної картини світу вербоїд на позначення стану і ставлення дійових осіб слугує повноцінним виразником такого предиката: *Бо я була страшенно збентежена* [18]; *...лише сама пані Феррарс була здивована, що не вділила їм більше* [19]; *Леді Кетрін була безмежно обурена шлюбом племінника* [18]; *Елінора була страшенно стривожена...* [19]. Функційною пасивністю (60 структур, 17,1%) у тексті перекладу наділені структури з адвербативами стану і ставлення особи: *Мені так шкода, що ми не зможемо лишитися довше* [19]; *...обом її дочкам стало за неї соромно* [18]; *Можу запевнити вас, це дуже для неї втішно...* [19]; *...в Бартоні паннам Дешвуд нудно...* [19]. Зазначимо, що позиціювання таких експлікаторів за рівнем їхньої функційної активності корелює з їхнім розташуванням на ієрархізованій частиномовній осі «центральне ознакове слово – периферійне ознакове слово» граматичного ладу української мови [21].

Важливо вказати, що семантичний потенціал предикатів зазнав корегування внаслідок застосування перекладацьких трансформацій лексичного типу, це пов'язане передусім із нагальною потребою деталізувати ступінь вияву того чи того стану (ставлення) в особи, указати на специфіку його перебігу чи тривалість переживання, дібравши якнайточніший відповідник. Зміни такого типу спостережено як при експонуванні фізичного, фізіологічного (пор.: *...she was not quite herself...* [16] / *Елінора з жахом зрозуміла, що сестра марить...* [19]; *But a day spent in sitting shivering over the fire with a book in her hand...* [16] / *...спробувала провести день за звичними заняттями, та тільки сиділа біля камінка з книжкою, бо її знай морозило...* [19]), так і психоемоційного (пор.: *Lydia was exceedingly fond of him* [15] / *Лідія шаленіла від нього* [18]; *Miss Bingley was deeply mortified by Darcy's marriage...* [15] / *Міс Керолайн Бінглі була прикро вражена*

одруженням Дарсі [18]) стану / ставлення персонажа. Зміни лексичного характеру, уточнено, були безпосередньо пов'язані зі зміною частиномовного вираження предиката, перебудовою синтаксичної структури (граматичні трансформації), а також синонімічними замінами чи описовим перекладом (стилістичні трансформації) [22], пор.: *With strong concern, and with many reproaches for not being called to their aid, did Mrs. Jennings hear in the morning of what had passed* [16] / *Пані Дженнінгс засмутилася і почала нарікати, що її не збудили вночі* [19]; *...for I was somehow or other afraid I had offended you by what I told you that Monday...* [16] / *Чомусь я весь час боялася, що образила вас тим зізнанням...* [19]; *Eager to save her mother from every unnecessary moment's horrible suspense...* [16] / *Яка схвилювана її мати, які сумніви охопили її, а, може, і відчай!* [19]; *Towards the evening Marianne became ill again, growing more heavy, restless, and uncomfortable than before* [16] / *До вечора Маріанні знову стало дуже погано, гарячка повернулася з ще більшою силою* [19]; *I am all astonishment* [15] / *Ви мене безмежно дивуєте* [18]; *I shall have no fortune, and I fancy she is an exceeding proud woman* [16] / *У мене немає посагу, а вона, певне, така гордовита...* [19]. Подеколи йдеться про елімінавання

процесуального дієслова (пор.: *...and Elinor began to wonder at herself for having ever entertained a hope...* [16] / *...Елінора вже дивувалася власній простодушності...* [19]) чи дієслова загальної ознаки відчуття / почуття (пор.: *I felt sure that you was angry with me...* [16] / *Я не сумнівалася, що ви на мене гніваєтеся...* [19]) із метою деталізації.

Висновки. Проведений аналіз надає вагоме підґрунтя стверджувати, що предикати стану / ставлення персонажа є виразними репрезентантами національної мовної картини світу етносу, експлікуючи риси національного характеру, «паспортизуючи» лінгвокультурний типаж чи вияскравлюючи національні стереотипи. Типовими представниками такого предиката в англomовній картині світу є вербативи, ад'єктиви й предикативні субстантиви, тоді як у межах мовної картини світу українців ідеться про вербативи, ад'єктиви, вербоїди й адвербативи. Кореляцію частиномовних вербалізаторів предиката здійснено із застосуванням комплексу перекладацьких трансформацій для деталізації самого стану чи умов його перебігу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні прагмарелевантних засобів експлікування стану / ставлення суб'єкта під час англійсько-українського перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сліпецька В. Д. Вербалізація негативних емоцій у пареміях (на матеріалі української, російської, англійської та німецької лінгвокультур). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2012. Вип. 30. С. 225–227.
2. Slipetska V. Linguistics of emotions: the formation stages (research theories, scientific schools, personalities). *Проблеми гуманітарних наук*: зб. наук. праць Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Серія «Філологія». 2019. № 44. С. 83–92. DOI <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2019.44.187599>.
3. Михальчук Н., Онуфрієва Л. Психолінгвістичні особливості репрезентації емоцій за допомогою концепту «страх». *Проблеми сучасної психології*. 2020. Вип. 48. С. 206–227. DOI <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-48.206-227>.
4. Крисанова Т. А. Емоційний концепт: лінгвістичні підходи до вивчення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 33. С. 74–75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_24.
5. Вороніна Д. О. Засоби вербалізації емоційного концепту *jealousy* / *ревнощі* у сучасному англomовному художньому дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. 2014. № 1103. С. 30–34.
6. Гірняк О. Г. Емоція гніву у сучасній емотивній лексиці: теоретичний аспект. *Львівський філологічний часопис*: науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2019. № 5. С. 30–34. DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-5>.
7. Марченко В. В., Хмельницький Р. В. Засоби вираження емоційних концептів у творах Люсі Мод Монтгомері. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 204–208. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10%281%29_51.
8. Ніколенко О. В. Емоційний концепт HAPPINESS в англійських прізвиських номінаціях. *Львівський філологічний часопис*: науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2020. № 8. С. 126–131. DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-8.20>.
9. Ключник Т. О. Фразеологічна репрезентація концепту *розум* в українській мовній картині світу. *Мова і культура* / Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка; ВД Дмитра Бураго; гол. ред. Д. С. Бураго, редкол.: П. П. Алексєєв, В. М. Бріцин, Ю. Л. Булаховська та ін. Київ, 2019. Вип. 22. Т. 2 (197). С. 106–111.

10. Петришин М. Концепт *негативні емоції* крізь призму латинських паремій. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. 2021. Вип. 35. Т. 4. С. 128–133.
11. Трофімова О. В. Фразеологія негативних емоцій в англійській та українській мовах : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 248 с.
12. Шульженко А. С. Фразеологізми на позначення відчуттів людини в українській, англійській та французькій мовах: структурний і семантичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. н. : 10.02.17 / ДНУ імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 20 с.
13. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 320 с.
14. Сазонова Я. Ю. Прагматика суб'єкт-суб'єктних відношень в україномовних та англійськомовних текстах жаків. *Мовознавство*. 2017. № 6. С. 54–63.
15. Austen J. *Pride and Prejudice* / with an introduction by P. Conrad. London : David Campbell Publishers Ltd, 1991. 368 p. (Everyman's Library).
16. Austen J. *Sense and Sensibility* / with an introduction by P. Conrad. London : David Publishers Ltd, 1992. 367 p. (Everyman's Library).
17. Остен Дж. *Гордість і упередженість* : роман / пер. з англ. В. К. Горбатька. Харків : Фоліо, 2005. 350 с.
18. Остін Дж. *Гідність і гонор* / пер. з англ. Т. Некряч ; іл. Д. Дюндіної. Київ : Вид. група КМ-Букс, 2017. 416 с.
19. Остін Дж. *Чуття і чутливість* : роман / пер. з англ. В. Бута. Київ : Юнісофт, 2015. 416 с.
20. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
21. Шрамко Р. Г., Степаненко М. І. *Ізофункційні парадигми в системі предикатів стану в українській мові* / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка : монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2017. 284 с.
22. Лобода В. А. *Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації*. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2019. № 43. Т. 4. С. 72–74. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.4.17>.

РОЗДІЛ 4 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 811.111'367.623'25:791

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.26>

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ МАЛОВЖИВАНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ФІЛЬМІВ КАНАЛУ ВВС “THE BLUE PLANET” ТА “LIFE”)

WAYS OF TRANSLATION OF RARE ENGLISH ADJECTIVES OF DIMENSION BASED ON THE BBC'S DOCUMENTARIES BLUE PLANET AND LIFE

Береговенко Н.С.,

*orcid.org/0000-0003-3825-0390**асистент кафедри романо-германської філології**Білоцерківського національного аграрного університету*

Зініська А.П.,

*orcid.org/0000-0002-0918-3961**асистент кафедри романо-германської філології**Білоцерківського національного аграрного університету*

Дана наукова розвідка має на меті описати маловживані англійські параметричні прикметники та шляхи їх відтворення українською та російською мовами на матеріалі фільмів каналу BBC The Blue Planet та Life. В ході дослідження використовувалися такі методи як: комплексний перекладознавчий, індуктивний та дедуктивний методи для узагальнення відібраного мовного матеріалу та виведення нових положень на основі загальновідомих. Окрім цього, також використовувалися метод суцільної вибірки – для формування корпусу досліджуваного матеріалу; метод зіставного та перекладознавчого аналізу текстів оригіналу та перекладів та контекстуального аналізу; метод лінгвістичного опису – для безпосереднього дослідження явища в тексті, систематизації та узагальнення особливостей перекладу параметричних прикметників. Наукова новизна роботи полягає в висвітленні проблеми адекватного перекладу та вибору лексичного відповідника з широкого ряду синонімів, які входять до лексико-семантичної групи параметричних прикметників. Новим також є і матеріал дослідження – англомовні фільми та їхній усний синхронний переклад, який нами фіксувався у письмовій формі. Отже, у статті визначається розбіжність в структурах концептуального простору маловживаних англійських параметричних прикметників. Встановлюються основні стилістичні та семантичні відмінності між параметричними прикметниками, що відносяться до одного і того ж мікрополя. Визначаються основні способи та прийоми перекладу маловживаних параметричних прикметників з англійської на українську та російську мови. Описуються лексико-семантичні та граматичні трансформації, які вживаються при перекладі англійських параметричних прикметників, а саме: заміна слова однієї частини мови на слово іншої (номіналізація, вербалізація). Окреслюються подальші перспективи дослідження англійських параметричних прикметників.

Ключові слова: параметр, прикметник, переклад, семантика, фільм, перекладацькі трансформації.

This scientific research aims to describe rare English adjectives of dimension and ways to reproduce them in Ukrainian and Russian based on BBC films The Blue Planet and Life. The main research method is a complex translation, inductive and deductive methods for generalization of the selected language material and derivation of new provisions on the basis of well-known ones. In addition, the method of continuous sampling was also used – to form the body of the studied material; method of comparative and translation analysis of original texts and translations and contextual analysis; method of linguistic description – for direct study of the phenomenon in the text, systematization and generalization of adjectives of dimension translation features. The scientific novelty of the article is that, despite the significant achievements of domestic and foreign linguistics in the study of English adjectives of dimension, the problem of their field semantics with a fairly wide range of lexical compatibility still remains insufficiently studied. Therefore, this study highlights the problem of adequate translation and selection of a lexical equivalent from a wide range of synonyms that are part of the lexical and semantic group of adjectives of dimension. Also new is the research material – English-language films and their simultaneous interpretation, which we recorded in writing. Thus, rare English adjectives of dimension are translated in an appropriate way with the use of lexical and grammatical transformations such as: transposition (nominalization, verbalization). In addition, the article identifies differences in the structures of the conceptual space of English adjectives of dimension. Besides this, the basic stylistic and semantic differences between English adjectives of dimension that belong to the same micro field are established. Further prospects of research of English adjectives of dimension are outlined.

Key words: dimension, adjective, translation, semantics, film, translation transformations.

Постановка проблеми. Основними формами існування матерії є час, рух та простір. Параметричність є однією з фундаментальних якостей останнього. Люди різних національностей завжди усвідомлювали різницю у розмірах осіб та предметів і відчували потребу передати її у своєму мовленні. З'являлися відповідні лексичні одиниці, які були покликані як найточніше пояснити розмір когось або чого-небудь. Мовні одиниці зі значенням величини є, очевидно, однією з найдавніших лексичних груп будь-якої мови.

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується посиленою увагою до системного аналізу та структурування лексичного складу мови, зокрема назв розміру. Праця присвячена дослідженню англійських маловживаних параметричних прикметників та способів їх перекладу на українську та російську мови на матеріалі фільмів каналу BBC "The Blue Planet" та "Life". Під поняттям «параметричні прикметники» ми розуміємо прикметники, які означають великий чи малий розмір предметів та об'єктів навколишнього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Параметричним прикметникам присвячена низка праць у вітчизняних мовознавчих студіях. Дослідження прикметників розміру здійснювалося не тільки на матеріалі різних мов (української, російської, англійської, німецької, давньогрецької та інших), але й в різних аспектах, як-от: 1) їх структурно-семантичних особливостей (Архелюк В. В., Гумовська Г. Н., Дзеньдзюра Н. І., Жукова В. В., Кривченко Е. Л., Любкін В. В., Маргалітадзе Т. Д., Рудик Т. З., Соколова В. М., Соловійова О. В., Стальмашевська Е. В., Хавкіна О. М., Шрамм А. Н., Щебликіна Т. А., Givon T.); 2) їх парадигматичних особливостей (Архелюк В. В.); 3) синтагматичних особливостей (Архелюк В. В., Левицький В. В., Сергеева Е. Н., Beard R., Bolinger D.); 4) в типологічно-зіставному аналізі (Кшановський О. Ч.); 5) сполучуваності таких прикметників у когнітивному аспекті (Андрусь А. Ф., Архелюк В. В., Афанасьєва Т. В., Бистрова Л. В., Гумовська Г. Н., Пахолок Г. М., Соловійова О. В.); 6) синонімія та антонімія (Аксьонова-Пашковська Г. В., Бублик О. В., Денисова С. П., Олівер Е., Харитончик З. А.); 7) компаративний аналіз (Зімон Г., Котнюк Л. Г., Kiefer F.); 8) кількісні параметри (Бистрова Л. В., Капатрук М. Д., Линник Т. Г.); 9) граматики (Вольф Е. М.). Незважаючи на значні досягнення вітчизняної та зарубіжної лінгвістики у вивченні параметричних прикметників та неослабний інтерес вчених до них, не розв'язаним й досі

залишається ряд проблем. Так, **актуальною** лишається проблема польової семантики прикметників з їх широким діапазоном лексичної сполучуваності. Також недостатньо висвітленою є проблема адекватного перекладу та вибору лексичного відповідника з широкого ряду синонімів, які входять до лексико-семантичної групи параметричних прикметників, що і є **новизною нашої праці**. **Новим** є і матеріал дослідження – англійські фільми та їхній усний синхронний переклад, який нами фіксувався у письмовій формі. Перекладознавчий аспект розглянуто з погляду множинності текстів перекладу.

Постановка завдання. Наша мета – описати маловживані англійські параметричні прикметники та шляхи їх відтворення українською та російською мовами на матеріалі фільмів каналу BBC "The Blue Planet" та "Life".

Виклад основного матеріалу. Поняття розміру, що лежить в основі досліджуваної лексико-семантичної групи (далі ЛСГ) параметричних прикметників, відноситься до числа найважливіших категорій буття, що характеризує явища та предмети реальної дійсності [1, с. 6]. Будь-яка діяльність людини, її існування здійснюється в рамках певного простору і часу. Тому не викликає подиву той факт, що пізнавальна категоризація цих понять є досить важливою і спрямована на систематизацію даних про навколишнє середовище.

Підставою для виокремлення цих прикметників є їх низька питома вага вживання, яка різниться від прикметника до прикметника і становить від 1,4 % до 0,6% (див. таблицю).

Співвідношення вживання англійських прикметників на означення параметру в фільмах "The Blue Planet" та "Life".

Прикметники	вживання
<i>Large</i>	13,9%
<i>Small</i>	13%
<i>Tiny</i>	9,6%
<i>Huge</i>	9%
<i>Great</i>	8,9%
<i>Long</i>	7,1%
<i>Immense</i>	4,6%
<i>Big</i>	4,6%
<i>Little</i>	4,1%
<i>High</i>	3,1%
<i>Giant</i>	3,1%
<i>Enormous</i>	2,8%

<i>Vast</i>	2,3%
<i>Microscopic</i>	1,4%
<i>Deep</i>	1,2%
<i>Wide</i>	1,2%
<i>Short</i>	1,2%
<i>Gigantic</i>	1%
<i>Thick</i>	1%
<i>Thin</i>	1%
<i>Massive</i>	1%
<i>Tall</i>	0,8%
<i>Shallow</i>	0,8%
<i>Low</i>	0,6%
<i>Slight</i>	0,6%
<i>Miniature</i>	0,6%
<i>Dense</i>	0,6%
<i>Minute</i>	0,4%
<i>Разом:</i>	100%

Беручи за основу класифікацію Тетяни Линник, ми розділили параметричні прикметники на мікрополя на позначення великого / малого загального розміру, великої / малої довжини, великої / малої висоти, великої / малої товщини, великої / малої ширини, великої / малої глибини [3, с. 32]. З найбільш частотних слів периферії слід вказати на *minute*, *microscopic*, *miniature*, *slight*. Параметричний прикметник **microscopic** (1,4%) походить від латинського *microscopium*, сучасне значення *microscopic* – *of minute size* з'явилося у 1760 р. Слово може реалізувати значення: 1) *дуже маленький, такий, який можна побачити лише у мікроскоп* [4, с. 224]. У матеріалі засвідчено його вживання із словами на означення водоростей, рослин та мікроорганізмів, як-от: *plants* (ВР, III, 08:42), *algae* (ВР, IV, 30:40), *microscopic life* (1а). Часто при перекладі *microscopic* використовується заміна слова однієї частини мови на слово іншої (номіналізація): *microscopic life* (1а) – «мікроорганізми» (1б), «микроорганизмы» (1в). Напр.:

(1а) *In fact, the damp sand is packed with microscopic life* (ВР, VII, 06:22).

(1б) *Фактично, вологий пісок сповнений мікроорганізмами* (Планета, VII, 06:22).

(1в) *Но на самом деле, влажный песок кишит микроорганизмами* (Планета, VII, 06:22).

Wide (1,2%) має спільногерманське походження – *widas* і вживався ще у давньоанглійській *wid*. Слово може реалізувати значення: 1) *великий, коли йдеться про відстань*; 2) *широкий, той, що має певну ширину*; 3) *широко відкритий (про очі)*; 4) *віддалений, далекий*; 5) *хитрий* [4, с. 357]. У матеріалі *wide* широко вживається

із іменниками на зразок: *choice* (ВР, VIII, 17:11), *variety* (ВР, VII, 13:53), *range* (Life, X, 32:52). При перекладі цієї одиниці застосовуються різні трансформації: заміна слова однієї частини мови на слово іншої (номіналізація) – *wide range* (Life, IV, 15:56) – «множество видов» (Жизнь, IV, 15:56), хоча в українському варіанті повна еквівалентність – «велике різномайття видів» (Життя, IV, 15:56). Інколи застосовується вербалізація – *a wide range of plant food* (Life, X, 32:52) – «вистачає рослинної їжі» (Життя, X, 32:52), «хватает растительной пищи» (Жизнь, X, 32:52).

Згідно класифікації Т. Линник, прикметнику *wide* надають перевагу тоді, коли акцентується відстань між сторонами предмета, коли ж предмет мислиться як цілий, перевага надається іншому параметричному прикметнику *broad*. Також *wide* може мати значення масштабності, величини, образно вживається для характеристики осіб, як і *large* (*large heart* / *wide heart*). Крім цього *wide* часто сполучається з абстрактними іменниками типу: *choice*, *range*, *variety* тощо [2, с. 17].

Deep (1,2%) також має спільногерманське коріння (*deop*) і в давньоанглійській він мав значення – “*profound, awful, mysterious; serious, solemn; deepness, depth*” (. Нині цей прикметник може реалізувати низку значень: 1) *широкий, глибокий*; 2) *той, що знаходиться далеко від краю, кордону*; 3) *глибокий (про вдих)*; 4) *серйозний, змістовний* [4, с. 456]. В основному, *deep* виявляє схильність до сполучуваності зі словами на означення води взагалі, моря чи океану: *deep sea* (ВР, I, 45:40), *deep ocean currents* (ВР, I, 09:32), *deeper water* (Life, VII, 44:18) і відтворюється адекватно, втім, інколи трапляється номіналізація: *deeper water* (ВР, VI, 44:16) – “*на глибині*” (Планета, VI, 44:16), “*на глубоководье*” (Планета, VI, 44:16).

Short (1,2%) має спільногерманське коріння і походить від давньоанглійського *sceort*, *scort*, що раніше запозичене з латини – *curtus* “*short*”. Прикметник може реалізувати низку значень: 1) *короткий, недовгий*; 2) *низький, невисокий (про людину)*; 3) *той, що триває недовго*; 4) *короткий (про голосний звук)*; 5) *скорочений*; 6) *пісочний (про місто)* [4, с. 256]. В основному прикметник вживається зі словами на означення відстані та тривалості життя – *short adult life* (Life, VI, 09:09), *short distances* (ВР, VIII, 18:23). Переклад відбувається адекватно без застосування лексико-граматичних трансформацій. Напр.:

(2а) *Her adult life is so short, she may not get another chance* (Life, VI, 09:09).

(2б) *Її доросле життя таке коротке, що може й не бути іншого шансу* (Життя, VI, 09:09).

(2в) *Её взрослая жизнь так коротка, что другого шанса может не быть* (Жизнь, VI, 09:09).

Gigantic (1%) походить від латинського *gigant* – від основи *gigantem* і може реалізувати значення: 1) *надзвичайно величезний* [4, с.764]. У матеріалі прикметник має схильність до вживання із словами, що означають здебільшого рослин, як-от: *gigantic plants* (ВР, V, 15:01) – “*велетенські рослини*” (Планета, V, 15:01), “*гигантские растения*” (Планета, V, 15:01). Як і попередній прикметник *short*, *gigantic* також перекладається без будь-яких трансформацій.

Massive (1%) походить з французької (XIVст.) від *massif* (fem. *massiv*) – “*bulky, solid*” від французького *masse* “*lump*”. Цей прикметник може реалізувати низку значень: 1) *надзвичайно великий, масивний чи твердий*; 2) *незвичайно великий, сильний та руйнівний* [4, с. 168]. При перекладі прикметника основними відповідниками є *масивний, величезний, іноді значний* (укр. мова); *огромный, массивный, многочисленный, масштабный* (рос. мова). Переклад відбувається адекватно, іноді перекладач, на нашу думку, підбирає неправильний еквівалент: *most massive battle* (3а) – “*найзначніша битва*” (3б). На нашу думку, вибраний еквівалент *найзначніша* краще було б замінити на *найвизначальніша*. Напр.:

(3а) *This is the most massive battle in all nature* (Life, III, 45:34).

(3б) *Це – найзначніша битва в природі* (Життя, III, 45:34).

(3в) *Это – самое масштабное сражение в природе* (Жизнь, III, 45:34).

Thick (1%) походить з давньоанглійської від *þicce* “*not thin, dense*” та може реалізувати низку значень: 1) *товстий, повний*; 2) *густий, частотний*; 3) *багаточисленний, багатолюдний*; 4) *мутний, в'язкий, хриплий*; 5) *близький, нерозлучний* [4, с. 567]. Часто *thick* сполучається зі словами на позначення “*шару, покриву*” типу: *coating* (Life, X, 40:04). Переклад відбувається адекватно, іноді може використовуватися номіналізація та вживатися компаративні структури у поодиноких випадках: *these scavengers as thick as your arm* (57а) – “*по товщині як рука людини*” (57б). Тобто, прикметник підсилюється порівнянням, щодо перекладу, то на нашу думку, трансформація застосована вдало. Пор. напр.:

(4а) *These scavengers, over a half a metre long and as thick as your arm* (ВР, I, 43:24).

(4б) *Ці створіння більші ніж півметра у довжину і по товщині як рука людини* (Планета, I, 43:24).

(4в) *Эти многощетинковые черви длиной более полуметра и толщиной с человеческую руку* (Планета, I, 43:24).

Так само як *short*, *thick* втілює семи малої висоти та довжини та поєднує семи малої висоти та великої товщини. Такі особливості у синонімічних словниках не розглядаються, тому часто *thick* відносять до мікрополя великої товщини, що є, на нашу думку, виправданим. Прикметник *thick* вживається у функції специфікатора (*it's a 5 cm thick*), може позначати інтенсивність, кількість, мати темпоральне значення, характеризувати психологічні якості, поєднуватись зі словами, що належать до тематичної групи “голос”. Поряд з цими другорядними значеннями, у лексеми *thick* виявляються значення, притаманні тільки їй. До них належить в першу чергу значення густоти, значення наповненості, насиченості чимось, часто *thick* сполучається зі словами на позначення «*шару, пласту, покриву*» [4, с. 450].

Thin (1%) походить з давньоанглійської мови від *þynne* “*narrow, lean, scanty,*” та може реалізувати низку значень: 1) *тонкий, худий*; 2) *слабкий, водянистий*; 3) *малочисленний, незаповнений, пустий*; 4) *тонкий, високий (про голос)*; 5) *неприємний, важкий* [4, с. 566]. Тлумачні словники виділяють два лексико-семантичні варіанти *thin* на позначення товщини конкретних об'єктів: 1) реалізується зі словами, що позначають неживі об'єкти; 2) з назвами істот. Прикметники *thick* та *thin* вважаються антонімами, але це не зовсім так. Було виявлено, що вживання *thick* з назвами осіб є архаїчним, чого не можна сказати про *thin*, оскільки для нього вживання з назвами осіб є одним з частотних. Прикметник *thin* частіше за *thick* зустрічається з назвами частин тіла живих істот. При цьому часто він може позначати не товщину, а ширину [4, с. 343]. Отже, антонімічність *thick* та *thin* відноситься лише до ЛСВ на позначення неживих предметів. Коли ж позначається розмір осіб, то *thick* практично не вживається з цією групою іменників, на відміну від *thin*. Також виявлено, що *thin* позначає густоту, консистенцію чогось, поєднується зі словами на позначення “*шару*”, в чому збігається із *thick*.

Помічено вживання *thin* з словами на позначення “*шару*” типу: *layer* (ВР, VI, 24:03). Переклад прикметника відбувається адекватно, іноді він може підсилюватися прислівником як-от: *extremely thin* (ВР, IV, 05:21) чи супроводжуватися порівняннями: *it's paper-thin upswept wings* (Life, IX, 28:10) – “*його тонкі, як папір, крила*” (Життя, IX, 28:10), “*его тонкие, как бумага, крылья*” (Жизнь, IX, 28:10).

Shallow (0,8%) вживається дуже рідко і найчастіше його контекстуальними партнерами є слова, що мають відношення до води, як і у випадку

з *deep*. Прикметник походить від давньоанглійського *sceald, schalowe "not deep"* та може реалізувати низку значень: 1) *мілкий, мілководний, неглибокий*; 2) *поверхній, пустий, неміцний, невірний* [4, с. 564]. Прикметник відтворюється адекватно, інколи підсилюється прислівником, і так само, як і при перекладі *deep* перекладач застосує номіналізацію, щоправда в російському варіанті: *surprisingly shallow water* (BP, IV, 24:13) – «дивовижно мілкі води» (Іванова), «мелководья» (Планета, IV, 24:13).

Прикметники *low, slight, miniature, dense* (0,6%) зустрічаються досить рідко. Щодо *low*, то він вживається зі словами на означення явищ природи – *the extreme low tide* (BP, VII, 20:46) – «невеликий (малий) приплив» (Планета, VII, 20:46). *Slight*, так само як і його синонім *minute* (0,4%) виявляє надзвичайну сполучуваність зі словами, які означають коливання, рухи у воді: *slight movements* (BP, VII, 27:33) та *minute movements* (BP, VII, 36:14) – «найменші коливання» (Планета, VII, 36:14), «малейше движенья» (Планета, VII, 36:14). *Miniature* в матеріалі вживається зі словами, що означають тварин, наприклад акул: *miniature shark* (BP, V, 38:04) – «мініатюрна (невеличка) акула» (Планета, V, 38:04), «миниатюрная акула» (Планета, V, 38:04), відтворюється адекватно. *Dense* виявляє схильність до

збірних іменників: *dense swarms* (BP, VIII, 22:33), *dense colonies* (BP, VIII, 20:05) і відтворюється адекватно: *велика зграя* (Планета, VIII, 22:33) та *тісні (численні) колонії* (Планета, VIII, 20:05).

Висновки. Отже, зазначені вище прикметники параметру відтворюються адекватно, іноді трапляються випадки неправильного вибору лексичного відповідника. При відтворенні більшості прикметників характерне залучення таких перекладацьких трансформацій, як: заміна слова однієї частини мови на слово іншої (номіналізація) (*wide, microscopic, deep, thick, shallow*); вербалізація (*wide*); та відтворення без застосування трансформацій (*short, gigantic, low, slight, miniature, minute, dense*). Інколи прикметники підсилюються порівняннями та прислівниками (*thick, thin, shallow*). **Перспективним** вбачається проведення порівняльного аналізу стилів Девіда Аттенборо з іншими авторами фільмів подібного жанру, виявлення особливостей вживання параметричних прикметників та способів їх перекладу, які залучаються для опису як живих, так і неживих істот, дослідити особливості вживання та способів перекладу лексичних одиниць усіх мовних рівнів поля параметричності, а саме – іменників, дієслів та проаналізувати мікрополя середнього та однакового розмірів та виявити особливості їх вживання в сучасній англійській мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреева Т. В. Роль прилагательных в пополнении словарного состава современного английского языка: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 1981. 16 с.
2. Андрусъ А. Ф. Концептуальний простір англійських прикметників *big* та *large* : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2009. 20 с.
3. Линник Т. Г. Семантическая структура лексики на позначення розміру в українській та англійській мовах. Мовознавство. 1974. № 5. С. 31-38.
4. Weekley Ernest. An etymological dictionary of Modern English. London : J. Murray, 1921. 864 p.
5. A BBC / Discovery Channel : Blue Planet (series 1 – 8) : Co-production series producer Alastair Fothergill, producer Alastair Fothergill, Andy Byatt, Martha Holmes, editor Martin Elsbury, cameraman Rick Rosenthal, narrated by David Attenborough, music composed by George Fenton, music performed by BBC concert orchestra, titles music sung by Magdalen College Choir, 2001.
6. BBC : Блакитна планета (серії 1 – 8): Продюсер серії Алістер Фотергіл, продюсери Алістер Фотергіл, Енді Біатт, Марта Холмс, оператор Рік Розенталь, музика Джордж Фентон, ведучий Девід Аттенборо.
7. BBC : Голубая планета (серии 1 – 8) : Продюсер серии Алистер Фотергилл, продюсеры Алистер Фотергилл, Энди Биатт, Марта Холмс, оператор Рик Розенталь, музыка Джордж Фентон, ведущий Дэвид Аттенборо, 2001.
8. A BBC / Discovery Channel : Life (series 1 – 10) : Co-production series producer Martha Holmes, producer Michel Hanton, producer Rupert Barrington, Adam Chapman, Martha Holmes, Neil Lucas, Patrick Morris, Ted Oakes, narrated by David Attenborough, music composed by George Fenton, 2009.
9. BBC : Життя (серії 1 – 10): Продюсер серії Марта Холмс, виконавчий продюсер Майкл Гантон, продюсери: Руперт Баррінгтон, Адам Чепмен, Марта Холмс, Нейл Лукас, Патрік Морріс, Тед Оейкс, ведучий Девід Аттенборо, композитор Джордж Фентон, 2009.
10. BBC : Загадки природы : Жизнь (серии 1 – 10) : Продюсер серии Марта Холмс, исполнительный продюсер Майкл Гантон, продюсеры: Руперт Баррингтон, Адам Чэпмен, Марта Холмс, Нейл Лукас, Патрик Моррис, Тед Оэйкс, ведущий Дэвид Аттенборо, композитор Джордж Фентон, 2009.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АФІКСАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

PECULIARITIES OF TRANSLATING ENGLISH AFFIXED ECONOMIC TERMS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

Воскобойник В.І.,

orcid.org/0000-0003-3990-3082

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської та німецької філології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Тагільцева Я.М.,

orcid.org/0000-0002-4005-0227

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін

Полтавського державного аграрного університету

У статті розглядаються особливості перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою. Афіксація є продуктивним способом творення іменників, прикметників та дієслів англомовної економічної терміносистеми. Основне завдання при відтворенні англомовних афіксальних економічних термінів українською мовою – досягнення еквівалентності через використання відповідних перекладацьких прийомів для того, щоб передати якомога точно всю необхідну інформацію, присутню в терміні оригіналу, дотримуючись норм української мови. Адекватний переклад термінів вимагає розуміння контексту, тому спеціальні знання в певній термінологічній сфері є досить важливими для перекладача. При перекладі англійських афіксальних економічних термінів українською мовою, як правило, використовуються перекладацькі трансформації лексичного типу: транскодування, калькування, конкретизація, генералізація, описовий та антонімічний переклад, а також лексико-граматичний прийом додавання (декомпресії). Калькування є найбільш частотним прийомом при перекладі англійських афіксальних економічних термінів українською мовою, оскільки більшість англійських афіксів мають афіксальні відповідники в українській мові, які поєднуються з українською основою-еквівалентом відповідно до норм української мови. Досить поширеними перекладацькими прийомами є транскодування, описовий переклад та декомпресія (додавання). Транскодування (транслітерація або транскрипція) застосовуються для перекладу афіксальної лексики англомовної економічної терміносистеми рідше. Процеси транскодування та калькування можуть супроводжуватися описовим перекладом. Антонімічний переклад використовується переважно для відтворення англійських термінів з префіксами *un-*, *de-*, *dis-*. Лексичні перекладацькі трансформації генералізації та конкретизації не є характерними при перекладі англійських афіксальних економічних термінів українською мовою. Важливою умовою адекватного перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою є правильне розуміння значень афіксів та правил їх використання в обох мовах.

Ключові слова: перекладацька трансформація, префікс, суфікс, термін, калькування, транскодування, додавання, описовий переклад.

The article considers the peculiarities of translating English affixed economic terms into the Ukrainian language. Affixation is a productive way of creating nouns, adjectives and verbs of English economic terminology. The main task of rendering English affixed economic terms into Ukrainian is to achieve equivalence through the use of appropriate translation techniques in order to convey all the necessary information present in the original term as accurately as possible, while following the norms of the Ukrainian language. Adequate translation of terms requires the understanding of the context, so special knowledge in the terminological area is quite important for a translator. When translating English affixed economic terms into Ukrainian, lexical transformations are usually used, such as transcoding, calque, concretization, generalization, descriptive and antonymic translation, as well as a lexico-grammatical translation technique of addition (decompression). Calque is the most common method of rendering English affixed economic terms into Ukrainian, as most English affixes have affixed equivalents in Ukrainian that are combined with the Ukrainian equivalent stem in accordance with the rules of the Ukrainian language. Transcoding, descriptive translation and decompression (addition) are also quite common translation techniques. Transcoding (transliteration or transcription) is not often used for translating affixed lexical units of English economic terminology. The processes of transcoding and calque are frequently accompanied by descriptive translation. Antonymic translation is mainly used to translate English terms with prefixes *un-*, *de-*, *dis-*. Lexical translation transformations of generalization and concretization are not very common when rendering English affixed economic terms into Ukrainian. An important condition for adequate translation of English economic affixed terms into Ukrainian is the correct understanding of the meaning of affixes and the rules of their use in both languages.

Key words: translation transformation, prefix, suffix, term, calque, transcoding, addition, descriptive translation.

Постановка проблеми. Сучасний стан англійської мови характеризується зростанням ролі термінологічних систем, у тому числі й англомов-

ної економічної терміносистеми, яка обслуговує сучасний комплекс економічних наук: маркетинг, бухгалтерський облік, фінанси, менеджмент,

статистику, оподаткування тощо. Англomовна економічна терміносистема стрімко розвивається відповідно до економічних змін у суспільстві, що викликає збільшення її впливу на словниковий склад сучасних мов. Розвиток економічних відносин України з іншими державами зумовлює потребу у вивченні особливостей формування англійських економічних термінів та способів їх відтворення українською мовою.

Одним із продуктивних способів творення англійської економічної термінології є афіксація. Вона відіграє значну роль у створенні мовної картини світу, відображаючи колективні стереотипи, які усвідомлені етносом й існують на рівні колективного несвідомого. Розуміння особливостей перекладу англійських афіксальних термінів українською мовою забезпечує якісну мовну підготовку спеціалістів у сфері перекладу та економіки. Саме цим визначається актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням перекладу термінів присвячені праці В. Карабана, С. Влахова, В. Коптілова, А. Коралова, В. Комісарова, П. Ньюмарка, Л. Венуті та ін. Способи перекладу англійських економічних термінів на українську мову досліджувалися О. Коваленко О. [1], Т. Крисановою Т. [2], М. Махіною М. [3], Т. Ткачук Т. [4], Н. Тимошук Н. [5], В. Циганюк В. [6] та ін. Проте дослідження, присвячені перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою, в сучасній лінгвістиці відсутні.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення засобів відтворення англійських економічних термінів у перекладі українською мовою. Для реалізації цієї мети були поставлені такі завдання: з'ясувати особливості афіксації як способу термінотворення; дослідити прийоми перекладу префіксальних дериватів англomовної економічної терміносфери українською мовою; виявити особливості відтворення англійських суфіксальних дериватів, що виконують функції економічних термінів, українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Одним із продуктивних способів термінотворення в сучасній англomовній економічній терміносистемі є афіксація (префіксація та суфіксація). Англomовна економічна терміносистема не має спеціального інвентарю афіксів, які беруть участь у формуванні англійських економічних термінів. Вона використовує префікси та суфікси, які діють у сфері загальноживаної англійської мови. Рівень продуктивності афіксів також співпадає: продуктивні афікси, що використовуються для

творення лексичних одиниць загального вжитку, також є продуктивними при творенні афіксальних дериватів, що функціонують у сучасній англomовній економічній терміносистемі. Використання продуктивних афіксів для творення афіксальних економічних термінів «зумовлює їх структурно-семантичну визначеність, простоту сприйняття та комунікативну релевантність» [7, с. 24]. Прикладами високопродуктивних та продуктивних афіксів англomовної економічної терміносистеми є префікси *co-*, *counter-*, *de-*, *dis-*, *em/en-*, *in-*, *inter-*, *mega-*, *mis-*, *multi-*, *non-*, *out-*, *over-*, *post-*, *pre-*, *re-*, *self-*, *sub-*, *super-*, *under-*, *un-*, *up-* та суфікси *-al*, *-ance (-ence)*, *-ant (-ent)*, *able/ible*, *-ary/-ory*, *-ate*, *-ed*, *-ful*, *-ing*, *-ify*, *-ize*, *-ism*, *-ist*, *-ion (-tion, -ation)*, *-ity*, *-ive*, *-ment*, *-ous*, наприклад: *co-management* – спільне (змішане) управління (партнерство роботодавця і робітників, залучення персоналу до управління); *underemployment* – неповна зайнятість, робота, яка не відповідає кваліфікації (робітника); *liquidity* – (валютна) ліквідність; *entrepreneurial* – підприємницький; *clearance* – дозвіл, віза (на виконання робіт).

Афіксація є продуктивним способом творення іменників, прикметників та дієслів англomовної економічної терміносистеми. Більшість префіксальних дериватів мають один префікс, але деякі англійські префіксальні економічні терміни можуть приєднувати ще один префікс, наприклад: *inherit* – успадковувати → *disinherit* – позбавлятися спадку, *refund* – повертати гроші, компенсувати, випускати нові облигації замість облигацій з терміном оплати, що закінчується) → *prerefund* – фінансувати перший випуск облигацій за рахунок випуску інших. Суфіксальні економічні терміни з двома суфіксами кількісно переважають порівняно з дериватами, що мають два префікси: *productive* – продуктивний, ефективний → *productivity* – продуктивність, ефективність, *available* – доступний, наявний → *availability* – доступність, наявність.

Переклад економічних термінів має забезпечити точність передачі інформації. Він вимагає від перекладача не тільки відмінного знання мови, а й розуміння особливостей фахової термінології [3; 6, с. 210]. Перекладач має бездоганно розуміти зміст економічних термінів як українською, так й англійською мовами.

Основне завдання при відтворенні англomовних афіксальних економічних термінів українською мовою – досягнення еквівалентності через використання відповідних перекладацьких трансформацій для того, щоб передати якомога точніше всю необхідну інформацію, присутню

в терміні оригіналу, дотримуючись норм української мови та правил перекладу. До того ж, вибір оптимального відповідника потребує вивчення контексту. Перекладач повинен незмінно використовувати фонові знання, творчий досвід, майстерність та загальну ерудицію. Часто контекст змушує відмовлятися від вибору однієї з варіантних відповідностей, тоді доводиться шукати новий перекладацький прийом – контекстуальну заміну, коли у зв'язку з особливостями конкретного контексту перекладач відмовляється від використання існуючої лексичної відповідності та підбирає варіант перекладу для окремого випадку [8, с. 131]. Вибір відповідного прийому перекладу в значній мірі визначається способом термінотворення.

Розглянемо перекладацькі трансфориції, які використовуються при перекладі англійських афіксальних термінів у функції економічних термінів українською мовою. Наше дослідження демонструє, що вони відносяться переважно до лексичного типу, а саме: транскодування, калькування, конкретизація, генералізація, описовий переклад, антонімічний переклад.

Досить характерним прийомом перекладу афіксальних економічних термінів з англійської мови на українську є **калькування**, яке полягає в передачі лексичної одиниці мови оригіналу через заміну її складників – афіксів та вихідних основ – їх прямими лексичними відповідниками, наприклад: *employable* – *працевдатний*, *to retool* – *переобладнувати*, *intergovernmental* – *міжурядовий*, *міждержавний*, *non-profit* – *некомерційний*, *to subdivide* – *підрозділятися*. Широке використання калькування пояснюється тим фактом, що більшість англійських афіксів мають афіксальні відповідники в українській мові, які поєднуються з українською вихідною основою-еквівалентом відповідно до норм української мови.

Переклад шляхом відтворення звукової / графічної форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу (**транскодування**) не є поширеним серед афіксальних дериватів англійської економічної терміносистеми та частіше застосовується для англійських економічних суфіксальних термінів: *careerism* – *кар'єризм*, *controlling* – *контролінг*, *систематичний контроль*, *collectivist* – *колективізм*, *acceptor* – *акцептор*, *outsourcing* – *аутсорсинг*.

Описовий переклад забезпечує розкриття значення терміна за допомогою розгорнутих словосполучень, що позначають його істотні ознаки, тобто дають більш-менш повне визначення терміна. За допомогою експлікації можна передати

значення будь-якого безеквівалентного терміна в оригіналі. Недоліком описового перекладу є його багатослівність. При перекладі англійських афіксальних термінів українською мовою описовий переклад може супроводжувати процеси транскодування, калькування або додавання, наприклад: *overqualification* – *надлишок кваліфікації (ситуація, коли робітники володіють більшими навичками, ніж необхідно для виконання певної роботи)*; *flexibility* – *гнучкість (здатність організації чи її окремих елементів змінюватися в залежності від умов)*, *diversification* – *диверсифікація (розширення сфери торгівлі або виробництва за рахунок нової продукції або нових ринків збуту)*. Описовий прийом часто може використовуватися для перекладу економічних термінологічних інновацій, оскільки перекладач не завжди може створити новий термін у мові перекладу, тому звертається до більш-менш вдалої описової еквівалентності, наприклад: *neuroeconomics* – *галузь економіки, що вивчає вплив процесів, що відбуваються в мозку, на економічну поведінку людини*, *casualization* – *впровадження замість «формального» стилю одягу службовців «неформального»*.

Антонімічний переклад – заміна форми слова в мові оригіналу на протилежну за значенням в мові перекладу – також використовується для перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою: *to untie* – *дозволяти приватній компанії конкурувати з державними підприємствами*, *costly* – *небезкоштовний*, *unprofessional* – *дилетантський*, *unsophisticated* – *простий (технічно)*. Антонімічний переклад використовується, як правило, для відтворення українською мовою англійських економічних термінів з префіксами, що мають протилежне значення, *un-*, *de-*, *dis-*.

Використання лексичних перекладацьких трансформацій конкретизації та генералізації непоширене при перекладі англійських економічних термінів українською мовою. У результаті **конкретизації** перекладацький відповідник і вихідна лексична одиниця знаходяться в логічних відносинах включення, наприклад: *to enrich* – *покращувати умови праці*, *outwork* – *робота поза підприємством, надомна робота*, *claimant* – *особа, що подала заяву на допомогу по безробіттю*, *displacement* – *звільнення (з посади)*. **Генералізація** (заміна одиниці з досить вузьким значенням мови оригіналу на одиницю з більш широким значенням в мові перекладу) нехарактерна при відтворенні англійських афіксальних економічних термінів українською мовою: *commissioner* – *уповноважений*,

collegiate – колегіальний, корпоративний, загальний, *overseas* – заокеанський. Основним недоліком цього методу є «позбавлення інформації точності, тому генералізацію слід застосовувати виключно у тих випадках, коли словниковий відповідник терміна, що перекладається, не призведе до порушення стилістичних чи граматичних норм мови перекладу» [4].

Досить частотним способом перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою є лексико-граматична перекладацька трансформація **декомпресія / додавання** слів, яка зумовлюється необхідністю експлікувати імпліцитну інформацію першоджерела для читача на лексичному рівні, наприклад: *decontextualized* – поза контекстом, *theorist* – вчений-теоретик, *to interdepend* – залежати один від одного, *to preplan* – планувати наперед, *to reassess* – робити переоцінку, *to sublet* – передавати в суборенду, *to countersign* – ставити другий підпис (на документі).

Розглянемо окремо особливості перекладу англійських економічних термінів, що є результатом префіксації та суфіксації. Англійські префіксальні економічні деривати-терміни найчастіше відтворюються в українській мові за допомогою прийомів калькування, описового перекладу, додавання або поєднання калькування та транскодування з описовим перекладом. Саме префікс змінює смислову структуру лексичної одиниці в процесі її формування та бере участь у формуванні цілого ряду ономазіологічних категорій. На вибір тієї чи іншої трансформації впливає значення префікса, який поєднується з вихідною основою. Процес **калькування** полягає у поєднанні відповідного українського префіксального відповідника того чи іншого англійського префікса з основою, що є перекладацьким еквівалентом англійської вихідної основи, яка бере участь у префіксальному термінотворенні, наприклад: *co-owner* – **спів**власник, *to disconnect* – **роз**'єднувати, *diseconomy* – **не**економічність, *multifunctionality* – **багато**функціональність, *nonequilibrium* – **не**рівновага, *substation* – **під**станція, *self-government* – **само**врядування, *to underestimate* – **недо**оцінювати, *to overestimate* – **пере**оцінювати, *hyperpower* – **супер**держава. Калькування може супроводжуватися транслітерацією, транскрибуванням або мішаним транскодуванням префікса: *subcontractor* – **суб**підрядник, *sublease* – **суб**оренда, *to decentralize* – **де**централізувати, *disproportion* – **дис**пропорція, *disintegration* – **де**інтеграція, *post-contractual* – **пост**контрактний, *pre-contractual* – **перед**контрактний, *counteradvertising* – **контр**реклама.

Досить часто англійські префіксальні економічні терміни перекладаються українською мовою шляхом **додавання / декомпресії** (при відсутності перекладацького еквіваленту англійського префікса в українській мові чи неможливості його поєднати з відповідною українською основою-еквівалентом префікс відтворюється за допомогою інших повнозначних слів): *noncooperation* – **небажання** співробітничати, *miscalculation* – **неправильний** розрахунок, *misapply* – **неправильно** застосовувати, *overcompensation* – **повторна** компенсація, *overemployment* – **надмірна** зайнятість, *hypercompetitive* – **надзвичайно** конкурентоздатний, *megaproject* – **великомаштабний** проект, *to readvertise* – **повторно** рекламувати.

Прикладами застосування **описового перекладу** англійських префіксальних економічних термінів є такі: *self-employed* – **такий, що працює не за наймом**, *to underbid* – **пропонувати за нижчу ціну**, *countersign* – **ставити другий підпис (на документі)**, *misappropriation* – **привласнення чужих (суспільних) коштів**, *overdraft* – **перевищення залишку кредитного ліміту**. Описовий переклад може супроводжувати транскодування (транслітерацію та транскрипцію): *subagent* – **субагент (особа, якій прямий агент повністю чи частково передоручив свої функції стосовно певного доручення, отриманого ним від свого керівника)**, *metamanagement* – **метаменеджмент (прийоми керівництва процесами управління)**. Транскодування в чистому вигляді рідше використовується при відтворенні англійських префіксальних економічних термінів українською мовою: *outsourcing* – **аутсорсинг**, *offshore* – **офшор**, *subculture* – **субкультура**, *microeconomics* – **мікроекономіка**.

Подібно до префіксації, важливою умовою адекватного перекладу англійських суфіксальних економічних термінів українською мовою є правильне розуміння значень суфіксів [8]. Значна частина англійських суфіксальних дериватів у функції економічних термінів перекладається українською мовою за допомогою **калькування** шляхом поєднання перекладацького варіанту вихідної основи з відповідним українським суфіксальним еквівалентом, наприклад: *bootmaker* – **чоботар**, *worker* – **робітник**, *employer* – **роботодавець**; *industrialist* – **промисловець**, *production* – **виробництво**, *employable* – **працевдатний**. Прийом калькування може застосовуватися для перекладу англійських дериватів у функції економічних термінів з суфіксом *-less* шляхом поєднання відповідних українських префіксальних відповідників *без-* або *не-* англій-

ського суфікса *-less* з відповідною твірною основою, наприклад: *doubtless* – *безсумнівний*, *valueless* – *безцінний*, *harmless* – *нешкідливий*, *reclaimless* – *невиправний*.

Інколи процес перекладу супроводжується транскодуванням вихідної основи, до якої приєднується відповідний український суфіксальний еквівалент: *laconism* – *лаконічність*, *climatologist* – *кліматолог*, *to certify* – *сертифікувати* (продукцію), *capitalization* – *капіталізація*, *metallurgy* – *металургія*.

Процеси **транскодування** (транслітерація та транскрипція) використовуються для перекладу суфіксальних економічних термінів англійської мови українською, але в основному вони характерні для відтворення англійських економічних дериватів із суфіксами *-ism*, *-ist*, *-er/or*, *-ing*, *-ive*, наприклад: *synergism* – *синергізм*; *collectivist* – *колективіст*; *administrator* – *адміністратор*, *manager* – *менеджер*, *distributor* – *дистрибутор*, *trader* – *трейдер*, *controlling* – *контролінг*, *constructive* – *конструктивний*.

Для перекладу англійських суфіксальних економічних термінів українською мовою часто використовують **описовий переклад**: *manageable* – *що піддається управлінню*, *adaptable* – *що може адаптуватися* (напр., до умов праці), *departmentalization* – *поцеховий розподіл загальнозаводських витрат*, *розділення на відділи*, *managerialist* – *прихильник доктрини «менеджеризму»*, *outshopper* – *людина, що робить покупки за межами місця проживання*, *overlooker* – *наглядач за працею найнятих робітників*, *overachiever* – *той, хто наполегливо працює і досягає значних результатів*. Описовий переклад часто супроводжує процес транскодування: *hypercommercialisation* – *гіперкомерціалізація* (надзвичайно високий рівень промислового виробництва), *salariat* – *саларіат* (клас службовців, що складають більшу частину населення в сучасних розвинутих країнах).

Додавання досить широко використовується для відтворення англійських суфіксальних економічних термінів українською мовою (при відсутності перекладацького еквіваленту англійського суфіксу в українській мові чи неможливості поєднати його з відповідним українським еквівалентом основи): *clarifier* – *очисний пристрій*, *cleaner* – *миючий засіб*, *commercialism* – *торгівельна практика*, *microvacation* – *коротка відпустка*, *unionist* – *член профспілки*.

Виявлені також приклади застосування **конкретизації** для перекладу англійських суфіксальних термінів: *demotion* – *пониження на посаді*, *denominator* – *міра* (напр., вартості), *depressant* – *що стримує економічний ріст*.

Суфіксальні лексичні одиниці англомовної економічної терміносфери також можуть відтворюватися українською мовою іншим способом, наприклад: *supervision* – *нагляд, контроль, керівництво*, *supervisor* – *майстер* (ділянки), *clearance* – *дозвіл, віза* (на виконання робіт), *sustainable* – *стійкий*, *currency* – *валюта*.

Висновки. Основне завдання при відтворенні англомовних економічних афіксальних термінів українською мовою – досягнення еквівалентності. Основні різновиди трансформацій, які використовуються при перекладі англійських афіксальних економічних термінів українською мовою, відносяться до лексичного типу, а саме: транскодування, калькування, конкретизація, генералізація, описовий переклад, антонімічний переклад, а також лексико-граматична трансформація додавання (декомпресія). Нерідко перекладачеві доводиться здійснювати вибір оптимального відповідника, детально вивчаючи контекст, беручи до уваги умови написання тексту, позицію автора тексту оригіналу, історичні дані тощо.

Найбільш поширеними прийомами перекладу англійських афіксальних економічних термінів українською мовою є калькування та додавання (декомпресія), що закономірно пояснюється наявністю в англійського афікса словотвірного значення, яке передається українською мовою його афіксальним або повнозначним словесним відповідником, який поєднується з вихідною основою з еквівалентним лексичним значенням у мові перекладу. Також досить часто використовуються такі перекладацькі прийоми, як транскодування та описовий переклад. При перекладі афіксальних економічних термінів процес передачі значення терміна за допомогою транскодування, калькування та додавання може супроводжуватися описовим перекладом.

Перспективний напрям подальших досліджень вбачається в дослідженні засобів відтворення в українському перекладі англійських економічних термінів, що є результатом інших способів словотвору, та аналіз прийомів перекладу термінологічних одиниць різних англомовних терміносистем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко О. В. Особливості перекладу економічних термінів з англійської українською мовою в текстах новин у мережі Інтернет. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70). № 2. Ч. 3. 2020. С.80–86.

2. Крисанова Т. А. Особливості перекладу англійських економічних термінів в умовах безеквівалентності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2010. Вип. 14. С. 371–374.
3. Махінова М. В. Особливості перекладу економічних термінів. URL: http://www.rusnauka.com/26_NII_2009/Pedagogica/52157.doc.htm (дата звернення: 26.03.22).
4. Ткачук Т. І. Лексичні прийоми перекладу економічної терміносистеми URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/1/1.3.pdf> (дата звернення: 27.03.22).
5. Тимошук Н. М. Переклад англійських економічних термінів українською мовою. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Філологічні науки : зб. наук. ст. / гол. ред. В. А. Зарва. Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2018. Вип. XV. С. 108–115.
6. Циганюк В. М. Особливості перекладу англійських економічних текстів українською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 16. 2021. С. 208–213.
7. Воскобойник В. І. Особливості дієслівної префіксації в сучасній англомовній економічній терміносистемі. *Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика: колективна монографія (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Полтава, 14 травня 2020 року) / за наук. ред. Н. Сизоненко. К. : Ліра-К, 2020. С. 19–27.*
8. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навчальний посібник. К. : Юніверс, 2003. 280 с.
9. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2011. 559 с.

УДК 81'42:316.75:81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.28>

ПЕРЕКЛАДАЦЬКЕ ВІДТВОРЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ МОДАЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ТЕКСТІВ МЕДІАДИСКУРСУ

TRANSLATIONAL REPRODUCTION OF MODALITY AS A MEANS OF REALIZATION OF IDEOLOGICAL COMPONENT OF THE MEDIA DISCOURSE TEXTS

Гізер К.О.,

*orcid.org/0000-0002-6112-837X**аспірант кафедри англійської філології і перекладу імені професора І.В. Корунця
Київського національного лінгвістичного університету*

У статті представлено перекладознавчий аналіз відтворення граматичної категорії модальності текстів медіадискурсу, представлених у вигляді публіцистичних статей опініативного та інформативного жанрів, з позицій критичного дискурс-аналізу. Актуальність дослідження зумовлена тим, що вивчення трансляторних проблем при перекладі ідеологічно навантажених текстів з залученням методологічного апарату критичного дискурс-аналізу значно поширює можливості для розвитку сучасного українського перекладознавства, адже дозволяє проведення об'єктивної оцінки повноти та адекватності (від)творення ідеологічної складової тексту оригіналу для іншомовного реципієнта. Основою перекладознавчого аналізу відтворення категорії модальності як одного з ключових аспектів реалізації ідеологічної складової текстів є методологія критичного дискурс-аналізу – дисципліни, безпосередньо спрямованої на висвітлення особливостей імплементації ідеологій в процесі дискурсотворення. Ціллю дослідження є вивчення проблематики трансляторного відтворення модальності ідеологічно навантажених текстів як ключового засобу реалізації ідеологічної складової. Проведений аналіз продемонстрував, що адекватна передача модальності у перекладі з огляду на ідеологічну специфіку тексту має велике значення, оскільки саме модальність повідомлення відіграє значну роль у формуванні ідеологотвірних ставлень (*attitudes*) та переконань (*beliefs*) у реципієнта через можливість розкриття авторського ставлення до описуваних у тексті оригіналу явищ. Перекладознавчий аналіз виявив, що будь-які зміни в модальності висловлень, з яких складається корпус тексту перекладу, можуть призвести до некоректного сприйняття інформації реципієнтами. Через таку вразливість зазначеної категорії вважаємо, що максимально точне відтворення засобів експресії модальності, яке здебільшого досягається репродуктивними способами та прийомами перекладу, є найбільш доцільним для застосування під час перекладу ідеологічно навантажених текстів інформативного та опініативного жанрів публіцистики.

Ключові слова: переклад, критичний дискурс-аналіз, ідеологічна складова тексту, медіадискурс, граматична категорія модальності.

The article is focused on the translational study of the reproduction of the grammatical category of modality of media discourse texts, presented in the form of journalistic articles of the descriptive and informative genres, from the standpoint

of critical discourse analysis. The relevance of the study is due to the fact that the study of translational problems during translation of ideologically charged texts with the involvement of the methodological apparatus of critical discourse analysis significantly expands opportunities for modern Ukrainian translation studies, as it allows an objective assessment of completeness and adequacy of (re)production of ideological constituency of the source text for a foreign recipient. The basis of translation analysis of the reproduction of the category of modality as one of the key aspects of the ideological realization of texts is the methodology of critical discourse analysis - a discipline directly aimed at highlighting the implementation of ideologies in the process of discourse formation. The aim of the study is to research the issue of translational reproduction of the modality of ideologically loaded texts as a key means of implementing the ideological component. The analysis showed that adequate reproduction of modality in translation given the ideological specifics of the text is important, because the modality of the message plays a significant role in shaping ideological attitudes and beliefs in the recipient through the disclosing of the author's attitude to the phenomena described in the text. Translation analysis demonstrates that any changes in the modality of the statements that make up the body of the translated text can lead to incorrect perception of information by recipients. Due to this vulnerability of the category, we argue that the most accurate reproduction of the means of expression of modality, which is mostly achieved by reproductive means and methods of translation, is most appropriate for use while translating ideologically charged texts of informative and descriptive genres of journalism.

Key words: translation, critical discourse analysis, ideological component of a text, media discourse, grammatical category of modality.

Постановка проблеми. Як і будь-яка дисципліна, перекладознавство продовжує свій розвиток та пропонує нові підходи до вивчення трансляторних явищ. У фокусі нашої уваги перебуває ідеологічний поворот [1; 2, с. 132], який є логічним продовженням лінгвістичного та культурного поворотів [3, с. 127] попередніх десятиліть. Загалом, ідеологічний поворот стосується нового/оновленого акценту на ідеологічному значенні акту перекладу; більш конкретно, це стосується зміненої перспективи сприйняття перекладу як засобу ідеологічного опору.

(Від)творення ідеології в дискурсі передбачає формування певних ставлень та поглядів у суспільстві на ту чи іншу соціально-політичну значущу подію або процес. З позицій теоретиків та практиків критичного-дискурс аналізу, саме тексти медіадискурсу вербально унаочнюють процеси (від)творення ідеологічної складової як на структурно-тематичному, так і на формально-граматичному рівнях.

Дослідження проблем перекладу текстів медіадискурсу, як ідеологічно вмотивованих, з позицій критичного дискурс-аналізу (далі – КДА) позначає новий напрям у розвитку сучасного українського перекладознавства та підкреслює ефективність застосування нового методологічного інструментарію для досягнення максимально об'єктивної оцінки відтворення ідеологічної складової в перекладі текстів, що входять до того чи іншого дискурсу. Водночас критичний дискурс-аналіз дозволяє перекладачеві максимально об'єктивно виокремити ключові ідеологічно формувальні одиниці тексту/дискурсу, ідентифікація яких уможливить адекватність вибору тієї перекладацької стратегії, що гарантує коректне відтворення ідеологічного впливу оригіналу в умовах іншочультурної аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки наше дослідження спрямоване на

вивчення відтворення ідеологічної складової саме в межах дискурсивних практик, уважаємо за необхідне розширити межі перекладознавчого аналізу з рівня тексту до рівня дискурсу, що значно вплине на характер його використання, адже потребуватиме вивчення як дискурсивних, так і соціальних та когнітивних структур [4], кожна з яких так чи інакше буде залучена в процес реалізації ідеології, що досліджується. Отже, акцент перекладознавчого аналізу зміщується з вивчення збігу/розбіжностей текстових характеристик вихідного тексту (далі – ВТ) і тексту перекладу (далі – ПТ) на дослідження саме дискурсивних особливостей функціонування текстів масмедіа. Такий підхід передбачає певну адаптацію методологічного інструментарію під час перекладознавчого аналізу, що вказує на необхідність залучення методики дискурсивного аналізу.

Ідеологічна складова як елемент дискурсивної практики має низку специфічних особливостей: соціокогнітивна природа аналізованої складової вказує на її значущість щодо когнітивних процесів комунікантів; значення, що складають концептуальне поле обох членів опозиції *ми/вони* є також культурно- та соціальнозумовленими; її реалізація в тексті відбувається не стільки на рівні мови, як-то на рівні мовлення, що передбачає її наявність як на рівні висловлювання, так і на рівні тексту та навіть цілої групи текстів, що складають певний дискурс (у нашому випадку – медійний). Усі зазначені характеристики повністю відповідають компетенції такої дисципліни, як **критичний дискурс-аналіз** (далі – КДА) [5, с. 138]. Підхід, який був розвинутий на принципах критичної лінгвістики [6], вважається самостійною гілкою дискурсивного аналізу, розробленого в 1970-х роках в університеті Східної Англії.

Теорія дискурс-аналізу, запропонована Теуном Ван Дейком, складає основу КДА. Т. Ван Дейк [7, 17-26] робить особливий акцент саме на

викритті ідеологічної природи дискурсу, адже «ідеології є типово, якщо не виключно, вираженими та відтвореними в дискурсі й комунікації, включаючи невербальні семіотичні повідомлення, такі, як зображення, фотографії та відео» [8, с. 128]. Його підхід до аналізу ідеологій містить у собі три компоненти: соціальний аналіз, когнітивний аналіз та дискурс-аналіз [8, с. 30]. Тоді як соціальний аналіз передбачає вивчення загальних соціальних структур (контекст), дискурс-аналіз здебільшого розглядає текстові елементи (синтаксис, лексику, локальну семантику, топіки, схематичні структури та ін.). У цьому сенсі підхід Т. Ван Дейка залучає два традиційні для дослідників медіа методи: інтерпретативний аналіз (текстуальний) та аналіз соціальної традиції (контекстуальний) в межах одного аналітичного підходу для дослідження медіадискурсу. Вважаємо доцільним відзначити ще й те, що підхід Т. Ван Дейка до КДА значно відрізняється від інших підходів залученням когнітивного аналізу. Для перекладознавчого ж аналізу найбільш цікавою виявляється саме специфіка проведення дискурс-аналізу текстових елементів оригіналу та перекладу.

Відповідно до Т. Ван Дейка, саме соціокогніція – соціальна та особистісна когніція – виступає медіатором між суспільством та дискурсом. Він визначає соціальну когніцію як «систему ментальних репрезентантів та процесів у когніції членів певної групи» [8, с. 18]. У цьому сенсі для Т. Ван Дейка «ідеології <...> є загальними, абстрактними ментальними структурами, що організують <...> соціально узгоджені ставлення до будь-чого» [8, с. 18]. Ідеології у такий спосіб «непрямо впливають на персональну когніцію членів певної групи» в процесі усвідомлення дискурсу поряд із іншими діями та взаємодіями [8, с. 19]. Такі ментальні репрезентанти індивідів під час соціальних дій та взаємодій Т. Ван Дейк називає «моделями». На його думку, «моделі контролюють те, як люди діють, говорять або пишуть, або як вони розуміють соціальні практики інших людей» [8, с. 2]. Критично важливим тут є те, що відповідно до Т. Ван Дейка, ментальні репрезентанти «часто реалізуються разом з дихотомією *ми/вони* (*Us vs Them*) (ця опозиція може також бути представлена як *свій/чужий* у східноєвропейських студіях), де представники однієї групи будуть, здебільшого, представляти себе або свою групу в позитивних тонах, тоді як представників іншої групи – в негативних» [8, с. 22]. Аналіз реалізації цієї дихотомії в дискурсивній практиці дозволяє виявити наявність та особливості

функціонування центральних, ядерних для цього дискурсу концептів. Характер текстів, досліджуваних у рамках нашого дослідження, показує, що реалізація дихотомії *ми/вони* відбувається саме завдяки залученню концептів на позначення українства, які, втілюють відповідні ідеології українського патріотизму та антипатріотизму в текстах медійного дискурсу.

КДА може залучати значний арсенал методів аналізу, що дозволяє сформувати більш детальну картину ситуації, що описується в тексті, та надає можливість більш прозорого вивчення реалізації ідеології в дискурсах. Об'єкт нашого дослідження зумовлює використання методів аналізу КДА, спрямованих безпосередньо на розкриття наявності, функціонування та особливостей інтенсифікації ключових для ідеологічного впливу концептів, які здебільшого представлені саме в дихотомії *ми/вони*. Практика попередніх досліджень видатних представників КДА [8; 9; 10; 11] зумовила релевантність для нашого дослідження зокрема й аналізу категорії модальності, що відтворюється у відповідних дискурсивних структурах.

Модальність є саме тим лінгвістичним ресурсом, що має надзвичайний потенціал для кодування певних суджень у канву тексту. Ідеологія, зі свого боку, теж може вважатися модальною системою, тож і вербалізація основних її репрезентантів (дихотомія *ми/вони*) буде відбуватися за допомогою засобів вираження модальності. Модальність, як її визначав Н. Фейрклаф [12, с. 126], це «категорична переконаність творця дискурсу в правдивості висловлюваного» [12, с. 129] та «позначає авторське судження щодо правдоподібності описуваного» [13, с. 201]. Інакше кажучи, модальність – це авторський коментар про ідеаторну частину клаузи; експлікація ж коментарю відбувається на рівні граматики. Модальність є одним із основних засобів клаузи для вираження авторської позиції.

У праці *Language and Power* [14, с. 97] Н. Фейрклаф трактує модальність як «те, що визначає значущість автора» та виокремлює два виміри модальності. Перший – *відносна модальність* – позначає ступінь значущості одного учасника комунікації щодо інших. Другий – *експресивна модальність* – позначає значущість авторської думки з позицій правдивості або вірогідності репрезентованої реальності. Останнє – це модальність авторської оцінки «правди» [12, с. 158]. Н. Фейрклаф стверджує, що модальність виражається за допомогою модальних дієслів або дієприслівників та граматичних конструкцій. Як приклад, дослідник наводить наступне речення: «your library books

age overdue», де дієслово «age» є простою формою дієслова теперішнього часу. Учений стверджує, що в наведеному прикладі можна спостерігати граничну точку експресивної модальності, оскільки в ній втілено категоричну переконаність автора щодо правдивості твердження; така ж ситуація і з негативними пропозиціями: «your library books are not overdue», де реалізується категорична переконаність автора в правдивості заперечення. Альтернативні варіанти з використанням модальних дієслів знаходяться між цих двох категоричних точок: «your library books must/may be overdue». Проміжні ж варіанти будуть представлені у вигляді дієприслівників: «your library books are probably overdue». Тож можемо впевнено говорити про те, що до парадигми засобів вираження модальності належать не тільки модальні дієслова [11, с. 38].

Модальність є саме тим лінгвістичним ресурсом, що має надзвичайний потенціал для кодування певних суджень у канву тексту. Ідеологія, і собі, може вважатися модальною системою. Модальність, як її визначав Н. Фейрклаф, це «категорична переконаність творця дискурсу в правдивості висловлюваного», що «позначає авторське судження щодо правдоподібності описуваного» [11, с. 42-43]. Інакше кажучи, модальність – це авторський коментар про ідеаторну частину висловлення, де експлікація коментарю відбувається на рівні граматики. Модальність є одним з основних аспектів висловлення для вираження авторської позиції.

Дослідження категорії модальності в аналізованих текстах демонструє, яким саме чином автор за допомогою засобів модальності може інтенсифікувати реалізацію опозиції *ми/вони*, додати нових значень у найменування її агентів, а також внести ідеологічно вмотивовану імпліцитну інформацію задля ідеологічного маніпулювання думкою реципієнта. Ступінь збереження модальності оригінального тексту в перекладі позначається на адекватності сприйняття повідомлення реципієнтом, а тому також вважається досить важливим аспектом нашого дослідження.

Мета наукової розвідки полягає у з'ясуванні проблематики перекладацького відтворення категорії модальності з огляду на збереження ідеологічної складової тексту оригіналу в межах медіадискурсу.

Виклад основного матеріалу. Для перекладознавчого аналізу відтворення модальності на засадах КДА безперечно яскравим прикладом є розбір статті-листа авторства полковника Збройних сил Великобританії Глена Гранта, британського військового експерта, що працював

в Україні з 2010 року та майже постійно перебував у країні з початку російської військової агресії в 2014 році, написану для українського англomовного видання *The Kyiv Post* з деякими його доповненнями, зробленими для публікації в *Цензор.НЕТ*. Згодом цей текст було передано особисто президенту України Петру Порошенку:

ВТ	ПТ
“How Ukraine can build an army to beat Putin” [15]	«Як українцям побудувати армію, здатну перемогти Путіна» [16].

У заголовку статті-оригіналу спостерігаємо авторське судження як експерта в галузі військової справи, що висловлюється за допомогою експресивної модальності. Автор вводить до тексту назви обох учасників конфлікту, чим окреслює основних агентів ідеологічної дихотомії *ми/вони*. Відповідно до Глена Гранта, саме *Ukraine*-Україна знаходиться в позиції захисту, що передбачає необхідність виконання нею певних дій для захисту свого населення і відповідає ідеологічній опозиції *наших/своїх*. *Путін*, натомість, представляє сторону агресора як очільник країни-окупанта та постає представником ідеологічного опонента – *вони*. Авторська експресивна модальність виражається за допомогою модального дієслова *can*, яке вказує на авторське переконання в тому, що *ми* здатні виконати необхідні дії, але за умови дотримання певних умов, про що говорить форма висловлення у вигляді риторичного питання *How to ...*. Категорія модальності також реалізується за допомогою інфінітивної конструкції складного додатку *to build an army to beat*, що можемо вважати умовним скороченням конструкції *an army in order to beat*, яку інтерпретуємо як вказівку на те, що основною метою автор ставить саме перемогу над армією опонента. Використання двох модальних конструкцій у межах одного висловлення засвідчує граничну впевненість автора у своїй правоті, а також у здатності представника *своїї* сторони виконати необхідні кроки для захисту від *них*.

У перекладі спостерігаємо зміну схеми побудови модальності – перекладач вдається до елімінації дієслова *can*, що призводить до зміни модальності висловлення, адже опускається імпліцитна вказівка на те, що *ми* здатні виконати необхідні дії за умови дотримання певних умов. Натомість, у перекладі використовується інфінітив, що свідчить про граничну експресивну модальність, а саме – повне переконання автора у *наших* здібностях. Модальна конструкція складного додатку оригіналу замінюється модальним

дієсловом *здатну* в перекладі, що інтерпретуємо як зміну авторської інтенції про перемогу саме над російською армією, на побудову власної армії, яка не буде поступатися агресору. Зміна модальності у перекладі назви більш чітко спостерігається при порівнянні з буквальним перекладом, який ми надаємо з метою детальнішої ілюстрації транслаторної ситуації.

ВТ	ПТ
“How Ukraine can build an army to beat Putin” [15]	«Як Україна може побудувати армію, щоб побити Путіна» [16].

Переклад сприймається як заголовок до інструкції щодо формування армії, яка не поступатиметься російській. Дослівний же переклад інтерпретується як опис кроків, що уможливають формування армії для завдання поразки армії країни-агресора. Тож, говоримо про те, що у перекладі, наданому виданням *Цензор.НЕТ*, простежується певне редукування «агресивності» повідомлення, що вважаємо зміною модальності макропропозиції вихідного тексту.

Розглянемо відтворення авторської риторики з позицій модальності в перекладі наступної макропропозиції:

ВТ	ПТ
“ <i>Putin must destroy Ukraine as it exists now. To leave it intact is to destroy himself and his ambitions. He must win because of his war crimes: the mass graves, the torture in Donbas and Crimea, and the MH17 shootdown. All will put him firmly into The Hague as a war criminal. He must win because Ukraine is flourishing as a nation and it shows him as a failure. He must win because the truth will destroy him and Russia</i> ” [15]	«Путін мусить знищити Україну в тому вигляді, в якому вона існує зараз. Залишити її недоторканою - означає знищення його амбіцій та його особисто. Він мусить виграти війну також через свої військові злочини: масові поховання, тортури на Донбасі і в Криму та збиття літака рейсу МН-17. Все це може стати для нього як військового злочинця прямим шляхом до Гааги. Він мусить виграти , тому що Україна розквітає як нація, і це виставляє його невдахою. Він мусить здобути перемогу , тому що правда знищить його і Росію» [16].

У першому абзаці тексту оригіналу спостерігаємо чітке формування ідеологічної дихотомії *ми/вони* у вигляді опозиції *Україна/Путін*. Автор виносить інформацію про ідеологічного опонента

їх – Путіна на перші позиції у висловленнях та комбінує її, з використанням модального дієслова *must*, з лексемами на позначення військових дій, а саме – *destroy* та *win*. Модальна схема *Putin must destroy/win* рефреном простежується кризь увесь пасаж та повторюється упродовж усього тексту статті. З іншого боку, інформація про представників *нас – Україну* виносить у кінець висловлень та комбінується з дієсловами теперішнього часу у простих та герундіальних формах (*Ukraine exists, is flourishing, shows*), що вказує на граничну експресивну модальність автора щодо стану та дій України. Автор також вводить у текст пропозиції і третього агента, якого можна умовно позначити як *truth about war crimes*, опис та дії якого перебувають на медіальній та фінальній позиціях макропропозиції у вигляді згадки про воєнні злочини з боку російського режиму (*war crimes, the mass graves, the torture in Donbas and Crimea, the MH17 shootdown*) та їхні наслідки (*will put him firmly into The Hague, will destroy him and Russia*). Таким чином, можемо простежити наявність як експресивної модальності на позначення авторського ставлення до кожного з агентів пропозиції *Путін-Україна-правда про воєнні злочини*, так і відносної модальності, що позначає ступінь значущості кожного з агентів пропозиції один для одного: *Putin must destroy/win Ukraine – the truth will destroy Putin – Ukraine exists/shows/is flourishing*, що цілком відповідає ментальному сценарію, утвореному автором у тексті статті.

У перекладі спостерігаємо дотримання усіх зазначених факторів: лексика на позначення агентів ментального сценарію та їх дій повністю збережена завдяки використанню словникових відповідників; збереження модальних конструкцій та тематичних патернів також не створили для перекладача труднощів. Певна зміна модальності відбувається лише у медіальній позиції пропозиції на позначення дій агента *truth about war crimes*: гранична експресивна модальність оригіналу *will put him into the Hague* замінюється в перекладі на більш невпевнену конструкцію *може стати шляхом до Гааги*. Тож, знову говоримо про певне «пом’якшення» авторської риторики в перекладі.

Слідування репродуктивній стратегії під час перекладу основного корпусу статті демонструє високий рівень збереження модальності оригіналу, про що свідчать переклади наступних висловлень з яскраво вираженою модальністю:

ВТ	ПТ
“ <i>There may be no alternative politically to accepting Minsk, but it must be seen for what it is; a stratagem to keep the Ukraine army tied down and focused on one point</i> ” [15]	«В політичному плані альтернативи Мінську може і не бути, але його потрібно сприймати як те, чим він є насправді - військовою хитрістю, спрямованою на утримання Збройних Сил України в одному місці» [16].
“ <i>They must dominate the night, redesign the command systems, communications and artillery to become super quick at responding accurately when the enemy attacks</i> ” [15].	«Вони мають домінувати вночі, переробити системи управління, зв’язку та артилерії так, щоб миттєво та влучно відповідати на ворожі атаки» [16].
“ <i>General orders should state that after every Russian attack there is to be a strong counter attack at the point of battle or elsewhere on the front. The enemy is the same all over, so defense cannot be geographically limited by law. New ground should be taken and a new forward positions made</i> ” [15].	«В загальних наказах має йтися про те, що кожна російська атака має зустрічатися потужною контратакою у місці нападу чи в іншому місці на лінії фронту. Ворог скрізь один і той самий, тому немає закону, який би обмежував захист географічно. Захоплюйте нові території і створюйте нові передові позиції » [16].

Можемо відзначити, що загальна схематика модальності тексту оригіналу була збережена, окремі моменти зазнають деяких зміни (модальні конструкції *should be* відтворюються дієслівними конструкціями імперативу), втім, ці зміни не виходять за межі допустимих змін значень, а тому можемо впевнено говорити про адекватність продемонстрованого перекладу.

Таким чином, перекладознавчий аналіз засобів експресії модальності для утворення ідеологічного компоненту українського патріотизму у статті-листі авторства полковника Глена Гранта засвідчив, що саме категорія модальності може виявитися одним з найбільш ідеологічно навантажених компонентів тексту, чим повноцінне та точне відтворення є облігаторним для досягнення адекватності перекладу.

У аналізованому перекладі спостерігаємо певну зміну модальності повідомлення, що призводить до незначного «пом’якшення» риторики автора, і відповідно, до певного викривлення ідеологічного компоненту дискурсивної практики, а також до ідеологічних девіацій під час споживання дискурсу реципієнтами його перекладу. Втім, основний смисловий та прагматичний ком-

поненти тексту було максимально відтворено завдяки залученню репродуктивних способів та прийомів перекладу, що підтверджує досягнення адекватності перекладу.

Перекладознавчий аналіз наступної статті з позицій відтворення модальності при реалізації ідеологічного компоненту в перекладі, демонструє дещо інший підхід до передачі авторського ставлення до описуваних подій. Статтю та її переклад англійською було опубліковано українським інформаційним агентством *Уніан*:

ВТ	ПТ
«Проект "Промінь": СБУ повідомила про підготовку Медведчуком мережі російського впливу в Україні» [17].	“Project Promin: SBU exposes Medvedchuk's plot to set up Russian influence network in Ukraine [18].

У назві статті оригіналу повідомляється про результати розслідування Службою безпеки України діяльності проросійського депутата Віктора Медведчука в Україні. Головні агенти ідеологічного компоненту подаються експліцитно – представниками елементу ідеологічної дихотомії *ми* є Служба безпеки України, в опозиції до українського патріотизму знаходиться Віктор Медведчук як представник українського антипатріотичного – російського – впливу. Модальність пропозиції оригіналу виражена певною мірою нейтрально – дія представлена повідомленням про частину результатів досудового розслідування СБУ. Жодних інтенсифікаторів модальності пропозиції не виявлено. Натомість, у перекладі бачимо використання дієслова з негативним конотативним значенням *exposes* (*викривати*), що на пряму засвідчує факт інтерпретації перекладачем авторського ставлення як негативного. Тобто, говоримо про те, що у перекладі спостерігається інтенсифікація модальності повідомлення.

Певну компенсацію зміни модальності на вираження негативного ставлення автора до дій представника ідеології антипатріотизму в перекладі бачимо у першому абзаці статті:

ВТ	ПТ
«Віктор Медведчук причетний до підготовки проекту під назвою «Промінь», що мав послужити цілям Росії в її гібридній війні проти України» [17].	“Viktor Medvedchuk was allegedly involved in preparing the Promin project, supposed to serve Russia's goals in its hybrid war against Ukraine” [18].

У тексті оригіналу спостерігаємо граничне вираження експресивної модальності у вигляді стверджувального висловлення активного стану, що демонструє повну впевненість автора повідом-

лення у правдивості наданої інформації. Зважаючи на те, що СБУ є державним органом безпеки, подібна впевненість не може бути необгрунтованою. У перекладі ж спостерігаємо використання пасивного стану (*was involved*), що може засвідчувати той факт, що представник ідеологічної опозиції є не активним виконувачем антиукраїнської політики, а лише долучений до її виконання. Цей ефект посилюється уживанням прислівника *allegedly* (*напевно*), що підтверджує авторську невизначеність щодо поданої інформації. Подібна експресія невпевненості у вигляді пасивного стану та прислівника зі значенням невпевненості у комбінації з посиланням на Службу безпеки України може імпліцитно позначати слабку позицію останньої, недостовірність її інформації та неспроможність як органу державної безпеки.

Зміну модальності оригінального тексту в перекладі спостерігаємо й у решті статті, що висвітлюється наступними прикладами перекладу висловлень з яскраво вираженою модальністю:

ВТ	ПТ
«На перший погляд йдеться про створення організації, котра буде тісно опікуватися українцями, що йдуть працювати та навчатися за кордон, до РФ. Налагоджувати співпрацю і обмін людськими ресурсами між нашими країнами» [17].	“At first glance, it's about creating an organization that would closely patronize Ukrainians going to work and study abroad – in the Russian Federation – and establish cooperation and human resource exchange between the two countries” [18].
«А вже через механізм цього проекту «Промінь» збирати персональні дані українців, вербувати їх, впливати на внутрішню політику нашої держави, поширюючи через них пропаганду РФ», – пояснив Баканов» [17].	“The mechanism of the Promin project would allow "stocking up on personal data of Ukrainians, recruiting them, and influencing the internal policy of our state, spreading Russian propaganda with their help," said Bakanov” [18].

Таким чином, аналіз перекладу статті «Проект "Промінь": СБУ повідомила про підготовку Медведчуком мережі російського впливу в Україні» з позицій відтворення ідеології українського патріотизму показав, що зміни у модальності оригінального ідеологічно навантаженого тексту в перекладі мають досить чуттєвий характер, особливо коли модальні конструкції спрямовані

на прояв авторського ставлення до дій ключових представників ідеологічної дихотомії *ми/вони*. Зміна характеру поданої СБУ інформації зі стверджувальної на вірогідну має негативний прагматичний вплив на процес рецесії дискурсу статті читачами, а тому призводить до девіацій у ідеологічному сприйнятті ключового для українського патріотизму агента – СБУ та українського уряду в цілому, що вважаємо недоцільним з погляду адекватності перекладу.

Висновки. Таким чином, дослідження модальності в аналізованих текстах демонструє, яким саме чином автор за допомогою засобів модальності може інтенсифікувати реалізацію опозиції *ми/вони*, додати нових значень на позначення її агентів, а також внести ідеологічно вмотивовану імпліцитну інформацію задля ідеологічного маніпулювання думкою реципієнта. Елімінація висловлювання з відносною модальністю пояснюється особливостями виду перекладу, який передбачає дещо вільне поводження перекладача-редактора зі структурою тексту перекладу.

Адекватне відтворення модальності у перекладі з огляду на ідеологічну природу тексту оригіналу є одним із найважливіших завдань для перекладача. Оскільки ідеології в дискурсі формуються завдяки ставленням (*attitudes*) та переконаннями (*beliefs*) учасників дискурсу, ставлення автора до описуваних ним подій та його оцінка учасників ідеологічної дихотомії *ми/вони* в перекладі має зберігатися незмінною, тобто має облігаторний статус.

Перекладознавчий аналіз засвідчив, що будь-які зміни в площині модальності ідеологічно навантаженого тексту можуть призвести до некоректного, редукованого сприйняття інформації оригіналу реципієнтами та утворення у них некоректних *ставлень* та *переконань* про ключових представників ідеологічної дихотомії *ми/вони*, що свідчить про трансляторний провал – неадекватність перекладу.

Перспективним на наш погляд вбачається подальша інкорпорація напрацювань в галузі перекладознавства, представлених вченими-апологетами ідеологічного повороту, до української перекладознавчої традиції, що, в свою чергу, передбачає поглиблене вивчення особливостей перекладу ідеологічно навантажених текстів різних дискурсів з позицій збереження ідеологічної їх складової з акцентом на використання засад критичного дискурс-аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. González C. The turn in Translation Studies I : monography. Barcelona : Universitat Autònoma de Barcelona, 2014. URL: http://ddd.uab.cat/pub/tfg/2015/tfg_25420/MARTINEZ_GONZALEZ_CARLA_1303847_TFGTI14-15.pdf

2. Leung M. W.-K. The ideological turn in translation studies. *Translation Studies at the Interface of Disciplines* / In J. F. Duarte, A. A. Rosa, & T. Seruya (Eds.). Amsterdam/Philadelphiac: John Benjamins. P. 129-144. URL: doi:10.1075/btl.68.12leu
3. Bassnett S. The Translation Turn in Cultural Studies. *Constructing Cultures : Essays on Literary Translation* / In S. Bassnett & A. Lefevere (Eds.). Clevedon : Multilingual Matters, 1998. P. 123-140.
4. Van Dijk T. A. Ideology. London: Sage, 1998.
5. Van Dijk T. A. The theory and practice of Critical Discourse Analysis. *Applied Linguistics*. 1998. Vol. 19 (1). P. 136-151.
6. Hodge R., Kress G. Language as Ideology (2nd ed.). London & New York : Routledge, 1993.
7. Van Dijk T. A. Discourse analysis as ideology analysis. *Language and Peace* / In C. Schäffner & A. L. Wenden (Eds.). Aldershot : Dartmouth Publishing, 1995. P. 17-33.
8. Van Dijk T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. *Critical Discourse Analysis* / In M. Toolan (Ed.). Vol. II. London : Routledge, 2002. P. 104-141.
9. Wodak R., & Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis. London : SAGE Publications, 2001.
10. Fairclough N. Critical Discourse Analysis. London : Longman, 1995.
11. Fairclough N. Media Discourse. London : Edward Arnold, 1995.
12. Fairclough N. Political discourse in the media: an analytical framework. *Approaches to Media Discourse* / In A. Bell and P. Garrett (Eds.). Oxford : Blackwell, 1998. P. 142-162.
13. Fairclough N. Language and Power (3rd ed.). London : Routledge, 2014.
14. Van Leeuwen T. Genre and field in critical discourse analysis: a synopsis. *Discourse and Society*. 1993. Vol. 4(2). P. 193-223.
15. Glen Grant: How Ukraine can build an army to beat Putin. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/glen-grant-ukraine-can-build-army-beat-putin.html>
16. Як українцям побудувати армію, здатну перемогти Путіна. *ЦЕНЗОР.НЕТ*. URL: https://censor.net/ru/resonance/3048160/yak_ukrantsyam_robuduvati_armyu_zdatnu_peremogti_putna
17. Проект «Промінь»: СБН повідомила про підготовку Медведчуком мережі російського впливу в Україні. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/proect-promin-sbu-povidomila-pro-pidgotovku-medvedchukom-merezhi-rosiyskogo-vplivu-v-ukrajini-novini-ukrajini-11416483.html>
18. Project Promin: SBU exposes Medvedchuk's plot to set up Russian influence network in Ukraine. *UNIAN*. URL: <https://www.unian.info/politics/project-promin-sbu-exposes-medvedchuk-s-plot-to-set-up-russian-influence-network-in-ukraine-11416537.html>

УДК 811.111 : 81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.29>

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАМЕТРИ АНГЛІЙСЬКОМОВНИХ КОМЕРЦІЙНИХ ПРОПОЗИЦІЙ ТА ЗАМОВЛЕНЬ

STRUCTURAL-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF ENGLISH COMMERCIAL OFFERS AND ORDERS

Дмитрошкін Д.Е.,

orcid.org/0000-0002-1900-754x

старший викладач кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету

Купчишина Ю.А.,

orcid.org/0000-0002-9618-6107

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету

У статті досліджено загальні особливості офіційно-ділового стилю. Опорними характеристиками офіційно-ділового стилю слід вважати: точність, конкретність, однозначність, використання термінів, лексичних конструкцій та кліше. Проаналізовано англійськомовні комерційні пропозиції та замовлення у структурно-семантичному аспекті, з'ясовано специфіку таких документів, а також розкрито прагматичні інтенції у перекладі. Актуальність наукової

розвідки зумовлена перш за все тим, що обрана для аналізу документація до цього часу не була об'єктом комплексного дослідження в лінгвістиці. Авторами проаналізовано специфіку перекладу офіційно-ділового стилю. Визначено основні особливості, які слід враховувати під час перекладу комерційних пропозицій та замовлень. У процесі дослідження було з'ясовано, що найголовнішою вимогою перекладу є адекватність. Особливостями перекладу комерційних замовлень та пропозицій визначено використання стверджувальних речень, простих форм, перевага активного стану над пасивним, стислість і конкретність висловлювань. При відсутності відповідників застосовуються лексичні та граматичні трансформації. Дослідження закономірностей перекладу офіційно-ділового стилю дає підстави стверджувати, що цей стиль є одним із найважливіших для перекладу, тому потребує уважності, обізнаності та фонових знань перекладача. Головною вимогою є передача думок та об'єктивності фактів, чітка визначена форма та правильне застосування перекладацьких трансформацій, які є важливим елементом перекладацької компетентності. Отримані висновки можуть бути використані для формування навчальних посібників та методичних видань з міжнародної ділової документації, у викладанні спецкурсів «Ділова англійська мова» та «Переклад комерційних документів».

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, документ, комерційна пропозиція, комерційне замовлення, спеціальна лексика, структурно-семантичні властивості, кліше.

The article deals with the general features of the official business style. The basic characteristics of the official business style should include accuracy, specificity, unambiguity, the use of terms, lexical constructions and clichés. English-language commercial offers and orders in the structural-semantic aspect are analyzed, the specifics of such documents are clarified, and pragmatic intentions in translation are revealed in the article. The relevance of scientific research is primarily due to the fact that the documentation selected for analysis has not yet been the subject of comprehensive research in linguistics. The authors analyze the specifics of the translation of the texts that belong to official business style. The main factors that should be taken into account when translating commercial offers and orders are defined in the article. The study found that the most important requirement for translation is adequacy. The peculiarities of the translation of commercial orders and proposals determine the use of affirmative sentences, simple forms, the predominance of Active Voice over Passive Voice, brevity and specificity of statements. In the absence of equivalents, lexical and grammatical transformations are used.

The research of the translation of the official-business style gives reason to confirm that this style is one of the most difficult to translate, so it requires attention, a lot of awareness and background knowledge of the translator. The main requirements are the transmission of opinions and objectivity of facts, a clearly defined form and the correct application of translation transformations, which are an important element of translation competence. The conclusions, obtained in this study, can be used to create tutorials on international business documents or in teaching the special courses as "English for Business" and "Translation of commercial documents".

Key words: official-business style, document, commercial offer, commercial order, special terminology, structural-semantic features, cliché.

Сучасний світ характеризується процесом глобалізації ділової сфери та розвитком бізнесових контактів нового рівня, однією з найбільш нагальних тем лінгвістичних розвідок стає дослідження офіційно-ділової документації. Спрямування офіційно-ділового стилю полягає у використанні його у торговельній, дипломатичній, законодавчій діяльності, політичній та багатьох інших сферах людської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість науковців приділяли увагу вивченню різних аспектів офіційно-ділового стилю. Питання, пов'язані із особливостями перекладу текстів такого жанру, стали об'єктом праць М. Беляєвого [1], В. Карабана [3], В. Комісарова [5]; особливості ділового дискурсу загалом як одного з типів дискурсу вивчав О. Декало [2]; мову сучасних ділових документів досліджувала А. Марахова [7]; вивченням ключових характеристик митних документів займалася А. Светлічна [9], професійної сфери ділової комунікації – R. Adler [12]; Н. Cunningham [14]; та інші. Загалом, англійськомовні комерційні пропозиції та замовлення ще не були об'єктом комплексного вивчення. **Актуальність роботи** пов'язана з поглибленням ринкових відносин, що в свою

чергу зумовлює потребу детального вивчення спектру документів офіційно-ділового стилю.

Постановка завдання. Одне з ключових завдань нашого дослідження полягає у встановленні структурних та семантичних параметрів текстів англійськомовних комерційних пропозицій та замовлень, а також у визначенні композиційної структури таких текстів, розкритті їхніх прагматичних інтенцій у перекладі.

Виклад основного матеріалу. Офіційно-діловий стиль відіграє важливу роль у сфері соціальних відносин. Л. Рахманін терміном офіційно-діловий стиль позначає особливості мовлення службових, у першу чергу організаційно-розпорядчих документів [8, с. 37]. Услід за А. Светлічною вважаємо, що офіційно-діловий дискурс відображає статусно-рольову діяльність людей, яка впливає з ділових відносин у сфері виробництва і продажу товарів, їх замовлення, страхування, декларування тощо [9]. Така комунікація між учасниками ділових відносин є статусно маркованим і соціальним явищем. Однією з ключових рис офіційно-ділового стилю постає специфічна мета будь якого бізнес-діалогу, зокрема взаємовигідна діяльність усіх зацікавлених сторін – інтенція комерційних пропозицій та

замовлень [13]. Слід також зазначити, що в процесі ділового спілкування варто дотримуватися так званого “вербального” етикету у вигляді певних способів звертання до адресату, стандартизованості, мовних кліше тощо.

Домінантною ознакою ділового стилю можна назвати особливу термінологічну лексику з певним набором абревіатур, скорочень, кліше та номенклатурних найменувань. Загалом, таким текстам, комерційним пропозиціям та замовленням зокрема властиві: стандартизованість, точність, лаконічність, інформативність, адресність, логічність викладу, нейтральний фон, безособові лексичні конструкції. Діловий стиль документації завжди максимально конкретний, із чітким зазначенням інформації, яка включає певну кількість осіб, дат і предметів [10].

При перекладі англійськомовних комерційних пропозицій та замовлень перекладач повинен дотримуватися суворих норм, правильно застосовувати мовні шаблони, дотримуючись навичок ділового етикету. Слід також відмітити, що важливими при написанні комерційних пропозицій та замовлень є внутрішня організація текстового матеріалу, а також форма vs зміст. Комерційні пропозиції та замовлення складають для низки різних завдань. Вони можуть використовуватися як формальна пропозиція для бізнес підприємства, для налагодження партнерства, для оформлення транзакції потенційної купівлі, і навіть для комерційної інвестиційної угоди.

Почнемо з самої назви досліджуваних документів. В англійській мові комерційна пропозиція може позначатися словами *offer*, *proposal*, *bid*. При перекладі, варто розмежовувати ці поняття, оскільки, попри однаковий варіант перекладу, вони виражають дещо відмінні типи пропозицій. *Offer* і *proposal*, фактично, використовуються однаково і часто є взаємозамінними, хоча *proposal* виражає більш конкретну пропозицію із багатьма деталями, планом тощо, в той час як *offer* виражає загальну ідею пропозиції і може, навіть, бути сформульована у менш формальному стилі. Термін *bid* вживається тоді, коли пропозиція стосується конкретної ціни, суми, фінансів тощо (напр. пропозиція на торгах, пропозиція закупівлі товару за певну суму грошей тощо). Також поняття запит може мати два відповідники в англійській мові – *inquiry* та *enquiry*. По суті, між цими словами немає особливої різниці, однак *Inquiry* використовується у більш формальному стилі мовлення, тому його доцільно використовувати на рівні офіційних документів.

Говорячи про структурно-семантичні параметри комерційних пропозицій та звернень, необхідно в першу чергу розмежовувати власне структуру досліджуваних документів (структурні елементи, назви пунктів тощо) і текст пропозиції або звернення. Структура комерційних пропозицій і замовлень може бути абсолютно різною. Вона залежить від сфери діяльності, у якій пропонується співпраця, торгівля тощо, та від самого змісту (пропозиція може включати технічну специфікацію, фінансову інформацію, кількісні параметри, опис компанії тощо). Семантика структурних елементів пропозиції прозора. При їх перекладі здійснюється підбір відповідного еквіваленту, наприклад: *name of company* – назва компанії, *postal address* – поштова адреса, *legal address* – юридична адреса, *project description* – опис проекту, *the product or service* – товар або послуга, *Operation and Facilities* – виробництво та виробничі приміщення, *Financial Information* – фінансова інформація.

Однак, існують комерційні пропозиції та звернення, в яких подано детальну інформацію про проект, бізнес та описано всі юридичні нюанси співпраці. Такі пропозиції фактично нагадують контракт і, відповідно, мають схожу структуру. Принцип переклад таких структурних одиниць залишається незмінним. Наприклад: *introduction* – вступ, *mode of submission* – методи подачі, *General Terms & Conditions* загальні умови, *penalty* – штраф/покарання, *payment* – оплата. Також необхідно звертати увагу на поняття, які можуть бути відмінними в двох мовах. Так, наприклад, в англійській мові комерційних документах зустрічаються поняття *billing address* (адреса платника) та *shipping address* (адреса доставки), в той час коли в україномовних комерційних документах, як правило, вказується адреса доставки та банківський рахунок, для проведення оплати. Тому при перекладі таких лексичних одиниць важливо підібрати правильний відповідник у мові перекладу.

При перекладі безпосередньо тексту комерційних пропозицій та звернень необхідно звертати на такі структурно-семантичні параметри в англійській мові як конкретність висловлювання, стверджувальні речення, прості форми слів-зв'язок, активний стан дієслова, вживання дієслів на противагу іменникам (акцент на вираженні дії, а не поняття), стислість висловлювання, простий стиль (не академічний).

Конкретність висловлювання. Англійські комерційні пропозиції характеризуються використанням простих, конкретних термінів, понять та слів, які є чітко зрозумілими і не викликають непорозумінь.

Workers, staff (замість *human resources*)
Report, article (замість *instrument of communication*)

We, providers (замість *knowledge disseminators*)

Це, зокрема, дуже важливо при перекладі пропозицій в сфері торгівлі та продажів, коли інша сторона не обов'язково є експертом в даній галузі і може бути не ознайомлена із специфічними термінами та фразами. *Total expenditure shall be stated in the report.* – Загальні витрати повинні бути вказані в звіті. Тому в комерційних пропозиціях переважно використовуються прості терміни. За умови необхідності використання специфічної термінології, в тексті пропозицій можуть давати їх пояснення (якщо інша сторона не є фахівцем в даній галузі).

Стверджувальні речення. У текстах англomовних пропозицій та замовлень переважно уникають використання заперечних форм. Наприклад:

Possible (замість *not impossible*)

Clear (замість *unlikely to be misinterpreted*)

Can do X if Y (замість *unable to do X unless Y*)

Стверджувальний характер тексту є більш доцільним з точки зору ставлення до справи та ясності. В багатьох випадках заперечна частка *not* може автоматично сприйматися як заперечення, неможливість виконання умов, відсутність чогось тощо. Наприклад: *“We can't not increase prices”*.

Речення такого типу може викликати певне непорозуміння у читача. Тому в таких текстах переважно використовують стверджувальні форми, які не викликають непорозуміння та неправильних інтерпретацій, наприклад: *“We need to increase prices”*.

Прості форми. У текстах комерційних пропозицій використовують прості форми слів-зв'язок. Наприклад:

Hereby (замість *with the help of it*)

For (замість *for the purpose of*)

If (замість *in the event that*)

If any information given by the Agency is found to be false, apart from the Proposal being rejected, action will be initiated to debar the bidders from participating in future proposals.

Слова-зв'язки можуть перетворити стисле речення у досить розлоге а також створити дещо претензійний тон повідомлення. Наприклад: *For the purpose of implementation of this project, and in the event of the need of more information, we will assume the role of your customer and conduct an audit of your website.* Подане речення доцільно спростити наступним чином: *If we need more information, we will conduct an audit of your website from the perspective of your customer.* Однак, таке поло-

ження не є нормою, оскільки комерційні пропозиції передбачають використання ділового стилю мови, в якому часто вживають більш складні конструкції. Для комерційних пропозицій, що роблять маленькі підприємства та окремі юридичні особи, переважає використання простих форм.

Активний стан. У текстах англomовних комерційних пропозицій та замовлень переважає використання дієслів активного стану. Наприклад:

They determined (замість *it was determined*)

The editors reviewed (замість *a review was done*)

We value your effort (замість *your effort is valued*)

В англomовній стандартизованій документації дієслово в активному стані чітко визначає дію та її виконавця. Із використанням активного стану усуваються будь-які непорозуміння з приводу того хто і що повинен робити.

Наприклад, коли необхідно описати свою компанію і наголосити на тому, що саме ви її створили та досягли із нею певних успіхів, можна написати: *The project was completed which resulted in better sales of the company* або – *Our team completed the project and improved sales rate of the company.*

У першому реченні може здатися незрозумілим хто саме завершив проект та досяг успіху. Друге речення робить акцент саме на вашій успішній діяльності. Ви чітко даєте зрозуміти, що саме ви завершили проект. Немає незрозуміння того, хто чого досяг. Даний нюанс особливо важливий у випадку, коли необхідно окреслити ролі та відповідальності обох сторін.

Дієслова. В текстах комерційних пропозицій та замовлень переважає використання точних, конкретних дієслів замість абстрактних іменників. Наприклад: *to undertake* (замість *to engage in doing sth.*); *to impact, to affect* (замість *have an impact on*); *to start, to help, to facilitate* (замість *facilitate the implementation of*). В англomовній комерційній документації вираження дії є дуже важливим, особливо, коли мова йде про пропозиції. Розглянемо два приклади: А) *This approach will make an improvement of your sales.* Б) *This approach will improve your sales.* Речення (Б) виглядає більш простим, коротким та несе чіткий повідомлення завдяки вираженню дії. Слів, які не несуть смислового навантаження необхідно уникати.

Простий стиль. Іноді, якщо комерційна пропозиція чи замовлення зроблена не рівні великих компаній, потужних економічних структур тощо, в їх текстах використовують простий стиль мовлення замість академічного. Наприклад: *to try* (замість *endeavour*); *to use* (замість *utilize*). Якщо текст пропозиції або замовлення звучить занадто вишукано, інша сторона може сприйняти це як дещо зверхній

тон. Однак, необхідно зазначити, що дана та попередня особливість розповсюджується на комерційні пропозиції та замовлення між дрібними фірмами або юридичними особами. Не потрібно забувати про діловий стиль англійської мови, який передбачає широке використання іменникових структур на протигагу простому використанню дієслів (*facilitate the implementation of – to help*), що характерне для ведення бізнесу на більш “серйозному” рівні (великі компанії, корпорації тощо).

Попри це стиль англомовної комерційної пропозиції значною мірою залежить від автора, який може вдаватися до використання слів в переносному значенні, що закріплено нормами ділової англійською мові. Наприклад: *the gap may be bridged through...* - розрив можна подолати шляхом...

Стислість. У текстах комерційних пропозицій та замовлень переважає використання коротких речень (15-20 слів). Речення доцільно обмежувати однією головною ідеєю. Така специфіка повинна бути збережена при перекладі. Іноді неможливо уникнути довгого речення. У такому випадку речення, що вживаються поряд із ним стають максимально короткими. Головна специфіка комерційних пропозицій та замовлень – зрозумілість. Якщо інша сторона не розуміє вас – її неможливо переконати.

Висновки. Офіційно-діловий дискурс має марковану професійну спрямованість з метою вирішення будь-яких бізнесових питань. Таким чином, при перекладі комерційних пропозицій та замовлень важливо зберігати стиль мовлення, не ускладнюючи текст. Переклад структурно-семантичних елементів бізнес пропозицій та замовлень вимагає підбору відповідного еквіваленту. У процесі аналізу нами було встановлено, що основою англійськомовних комерційних пропозицій та замовлень є загальноживана лексика. Однак, домінуючими елементами постає саме спеціальна лексика, яка може включати економічну термінологію, юридичну термінологію, номенклатурну лексику, абрєвіатури та скорочення, стислість викладу. До структурних особливостей перекладу вищезгаданих документів відносимо уживання простих стверджувальних речень, перевагу активного стану над пасивним. Головною вимогою при перекладі комерційних пропозицій та замовлень є передача думок та об’єктивності фактів, чітка визначена форма та правильне застосування перекладацьких трансформацій, які є важливим елементом перекладацької компетентності. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні інших документів, що відносяться до жанру офіційно-ділових текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляев М.А., Попова Е.В., Серова И.А. Грамматические и синтаксические аспекты перевода статей газетной публицистики : уч. пособие. СПб. : Издво СПбГУ ЭФ, 2010. С. 19–20.
2. Декало О.О. Діловий дискурс у сучасній лінгвістиці. *Нова філологія*. 2011. № 44. С. 39-42.
3. Карабан В.І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову: посібник довідник: навч. посіб. зі спец. “Переклад”. Вінниця : Нова книга, 2003. С. 159–165.
4. Клименок А. Н. Официально-деловой текст как модульный текст. *Вестник КемГУ*. 2012. No 3. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/ofitsi- alno-delovoy-tekst-kak-modulnyy-tekst> (дата звернення: 29.03.2022).
5. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. пособ. М.: Высшая школа, 1990. С. 158–161.
6. Мамрак А.В. Українське документування: мова та стиль : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 2003. 364 с.
7. Марахова А.Ф. Мова сучасних ділових документів. Київ : Наукова думка, 1981. 140 с.
8. Рахманин Л.В. Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов: уч. пособ. М.: Высшая школа, 1988. С. 37.
9. Светличная А. А. Типичные черты официально-делового дискурса. *European Applied Sciences : заруб. научный журнал*, Germany, 2014. С. 61–64.
10. Ходутіна Т., Колодіна Л. Основні принципи перекладу текстів офіційно-ділового стилю з англійської та української мов. *Молодь і ринок*. 2018. № 11. С. 60-64.
11. Як скласти комерційну пропозицію? *Happymonday*: веб-сайт. URL: <https://fractus.com.ua/uk/blog/korysni-statti/prodazhi/yak-sklasti-komercijnu-propoziciju/> (дата звернення: 29.03.2022).
12. Adler R. B. Communicating at work: Principles and practices for business and the professions. N.Y. : Random house, 1983. 334 p.
13. Bottger C. Genre-Mixing in Business Communication. In Multilingual Communication. *Juliane House and Jochen Rehbein* : Amsterdam and Philadelphia, 2004. P. 115-129.
14. Cunningham H. The Business Style Handbook : an A-Z Guide for Effective Writing on the Job [2 edition]. N.Y. : McGraw-Hill, 2012. 304 p.

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА ЛЕКСИКА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

UKRAINIAN POLITICAL VOCABULARY AS AN OBJECT OF TRANSLATION

Костенко Г.М.,

*orcid.org/0000-0003-3496-8354**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри теорії та практики перекладу**Національного університету «Запорізька політехніка»*

Зростаюча роль політики й політиків у світі, перебування їх у центрі уваги засобів масової інформації, співпраця політичних структур і мас-медіа, активізація виборчого процесу, а відповідно і загострення конкурентної боротьби між політиками та політичними силами, що призвело до необхідності ефективного впливу на суспільну свідомість, до потреби у цілеспрямованому формуванні громадської думки, – усі ці фактори значною мірою зумовили інтерес до проблем політичної мови. Мова, у свою чергу, відіграє активну роль у світі політики, і ця роль чимдалі стає значнішою. Політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, несе елементи її культури, загальні, національно-специфічні та культурні цінності. Політичний дискурс є невід'ємним елементом функціонування політичної свідомості, способом взаємодії і комунікації між різними типами та рівнями політичної свідомості, а також важливим засобом її формування, тому що саме аналізуючи політичний дискурс можна зрозуміти, як у різних мовних колективах моделюються культурні цінності, яким є соціальний порядок, якими є елементи мовної картини світу.

Актуальність теми викликана специфікою об'єкта дослідження, адже наразі не існує єдиного наукового обґрунтування феномена політичного дискурсу та мови політики; своєрідністю сприйняття та висвітлення української політичної дійсності в англійській періодиці. Мета роботи полягає у визначенні поняття «мова політики» та «політичний дискурс», розкритті їх функцій та у виявленні особливостей перекладу українських політичних термінів англійською мовою з огляду на специфіку української політичної дійсності та її сприйняття іншими державами. До політичної лексики відносимо будь-які лексико-семантичні чи фразеологічні одиниці, що співвідносяться з лінгвоконцептом «політика», і у семантичній структурі яких сема «політичний» є обов'язковою. Суспільно-політичні терміни виражають поняття політичного життя, які поділяються на власне політичну лексику та потенційну політичну лексику. Перекладач повинен звертати увагу на лінгвокультурні особливості та соціальні відмінності, перекладаючи для іншомовного реципієнта.

Ключові слова: мова політики, політичний дискурс, політична лексика, суспільно-політичні терміни, лінгвокультурні особливості.

The growing role of politicians in the world, their focus on the media, cooperation between political structures and the media, intensification of the electoral process, and, consequently, intensification of competition between politicians and political forces, which led to effective influence on public consciousness, to purposeful formation of public opinion – all these factors have largely determined the interest in the problems of political language. Language, in turn, plays an active role in the world of politics, and this role is becoming increasingly important. Political discourse is a reflection of the country's socio-political life; it carries elements of its culture, general, national-specific, and cultural values. Political discourse is an integral part of political background functioning, a way of interaction and communication between different types and levels of political background, as well as an important means of its formation, because while analyzing political discourse one can understand how different language groups model cultural values, what a social order is, what elements shape the linguistic picture of the world.

The urgency of the topic comes from the specifics of the object of study, because currently there is no single scientific justification for the phenomenon of political discourse and the language of politics, as well as for the peculiarity of the perception and coverage of Ukrainian political reality in English-language periodicals. The aim of the work is to define the concepts of «language of politics» and «political discourse», to reveal their functions and to identify features of translating Ukrainian political terms into English with the view to Ukrainian political reality and its perception by other states. Political vocabulary includes any lexical-semantic or phraseological units related to the linguistic concept of politics, and in the semantic structure of which the seme «political» is mandatory. Socio-political terms express the concepts of political life, which are divided into actual political vocabulary and potential political vocabulary. The translator must pay attention to linguistic and cultural features and social differences when translating for a foreign recipient.

Key words: language of politics, political discourse, political vocabulary, socio-political terms, linguistic and cultural features.

Сучасні політичні процеси, характеризуючись підвищеною динамікою та нелінійністю, справляють вагомий вплив на формування та модифікацію політичних дискурсів. Політика виступає дієвим фактором мовного розвитку і мовних відносин. Мова, у свою чергу, відіграє активну роль у світі політики, і ця роль чимдалі стає значні-

шою. Політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, несе елементи її культури, загальні, національно-специфічні та культурні цінності.

Актуальність теми викликана специфікою об'єкта дослідження, адже наразі не існує єдиного наукового обґрунтування феномена

політичного дискурсу та мови політики; своєрідністю сприйняття та висвітлення української політичної дійсності в англійській періодиці. Основи теорії політичного дискурсу були закладені представниками кембриджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. XX ст., які здійснили аналіз лінгвістичного контексту суспільної думки. Дослідженням цих проблем займалися такі науковці, як Т. А. ван Дейк [1], Р. Барт [2], Д. Грейбер [3], М. Фуко [4], а також вітчизняні автори: О. О. Гайдулін [5], Л. П. Нагорна [6], В. В. Петренко [7], Г. С. Соловей [8] та інші.

Мета роботи полягає у визначенні понять «мова політики» та «політичний дискурс», розкритті їх функцій та у виявленні особливостей перекладу українських політичних термінів англійською мовою з огляду на специфіку української політичної дійсності та її сприйняття іншими державами.

Політична мова – це сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики і здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у перебігу політичних процесів [7, с. 16]. За визначенням Л. П. Нагорної, політична мова – це сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації [6, с. 72].

Зростаюча роль політики й політиків у світі, перебування їх у центрі уваги засобів масової інформації, співпраця політичних структур і мас-медіа, активізація виборчого процесу, а відповідно і загострення конкурентної боротьби між політиками та політичними силами, що у свою чергу призвело до необхідності ефективного впливу на суспільну свідомість, до потреби у цілеспрямованому формуванні громадської думки – усі ці фактори значною мірою зумовили інтерес до проблем політичної мови. У наш час, коли все більшого значення набувають механізми політичного маніпулювання, мова стала відігравати ще важливішу роль у політичному житті суспільства, оскільки вона є одним із основних і безпосередніх інструментів маніпулятивного процесу. Таким чином, вивчення політичної мови є важливим як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Політична мова є феноменом, який потребує всебічного та багатоаспектного аналізу. Саме тому вона є предметом вивчення цілого ряду наук. Аналіз функціонування мови у сфері політики знаходиться у центрі уваги філософів, лінгвістів, політологів та представників інших наук. Розглянувши різноманітні підходи до дослідження взаємозв'язку мови і політики, можна побачити, що дослідження політичної мови складає досить широке коло проблем. Основними

серед них можна назвати такі як: співвідношення мови і влади; функціонування мови у суспільстві; особливості соціально-політичної лексики; мова як інструмент впливу на масову свідомість; маніпулятивний потенціал політичної мови; специфіка мовного впливу в політичній пропаганді, рекламі, засобах масової інформації, публічному мовленні політичних діячів; особливості індивідуальної мовної поведінки політиків.

Лінгвісти розглядають політичну мову як одну з професійних підмов – варіантів загальнонаціональної мови. Основна функція політичної мови – регулятивна; вона здатна пробуджувати волю до дії. У рамках інструментальної функції політична мова здійснює соціальний контроль, легітимацію і відтворення влади, формує систему орієнтацій. Референтна (відображальна) функція виявляється у вибудовуванні системи взаємовідносин людини і зовнішнього світу, в якій мова виступає як інструмент інтерпретації [6, с. 72].

Багатогранність феномена політичної мови породжує і неоднозначність у його трактуванні. Чіткого визначення мови політики, незважаючи на безліч її інтерпретацій, поки що немає. Найчастіше її визначають через поняття «політичний дискурс», «політична комунікація»; побутують також формули «політична (суспільно-політична) мова», «мова суспільної думки», «мова публічної сфери» тощо. С. Кривенко вважає, що мова політична охоплює поняття «мова в політиці» та «мова політики»: «перше позначає мову всередині політичних інститутів (функціональна мова), друге – так звану мову думки, якою описують політичні події, для прикладу, в ЗМІ – це мова широкого загалу [9, с. 204]. Основні структурні елементи мови політичної – слово і текст. Хоча у політичній мові існує дуже багато фахових слів та термінів зі стійкими значеннями та визначеннями, політична комунікація здійснюється не лише у вузькопрофесійній сфері, тому навіть у випадку застосування термінів «демократія», «справедливість», «націоналізм» відбувається змішання фахових визначень та загальномовних елементів. Під текстом у політичному дискурсі розуміють або приклад певного типу політичного тексту (проект закону, інавгураційна промова, привітання зі святами), або елемент певної текстової мережі: інституційної, функціональної чи тематичної [9, с. 205].

Отже, останні роки відзначилися зростанням інтересу як загалом до проблем політичної мови, так, зокрема, й до мови політиків. Феномен політичної мови є досить складним і багатогранним. У сучасній науці немає єдиного підходу до його

трактування. Для позначення цього феномена вживаються різноманітні терміни: «спеціальний словник політики», «мова політики», «політичний дискурс» та «політична мова».

До політичної лексики відносимо будь-які лексико-семантичні чи фразеологічні одиниці, що співвідносяться з лінгвоконцептом політика, і в семантичній структурі яких сема «політичний» є обов'язковою, наприклад: *elections, authority, imperial domination, global terrorism, провладна партія, центрвиборчком, мажоритарний, вертикаль влади* тощо.

За перекладознавчим підходом політичної лексики виділяємо:

1. політичні терміни (*coalition forces, outlaw regime, органи місцевого самоврядування, виборчі перегони, парламентська коаліція*).

2. політичні реалії (*the White House, State of the Union, Clear Skies legislation, Верховна Рада, «Регіони»*).

3. політичні символи (*Nation's Founders, The Cold War, Голодомор*) [8, с. 7].

Термін є членом певної термінологічної системи, що відноситься до тієї чи іншої галузі науки, техніки, виробництва, і його концептуальний зміст визначається його місцем у системі. Кожен термін має свою дефініцію (точне наукове визначення) у ряді інших термінів у тій же області. Суспільно-політичний термін – виразник суспільно-політичного поняття розкриває його суть, пов'язану з відповідною ідеологічною концепцією. Досліджувана термінологія зазнала політичних змін, спричинених поступом науки й техніки та зміненням політичного устрою України.

Суспільно-політична термінологія української мови характеризується певними особливостями, які викликані не лише лінгвістичними факторами і які відрізняють її від наукової і технічної термінологічної лексики. Їй не властива така стильова закріпленість, замкненість, яка спостерігається в інших терміносистемах. Участь широких мас народу в політичному житті країни, у громадській діяльності сприяє тому, що багато суспільно-політичних термінів поступово входить до складу загальноновживаної лексики.

Висока динамічність політичного дискурсу зумовлює виникнення значної кількості лексичних, семантичних і фразеологічних новотворів, які створюють певні труднощі у перекладі політичної лексики. Під політичним новотвором ми розуміємо слово або словосполучення, новизна й незвичність якого відчувається носіями певної мови, має значення «політичний» та/або функціонує в текстах політичного дискурсу. Термін

«новотвір» охоплює дві великих групи – новотвори-неологізми й новотвори-оказіоналізми. Перші в подальшому можуть увійти до лексичного складу мови, наприклад: *saddamists, адмінресурс, реприватизація, кінгмейкер*. Другі, найімовірніше, залишаться надбанням мовлення: *blue-staters, кабмінресурс, коалівицина* [8, с. 7].

Застосовуючи перекладознавчу класифікацію політичної лексики до новотворів, виокремлюють: 1) політичні новотвори-терміни (*pro-democracy, політкоректність*), 2) політичні новотвори-реалії (*7/7 bombers, «пані Ю»*), 3) політичні новотвори-символи (*the Axis of Evil, Nine Eleven*). У різних лінгвокультурних традиціях, відзначається симетрія або асиметрія функціональних, структурно-композиційних та/або лексико-семантичних ознак в межах одного типу тексту. Симетрія засвідчує, що перекладач може вдатися до власне перекладу, а асиметрія вказує на те, що перекладачеві треба адаптувати текст [8, с. 8].

Якщо аналогічні типи текстів створюються у близькоспоріднених лінгвокультурах, одиниці політичної лексики відтворюються переважно одиницями того самого статусу: термін – терміном, реалія – реалією, символ – символом. Наприклад, реалія «*кришуння*» у відтворенні англійською мовою відбувається заміна реалії лексемою «*patronizing*». За своєю сутністю ця заміна є генералізацією, позаяк лексема «*patronizing*» має більш широке значення. Така заміна спричиняє послаблення мовної етноспецифічності й політична промова в перекладі постає більш термінологічною.

Політичні терміни перекладаються за допомогою стійких відповідників (еквівалентних або варіантних, повних або часткових), створених переважно засобами калькування, наприклад: 1) еквіваленти: *патерналізм – paternalism; політична корупція – political corruption; політичний саботаж – political sabotage; non-governmental organizations (NGOs) – неурядові організації*; 2) варіантні відповідники: *terrorist attacks – терористичні напади, акти масового терору, теракти*.

Особливі труднощі становить переклад одиниць політичної лексики суміжного статусу. Так, при перекладі політичних термінів-реалій варто обирати такі відповідники, що адекватно відтворюють і термінологічність, і етноспецифічність згаданих одиниць; якщо йдеться про переклад політичних термінів із символічними асоціаціями в окремих контекстах, то перевага надається відтворенню термінологічного значення. Політичні реалії іноді переходять на статус терміну

за рахунок застосування варіантних відповідників та адекватних замінів.

На основі аналізованих текстів можна зробити висновок про появу нових реалій та термінів, різні способи перекладу політичних явищ та партій, що побутують у сучасній українській дійсності. Цікаво простежувати переклад таких термінів та явищ в англomовних виданнях. Здебільшого українські партії перекладаються транскрипціями, а саме транслітерацією (*Petro Poroshenko's Bloc, Vitaly Klitschko's UDAR party, Self-Help*).

Наприклад: *Comprising the Solidarity Party – founded in 2001 – and Kyiv Mayor Vitaly Klitschko's UDAR party, President Poroshenko's Bloc was formed in August 2014* [10]. – Включаючи партію «Солідарність», засновану в 2001 році, та партію УДАР кийвського мера Віталія Кличка, у серпні 2014 році утворився блок Президента Петра Порошенка. В англomовному джерелі «УДАР» не перекладається, а подається аббревіатурою, що має розшифрування «Український Демократичний Альянс за Реформи» та англійською перекладається як «Ukrainian Democratic Alliance for Reform» (UDAR).

Також спостерігається інший варіант перекладу партій: *Samopomich (Self-Help): pushing for lustration, stronger defence and 'full sovereignty'* [10]. – «Самопоміч»: виступає за люстрацію, сильну оборону та «повний суверенітет». У цьому випадку назва партії подається у вигляді транслітерації та вказаний переклад даної назви у дужках для більшого розуміння іншомовному реципієнтові.

Аналізуючи терміни-новотвори різних англomовних джерел було виявлено, що найбільш поширеними в політичній термінології є такі синтаксичні типи:

І. Двокомпонентні:

1. «Прикметник + іменник у Н. в. однини»: *hybrid warfare, lustration process, coalition government, clear policy, Crimean Corridor, People's Republic*.

2. «Прикметник + іменник у Н. в. множини»: *local elections, political interests, reform-minded voters, radical changes, volunteer battalions, Russia-backed separatists*.

3. «Іменник у Н. в. + іменниково-прийменникова конструкція»: *acceleration of relations, aggravation of tension, result of election, use of force, disposition of forces, sort of falsification*.

ІІ. Трьохкомпонентні синтаксичні типи:

1. «Прикметник + прикметник + іменник»: *Yanukovich's former party, new campaign poster, healthy competitive democracy, country's political system*.

2. «Іменник у Н. в. + прикметник + іменник у Р. в.»: *members of the old guard, violation of the Minsk protocol, printing of election ballots*.

3. «Іменник у Н. в. + іменник у Р. в. + іменник у Р. в.»: *легітимність політичної влади, класифікація політичної влади, відстрочка виконання закону*.

ІІІ. Полікомпонентні терміни можуть включати чотири, п'ять, шість і більше одиниць: *Ukraine's local elections four exit polls, zone free from foreign military presence* [11, с. 115].

Найбільш частотними у вживанні є двокомпонентні політичні терміни-новотвори, а особливо типу «Прикметник + іменник у Н. в. однини». Переклад таких термінів можна продемонструвати наступним чином: *The first parliamentary elections since Russia's annexation of Crimea in March 2014 established a clear pro-European majority in Ukraine's parliament, reflecting increasing anti-Russian sentiments caused by Russia's 'hybrid warfare'* [10]. – Перші парламентські вибори з часів приєднання Криму до Росії в березні 2014 року встановили явну проєвропейську більшість в парламенті України, відображаючи зростаючі антиросійські настрої, викликані «гібридною війною» з боку Росії.

Зміни, що відбуваються у сьогоденній політиці, зумовлюють появу нових термінів, наприклад, *hybrid warfare*, гібридна війна, де бойові дії є другорядними, а на перший план виходять інформаційні операції та інші важелі впливу.

However, there are differing political interests within the coalition, in particular regarding a lasting peace agreement in Donbas as well as the extent of the planned reforms and lustration process which could hamper the government's efficiency [10]. – Тим не менш, існують різні політичні інтереси в рамках коаліції, зокрема, щодо тривалої мирної угоди в Донбасі, а також щодо ступеня запланованих реформ і процесу люстрації, які можуть перешкодити ефективності уряду. Термін-новотвір *lustration process* з даного прикладу стає загальноживаним входячи до розмовної лексики громадян і відображаючи їх політичні настрої.

Щодо багатокомпонентних термінів, був виявлений лише один приклад: *Ukraine's local elections four exit polls*, що перекладається описово: *Ukraine's local elections four exit polls released Monday indicated the governing coalition would retain its dominant position in the west and center of the country despite widespread disappointment with the government of President Petro Poroshenko* [12]. – За результатами чотирьох опитувань виборців, проведених після місцевих виборів України в понеділок, було виявлено, що правляча коаліція збереже своє

домінуюче становище на заході і в центрі країни, незважаючи на розчарування широких мас урядом президента Петра Порошенка.

Таким чином, політичний дискурс є невід'ємним елементом функціонування політичної свідомості, способом взаємодії і комунікації між різними типами та рівнями політичної свідомості, а також важливим засобом її формування, тому що саме аналізуючи політичний дискурс можна

зрозуміти, як в різних мовних колективах моделюються культурні цінності, яким є соціальний порядок, якою є елементи мовної картини світу. Суспільно-політичні терміни виражають поняття політичного життя, які поділяються на власне політичну лексику та потенційну політичну лексику. Перекладач повинен звертати увагу на лінгвокультурні особливості та соціальні відмінності, перекладаючи для іншомовного реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Barthes R. Theory of the Text. *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader* / ed. by R. Young. Boston, London, and Hanley: Routledge & Kegan Paul, 1981. P. 31–47.
2. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация: пер. с англ. / сост. В. В. Петрова; под ред. В. И. Герасимова; вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петровой. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
3. Graber Doris A. Political languages. A Handbook of political communication. Beverly Hills: Sage, 1981. 223 p.
4. Foucault M. The Order of Discourse. *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader* / ed. by R. Young. Boston, London, and Hanley: Routledge & Kegan Paul, 1981. P. 48–78.
5. Гайдулін О. О. Політичний дискурс як практиологічна складова політологічного навчання. *Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови*: матеріали Всеукраїнської наради завідуючих каф. соціально-гуманітарних дисциплін. Київ: Генеза, 1997. С. 23–25.
6. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.
7. Петренко В. В. Особливості визначення політичної мови. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 16–24
8. Соловей Г. С. Політична лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі текстів політичних заяв, звернень, промов, статей та анекдотів): дис... канд. філол. наук за спеціальністю 10.02.16 «Перекладознавство». Херсон, 2011. 22 с.
9. Політологія: енциклопедичний словник / за ред. д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.
10. Bentzen N. Ukraine: political parties and the EU. *At a Glance*. 2015. URL: [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA\(2015\)545714](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_ATA(2015)545714) (дата звернення: 14.03.2022).
11. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation. Vinnytsia: Nova Knyha Publishers, 2001. 446 p.
12. Karmanau Y. Exit polls in Ukraine local elections show east-west split, government retaining its hold. *Voice of America*. 2015. URL: <https://www.voanews.com/a/ap-ukraine-local-elections-exit-polls/3023111.html> (дата звернення: 14.03.2022).

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НЕОЛОГІЗМІВ COVID-19 УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

SPECIFICS OF COVID-19 NEOLOGISMS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Линтвар О.М.,

orcid.org/0000-0003-4671-5514

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

Плетенецька Ю.М.,

orcid.org/0000-0002-1417-4269

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

Попович Н.М.,

orcid.org/0000-0001-6949-0771

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри полікультурної освіти та перекладу
Ужгородського національного університету*

У статті розглядається питання неологізації мови в умовах рушійних змін у різних сферах життєдіяльності людини: соціальної, політичної, економічної, технологічної тощо. Однією із областей творення неологізмів є сфера медицини, зокрема у контексті пандемії Covid-19, яка триває і донині, тому може продукувати лексичні новотвори і надалі. Актуальність тематики пов'язана з великою кількістю медіа текстів, що з'являються на шпальтах в тому числі англійськомовних видань засобів масової інформації і потребують фахового перекладу для українського читача. Лексичні новотвори неоківідикону потребують також структурного і лексико-семантичного аналізу як підготовчого доперекладацького етапу, що сприятиме вищій якості перекладу певної лексичної одиниці неоківідикону, а отже, – і правильному розумінню закладених смислів у сам неологізм.

Одним з найчастотніших способів словотворення є телескопний словотвір, або злиття слів (англ. Blending): об'єднання усечених основ декількох лексичних одиниць. На нашу думку злиття – одна з найбільш комплексних словотворчих моделей. З огляду на структуру продуктивними виявилися такі телескопічні моделі: 1) злиття початкового фрагмента (акопи) одного слова та повноцінного іншого; 2) злиття акопи одного слова з фінальним фрагментом (аферезою) іншого; 3) поєднання повноцінного першого слова з аферезою іншого.

Другим за частотою способом словотвору є словоскладання. Ця модель неологізмів структурно характеризується здебільшого неологічним термінологічним словосполученням і використовується для утворення складних одиниць, які пишуться окремо, через дефіс або разом, демонструючи різну ступінь семантичної цілісності.

Третьою за частотністю моделлю словотвору є абрєвіація: близько 20% зібраних новоутворень, пов'язаних з пандемією, є скороченнями. Близько 10% новоутворень було створено за моделлю афіксації (префіксації і суфіксації).

За результатами дослідження чільне місце серед способів перекладу неологічних лексичних одиниць варто назвати прийоми транскодування, дескриптивного перекладу, додавання, модуляції та калькування.

Ключові слова: неологізм, телескопний словотвір, словоскладання, абрєвіація, афіксація, COVID-19, транскодування, модуляція.

The article studies the issue of neologization of language under the conditions of driving changes in various spheres of human life: social, political, economic, technological, etc. One sphere of neologism creation is medicine, particularly in the context of the Covid-19 pandemic, which continues to this day making further production of lexical innovations possible. The relevance of the topic is explained by the large number of media texts that appear in the printed and electronic media formats, including English-language media, and need professional translation for the Ukrainian reader. The lexical innovations of the neocovidicon also require structural and lexical-semantic analysis as a preparatory pre-translation stage, which will contribute to the higher quality of translation of a certain lexical unit of the neocovidicon and, consequently, the correct understanding of the neologism's senses themselves.

One of the most common ways of word formation is telescopic word formation, or blending that is combining the truncated bases of several lexical units. In our opinion, blending is one of the most complex word-formation models. Given the structure, the following telescopic models proved to be productive: 1) merging the initial fragment (akopa) of one word with a full-fledged another word; 2) merging the akopa of one word with the final fragment (apheresis) of another; 3) the combination of a full-fledged first word with the apheresis of another.

The second most common way of word formation is word combining. This model of neologisms is structurally characterized by mostly neological terminological phrases and is used to form complex units that are written either separately, through a hyphen or together, demonstrating varying degrees of semantic integrity.

The third most common model of word formation is the abbreviation: about 20% of studied pandemic-related neologisms are abbreviations. About 10% of neologisms were created according to the model of affixation (prefixation and suffixation).

According to the results of the research, the most important methods of translating neological lexical units are transcoding, descriptive translation, addition, modulation and tracing.

Key words: neologism, telescopic word formation, word combining, abbreviation, affixation, COVID-19, transcoding, modulation.

Постановка проблеми. Словниковий склад будь-якої мови неминуче зазнає змін із врахуванням трансформацій соціально-політичного, економічного, технологічного тощо характеру. Усі ці зміни з часом будуть відображені у лексикографічних джерелах, але спершу вони потребують ретельного лексико-семантичного і структурного розбору з метою віднайдення адекватного варіанта у мові перекладу. Одним із таких актуальних феноменів когнітивно-комунікативної діяльності людини, котрий сформувався під впливом подій 2019–2021 рр., став дискурс COVID-19, який утворився унаслідок відповідної комунікації у сфері епідеміології, політики, економіки тощо.

Ковід-неологізми останні кілька років домінують серед лексичних новотворів засобів масової інформації і вимагають детального лінгвістичного аналізу. Зважаючи на свою лінгвістичну специфіку, неологізми досить пізно фіксуються або взагалі не фіксуються у словниках, що зрештою зумовлює низку труднощів щодо їхнього відтворення в мові перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «неологізм» в англійській мові був вперше офіційно зафіксований в 1772 році. Але англійський варіант цього терміна не був новий, тому що у Франції, Італії та Німеччині вже були свої відповідники. Дослідженню неологізмів присвячені численні праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Е.І. Ханпіра, Н.І. Фельдман, О.Г. Ликов, В.В. Лопатін, Ю. А. Зацний, М.О. Бакіна, О.А. Габінська, О.А. Земська, А.О. Брагіна, А.В. Березовенко, І.Г. Дегтяр, А.Г. Ликов, Algeo J., McKean E., Sheidlower J., Sornig K., Fischer R. та ін.).

Дослідники Е. О. Четвертак та Я. М. Юрченко зупиняються у своїх дослідженнях у практичній площині і зауважують, що складність перекладу неологізмів здебільшого пояснюється не лише необхідністю з'ясування значення інноваційної одиниці, а й урахуванням контекстуальної зумовленості її вживання у певних випадках [1, с. 56]. Тобто для адекватної передачі неологізмів у мові перекладу, перекладачу/-чці доводиться вирішувати низку завдань ще на доперекладацькому етапі, що пов'язані із з'ясуванням значення неологізму, яке закріпилося в перцепції носіїв мови оригіналу та визначенням нового відтінку значення інноваційної одиниці, зважаючи на контекст.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз специфіки перекладу covid-19. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Дослідити поняття неологізму у лінгвістичних дослідженнях;

2. Визначити словотвірні моделі ковід-неологізмів;

3. Охарактеризувати особливості перекладу неологізмів covid-19 на матеріалі медійних текстів;

4. Дослідити пандемійну лексичну інноватику covid-19;

Виклад основного матеріалу. Неологізм (від гр. *neos* – новий, молодий і *logos* – слово) – слово, яке ще не встигло ввійти до загального слововжитку і не включене до словників. Енциклопедія «Українська мова» визначає неологізм як «слово, а також його окреме значення, які з'явилися в мові на певному етапі її розвитку (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові окремого автора (стилістичні або індивідуально-авторські)» [2]. На наш погляд це визначення є повним, водночас достатньо ємним і всеохоплюючим, тому відштовхуватимемося у подальших розвідках саме від нього. Неологізація – процес невпинний і характерний також і для тих сфер, які займають чільне місце в рамках тематичних інтересів міжнародної спільноти сьогодення, однією з яких є тема пандемії ковід-19.

Пандемія коронавірусу, що стала одним із основних драматично нових елементів поступу подій 2019–2021 рр., внесла свої корективи до життєдіяльності індивідів, вимагаючи акліматизації до нових форматів роботи, правил соціалізації та перегляду векторів політично-економічної діяльності держав. Поширення коронавірусу не тільки докорінно трансформувало світову спільноту, а й спричинило появу зокрема в англійській мові понад 1000 нових слів та висловів на позначення явищ з хронік пандемії [3, с. 5]. Глобальність цього явища зумовлює принципову важливість пошуку та аналізу шляхів перекладу неоковідизмів, що слугує атрибутом «інформаційного та психологічного вакцинування» україномовної спільноти та zarazом інтегрує релевантні знання до дискусії в царині теорії та практики перекладу.

У лінгвістичній сфері неоковідикону, тобто області творення неологізмів у контексті пандемії ковід-19 з'являється все більше лексичних одиниць, переклад яких потребує глибокого осмислення з позиції структурного та лексико-семантичного їх аналізу. Водночас у цьому аспекті є фактори, які, на наше переконання, полегшують процес перекладу англійського неоковідокону українською мовою. Оскільки цей пласт неологізмів позначає не державно специфічні соціокультурні та політично-економічні феномени, а глобальні проблеми пандемії та заходи, що з нею

пов'язані, можемо припустити, що більшість цих інноваційних одиниць не є лакунарними. Зрештою, принаймні наявність відповідного концепту в мові перекладу є фасилітатором дешифрування семантики неологізму. Залучення фонових знань та комунікативно релевантної інформації може посприяти його коректному декодуванню.

Проте у питанні перекладу неологізмів варто зважати не лише на контекст, але і на структуру інноваційної одиниці. Тому інтегральним, на наше переконання, є розгляд основних шляхів утворення неологізмів, що дозволить спрогнозувати потенційні труднощі перекладу цього мовного пласту та випрацювати відповідні перекладацькі тактики.

Зокрема за результатами проведенного аналізу неоківідокону можемо стверджувати про продуктивність таких телескопічних моделей: 1) злиття початкового фрагмента (акопи) одного слова та повноцінного іншого; 2) злиття акопи одного слова з фінальним фрагментом (аферезою) іншого; 3) поєднання повноцінного першого слова з аферезою іншого.

У поданих нижче прикладах фіксуємо утворений за першою моделлю неоківідизм *covexit* (Covid + exit), що апелює до аналогії телескопізмів *Brexit* (British + exit) та *Megxit* (Megan + exit):

More and more experts discuss the strategy for covexit [4]. – Дедалі більше фахівців обговорюють стратегію ковекситу.

Зважаючи на наявність лінгвістичного референсу (англ. *Brexit* – укр. Брекзит), виправданим можемо вважати застосування прийому транскрибування в україномовному перекладі неоміненника *covexit*.

Іншим ефективним прийомом є дескриптивний переклад, що, хоча й позбавлений стислості в порівнянні з транскодуванням, дозволяє експлікувати нове поняття без умови реферування індивідів до глибинних фонових знань. Для адекватного відтворення неолексеми українською мовою за посередництва дескриптивного перекладу звернімося до її дефініції, наданої в *Macmillan Dictionary*: “*Covexit* is the process of gradually removing the restrictions on public life imposed by governments in response to the Coronavirus crisis” [5]. Зважаючи на специфіку дефініції, можемо вивести український відповідник *поступове послаблення карантинних обмежень*, що є альтернативним варіантом перекладу неолексеми *covexit*.

У випадку з перекладом вищенаведеного неоківідизму, вираженого дієсловом, адаптивне транскодування не дозволить прецизійно імплікувати значення неолексеми, зважаючи на такі фактори:

1) можливий транскодований відповідник *ковекситувати* не відповідає фонетичним тенденціям української мови; 2) транскодований відповідник викликає семантичний дисонанс, оскільки лексема *екситувати* є досить штучною; 3) потенційні реципієнти перекладу мають володіти поглибленими фоновими знаннями для дешифрування транскодованого поняття.

До адаптивного транскодування вдаємося під час перекладу неоківідизму *lockstalgia* (lockdown + nostalgia, модель 2), що позначає почуття ностальгії за періодом ізоляції в умовах пандемії COVID-19:

How to avoid “lockstalgia” as pandemic restrictions end [4] – Як уникнути виникнення «локстальгії», коли пандемічні обмеження перестануть діяти.

За телескопічним принципом утворено неологізми *twindemic* (twin + pandemic, модель 3) на позначення масового спалаху грипу одночасно з пандемією коронавірусу та *infodemic* (information + pandemic, модель 2), що імплікує вибух інформації, пов'язаної з пандемією:

Public health experts warned that a twindemic could be on the horizon as we head into flu season [4]. – Фахівці в галузі громадського здоров'я застерегли, що з початком сезонних спалахів грипу виникне проблема твіндемії.

The Coronavirus pandemic has been accompanied by infodemic [4] – Пандемія коронавірусу стала супроводжуватися інфодемією.

Необхідність дескриптивного перекладу неологізмів у вищенаведених дискурсивних фрагментах нівелюються контекстуально-прагматичними чинниками. Натомість вважаємо виправданим залучення адаптивного транскодування, що дозволить уникнути семантичного перевантаження висловлювання у першому прикладі та реалізувати прагматичну зумовленість інтеграції неолексеми (закодованої референції до схожості з лексемою *пандемія* для мовного впливу на реципієнта) у заданому контексті фрагмента у другому прикладі.

За результатами нашого дослідження іншим ефективним способом утворення англійських неоківідизмів є афіксація. У мові перекладу неолексему *covidism*, утворену на цьому шляху неологізації мови, репрезентуємо за посередництва змішаного транскодування та додавання з метою коректного відтворення змісту неотерміна:

The grain of truth in covidism is that COVID-19 is sometimes a deadly disease, about whose transmission we know little [4] – Істинним в ідеології ківідизму є те, що COVID-19, про поши-

рення якого ми мало знаємо, інколи приводить до летальних наслідків.

Одним з найбільш частих способів словотворення є телескопний словотвір, або злиття слів (англ. Blending): об'єднання усічених основ декількох лексичних одиниць. На нашу думку злиття – одна з найбільш комплексних словотворчих моделей. Широке використання даного прийому в ЗМІ, рекламній індустрії та розмовній мові пояснюється високою ефективністю принципу економії мовних зусиль: стислість формулювань поєднується з високою інформативністю висловлювань [6]. Такі новоутворення виявляються затребувані сучасним мовним співтовариством, що доводиться статистично. Близько 50% із загального числа відібраних одиниць були утворені за допомогою прийому злиття: '*Covexit*' (Covid + exit: the strategy for exiting lockdown) – стратегія, розроблена для самовільного припинення режиму самоізоляції, '*quaranteams*' (quarantine + teams: online teams created during lockdown) – онлайн-команди, створені під час карантину, '*doomscrolling*' (doom + scrolling: the hypnotic state of endlessly reading grim Internet news) – невпинне читання негативних новин в соціальних мережах, '*coronacation*' (coronavirus + vacation: a prolonged period at home away from one's typical place of work, study, etc. viewed as an obligatory holiday imposed by stringent COVID-19 obligations) – тривале перебування далеко від звичайного місця роботи або навчання, що розглядається в якості відпустки через обмеження, введені з метою боротьби з епідемією коронавірусу, '*coronageddon*' (coronavirus + armageddon: the pandemic devastation of the world economy along with other aspects of society) – руйнівний ефект пандемії на світову економіку та інші сфери життя суспільства, '*teleworking*' (Television + working: working from home using equipment to contact people) – дистанційна / дистанційна робота, '*zombombing*' (hijacking a Zoom videocall) – навмисне переривання конференції на платформі Zoom, '*Blursday*' (blurry + day: an unspecified day because of lockdown's disorientating effect on time) – черговий сірий день, який важко ідентифікувати за числом чи днем тижня; '*twindemic*' (twin + epidemic: an epidemic of two separate diseases occurring at the same time) – епідемія, викликана декількома вірусами одночасно, '*covidivorce*' (Covid + divorce: divorces during the coronatime) – розлучення в період коронавірусу, '*coronasomnia*' (coronavirus + insomnia: the insomnia inflicting people during the epidemic) – безсоння під час епідемії коронавірусу, '*coronacoaster*' (coronavirus + rollercoaster: the emotional experience of life during the epidemic) –

емоційний настрій, безпосередньо залежний від ситуації з епідемією коронавірусу, '*moronavirus*' (moron + coronavirus: another term for covidiot) – людина, що впадає в паніку через епідемію коронавірусу, '*quarantini*' (quarantine + martini: a cocktail people drink at home while under quarantine) – різновид коктейлю, який виготовляється в умовах карантину, '*coronacoma*' (coronavirus + coma: the period of shutdown or of that delicious quarantine sleep) – період самоізоляції чи пов'язаного з нею довгого сну), '*zumping*' (Zoom + dumping: breaking up with someone via Zoom video-conference) – розрив стосунків з кимось через онлайн-платформу Zoom, '*coronials*' (coronavirus + millennials) – покоління дітей, народжених під час епідемії, '*coronopticon*' (corona + opticon: the notion of a national or global system of surveillance and control) – державна система контролю за населенням, введена під впливом епідемії, '*loxit*' (lockdown + exit: the process of exiting from lockdown impositions) – вихід з режиму самоізоляції, '*coronaviva*' (corona + viva: an oral exam or thesis defence taken online during lockdown) – усний іспит або захист дисертації, що відбулися в режимі онлайн, '*maskne*' (mask + acne: acne influenced by frequently wearing a mask) – акне, що виникає через постійне носіння маски.

Другим за частотою способом словотвору є словоскладання. Ця модель неологізмів структурно характеризується здебільшого неологічним термінологічним словосполученням і використовується для утворення складних одиниць, які пишуться окремо, через дефіс або разом, демонструючи різну ступінь семантичної цілісності: '*Zoom fatigue*' (the exhaustion that sets in while living life over Zoom) – втома, що виникає від тривалого перебування в онлайн-конференціях на платформі Zoom, '*Zoom mom*' (a demographic of moms who are constantly using Zoom) – сукупність матерів, які постійно використовують Zoom, '*corona agenda*' (a specific array of issues that are of vital importance in regard to the present pandemic) – проблеми, породжені епідемією коронавірусу і вимагають негайного вирішення, '*covideo party*' (an online party via Zoom or Skype) – вечірка в режимі онлайн на платформі Zoom / Skype, '*covidian worry*' (the type of depression that swiftly spreads during times of uncertainty, especially during the present pandemic) – різновид депресії, спровокований відсутністю стабільності в суспільстві, '*covidian selection*' (the process in which we do more remote work and spend less time with colleagues) – період, протягом якого робота в основному здійснюється в дистанційному форматі без безпосереднього контакту з колегами, '*Covid toes*' (reddish sores on

the toes and sometimes fingers) – червоний висип на пальцях рук і ніг, який часто вважають симптомом коронавірусу, '*COVID bubble*' (friends and family that you see on a semi-regular basis during the pandemic) – основне коло спілкування під час епідемії, '*corona crunch*' (the dramatic impact of the pandemic on the economy) – руйнівний вплив пандемії на економіку.

Третьою за частотністю моделлю словотвору є аббревіація: близько 20% зібраних новоутворень, пов'язаних з пандемією, є скороченнями. Нами було виявлено, що ініціальних скорочень (BCV – Before Corona Virus – до коронавірусу, WFH – Working From Home – дистанційна робота) не так багато в порівнянні з усіченими словами. Так, '*the rona*' є новоутворенням з усіченим початком від *coronavirus*: '*the post-rona*'; '*the pandy*' або '*the pando*' є новоутвореннями з усіченим кінцем від *pandemic*, '*quaz*' – від *quarantine*, '*sanny*' – від *sanitizer*, *corona-fi* – від *coronafiction* (художня література, яка була створена під час або під впливом епідемії).

Близько 10% новоутворень було створено за моделлю афіксації (префіксації і суфіксації). Розглянемо деякі з них: *lockdowner* – людина, яка

живе і працює в карантинних умовах, *unlockdown* – процес ослаблення і зняття обмежень соціальних і фізичних контактів, *long-hauler* – людина, яка перехворіла коронавірусною інфекцією і протягом тривалого часу страждає від її наслідків, *covidian* – людина, яка ретельно дотримується правил щодо запобігання поширення коронавірусної інфекції, *to coronate* – бути активним переносником інфекції.

Висновки. Продуктивними моделями творення лексем неоківідокону, на наше спостереження, є телескопія, афіксація та словоскладання, що зумовлюють множину підходів до їхнього перекладу. За результатами дослідження чільне місце належить прийомам транскодування, дескриптивному перекладу, додаванню, модуляції та калькуванню. Деякі лексичні одиниці неоківідокону базуються на принципах метафоричності, тому перед перекладачами постає необхідність встановлення глибинних концептуальних структур, що може становити перспективу подальших досліджень у напрямку специфіки відтворення метафоричних Covid-19 неологізмів в українському перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максимов С.Є. Англійська як «міжнародна допоміжна мова» епохи глобалізації на Європейському просторі. Наукові записки. Випуск 89 (2). Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. С. 126-130.
2. Ізборник. Неологізм URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um54.htm>.
3. Avagyan A. Translation of English Neologisms. Terminology Coordination. European Parliament. 2015. URL: <https://termcoord.eu/2015/06/the-translation-of-english-neologisms> (last accessed: 29.03.2022).
4. Cornain E. The New Normal : How life has changed due to COVID-19. The Skill Collective. URL: <https://theskillcollective.com/blog/coronavirus-new-normal> (last accessed: 30.03.2022).
5. Covexit (noun) definitions and synonyms URL: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/covexit>.
6. Kobiakova I., Plakhonina A., Yemelianov D. Ukrainian and English Enigmatic Texts : *Translation Aspects*. Філологічні трактати. Суми, 2018. Т. 10. № 1. С. 46-49.

LINGUOPRAGMATIC ASPECTS OF CREDIBILITY REALIZATION IN TRANSLATION

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСТОВІРНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Moshkovska L.M.,

orcid.org/0000-0002-4173-9018

*Senior lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation
Kyiv National Transport University*

Стаття присвячена дослідженню лінгвопрагматичних характеристик реалізації достовірності при перекладі англомовних науково-технічних текстів транспортної тематики. Метою статті є аналіз прагматичного потенціалу лексичних та граматичних засобів, що реалізують достовірність у наративному дискурсі науково-технічних текстів задля виокремлення основних способів їх точної передачі українською мовою. Дослідження показало, прагматичний аспект накладається на зміст тексту, породжуючи у адресата зацікавленість до подій та фактів та переконуючи у достовірності інформації. Роль наративного дискурсу описано через особливості його організації та основні функції. Підкреслено, що складовою його змісту є аргументи 12 типів, що доводять достовірність інформації через успішне втілення стратегії аргументації. Доведено, що достовірність інформації реалізується через використання граматичних індикаторів (простих та складних речень, модальних, заперечних, емпатичних, порівняльних та пасивних конструкцій, однорідних членів, вставних компонентів, інфінітивних та дієприкметникових форм) та лексичних маркерів (термінологічних словосполучень, власних назв, абревіатур, інтернаціоналізмів, динамічних дієслів, емоційно-підсилювальні прикметники та загальнонаукової лексики). Функціональні характеристики граматичних індикаторів та класифікація лексичних маркерів за структурними та семантичними критеріями дали можливість виділити основні способи їх точної передачі на українську мову. Частоту використання лексико-семантичних, граматичних та комбінованих трансформацій проаналізовано через обробку 100 граматичних індикаторів та 100 лексичних маркерів в аргументах. При перекладі лексичних маркерів найпоширенішими виявилися комбіновані трансформації, часто вживаними – адаптивне транскодування, калькування, модуляція, конкретизація. Домінуючими граматичними трансформаціями стали перmutація, послівний переклад, додавання, поділ, внутрішня інтеграція.

Ключові слова: достовірність, наративний дискурс, аргумент, лексико-семантичні трансформації, граматичні трансформації.

The article is devoted to the study of linguopragmatic features of credibility realization in translation of English scientific and technical texts on transport issues. The purpose of the article is to consider the pragmatic potential of lexical and grammatical means that realize credibility in the narrative discourse of English scientific and technical texts in order to identify the main ways of their faithful rendering into Ukrainian. The study showed that the pragmatic aspect is superimposed on the content of the text generating interest of the addressee to events and facts thus persuading him in information credibility. The role of the narrative discourse was described through its organization peculiarities and main functions. It was emphasized that the component of its content is the arguments of 12 types that prove information credibility through successful implementation of the argumentation strategy. It was substantiated that information credibility is realized by grammatical indicators (simple and composite sentences, modal, negative, emphatic, comparative, passive constructions, homogeneous parts, parenthetical components, infinitive and participial phases) and lexical markers functioning (terminological word-groups, proper names, abbreviations, internationalisms, dynamic verbs, amplifying adjectives, general scientific lexemes). Functional characteristics of grammatical indicators and classification of lexical markers according to structural and semantic criteria enabled to distinguish the main ways of their faithful conveying into Ukrainian. The frequency of lexical semantic, grammatical and combined transformations was analyzed through processing 100 grammatical indicators and 100 lexical markers in arguments. The most applicable ways of translating lexical markers turned out to be combined transformations. The common ones were adaptive transcoding, loan translation, modulation, concretization. Permutation, word-for-word translation, addition, partitioning, inner integration became the prevailing grammatical transformations.

Key words: credibility, narrative discourse, argument, lexical semantic transformations, grammatical transformations.

Problem statement. Technical experts and project developers are increasingly aware that the translated versions on technical issues do not always contain credible information mainly because of the translator's inaccuracies when conveying the meanings of linguistic means and verifying them against semantic, syntactic and pragmatic correspondences. The main feature of technical translation is the most accurate description of technical processes through the competent choice

of regular or occasional equivalents of source language technical lexicon, grammatical forms and multi-level organization of the target language text as a whole. Moreover, extensive studies of scientific contributions, outcomes of experiments, numerous appeals to authoritative personalities or institutions, the latest statistic data result in creating credible information that facilitates the only true technical decisions making to account for the full complexity of

an issue. The consensus based on credible information distribution will dispel sceptical sentiments and illuminate scientific interest in further technology advancement. Credibility can be determined as a product of expertise and trustworthiness, as a source of reliable information that is represented in the narrative discourse environment and is stipulated by scientific communication regulations. The issue of linguopragmatic realization of credible information in the narrative discourse of scientific and technical texts on transport issues and its adequate conveying in the target language has not been exhaustively analyzed.

Review of the Latest Researches and Publications. The issue of investigating the pragmatic aspect has been studied in many scientific contributions as an inseparable feature of communicative units that involve linguistic means and techniques of their application, contributing to the organization of the direct effect on the recipient [13]. Linguist E. Vyvyan notes that the pragmatic aspect controls the textual content since pragmatic effect causes a target reader's positive or negative attitude to the message received, induces intellectual and physical actions, generates curiosity to events and facts, proves authenticity or falsity of the idea [9]. Linguist Yu. V. Ivlev points out that the pragmatic aspect of information credibility substantiation consists in the ability of applying verbal means to convince in the plausibility of claims, judgements, concepts [2].

Efficiency in understanding a message depends on the sentence organization within the text. The most common sentence types are declarative, affirmative and negative ones since they form and contribute into the communicative process. Moreover, linguist V. A. Maslova considers a sentence the main form of information realization, functioning as a basic linguistic unit of the text [14]. So, linguistic units take on pragmatic properties when forming purpose-oriented utterances. It is evident that scientific and technical texts are saturated with narratives that perform different functional loading: ordering, explanation, description, illustration [1]. A scientific narrative discourse belongs to the informative and argumentative type with the illocutionary force of utterances to persuade the target reader to comprehend the content as reliable. Pragmatic factors of credibility realization with the aim of creation and adequate understanding of the content in the narrative discourse can be regarded as rhetorical regulations of scientific communication. They are determined as follows: principles of cooperation and speech politeness, etiquette of the narrative discourse, principles of scientific knowledge plausibility in the narrative discourse and its structural composition [7].

As the investigated material shows, the main purpose of translating linguistic units that realize credibility is achieving adequacy. Adequate translation is aimed at invariable content plane transmission in compliance with the target language regulations. Researcher A. V. Fedorov claims that adequacy is an exhaustive original content transmission with the full functional and stylistic correspondences [5]. Lexical transformations are applied in translation of scientific and technical texts in case of regular target language equivalents absence to adequately convey the meanings of general subject or special subject field lexemes [7, p. 44]. According to scholar V. N. Komisarov, lexical transformations include transcribing, transliteration, loan translation [4]. Linguist V. I. Karaban describes generalization, concretization, modulation, various lexical substitutions [3]. The issue of lexical semantic transformations has also been elaborated by many translators. Thus, lexical semantic transformations are regarded as the ways of translating lexical units by the target language ones that do not coincide in meaning and can only be logically deduced [7, p. 45]. Furthermore, scholars L. P. Naumenko, A. Y. Hordyeyeva describe grammatical transformations (that will be further used in our research) as those encompassing all the ways of conveying English sentences and syntactic structures with their subtypes into Ukrainian by the appropriate forms with the preservation of original meanings. They divide them into four main types: compensation, replacement, partitioning (inner and outer), integration (inner and outer) [5].

So, a comprehensive study of credibility realization in the linguistic plane will enable to identify lexical and grammatical markers of its expression in the source language text and their pragmatic adaptation through above mentioned translation transformations in the Ukrainian text.

Purpose of the article was designed to consider the pragmatic potential of lexical and grammatical means that realize credibility in the narrative discourse of English scientific and technical texts in order to identify the main ways of their faithful rendering into Ukrainian.

The following tasks provide the purpose's fulfilment:

- to describe the functional properties of linguistic means implementing information credibility in the arguments of the narrative discourse;
- to identify the main ways of conveying English lexical markers and grammatical indicators of information credibility expression into Ukrainian.

Presentation of the main material. In the process of the research, the structure of proving credibility was described on the basis of logically arranged

speech acts designed to achieve true information transmission, thus persuading the target audience to accept the author's idea. They contain a number of arguments which are regarded as judgements that confirm or disprove another judgement. So, the argument is a form of a scientific idea with a certain function and a pragmatic effect [6, c. 8]. Arguments can be referred to the components of argumentation strategy of credibility realization that are observed in the narrative discourse of scientific and technical texts as follows:

1. problem statement expressed by an impersonal sentence. *"It is not entirely clear to consumers the total cost of ownership of battery electric vehicles ..."*

2. comparison of existing and novel technologies that is realized by means of the complex sentence. *"The analysis shows a comparison between the parts that require replacements in gasoline powered cars and EVIS, ..."*

3. opposition of properties of an object or objects that is expressed by a compound – complex sentence, extended by the modal constructions. *"Electric cars have expensive batteries that must be replaced if they become defective, however the life of the said batteries can be long ..."*

4. concept's definition of a technical object conveyed by a complex sentence with the attributive clause and extended by the participial phrase in the function of the adverbial modifier of manner and participle II as an attribute. *"An electric car is an automobile that is propelled by one or more electric motors, using electrical energy stored in batteries or another energy storage device ..."*

5. criticism of past practices which is conveyed by a simple, declarative, affirmative sentence extended by the homogeneous parts. *"Railroad service for less-than-carload shipment of freight had long been lacking in speed and dependability and was highly vulnerable to the competition of the intercity motor truck ..."*

6. reference to one's own knowledge, observations, personal experience, expressed by a declarative, affirmative sentence extended by the parenthetical structure. *"As far as I know, Denmark will withdraw gasoline motorcars in 2025..."*

7. reference to statistic data that is conveyed by a complex sentence extended by the comparative construction "more than...whereas". *"More than 60% of cars are produced in Asia and Oceania, whereas Europe produces about 26% ..."*

8. appeal to some authoritative sources that is represented by a simple, declarative, affirmative sentence extended by participle II in the function of the attribute and by the participial phrase in the function of the adverbial modifier of manner. *"The*

German Aerospace Center's Institute of Vehicle Concept unveiled a similar design last year featuring a pair of opposed pistons sharing a combustion chamber..."

9. representative example that is expressed by a simple, declarative, affirmative sentence extended by the parenthetical component and the infinitive phrase as an attribute. *"For example, traditional polymers can be reinforced by nanoparticles leading to novel materials to be used as lightweight replacements ..."*

10. fact confirmation that is expressed by a simple, declarative, affirmative sentence extended by the passive construction and the infinitive phrase as an adverbial modifier of purpose. *"Two main strategies are used in order to produce highly scratch resistant clear coats..."*

11. conclusion represented by a complex sentence extended by the emphatic construction, participial phrases in the function of the adverbial modifier of manner, the infinitive phrase as an adverbial modifier of purpose and the homogeneous parts. *"These are the key proposals of transit-oriented development strategies, which focus on adapting urban spaces to the scale of pedestrian cyclists, providing quality, efficient public transport, and designing safe, connected spaces around transit hubs to improve connectivity and accessibility ..."*

12. refusal to continue debate that is represented by a succession of two sentences: a simple one extended by the negative construction and a complex one extended by the parenthetical component. *"This is not the place to carry on that argument. Suffice to say that surface forwarding exists, that it has had governmental recognition ..."*

As can be seen, the argumentation strategy is employed to realize credible information in conformity with the pragmatic parameters that determine the hierarchy of arguments in the narrative discourse of scientific and technical texts.

It is worth summarizing that grammatical indicators in the arguments aimed at realizing credibility are mainly represented by simple, declarative sentences, composite sentences, impersonal ones which are extended by parenthetical components, comparative and modal structures, infinitive and participial phrases, negative and passive constructions, emphatic structures that can be faithfully conveyed by grammatical transformations application in translation.

Having researched different classifications of grammatical transformations, a translator can pose some difficulties in differentiating them. Thus, the terms "transposition" suggested by linguist G. I. Miram [9, p. 92], "permutation" expounded by

scientist V. I. Karaban [3, p. 196] and “replacement” at a sentence level and “permutation” at a word phrase level described by translators L. P. Naumenko, A. Y. Hordyeyeva [5, p. 5, 25] mean one and the same concept “a change in the order of the target sentence syntactic elements as compared with that of the source sentence...” [9, p. 92]. Moreover, the terms “replacement” of linguist G. I. Miram [9, p. 93] and “transposition” of translators L. P. Naumenko, A. Y. Hordyeyeva [5, p. 21] imply the same translation phenomenon which is “any change in the target text at the morphological, lexical and syntactic levels of the language when the elements of certain source paradigms are replaced by different elements of target paradigms” [9, p. 93]. So, the term “permutation” of linguist V.I. Karaban and the term “transposition (nominalization)” by researchers L. P. Naumenko, A. Y. Hordyeyeva will be employed in our study.

Thus, in the arguments denoting reference to one’s knowledge and comparison of past and present practices, some grammatical transformations were employed to faithfully render the meaning of the composite (compound-complex) sentence extended by the passive and modal structures as well as by the participial phrase into Ukrainian. “*It has been over 180 years since the first electrical drive was invented, however, a continuous increase in the number of solutions related to the transfer of motion using various types of electrical machines can be observed*” [15]. – “*Пройшло більше 180 років з моменту винаходу першого електроприладу. Проте, спостерігається постійне збільшення кількості рішень, пов’язаних зі зміною руху за допомогою різних типів електричних машин.*” In the process of translation, the source language sentence was divided into two simple ones by means of outer partitioning for the target reader to draw a distinct line between the past experience and significant advances in the present. The passive construction “*the first electrical drive was invented*” in the adverbial clause of time was translated by the word-group “*з моменту винаходу першого електроприладу*” by using inner integration to briefly but faithfully expound the attending fact instead of resorting to the equivalent adverbial clause “*...з того часу, як перший електроприлад було винайдено*”. While rendering the second coordinate clause, permutation of the subject “*a continuous increase*” and the predicate “*can be observed*” was employed to put the rheme of the English sentence into the final position of the target one to adequately transmit and logically preserve the information core in the Ukrainian version. Evaluative connotation of the modal expression with the indicator “*can*” wasn’t

realized through such grammatical transformation as omission in order to avoid syntactic and stylistic overloading of the target sentence. The English participial phrase “*using various types*” was translated by the syndetic noun cluster “*за допомогою різних типів*” through transposition (nominalization).

It is also worth considering the argument denoting the result of the research (conclusion) expressed by a complex sentence extended by the parenthetical clause and the negative structures. “*It is to be noted that in this scheme no texture measurements were reported so no direct comparison with the predicted textures could be made*” [6]. – “*Варто зазначити, що у даній схемі не було виявлено жодних вимірювань, отже не можна було зробити жодного прямого порівняння з прогнозованими текстурами.*” Conveying two negations in the English subordinate clauses, addition of two adjectives “*жодного*”, “*жодних*” and of the negative particle to the predicate group was used in translation. Permutation of the subject and the predicate in the adverbial clause of result was employed. The parenthetical clause was translated by the equivalent parenthetical clause. In another case, the argument-fact expressed by a simple, declarative, affirmative sentence extended by the homogeneous parts and the infinitive phrase was conveyed into Ukrainian by means of word-for-word translation. “*An increasing number of users positively assessed the usefulness and necessity to make use of variable frequency drives... .*” – “*Зростаюча кількість користувачів позитивно оцінила корисність і необхідність застосування частотно-регульованих приводів... .*” Transposition (nominalization) was also employed to translate the infinitive “*to make use*” by the noun “*застосування*”. Translating the complex sentence extended by the emphatic, comparative and modal constructions, inner integration was applied to faithfully convey the argument-comparison of existing and novel technologies. “*It is a technology that could lead to lighter, more efficient, better packaged powertrains for plug-in hybrid cars*” [15]. – “*Саме завдяки цій технології, можна було б отримати легші, ефективніші, краще вкомплектовані силові установки для гібридних автомобілів з системою енергоживлення.*” Modal and comparative structures were translated by the equivalent ones while the emphatic construction in the main clause was rendered into Ukrainian by the emphatic phrase though inner integration.

Having explored 100 examples of grammatical units that form arguments and the main ways of their conveying into Ukrainian, it can be concluded that permutation was used in 25% of cases while word-

for-word translation and transposition were resorted to in 15% of all the examples. Addition, partitioning, inner integration and equivalent translation amounted to 10%. Omission was applied in 5% of all the cases.

Based on twenty scientific and technical transport texts, it should be emphasized that the most common lexical markers of credibility implementation in the arguments according to lexico-semantic criteria are:

1. terminological noun clusters, mainly two-component or three-component, denoting novel technologies (*smart intersections, self-repairing paint, switchable colors*);

2. proper names expressing primary sources or authoritative bodies (*the Interstate Commerce Act, the International Maritime Organization*);

3. abbreviations conveying the names of projects, international transport bodies (*ATOMOS, SIP, IMO*);

4. general scientific terms (*summary, aim, consequence*);

5. internationalisms denoting processes, mechanisms, devices (*navigation, electrification, biometrics*);

6. amplifying adjectives that describe advantageous positions of novel technologies over the existing ones (*modern, crucial, revolutionary, major, dominant, extraordinary, alternative*);

7. dynamic verbs denoting progress in the transport sphere (*optimize, improve, affect, predominate, reinforce, evolve, revolutionize*).

It can be stated that the above mentioned lexical markers are realized in grammatical units that form the arguments to prove information credibility.

In our research, the extensive classification of lexical semantic transformations developed by scholars L.P. Naumenko and A. Y. Hordyeyeva was mainly employed to adequately convey the meanings of lexical markers denoting credible information in the arguments. They distinguish synonymous and contextual substitutions, loan translation, descriptive translation, transcoding of different subtypes, omission of words, addition of words, permutation, transposition, concretization and generalization [5, p. 4-5].

One of the most applicable lexical semantic transformations is concretization designed to substitute the original word or the word-group of a broader meaning for the lexical unit of a narrower meaning [7, p. 45]. For example, the terminological unit “*mechanical damages*” was rendered into Ukrainian “*механічні пошкодження*” and “*materials performance*” – “*функціонування матеріалів*” where “*damages, performance*” are the lexemes of a broader meaning. General scientific terms in terminological word-groups undergo a set

of combined transformations in a componential translation approach: *charge capacity* – *зарядна ємність* (transposition + concretization), *clearcoat chemical composition* – *хімічний склад прозорого поверхневого шару* (permutation of the first component + adaptive transcoding of the second component + descriptive translation of the first component).

Moreover, it was found that introduction of additional elements allows to use modulation. This translation way application is grounded by the need of faithful technical concept meaning transmission into Ukrainian when one of the terminological components in syndetic or asyndetic noun clusters is used in the categorial form: *road surface finish* – *оздоблювальні роботи поверхневого шару дороги*. In some cases, omission was applied for conveying the meanings of terminological word-groups. Lexemes that are regarded exuberant to adequately render the contextual meaning of the terminological cluster can be omitted. For example, *urban planning and design* – *міське планування*. Omission of exuberant elements enables a translator to compress the target language text resulting in its total volume decrease.

Realization of credible information in arguments is also possible due to such lexical markers as abbreviations. Scientific and technical texts are the linguistic environment of various acronyms functioning. They can be recorded in English – Ukrainian dictionaries except for the author’s and occasional ones that are formed in particular cases and are represented in only few English texts. Transport abbreviations as lexical markers of information credibility realization were found in all types of the above mentioned arguments and were classified according to the following semantic criteria:

1. denoting technical specifications of certain devices: *AGM battery, EFB battery*;

2. expressing names of governmental entities: *IPCC – the Intergovernmental Panel on Climate Change, AAR – Association of American Railroads*;

3. describing transport strategies and emerging technologies: *TOD – transit oriented development, V2V – vehicle to vehicle, V2I – vehicle-to-infrastructure*;

4. denoting types of vehicles: *LHVs – longer and heavier vehicles, HV – hybrid cars*;

5. indicating measurements: *6.1 m, 200 h/p*;

6. characterizing transport services: *EC – Euro City, IC – InterCity*.

English abbreviations in scientific and technical texts on transport issues undergo some transformations in translation. So, there were found four main ways of their conveying into Ukrainian. Two of them can be considered as proper translation

ways that were employed through choosing the absolute analogy (*h/p –к/с, CH – PII*) or by the full Ukrainian word-group through decoding the meaning of the concept (*AGA – Асоціація світових автовиробників*). The latter ones are the English abbreviation transcoding (*ABS – АБС or Антиблокувальна система гальмування*) and transplantation of the English abbreviation into the target text (*The ADVISOR software package – пакет програмного забезпечення ADVISOR*).

Describing the arguments-appeals to primary or authoritative sources, proper names as lexical markers were identified as the dominant ones. Researching their semantic peculiarities and verifying the translated versions against semantic and pragmatic correspondences, four groups were distinguished as follows:

1. names denoting brands of cars, car manufacturers that are conveyed by transliteration or transplantation into the target text: *Tesla – Тесла or Tesla*;

2. names of public bodies that are rendered by combined transformations: *National Traffic Safety Committee – Національний комітет безпеки дорожнього руху*. The combined transformation (loan translation of the third component + adaptive transcoding of the first and the fourth components + modulation of the third component + permutation) was used to render all the components of the four-component noun cluster into Ukrainian;

3. names of technical mechanisms with the mention of their creators that are conveyed by such combined transformation as: loan translation of the second and third components + transposition of the first component + permutation of the first component: *The Wankel rotary engine – обертовий двигун Ванкеля*;

4. names of plans, legislative acts, platforms that were rendered by the following combined transformations: adaptive transcoding of the first component + transliteration of the second component + modulation of the third and the fourth components with their permutation (*National Plan on Climate Change – Національний план з питань зміни клімату*); adaptive transcoding of the first and third components + synonymous substitution of the second component + permutation (*Document Verification System – Система перевірки документації*); adaptive transcoding of the fourth component + nominalization of the third component + synonymous substitution of the second component + permutation of the first component (*Fujitsu's Global Cloud Platforms – Світові хмарні платформи Фітджітсу*).

It should be pointed out that in all types of arguments there were found genuine, partial and

pseudo-internationalisms as components of transport terms. The semantic classification into five groups allowed to faithfully render their meanings into Ukrainian:

1. International lexical units of the first group denote the names of engineering staff, professions: *federal technology experts – експерти-технологи на федеральному рівні*. In this case three genuine international units constitute a three-component terminological word-group that is conveyed into Ukrainian by the following combined transformation: permutation + descriptive translation (*federal*) + nominalization (*technology*) + adaptive transcoding (*experts*).

2. Lexical units of the second group express the names of mechanisms, devices: *piston* (pseudo-internationalism) *engine linear* (genuine) *generator* (genuine) *for hybrid* (genuine) *cars – генератор з лінійним розташуванням поршнів для гібридних автомобілів*. In this terminological word-group two genuine internationalisms “*hybrid*” and “*generator*” are translated by adaptive transcoding and transliteration. The pseudo-internationalism “*piston*” is rendered by loan translation and the partial international unit “*interlinear*” is conveyed in the descriptive way.

3. Internationalisms of the third group represent the names of materials and chemicals. They are conveyed by adaptive transcoding, transliteration or concretization: *magnetic material* (genuine internationalisms) – *магнетичний* (adaptive transcoding) *material* (transliteration); *molecular* (genuine) *polymers* (genuine) – *молекулярні полімери* (adaptive transcoding of both components); *binding agents* (partial) – *в'яжучі матеріали* (concretization).

4. International units of lexicon expressing processes and technologies are translated by adaptive transcoding or concretization: *compression* (partial) – *компресія, стискання*; *transmission* (partial) – *трансмісія, передавання, система передач*; *depression* (pseudo) – *заглиблення, западина*.

5. Internationalisms as general scientific terms are conveyed into Ukrainian by adaptive transcoding or transliteration: *method* – *метод* (transliteration), *analysis* – *аналіз* (adaptive transcoding), *infrastructure* – *інфраструктура* (adaptive transcoding).

In the course of the research, it was revealed that amplifying adjectives in the terminological units (*a great proportion of filler materials – величезна частка* (synonymous substitution) *заповнювачів* (compression); *significant improvement of existing*

technologies – значне покращення існуючих технологій (loan translation), *the revolutionary project* – новаторський (contextual substitution) *проект* (transliteration)); dynamic verbs in primary predication units (*the weatherlike behaviour predominates* – хвилеподібна поведінка домінує, *the available resources are optimized* – наявні ресурси вдосконалюються (situational substitution)); general scientific terms that do not belong to international units of lexicon (*evidence of the impact* – доказ впливу, *the consequence of the research* – результат дослідження)) are mostly conveyed into Ukrainian by loan translation although such lexical transformations as synonymous and contextual substitution, adaptive transcoding, transliteration and compression are also used.

The structural and semantic analysis of lexical markers enabled to identify the most applicable ways of their faithful translation into Ukrainian: combined transformations (20%), adaptive transcoding (15%), loan translation (15%), modulation (10%), concretization (10%), descriptive way (10%), synonymous substitution (5%), contextual

substitution (5%), omission (or compression) (5%), transliteration (5%).

Conclusions. To sum up, it was substantiated in the research that the pragmatic aspect of the arguments in the narrative discourse of scientific and technical texts on transport issues enables the author to implement his communicative intent, which is target audience persuasion in information credibility, resorting to the argumentation strategy. It was emphasized that information credibility in the arguments can only be realized through a number of lexical markers and grammatical indicators. The structural and semantic analysis of these linguistic means allowed to single out the main ways of their faithful conveying into Ukrainian. The most common translation ways turned out to be permutation (25%) for grammatical indicators and combined transformations (20%) for lexical markers. **In the perspective**, it will be cognitive to analyze the stylistic markers of expressing credible information in the narrative discourse of English scientific and technical texts and the main ways of their translating into Ukrainian.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьев А. И. Гуманитарное знание и гуманитарные науки : монография. О. : Бахва, 2013. 288 с.
2. Ивлев Ю. В. Логика. М. : Наука, 1994. 200 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
4. Комісаров В. Н. Сучасне перекладознавство. М. : «ЕТС», 2000. 194 с.
5. Федоров А. В. Введение в теорию перевода. М., 1958. 336 с.
6. John W. Driverless Car : Autonomous Future in Your Garage / editor. by Scotts Valley. California : CreateSpace Independent Publishing Platform, 2014. 26 p.
7. Stubbs M. Discourse Analysis : The Sociolinguistic Analysis of Natural Language. Chicago : The Univ. of Chicago Press, 2002. 272 p.
8. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську. Вінниця : Нова Книга, 2011. 136 с.
9. Vyuyan E., Green M. Cognitive Linguistics : An Introduction : book. Edinburgh : Illustriert, Neuauflage, 2006. 830 p.
10. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Вінниця : Нова книга, 2010. 232 с.
11. Основи перекладу (курс лекцій з теорії перекладу англійською мовою) : курс лекцій з теорії перекладу англійською мовою / Мірам Г. Е. та ін. ; за ред. Брешко Н. К. : Ніка-Центр, 2005. 277 с.
12. Юридична аргументація : Логічні дослідження : колективна монографія / Юркевич О. М. та ін. ; за ред. Проф. О. М. Юркевич. Харків, 2012. 211 с.
13. Огієнко І. С. Дискурс та підходи до його аналізу : погляди на проблему сучасних англомовних дослідників / Наукові записки. Серія «Філологічна». / Острозька академія. Острог : Національного університету «Острозька академія», 2012. С. 5.
14. Маслова В. А. Параметры экспрессивности текста / Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности / за ред. Наука. М., 1991. С. 179-205.
15. Toyota developing free piston engine linear generator for hybrid cars / FOXNEWS : [Website]. URL : <https://www.foxnews.com/auto/toyota-developing-free-piston-engine-linear-generator-for-hybrid-cars> (viewed on : 18.03.2022).

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ
ТОНІЗУЮЧИХ НАПОЇВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ:
КОРПУСНЕ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

**PECULIARITIES OF ENGLISH LANGUAGE TONING DRINKS ADVERTISING TEXTS
REPRODUCTION IN UKRAINIAN: CORPUS-BASED EXPERIMENTAL RESEARCH**

Ноговська С.Г.,

orcid.org/0000-0001-8608-6172

*викладач кафедри лінгвістики та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Стаття присвячена дослідженню англomовних рекламних текстів тонізуючих напоїв та аналізу особливостей їх відтворення українською мовою на основі корпуснобазованого підходу. Для матеріалу дослідження обрано по 100 рекламних текстів до тих самих товарів окресленої групи англійською та українською мовами, що забезпечило хронологічно та тематично однорідний матеріал, релевантний для застосування корпусних технологій. Побудовано дослідницький паралельний корпус англomовних рекламних текстів тонізуючих напоїв та їх перекладів українською мовою; проведено маркування корпусу за структурними та лексико-семантичними критеріями; виокремлені лінгвістичні характеристики в оригінальних та цільових контекстах; здійснений контрастивний квантитативний аналіз включених до корпусу текстів; з'ясовані квантитативні характеристики лексичного рівня оригіналу і перекладу; встановлена істотність/неістотність статистичного розходження між значеннями коефіцієнтів для оригіналу та перекладу. На основі загальних кількісних показників корпусу (обсяг тексту, кількість різних словоформ, кількість різних слів, кількість *Napax legomena*, кількість слів з частотою ≥ 10 , кількість речень, кількість знаків, кількість кожної частини мови) обчислено ряд коефіцієнтів, що різносторонньо характеризують лексичний рівень текстів оригіналу та перекладу: багатство словника, коефіцієнт винятковості, коефіцієнт тотожності, коефіцієнт концентрації тексту, коефіцієнт лексичної щільності, автоматизований індекс читабельності, коефіцієнт іменних означень, коефіцієнт дієслівних означень, ступінь номінальності, коефіцієнт дієслівності, коефіцієнт логічної зв'язності, коефіцієнт емболії. Розрахунки критерію однорідності (χ^2) засвідчують, що розходження у статистичних показниках оригіналу і перекладу можна вважати неістотними і статистично допустимими. Доведено, що квантитативні показники можуть визначити основні вектори якісного аналізу у межах лексико-семантичного дослідження стильових доміант рекламної комунікації та їх відповідників у перекладі.

Ключові слова: рекламний текст, паралельний дослідницький корпус, лінгвостатистичний аналіз, квантитативні коефіцієнти лексичного рівня, критерій однорідності.

The article highlights the problems of the reproduction of English-language advertising texts of tonic drinks into the Ukrainian language on the corpus based approach. As a research material, 100 advertising texts for the same products of the outlined group were selected in English and Ukrainian to provide chronologically and thematically homogeneous subject matter relevant to the use of corpus based technology. A research parallel corpus of English-language advertising texts for tonic drinks and their translations into Ukrainian has been constructed; the corpus has been marked according to structural, lexical and semantic criteria; linguistic characteristics in source and target contexts has been singled out; contrastive quantitative analysis of the texts included in the body has been completed; quantitative characteristics of the lexical level of the original and the translation has been clarified; significance/insignificance of statistical difference between the values of the coefficients for the original and the translation has been established.

Based on the general quantitative characteristics of the corpus (the amount of text, the number of different word forms, the number of different words, the number of *Napax Legomena*, number words of with an absolute frequency of 10 or more times, number of sentences, number of signs, number of each part of speech) a number of coefficients characterized the lexical level of the source and target texts have been calculated. These are the vocabulary richness, text exclusiveness coefficient, text identity coefficient, text concentration coefficient, lexical density coefficient, automated readability index, epithetization coefficient, verb attributes coefficient, nominative degree, verbality coefficient, embolism coefficient. Calculations of the criterion of homogeneity (χ^2) testify that the differences in the statistical indicators of the source and target texts can be considered as inessential and statistically valid. It has been proved that quantitative indicators are able to determine the main vectors of qualitative analysis within the lexical and semantic study of stylistic dominants of advertising communication and their equivalents in translation.

Key words: advertising text, parallel research corpus, linguistic and statistical analysis, quantitative coefficients of lexical level, homogeneity criterion.

Постановка проблеми. Нині реклама стала невід'ємною частиною життя сучасного суспільства, адже тексти виконують важливу комунікативну функцію. Рекламна комунікація справедливо визначається як частина загальнонародської

культури, яка розвивається за своїми внутрішніми законами. Як об'єкт дослідження, рекламний текст привертає і привертає увагу численних дослідників. Аналіз здійснювався як загальний лінгвістичний опис, вивчалися певні аспекти реклами:

прагмалінгвістичний, психолінгвістичний, когнітивний, проводився власне лінгвістичний аналіз на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному, семантичному та структурному, велися дискурсивні дослідження реклами. Ще один важливий ракурс розгляду рекламної комунікації – перекладознавчий, хоча тут переважають дослідження компаративного характеру, де представлено порівняльний аналіз структурних елементів рекламних текстів у різних мовах. Слід зазначити, що в умовах глобалізації інформаційного простору і значного переважання англомовної реклами, власне перекладознавчі дослідження актуалізуються, що й зумовлює доцільність нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В Україні вивчення проблем перекладу рекламної комунікації розпочалося лише в 90-х роках ХХ ст., до цього особливості відтворення рекламних текстів в цілому, їх окремих елементів та характерних рис були фрагментарними, і, на жаль, не актуальними через відсутність перекладної реклами загалом. Зарубіжні дослідження специфіки відтворення реклами іноземними мовами розпочалися значно раніше. Так окремі питання порушувались у працях з загальної теорії та практики рекламної комунікації Д. Огілві [1], Д. Коена [2], Дж. Бернета, У. Уеллса, С. Моріарті [3], К. Бове та У. Аренса [4], Б. Гарфілда [5] та ін. Останнім часом з'явилися і зарубіжні дослідження, присвячені різноаспектним питанням власне перекладу реклами. Наприклад, праця К. Л. Сміта «The Translation of Advertising Texts» розкриває особливості відтворення англомовної рекламної друкованої продукції російською мовою [6]; книга І. Топпесі «Translating Promotional and Advertising Texts» аналізує різні стратегії культурної адаптації рекламних текстів на матеріалі багатьох мов та джерел [7]; стаття П. Фабер «The Translation of Advertising Texts in Culturally-Distant Languages» зосереджена на способах подолання труднощів передачі культурно забарвлених текстів, до яких авторка зараховує рекламу, на прикладі неспоріднених мов – арабської та іспанської [8]. В останні десятиліття перекладацький напрям дослідження рекламних текстів активізується і в Україні. Проблеми відтворення рекламного дискурсу ставали об'єктом висвітлення в окремих статтях [9; 10; 11; 12 та ін.], з'явилося дисертаційне дослідження Д.Добровольської [13], яке простежує мовностилістичні особливості англійських рекламних слоганів та тенденції їх відтворення на лексичному і граматичному рівнях українською та російською мовами.

Постановка завдання. Мета нашої статті – дослідження англомовних рекламних текстів тонізуючих напоїв та аналіз особливостей їх відтворення українською мовою на основі корпуснобазованого підходу. Сформульована мета передбачає розв'язання цілої низки конкретних завдань, а саме: 1) побудова дослідницького паралельного корпусу рекламних текстів; 2) маркування корпусу за структурними та лексико-семантичними критеріями; 3) виокремлення лінгвістичних характеристик в оригінальних та цільових контекстах; 4) здійснення контрастивного квантитативного аналізу включених до корпусу текстів; 5) з'ясування квантитативних характеристик лексичного рівня оригіналу і перекладу; 6) встановлення істотності / неістотності статистичного розходження між значеннями коефіцієнтів для оригіналу та перекладу.

Побудова лінгвістичного корпусу рекламних текстів тонізуючих напоїв (чай, кава, лимонади, газовані напої, енергетики тощо) проводилася поетапно. Спочатку було сформовано джерельну базу даних, обраних методом суцільної вибірки із інтернет-ресурсів та друкованих джерел. Для матеріалу дослідження обрано по 100 рекламних текстів до тих самих товарів окресленої групи англійською та українською мовами, позаяк матеріал будь-якого дослідження на основі корпусних технологій має бути хронологічним та тематично однорідним. Наступний крок – маркування корпусу за наступними лінгвістичними параметрами: виділення структурних елементів рекламного тексту, лексико-синтаксичних експресивних виражальних засобів, одиниць та фрагментів, які не мають прямих еквівалентів у мові перекладу та вимагають перекладацьких трансформацій при відтворенні. Використовувалась наступна система позначок: <head>...</head> – заголовок, <adtx>...</adtx> – інформаційний блок рекламного повідомлення, <s>...</s> – слоган, <pn>...</pn> – онім, <rpt>...</rpt> – повтор, тощо.

Згідно сучасних корпусних таксономій, які докладно описані та чітко структуровані у праці О. Демської-Кульчицької [14], укладений корпус можна охарактеризувати як *дослідницький паралельний лінгвістично анотований корпус рекламних текстів тонізуючих напоїв*. В руслі мети і завдань нашого дослідження термін «паралельний корпус» вимагає певного уточнення. Недовгий час існування такого напрямку досліджень, як вивчення паралельних корпусів текстів, пояснює значну розбіжність у тлумаченні термінологічних понять. Так, у зарубіжній лінгвістиці під корпусом паралельних текстів,

чи паралельним корпусом текстів, розуміють: «депозитарій перекладів» [15, с. 128]; «вихідні тексти та їх переклади» [16, с. 14]; «корпус, який містить певні вихідні тексти та їх переклади» [17, с. 20]. Українські дослідники визначають це явище як «сдність підмножини оригінальних текстів та підмножини їх перекладів на іншу(і) мову(и)» [18, с. 90]; «корпус, який складається як мінімум з двох підкорпусів, один з яких є вихідним, а інший містить тексти-переклади вихідного корпусу» [19, с. 136], «перекладацький корпус на мові оригіналу та відповідних текстах мови перекладу» [20, с. 287]. Ю. Дем'янчук вважає, що багатомовні корпуси можуть бути двох типів: вирівняні або паралельні (aligned) і не вирівняні (not aligned). «Вирівняність» означає, що в корпусі існує чіткий зв'язок між одиницями перекладу, які відповідають один одному. Всі ці визначення не суперечать одне одному, а описують новий лінгвістичний феномен з різних боків. Наше дослідження передбачає побудову паралельного корпусу рекламних текстів тонізуючих напоїв англійською та українською мовами з метою різнобічного аналізу способів перекладу їх структурно-композиційних та лексико-семантичних компонентів. На нашу думку, це не може бути паралельний вирівняний корпус, позаяк українські та англійські рекламні тексти значно відрізняються за послідовністю структурних елементів та лінгвостилістичними характеристиками. Отож будемо вважати, що найбільш відповідною назвою для нашого корпусу буде паралельний порівняльний корпус, що вміщує оригінальні тести англійською та українською мовами, аналогічні за тематикою та жанром.

Виклад основного матеріалу. Вербальна складова рекламного тексту характеризується рядом лексико-граматичних, семантичних та синтаксичних характеристик. Ми погоджуємося з думкою А. Мельник, що характерними ознаками рекламних текстів є: «полісемічність: поєднання та імітація різних стилів та жанрів; високий рівень експресивності; оригінальність та креативність; спрямованість на певну цільову аудиторію; еліптичність у поєднанні з високою інформативністю» [11, с. 297-298]. Спробуємо підтвердити це твердження, провівши кількісно-статистичне дослідження текстів оригіналу (ТО) та текстів перекладу (ТП), адже укладений машиночитаний корпус надає для цього широкі можливості. Опрацювавши корпус програмами AntConc, Textanz та MS Excel, встановимо загальні кількісні характеристики корпусу (табл. 1).

Таблиця 1

Загальні кількісні характеристики корпусу

Показник	ТО	ТП
Кількість слововживань	4961	3006
Кількість словоформ	4041	2789
Кількість лем	1757	1003
Кількість Нарах legomena	709	631
Кількість слів з частотою ≥ 10	213	167
Кількість речень	618	505
Кількість знаків	28100	23281

Як бачимо, українські тексти на 39,4% поступаються англомовним за слововживаннями. Цю розбіжність можна пояснити, проаналізувавши відтворення окремих структурних елементів англомовної реклами. Вербальними складовими рекламного тексту зазвичай вважають слоган, заголовок (зачин), інформаційний блок, кода (кінцівка), утилітарна інформація (дослідники виділяють їх різну кількість, вживаючи альтернативні терміни: заголовковий комплекс, основна частина, реквізитна інформація, відлуння тощо). Слід зазначити, що заголовок і слоган завжди перекладаються, причому часто еквівалентно, а якщо й творчо трансформуються, то зберігають еквівалентність на квантитативному рівні. Інформаційний блок в українських перекладах зазвичай значно скорочується, об'єднується з кодою, а то й зовсім вилучається. Наприклад, на оригінальному сайті компанії Lipton, інформаційний блок рекламного повідомлення про чай Matcha Green Tea and Mint представлений текстом «*Legend has it that Buddhist monks used Matcha to enhance their focus for long hours of meditation, and to be alert and present in the moment. Today's Matcha leaf comes from shade grown green tea whose chlorophyll-rich leaves are finely ground into a brilliant green powder, prized for its abilities. Our tea blends are made with 100% natural, Rainforest Alliance™ certified tea leaves and matcha powder. It's a refreshing and rounded sip with a smooth and mellow finish. Made with sunshine and rain, drink in the positivity of an enlivening Lipton Matcha with Green Tea and Mint and be awake to what really matters. Thomas Lipton was a man on a mission – to share his passion for tea around the world. He believed that everyone deserved high quality, great tasting tea. And over 120 years later, that belief is still what drives us – inspiring more flavors, more varieties and more love than ever before*» (153 слововживання). В українській версії сайту цей же бренд представлений таким рекламним повідомленням: «*Lipton Matcha з екстрактом зеленого чаю матча та листочками перцевої м'яти – це вишуканий*

і дивовижний смак ніжшого зеленого чаю, класичної японської матчі і освіжаючої м'яти, який легко наповнить корисною енергією, допоможе сконцентруватися й подарує відчуття зібраності (36 слововживань).

Саме це і пояснює меншу кількість слововживань, речень та знаків в українському підкорпусі, а, отже, і меншу інформативність українських рекламних повідомлень про тонізуючі напої.

На основі вище наведених кількісних даних можна обчислити ряд коефіцієнтів, що різносторонньо характеризують лексичний рівень текстів оригіналу та перекладу [21; 22; 23]. Звичайно, як зазначає В. Перебийніс, статистичні характеристики відображають лише деякі структурні особливості текстів і можуть лише вказувати на приховані від простого спостереження особливості індивідуального чи функціонального стилю [24, с. 152]. Проте, одержані квантитативні дані можуть визначити основні вектори якісного аналізу стратегій та прийомів перекладу рекламних текстів.

Багатство словника, або коефіцієнт різноманітності становить відношення обсягу словника лексем до обсягу тексту (чим більше значення цього показника, тим більше різних слів у конкретному тексті), і становить 0,35 для ТО та 0,33 для ТП. Як бачимо, не зважаючи на менший обсяг перекладу, коефіцієнт різноманітності для англійських та українських рекламних текстів тонізуючих напоїв практично не відрізняється. Зазначимо, що коефіцієнт $\approx 0,3$ вважається досить високим, зважаючи на прагматику рекламних повідомлень. Він навіть перевищує середній показник для художньої прози, який, за підрахунками С. Бук [4, с. 24], складає 0,067.

Оберненим до багатства словника є середня повторюваність слова у тексті, або коефіцієнт тотожності, який обчислюється як відношення обсягу тексту до обсягу словника лексем і становить 2,82 та 3,00 відповідно для ТО і ТП, тобто кожне слово у тексті в середньому вжито близько трьох разів.

Коефіцієнт винятковості характеризує варіативність лексики, тобто частку тексту, яку займають слова, що трапилися 1 раз, і обчислюється як відношення кількості лексем із частотою 1 до обсягу тексту. Для досліджуваного корпусу цей коефіцієнт становить 0,14 для ТО та 0,21 для ТП.

Протилежним до індексу винятковості є коефіцієнт концентрації тексту, що вказує частку тексту, яку займають слова, що трапилися 10 разів і більше. У паралельному корпусі рекламних повідомлень ці показники становлять 0,04 та 0,06 для англійських та українських текстів відповідно.

Відносно невелика кількість високочастотної лексики (і, відповідно, низький індекс концентрації) та порівняно велика кількість слів із частотою 1 (і, відповідно, високий індекс винятковості) свідчать про неабияке різноманіття лексики англійських рекламних текстів тонізуючих напоїв та його еквівалентне відтворення в українському перекладі.

На основі загальних кількісних характеристик корпусу можна визначити і автоматизований індекс читабельності (ARI) [26], що вказує на міру складності сприйняття тексту читачем, яку важливо зберегти при перекладі, адже реклама – один із найдієвіших засобів масової комунікації. На відміну від інших відомих індексів читабельності, наприклад Flesch-Kincaid, Gunning Fog Index, SMOG Index, та формули читабельності Fry Readability Formula – його перевагою, поряд з індексом Coleman-Liau (1975), є те, що він не залежить від конкретної природної мови друкованого тексту, оскільки враховує не склади, а співвідношення знаків у слові та кількості речень. Його формула виглядає так: $ARI = 4,71 * C/V + 0,5 * W/S - 21,43$, де C – кількість символів в тексті, W – кількість слів в тексті, S – кількість речень в тексті. Автоматизований індекс читабельності може варіюватися від 6 до 18, утворюючи 12 рівнів складності. ARI для рекламних повідомлень, включених в паралельний корпус, складає 9 для ТО та 10 для ТП, що відповідає четвертому рівню складності і є релевантним для текстів, розрахованих на широке коло реципієнтів.

Співвідношення коефіцієнтів лексичного рівня англійських та українських рекламних текстів тонізуючих напоїв може бути проілюстровано гістограмою (рис. 1), яка виразно показує діапазон розбіжностей між ними.

Співвідношення частин мови вважають одним із елементів статистичної характеристики лексичного рівня тексту. Порівняємо частотність кожної частини мови в ТО та ТП корпусу (табл. 2).

До кількісних показників співвідношень частин мови зараховують індекс іменних означень, тобто коефіцієнт епітетизації [27, с. 128] (відношення суми вживань іменників до суми вживань прикметників, 1,88 для ТО та 2,00 для ТП у нашому корпусі), індекс дієслівних означень (відношення суми вживань прислівників до суми вживань дієслів, 0,46 та 0,28 відповідно), ступінь номінальності [22, с. 50] (відношення суми вживань іменників до суми вживань дієслів, 1,24 та 1,19 для корпусу дослідження).

Аналіз частин мови у тексті і співвідношення між ними вважають важливим етапом встановлення

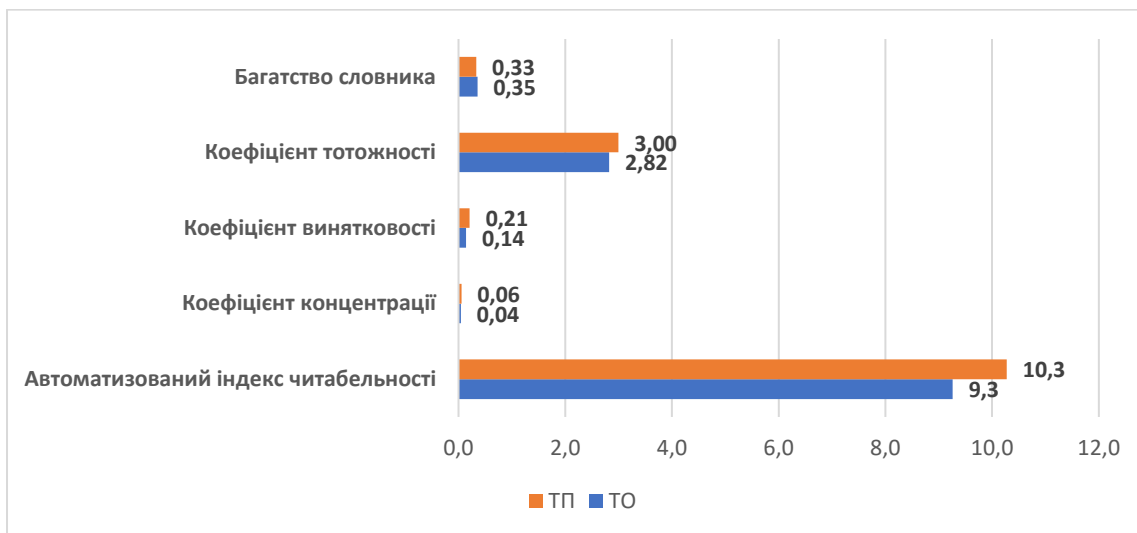

Рис. 1. Квантитативні характеристики лексичного рівня оригіналу та перекладу

Таблиця 2

Розподіл слововживань за частинами мови

Частина мови	ТО		ТП	
	Кількість	Відсоток	Кількість	Відсоток
Кількість іменників	1237	24,93%	703	23,39%
Кількість дієслів	998	20,12%	590	19,63%
Кількість прикметників	657	13,24%	351	11,68%
Кількість прислівників	457	9,21%	164	5,46%
Кількість займенників	227	4,58%	211	7,02%
Кількість числівників	42	0,85%	31	1,03%
Кількість службових частин мови	1343	27,07%	956	31,80%
Всього	4961	100,00%	3006	100,00%

лексико-семантичних характеристик тексту. Н. Дарчук зазначає, що на іменниковій основі творяться тексти розповідного та описового типу: завдяки іменникам досягається статичність опису, лаконізм, стислість. Прикметники ж увиразнюють ознаки предметів, явищ. На дієслівній основі організовується текст, пов'язаний з описом діяльності людини, різними процесами [28]. В текстах рекламних повідомлень про тонізуючі напої констатуємо переважання іменників, що зумовлює номінальний стиль викладу, дещо статичний та описовий, об'єктивний лексичний фон, підтверджений високим ступенем номінальності, який був збережений при перекладі. Таким чином, на нашу думку, реалізується інформативна стратегія побудови рекламного повідомлення, яке розраховане на широке коло споживачів. Ця стратегія покликана впливати на адресата через інформацію, апелювати до його інтересів, оскільки для більшості споживачів саме інформативність реклами є причиною звернення до неї.

Слід зазначити, що для корпусу рекламних текстів тонізуючих напоїв властивий значний

ступінь експресивної насиченості, який підтверджується високими коефіцієнтами епітизації, що впливає на емоційну інтенсифікацію висловлювання та посилення його виразності.

С. Засскін [29] зазначає, що при співставленні оригіналу та перекладу важливу роль відіграє психолінгвістичний текстовий аналіз, який частково може бути проведений на основі встановлених нами кількісних характеристик паралельного корпусу рекламних повідомлень. До уваги беруться такі головні показники: кількість речень та їхній середній розмір, коефіцієнт дієслівності (агресивності), коефіцієнт логічної зв'язності, коефіцієнт емболії.

Показник середнього розміру речень свідчить про особливості вербальної насиченості чи про емоційну напругу тексту. Досить значний показник довжини речень (8,03 для ТО та 5,95 для ТП) свідчить про виражену оповідну манеру, виважений ритм оповіді, розміреність у розгортанні текстової структури.

Коефіцієнт дієслівності, що інакше називається коефіцієнтом агресивності, складає спів-

відношення кількості дієслів і дієслівних форм (дієприкметників і дієприслівників) до загальної кількості всіх слів (0,2 і для ТО, і для ТП). Відносно невисокий коефіцієнт агресивності (дієслова складають 20% тексту) підтверджує описовий стиль, незначну динаміку подій.

Коефіцієнт логічної зв'язності, що визначається співвідношенням загальної кількості службових слів (сполучників і прийменників) до загальної кількості речень, становить 2,17 для ТО та 1,89 для ТП. Вважається, що за величин більших за одиницю забезпечується достатньо гармонійний зв'язок службових слів і синтаксичних конструкцій.

Коефіцієнт емболії, чи «засміченості» мовлення, становить собою співвідношення загальної кількості ембол, тобто слів, які не несуть семантичного навантаження (в основному, це вигуки та частки), до загальної кількості слів у тексті [29, с. 94] і є низьким – 0,03 – і для англійських, і для українських рекламних текстів тонізуючих напоїв. Він свідчить про досить високу культуру мовлення, яка була збережена при перекладі.

Для встановлення істотності/неістотності статистичного розходження між значеннями коефіцієнтів для оригіналу та перекладу зробимо розрахунки χ^2 , який у лінгвостатистиці має назву критерію однорідності.

Для визначення критерію однорідності треба мати певну кількість показників для кожної вибірки. Будується таблиця, в якій стільки рядків, скільки вибірок, і стільки стовпчиків, скільки показників, що співставляються. За результатами нашого дослідження таблиця набуває наступного вигляду:

Використовуємо схему обчислення χ^2 , запропоновану В. Пербийніс [15, с. 72-73], застосувавши формулу:

$$\chi^2 = S \times \left(\sum \frac{(knTn)^2}{\sum kn \sum Tn} - 1 \right)$$

Зробивши необхідні обчислення для нашої таблиці, отримаємо:

$$\chi^2 = 0,45.$$

Щоб вирішити, чи свідчить χ^2 про істотне розходження, треба оцінити його за таблицею критичних значень χ^2 [30, с. 155]. Оцінку цю проводять за допомогою визначення кількості ступенів сво-

боди, яке у нашому випадку $f=(K-1)(T-1)=(11-1)(2-1)=10$. Розходження вважається істотним, якщо обчислене значення χ^2 більше від табличного для заданого рівня значущості. У нашому випадку 0,45 є значно меншим від найменшого числа у ряду. Це означає, що розходження у статистичних показниках оригіналу і перекладу неістотне і статистично допустиме, а отже на квантитативному рівні ТО та ТП еквівалентні. $\chi^2 = 0,45$.

Щоб вирішити, чи свідчить χ^2 про істотне розходження, треба оцінити його за таблицею критичних значень χ^2 [30, с. 155]. Оцінку цю проводять за допомогою визначення кількості ступенів свободи, яке у нашому випадку $f=(K-1)(T-1)=(11-1)(2-1)=10$. Розходження вважається істотним, якщо обчислене значення χ^2 більше від табличного для заданого рівня значущості. У нашому випадку 0,45 є значно меншим від найменшого числа у ряду. Це означає, що розходження у статистичних показниках оригіналу і перекладу неістотне і статистично допустиме, а отже на квантитативному рівні ТО та ТП еквівалентні.

При зіставленні текстів оригіналу та перекладу вчені виявляють перекладацькі універсалії, які ще не були об'єктом ґрунтовних досліджень в українських перекладознавчих працях. Е. Честермен виокремлює S-універсалії й T-універсалії [31]. Перші мають префікс S-, бо вони виявляються при зіставленні вихідного тексту (source text) з низкою текстів перекладу якоюсь цільовою мовою. T-універсалії отримали таку назву тому, що вони спостерігаються внаслідок зіставлення корпусу текстів перекладів (target texts) цільовою мовою та оригінальних текстів цією ж мовою, написаних її носіями.

Так, у результаті зіставного аналізу на матеріалі англійської, фінської, польської, іспанської й інших мов зарубіжні перекладознавці твердять про існування таких найтиповіших емпіричних перекладацьких S-універсалій:

- 1) збільшення обсягу тексту перекладу порівняно з оригіналом;
- 2) спрощення на синтаксичному рівні;
- 3) спрощення на лексичному рівні – зменшення лексичної різноманітності та тенденція до вживання частотніших слів у ПТ;
- 4) експлікація в перекладі імпліцитної інформації (зв'язків між реченнями й т. ін.);

Таблиця 3

Визначення критерію однорідності

	k1	k2	k3	k4	k5	k6	k7	k8	k9	k10	k11	$\sum T$
T1	0,35	2,82	0,14	0,04	9,26	1,88	0,46	1,24	8,03	0,20	2,17	26,61
T2	0,33	3,00	0,21	0,06	10,28	2,00	0,28	1,19	5,95	0,20	1,89	25,39
$\sum k$	0,69	5,82	0,35	0,10	19,54	3,89	0,74	2,43	13,98	0,40	4,07	51,99

5) зменшення або уникнення повторів у ПТ;
6) уникнення вживання етноспецифічних для одиниць у перекладі;

7) стандартизація (ПТ тяжіє до вищої стереотипізації, ужитку типових для ПТ структур) [32].

Як видно з наведеного вище статистичного аналізу, результати нашого дослідження підтверджують 2 і 4 позицію у цьому переліку, але спростовують 1 і 3. Загалом, обсяг оригіналу більший за обсяг перекладу на 39,4%, багатство словника, коефіцієнт різноманітності для вихідного та цільового текстів практично однакові (0,35 і 0,33 відповідно).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Осмислення лінгвостатистичних та квантитативних характеристик рекламних текстів тонізуючих напоїв на основі корпусних технологій, а також особливостей їх відтворення у перекладі засвідчує складні взаємозв'язки елементів лексичного рівня цього виду суспільної та міжкультурної комунікації та окреслити та критерії

перекладацької адекватності. Нами було встановлено, що розходження між квантитативні характеристики лексичного рівню оригіналу та перекладу є неістотним, а отже можна констатувати квантитативну еквівалентність англійських та українських рекламних текстів дослідницького корпусу. Квантитативний аналіз представляє далеко неповну лінгвістичну характеристику рекламного дискурсу, але дає можливість з'ясувати найбільш частотні елементи тексту, показати суттєві кореляції між різними показниками текстових рівнів, обчислити показники, що характеризують інформативну чи емоційну насиченість тексту, а отже намітити стратегію перекладу, що дозволить передати його жанрово-стильову специфіку з найменшими втратами. Логічним продовженням розпочатого дослідження стане якісний аналіз одержаних даних, який можна зробити у межах лексико-семантичного дослідження стильових доміант рекламної комунікації та їх відповідників у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Ogilvy D. Confessions of an Advertising Man. London, 2012. 192 p.
- Cohen D. Advertising. NY. London. Sydney. Toronto, 1972. 689 p.
- Wells W., Burnett J., Moriarty S. E., & Pearce C. Advertising : principles and practice. New Jersey, 1992. 692 p.
- Bovee C., Arens W. F. Contemporary Advertising. Homewood, IL : Irwin, 1992. 718 p.
- Garfield B. And Now a Few Words From Me : Advertising's Leading Critic Lays Down the Law, Once and For All. New York, 2006. 256 с.
- Smith K. L. The Translation of Advertising Texts : A Study of English-Language Printed Advertisements and their Translations in Russian. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, 2002. URL: https://etheses.whiterose.ac.uk/3044/2/251329_VOL1.pdf (дата звернення: 11.02.2022)
- Torresi I. Translating Promotional and Advertising Texts. New York, 2021. 224 p.
- Faber Benitez P. The Translation of Advertising Texts in Culturally-Distant Languages : The Case of Spanish and Arabic. *International Journal of Translation*. 2012. Vol. 24(1-2). P. 51–64.
- Сидорук Г. І., Дячук К. С. Особливості перекладу виражальних засобів англійських рекламних матеріалів. *Міжнародний філологічний часопис*, 2019. Том. 10. № 2. С. 69–76.
- Горецька А. С., Туришева О. О. Стратегії перекладу слоганів німецькомовних рекламних текстів українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 1. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-3/17> (дата звернення: 11.02.2022).
- Мельник А. П. Німецькомовний рекламний текст: мовні особливості та стратегії перекладу. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2021. № 1. DOI <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.061> (дата звернення: 11.02.2022).
- Єгорова О. І., Бикова О. Д. Перекладацькі стратегії у світлі інтернаціоналізації реклами. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*, 2014. Том 3. С. 62–66.
- Добровольська Д. М. Мовні особливості англійських рекламних слоганів та їх відтворення українською і російською мовами : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Одеса, 2017. 226 с.
- Демська-Кульчицька О. Дещо про класифікацію текстових корпусів. *Мовна діяльність суспільства: соціолінгвістичний зріз*. С. 153–157. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_52iA6fupt8J:ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/123456789/1704/1/Demsk%Deshch&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 19.01.2022).
- Teubert W. Corpus linguistics and lexicography. *Text corpora and multilingual lexicography*. Amsterdam, 2007. P. 109–133.
- Anderman G. The Linguist and the Translator. *Incorporating Corpora. The Linguist and the Translator*. Clevedon, 2008. P. 5–17.
- MCenery T. Parallel and Comparable Corpora : What is Happening? // *Incorporating Corpora. The Linguist and the Translator* / T. MCenery, R. Xiao. Clevedon, 2008. P. 18–31.

18. Демська О. Текстовий корпус : ідея іншої форми. К, 2011. 282 с.
19. Жуковська В. В. Вступ до корпусної лінгвістики. Житомир, 2013. 142 с.
20. Дем'янчук Ю. І. Паралельний корпус текстів: теоретико-методологічний та лексикографічний аналіз, принципи застосування. *Записки з українського мовознавства*. Вип. 24. Т. 1. Одеса, 2017. С. 285-293.
21. Бук С. Кількісне зіставлення текстів (на матеріалі редакцій 1884 та 1907 років повісті Івана Франка «BOA CONSTRICTOR»). *Українське літературознавство*. 2012. Вип. 76. С. 179–192.
22. Kamińska-Szmaj I. Części mowy w słowniku i tekście pięciu stylów funkcjonalnych polszczyzny pisanej (na materiale słownika frekwencyjnego). *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 1988. XLI. S. 127–136.
23. Kulchytskyi I., Tsiokh L., Malaniuk M. Quantitative equivalence level in poetry translation. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології (CSIT-2018)*: матеріали XIII-ої Міжнародної науково-технічної конференції, 11–14 вересня 2018 р., Львів : Вежа і Ко, 2018. С. 51–54.
24. Перебийніс В. С., Муравицька М. П., Дарчук Н. П. Частотні словники та їх використання. Київ : Наукова думка, 1985. 204 с.
25. Бук С. Н. Основи статистичної лінгвістики : Навчально-методичний посібник / За ред. Ф.С. Бацевич. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 124 с.
26. Senter R. J., Smith E.A. *Automated Readability Index. Wright-Patterson Air Force Base*. 1967. URL: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=AD0667273> (дата звернення: 20.02.2022).
27. Ruskowski M. Wskaźnik epitetyzacji w badaniach stylistycznych. *Respectus Philologicus*. 2004. № 5(10). S. 48–53.
28. Дарчук Н. П. Статистичні характеристики лексики як відображення структури тексту Н. П. Дарчук. *Мовознавчі студії*. Київ, 1976. С. 97–102.
29. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.
30. Перебийніс В. С. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова книга, 2002. 168 с.
31. Chesterman A. Beyond the particular. *Translation Universals. Do they exist?* Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2004. P. 33–49.
32. G. Corpas Pastor et al. Translation Universals: Do they exist? A corpus-based and NLP approach to convergence. *Eighth Conference of the Association for Machine Translation in the Americas (ATMA)*. URL: https://www.researchgate.net/publication/228531904_Translation_universals_do_they_exist_A_corpus-based_and_NLP_approach_to_convergence (дата звернення: 20.02.2022).

METHODS OF RENDERING EMOTIONALLY COLOURED VOCABULARY IN THE PROCESS OF LITERARY TRANSLATION

СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Ostapenko S.A.,

orcid.org/0000-0002-3915-4854

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

*Head of the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*

Kuts M.O.,

orcid.org/0000-0001-9419-5926

Candidate of Pedagogical Sciences,

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology, Ukrainian Studies and Social and Law Disciplines
Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of Economics and Trade*

The objective of the article is to identify and describe the means of transmitting emotionally expressive information in translation.

The main scientific results are obtained applying a set of general scientific and special methods of research, namely: analysis and generalization of scientific literature on the problems of emotionally coloured lexical unit rendering; theoretical generalization, analysis and synthesis; holistic and integral approaches to the study of stylistic phenomena; comparative, descriptive and analytical methods.

On the basis of comparative analysis the authors investigate the problem of stylistically coloured lexical units rendering in translation process of the story "Matilda" by Roald Dahl.

Having studied the available literature on this issue, the authors state that the term "emotionally coloured lexical unit" is considered as a lexical unit that carries an emotional assessment in relation to an object, containing a sensual background. A characteristic feature of this kind of lexical units is their connotative meanings, that is, the polysemy of their meaning and the presence of a certain emotional stress in them.

It is highlighted that for a competent literary translation, it is necessary to pay attention to the following factors: semantics of the lexical unit, context, colouring, peculiarities of use.

When translating emotionally coloured vocabulary, it is most expedient to use the principle of equivalent translation, i.e. to translate an emotionally-coloured lexical unit of the original with an emotionally-coloured lexical unit in the target language. In cases where this is impossible, it is necessary to compensate for the lost emotional colouring. The rendering of emotionally coloured lexical units of the original should be based not only on lexical and syntactic correspondences. More important in this light is the task of preserving the tropes and figures of speech, in order to convey the artistic stylistics of the work.

The analysis made it possible to reveal the presence in the text of a large number of emotionally coloured lexical units. Also, cases of translation of neutral lexical units, which were transferred into Ukrainian with an emotional connotation were identified. In the overwhelming majority of cases, the translator has correctly conveyed the emotional colouring inherent in the original. Deviations from the original, in general, did not affect the overall picture of the translation.

Key words: stylistically coloured lexical units, expressiveness, compensation, connotation, stylistic device.

Метою статті є виявлення та опис засобів передачі емоційно-експресивної інформації в перекладі.

Основні наукові результати отримані із застосуванням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: аналізу та узагальнення наукової літератури з проблем з проблем передачі емоційно-забарвленої лексики в перекладі; теоретичне узагальнення, аналіз і синтез; цілісний підхід до вивчення стилістичних явищ; порівняльний, описовий та аналітичний методи.

На основі порівняльного аналізу автори досліджують проблему стилістично забарвлених лексичних одиниць у процесі перекладу оповідання «Матильда» Роальда Дала.

Вивчивши наявну літературу з цього питання, автори констатують, що термін «емоційно-забарвлена лексика» розглядається як лексика, що несе емоційну оцінку по відношенню до об'єкта, що містить емоційний фон. Характерною ознакою такого роду лексика є її конотативне значення, тобто багатозначність її значення та наявність певного емоційного напруження.

Підкреслено, що для грамотного художнього перекладу необхідно звернути увагу на такі фактори: семантику лексичної одиниці, контекст, забарвлення, особливості вживання.

При перекладі емоційно-забарвленої лексики найбільш доцільно використовувати принцип еквівалентного перекладу, тобто перекладати емоційно-забарвлену лексичну одиницю оригіналу емоційно забарвленою лексичною одиницею мови перекладу. У випадках, коли це неможливо, необхідно компенсувати втрачене емоційне забарвлення. Передача емоційно-забарвлених лексичних одиниць оригіналу має базуватися не лише на лексичних та синтаксичних відповідностях. Важливішим у цьому світлі є завдання збереження тропів і фігур мови, щоб передати художню стилістику твору.

Аналіз дозволив виявити наявність у тексті великої кількості емоційно-забарвлених лексичних одиниць. Також виявлено випадки перекладу нейтральних лексичних одиниць, які передавалися українською мовою з емоційною конотацією. У переважній більшості випадків перекладач правильно передав емоційне забарвлення, властиве оригіналу. Відхилення від оригіналу, загалом, не вплинули на загальну картину перекладу.

Ключові слова: стилістично забарвлена лексика, експресивність, компенсація, конотація, стилістичний прийом.

Problem statement. Literature occupies a special place among other art forms. Unlike music and fine arts, which directly influence people of different nationalities through sight and hearing, which are inherent to all people, literature is perceived through the means of language that is specific to each nation. Therefore, a literary work sometimes faces significant obstacles on the way to its reader if this reader is a native speaker of a different language system than the author of the work. And since even polylingualism and bilingualism cannot solve this problem due to the existence of a large number of languages, translation comes to the rescue, i.e. a type of creativity in which a work that exists in one language is reproduced in another one.

Translation has a special place in the literary process. Each type of literature uses a certain type of translation. In particular, fiction uses literary translation. Literary translation is one of the most obvious manifestations of interliterary (and therefore in some way intercultural) interaction. In fact, it is an important part of the national literary process as it acts as a mediator between literatures; it would be impossible to talk about the interliterary process in its entirety without it. Fiction translation is a special type of translation; it is a reflection of the thoughts and feelings of the author of a prose or poetic original work with the help of another language, the transformation of his images into material of another language.

Literary translation deals not only with the communicative function of language, but also with its aesthetic function, as the word acts as the "number one element" of literature. This requires special care and erudition from the translator. The work of art reflects not only certain events, but also aesthetic, philosophical views of its author, which either constitute a coherent system, or a mixture of fragments of different theories. Therefore, the translator must have, if not thorough, then at least sufficient knowledge for the translation of philosophy, aesthetics, ethnography (because some works depict details of the life of the characters), geography, botany, navigation, astronomy, art history and other areas. The ideological structure of the original can become a dead scheme in translation if the translator does not imagine the social environment in which the work originated, the reasons that led him to life, and the circumstances due to which he continues to live in other environments and in other time.

Analysis of recent research and publications.

One of the most interesting aspects of translation theory is the problem of rendering stylistic devices in the target language. This problem attracts the attention of linguists. Such prominent domestic and foreign scientists as I. Arnold, L. Barkhudarov, S. Bukhtiyarov, A. Veselovsky, N. Grabovsky, V. Komissarov, Ya. Retsker, V. Slepovich, Yu. Vannikova, V. Vinogradov, S. Vlahov, I. Galperin, A. Kunin, H. Casares, W. Koller, V. Mokienko, Yu. Naida, L. Roizenzon, S. Florin, A. Fedorov, A. Schweizer, and others devoted their works to the study of stylistic devices and ways of their rendering. But this aspect of translation is insufficiently developed. The importance of studying the translation of figurative means is due to the need for adequate transmission of figurative information of the work of art in the target language, the reproduction of the stylistic effect of the original in translation. [1, p. 54]

The main **purpose** of this article is to identify and describe the means of rendering emotionally expressive information in translation.

To achieve the above research goal, the following **tasks** are supposed to be solved: 1) analyzing the main means of transmitting emotional information in a literary text; 2) assessment of selected emotional units and their role in creating an emotionally expressive effect; 3) revealing the emotionally coloured vocabulary in the story "Matilda" by Roald Dahl; 4) research by means of a comparative analysis Ukrainian translation of the story performed by V. Morozov identifying the methods used by the translator to render the original expressive units, evaluating them from the point of view of translation adequacy.

To implement the set tasks, the following research **methods** are applied: comparative method, descriptive method, continuous sampling method.

The outline of the main research material. Nowadays, linguists pay great attention to the role of emotional and evaluative vocabulary in the structure of a work of art.

According to O. Akhmanova, stylistically coloured vocabulary is lexical units (monosemantic words or individual meanings of polysemantic words), characterized by the ability to create a special stylistic impression beyond the context. This ability is due to the fact that the meaning of these words contains not only subject-logical (information

about the designated subject) information but also additional (non-objective) – connotations [2, p. 310]. By definition of I. Arnold stylistically marked vocabulary is “words that, along with denotative meaning, indicating the subject of speech, also have a connotative meaning (connotation), which consists of emotional, expressive, evaluative and functionally stylistic components” [3, p. 153].

There are many words in the English language that have an expression element added to the nominative meaning. In all these cases the semantic structure of the word is complicated by connotation. Often one neutral word has several expressive synonyms that differ in degree of emotional stress” [7, p. 90].

Fiction text is multifunctional. In it, the aesthetic function is layered on a number of others – communicative, expressive, pragmatic, emotional, but does not replace them, but on the contrary, strengthens.

The language of a fiction text ‘lives’ according to its own laws, different from the general language, it has special mechanisms for generating artistic meanings. Such researchers as A. Potebnya, V. Vinogradov, G. Vinokur and others wrote about the specifics of the word in the literary text. They emphasized that the word in the literary text, due to the special conditions of functioning, is semantically transformed, and therefore contains additional meaning. The play of direct and figurative meaning creates aesthetic and expressive effects of literary text, makes this text figurative and expressive. In general, scholars recognize that non-expressive texts do not exist, any text is potentially able to exert some influence on the consciousness and behaviour of the reader, because it is expressiveness that contributes to the purpose of speech, ensuring the impact of the text on the recipient. Thus, the number of expressive means in the text does not determine the expressive effect of its perception, but only increases the likelihood of its occurrence. Moreover, in addition to special language means, namely emotional, figurative, stylistically marked, any neutral language unit can be expressive, depending on the author’s purpose and contextual situation.

All genres of fiction – epic, poetry, drama – are characterized by emotionality, expressiveness, aesthetic motivation of language tools, and imagery. The specificity of artistic speech is that the language of fiction uses elements of all styles. All means interact to express the aesthetic content of the work through a system of artistic images.

The translation of stylistic devices that carry the figurative charge of the work often causes difficulties for translators due to the national characteristics of stylistic systems of different languages. All linguists

emphasize the need to preserve the image of the original in the translation, believing that, above all, the translator should seek to reproduce the function of the device, but not the device itself.

Thus, the stylistic aspect of translation is necessary for a translator, without it there could not and cannot be a successful translation. It is the stylistic aspect of the language that is responsible not only for the translation from the source language into the target language, but also for the features and skill of the translator. After all, the translation of the original depends on how the translator is able to convey the meaning of stylistic means. In his understanding, the translator seeks to “improve” the author’s text, resorting to various techniques, but this does not always work. One of the many reasons is the peculiarity of the initial word usage. Another reason that makes it difficult for a translator is the national peculiarities of stylistic systems of different languages.

When rendering stylistic devices – comparisons, epithets, metaphors, proverbs, etc. the translator must decide whether it is necessary to preserve the underlying image or it should be replaced in the translation by another one. The reason for replacement may be the peculiarities of Ukrainian word usage, word compatibility, etc.

The translation of a work of art is considered to be full if it preserves and adequately conveys both the meaning (denotation) and stylistic colouring, artistic peculiarities of the use of words (connotation). At the same time, the translator must remain within the limits of the language norm acceptable for this genre.

While rendering the artistic means of expression of the original in the process of translation, the loss of certain shades of meaning is inevitable, because the stylistic systems of English and Ukrainian languages differ. Therefore, the translator’s task is not to translate one or another device, but to create an effect, an impression adequate to that made by an English-language device in its organic environment.

Let’s make a comparative analysis of emotionally coloured vocabulary usage in the story “Matilda” by Roald Dahl and its Ukrainian translation performed by V. Morozov, and identify the methods applied by the translator to render the original expressive units, evaluating them from the point of view of translation adequacy.

In the words of Margarita Brandes, “the writer realizes himself and his point of view not only through the image of the author-narrator, but also by means of his speech and language” [4, p.105]. In this study, an attempt has been made to trace the translation techniques that V. Morozov [6] uses when conveying the colour of the heroine’s speech, her

colloquial style of narration in the story “Matilda” by Roald Dahl [8]. We will see how the translator “helps” the author to reveal the image of a little girl with an extraordinary mind.

Translation techniques:

1) in most cases the translator completely copies the stylistic means of the original:

O my gawd – ой боже мій, brainy – башиковитий, dreaded box – жахливий ящик, cooled down – вгамувала, appalling – огидні, devouring – поглинаючи, seemed to stiffen – аж заляк, less cocky – не такий зухвалий, diddle the customer – надути клієнта, a lot richer – набагато багатий, the most successful day – шалено успішний день, real wreck – справжня руїна, stinker – негідник, toddle – чимчикувати, wrapped up – зациклений, chatterbox – базікало;

2) compensation (translating expressive lexical units by another expressive means more common for the target language): *was shrieking – зарепетувала, beastly – по-свинськи, don't give me that rubbish – не замилюй мені очі, nifty little trick – дотепний фокус, asinine – безглузді, little cheat – мала брехуха, brilliant father – геніальний батько, to be hot stuff at arithmetic – знати арифметику як свої п'ять пальців, run rings around them all – брати над ними гору, going round the bend – божевілья, devising and dishing out – вигадувала і призначала;*

3) rendering stylistically neutral lexical units with the expressive ones in order to convey the atmosphere of the story, author's intention, or peculiarities of the narrator's speech: *was building up (збільшувалась) – набирала оборотів, she stopped dead (вона зупинилася мертва) – залякла на місці, stuffing himself (набиваючи себе) – наминаючи, flog to (бити до) – впарити, came into (зайшов) – ввалився, eating (ївши) – ласуючи, strode (крокував) – увірвався, enough (достатньо) – добряче, came (почала) – вибухнула, glanced (глянув) – зиркнув, pointing (вказуючи) – тицяючи, said (сказав) – звелів, oggling (дивлячись) – вирячив очі, splendid punishments (чудові покарання) – найдошкульніші кари, he became very quite (він став дуже спокійним) – йому заціпило, almost blinded the onlooker (майже осліпив глядача) – аж очі сліпили, things (речі) – частоти, very pleased (дуже задоволений) – страшенно вдоволений, crop of black hair (пасмо чорного волосся) – чорна чуприна;*

4) use of diminutive suffixes and prefixes inherent in colloquial speech to create a more accurate picture for the Ukrainian reader: *girl (дівчина) – дівчисько, talk (розмова) – балачки, quietly (тихо) –*

тихесенько, in the early morning (рано в ранці) – рано-ранесенько, book (книга) – книжечка, room (кімната) – кімнатка, nothing (нічого) – анічогісінько, нічогісінько;

5) use of colloquial syntactic constructions in translation:

a) the use of syntactically incomplete expressions characterizing spoken language:

Right. I've got it. – Є. Записав.

He sat ... - сів

They are over there – отам

Would you like me to help you ...? – Допомогти тобі?

Can I help you, Matilda? – Допомогти, Матильдо?

b) replacement of words (inversion), characteristic for colloquial speech:

Here I come – ось я прийшов

It is full of mystery. – Там стільки таємниць.

... he sure as heck won't get a job anywhere else. – ... деінде він чорта лисого знайде, а не роботу.

6) introduction of additional colloquial elements to convey precise context and stylistic coloration of English sentences:

Early – з самісінького ранку

However – хай хоч які

No less than – нівроку аж

Were falling over themselves – аж зі шкури пнулися

I am wondering what to read next? – Я оце думаю, щоб це такого почитати?

Could I do it? – І мені так можна?

It's a funny thing about mothers and fathers. – Але ж і кумедні оті мами і татусі.

7) there are cases when the translator (despite having the analogue in the target language) replaces the expressively coloured words with less expressive ones: *What the heck's the matter with you, woman? (Що в біса з тобою, жінко?) – Та що з тобою, жінко?, came sweeping out (вийшла змітаючи все навколо) – вибігла, to keep a straight face (ледве утриматись) – не видасть себе, but alas (але на жаль боже) – проте, нажаль, shut up (стулити пельку) – замовкнути, мовчала, помовч, crouching over (згинаючись) – нахилившись, delve (копатися) – зануритись, flick away (відмахнутися) – викинути, fished (підхопив) – вийняв, flare-up (спалах, спалахнути) – сварка, don't butt in (не впирайся) – не заважай;*

Thus, we can conclude that used by the translator V. Morozov's techniques allow to convey stylistic features of speech of the protagonist of the story, giving the Ukrainian-speaking reader chance to evaluate her character and guess the author's

intention. Since one of the main functions of literary style can be considered a function of aesthetic impact on the addressee, that is, on the reader, then it can be noted that in the studied translation this impact is not lost, but manifests itself in full.

Conclusions. The analysis made it possible to reveal the presence in the text of “Matilda” by Ronald Dahl a large number of emotionally coloured lexical units. In the overwhelming majority of cases, the translator V. Morozov has correctly conveyed the emotional colouring inherent in the original.

Deviations from the original, in general, did not affect the overall picture of the translation.

Summing up all of the above, we can note the need for further theoretical and practical study of the problem of rendering emotionally coloured vocabulary. This study will undoubtedly help to create a more accurate picture, with the help of which it would be possible not only to trace the specific features of the translation of emotionally coloured lexical units, but also to study in detail the perception of this layer of vocabulary among representatives of other cultures.

REFERENCES:

1. Абдуллаев М. А., Навбатова Р. Х., Балабонова Г. Г. Особенности перевода эмоционально окрашенной лексики и основные аспекты её межъязыковой передачи. *Young Scientist*. 2020. № 17 (307). С. 436-439. URL: <https://moluch.ru/archive/307/69111/>
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М: УРСС: Едиториал УРСС, 2004. 571 с.
3. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М.: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
4. Брандес М. П., Провоторов В. И. Предпереводческий анализ текста. М., 2001. 223 с.
5. Гак В. Г. Синтаксис эмоции и оценок. Функциональная семантика: оценка, экспрессивность, модальность. М: Ин-т языкознания РАН, 1996. С. 20-31.
6. Дал, Роальд. Матильда / пер. з англ. В. Морозов. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 270 с.
7. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. М.: Флинта: Наука, 2012. 173 с.
8. Dahl. Roald. Matilda. Puffin Books. 2016. 256 p.

УДК 821.09(410):81'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.35>

КАЗКОВА ПОВІСТЬ РОАЛЬДА ДАЛА «ВДВ»: ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В. МОРОЗОВА

FANTASY STORY “BFG” BY ROALD DAHL: LEXICAL AND STYLISTICAL FEATURES OF THE TRANSLATION DONE BY V. MOROZOV

Панько О.І.,

orcid.org/0000-0003-4025-7153

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри міжнародних комунікацій

Ужгородського національного університету

У статті проаналізовано лексико-стилістичні особливості перекладу казкової повісті для дітей «ВДВ» відомого британського автора норвезького походження Р. Дала. До уваги взято напрацювання фахівців з вивчення текстів для дітей та підлітків, дитячого читання, дослідження з перекладознавства та творчості Р. Дала. Увагу зацентровано на рівнях перекладу – фонографічному, лексичному та граматичному; на світі ономастики; авторських та перекладацьких оказіоналізмах; специфіці сприйняття повісті українським реципієнтом-дитиною.

У фонографічному аспекті аналізу тексту виокремлено поняття «алітерація» та «графони». У повісті міститься 35 прикладів використання прийому алітерації та 192 випадки вживання графонів, серед яких найбільш частими є відтворення курсиву та капіталізації. Зроблено висновок, що на цьому рівні перекладу спостерігаємо мінімальне втручання перекладача в індивідуальний авторський стиль, водночас збережено емоційне навантаження через стратегію одомашнення – адаптацію до специфіки сприйняття українського читача-дитини.

Лексичний рівень розглянуто через аналіз оказіоналізмів, демінутивів, промовистих імен, інвективної лексики. Подано характеристику імен персонажів, антропонімів та топонімів у тексті, простежено гру слів, окреслено відповідність власних імен. Зроблено акцент на перекладацьких оказіоналізмах, які мають власне емотивне навантаження та є впізнаваними для реципієнта-дитини.

Однією з основних якісних ознак перекладу В. Морозовим повісті Р. Дала «ВДВ» авторка статті вважає усвідомлення перекладачем специфіки сприйняття українського читача. Цю особливість простежено через врахування

культурних, психологічних, вікових чинників та досвіду малого реципієнта і продемонстровано, наприклад, через алюзії на українські прислів'я та приказки, імена відомих персонажів, а також відтворення особливостей мовлення дитини. У цьому аспекті також відзначено специфіку відтворення неправильних граматичних форм, які властиві для мовлення ВДВ.

Відтак зроблено висновок про унікальність перекладу В. Морозова як самостійної творчої роботи, яку можна аналізувати в межах парадигми «автор – перекладач – текст – читач».

Ключові слова: лексико-стилістичні особливості, рівні перекладу, оказіоналізми, український читач-дитина, перекладач-автор, сприйняття.

The article deals with the lexical and stylistic features of the translation of the fantasy story "BFG" written by famous British novelist of Norwegian origin Roald Dahl. The works of specialists in the field of the text study for children and adolescents, children's reading, research on translation and the work of R. Dahl are taken into account. Attention is focused on the levels of translation – phonographic, lexical and grammatical; on the onomastics of the story; authorial and translation occasionalisms; the specifics of the story perception by the Ukrainian child recipient.

In the phonographic aspect of text analysis, the concepts of "alliteration" and "graphons" are distinguished. The story contains 35 examples of the alliteration use and 192 cases of the graphons use, among them the most common are the reproduction of italics and capitalization. It is concluded that at this level of translation we observe minimal translator's intervention into the individual author's style, while maintaining the emotional load through the strategy of domestication – adaptation to the specifics of the Ukrainian child-reader perception.

The lexical level is considered through the analysis of occasionalisms, diminutives, eloquent names, invective vocabulary. The analysis of the character names, anthroponyms and toponyms in the text are given, the play of words is traced, the correspondence of proper names in the target text and the original one is outlined. The translational occasionalisms are characterized due to their own emotional effect and their recognizability by the child-recipient.

As pointed out by the author of the article, one of the main qualitative features of the "BFG" translation done by V. Morozov, is the translator's awareness of the specific perception of the Ukrainian child-reader. It is traced through the analysis of cultural, psychological, age and experience of the young recipient and demonstrated, for example, through allusions to Ukrainian proverbs and sayings, names of famous characters, and reproduction of the child's speech. It's worth to note the specific way of rendering incorrect grammar forms used by BFG into target language.

Therefore, it is concluded that V. Morozov's translation is unique and considered as independent creative work worth analyzing in the scope of the paradigm "author – translator – text – reader".

Key words: lexical and stylistic features, levels of translation, occasionalisms, Ukrainian child-reader, translator-author, perception.

Постановка проблеми. На сучасному українському книжковому ринку простежується помітне зростання кількості якісних перекладів творів для дітей. Така динаміка мотивована читацькими запитами, які, своєю чергою, зумовлені особливостями культурного, суспільного-економічного розвитку нашої країни. Йдеться про появу якісних перекладів, що розширюють світогляд дитини, сприяють формуванню критичного мислення та навичок аналізу. Разом з тим надзвичайно важливим є врахування української аудиторії, особливостей сприйняття малого читача (зокрема етнічних, вікових, психологічних чинників), не кажучи вже про індивідуальність кожного реципієнта й кожного прочитання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка сучасних досліджень засвідчує, що наукові результати вивчення особливостей перекладу стають більш вичерпним, коли застосовується мультидисциплінарний підхід. Це завдання не тільки для перекладознавців, а й для фахівців літературознавчих та мовознавчих студій, спеціалістів із теорії літератури та компаративістики, педагогів тощо. Комплексний підхід є звичною практикою для зарубіжних та вітчизняних науковців. У зв'язку з цим теоретико-методологічною базою нашої статті стали літературознавчі дослідження

текстів для дітей та підлітків У. Баран, О. Папуші, Б. Салюк та інших; праці фахівців з вивчення української книги для дітей та дитячого читання – Т. Качак, В. Кизилової, Н. Марченко, Л. Овдійчук; науковців, які вивчали особливості перекладу англійських авторів, – Л. Богачевської, І. Олійник, Т. Миколишиної; спеціалістів, які вивчали творчість Р. Дала – Т. Миколишиної, О. Петренко.

Мета дослідження – проаналізувати лексико-стилістичні особливості перекладу В. Морозовим повісті для дітей «ВДВ» Р. Дала. Важливими завданнями є простежити адаптацію цього оригінального твору для українського читача-дитини, враховуючи труднощі перекладу авторських мовних одиниць, а також розглянути переклад як окремий авторський твір, що слугує своєрідним міжкультурним трансфером, зберігає дух оригінального твору.

Виклад основного матеріалу. Р. Дал – відомий британський письменник, якого в Україні донедавна асоціювали з літературною казкою «Чарлі і шоколадна фабрика». Нині український читач завдяки якісним перекладам В. Морозова може ознайомитися з іншими, не менш славнозвісними творами Р. Дала, а саме – «Джеймс і гігантський персик», «Матильда», «ВДВ», «Відьми», «Чарлі і великий скляний ліфт», «Фантастичний

містер Лис», книгою для дорослих «Коняка Фокслі та інші дорослі оповідання» видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА». Зауважимо, що дев'ять книг Р. Дала було включено до списку «200 найкращих книг ХХ ст. за версією ВВС».

Твори Р. Дала звучать по-сучасному, незважаючи на те, що були написані майже пів століття тому. Популярність письменника серед нинішніх молодших реципієнтів можна пояснити привабливістю тем, які є актуальними завжди. Також варто відзначити комунікативний аспект – уміння автора промовляти до читача-дитини, вибудовувати з ним діалог. Значущим у цьому розумінні є усвідомлення автором своєї аудиторії, яка є особливою, адже дорослий (досвідчений) читач вміє читати поміж рядків, у той час як читач-дитина перебуває на етапі становлення та формування досвіду. Тому для Р. Дала було важливим врахувати особливості сприйняття читача-дитини і втілити неусвідомлені читацькі запити в художні тексти. Автор неодноразово підкреслював, що для дітей писати важче, ніж для дорослих, бо діти добре відчують фальш.

Окреслені особливості творчої лабораторії Р. Дала, як і його успіх та популярність, свідчать, що він був професіоналом своєї справи. Беручи до уваги оригінальність та неповторність доробку письменника, можна стверджувати, що переклад його творів українською став справжнім викликом для В. Морозова. Він зумів зберегти індивідуальний стиль Р. Дала, письменницьку унікальність, авторську неповторність, але водночас і врахував цільову аудиторію – українських читачів, взяв до уваги місцевий колорит, соціально-історичні, етнографічні, вікові, психологічні чинники.

На наш погляд, найяскравіше демонструє ідіостиль Р. Дала саме повість «ВДВ», у зв'язку з чим вона також є складним випробуванням для перекладача на всіх рівнях тексту. Вибір для аналізу саме цього твору аргументовано й тим, що згідно з відомостями, отриманими від музею Р. Дала, з-поміж його текстів ця книга для англійських читачів-дітей є улюбленою, у той час як на українському просторі повість «ВДВ» радше асоціюється з однойменною кінострічкою від режисера Стівена Спілберга.

Акцентуючи на важливості та труднощах передачі індивідуально-авторського стилю, у своєму аналізі перекладу повісті «ВДВ» ми враховуємо такі складові:

- рівні перекладу: фонографічний, лексичний, граматичний;
- світ ономастики, переклад okazіоналізмів;
- специфіка сприйняття казкової повісті «ВДВ» у межах комунікативної парадигми «автор – перекладач – текст – читач»;

Фонографічна домінанта є невід'ємною і семантично важливою частиною авторського стилю, оскільки передає емоції героїв. Дослідниця перекладу творчості Р. Дала Т. Миколишена виокремлює алітерацію та графон. У її дисертаційному дослідженні зазначено 35 випадків алітерації у повісті «ВДВ» [4, с. 127]. Науковиця перераховує звуки, які використовуються для створення алітерації в оригіналі та перекладі (в оригіналі – [s], [l], [r], [t], [b] ... в українській мові – [p], [л], [m], [к], [в]) і робить висновок, що, хоча у перекладах не завжди присутня алітерація, В. Морозов максимально «наближує текст до українського читача, надаючи йому природності та легкості сприйняття» [4, с. 127].

Щодо графону, то Т. Миколишена виокремлює відтворення курсиву та капіталізації, які не належать до перекладацьких проблем; їхня кількість у творі «ВДВ» складає 192 одиниці [4, с. 129], а корпус фонологічних девіацій становить 212 [4, с. 132].

– “*Ugggggggggh!*” She spat it out quickly. “It tastes of frogskins!” she gasped. [11, с. 43],

– *Бе-е-е-е-е!* Вона відразу виплюнула огірок.

– *Фу!* Як жаб'яча шкіра або тухла риба! – зойкнула вона. [2, с. 60],

Цей приклад демонструє мінімальне втручання перекладача в авторський стиль, збереження і врахування вікових та культурних особливостей. За вдалим спостереженням Т. Миколишеної, «фонографічна стилізація мовленнєвих аномалій, зумовлених емоційним станом мовця у момент мовлення, віковою несформованістю та соціально-регіональною стратифікацією мови, відтворена за допомогою стратегії одомашнення з мінімальним втручанням перекладача в індивідуальний стиль автора» [4, с. 132–133].

Наступний рівень перекладу – лексичний. Відтворення та адаптація лексичної складової повісті «ВДВ», на наш погляд, є найскладнішим завданням для перекладача. Твір наповнений різними вигуками, okazіоналізмами, демінутивами, промовистими іменами, інвективною лексикою. Багатий світ ономастики текстів Р. Дала вивчала О. Петренко, яка у своєму дисертаційному дослідженні подала вичерпну характеристику онімів у творах письменника, засвідчивши оригінальність його художнього світу і водночас складність в аспекті перекладу [8]. Спираючись на вищезазначене, спробуємо виокремити ключові лексико-стилістичні та граматичні одиниці, які дають змогу сформувати уявлення про труднощі перекладу повісті «ВДВ», складність автор-

ського стилю та водночас унікальність праці В. Морозова.

Почнемо з імен героїв. Головного героя казки звати ВДВ. Саме так він представляється Софі, коли вони опинилися в печері:

«*I is a nice and jumbly Giant <...> I is THE BIG FRIENDLY GIANT! I is the BFG*» [11, с. 23]

«Я – добрий і баламутний Велетень! <...> **Я ВЕЛИКИЙ ДРУЖНИЙ ВЕЛЕТЕНЬ! Я – ВДВ**». [2, с. 31].

У перекладі українською В. Морозов не відтворює граматичну помилку – *I is* замість *I am*, натомість акцент зроблено на лексичному наповненні, збережено капіталізацію слів (виділено великими буквами).

Важливим елементом повісті є антропоніми, зокрема, імена персонажів-велетнів:

Імена велетнів в оригіналі	Переклад В. Морозова
The Fleshlump eater	Тілогриз
The Bonecruncher	Костохруст
The Manhugger	Досмергістискач
The Childchewer	Дітопожирач
The Meatripper	М'ясопоглинач
The Gizzardgulper	Угорлоковтач
The Maidmasher	Дівчатокчавчав
The Bloodbottler	Кровопопивач
The Butcher Boy	Різниченко

Як бачимо, англійською, як і українською, в антропонімах, окрім *The Butcher Boy*, відтворено об'єкт дії (*flesh, bone, man, child, meat, gizzard, maid, blood*) і характер діяльності (*eat, crunch, hug, chew, drip, gulp, mash, bottle*). Для англійського читача присутність артикля зумовлює сприйняття людоджерів як не людських істот. Щодо українського перекладу, то акцент зроблено на принципі відтворення діяльності цих злих персонажів, що також є не менш промовистим і вказує на безжальну поведінку велетнів.

Своєрідну гру слів репрезентує опис уподобань людоджерів. Помітним у перекладі є врахування українського колориту: В. Морозов апелює до впізнаваних українським читачем-дитиною реалій, до їхнього світогляду та світосприйняття. Наприклад: «*He says Turks from Turkey is tasting of turkey*» [11, с. 18] – «Він казати, що турецькі **турки** смакують, як **курки**» [2 с. 25]; чи: «*Greeks from Greece is all tasting greasy*», «*Human beans from Panama is tasting very strong of hats*» [11, с. 18], що відповідає українському – «греки з Греції смакувати, як **гречка без снейцій**», «мешканці **Панамі** на смак жорсткі, як **панамі**» [2, с. 26]. Цікавим рішенням В. Морозова в остан-

ньому прикладі є переклад «*human beans*» як «людські створінькала», а не «людські боби», що демонструє перекладацький професіоналізм та креативність. При виборі останнього це не несло б такого емотивного впливу, як перекладацька адаптація.

Стосовно опрацювання В. Морозовим онімів слід відзначити, що перекладач частково зберігає оригінальні назви, як, наприклад, Мері, містер Тибс, газета «*Таймс*» [2, с. 192], але часто додає українського колориту. Наприклад, ВДВ, звертаючись до королеви, каже – «*Oh, Monarcher! Oh, Golden Sovereign! ... Oh, Sultana!*» [11, с. 151], що українською звучить як: «О, Монархине! О, Золота Сумкодержателько! ... О, **Роксультано!**» [2, с. 201]. Тут помітне врахування досвіду українського реципієнта-дитини.

Розглянуті нами приклади демонструють, що онімія тексту створює своєрідні виклики для перекладача, оскільки онімічний світ повісті «ВДВ» і творчості Дала загалом є нечувано новаторським. У творі, за спостереженнями О. Петренко, «кількість вжитих антропонімів обіймає 21 персонаж казки, вони ужиті в тексті казки 1482 рази, топоніми становлять 20 назв місцевостей з частотою вживання 70 вжитків» [8, с. 110], багато з них несуть певні конотативні навантаження і мають емотивний вплив на читача. У перекладі помітне одомашнення цих онімів, тобто використання їх з урахуванням світогляду та світосприйняття саме українського читача-дитини.

Наприклад: «*If it is warm weather and a giant is feeling as hot as sizzlepan, he will probably go galloping far up to the frisky north to get himself an Esquimo or two to cool him down. A nice fat Esquimo to a giant is like a lovely ice-cream lolly to you*», «*Nothing hots a cold giant up like a hot Hottentot*» [11, с. 29]. «Якщо велетневі гаряче, він гасати учвал кудись на **морозивну північ**, щоб охолодити себе **ескімосом**. Гарний жирненський **ескімосос** для велетня те саме, що для тебе **ескімо**»; «ніщо не зігріває велетня краціще за пригорщу **пануа-сїїв**» [2, с. 39].

Характерним для текстів Р. Дала є використання ним інвективної лексики – лайливих слів чи слів, які мають негативне емоційно-експресивне забарвлення і є злим жартом. Часто такі приклади зумовлені особливостями британської культури, тому відповідник українською має містити повідомлення про адресата такого звернення, формувати уявлення про нього/неї. У повісті «ВДВ» подібні інвективи В. Морозов інтерпретував як, наприклад: «*The rotten old rotasper*» [11, с. 31] – «наскудна стара

гнилошкрябка» [2, с. 42]; «*plifflefizz*», «*bugswallop*» [11, с. 47] «дурбульня», «ахенітниця» [2, с. 64]; «*You little swinebuggler! You little pigswiller!*» [11, с. 52] «*Ти малий свинохлюй! Мала лисохрячка*» [2, с. 71]. У поданих прикладах простежуємо дотримання авторського стилю, але водночас спостерігаємо і авторську інтерпретацію, що допустимо задля збереження гармонійної комунікації між автором і читачем.

Цікавими прикладами творчого авторського перекладу є передача оказіоналізмів – вигаданих автором слів. Наприклад, у країні снів ВДВ ловить «*winksquiffler; golden phizzwizard; trogglehumper; whoppsy grobswitcher*» [11, с. 74; с. 76–78], щось, що є «абсолютно невидиме» [2, с. 100], яке потім називає «ляльний кліпунчик» [2, с. 100], «золотиста візіяна; жахомастик; натуральний куцюрюбен» [2, с. 102–103]. Наведені взірці дають змогу стверджувати про створення перекладацьких оказіоналізмів, які за своїм стилістичним забарвленням є димінутивами. Це слова, що виражають значення зменшення та переважно мають відтінки позитивної оцінки, пестливості (рідше – негативної оцінки й зневажливості) [9, с. 117] і несуть емотивне навантаження; їхні морфеми є впізнаваними для читача-реципієнта, бо відповідають дитячому мовленню. Подібністю до таких мовних одиниць відзначаються елементи розмови дітей під час гри. Граючись, вони вигадують різні слова, які зрозумілі учасникам гри і безапеляційно приймаються ними. Врахування такої складової дитячого світогляду та світосприйняття помітно і в тексті-перекладі. В. Морозов зберіг та адаптував для українського читача-дитини цю авторську особливість – вміння комунікувати з реципієнтом-дитиною.

Важливо також проаналізувати портретну характеристику ВДВ, звернувши увагу на його мовлення. Помітним є порушення головним героєм граматичних норм, що особливо доповнює його незвичну зовнішність, добре серце, щирість та відвертість, як у дитини. Частими у творі-оригіналі є неправильне використання дієслів *to be*, *to have*, часових форм. Оскільки англійська мова є аналітичною, а українська синтетичною, то в тексті-перекладі спостерігаємо цікаві рішення В. Морозова, який вдається до різних способів відтворення оригіналу, що додає барвистості та унікальності перекладу. Наприклад, на початку твору, коли Софі намагається виправляти помилки ВДВ, він каже, що: «*You is not very clever*» [11, с. 18]; що вона є «*не дуже-байдуже кмітливою*» [2, с. 26];

Або: «*You is a norphan?*» [11, с. 30] – «*То ти сиріотка?*» [2, с. 42]; де перекладач опустив

неправильне застосування *to be*, натомість зацентрував на лексичному наповненні.

Або: «*All I has to do is reach in and grab myself a handful!*» [11, с. 106];

«– *Простягаєш руку і хапуєш їх повну джменю!*» [2, с. 142]; приклад передачі *to have*.

«... *You are once again gobblefunning!*» [11, с. 20]; «... *Ти знову мене головоплутаєш!*» [2, с. 28].

«*Human beans is having their own music, right or left?*» [11, с. 121]; – «*У кожного людського створінькала є своя музика. Я правий чи лівий?*» [2, с. 120]; – приклад відтворення граматичних порушень, зокрема неправильної форми дієслова.

Акцент у наведених прикладах зроблено на конотативному навантаженні. Також перекладач додає суфікси для увиразнення сказаного

Розглянуті текстові елементи демонструють творче рішення В. Морозова, котрий частково нівелює авторський стиль, враховує особливості української мови, щоб максимально наблизити дух твору до українського реципієнта-дитини.

Виразною ознакою якості книги, а відтак і перекладу є комунікативний аспект – вміння як автора, так і перекладача вести діалог зі своїм читачем, враховувати горизонт очікування реципієнта-дитини, його культурні, етнічні, психологічні, вікові чинники. Таку особливість збережено В. Морозовим через особливості національної культури та мови. Такі слова, як «*Роксултано*», «*Гопа-ля!*» [2, с. 82], (англ. Whoopee!) «*Бджолів'ятко*» [11, с. 109] (англ. huggybee), «*Я проти них карлик, ліліпу-сик, вірастюлик*» [2, с. 38], «*I is titichy one. I is the runt.*» [11, с. 28] «*гуну-туну-туну*» [2, с. 49] – «*clumpety-clumpety-clump*» [11, с. 36], є зрозумілими для українського читача-дитини. Особливо виразними у цьому розумінні є вплетені у текст інтерпретовані, але впізнавані читачем українські приказки та прислів'я: «*I is sleeping once in a blue moon*» [11, с. 80] – «*Я сплявати тільки після дощечки в четвер*» [2, с. 108]; «*They is getting shivers down their spindels*» [11, с. 90] – «*У них аж мурашки повзувати по спинозі*» [2, с. 120]; «*Now we is getting nosier than a parker*» [11, с. 32] – «*Пхаємо носа до чужого пилососа!*» [2, с. 44]; «... *a giant will need to gobble up about six Japanese before he is feeling full up*» [11, с. 28]; «... *веле-тень мусить зжертити десь шість японців, щоб заморити черев'ячка*» [2, с. 39]; «*Twenty-four feet is puddlenuts in Giant Country*» [11, с. 28] – «*Сім метрів у Країні Велетнів – на сміх кроликам*» [2, с. 38]. Ці та інші приклади демонструють перекладацьке розуміння особливостей сприйняття українського читача-дитини. Тут можемо

говорити про перекладацький індивідуальний стиль, взаємодію читача і перекладача, де останній є не посередником, а автором, який комунікує з реципієнтом-дитиною через коди, які той здатен розшифрувати, усвідомити, інтерпретувати. Відтак з упевненістю можемо говорити про рівнозначний до оригіналу вплив перекладу на формування естетичного досвіду українського реципієнта-дитини.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз лексико-стилістичних особливостей перекладу В. Мороза повісті Р. Дала «ВДВ» дає змогу стверджувати про наявність вираженої перекладацької інтенції зберегти не лише унікальні риси авторського ідіолекту та дух твору-оригіналу, а й кому-

нікаційні та рецептивні стратегії. З цією метою перекладач майстерно використав фонографічні, дериваційні, лексичні, морфологічні та синтаксичні засоби української мови, а також національної пареміографії. Найбільш виразною ознакою аналізованого твору-перекладу є саме збереження комунікативного аспекту, що дає змогу досліджувати його в аспекті діалогу в межах парадигми «автор – перекладач – текст – читач». В. Морозов максимально врахував запити українського читача, особливості його сприйняття.

Предметом подальшого вивчення повісті Р. Дала «ВДВ» може бути порівняльний аналіз сприйняття твору українськими та англійськими читачами-дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнідець У.С. Специфіка комунікації в літературі для дітей та юнацтва (на матеріалі сучасної німецькомовної прози) : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04. Сімферополь, 2008. 225 с.
2. Дал Р. ВДВ (Великий Дружній Велетень): повість / переклад із англ. В. Морозова; за ред. І. Малковича; ілюстрації Кв. Блейка. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 272 с.
3. Качак Т.Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти: збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
4. Миколишена Т.В. Мовностилістичні особливості відтворення картини чарівного світу Р. Дала в англо-українському перекладі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Харків, 2018. 259 с.
5. Овдійчук Л.М. Жанрово-стильові особливості сучасної авторської казки. *Література світу: поетика, ментальність, духовність*: зб. наук. праць ДВНЗ «Криворізький національний ун-т». Київ : НВП Інтерсервіс, 2014. Вип. 4. С. 220–227.
6. Олійник І.Д. Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга «Just So Stories»: рецепція, інтерпретація, оцінювання : автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.01.05. Тернопіль, 2009. 20 с.
7. Панько О.І. Художнє розкриття образу дитини (на матеріалі повісті Р. Дала «ВДВ»). *Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва «Література. Діти. Час»*. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2016. Вип. VI. С. 105–112.
8. Петренко О.Д. Ономастика дитячих творів Роалда Дала : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2006. 195 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К, 2006. 716 с.
10. Чумак Г. Перекладацька стратегія В. Морозова при передачі власних імен в українських перекладах авторських дитячих казок. *Studia Methodologica. Теорія літератури і гуманітарні студії* : зб. наук. праць з нагоди сіддесятип'ятиріччя Р. Гром'яка. Тернопіль, 2012. Вип. 34. С. 299–304.
11. Dahl R. BFG. / ill. by Quentin Blake. London : Puffin, 2001. 199 p.
12. Hoffman Robin A. The BFG and the Spaghetti Book Club : A Case Study of Children as Critics. *Children's Literature in Education*. 2010. Vol. 41. P. 234–250. DOI 10.1007/s10583-010-9106-z.

ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ СОМЕЛЬЄ У ПЕРЕКЛАДІ

RENDERING SOMELIER TERMINOLOGY IN TRANSLATION

Поліщук Н.О.,

orcid.org/0000-0003-3048-9989

*викладач кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

Головня А.В.,

orcid.org/0000-0002-0478-264X

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету*

У статті на матеріалі роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє» було проаналізовано способи відтворення термінології сомельє при перекладі; зосереджено увагу на властивостях термінів загалом та на особливостях їх відтворення у перекладі; досліджено функціонування термінів та їх роль у художніх текстах. Було виявлено, що термін у художніх текстах в основному є елементом стилю та основою створення художнього образу, а особливість перекладу термінів в художньому тексті пов'язана із взаємозалежністю елементів тексту; визначено, що основним принципом перекладу термінів є еквівалентний переклад, але у художньому тексті важливо зрозуміти, що знають і почувають герої, тому іноді автори створюють власні терміни і перекладачі використовують різні способи перекладу, щоб адаптувати їх до цільової мови. Термінологія сомельє, є основою роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє», тому автором було створено класифікацію термінів сомельє у романі Б'янки Боскер і, відповідно, весь отриманий у результаті вибірки матеріал було розподілено на 4 категорії: винна галузь, діяльність сомельє, сорти винограду, конкурси сомельє. Під час аналізу роману було визначено, які способи перекладу використовував перекладач. Було встановлено, що в основному перекладач вдавався до калькування, транскодування, генералізації та конкретизації, щоб передати терміни сомельє українською мовою. Проаналізовано, що більшість термінів було перекладено за допомогою транскодування та калькування, а спосіб генералізації був використаний рідше всіх, отже було встановлено, що терміни сомельє у тексті мають бути відтворені якнайближче до їх відповідників, адже саме вони є основою створення тексту у романі Б'янки Боскер. Під час дослідження було встановлено, що роман Б'янки Боскер насичений термінами, які допомагають читачеві зрозуміти особливості роботи сомельє та процес становлення професійного сомельє, крім того у тексті терміни відіграють важливу роль, оскільки саме завдяки ним створюється відповідна атмосфера твору, яка дає змогу зрозуміти основну думку автора, і тому їх адекватний переклад відіграє таку важливу роль у перекладі.

Ключові слова: термінологія, сомельє, способи перекладу, терміни, художній текст.

In the article based on Bianca Bosker's novel "A Wine-Fueled Adventure Among the Obsessive Sommeliers, Big Bottle Hunters, and Rogue Scientists Who Taught Me to Live for Taste" the ways to render the sommelier field terminology in translation were analyzed. The main attention was paid to the features of terms in general, and to the peculiarities of their translation. The author explores the functioning of terms and their role in fiction texts. It was found that the term in fiction texts is mainly an element of style and the basis for creating an artistic image, and the peculiarity of terms translation in literary texts is related to the interdependence of the elements of the text. It is determined that the basic principle of terms translation is equivalent translation, but in a fiction text, it is important to understand what the characters know and feel, so sometimes authors create their own terms, therefore translators apply different translation methods to adapt them to the target language. Sommelier terminology is the basis of Bianca Bosker's novel "A Wine-Fueled Adventure Among the Obsessive Sommeliers, Big Bottle Hunters, and Rogue Scientists Who Taught Me to Live for Taste", so the author has drawn up the classification of these sommelier terms which were divided into 4 categories: wine industry, sommelier job, grape varieties, sommelier competitions. While analyzing the novel, the applied translation methods were determined. It has been found that the translator mainly used loan translation, transcoding, generalization and concretization to render the sommelier terms into Ukrainian. It has been analyzed that most terms were translated by transcoding and loan translation, and the method of generalization was used less often, so the author concluded that sommelier terms in the fiction text should be rendered as precise as possible to their equivalents, because they serve as the basis of text in the novel. The study has found that Bianca Bosker's novel is full of terms that help the reader understand the peculiarities of sommelier job and the process of becoming a professional sommelier. In addition, terms play an important role in the text as they help to understand the main idea of the author, and therefore their adequate translation plays such a crucial role in translation.

Key words: terminology, sommelier, ways of translation, terms, literary text.

Постановка проблеми. Терміни все далі стають невід'ємною частиною художніх творів, адже кількість авторів, які використовують термінологію задля створення відповідної атмосфери

у романах, збільшується, і саме тому збільшується попит на переклад термінів у художніх текстах. Термінологія галузі сомельє не надто часто зустрічаються у творах, але їхній переклад є важливим

для читачів мови перекладу, аби точно зрозуміти всі шляхи становлення сомельє як професіонала і особливості їхньої роботи. Крім того у наш час все частіше спостерігається торгівля імпортованими винними товарами, тому адекватне відтворення термінів сомельє відіграє важливу роль у співпраці із іноземними постачальниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням терміну та способів його перекладу займалися такі вчені, як А. Федоров, А. Реформатский, В. Виноградов, В. Комісаров, В. М. Овчаренко, Н. Котелова, В. Табанакова, І. Квитко, В. Лейчик, Б. Головін, А. Алексеева, В. Даль, Ф. Циткіна, С. В. Гриньов, С. Влахов та С. Флорин. Різні науковці дають різне визначення терміну, до прикладу, за А. О. Реформатським терміни є спеціальними словами, які прагнуть бути однозначними [15, с. 110], а В. М. Овчаренко стверджує, що термін є одиницею конкретної природної або штучної мови, що в результаті отримує спеціальне термінологічне значення, яке виражається в словесній формі і точно відображає ознаки поняття відповідно до рівня розвитку певної наукової галузі [14, с. 41–42]. За словами науковця Б. Головіна термін, є одиницею, яка є дуже інформативно-наповненою, не має синонімів чи схожих значень і позначає наукове поняття з конкретної галузі науки [7, с. 112]. С. Гриньов стверджував, що до терміну висувається ряд вимог, які можна поділити на семантичні, прагматичні та вимоги до форми [8, с. 100]. Загалом терміни є важливим пластом лексики у перекладі текстів різної тематики, і різними дослідниками виділяються різні властивості і вимоги, але основними можна назвати: системність, незалежність від контексту, точність та стилістична нейтральність. Питанням особливості функціонування терміну у художньому тексті та специфікою їхнього перекладу займалися такі визначні науковці, як С. Влахов та С. Флорин. Вони зазначали, що труднощі перекладу термінів у художньому творі виникають ще на етапі розпізнавання термінів у тексті, а особливість перекладу термінів у художньому тексті пов'язана із взаємозалежністю елементів тексту [6, с. 275].

Постановка завдання. Дослідженням терміну займалися багато науковців, але питання відтворення термінів сомельє українською мовою залишається відкритим, тому основною метою дослідження є виявлення та перекладацький аналіз особливостей відтворення термінів сомельє на матеріалі роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє», який насичений термінологією сомельє.

Виклад основного матеріалу. Терміни є про-шарком лексики, який постійно зазнає змін, адже склад термінології змінюється через зміну значення термінів та додавання нових, що становить проблему для перекладу. Крім того, розвиток науки й техніки призвів до різкого збільшення кількості термінів, тому, хоч терміни й потребують регулярних однозначних еквівалентів, неологізми складають більшу частину цього розділу лексики.

Загалом у спеціальній літературі терміни несуть основне семантичне навантаження і займають головне місце. Терміни закріплюють за поняттям назву, уточнюють його і відділяють його від суміжних понять. В свою чергу, термінологія означає розділ мовознавства, який вивчає терміни і є організованою системою спеціальних назв, а терміносистемами називаються галузеві терміни (терміни у конкретній галузі) [2, с. 14]. Виділяють такі ознаки терміну: має фіксоване словникове визначення різних понять; є однозначним у межах термінологічної системи та має тенденцію до однозначності; він є точним, не залежним від контексту; стилістично нейтральний; системний; не має синонімів у межах однієї терміносистеми; короткий, невеликий у плані вираження, має змогу повно передавати поняття. Основними вимогами до терміну можна назвати: системність, незалежність від контексту, точність та стилістичну нейтральність.

Отже, терміни є однозначними, не мають синонімів і передаються у перекладі відповідним терміном, тобто повним або абсолютним еквівалентом, і через це не є складністю для перекладача. Проте Л. Борисова у своїй науковій праці звертає увагу, що не завжди легко можна перекласти термін, адже значення різних лексичних одиниць у різних галузях мають різне значення залежно від контексту [4, с. 150]. Загалом переклад термінів може бути буквальним, за допомогою синонімів або за допомогою тлумачення, також для передачі термінів вживаються ще перекладацькі трансформації. Перекладаючи термін, необхідно користуватися однією назвою в усьому тексті, а для того щоб належно підібрати перекладний відповідник, треба враховувати вмотивованість терміну й точність передавання позначуваного поняття [9, с. 7]. Крім того переклад термінів вимагає знань у тій галузі, до якої відноситься текст, який перекладається, а також розуміння термінів англійської мови і знань термінології української мови. При перекладі велике значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому визначається значення слова [12, с. 257]. Перед перекладачем

полягає задача у створенні еквівалентних термінів, що в свою чергу веде до появи великої кількості неологізмів, і, відповідно, створює більший відсоток нових слів. Перекладач повинен використати різні способи перекладу для того, щоб передати відсутній до цього часу термін і закріпити його у термінологічних словниках для означення цих понять.

Одним із найрозповсюдженіших способів перекладу термінів є транскодування, яке в є найпростішим способом перекладу терміну на лексичному рівні, що означає побуквенну чи пофонемну передачу вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу [1, с. 126]. Ще одним методом перекладу термінів є калькування, що передбачає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між лексичними одиницями. Під калькуванням розуміють передачу комбінаторного складу слова, коли складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними елементами мови перекладу [3, с. 43–45]. Зазначений прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, а також для багатоконпонентних термінів. Він є досить поширеним і стає основним способом перекладу спеціалізованої лексики. До наступного способу перекладу термінів відноситься прийом описового перекладу. Під описовим перекладом розуміють перекладацький прийом, коли для заміни простого терміну у вихідній мові використовують словосполучення, яке б точно відтворювало зміст такого простого терміну [10, с. 36]. Під час перекладу термінології можливе також вживання методу конкретизації, який означає використання під час перекладу слова з вузьким предметно-логічним значенням, ніж в англійській мові. Цей спосіб перекладу зумовлений відсутністю повної відповідності між словами з широкою семантикою англійської мови в вихідній українській мові. При перекладі термінів також можливим є застосування прийому генералізації, який має місце в тих випадках, коли міра інформаційної упорядкованості вихідної одиниці вища за міру упорядкованості одиниці, що відповідає їй за змістом в мові перекладу. Під час перекладу безеквівалентних термінів можливе поєднання кількох прийомів перекладу одночасно, тобто можливе використання і калькування та транслітерації і транскрипції разом, або, до прикладу, транскрипції й описового перекладу [13, с. 49].

Особливу складність для перекладачів несуть саме переклади художньої літератури. Перекладач художніх творів стикається з труднощами, адже йому потрібно зберегти оригінальну стилістичну виразність та значення слів, оскільки на загальну

структуру художнього твору впливає зміна навіть одного слова. Терміни у художніх текстах зумовлені бажанням автора втілити образне завдання і тому у текстах терміни виконують стилістичні функції [11, с. 1]. Терміни передають думки автора, створюють оригінальний, не схожий на інших художній образ. Вживаються такі терміни залежно від жанру літератури, у фантастичних та історичних спостерігається часте вживання термінів із різних галузей науки. У художньому тексті перекладачеві важливо відчувати, зрозуміти, що знають і почувають герої, зберегти і перенести це у текст перекладу, це і є причиною створення декількох еквівалентів, але тільки в тому випадку, коли вони не порушують логічності сприйняття. Загалом у художніх текстах термін виконує стилістичну функцію, створює художній образ героїв твору. Проте, термін у тексті не можна вилучити або замінити, адже навіть близький за значенням синонім, що не є терміном або ж належить до терміносистеми іншої науки або сфери життя, може порушити всю цілісність сприйняття твору. У художньому стилі можливе вживання спеціальних текстів насичених термінами, які виконують вже не тільки стилістичну функцію. Часто при перекладі термінів неможливо використовувати синоніми або повністю замінювати терміни. Якщо у тексті є терміни, це означає, що його можна віднести до текстів певної професійної або наукової сфери. Заміна таких термінів або їх пропущення може змінити текст і порушити логічність сприйняття твору загалом.

В процесі аналізу роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє» та його перекладу здійсненого Ганною Руль було визначено, що терміни сомельє є ключовою частиною роману. Авторка використовує численну кількість термінів сомельє, які можна класифікувати за сферою застосування, до якої вони належать: винна галузь, діяльність сомельє, сорти винограду, конкурси сомельє. Терміни сомельє, які входять до підгрупи, яка охоплює поняття із винної галузі, позначають винну діяльність від складу вина до розмірів винних пляшок, що є дуже важливим для діяльності сомельє, адже для того, щоб стати сомельє, потрібно знати всі особливості створення винна і розбиратись у всіх тонкощах винної галузі. Для передачі термінів сомельє, пов'язаних з винною галуззю, перекладачка Ганна Руль вдається в основному до транскодування, конкретизації, генералізації та калькування. Наприклад, перекладачка використала транскодування для передачі таких термінів: *Rotundone* [16, с. 30] – *Потундон* [5, с. 51],

Magnum [16, с. 36] – *Магнум* [5, с. 57], *Jeroboam* [16, с. 36] – *Джеробоам* [5, с. 57], *Rehobam* [16, с. 36] – *Регобаум* [5, с. 57]. Деякі терміни потребували використання під час перекладу слів із вужчим предметно-логічним значенням ніж в англійській мові, тому Ганна Руль використовувала конкретизацію для відтворення таких термінів сомельє: *aging laws* [16, с. 62] – *правила витримки вина* [5, с. 83], *by-the-glass wines* [16, с. 21] – *продаж вина келихами* [5, с. 42], *bottle number* [16, с. 8] – *кількість вироблених пляшок* [5, с. 29]. Спосіб генералізації був використаний у таких термінах: *good-value wines* [16, с. 70] – *хороші вина* [5, с. 91], *flat* [16, с. 106] – *пусте* [5, с. 129], *tears of the wine* [16, с. 72] – *«сльози»* [5, с. 94], *wine fridge* [16, с. 142] – *винна шафа* [5, с. 164]. Для термінів, які позначають склад даних на винній етикетці і льоховій карті, Ганна Руль вдається до калькування: *producer name* [16, с. 8] – *назва виробника* [5, с. 28], *alcohol level* [16, с. 8] – *рівень алкоголю* [5, с. 29], *sulfite content* [16, с. 8] – *вміст сульфіту* [5, с. 29]. Для передачі термінів сомельє, пов'язаних з винною галуззю, Ганна Руль в основному використовує транскодування і калькування, адже саме застосування таких способів перекладу залишають вихідне значення терміну і вводять його у цільову мову.

Ганна Руль для передачі термінів пов'язаних з діяльністю сомельє використовує в основному конкретизацію та генералізацію, оскільки у мові перекладу відсутні перекладні відповідники і саме застосування таких способів перекладу робить зрозумілими ці лексичні одиниці для читачів мови перекладу.

Наприклад, конкретизація була використана для передачі наступних термінів: *server* [16, с. 4] – *подавальник напоїв* [5, с. 24], *beverage director* [16, с. 4] – *завідувач напоїв* [5, с. 24], *blind testing* [16, с. 12] – *дегустація наосліп* [5, с. 33], *alcohol intensity* [16, с. 14] – *рівень кислотності* [5, с. 35]. Спосіб генералізації був застосований для передачі термінів, які відносяться до ієрархії сомельє: *introductory sommelier* [16, с. 14] – *початківець* [5, с. 34], *master sommelier* [16, с. 14] – *майстер* [5, с. 34].

Наступну підгрупу термінів сомельє, які були використані Б'янкою Боскер у її романі «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє», складають сорти винограду, які Ганна Руль переклала загалом за допомогою транскодування: *Sauvignon Blanc* [16, с. 11] – *Савіньйон Блан* [5, с. 32], *Ceritas* [16, с. 19] – *Серімас* [5, с. 40], *Fiano* [16, с. 7] – *Фіано* [5, с. 28], *Malbec* [16, с. 21] –

Мальбек [5, с. 43], *Amarone* [16, с. 134] – *Амароне* [5, с. 156], *Corvina* [16, с. 135] – *Корвіна* [5, с. 157], *Corvinone* [16, с. 135] – *Ковіноне* [5, с. 157], *Rondinella* [16, с. 135] – *Рондінелла* [5, с. 157], *Semillon* [16, с. 166] – *Семіліон* [5, с. 189], *Moscato* [16, с. 179] – *Москато* [5, с. 202]. У мові перекладу відсутні перекладні відповідники сортів винограду, а вони, в свою чергу, відіграють головну роль у діяльності сомельє, тому для перекладу цих сортів перекладачка використовує транскрипцію, транслітерацію та адаптивне транскодування, адже такий спосіб робить зрозумілими ці лексичні одиниці для читачів мови перекладу.

Наступну підгрупу термінів сомельє складають конкурси сомельє, для перекладу цих термінів перекладачка використовує в основному калькування: *TopSomm* [16, с. 58] – «*Топ-сомельє*» [5, с. 79], *TopNewSom* [16, с. 61] – «*Новий топ-сомельє*» [5, с. 82], *Best Young Sommelier* [16, с. 58] – «*Найкращий молодий сомельє*» [5, с. 79], *Best Sommelier in America* [16, с. 59] – «*Найкращий сомельє Америки*» [5, с. 79]. У випадку перекладу *World's Best Sommelier Competition* [16, с. 50] – *Найкращий сомельє світу* [5, с. 71] спосіб калькування супроводжується зміною порядку розташування калькованих елементів.

Отже, під часу аналізу роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє» та його перекладу, здійсненого Ганною Руль, було виявлено, що перекладачка використовує різні способи перекладу, до прикладу, калькування, транскодування, генералізацію та конкретизацію, для того, щоб адаптувати термінологію сомельє для україномовного читача. Основними способами перекладу є транскодування та калькування, з чого можна зробити висновок, що основною задачею при перекладі термінів сомельє у художньому тексті є їх адаптування до української мови, але при цьому збереження значення і форми вихідного поняття.

Висновки. Під час дослідження було виявлено, що терміни – це особливі лексичні одиниці, які для виконання своїх функцій, повинні мати низку властивостей і відповідати певним вимогам. Різними дослідниками виділяються різні властивості і вимоги до перекладу, але основними можна назвати: системність, незалежність від контексту, точність та стилістична нейтральність. Вимоги можна поділити на семантичні, прагматичні та вимоги до форми. Під час перекладу термінів необхідно використовувати деякі перекладацькі прийоми. До основних прийомів перекладу термінів відносяться: калькування, транслітерація, описовий переклад, генералізація, конкретизація

тощо. Можливі варіанти використання кількох прийомів одночасно. Особливість перекладу термінів у художньому тексті пов'язана із взаємозалежністю елементів тексту. Термін у художній літературі — це в основному елемент стилю, основа створення художнього образу, він виконує стилістичну функцію, допомагає розкрити образ героїв. Використовуючи терміни у художньому тексті, автор того чи іншого твору передає звички героїв, їх інтереси, тому перед перекладачем стоїть завдання відтворення цих термінів у тексті перекладу, а залишити такі терміни не перекладеними або перекласти їх не терміном є неможливим. Проведений аналіз роману Б'янки Боскер «Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє» та його перекладу, здійсненого Ганною

Руль, показав, що художній текст насичений великою кількістю термінів сомельє, які є невід'ємною частиною роману, і тому їх було поділено на декілька категорій для повного аналізу способів їх перекладу: винна галузь, діяльність сомельє, сорти винограду, конкурси сомельє. Було виявлено, що перекладачка використовує різні способи перекладу, до прикладу, калькування, транскодування, генералізацію та конкретизацію для того, щоб адаптувати термінологію сомельє до мови перекладу. Але основними способами перекладу термінології сомельє є транскодування і калькування, що зумовлено необхідністю адаптувати терміни до україномовного читача, але при цьому зберегти вихідну форму та значення терміну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абабілова Н.М., Білокамінська В.Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С.126-128.
2. Азарова Л.Є., П'яст Н.Й., Іванець Т.Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2009. 189 с.
3. Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
4. Борисова Л.І. Основні проблеми науково-технічного перекладу: навч. посіб. Москва: МГУ, 2003. 208 с.
5. Б'янка Б. Схиблені на вині. Мандрівка у вишуканий світ сомельє / пер.з англ. Г. Руль. Київ: Наш формат, 2019. 344 с.
6. Влахов С.Н., Флорін С. В. Непереводимое в переводе: монографія. Москва: Высшая школа, 1986. 416 с.
7. Головин Б.Н. Типы терминосистем и основания их различия: міжвузівська збірка. Горький: ГГУ, 1979. 151 с.
8. Гриньов С.В. Введение в терминоведение: навч. посіб. Москва: Московский лицей, 1993. 309 с.
9. Іленков А. А. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2009. № 648. С. 24–29.
10. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми: навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2002. 407 с.
11. Катиш Т.В. Особливості функціонування термінологічної лексики в мові української фантастики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 2004. 19 с.
12. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: навч. посіб. Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2001. 290 с.
13. Мисуно Е.А., Баценко И. В. Письменный перевод специальных текстов: навч. посіб. Москва, 2013. 256 с.
14. Овчаренко В.М. Термины, аналитическое наименование и номинативное определение: навч. посіб. Москва: Высшая школа, 1969. 121 с.
15. Реформатський А.А. Введение в языковедение: навч. посіб. Москва: Просвещение, 1967. 542 с.
16. Bianca Bosker. *Cork Dork: A Wine-Fueled Adventure Among the Obsessive Sommeliers, Big Bottle Hunters, and Rogue Scientists Who Taught Me to Live for Taste*. New York: Penguin Books, 2017. 329 p.

РИТМІЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЗВУКОВИХ ТЕКСТІВ ОРИГІНАЛУ ТА ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

RHYTHMIC ORGANIZATION OF SOUND TEXTS ORIGINAL AND TRANSLATION (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES)

Ренська І.І.,

*orcid.org/0000-0002-3708-440X**старший викладач кафедри англійської філології**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

Фахівці постійно підкреслюють, що всі елементи поетичної мови, які передаються у письмовій формі, повністю виявляються тільки при вимові, що ритмічність вірша не статична, а динамічна. Проблеми побудови і сприйняття віршованого мовлення успішно вирішуються при об'єднанні здобутків літературознавців, мовознавців та залучення комп'ютерних технологій. У нашому експерименті досліджувався вірш Лесі Українки «Contra spem spero» та його переклад англійською мовою, який створила Віра Річ. Були проаналізовані аудіотексти 5 англійських та 5 українських дикторів – носіїв відповідної мови. Записи були зроблені за допомогою платформи Zoom за програмою експерименту: друківані тексти вірша були відправлені англійським та українським дикторам відповідно; з дикторами було проведено аналіз тексту, репетиції, виправлення помилок; записано декламування вірша англійською та українською мовами; проведено акустичне, візуальне та параметричне дослідження аудіотекстів на комп'ютерному комплексі. Акустичний, візуальний та параметричний аналіз показує, що звукові тексти представляють собою безперервно-дискретний континуум, в якому звукові фрагменти відокремлюються один від одного паузами. Установлено, що як український, так і англійський аудіотексти розпадаються на 34 акустичні фрагменти, які можна розділити на 3 моделі: збіг, роз'єднання та об'єднання. Рівномірне повторення віршів, яке спирається на певну внутрішню співмірність, слугує ритмічною основою віршованого мовлення. Повернення через рівні проміжки часу співзвучних закінчень у віршах робить це повторення основних ритмічних одиниць найбільш відчутним. Як ритмічний елемент рима підкреслює членування поетичного твору на вірші. Перекладацька майстерність полягає в тому, що в тих самих рядках, що й в оригіналі – звучать такі самі моделі акустичних фрагментів. Оригінал і переклад створено перехресним чергуванням жіночої (непарні рядки) та чоловічої (парні рядки) рим. Перекладачкою було дотримано принципів еквілінеарності – дотримано порядок строф та рядків оригіналу та еквіритмічності – збережено ритмічну структуру оригіналу, враховуючи нормативи англійської мови.

Ключові слова: поетичний переклад, інструментальне дослідження, вірш, рима, ритм, еквілінеарність, еквіритмічність.

Experts constantly emphasize that all the elements of poetic language, which are transmitted in writing, are fully revealed only by saying that the rhythm of the poem is not static but dynamic. Problems of construction and perception of poetic speech are successfully solved by combining the achievements of literary critics, linguists and the involvement of computer technology. In our experiment we studied Lesya Ukrainka's poem "Contra spem spero" and its translation into English, created by Vera Rich. The audio texts of 5 English and 5 Ukrainian native speakers were analyzed. The recordings were made using the Zoom platform according to the program of the experiment: printed texts of the poem in the appropriate language were sent to English and Ukrainian speakers; text analysis, rehearsals, corrected mistakes were conducted with the speakers; the recitation of the poem in English and Ukrainian is recorded; acoustic, visual and parametric study of audiotexts on a computer system. Acoustic, visual and parametric analysis show that sound texts are a continuous-discrete continuum in which sound fragments are separated from each other by pauses. It has been established that both Ukrainian and English audio texts are divided into 34 acoustic fragments, which can be divided into 3 sound models: matching, separating and unifying. Uniform repetition of verses, which is based on a certain internal proportionality, serves as a rhythmic basis for poetic speech. The return at regular intervals of consonant endings in the poems makes this repetition of the basic rhythmic units most noticeable. As a rhythmic element of rhyme emphasizes the articulation of the poetic work in verse. The translation skill is that in the same lines as in the original sound the same models of acoustic fragments. The original and the translation were created by cross-alternation of feminine (odd lines) and masculine (even lines) rhymes. The translator followed the principles of equilinearity – the order of stanzas and lines of the original and equirhythmia – followed the rhythmic structure of the original, taking into account the norms of the English language.

Key words: poetical translation, instrumental research, verse, rhyme, rhythm, equilinearity, equirhythmic.

Постановка проблеми. Відома віршознавиця Г. Сидоренко сподівалась, що комп'ютерні технології допоможуть «побачити нині приховані від ока дослідника закономірні зв'язки між кількісними співвідношеннями елементарних ритмічних одиниць і естетичною стороною ритму. Тоді й проблема зв'язку ритму із змістом твору

буде вирішуватися не в залежності від розвиненості інтуїції дослідника, а на основі даних нової науки – точного літературознавства» [4, с. 127].

Фахівці постійно підкреслюють, що всі елементи поетичної мови, які передаються у письмовій формі, повністю виявляються тільки при вимові, що ритмічність вірша не статична,

а динамічна [2]. Проблеми побудови і сприйняття віршованого мовлення успішно вирішуються при об'єднанні здобутків літературознавців, мовознавців та залучення комп'ютерних технологій.

«Поетичний переклад повинен справляти на свого читача таке враження, яке оригінал справляє на «свого», переклад, що зберігає тонкощі змісту іншомовного тексту, його образну систему, зроблений з урахуванням семантичних і виразних особливостей і можливостей як мови-джерела, так і мови-об'єкта» [3, с. 246-247].

Аналіз останніх публікацій. Вчені аналізували творчість Лесі Українки як продовжувачки мовних традицій Тараса Шевченка (М. Бойко, А. Музичка, Л. Підгайний), етапи її творчого життя (О. Ставицький), подорожі до Криму, Одеси, Волині (О. Бабишкін, Г. Зленко, А. Омельковець), публіцистичну та перекладацьку діяльність (І. Гордон, І. Журавська), акустичний аспект поезії (Д. Теряєв).

Дослідники української поезії Б. Бунчук, І. Качуровський, В. Ковалевський, В. Корнійчук, Н. Костенко, Г. Семенюк, Г. Сидоренко, Н. Чамата та ін., розглядаючи проблеми специфічної національної форми версифікацій, зазначають, що дослідження різних аспектів поетичного мовлення, особливо у порівняльному аспекті, залишається актуальними.

Постановка завдання. З'ясувати за допомогою інструментального дослідження особливості ритмічної організації вірша Лесі Українки «Contra spem spero» (1890) та його перекладу англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. «Леся Українка – найтонший лірик. Але її ліризм особливої якості – невіддільний від її страждання, просякнутий постійним усвідомленням неможливості для неї звичайного людського існування і звичайного щастя. Поетеса, яка тонко розуміє і відчуває духовний світ людини, створила надзвичайні ліричні шедеври, у яких поєднуються твердість волі, ніжність і філософське осмислення буття» [5, с. 387].

Вірш обрано не випадково – він входить до шкільної програми (наприклад, [9, с. 322]), декламційного репертуару українських виконавців. До 150-річчя з дня народження Лесі Українки відомі українські актори прочитали цей вірш (рис. 1).

Рис. 1.

«Одним з найкращих зразків ранньої лірики поетеси є вірш «Contra spem spero» («Без надії сподіваюсь», із збірки «На крилах пісень»). З одного боку, мотиви стоїчної боротьби з долею не були новаторськими в тогочасній українській літературі, але, зважаючи на реалії життя Лесі Українки (необхідність цілодобової боротьби з хворобою, з нестерпним фізичним болем), дана поезія набуває особливого звучання» [8, с. 142].

У нашому експерименті досліджувався вірш Лесі Українки та його переклад англійською мовою, який створила Віра Річ. Були проаналізовані аудіотексти 5 англійських та 5 українських дикторів – носіїв відповідної мови. Записи були зроблені за допомогою платформи Zoom за програмою експерименту: 1) друковані тексти вірша були відправлені українським та англійським дикторам відповідно; 2) з дикторами було проведено аналіз тексту, репетиції, виправлені помилки; 3) записано декламування вірша англійською та українською мовами; 4) проведено акустичне, візуальне та параметричне дослідження аудіотекстів, що базується на розвідках Д. Теряєва [6, с. 33-38].

Загальний середній час звучання аудіотекстів становить: український – 95.000 мс (1 хв. 35 сек), англійський – 130.000 мс (2 хв. 10 сек), тобто час декламування вірша англійською мовою на 35 секунд довше українського. Акустичні, візуальні та параметричні дані показують, що звукові тексти представляють собою безперервно-дискретний континуум, в якому звукові фрагменти відокремлюються один від одного паузами. «Пауза – коротка перерва у мовленні, відмежовує одну фразу від іншої. Особливого значення надається паузі у віршуванні, де поряд із смисловим, логіко-інтонаційними вживається ще й ритмічна, яку називають константною та цезурною.» [1, с. 541].

На динамічних комп'ютерних осцилограмах (рис. 2) представлено акустичні коливання оригіналу та перекладу.

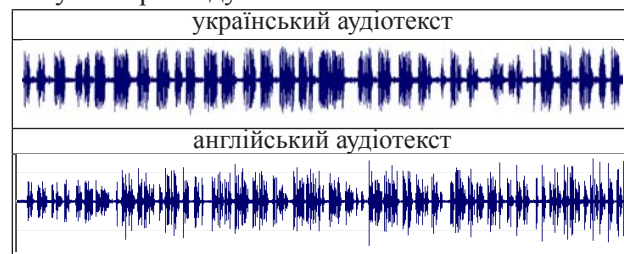

Рис. 2.

Вірш – «елемент ритмічного мовлення у літературному творі, основна одиниця віршованого ритму (виділено автором – І.Р.)» [1, с. 130]. В оригіналі та перекладі налічується 28 віршів. Встановлено, що як український так і англій-

ський аудіотексти розпадаються на 34 акустичні фрагмента, які можна розділити на 3 моделі: *збіг*, *роз'єднання* та *об'єднання*.

До першої групи (59 % акустичних фрагментів), входять звукові континууми, які співвідносяться з віршованими рядками. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 3) представлено акустичні коливання рядків текстів: українського «*Ні, я хочу крізь сльози сміятись*» та англійського «*No, I want to smile through tears and weeping*».

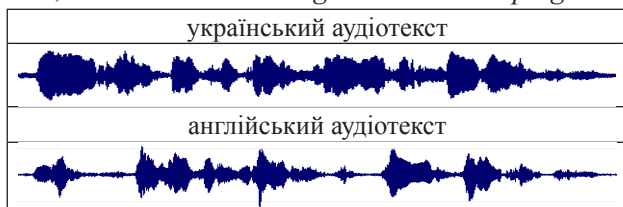

Рис. 3.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що віршові рядки являють собою безперервний акустичний континуум, який триває 3660 мс – *Ні, я хочу крізь сльози сміятись*, 5625 мс – *No, I want to smile through tears and weeping*, після яких фіксується пауза тривалістю 740 мс (оригінал), 850 мс (переклад), що відокремлює цей акустичний континуум від наступного. Інші рядки цієї моделі побудовано за таким самим принципом: *То ж тепера весна золота!* – 3230 мс. *For now springtime comes, a gleam with gold!* – 5250 мс. *Буду лить на них сльози гіркі.* – 2910 мс. *I'll pour bitter tears on them as due.* – 4370 мс. *Ясну владарку темних ночей.* – 3255 мс. *She that reigns bright mistress of dark skies.* – 5955 мс.

До другої групи (35 % акустичних фрагментів) входять звукові континууми, які розділяють один віршовий рядок на дві частини. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 4) представлено акустичні коливання рядків: українського «*Жити хочу! Геть думи сумні!*» та англійського «*I shall live! You thoughts of grief, away!*».

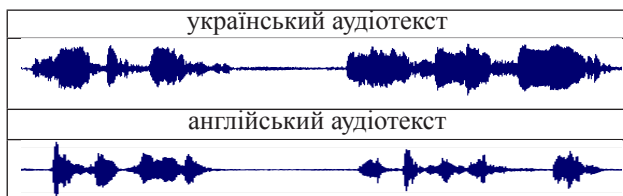

Рис. 4.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що віршові рядки розділяються паузою на два акустичні фрагменти. Оригінал: *Жити хочу!* – 1700 мс, пауза – 580 мс, *Геть думи сумні!* – 1900 мс. Переклад: *I shall live!* – 1615 мс,

пауза – 680 мс, *You thoughts of grief, away!* – 2220 мс. Інші акустичні континууми цієї моделі побудовано за таким самим принципом – паузи поділяють віршовий рядок на дві частини і тривають: *Так! // я буду крізь сльози сміятись* – 745 мс; *Буду жити! // Геть думи сумні!* – 740 мс; *I want to live! // You thoughts of grief, away!* – 850 мс; *Yes, // I'll smile, indeed, through tears and weeping* – 720 мс.

До третьої групи (6 % акустичних фрагментів) входять звукові континууми, які об'єднують два віршові рядки в одне ціле. На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 5) представлено акустичні коливання рядків: українського «*Може, квіти зійдуть – і настане* // *Ще й для мене весела весна*» та англійського «*And those burning tears shall melt, dissolving* // *All that mighty crust of ice away*».

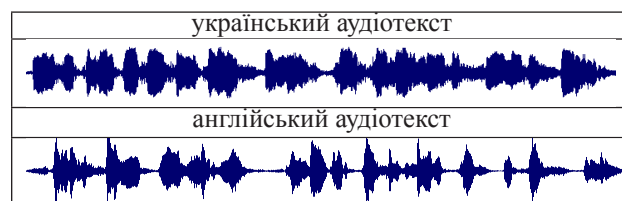

Рис. 5.

Аналіз динамічних комп'ютерних осцилограм та параметричні дані показують, що у звукові континууми об'єднуються два віршові рядки. Оригінал: «*Може, квіти зійдуть – і настане* // *Ще й для мене весела весна*» – 5130 мс. Переклад: «*And those burning tears shall melt, dissolving* // *All that mighty crust of ice away*» – 7140 мс. Інші рядки цієї моделі побудовано за таким самим принципом: *Чи то так у жалю, в голосінні* // *Проминуть молодії літа?* – 6410 мс. *Shall thus in grief and wailing for ill-fortune* // *All the tale of my young years be told?* – 8620 мс. *І від сліз тих гарячих розтане* // *Та кора льодовая, міцна,* – 6335 мс. *And those burning tears shall melt, dissolving* // *All that mighty crust of ice away.* – 7830 мс.

Перекладацька майстерність та талант полягають у тому, що в звучанні рядків, як в оригіналі, так і в перекладі, фіксуються моделі збігу, роз'єднання та об'єднання.

Рима – «суголося закінчень у суміжних близько розташованих словах, які можуть бути на місці клаузул або перебувати в середині віршового рядка. Рима як **звукове** (виділено автором – І.Р.), а не графічне явище, охоплює ритмічний акцент і наступні за ним звуки... тісно пов'язується з ритмомелодикою, лексикою, синтаксисом, строфікою віршового мовлення» [1, с. 592-593].

На динамічній комп'ютерній осцилограмі (рис. 6) представлено акустичні коливання жіночої та чоловічої рими в оригіналі та перекладі.

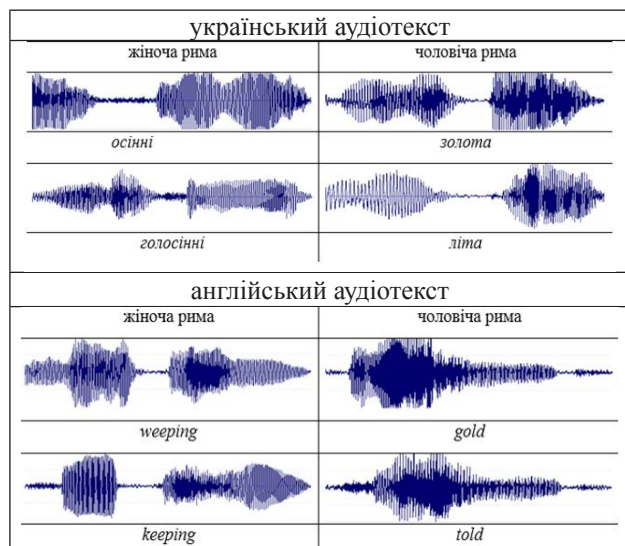
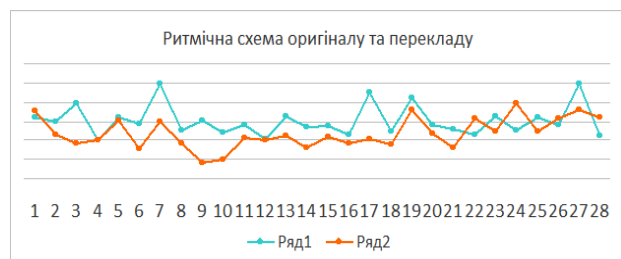

Рис. 6.

Оригінал і переклад створено перехресним чергуванням жіночої (непарні рядки) та чоловічої (парні рядки) рим за схемою **абаб**. Встановлено середні показники тривалості рим: жіноча рима звучить в оригіналі – 714,3 мс, у перекладі – 559,6 мс; чоловіча рима звучить в оригіналі – 495,7 мс, у перекладі – 388,2 мс.

На діаграмі (рис. 7) подано ритмічну схему римування оригіналу та перекладу.

Ряд 1 – український текст; Ряд 2 – англійський текст.

Цифрами позначено вірші оригіналу та перекладу

Рис. 7.

У таблиці 1 представлено параметри тривалості (у мілісекундах) слів, що римуються в українському та англійському аудіотекстах.

Встановлено: хоча у мовленні дикторів – носіїв однієї мови може фіксуватися варіативність у трива-

лості слів, що римуються, але зберігається загальна тенденція – час звучання жіночої рими протягом усього вірша перевищує час звучання чоловічої.

Рівномірне повторення віршів, яке спирається на певну внутрішню співмірність, слугує ритмічною основою віршованого мовлення. Повернення через рівні проміжки часу співзвучних закінчень у віршах робить це повторення основних ритмічних одиниць найбільш відчутним. Як ритмічний елемент рима підкреслює членування поетичного твору на вірші.

Висновки.

У результаті експериментально-фонетичного дослідження українського та англійського аудіотекстів вірша Лесі Українки «Contra spem spero» встановлено:

1. В оригіналі і в перекладі відбувається послідовне чергування більшої / меншої тривалості віршових рядків – основних одиниць ритму поетичного тексту.

2. В оригіналі і в перекладі фіксується рівномірне повторення співзвуччя закінчень віршів – рими, яка спирається на певну внутрішню співмірність, і служить ритмічною основою віршованого мовлення.

3. У перекладі застосовано принципи еквілінеарності – дотримано порядок строф та рядків оригіналу та еквіритмічності – збережено ритмічну структуру оригіналу, враховуючи нормативи англійської мови.

4. Комп’ютерні технології дозволяють аналізувати звучання поезії в динаміці, визначати параметри мовлення в русі і часі. Сучасні цифрові технології відкривають величезні можливості вивчення поетичного мовлення в звучанні.

Поетичний переклад – один з найскладніших видів перекладу – передача з однієї мови на іншу і, що більш важливо, з однієї культури в іншу поетичного твору, що сприймається як поетичний твір. Це і форма поетичної творчості, і особливий вид соціальної комунікації – від народу до народу, від серця до серця. Тому велика місія перекладача полягає в тому, щоб чути биття серця

Таблиця 1

український текст							англійський текст						
1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7
635	595	785	405	635	570	990	705	460	370	400	605	315	590
8	9	10	11	12	13	14	8	9	10	11	12	13	14
505	610	480	560	415	655	540	375	165	205	425	405	450	330
15	16	17	18	19	20	21	15	16	17	18	19	20	21
550	455	895	490	845	565	515	435	375	410	355	715	475	330
22	23	24	25	26	27	28	22	23	24	25	26	27	28
455	650	500	635	565	990	450	625	490	780	495	630	720	635

поета, яке віддається в його віршах, зуміти перенести це биття в вірші мовою свого народу і тим

самим здійснити нездійсненне: перекласти поезію з мови одного народу на мову іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 752 с.
2. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Київ : Правда Ярославичів, 2006. 200 с.
3. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта: Наука, 2003. 320 с.
4. Сидоренко Г.К. Українське віршування від найдавніших часів до Шевченка. Київ : Київський університет, 1972. 140 с.
5. Сто найвідоміших українців. Київ : Компанія ОСМА, 2015. 680 с.
6. Теряєв Д.О. Система мовленнєвого ритму (експериментально-фонетичне дослідження). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2007. Вип. 18. С. 33-38.
7. Українка Леся. Лісова пісня. Харків : Фолио, 2017. 636 с.
8. Усі українські поети. Харків : Торсінг плюс, 2008. 448 с.
9. Черсунова Н.І. Українська література. Хрестоматія. 10 кл. Рівень стандарту. Київ : Освіта, 2019. 384 с.
10. Rich Vera Lesya Ukrainka Contra spem spero URL https://allpoetry.com/poem/5800603-Lesya_Ukrainka_translation_Contra_spem_spero-by-Vera_Rich

УДК 821.161.2(73).091(092) Гемінгвей Е.:81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.38>

ВОЄННА ПРОЗА Е. ГЕМІНГВЕЯ У НОВІТНЬОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ПРОЩАВАЙ, ЗБРОЄ»)

MODERN UKRAINIAN TRANSLATION OF E. HEMINGWAY'S WAR PROSE (ILLUSTRATED WITH THE NOVEL *A FAREWELL TO ARMS*)

Романенко Н.В.,

orcid.org/0000-0003-3450-4752

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології та перекладу

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Стаття є комплексним дослідженням, яке розглядає новітню українську версію роману Е. Гемінгвея «Прощавай, зброє» (перекладач В. Морозов, 2018 р.) з позиції перекладознавства та літературної компаративістики. Автор з'ясовує суспільно-літературні потреби України, які стали причиною повторного сучасного перекладу роману «Прощавай, зброє». Головною причиною повторного перекладу стала внутрішня суспільна потреба України осмислити російсько-українську війну гібридної фази (2014-2022). Національна література відгукнулася на цей суспільний запит створенням нових творів та зверненням до досвіду світової літератури, зокрема творчості Е. Гемінгвея, наскрізною темою доробку якого є війна. Необхідність повторного сучасного перекладу творів письменника, зокрема і роману «Прощавай, зброє», виникла також в наслідок того, що радянські інтерпретації доробку прозаїка створювалися в історико-суспільних умовах відмінних від сучасних та мали відмінні соціально-літературні функції. Окрім того, радянські переклади можуть створювати певні перешкоди для засвоєння роману молодим поколінням читачів через імовірну наявність застарілих мовних одиниць, евфемізацію, пом'якшення вульгаризмів, культурно-історичну адаптацію, купюри.

У статті досліджено особливості творчої взаємодії індивідуальних манер письма Е. Гемінгвея та В. Морозова. Розглянуто стратегію перекладача, застосовану для успішної роботи з особливою манерою письма прозаїка – «Гемінгвейським айсбергом». Адекватність перекладу роману, який містить значний масив імпліцитної інформації у підтексті, досягнута завдяки професійному вмінню В. Морозова сягати прихованої текстової інформації оригіналу, а також зверненню перекладача до стратегії ментальної візуалізації кожного епізоду твору у власній уяві.

У статті досліджено також читач-орієнтовані лексичні, лексико-стилістичні, граматико-стилістичні перекладацькі трансформації (конкретизації, заміни, додавання, вилучення), які сприяють швидкому засвоєнню новітньої інтерпретації роману українською читацькою аудиторією, стимулюючи в такий спосіб міжлітературну комунікацію.

Ключові слова: війна, ментальна візуалізація, перекладацькі трансформації, Е. Гемінгвей, В. Морозов, «Прощавай, зброє».

The article is a complex study of the modern Ukrainian version of E. Hemingway's novel *A Farewell to Arms* (translated by V. Morozov, 2018) from the standpoint of Translation Studies and Comparative Literature Studies. The author of the article highlights those socio-literary needs of Ukraine which have led to the start of the modern translation of E. Hemingway's fiction works (including the novel *A Farewell to Arms*). The main reason for translating these literary works anew was Ukraine's internal social need to apperceive the Russian-Ukrainian war in its hybrid phase (2014-2022). Ukrainian literature has responded to this public demand by creating new literary works and by turning to the experience of world literature, namely to fiction works created by E. Hemingway as his cross-cutting literary theme is war. The need to translate E. Hemingway's novels and short stories anew has also risen because the Soviet interpretations of these works were created under different historical and social conditions. Thus, those translations performed different socio-literary functions. Furthermore, Soviet translations may create certain barriers to the perception of the novel by the present-day younger readers due to the possible presence of obsolescent language units, euphemism, mitigation of vulgarities, cultural and historical adaptation, and abridgements.

The author of the article investigates the creative interaction of E. Hemingway's and V. Morozov's manners of writing. The author of the article studies the successful translation strategy used by V. Morozov to cope with Hemingway's most complicated style feature – “the Principle of Iceberg”. The adequacy of the translation of the novel which contains a significant array of implicit information is achieved due to the professional skill of V. Morozov to reach the hidden information of the original text, as well as the translator's use of the strategy of mental visualization of each episode.

The article also examines the reader-oriented lexical, lexico-stylistic, grammatical-stylistic translation transformations (concretization, replacement, addition, removal). These transformations promote the perception of the modern version of the novel by Ukrainian readership, thus stimulating cross-literary communication.

Key words: war, mental visualization, translation transformations, E. Hemingway, V. Morozov, *A Farewell to Arms*.

Постановка проблеми. Питання творчої взаємодії письменника та перекладача завжди залишатиметься актуальним у перекладознавстві, оскільки кожен новий художній переклад є синергією двох індивідуальних творчих манер письма (авторської та перекладацької), яка щоразу буде продукувати унікальний матеріал, творчі знахідки та рішення якого потребуватимуть наукового осмислення. Особливий інтерес щодо питання співтворчості письменника та перекладача становить новітній переклад роману Е. Гемінгвея «Прощай, зброє», виконаний В. Морозовим у 2018 році. Річ у тім, що в українському літературному процесі ХХ століття вже відбулося засвоєння проблематики та поетики цього роману в українській інтерпретації М. Пінчевського (1979). Поява новітнього перекладу сигналізує про виникнення в українському суспільстві загалом, і в українському літературному процесі зокрема, нових потреб, що спричинили повторну інтерпретацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські переклади творів Е. Гемінгвея неодноразово ставали об'єктом вивчення українських філологів. До системних досліджень, що розглядають інтерпретацію українською мовою усієї творчості прозаїка, належить монографія Т. Некряч та Р. Довганчиної «Айсберг в океані перекладу: відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в перекладах українською і російською мовами» (2014) [1], а також наші статті різних років [2; 3; 4; 5]. Дослідження Т. Некряч та Р. Довганчиної виконано в межах перекладознавства і стилістики та фокусується на українських перекладах радянської доби. Наші дослідження охоплюють радянський та новітній періоди інтерпретації творів Е. Гемінгвея українською мовою та здійснені на

перетині перекладознавства і літературознавчої компаративістики. У цих працях особливості перекладу розглядаються як засіб стимулювання чи гальмування міжлітературної комунікації.

Постановка завдання. Пропоноване дослідження також має комплексний характер. Його мета полягає у з'ясуванні суспільно-літературних потреб, які спонукали до повторного перекладу роману «Прощай, зброє» та у виявленні особливостей творчої взаємодії індивідуальних манер письма Е. Гемінгвея та В. Морозова, які дали змогу новітній українській версії роману задовольнити ці вимоги сьогодення України.

Виклад основного матеріалу. Реакцією сучасної української літератури на розв'язання гібридної війни на Сході України стала поява низки художніх творів, що намагалися осмислити новий трагічний досвід українського народу (Олаф Клеменсен «Літо-АТО» (2015), Богдан Жолдак «Укри» (2015), Сергій Жадан «Інтернат» (2017), Костянтин Чабала «Вовче» (2017), Віталій Запека «Цуцик» (2019), Мартін Брест «Піхота» (2017), Василь Шкляр «Чорне сонце» (2018), Влад Сорд «Безодня» (2021)). В такий спосіб мирне українське суспільство, яким воно було до 2014 року, намагалося пізнати нові воєнні реалії, виробити колективне ставлення до подій, опанувати первинний психоемоційний стрес, усвідомити та прийняти наслідки. Український літературний процес міг задовольнити ці суспільні потреби не лише шляхом створення нових творів, але й зверненням до досвіду, накопиченого у світовій літературі, та його переосмисленням у сучасному національному контексті. Виходячи з цього, перевидання творів Е. Гемінгвея, розпочате у 2017 році, було актуальним процесом, що відповідав запитам суспільства, адже наскрізною

темою творчості письменника завжди була війна. Як учасник багатьох воєн Е. Гемінгвей зазначав, що: «Війна – одна із найважливіших тем, до того ж така, коли найважче написати правдиво. Письменники, які не бачили війни, із заздощів намагаються переконати себе та інших, що тема ця незначна, або неприродна, або нездорова, тоді як насправді їм просто не довелося пізнати того, чого нічим не можна надолужити» [6, с. 148].

Творчість Е. Гемінгвея, прозаїка ХХ століття, здатна значною мірою задовольнити потребу сучасного українського суспільства ХХІ століття щодо переосмислення проблеми війни ще й тому, що письменник зобразив воєнну тему різнобічно: і панорамно, і точково, з урахуванням різних її аспектів. Читач бачить передову і тил, солдатів і цивільних, наступи, відступи, партизанську війну, бої, евакуації, страждання біженців, поведінку людей перед загрозою смерті, воєнну медицину та фізичні травми, помилки військового командування, мужність та відданість, фронтові будні, мародерства, звалтування, психологічні травми та їхні наслідки, кохання на фронті та особисті трагедії тощо. У листі до свого перекладача та популяризатора творчості за часів Радянського Союзу І. Кашкіна Е. Гемінгвей писав: «В оповіданнях про війну я намагаюсь показати її зі всіх боків, підходячи до неї чесно і неспішно, вивчаючи її з різних точок зору» [7, с. 655]. Це твердження цілком слушне для романів письменника.

Воєнний роман «Прощавай, зброе» належить до раннього періоду творчості Е. Гемінгвея, коли він як виразник поглядів «втраченого покоління» засуджує і заперечує війну, вважає її злочином проти людства і демонструє пацифістські настрої. Роман змальовує трагедію кохання на війні та доводить неможливість уникнення її руйнівного впливу навіть при спробі втечі від неї до країни з нейтральним статусом.

Окрім того факту, що творчість Е. Гемінгвея відповідала запитам сучасного українського суспільства і сприяє рефлексії нової для країни воєнної реальності, важливо зазначити, що перевидання творів прозаїка свідчить про початок нового етапу рецепції творчості майстра в Україні. Адже твори перекладають сучасні українські фахівці, а не просто перевидують у радянській інтерпретації. Робота перекладачів радянської школи українського художнього перекладу відзначається високим рівнем естетичної вартості, однак ці переклади були здійснені понад сорок років тому, творилися в кардинально відмінних суспільно-історичних умовах, тому виконували інші мистецькі та соціальні функції. Окремі застарілі слова чи вирази, ефемі-

зація чи пом'ягшення вульгаризмів, культурно-історична адаптація, купюри можуть створити для читачів (зокрема молодого покоління) імпліцитний бар'єр до продуктивного засвоєння світорозуміння Е. Гемінгвея, зокрема його досвіду щодо проблеми війни. Тому функції новітніх українських інтерпретацій на сучасному етапі історико-суспільного розвитку України полягають у тому, щоб створити такі художні версії творів, які б сприяли безперешкодному засвоєнню ідей письменника тими читачами, які знайомляться з його доробком уперше, і, водночас, надати знавцям творчості Е. Гемінгвея свободу вибору тої перекладної версії (радянської чи сучасної), яка стилістично ближча для прочитання та роздумів. В обох випадках новітні переклади покликані або спровокувати, або відновити увагу до творчості Е. Гемінгвея, і зокрема до роману «Прощавай, зброе».

Творча манера письма Е. Гемінгвея є складною для перекладу через наявність величезного масиву імпліцитної інформації, розташованої у підтексті. Саме тому успішність відтворення авторської поетики прямо залежить від здатності перекладача проникнути у приховані шари, зрозуміти та ментально візуалізувати ситуацію з урахуванням імпліцитного шару. У теоретичному плані такий алгоритм процесу міжмовної інтерпретації описує ситуативно-денотативна модель перекладу: «на етапі сприйняття тексту оригіналу (або його сегмента) перекладач, аналізуючи значення мовних знаків та їх зв'язку, з'ясовує, які саме денотати позначаються цими знаками та яку ситуацію насправді складає сукупність даних денотатів. Після того, як у свідомості перекладача склалося уявлення про описану в оригіналі ситуацію (своєрідної картинки, що зображує певний фрагмент дійсності), він описує цю ситуацію засобами іншої мови» [8, с. 228-229].

Українська версія роману «Прощавай, зброе» засвідчує, що В. Морозов є майстром тонкого розуміння та уявної візуалізації сюжетних ситуацій роману. Це вміння є надзвичайно важливою особливістю перекладацької манери фахівця. Зокрема, вміння В. Морозова глибоко відчути ситуацію, приховану у підтексті оригіналу, та візуалізувати її у власній уяві навіть спричинило активне використання перекладачем такого інструментарію української мови, який відсутній в англійській. Прикладом цього може слугувати діалог, який відбувся між Генрі та Кетрін на початку їх романтичних стосунків. На відміну від української мови, в англійській займенник «you» вживається для другої особи однини («ти») та множини («ви»). Водночас в англійській мові

не виділяють окремого шанобливого чи офіційного звертання («на Ви») до другої особи однини. Натомість в українській версії Фредерік Генрі звертається до Кетрін «на Ви» прилюдно, але «на ти», коли герої залишаються наодинці. Зміна займенника в межах однієї ситуації (одного діалогу) дозволило В. Морозову продемонструвати, що герої ще не афішують своїх романтичних стосунків:

“I stopped to ask if you were better. They told me you were on duty, so I asked to see you.”
“I’m quite well,”
she said, “I think the heat knocked me over yesterday.”
“I have to go.”
“I’ll just step out the door a minute.”
“And you’re all right?”
I asked outside.
“Yes, darling. Are you coming to-night?”
 [9, с. 61]

– Я заскочив, щоб дізнатися, чи вам краще. Мені сказали, що ви чергуєте, тож я попросив вас поклукати.
 – Зі мною все добре, - сказала вона, - вчора, мабуть, мене розморила спека.
 – Я мушу їхати.
 – Вийду з вами на хвилинку.
 – З тобою справді все добре? – запитав я на дворі.
 – Так, дороженький.
 Ти прийдеш сьогодні?
 [10, с. 69]

Майстерна здатність В. Морозова ментально візуалізувати ситуацію, змальовану у першотворі, проявилася також в активному зверненні перекладача до інформативного потенціалу українських суфіксів при створенні ситуативного аналогу у перекладі. (Відомо, що використання зменшувально-пестливих та аугментивних суфіксів, що несуть інформацію про розмір, вік чи ставлення мовця до об’єкта чи ситуації, є національною особливістю української мови, яка відсутня в англійській.) Прикладом додавання суфіксів може служити ситуація з італійським солдатом, який не хотів йти на передову і навмисно себе покалічив: *A soldier came along after the last of the stragglers.* [9, с. 53] – *Останнім за ними шкандибав якийсь солдатик.* [10, с. 57]; *I helped the soldier with the rupture up on the seat with us.* [9, с. 54] – *Тоді допоміг солдатику з грижею вмотитися біля нас на сидінні.* [10, с. 58] Із додаванням зменшувального суфікса перекладач вводить через конотативного значення суфікса додаткову інформацію про співчуття головного героя Фредеріка Генрі (розповідача) щодо самопораненого солдата. (Читачі першотвору здогадуються про почуття головного героя, лише після його пропозиції допомогти солдату.) Тонко розуміючи змальовану у першотворі ситуацію, перекладач створює її аналогічну українську версію, однак іншими мовними засобами. В такий спосіб В. Морозов максимально набли-

жає український переклад твору до сприйняття читачем, сприяє безперешкодній рецепції ідей твору, а сам перетворюється на своєрідного співавтора Е. Гемінгвея.

В іншому випадку суфікс підкреслює молодість медсестер та дозволяє експлікувати інформацію, що військовий лікар Рінальді, якому належить репліка, хотів би пофліртувати з ними: *“And in the town we have beautiful English girls.* [9, с. 37] – *І ще в містечку є чарівні англієчки.”* [10, с. 32]. Взаємодія творчих методів автора та перекладача, що зокрема проявилася через додавання суфіксів, типових для української мови, дозволяє одержати такий цільовий текст, який максимально сприяє засвоєнню твору українським читачем.

Вміння тонко відчутти та візуалізувати ситуацію, а також прагнення повно відтворити її у тексті перекладу спричинило активне звернення перекладача до різноманітних трансформацій (лексичних, стилістичних та граматичних). Однією з часто вживаних є лексична трансформація конкретизації, приміром: *A soldier came along after the last of the stragglers.* [9, с. 53] – *Останнім за ними шкандибав якийсь солдатик* [10, с. 57]. Використовуючи лексику з вужчою семантикою, перекладач виразно та точно відтворює ситуацію (у цьому випадку красномовно змальовує пересування хворого).

Загалом трансформації мають комплексний характер. Найчастіше перекладач звертається до лексико-стилістичних трансформацій. Для перекладу мовлення персонажів українською мовою типовою є трансформація конкретизації з використанням стилістично забарвленої лексики замість англійських одиниць з широким значенням та стилістично нейтральним забарвленням, приміром: *“Another American,” said the driver in Italian looking at the hernia man.* [9, с. 55] *Ще один американець, – сказав італійський водій, зирнувши на солдатика з грижею.* [10, с. 59]; *“You wouldn’t want to go in the line all the time, would you?” he asked.* [9, с. 55] – *Ви ж теж, не хотіли б постійно стирчати на передовій, правда? – запитав він.* [10, с. 59]

Іншими продуктивними трансформаціями є лексико-стилістичні та граматико-стилістичні заміни при відтворенні прямої мови персонажів, коли перекладач замінює нейтральну лексику оригіналу розмовною. Це дозволяє відтворити зміст розмови і, водночас, охарактеризувати персонажів: через мовлення героїв вказати на їх рівень освіти чи статус. Прикладом такої стилістичної трансформації є переклад реплік безіменних санітарів: *“Be gentle,” the other man said.*

[9, с. 91] – *Не шарпай там, сказав другий санітар* [10, с. 117].

В окремих випадках для відтворення ситуативного контексту стилістичні трансформації відбуваються шляхом заміни нейтральної лексики розмовними вульгаризмами: “*Wop. You are a frozen-faced... wop.*” [9, с. 79] – *Я? Це ти сам італьяшка ... з відмороженою мордюкою.* [10, с. 98] У випадку застосування лексико-стилістичних та граматики-стилістичних перекладацьких трансформацій мовлення персонажів стає виразнішим, що, своєю чергою, спрощує процес сприйняття роману українським читачем.

Зрідка стилістичні трансформації трапляються у перекладі мовлення розповідача, коли емоційно-нейтральні мовні одиниці вихідного тексту відтворюються стилістично забарвленими (фразеологізмами, метафорами), приміром: *Sometimes we talked and were good friends but to-night it was difficult.* [9, с. 82] – *Бувало, що ми розмовляли, як добрі приятелі, але сьогодні розмова не клеїлася.* [10, с. 102]; *His brown face was suddenly very happy.* [9, с. 83] – *Його смагляве обличчя раптом засвітилося радістю.* [10, с. 103] Оскільки випадки привнесення емоційного компонента при перекладі мовлення розповідача є поодинокими, можна стверджувати, що результатом взаємодії авторської та перекладацької манер письма стала така українська версія роману, яка стилістично максимально наближена до першотвору.

Діалоги та полілоги персонажів у перекладі роману вирізняються природністю звучання українською мовою завдяки дотриманню В. Морозовим принципів розмовного стилю викладу для інтерпретації українською мовою прямої мови персонажів. Для досягнення цього перекладач вдається до трансформації вилучення (упущення), що призводить до компресії при перекладі та утворенню еліптичних речень: “*Which side is it on?*” [9, с. 54] – *З якого боку?* [10, с. 58]. У багатьох випадках перекладацька трансформація вилучення стосується підмета, відсутність якого у висловлюваннях типове для українського розмовного стилю: “*Why don't you ride with the transport?*” *I asked.* “*Why don't you go to the hospital?*” [9, с. 54] – *А чому ви не на транспорті? – здивувався я. – Чому не йдете в госпіталь?* [10, с. 58]; “*I'll just step out the door a minute.*” [9, с. 61] – *Вийду з вами на хвилинку.* [10, с. 69] Природність і невимусненість звучання діалогів та полілогів українською мовою є ключовим фактором для успішної реценції новітнього перекладу роману та популяризації творчості Е. Гемінгвея серед молодіжної читачкої аудиторії.

Серед інших особливостей новітнього перекладу роману «Прощавай, зброе» є тенденція до уникнення лексичних повторів: *The officers all wore helmets; better-fitting helmets.* [9, с. 53] – *Усі офіцери були в касках – але ці пасували краще* [10, с. 57]. Загалом ця тенденція уникнення повторів є характерною для переважної більшості перекладів творів Е. Гемінгвея, здійснених різними перекладачами як у радянську, так і у новітню добу. З одного боку, нав'язливі повтори є особливістю поетики американського прозаїка, адже саме повтори є ключем до розуміння імпліцитної інформації підтекстів. З іншого боку, нав'язливість повторів у творах, особливо періоду «втраченого покоління», буває настільки інтенсивною, що подекуди межує з тавтологією. Щоб відтворити у перекладі роману “Прощавай, зброе” ключовий стилістичний засіб творчої манери Е. Гемінгвея, й водночас уникнути тавтології перекладач зазвичай замінює лексичні повтори синонімічними, приміром “*Nothing, baby. Nothing.*” [9, с. 60] – *Дурниці, малий. Пусте.* [10, с. 67] Підхід перекладача до відтворення повторів є прикладом незначної стилістичної адаптації (урізноманітнення текстового викладу), спрямованої на забезпечення максимального інтересу українського реципієнта до твору.

Слід зазначити, що перекладач застосовує цю стратегію щодо відтворення лексичних повторів вибірково. Якщо повтори (нерідко нав'язливі) є джерелом розуміння внутрішнього стану героя, концептуальної ідеї роману чи естетики письменника, вони відтворюються В. Морозовим без будь-яких мовностилістичних змін, приміром: “*It is never hopeless. But sometimes I cannot hope. I try always to hope but sometimes I cannot.*” [9, с. 83] – *Нема нічого безнадійного. Хоч іноді я й сам втрачаю надію. Завжди намагаюся не втрачати надію, але інколи не можу.* [10, с. 103] Втрата юнацьких ілюзій, розчарування, зневіра, примарність майбутнього, нерозуміння свого місця у житті – все це складові психологічного стану представника “втраченого покоління”, тому перекладач ретельно відтворює повтор про відсутність надії.

Направленість перекладу роману “Прощавай, зброе” на безперешкодне засвоєння твору українським читачем демонструють внесені перекладачем уточнення, які вбудовуються до цільового тексту через трансформацію додавання. Уточнення виконують дві функції. По-перше, вони пояснюють значення іншомовних (італійських) слів, приміром *I came back the next afternoon from our first mountain post and stopped the car at the smistimento where the*

wounded and sick were sorted by their papers and the papers marked for the different hospitals. [9, с. 53] – *Наступного дня, повертаючись з першого гірського посту, я зупинив машину біля smistimento – евакуаційного пункту, де хворих і поранених розподіляли за їхніми документами, скеровуючи до різних госпіталів.* [10, с. 57] По-друге, уточнення у перекладі дозволяють конкретизувати ситуацію, змальовану у першотворі, приміром *I got down and went over.* [9, с. 53] – *Я вийшов з машини і наблизвся до нього* [10, с. 57]. Уточнення сприятимуть успішному інтегруванню новітнього перекладу роману до сучасного українського літературного процесу, відновленню інтересу до твору серед старшого покоління читачів та його популяризації серед молодшого покоління, яке народилося після Гемінгвеївського буму 1960-1980-х років.

Висновки. Російсько-українська війна гібридної фази стала тим суспільно-політичним чинником, який викликав внутрішню потребу української літератури повернутися до теми війни з метою переосмислення цієї проблеми у контексті

новітнього часу. Український літературний процес періоду після 2019 року характеризується не лише появою нових творів на воєнну тематику, але й зверненням до досвіду світової літератури, що, зокрема, проявилось у здійсненні новітнього перекладу українською мовою творів Е. Гемінгвея, серед яких “Прощавай, зброє”. Особлива манера письма прозаїка – “Гемінгвеївський айсберг” – зумовила той факт, що здатність перекладача відчутти приховані інформаційні шари та ментально візуалізувати ситуацію першотвору з урахуванням підтекстової інформації є ключовим вмінням для успішної інтерпретації роману. Переклад роману спрямований на безперешкодне засвоєння новітньої версії читацьким загалом, про що свідчать наявні перекладацькі трансформації різних видів. З позиції порівняльного літературознавства поява оновлених перекладів, зокрема роману “Прощавай, зброє”, є початком нового етапу засвоєння творчості Е. Гемінгвея, основною метою якого є популяризація творів серед покоління читачів, які зростали після Гемінгвеївського буму 1960-1980-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Некряч Т.Є., Довганчина Р.Г. Айсберг в океані перекладу : Відтворення ідіостилю Ернеста Гемінгвея в перекладах українською та російською мовами : монографія. Київ : Ліра-К, 2014. 220 с.
2. Романенко Н.В. Взаємодія індивідуальних стилів автора та перекладача у художньому перекладі (на матеріалі творів Е. Хемінгуей в українській інтерпретації В. Митрофанова). *Південний архів. Філологічні науки* : збірник наукових праць. 2018. Вип. LXXIV. Херсон : ХДУ, С. 206–208.
3. Романенко Н.В. Перекладацькі трансформації як інструмент стимулювання міжлітературної комунікації (на матеріалі перекладів роману Е. Гемінгвея «Фіеста. І сонце сходить»). *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.-упоряд. М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря. 2021. Вип. 39. Том. 3. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», С. 84–90.
4. Романенко Н.В. Рецепція роману «По кому подзвін» Е. Гемінгвея українською літературою ХХ-ХХІ століть (етапи, перешкоди, новітня версія). *Актуальні питання гуманітарних наук* : збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.-упоряд. М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря. 2019. Вип. 24. Том. 2. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика». С. 108–114.
5. Романенко Н.В. Соціально-історична детермінованість перекладацьких рішень (на прикладі українських перекладів творів Е. Гемінгвея різних часів). *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2018. № 4(48). С. 360–371.
6. Хемінгуей Е. Твори : в 4 т. Т. 2. Київ : Дніпро, 1980. 694 с.
7. Хемінгуей Е. Твори : в 4 т. Т. 4 Київ : Дніпро, 1981. 718 с.
8. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода : учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков. Москва : АСТ : Восток-Запад; Владимир : ВКТ, 2008. 448 с.
9. Hemingway E. A Farewell to Arms. Moscow : Progress, 1976. 319 p.
10. Гемінгвей Е. Прощавай, зброє : роман / пер. з англ. В. Морозова. Львів : Видавництво Старого Лева, 2018. 424 с.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ**FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS****Сілютіна І.О.,***orcid.org/0000-0002-7368-8518к**андидат педагогічних наук,**асистент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету***Синьо В.В.,***orcid.org/0000-0003-2879-9283**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри німецької філології
Ужгородського національного університету***Познанський Р.В.,***orcid.org/0000-0003-0540-6977**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов і країнознавства
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті досліджується процес формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів як один із важливих елементів в навчальній системі закладів вищої освіти України. Проаналізовано трактування сутності категорій «компетентність», «комунікативна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність» та «комунікативна компетентність майбутнього перекладача». Пропонуємо розуміти під «комунікативною компетентністю майбутнього перекладача» інтегроване поняття, сукупність знань, умінь та навичок, необхідних перекладачеві для здійснення професійної діяльності. Визначено, що компонентами комунікативної компетентності майбутніх перекладачів є різні категорії компетенцій: соціокультурна компетентність, мовленнєва компетентність, прагматичні компетенції, дискурсивні компетенції, функціональні компетенції та компетентність взаємодії. Відображено важливість розвитку комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в рамках вивчення іноземної мови у закладах вищої освіти шляхом застосування тематичних досліджень, методів групової роботи, методики моделювання мовних ситуацій професійної та загальнокультурної спрямованості з використанням цифрового контенту, аудіо-лінгвального методу, аудіовізуального методу, лінгво-соціокультурної методики, проблемно-дослідницького методу та проектної методології. Встановлено, що для успішного формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів необхідно використовувати певні типи завдань, які найбільш ефективні в процесі навчання. Визначено результати від формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів ЗВО. Розроблено рекомендації щодо формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. У результаті проведеного дослідження виявлено, що формування перекладацької компетенції у студентів є складним процесом через велику кількість змінних, які слід враховувати на навчальному курсі. Визначено, що комунікативна компетентність є важливою рисою характеру, необхідною для перекладача у XXI столітті.

Ключові слова: комунікативна компетентність, студенти, майбутні перекладачі, заклади вищої освіти, іноземна мова.

The paper studies process of formation of communicative competence of future translators as one of the important elements in the educational system of higher education institutions of Ukraine. The interpretation of the essence of the categories "competence", "communicative competence", "foreign language communicative competence" and "communicative competence of the future translator" is analyzed. We propose to understand the "communicative competence of the future translator" as an integrated concept, a set of knowledge, skills and abilities necessary for a translator to carry out professional activities. It is determined that the components of communicative competence of future translators are different categories of competences: socio-cultural competence, speech competence, pragmatic competences, discursive competences, functional competences and interaction competence. The importance of developing communicative competence of future translators in the study of foreign languages in higher education through the use of case studies, group work methods, methods of modeling language situations of professional and general cultural orientation using digital content, audio-linguistic method, audiovisual method, audiovisual method, problem-research method and project methodology. It is established that for the successful formation of communicative competence of future translators it is necessary to use certain types of tasks that are most effective in the learning process. The results from the formation of communicative competence of future freelance translators are determined. Recommendations for the formation of communicative competence of future translators have been developed. As a result of the study, it was found that the formation of translation competence in students is a complex process due to the large number of variables that should be considered in the course. It is determined that communicative competence is an important character trait necessary for a translator in the XXI century.

Key words: communicative competence, students, future translators, institutions of higher education, foreign language.

Постановка проблеми. Удосконалення та оптимізація процесу навчання неможливі без вибору найбільш доцільних методів і форм навчання. Новий зміст освіти прискорив впровадження у навчальний процес активних методів і технічних засобів навчання, які сприяють кращій

передачі знань, прискорюють процес навчання та підвищують його ефективність, дозволяючи активніше використовувати виховний потенціал студентів. Викладання іноземної мови передбачає оволодіння прийомами мовленнєвої діяльності. Тому необхідно говорити про комунікативну компетенцію як про одну з основних цілей навчання іноземної мови, а процес формування комунікативних навичок можливий при поєднанні традиційних та інноваційних методів, але з сильним акцентом на інтенсифікацію навчального процесу та самостійної роботи студентів. Вивчення іноземної мови особливо важливо для майбутніх перекладачів, де головною метою є не лише засвоєння нового матеріалу, а й вміння ефективно використовувати його в усному та письмовому мовленні. Дана мета потребує якісно нових підходів до змістовних та організаційно-методичних аспектів лінгводидактичної діяльності. Разом з тим, безсумнівно, принцип комунікативності має залишатися основним методичним принципом навчання іноземної мови. Комунікативний підхід у підготовці майбутніх перекладачів полягає у створенні ситуацій, максимально наближених до особливостей реального процесу спілкування іноземною мовою.

Протягом останніх кількох десятиліть центральне місце у вищій освіті займає комунікативна компетентність майбутніх фахівців, яка на практиці проявляється, перш за все, в умінні ведення ділової комунікації на іноземній мові, висловлюванні і відстоюванні своєї позиції під час бізнес переговорів, а також бути ініціатором переговорів суб'єктів бізнесу. Розвиток комунікативної компетентності робить перекладачів закладів вищої освіти надзвичайно конкурентоспроможними для роботи в своїй галузі, оскільки спеціалісти повинні володіти фаховими вміннями та навичками, що базуються на сучасних спеціальних знаннях відповідної галузі та високим рівнем професійної кваліфікації, що базується на критичному мисленні та здатності використовувати теоретичні надбання на практиці, тому актуальним є дослідження особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Тематику формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів досліджує значна кількість науковців. Зокрема, у наукових працях О. Павленка, С. Хоцькіна, С. Ніколаєва, Т. Бойченка, Т. Соболя, А. Antonov, D. Vasbieva, E. Frendo, G. Duginets, M. Petrova, O. Kalugina, O. Plekhanova, V. Koval представлені дослідження, які присвячені

аналізу формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів, які вплинули на професійне становлення студентів як конкурентоспроможних спеціалістів своєї галузі.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів для забезпечення ринку праці якісно підготовленими фахівцями. Для досягнення мети визначено наступні завдання: в загальних рисах проаналізувати формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів; визначити основні методи формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів; визначити результат від навчального процесу в ЗВО для формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. При проведенні дослідження були використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, педагогічний і соціологічний аналіз.

Виклад основного матеріалу. З-за сучасних умов перекладач повинен вільно володіти розмовною іноземною мовою та професійною іноземною мовою для активного використання як у повсякденному житті, так і у сфері професійної діяльності. В сучасному діловому світі однією з головних проблем, яка існує у будь-якій компанії чи організації, є підбір висококваліфікованого персоналу, який може забезпечити виживання на ринку. Вчені, які базуються на компетентнісному підході, зазначають, що різниця між компетентним та висококваліфікованим перекладачем полягає в тому, що раніше існував не просто певний рівень знань і навичок, але й те, як вони можуть використовувати їх у своїй перекладацькій діяльності [1].

Експерти програми DeSeCo визначають компетентність як здатність успішно реагувати на індивідуальні та соціальні потреби, виконувати поставлені завдання. Водночас компетентність базується на поєднанні взаєморелевантних когнітивних відносин, практичних навичок, емоцій та знань, тобто всього, що можна мобілізувати для діяльності [2].

Термін «комунікативна компетентність» був введений у науковий простір Гамперцем і Хаймсом (1972), де американські вчені розглядають поняття «комунікативна компетентність» як здатність, що формується в процесі взаємодії особистості та соціального середовища [3]. Загалом комунікативну компетентність визначають як комунікативне управління, яке передбачає не лише знання мови, а й відповідний рівень практичного володіння нею залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [4].

Таким чином, під «комунікативною компетентністю майбутнього перекладача» пропонуємо розуміти інтегроване поняття, сукупність знань, умінь та навичок, необхідних перекладачеві для здійснення професійної діяльності (робота з інформацією, створення перекладу, організація пошуку професійного перекладача, термінологічної інформації, пізнавальної діяльності тощо).

Компонентами комунікативної компетенції майбутніх перекладачів є різні категорії компетенцій: 1) соціокультурна компетентність (знання особливостей країни та мови, здатність здійснювати різні діяльності в цьому суспільстві); 2) мовленнєва компетентність (мовлення, аудіювання, читання, письмо); 3) прагматичні компетенції – загальні навички та вміння: слухати, сприймати, аналізувати, будувати мовленнєві ситуації; 4) дискурсивні компетенції – це вміння керувати мовленням і структурувати його відповідно до теми; 5) функціональні компетенції – здатність перешкоджати всім формам мовленнєвих висловлювань; 6) компетентність взаємодії – здатність до соціальної взаємодії в певних схемах, моделях [5].

Реалізації навчально-виховного процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх перекладачів сприяють різні засоби групової роботи. Робота в малих групах студентів за принципом роботи в тимчасових групах під час виконання частини завдання сприяє розвитку багатьох особистісних якостей студентів, об'єднаних спільною виховною метою.

Випускники закладів вищої освіти найчастіше не готові до побудови стосунків з різними партнерами по спілкуванню, не навчаються ефективних методів спілкування для ефективної координації спільної діяльності та побудови взаєморозуміння. Під час групової роботи в процесі взаємодії досягається загальне рішення, де студенти вчаться пробивати свої постійні думки, знаходити новий спосіб мислення для вирішення проблеми.

Цінність групової роботи полягає в розвитку лідерських якостей, великій силі переконання; більшій впевненості в собі; більшій відповідальності; удосконаленні комунікативних навичок тощо [6]. Отже, використання групових форм роботи є однією з умов формування комунікативної компетентності майбутнього перекладача, яка зберігає свою головну властивість – бути формою співпраці в процесі навчання та створювати умови для спілкування.

Розвиток комунікативної компетентності необхідний для здійснення професійної діяльності, що дозволяє майбутнім перекладачам підвищити відповідність умінь і навичок відповідно до інтернаціоналізаційних вимог та вимог компаній [7; 8].

Іншомовна комунікативна компетентність являється частиною загальної компетентності та визначає здатність фахівця спілкуватися, читати та писати іноземною мовою в сферах професійного та ділового спілкування [9, с. 11].

Іншомовна комунікативна компетенція містить такі компоненти: 1) гностичні (систему знань про зміст, особливості та стилі іншомовного спілкування, у тому числі професійного); 2) комунікативні (виразні та перцептивно-рефлексивні навички; культура мовлення); 3) емоційні (позитивне ставлення до спілкування; розвинена емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з відповідними професійними та соціальними ролями).

Розвиток іншомовної комунікативної компетенції при підготовці майбутніх перекладачів зумовлюють наступні принципи: інтегрованість та комплексність у навчальному процесі; гуманізація в навчальному процесі (розкриття потенціалу студента під час його професійної підготовки); професійно орієнтована комунікативна спрямованість у процесі навчання іноземної мови [10].

Найбільш ефективним інструментом навчання студентів практичному та перекладацькому аспектам іноземної мови у ЗВО є використання методики моделювання мовних ситуацій професійної та загальнокультурної спрямованості з використанням цифрового контенту. Методика моделювання дозволяє викладачеві ретельно вивчити процес формування комунікативної компетенції у майбутніх перекладачів, які необхідні їм для здійснення майбутньої професійної діяльності. До методик моделювання мовних ситуацій професійної та загальнокультурної спрямованості з використанням цифрового контенту відносять: семантичну методику моделювання (передбачає вивчення фразеологічних, семантичних, лексичних одиниць, що несуть смислове навантаження оригінального та перекладного текстів); ситуативну методику моделювання (переклад розглядається з точки опису за допомогою мовних засобів, фразеологічних одиниць з урахуванням тієї обставини, що у будь-якій без винятку мові склалися власні консервативні способи подання та опису); комунікативну методику моделювання (визначається як процес, обумовлений двомовним актом комунікації).

Цифрові та інтерактивні методи підготовки перекладачів сприяють формуванню когнітивного механізму перекладача, до якого належать гнучкість, динамічність, широкі операційні можливості, висока швидкість переключення на мови, швидкий перехід від однієї системи культурно-пізнавальних координат до іншої, здатність

приймати миттєві рішення, активність усіх механізмів пам'яті, розвинена інтуїція, здатність до рефлексії та здатність одночасно виконувати неоднорідні мовленнєві дії [11, с. 149].

Педагогічна цінність цифрових та мобільних технологій сприяє вдосконаленню сучасних методик, що використовуються в ЗВО, шляхом включення комунікативних засобів в навчальний процес, які є більш звичними для студентів. Перекладачі можуть визначити себе як багатомовних комунікаторів та підкреслити своє володіння цими технологіями. Даний процес не означає, що мовна компетентність стала менш важливою, але, навпаки, це лише одних із важливих елементів фахової компетенції, яку вони повинні набути.

Методи підготовки перекладачів були змінені завдяки розробці нових засобів комунікації. Технологічні досягнення, безсумнівно, впливають на підготовку перекладачів та інших мовних посередників. Від самих викладачів очікується розробка власної навчальної програми для оптимального використання інформаційно-комунікаційних технологій при підготовці перекладачів, для забезпечення найвищої професійної підготовки [12, с. 1564]. Встановлено, що технічні знання та навички необхідні для конкуренції на ринку праці перекладацької сфери, за відсутності яких, майбутні перекладачі не зможуть задовольнити поточні вимоги галузі [13, с. 502].

Для оволодіння комунікативною компетенцією студенти-перекладачі повинні використовувати найбільш ефективні під час особистісної взаємодії методи групової роботи. Наприклад, під час обговорення студенти самостійно думають і стежать за думкою партнера по діалогу, а також шукають інформацію з проблемних питань, активно обговорюють її, а також вчать без критики та заперечень слухати думку іншої людини. Під час обговорення викладач може запропонувати методику «мозкового штурму», тоді як за короткий проміжок часу студенти збирають думки та ідеї, щоб вирішити проблему та прийняти спільне рішення.

Педагогічний коучинг ефективний під час групової роботи: студенти вчать встановлювати не тільки візуально-етичний контакт з партнером по спілкуванню, а й формують комунікативну компетентність за допомогою конкретних тематичних завдань. Студенти навчаються тематичному та професійному спілкуванню на практичному занятті. На початку лектор-фасилітатор стежить за емоційним станом тих, хто спілкується. Не завжди можна побудувати розгорнутий діалог на задану тему. Лектор-фасилітатор заохочує до дискурсу

кожного учасника вербальними та невербальними методами. Студенти можуть грати роль викладача та навчати інших точних слів, які були використані в перекладі. Педагогічне лото чи баталії, рольові ігри, прес-метод, мозаїка – є результативними та цікавими формами занять [6].

Застосування аудіо-лінгвального методу полягає в заучуванні граматичних і фразеологічних структур мови шляхом їх частого повторення в готових навчальних діалогах. Основним недоліком є відсутність зворотного зв'язку з носієм мови, неможливість в повсякденному спілкуванні обходитися тільки завченими фразами і оборотами, так як прорахувати всі життєві ситуації неможливо.

Аудіовізуальний метод полягає в тому, що весь новий матеріал сприймається студентом протягом тривалого часу тільки на слух «аудіо», а його значення розкривається за допомогою зорової невербальної наочності – діапозитивів, діафільмів, кінофільмів. Аудіо-візуальний метод доцільний в багатонаціональній аудиторії в країні мови, що вивчається, коли заняття підкріплюються повсякденною практикою спілкування з носіями мови, а метою є оволодіння розмовною мовою [14, с. 774].

Необхідно підкреслити важливість аудіовізуального методу у набутті майбутніми перекладачами іншомовної комунікативної компетенції. Аудіовізуальний метод зберігає всі основні принципи прямих методів, спираючись на глобальне аудіювання мовного матеріалу і створення прямих асоціацій між звуком і значенням, з повним виключенням рідної мови з процесу навчання. Основними методами навчання є наслідування, запам'ятовування та утворення фраз за аналогією. Аудіовізуальний метод передбачає мовне середовище, штучно створене на уроці технічними засобами. Практичною реалізацією цього методу є аудіовізуальні засоби навчання, це особлива група технічних засобів навчання, які найчастіше зустрічаються в навчальному процесі, у тому числі екранні та звукові засоби, призначені для подання візуальної та слухової інформації.

Аудіовізуальні засоби допомагають зрозуміти взаємозв'язок між образом, поняттям і словом, відтворити слово чи мовленнєвий зразок за наочною підказкою, уявити комунікаційну ситуацію та висловитися відповідно до неї [10].

Однією з найбільш всеосяжних методик викладання іноземних мов є – лінгво-соціокультурна методика, яка включає два аспекти спілкування – мовне і міжкультурне. Мета вивчення мови за допомогою даного методу – розуміння

співрозмовника, формування сприйняття на інтуїтивному рівні.

Процес вивчення нової теми представляє проблемно-дослідницький метод подання вивченого матеріалу як проблеми, а не презентації студентам. Висновки, які потрібно зробити під час лекції, робить студент, а не викладач. Кожен студент намагається вирішити проблему індивідуально та висловлює власні ідеї. Останнім часом особлива увага приділяється застосуванню проблемно-дослідницького методу [14, с. 774].

Значна чисельність викладачів у процесі викладання іноземної мови звертаються до проектно-методології як до одного із сучасних продуктивних творчих підходів, що успішно реалізує основні цілі викладання іноземної мови у формуванні в студентів необхідних комунікативних та мовленнєвих умінь та навичок, які дозволяють їм спілкуватися іноземною мовою. Технології проектування досить ефективно використовуються на вищому рівні освіти, оскільки вони дозволяють органічно інтегрувати знання студентів з різних галузей при вирішенні однієї проблеми, дають змогу застосовувати отримані знання на практиці, генеруючи нові ідеї, сприяти розвитку комунікативної компетентності, як однієї з головних цілей викладання іноземної мови [15, с. 178].

Основні складові комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в рамках вивчення іноземної мови можуть бути найкраще розроблені за допомогою методу тематичного дослідження у закладах вищої освіти. Тематичні дослідження надзвичайно багаті за змістом і можуть надати студенту потенціал закріпити вже набуті знання та навчити застосовувати конкретні мовні та управлінські навички [16, с. 77-78].

Використання тематичного дослідження дозволяє студентам поглянути на певну проблему з різних точок зору, яка може не мати нічого спільного з їх спеціалізацією. Тематичні дослідження

підходять для розвитку комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в рамках вивчення іноземної мови [17, с. 42].

Для досягнення еквівалентності та адекватності перекладу перекладач користується спеціальними прийомами – перекладацькими трансформаціями. В даний час в лінгвістиці існує велика кількість класифікацій перекладацьких трансформацій (рис. 1).

Тому важливо навчати студентів використовувати в перекладі дані перекладацькі трансформації (рис. 1). Після ознайомлення студентів з основами теорії перекладу слід забезпечити практичний блок роботи по формуванню комунікативної компетентності майбутніх перекладачів.

Для успішного формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів необхідно використовувати певні типи завдань, які найбільш ефективно в процесі навчання зарекомендували себе (рис. 2). Логічним завершенням кожного з етапів формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів є проведення контролю. Етап контролю має на увазі виконання спеціально розроблених завдань, які дозволяють викладачеві скласти уявлення про рівень засвоєння студентами теоретичних знань, а також про рівень сформованості практичних умінь і навичок [18, с. 11].

Після успішного проходження навчання в ЗВО, мета якого полягає в тому, щоб майбутній перекладач зміг: передати зміст прочитаного матеріалу іноземною мовою; вести усне (діалогічне, монологічне) та письмове спілкування; вести ділову бесіду; написати резюме; організувати ділові переговори та брати участь у наукових конференціях іноземною мовою; формулювати тези, писати наукові статті з подальшою участю у науково-практичних конференціях [19, с. 38].

На рис. 3. відображено результат від формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в ЗВО.

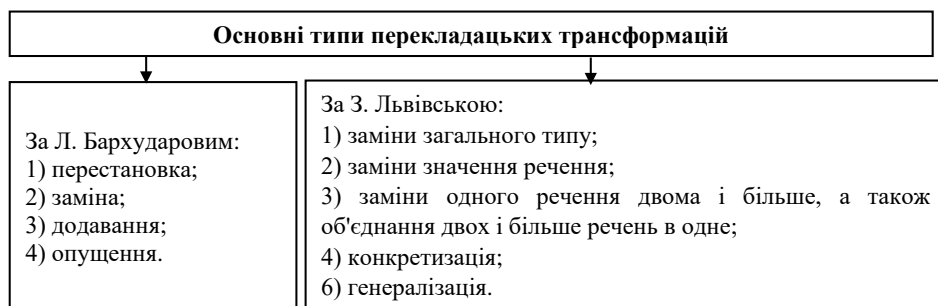

Рис. 1. Основні типи перекладацьких трансформацій

Джерело: сформовано авторами на основі [18, с. 11].

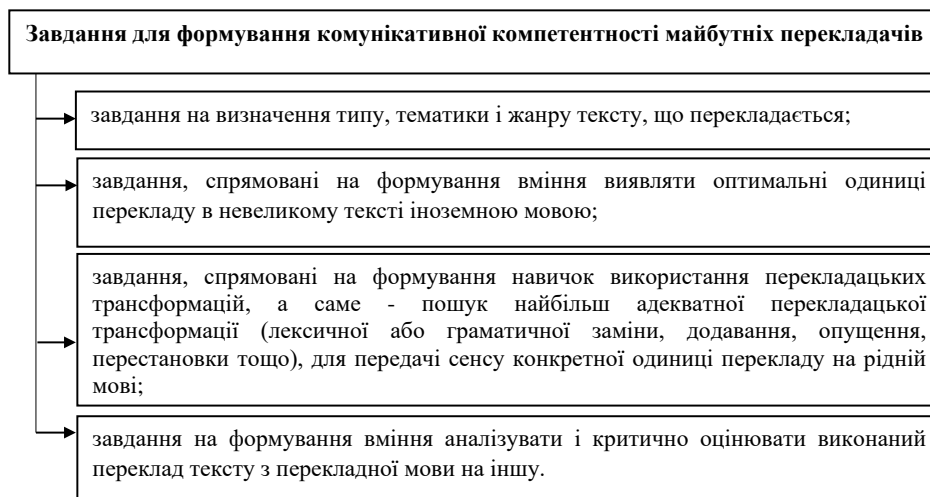

Рис. 2. Завдання для формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів

Джерело: сформовано авторами на основі [18, с. 13-14].

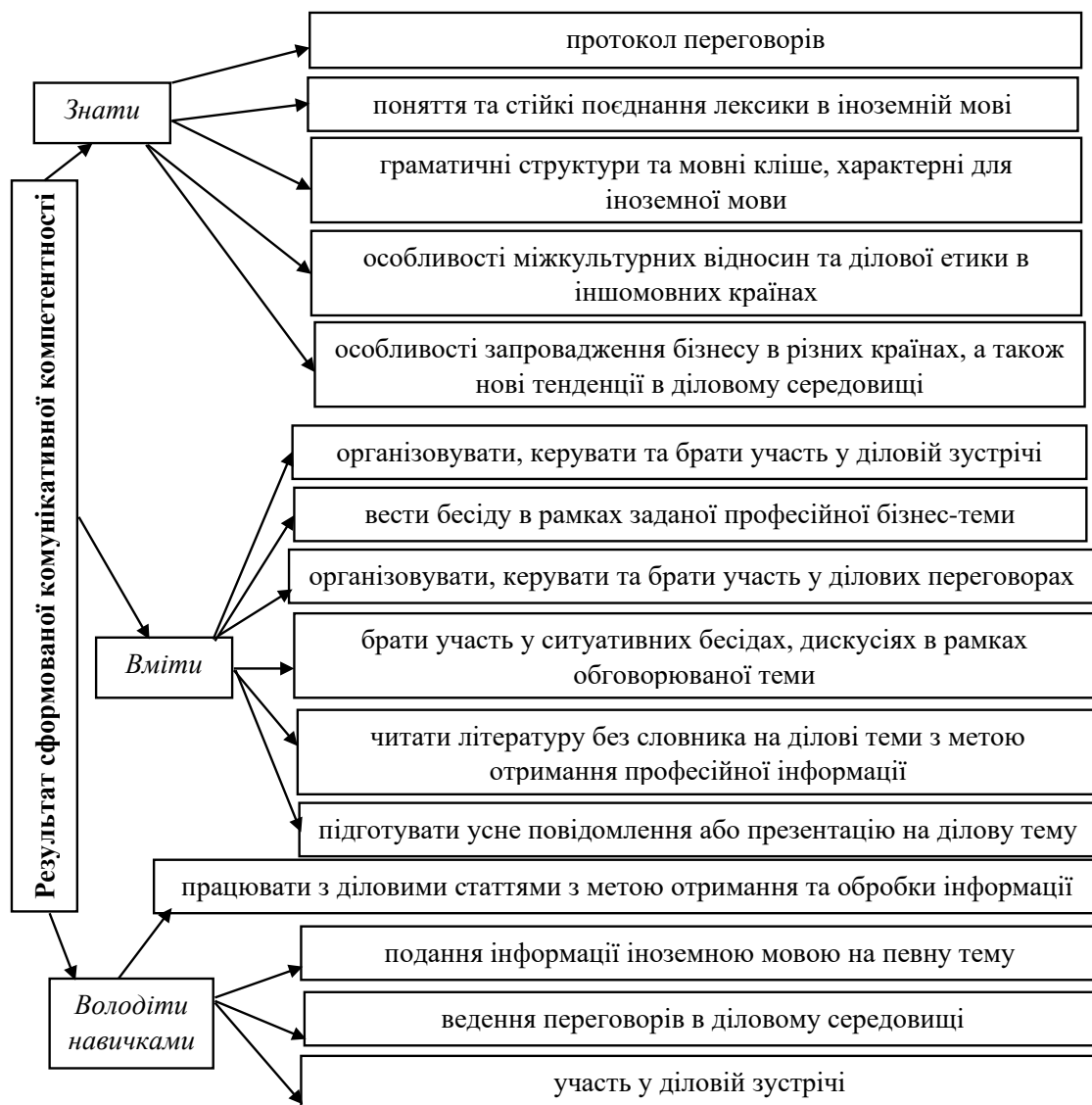

Рис. 3. Результат від формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів

Джерело: сформовано авторами на основі [19, с. 38-39].

На основі методик формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів запропоновано рекомендації, які можуть бути використані викладачами в навчальному процесі:

1. Роботу над формуванням перекладацької компетенції слід починати з вивчення основ теорії перекладу: студентам необхідно дати поняття про одиниці перекладу і перекладацькі трансформації.

2. Необхідно сформувати навик пошуку оптимальних одиниць перекладу в тексті і застосування найбільш адекватних перекладацьких трансформацій для кожної одиниці перекладу.

3. Безпосередню роботу над перекладом тексту необхідно розбивати на етапи.

4. Після виконання студентами перекладу текстів рекомендується проводити рефлексію отриманих результатів, а саме – зачитувати найбільш еквівалентні переклади, фіксуючи увагу на вдало використаних перекладацьких трансформаціях, а також проаналізувати невдалі переклади, попрацювати разом зі студентами над виправленням помилок [18, с. 11].

Отже, можна зробити висновок, що формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів закладів вищої освіти сприяє адаптації до успішного працевлаштування після закінчення навчання та фаховій відповідності вітчизняному та міжнародному ринку праці.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що в умовах інтенсифікації інтеграційних процесів формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів закладів вищої освіти набуває все більшої актуальності. Забезпечення відповідного функціонування галузі освіти розглядається як одне з пріоритетних державних завдань, як важливий структурний елемент забезпечення ринку праці професійними перекладачами. Комунікативна компетентність є життєво важливою та вирішальною для розвитку особистості перекладача у XXI столітті. Важливість формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів, сконцентрована на отримання якісно нового результату в системі вищої освіти, який відповідав би стану та тенденціям світового освітнього суспільства. В результаті компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов майбутній перекладач набуває здатності працювати з професійно значущим матеріалом іноземної мови, самостійно здобувати нові знання та розвивати особистий творчий потенціал.

Отримані результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальної системи задля формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів закладів вищої освіти, що дасть змогу покращити поточну якість вищої освіти при формуванні кваліфікованих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хоцкіна С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти. К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2013. 20 с.
2. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). 2002. URL: <http://www.kaapeli.fi/~vsy/eaee/policy/b/DeSeCo.doc>
3. Gumperz J. J., Hymes D. H. Directions in sociolinguistics: The ethnography of communication. New York: Holt, Rinehart and Winston. 1972.
4. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04. – Теорія та методика професійної освіти. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2004. 31 с.
5. Николаєва С. Ю. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Николаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
6. Luchaninova O., Koval V., Deforz H., Nakonechna L., Golovnia O. Formation of communicative competence of future specialists by means of group work. *Espacios*. 2019. Vol. 40 (Num. 41). Pp. 11-18.
7. Labunska Sv., Petrova M., Prokopishyna O. Asset and cost management for innovation activity. *Economic Annals – XXI*. 2017. Vol. 165(5-6). Pp. 13-18.
8. Koval V., Duginets G., Plekhanova O., Antonov A., Petrova M. On the supranational and national level of global value chain management. *Entrepreneurship and Sustainability*. 2019. Issues 6(4). Pp. 1922-1937.
9. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. К., 2008. 69 с.
10. Sobol T. Impact of the Audio-Visual Learning Method on the Development of Foreign Language Communication Competence of Future Interpreters and Translator. *Educational Challenges*. 2021. Vol. 26(1). Pp. 112-120.
11. Pochhacker F. Aptitude for Interpreting. Philadelphia: *Benjamins Current Topics*. 2014. Pp. 147-160.

12. Gutiérrez-Artacho J., Olvera-Lobo M. D. Web 2.0 technologies in the translator training. *EDULEARN14 Proceedings: 6th International Conference on Education and New Learning Technologies*. 2014. Pp. 1562-1569.
13. Kenny D. Technology in Translator Training. In: Minako O'Hagan (ed.) *The Routledge Handbook of Translation Technology*. London and New York: Routledge. 2020. Pp. 498-515.
14. Yuldashova Umida Bakhtiyor kizi, Bozorova Muborak Sharapovna, Mansurova Nodira Anvarovna, Ahmedova Zulayho Abdugaffor kizi, Shoazizova Aziza Shomurod qizi. Language teaching methods: theory and practice. *Journal of Critical Reviews*. 2020. 7 (5). Pp. 768-775. DOI: doi:10.31838/jcr.07.05.157
15. Muratova G., Abraimova N. The use of information-communication technologies and modern methods in teaching a foreign language. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*. 2020. Vol. 2020, Iss. 2, Article 20. Pp. 175-181. URL: <https://uzjournals.edu.uz/tziuj/vol2020/iss2/20>
16. Vasbieva D. G. A Lean Approach as a Means of Achieving Communicative Competence. *XLinguae Journal*, 2014. Volume 7, Issue 4. Pp. 75-82.
17. Frendo E. *How to Teach Business English*. Pearson Educational Limited, England. 2005. 162 p.
18. Бойченко Т. А. Методика формирования переводческой компетенции студентов неязыковых вузов. *Теория и практика научных исследований: психология, педагогика, экономика и управление*. 2020. № 1 (9). С. 7-17.
19. Kalugina O. A. Development of students' professional communicative competence in an economic higher school. *XLinguae Journal*. 2016. Volume 9, Issue 4. Pp. 37-45.

УДК 81'25=112.2'373 Левицька

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.40>

АВТОРСЬКИЙ СТИЛЬ М. ЛЕВИЦЬКОЇ: ОРИГІНАЛ VS ПЕРЕКЛАД (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «КОРОТКА ІСТОРІЯ ТРАКТОРІВ ПО-УКРАЇНСЬКИ»)

INDIVIDUAL STYLE OF M. LEVYTSKA: ORIGINAL TEXT VS TRANSLATION (BASED ON THE NOVEL "A SHORT HISTORY OF TRACTORS IN UKRAINIAN")

Шум О.В.,

orcid.org/0000-0002-4638-843X

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов факультетів психології та соціології

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У зазначеній розвідці розглянуто лексико-стилістичні домінанти мови роману "A Short History of Tractors in Ukrainian" М. Левицької та особливості їх відтворення у перекладах німецькою, російською та українською мовами. У дослідженні здійснено огляд останніх поглядів науковців на постаті автора та перекладача художнього тексту, а також на фактори (зовнішні та внутрішні чинники), які впливають на перекладацьке рішення. З огляду на це робимо висновок, що оціночна характеристика твору та його автора формується читачем крізь призму бачення змісту перекладачем як співавтором цільового тексту. Предметом дослідження у нашій науковій розвідці виступили власні назви (заголовки розділів та антропоніми), авторські неологізми та прості короткі речення, часто субстантивні. Об'єктом дослідження став вищезазначений роман британської письменниці українського походження М. Левицької, а також його німецькомовний переклад „Kurze Geschichte des Traktors auf Ukrainisch“, здійснений Е. Гартенштайн, російськомовний варіант «Краткая история тракторов по-украински» В. Нугатова та переклад українською мовою «Коротка історія тракторів по-українськи», здійснений О. Негребецьким. У статті розглядаються поняття індивідуальної творчої особистості автора, а також творчої особистості перекладача як співавтора іншомовного варіанту художнього тексту, який завдяки перекладацьким трансформаціям максимально занурює читача у світ автора крізь призму власного бачення. Саме тому важливу роль відіграють чинники, які впливають на формування рівня професійності перекладача. Із проаналізованих під час нашого дослідження прикладів підсумовуємо, що узагальнено до домінантних рис перекладачів можна віднести пошук відповідників (для власних назв); калькування з метою передачі авторських неологізмів або упущення (з метою уникнення нагромаджень у цільовому тексті, де це не впливає на зміст). У подальшому ми вбачаємо доцільність розглянути засоби відтворення та збереження комічного ефекту цільовими мовами.

Ключові слова: переклад, художній переклад, проза, роман, стиль автора, перекладацькі трансформації, стиль перекладача.

This article considers the lexical and stylistic dominants of the language of novel "A Short History of Tractors in Ukrainian" by M. Lewytska and the peculiarities of their reproduction in translations into German, Russian and Ukrainian. The scientific research reviews the latest views of scholars on the figure of the author and translator of the literary text, as well as the factors

(external and internal) that influence the translation decision. In view of this, we conclude that the evaluative characteristics of the literary text and its author are formed by the reader through the prism of the translator's vision of the content as a co-author of the target text. The subject of the research in our scientific research are proper names, author's neologisms and simple short sentences, usually substantive. The object of the research is the above-mentioned novel by the British writer of Ukrainian origin M. Lewycka, as well as its German translation of „Kurze Geschichte des Traktors auf Ukrainisch“ by E. Hartenstein, the Russian version «Краткая история тракторов по-украински» by V. Nugatov and the Ukrainian translation «Коротка історія тракторів по-українськи» by O. Nehrebetskyi. The article considers the concept of individual creative personality of the author, as well as the creative personality of the translator as a co-author of a foreign language version of the literary text, which due to translation transformations immerses the reader in the author's world through the prism of his or her own vision. From the examples analyzed in our research, we conclude that the dominant features of translators include the search for matches (for proper names); tracing in order to convey the author's neologisms or omissions. In the future researches we see the feasibility of considering the means of reproduction and preservation of the comic effect in the target languages.

Key words: translation, literary translation, prose, novel, style of the author, style of the translator, translation transformations.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей індивідуального стилю автора давно досліджуються вченими-мовознавцями. З початку 80-х років минулого століття беруть відлік вагомі розвідки з питань вивчення постаті перекладача як повноправного учасника перекладацького процесу та співавтору тексту перекладу. Останніми роками науковці почали детальніше досліджувати особистість перекладача та говорити про існування його індивідуального стилю як творчої особистості. На ґрунті таких розвідок постала необхідність ширшого дослідження різноманітних факторів (зовнішніх та внутрішніх), які впливають на формування особистості перекладача, а відтак і на результат процесу перекладу, що невід'ємно пов'язаний з умінням виокремлювати та адекватно відтворювати у перекладі домінуючі риси стилю кожного окремого письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню перекладу як творчому процесу від початку XXI століття присвячували свої дослідження такі перекладознавці, як О. Чередниченко, Л. Коломієць, Т. Некряч, А. Пермінова, М. Гарбовський, Р. Довганчина, Г. Косів та ін. Проблеми творчої особистості автора вивчали Н. Адах, Є. Ангерчік, В. Пушко та ін. Індивідуальну особистість перекладача досліджували А. Дворніков, М. Іваницька [4; 5], О. Мазур [8], О. Матвійшин, А. Науменко [9], Л. Коломієць, О. Ребрій [10], О. Шум [12] та ін.

Постановка завдання. Предметом нашого дослідження обрано перекладацькі стратегії (трансформації), які допомагають перекладачу адекватно передавати домінуючі риси індивідуального стилю автора у мові перекладу, а також визначають його власний стиль як співавтору цільового тексту. Об'єктом дослідження нашої наукової розвідки виступає англomовний роман “A Short History of Tractors in Ukrainian” (2005) М. Левицької та його переклади українською (укр. «Коротка історія тракторів по-українськи» у перекладі О. Негребецького, 2013), російською

(рос. «Краткая история тракторов по-украински» у перекладі В. Нугатова, 2006) та німецькою мовами (нім. „Kurze Geschichte des Traktors auf Ukrainisch“ у перекладі Е. Гартенштайн, 2006). У науковому дослідженні ставимо собі за мету визначити домінуючі риси творчої (мовної) особистості М. Левицької, а також особливості їх передачі українською, російською та німецькою мовами, а відтак – дослідити перекладацькі стратегії крізь призму мети перекладу кожною із цільових мов.

Виклад основного матеріалу. Російський мовознавець і дослідник перекладу А. Швейцер зауважував, що комунікативні настанови перекладача впливають на те, що і скільки він вносить до тексту художнього твору як на етапі прочитання та інтерпретації оригіналу, так і на етапі створення нового тексту мовою перекладу, і пов'язував це із відданістю перекладача певній культурній традиції, у тому числі – літературній та перекладацькій традиції, з його власним творчим та естетичним кредо, його зв'язком зі своєю епохою і, зрештою, тим конкретним завданням, яке він свідомо чи несвідомо ставить перед собою [11, с. 172].

Розглядаючи проблему доцільності перекладознавчих студій В. Вільсс зазначає, що для дослідження можливостей та меж перекладу, а також критеріїв об'єктивної оцінки результатів перекладу важливу роль відіграє особа перекладача, його культурне оточення та його знання щодо того, для кого, що і як він перекладає [15, с. 154-155]. Дослідниця у галузі перекладознавства, зокрема індивідуальних особливостей автора та перекладача, М. Іваницька у своїх дослідженнях зазначає, що перекладач як суб'єкт мисленнєво-мовленнєвої, соціально-комунікативної та міжкультурної діяльності має цілу низку характеристик, зокрема, мовних, когнітивних, соціальних, світоглядних, психологічних тощо, які взаємодіють між собою та впливають одна на одну. Значна частина науковців, які працюють на ниві перекладу, частіше обирають об'єктом та предметом своїх

досліджень текст перекладу і, рідше, – процес перекладу, не враховуючи той факт, що на обидва ці феномени безпосередній вплив має особистість перекладача, а саме його психолінгвістичні та соціокультурні риси. [4, с. 136].

Лінгвіст-перекладознавець О. Ребрій вважає, що переклад – важливий спосіб пізнавальної діяльності, за посередництва якого відбувається перенос текстів, смислів, концепцій з одного культуромовного контексту до іншого. Рефлексія над перекладом має емпірико-трансцендентний характер, адже дає можливість не тільки унаочнити філософську сутність цього феномену, а й побачити місце кожної окремої особистості у глобальних перекладацьких процесах. Переклад виконує функцію інтелектуального стимулу, оскільки, засвоюючи нову мову, перекладач водночас засвоює її культуру, отже цей двобічний процес призводить, до якісних індивідуальних змін, які, у свою чергу, забезпечують кількісні суспільні зміни. Переклад є засобом становлення та розвитку культури у світових масштабах, адже більшість національних культур сформувалося за безпосередньої участі й під впливом перекладу. В контексті українських історичних і сучасних реалій саме перекладна література відіграє роль культурного катализатора, передаючи та зберігаючи духовні цінності, виступаючи виховним засобом і потужним джерелом збагачення рідної мови [10, с. 103].

У рамках свого дослідження нас зацікавила творча особистість письменниці М. Левицької, яка вважається британською письменницею українського походження. Біографічні розвідки свідчать, що авторка народилась у таборі для біженців у Німеччині після завершення Другої світової війни. Згодом родина переїхала до Англії, де М. Левицька проживає досі. Там же вона здобула й вищу освіту в Кільському університеті, а згодом працювала доценткою в Університеті Шеффілд Галам у галузі наукових досліджень засобів масової інформації та комунікацій. На теренах України найвідомішим твором письменниці вважається роман «Коротка історія тракторів по-українськи» (*англ.* “A Short History of Tractors in Ukrainian”), англomовний оригінал якого побачив світ 2005 року та став бестселером і здобув низку літературних нагород, серед яких найвагомішими можна вважати: премія Вудгауза (*англ.* Bollinger Everyman Wodehouse Prize) на Хейському фестивалі, нагорода Вейвертон-Гуд-Рід (*англ.* Waverton Good Read Award) та номінація на премію Оранж (*англ.* Orange Broadband Prize for Fiction). Окрім худож-

ньої літератури, М. Левицька видала 10 книжок-порадників із питань догляду за хворими й літніми людьми. У своїх інтерв'ю письменниця зазначала, що писати почала змалку, років з чотирьох. Спочатку ці проби пера були україномовними, адже у родині розмовляли саме українською мовою. Своїм першим літературним учителем авторка вважає В. Шекспіра. Згадуючи непросте дитинство М. Левицька зазначає, що сім'я була дуже бідною, вони змушені були жити у різних місцях, де батько міг знайти роботу інженера. Родина мешкала у місті Гейнсборо, де виробляли трактори й літаки, потім переїхали до Ланкастера, де була велика тракторна фабрика. М. Левицька наголошує, що до її першого приїзду в Україну приблизно 2005 року для неї образ країни здебільшого базувався на історіях батьків, особливо маминих. Роман «Коротка історія тракторів по-українськи» написаний на біографічному матеріалі. Сама письменниця вбачає успіх роману в тому, що він не схожий на її попередні твори, він є серйозним, але й кумедним водночас. Книжка заснована на автобіографічних подіях, але містить чимало вигаданого [1; 3].

На думку літературознавців та літературних критиків, зазначений твір належить до жанру сатиричних романів, якому притаманні риси чорного гумору. У сюжеті йдеться про історію та побут українських емігрантів у Англії. Цей роман перекладено щонайменше тридцятьма сімома мовами, включаючи голландську, італійську, німецьку, норвезьку, російську, шведську, португальську, каталонську, українську та ін. У досліджуваному нами романі в комічній формі зображено різну реакцію двох доньок, коли їхній батько-вдівець одружується з набагато молодшою за нього іммігранткою з України. Батько, колишній інженер, пише українською мовою книжку, присвячену історії тракторів. В Україні переклад роману побачив світ лише через 8 років після оприлюднення оригіналу не в останню чергу через нищівну критику російськомовного перекладу В. Нугатова, який не зовсім виявився еквівалентним [3].

Нашу розвідку ми хочемо присвятити аналізу особливостей відтворення англійською, російською та українською мовами частині рис авторського стилю М. Левицької, а саме перекладу власних назв, авторських неологізмів та простих речень, зокрема субстантивних.

У досліджуваних нами перекладах зберігається структура роману ідентична англomовному оригіналу – 31 розділ. Однак помічаємо, що самі назви іноді зазнають змін, наприклад:

(1) Two. Mother's <i>little</i> legacy [14, c. 25] 2. Mutter's <i>kleines</i> Vermächtnis [13, c. 25] 2. <i>Маленькое</i> мамино наследство [7, c. 17] 2. Материна спадщина [6, c. 16]	(2) Three. A fat <i>brown</i> , envelope [14, c. 32] 3. Ein dickes <i>braunes</i> Kuvert [13, c. 33] 3. Толстый <i>коричневый</i> конверт [7, c. 23] 3. Товстий <i>бурий</i> конверт [6, c. 22]
(3) Seven. <i>Crap</i> car [14, c. 85] 7. <i>Schrotauto</i> [13, c. 87] 7. <i>Дерьмовая</i> машина [7, c. 69] 7. <i>Гімняна</i> машина [6, c. 67]	(4) Ten. Squishy squashy [14, c. 131] 10. Pitschi-patschi [13, c. 132] 10. <i>Висит, как тряпка</i> [7, c. 109] 10. М'якотілий [6, c. 108]
(5) Eleven. Under duress [14, c. 139] II. <i>Nötigung</i> [13, c. 141] 11. «Андедурес» [7, c. 118] 11. Under duress [6, c. 116]	(6) Fifteen. In the psychiatrist's chair [14, c. 175] 15. Auf der Behandlungscouch [13, c. 176] 15. На <i>приеме</i> у психіатра [7, c. 146] 15. У кріслі психіатра [6, c. 145]
(7) Eighteen. The baby alarm [14, c. 207] 18. Das Babyfon [13, c. 208] 18. «Детский <i>сторож</i> » [7, c. 174] 18. Дитяча <i>сигналізація</i> [6, c. 173]	

Зміст – це перше, окрім, мабуть, назви твору, на що читач звертає увагу в першу чергу. Загалом із вищенаведених прикладів бачимо, що перекладачі різних мов намагалися відтворити назви розділів максимально близько до тексту оригіналу. Однак у деяких назвах помічаємо незначні зміни: опущення прикметника *little* в україномовному перекладі; відтворення кольорового прикметника *brown* як *бурий* українською мовою; *crap car* у німецькому варіанті роману відтворено відповідником, а в російськомовному та україномовному використано прийом емоційного підси-

лення. У цьому випадку, на нашу думку, також можна було перекласти, наприклад, російською мовою як *металлолом* чи *тарантас* українською – *металобрухт*, *тарантайка* тощо. В останньому прикладі з *baby alarm* бачимо неточність з перекладами російською та українською мовами. Вважаємо, що можна було замінити на *радионяня* та *радіоняня* відповідно. Хоча змісту розділів жоден із перекладів не суперечить.

Характерною рисою авторського стилю М. Левицької є вживання коротких, часто однокри двослівних простих речень, наприклад:

- (8) It's true. He has tried. He has done his best [14, c. 11].
Wirklich – er hat ja alles versucht. Er hat sein Bestes getan [13, c. 10].
Это правда. Он пытался. Он приложил все усилия [7, c. 5].
Це правда. Він утомився. Він зробив усе, що міг [6, c. 4].

- (9) Peace. Love. Workers' Control. It's all idealistic nonsense [14, c. 17].
Frieden! Liebe! Herrschaft der Arbeiterklasse!
Dieser ganze idealistische Unsinn [13, c. 17].
Мир. Любовь. Рабочее самоуправление.
Вся эта идеалистическая чушь [7, c. 9]
Мир. Любовь. Робітничий контроль.
Усе це ідеологічне безглуздя [6, c. 9].

Із вищенаведених прикладів бачимо, що всі перекладачі максимально намагались зберегти цю авторську домінанту у всіх іншомовних варіантах роману.

Інколи у романі зустрічаються авторські новотвори – кілька слів, об'єднані в одне, наприклад:

- (10) I suggest slyly in my best professional *let's-be-sensible* voice, my *look-how-grown-up-I-am* voice [14, c. 18].

Ich sage das in meiner professionellsten *Seien-wir-doch-vernünftig-Stimme* [13, c. 17].

Лукаво посоветувала я своїм професійним голосом «будем *благоразумными*» – тем голосом «*взгляни, как я повзрослела*» [7, c. 11].

Хитро підказала я своїм професійним «будьмо-розсудливі» голосом, голосом «*дивіться-яка-я-доросла*» [6, c. 10].

Бачимо, що практично в усіх випадках перекладачі намагалися зберегти авторські неологізми у цільовому тексті та виділити їх. Такі новотвори завжди несуть своє забарвлення та надають тексту емоційності. Однак зазначимо, що у німецькомовному варіанті перекладачка Е. Гартенштайн зберегла перший новотвір, а другий опустила, хоча, на нашу думку, він має контекстуальне значення і міг би бути перекладений як *schauen-sie-wie-erwachsen/groß-ich-bin*.

Цікавим є факт, що попри те, що у численних інтерв'ю сама письменниця стверджувала, що починала писати в дитинстві саме українською мовою та вдома повсякчас лунала рідна мова батьків, а також не зважаючи на те, що у романі використано багато історичних та побутових реалій, проте здавалося б за логікою українські

антропоніми подано їхніми російськомовними відповідниками:

Nadezhda – Nadeshda – Надежда – Надія,
 Vera – Vera – Вера – Віра,
 Valentina – Valentina – Валентина – Валентина,
 Nikolai – Nikolai – Николай – Микола,
 Ludmilla Mayevska – Ludmilla Majevska –
 Людмила Маевская – Людмила Маєвська,
 Alice – Alice – Алиса – Аліса,
 Alexandra – Alexandra –
 Александра – Александра,
 Anna – Anna – Анна – Анна,
 Mikhail – Michael – Майкл – Михайло,
 Stanislav – Stanislav – Станислава – Станіслав.

Так у німецькомовному варіанті роману простежуємо калькування антропонімів інколи без використання правил транслітерації цільовою мовою. Україномовний варіант імені (*прим.* в оригіналі зустрічаємо *Michael* та *Mikhail*) німецькою та російською мовами перекладачі не відтворюють: *Michael* – *Майкл* відповідно. Стосовно імен онучок *Alice* – *Alice* – *Алиса* – *Аліса*, *Alexandra* – *Alexandra* – *Александра* – *Александра*, *Anna* – *Anna* – *Анна* – *Анна* майже не зазнають трансформацій, на нашу думку, тому, що імена всіх онучок, по-перше, починаються на одну літеру, по-друге, це імена які існують як у слов'янському, так і в романо-германському мовному середовищі. Підсумовуємо, що україномовні форми антропонімів роману з'являються лише

в перекладі О. Негребецького, що максимально наближує героїв до читача.

Висновки. Підсумовуючи результати здійсненого дослідження, вважаємо, що дослідження особистості перекладача як співавтора цільового тексту сьогодні є невід'ємною складовою комплексного аналізу тексту перекладу. На результати процесу перекладу та його якості впливає не лише мета, яка стоїть перед перекладачем, але й ряд внутрішніх та зовнішніх факторів, які формують мовну та культурно особистість творця іншомовного варіанту художнього тексту, тобто зумовлюють перекладацьке рішення (вибір того чи іншого способу перекладу). У своїй розвідці ми розглянули особливості відтворення німецькою, російською та українською мовами деяких рис індивідуального авторського стилю британської письменниці українського походження М. Левицької, а саме – власних назв (заголовків та антропонімів), авторських неологізмів та простих речень, зокрема субстантивних. Усі перекладачі рівною мірою схильні до відтворення рис авторського стилю у перекладі шляхом пошуку відповідника чи калькуванню. Лише у поодиноких випадках спостерігаємо випущення окремих лексем, що загалом не впливає на зміст на емоційно-стилістичне забарвлення тексту. У подальшому ми плануємо розглянути засоби відтворення комічного цільовими мовами та зміни, здійснені у російськомовному перекладі В. Нугатова, які призвели до змістових зсувів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В Україні нарешті видали світовий бестселлер «Коротка історія тракторів по-українськи». URL: https://texty.org.ua/fragments/47060/V_Ukraini_nareshti_vydaly_svitovij_bestseller_Korotka-47060/
2. Гаврилів Т. Роздуми про переклад. Ч. 2. URL: <http://www.kritiki.net/2003/09/15/rozdumi-pro-pereklad-chastina-2>
3. Десятирик Д. Марина Левицька: Мої книжки більше глузують з британців, аніж з українців. *День*. № 190, (2011). URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chitayte/marina-levicka-moyi-knizhki-bilshe-gluzuyut-z-britanciv-anizh-z>
4. Іваницька М. Формування особистості перекладача: компетентнісний підхід. *Psycholinguistics* (2019), Вип. 26 (2), С. 135–156. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/3486/ea062a402f4a501a4e98b61fdd757f29af26.pdf>
5. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах. Чернівці: Книги – XXI, 2015. 604 с.
6. Левицька М. Коротка історія тракторів по-українськи. К.: Темпора, 2013. 301 с.
7. Левицкая М. Краткая история тракторов по-украински. М.: Эксмо, 2006. 352 с.
8. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Філологічні науки». 2011. Вип. 6. Ч. 2. С. 65–71.
9. Науменко А. Складові індивідуального стилю перекладача як чинник, руйнуючий оригінал. *Наукові записки*. Серія «Філологічні науки» (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (1). С. 25–31.
10. Ребрій О. Сучасні концепції творчості у перекладі. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
11. Швейцер А. Теория перевода. М.: Наука, 1988. 216 с.
12. Шум О. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами: дис. к. філол. н.: 10.02.16. КНУ ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 268 с.
13. Lewycka M. Kurze Geschichte des Traktors auf Ukrainisch. Roman. Premium, München 2006. 366 S.
14. Lewycka M. A Short History of Tractors in Ukrainian. Viking Press, 2005. 336 p.
15. Wilss W. Übersetzen und Dolmetschen im 20. Jahrhundert. Schwerpunkt Deutscher Sprachraum. Saarbrücken: ASKO Europa-Stiftung, 1999. 284 S.

РОЗДІЛ 5

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161.162.1'373.613

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.41>

АНГЛОМОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

ENGLISH BORROWINGS IN MODERN POLISH AND UKRAINIAN

Круглій О.Р.,

*orcid.org/0000-0001-6346-8821**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов та перекладу**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Черняк О.П.,

*orcid.org/0000-0002-3848-0690**кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри іноземних мов та перекладу**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Динаміка змін у суспільному житті породжує динаміку змін сучасних мов. Найбільш активного поповнення і змін зазнає лексика науки та термінологічні системи. Термінотворення має свою специфіку, яка полягає в тому, що значну кількість спеціальних слів фахове мовлення запозичує із інших мов, що пов'язано з науково-технічним прогресом, співпрацею науковців різних країн світу. Саме відкритість сучасного суспільства, прагнення і можливість громадян вільно пересуватись, налагоджувати міждержавні та міжмовні контакти як наслідок бурхливих політичних й суспільно-економічних перетворень стають основними причинами активного запозичення і вживання нової лексики мовами-реципієнтами. Усі зазначені процеси є поштовхом до оновлення і збагачення лексики сучасних мов, особливо за рахунок запозичень й новотворів у різних галузях.

У статті досліджено причини широкого запозичення англіцизмів і їх активне вживання у польській та українській мовах на прикладі лексем на позначення професій у сфері економіки. Наведено англіцизми, що зустрічаються у багатьох сферах діяльності людини: від загальноновживаних до вузькоспеціалізованих термінів. Проаналізовано різні способи освоєння іншомовної лексики, а саме: фонетико-графічний, граматичний (або морфологічний) і семантичний. Досліджено категорію «назви професій» на позначення назв різних видів економічної діяльності людини. З'ясовано, що найменування професій англійського походження проходять процес фонетичного та морфологічного освоєння у польській та українській мовах, а основними формами є транслітеровані запозичення із додаванням польських і українських суфіксів, що зумовлює адаптацію англіцизмів до систем сучасних мов. Інтернаціоналізація досліджуваної лексики є виправданим явищем, що не несе загрози збереженню національних мов, збагачує сучасні мови та дозволяє активно включатися у всесвітній процес глобалізації і економічного розвитку.

Ключові слова: запозичення, англіцизм, термін, мова, мова-донор, мова-реципієнт, елемент мови.

The dynamics of change in public life gives rise to the dynamics of change in modern languages. The vocabulary of science and terminological systems is undergoing the most active replenishment and change. Term formation has its own specifics, which is that a significant number of special words borrow professional speech from other languages, which is associated with scientific and technological progress, the cooperation of scientists from around the world. It is the openness of modern society, the desire and ability of citizens to move freely, to establish interstate and interlingual contacts as a result of rapid political and socio-economic transformations are the main reasons for active borrowing and use of new vocabulary in recipient languages. All these processes are the impetus for updating and enriching the vocabulary of modern languages, especially through borrowings and innovations in various fields.

The article examines the reasons for the widespread borrowing of English words and their active use in Polish and Ukrainian on the example of tokens to denote terms in the field of economics. Anglicisms are found in many spheres of human business activity: from commonly used to highly specialized terms. Different ways of mastering foreign language vocabulary are analyzed, namely: phonetic-graphic, grammatical (or morphological) and semantic. The category of "names of professions" to denote the names of different types of professional activities has been studied. It was found that the names of professions of English origin are in the process of phonetic and morphological development in Polish and Ukrainian, and the main forms are transliterated borrowings with the addition of Polish and Ukrainian suffixes, which leads to the adaptation of English to modern languages. The internationalization of the studied vocabulary is a justified phenomenon that does not threaten the preservation of national languages, enriches modern languages and allows active participation in the current process of globalization and economic development.

Key words: borrowing, English words, term, language, language-resource, and language-recipient.

Постановка проблеми. Відомо, що через постійний розвиток лексичний склад сучасних мов зазнає суттєвих змін, що викликано впливом ззовні, так і внутрішніми фонетико-морфологічними процесами, які пришвидшують і уможливають перетворення запозиченої лексики світових мов у широковживані неологізми. Відомо, що сьогодні широкого вжитку набувають саме англійські лексичні одиниці у різних сферах діяльності, життя людей. Англійцизм – це слово або зворот мови запозичений саме з англійської мови. Англійцизми отримали широке розповсюдження у наступних сферах: реклама, техніка, спорт, СМІ, косметика, економіка, бізнес та ін.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати склад назв професій англійського походження у сучасних мовах. Для досягнення поставленої мети вважаємо за необхідне вирішити наступні завдання, а саме: розкрити теоретичні засади вивчення запозичених слів у сучасній лінгвістиці; з'ясувати причини та умови появи англійцизмів у сучасних мовах; виявити англійські запозичення у найменуваннях професій сфери економіки; здійснити класифікацію запозичених одиниць за критерієм предмета запозичення.

Об'єкт дослідження – англійська запозичена лексика у сучасних мовах. Предмет наукового аналізу – запозичені англійські найменування професій у галузі економіки.

Обґрунтування **актуальності** теми полягає в тому, що запропонований аналіз, а саме сучасних англійських найменувань професій у сучасних мовах, зумовлено недостатньою вивченістю матеріалу, що представляє науковий інтерес, а також тим, що запозичення є одним із найшвидших процесів поповнення сучасних мов.

У ході аналізу застосовано наступні методи: аналіз словникових дефініцій; словотвірний аналіз; суцільної вибірки; аналіз словникових дефініцій і описовий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання запозичення слів однієї мови іншими є складним і багатоаспектним. На цьому наголошують вітчизняні та зарубіжні мовознавці. Загальна проблема запозичення елементів однієї мови іншою, насамперед, містить питання, яке ж явище мови доречно інтерпретувати як запозичення. Варто зазначити, що у сучасній лінгвістиці відсутня однастийна думка серед мовознавців і філологів. Ахманова О. С. у словнику лінгвістичних термінів пропонує наступну дефініцію запозичення: «Запозичення англ. *borrowing*, фр. *emprunt*, нім. *Entlehnung*, ісп. *prestamo*. Звернення до лексичного фонду інших мов для вираження

нових понять, подальшої диференціації уже існуючих і позначення невідомих раніше предметів (нерідко самі ці поняття і предмети стають відомими носіям даної мови лише внаслідок контактів із тими народами, з чийх мов запозичуються відповідні слова)» [1, с. 45].

Однак Григоренко О. В. вважає, що термін «запозичення» є нечітким, і тому він пропонує розмежовувати запозичені лексеми на повні та часткові. Вчений вважає, що процес запозичення полягає у відтворенні моделей однієї мови іншою, а характер такого відтворення є неоднаковим на різних рівнях мови (фонемному, морфемному, лексичному, синтаксичному) [2, с. 77].

З його думкою погоджується Лотте Д. С., на думку дослідника запозичення є елементом чужої мови (словом, морфемою, синтаксичною конструкцією тощо), перенесеним із однієї мови в іншу внаслідок контактів, а також сам процес переходу цих елементів. Зазвичай запозичують слова й рідше синтаксичні та фразеологічні звороти. Запозичення звуків і словотвірних морфем із інших мов відбувається внаслідок їх вторинного виокремлення із більшої кількості запозичених слів. Запозичення пристосовуються до системи запозичення мови і найчастіше настільки їм засвоюються, що іншомовне походження таких слів не відчувається носіями певної мови [3].

У свою чергу, у польській лексикографічній традиції, запозичення характеризують як слова іншомовного походження, які ввійшли до мови через різноманітні контакти з іншими країнами, народами та партнерами [4]. Запозичення – це іншомовні у структурі даної мови слова, обороти, види дериватів, флективні форми, синтаксичні конструкції, фразеологічні звороти, рідше фонетичні елементи.

Постановка завдання. Як бачимо деякі визначення носять узагальнений вузький характер, тоді як інші дефініції характеризують явище запозичення як ширший процес. Таким чином, визначення поняття «запозичення» здебільшого зводиться до наступного: запозичення – це процес, в результаті якого в мові з'являється і закріплюється певний іншомовний елемент, насамперед, слово або повнозначна морфема. У широкому сенсі, запозичення – це перехід елементів однієї мови в іншу через контакти мов між собою, закріплення іншомовної одиниці в структурі мови-реципієнта (слів, дериватів, синтаксичних конструкцій, фразеологічних зворотів тощо).

Виклад основного матеріалу. Широко відомий той факт, що вплив мов є результатом зав'язків і відносин між країнами та народами, контактів

у широкому значенні цього слова, заснованих на культурній, політичній, науковій, економічній діяльності та впливі моди (використання англійської як міжнародної мови).

Прийнято виокремлювати дві групи причин запозичень іншомовних слів: екстралінгвальні (контакти між народами, потреба у позначенні нових предметів чи понять, вплив моди, економія засобів мови) та інтралінгвальні (відсутність у рідній мові альтернативного слова для нового предмета чи поняття, використання одного запозиченого слова замість описового обороту, прагнення яскравіше виділити певне значення/функцію предметів, прагнення до розширення мови, що веде до появи іншомовних стилістичних синонімів).

Більшу частину англіцизмів становлять лексеми, які з'являються у мові, як наслідок задоволення потреби у найменуванні нової речі чи поняття. Каналами появи нових одиниць є усне та писемне мовлення. Характерно, що при усному запозиченні іншомовні лексеми зазнають більших змін. При запозиченні нового предмета чи поняття, значення елемента мови не зазнає змін, але у разі використання нового слова як синоніма до вже існуючих слів, між цими синонімами відбувається розмежування значень, і спостерігають зрушення у вихідній семантиці.

Шляхи запозичення слів з однієї мови до іншої можуть бути прямими й опосередкованими. Носії мови можуть сприймати запозичені слова більш «представницькими» або модними (на це існують певні психологічні причини). Так, якщо звернути увагу на сучасну розмовну мову, то можна відзначити, що, наприклад, у більшості випадків поляк скаже *sorry*, а не *przepraszam*; *cool* а не *fajny*.

Якщо в мові виникає проблема відсутності слова, яке могло б позначити предмет або нове явище, або це слово незручне для використання із певних причин, відбувається перехід слів із однієї мови в іншу. Так, наприклад, поява нових косметичних продуктів, які раніше не були відомі, стала причиною запозичення назв з англійської мови: *consealer* – олівець-коректор; *peeling-cream* – крем, що прибирає верхній шар шкіри та ін.

Сучасні англіцизми зустрічаються, як згадувалося вище, у багатьох сферах, від найширших до вузькоспеціалізованих галузей. Нижче наведено приклади лише деяких із них:

- кулінарія: *catering* – *catering* – *катеринг*, *hamburger* – *hamburger* – *гамбургер*, *fast food* – *fast food* – *фаст фуд*, *grill* – *grill* – *гриль*, *lunch* – *lunch* – *ланч*, *popcorn* – *popcorn* – *попкорн*, *sandwich* – *sandwich* – *сандвіч*, *toast* – *toast* – *тост*;

- краса й здоров'я: *callanetics* – *callanetics* – *калланетика*, *hyperallergic* – *hiperalergiczny* – *гіпералергічний*, *hypoaallergic* – *hipoaalergiczny* – *гіпоалергічний*, *jogging* – *jogging* – *джогінг*, *lifting* – *lifting* – *ліфтинг*, *make-up* – *make-up* – *мейкап*, *peeling* – *peeling* – *пілінг*, *stretching* – *stretching* – *стретчинг*, *trend* – *trend* – *тренд*;

- мода: *dzinsy* – *джинси*, *dzersej* – *джерси*, *klipsy* – *клінси*, *moher* – *мохер*, *smoking* – *смокінг*;

- культура, музика: *bestseller* – *bestseller* – *бестселер*, *blues* – *blues* – *блюз*, *country* – *country* – *кантрі*, *disco* – *disco* – *диско*, *DJ* – *DJ* – *Ді Джей*, *jazz* – *jazz* – *джаз*, *pop music* – *muzyka popowa* – *поп музика*, *rock music* – *muzyka rockowa* – *рок музика*;

- спорт: *badminton* – *badminton* – *бадмінтон*, *bobsleigh* – *bobslej* – *бобслей*, *derby* – *derby* – *дербі*, *doping* – *doping* – *допінг*, *jockey* – *dzokej* – *жокей*, *hockey* – *hokej* – *хокей*, *leader* – *lider* – *лідер*, *match* – *mezc* – *матч*, *outsider* – *outsider* – *аутсайдер*, *ring* – *ring* – *ринг*, *rugby* – *rugby* – *регбі*, *set* – *set* – *сет*, *tennis* – *tenis* – *теніс*;

- професії: *baby-sitter* – *baby-sitter* – *бейбі ситер*, *businessman* – *businessman* – *бізнесмен*, *copywriter* – *copywriter* – *копірайтер*, *dealer* – *dealer* – *ділер*, *designer* – *designer* – *дизайнер*, *developer* – *deweloper* – *девелопер*, *disc jockey* – *disc jockey* – *диско жокей*, *showman* – *showman* – *шоумен*, *top model* – *topmodelka* – *топ модель*, *workaholic* – *workaholic* – *роботоголік*;

- техніка: *CD* – *CD* – *СД*, *CD-ROM* – *CD-ROM* – *СД-РОМ*, *chip* – *chip* – *чип*, *e-mail* – *e-mail* – *е-мейл*, *interface* – *interfejs* – *інтерфейс*, *joystick* – *джойстик*, *compact* – *kompakt* – *компакт*, *microprocesor* – *mikroprocesor* – *мікропроцесор*, *modem* – *modem* – *модем*, *notebook* – *notebook* – *ноутбук*, *server* – *serwer* – *сервер*, *skanner* – *skaner* – *сканер*, *fax* – *faks* – *факс*, *gadget* – *gadzet* – *гаджет*;

- політика, суспільне життя: *budget* – *budzet* – *бюджет*, *leader (of the party)* – *lider (partii)* – *лідер (партії)*, *lobby* – *lobby* – *лобі*, *establishment* – *ictebliumment*;

- економіка: *business* – *biznes* – *бізнес*, *businessmen* – *biznesman* – *бізнесмени*, *boom* – *boom* – *бум*, *boss* – *boss* – *бос*, *broker* – *broker* – *брокер*, *leasing* – *leasing* – *лізинг*, *manager* – *menedzer* – *менеджер*, *monitoring* – *monitoring* – *моніторинг*, *sponsor* – *sponsor* – *спонсор*.

Серед перерахованих вище тематичних груп найбільшою є лексико-тематична група запозичень, пов'язана з громадським життям та активністю людини. До згаданої категорії відносимо й назви професій, а також окремі лексеми, характерні цій галузі: бізнес, медіа та реклама.

Перш ніж перейти до розгляду виділених запозичень, слід розглянути способи освоєння

іншомовної лексики, а саме: фонетико-графічний, граматичний (або морфологічний) і семантичний. Англійський правопис значно відрізняється від польського та українського. Наприклад, польський алфавіт складається із 32 літер (на 8 літер більше, ніж в англійській мові), а також містить діакритичні знаки, які в англійському алфавіті відсутні. Безумовно, для англіцизмів, запозичених сучасними польською і українськими мовами, притаманні власне свої фонетичні особливості, властиві виключно цим мовам. Процес фонетико-графічної адаптації полягає у записі англійських запозичень за посередництвом алфавітів мов-реципієнтів.

Морфологічне освоєння іншомовних слів відбувається також по-різному. Трансформація граматичного оформлення запозичених іменників, насамперед, пов'язана з родовими значеннями. Тут можливі різні способи пристосування іншомовних слів до категорії роду в польській та українській мовах. Наприклад, характерними є втрата іншомовних флексій і заміна їх закінченнями приймаючої мови із збереженням родових значень. В інших випадках оформлення залишається незмінним, але змінюється родове значення відповідно до формально-граматичних законів мови-реципієнта. Що ж до прикметників і дієслів, їх пристосування супроводжується зміною як граматичного (флексійного) оформлення, а також структури основи. У польській та українських мовах в основі запозичених прикметників є такі суфікси: *-n-* / *-n-* (*creative – kreatywny – креативний*), *-sk-* / *-ськ-* (*manager – menedzerski – менеджерський*), *-ow-* / *-ов-* (*credit – kredytowy – кредитовий*). Основа запозичених дієслів у польській мові включатиме суфікс: *-owa* (*adore – adorowac, imagine – imaginowac, correspond – korespondowac*).

Семантичне освоєння визначається всередині лінгвістичними факторами. Іншомовне слово, потрапляючи до системи лексики мови-референта, стає основним засобом номінації, або входить до оточення ряду близьких, іноді синонімічних слів. Одним із проявів такого пристосування можна вважати, що іншомовне слово засвоюється мовою-реципієнтом не у всіх своїх значеннях, а лише у тих, що виявляються необхідними. Таким чином, у процесі освоєння іншомовне слово перетворюється зовні та внутрішньо, пристосовуючись до складної системи фонетичних, словотвірних, граматичних і смислових закономірностей мови реципієнта.

До категорії «назви професій» умовно відносимо 25 лексичних одиниць на позначення найменувань професій у різних сферах. Проаналізуємо

найбільш розповсюджені одиниці в сучасній польській та українській мовах.

Bankier – *банкiр* від англ. «banker». Морфологічно згадане запозичення змінюється за відмінками з альтернативою (*-rze; -rzy, -row* (пол.)). У словниках подається у двох значеннях: 1) власник або директор банку; 2) в азартних іграх: той, хто тримає банк.

Boss – *бос* від англ. *boss*. Слід зазначити, що в польській та українській мовах існують власні синоніми для позначення даної посади: *kierownik* – *керуючий, управитель*. Англійське написання цього слова зберегли в досліджуваних мовах, але воно набуває закінчення особисто-чоловічої форми іменника. У словниках знаходимо декілька значень: 1) директор; 2) хлопець, який має неймовірні ідеї; 3) чоловік у чудовій спортивній формі; 4) старанний учень, людина, яка подобається всім.

Biznesmen – *бізнесмен* від англ. *businessman*. Освоєно фонетично, оскільки вимова вплинула на заміну англ. *business – biznes – бізнес, man – men – мен*, і морфологічно, шляхом додавання суфікса при відмінюванні (*-nie; -ni, -now*). Також існує форма жіночого роду у польській мові, створена за допомогою додавання суфікса *-k* та закінчення *-a*. Використовують для позначення людини, що займається власним бізнесом, що має свою справу з метою отримання прибутку чи іншої вигоди.

Bizneswoman – *бізнесвумен* від англ. *businesswoman* дане запозичення освоєно лише фонетично. Тут також прослідковуємо заміну першої частини англ. *business* на *biznes – бізнес*, проте, друга частина залишилася незмінною. Морфологічного освоєння не відбулося, і ця іншомовна лексема залишилася незмінною у польській та українській мовах. Вживають на позначення ділової жінки.

Menedzer – *менеджер* від англ. *manager*. Це запозичення освоєно фонетично у мові-реципієнті шляхом транскрибування англ. *manager – menedzer*, англ. *-ana* на польській *-ene*; англ. *-g* на польській *-dz*; і морфологічно, це запозичення змінюється за відмінками (*-rze; -rowie, -row*). Серед похідних виразів від іменника *menedzer* було утворено: польський іменник жіночого роду за допомогою суфікса *-ka* (*menedzerka*); прикметник за допомогою форманту *-ski- / -ськ-* (*menedzerski – менеджерський*). У словниках подано два значення: 1) людина, яка відповідає за роботу всього підприємства, фірми або відділу; 2) менеджер співака чи артиста – людина, яка бере на себе турботу про його професійні, ділові, фінансові інтереси.

Broker – *брокер* від англ. *broker*. Слово зберегло своє написання у сучасних мовах, але зазнало морфологічного освоєння, так при відмінюванні цього слова відбуваються зміни у польській мові: *-rze; -rzy, -row*. Позначає людину, що виконує посередницькі функції між продавцем і покупцем, між страховиком і страхувальником (страховий брокер), між судновласником та фрахтувальником.

Merchandiser – *мерчендайзер* від англ. *merchandiser*, як і попереднє запозичення, лексична одиниця не зазнала фонетичних змін і зберегла написання, характерне для англійської мови. Позначає професію людини, що є представником торгової компанії у торгових мережах, відповідає за викладення товару, встановлення супутнього обладнання.

Ekonomista – *економіст* від англ. *economist*. У словнику зафіксовано два значення: 1) вчений, спеціаліст із питань економічних наук; 2) прибічник економізму (політ. іст.). Є прикладом фонетичного освоєння шляхом заміни англ. *econom* на *ekonom* – *економ*, та морфологічно, шляхом додавання закінчення *-a / -ist*.

Konsultant – *консультант* від англ. *consultant*. У цьому випадку можна говорити про повне освоєння даної лексичної одиниці в польській та українській мовах: у написанні слово змінило лише свій графічний вигляд через заміну англ. *-c* на пол. *-k / -k*. Серед похідних висловів від іменника *konsultant* було утворено: іменник жіночого роду за допомогою суфікса *-ka* (*konsultantka*) та дієслово за допомогою суфікса *-owac* (*konsultowac*). Використовують на позначення людини, яка є фахівцем у будь-якій галузі, яка працює у державній або приватній установі як особа, яка дає поради з питань своєї спеціальності.

Deweloper (пол.) від англ. *developer*. Це фізична, але частіше юридична особа, яка займається будівництвом об'єктів нерухомості для

отримання фінансової вигоди. Вони можуть займатись не лише будівництвом, а й ремонтом чи реконструкцією об'єктів нерухомості. Повністю освоєно фонетично (заміна англ. *-v* на пол. *-w*) та морфологічно, що підтверджується зміною закінчення при відмінюванні (*-rze; rzy, -row*); У словниках зафіксовано дві форми написання, англ. *developer* та *deweloper*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження показало, що запозичення є одним із активних процесів, що є характерним усім сферам життя людини. Інтенсивне запозичення англіцизмів спостерігаємо й у назвах професій. Загалом нами було виявлено 25 лексичних одиниць на найменування професій різних галузей діяльності: бізнесу, економіки, торгівлі, медіа та реклами та ін. Для назви англомовних професій характерні такі риси: у згаданій лексико-тематичній групі знаходимо в основному нові запозичення, що виникають для назви нових професій або заміни старих; більшість становлять нові найменування, що викликано розвитком суспільства у сфері торгівлі та бізнесу, формуванням рекламної промисловості; для нових назв професій лексики польської мови характерна варіативність форм, нестійкість у написанні та вимові.

Найменування професій англійського походження проходять процес фонетичного та морфологічного освоєння у польській та українській мовах, а основними формами є транслітеровані запозичення із додаванням польських і українських суфіксів, що обумовлює адаптацію англіцизмів до системи відмінювання польської мови. Щодо характеру вживання досліджуваної лексики, то через її інтернаціоналізацію, воно є виправданим і не несе загрози збереженню польської та української мов як національних, а збагачує мову країн, дозволяючи активно включатися у всесвітній процес глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1969. 607 с.
2. Григоренко О. В. Современные наименования лиц по роду занятий. Русский язык в школе. 2005. № 4. С. 76-79.
3. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. Москва: Наука, 1982. 152 с.
4. Manczak-Wohlfeld, E.: Tendencje rozwojowe wspolczesnych zapozyczen angielskich w jezyku polskim. Krakow: Universitas, 1995. URL.: <https://filg.uj.edu.pl/documents/41616/4333145/12508-Manczak-Wohlfeld.pdf> (дата звернення: 26.03.2022).
5. Słownik języka polskiego PWN. URL.: <https://sjp.pwn.pl/> (дата звернення: 26.03.2022).

СЕМАНТИКА БІЛОГО КОЛЬОРУ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

WHITE COLOUR SEMANTICS IN UKRAINIAN AND ENGLISH PROVERBS

Лучечко Т.М.,

orcid org/0000-0002-2434-6079

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри практики англійської мови

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Розвідку присвячено зіставному дослідженню асоціативного фону кольороназви *білий* в українському та англійському паремійних корпусах, які відображають особливості світоспоглядання носіїв досліджуваних мов крізь призму кольору з урахуванням їх етнокультурної специфіки.

Кольороназви розглянуто як специфічні кодифікатори дійсності, зафіксовані в мовних одиницях представниками певної лінгвокультурної спільноти з урахуванням історичного та соціо-культурного факторів, адже динамічність функціонування мовної системи зумовила різноманіття механізмів сприйняття кольору. Колоронім *білий* досліджено в зіставному аспекті на основі виявлених спільних і відмінних особливостей його мовної об'єктивації в українських й англійських пареміях з огляду на аксіологічне забарвлення конотативних значень.

У статті доведено превалювання позитивних конотацій *білого* кольору з актуалізацією спільної для обох культурних традицій семи *бездоганності* через схожі кодифікатори які належать до семантичного поля «одяг»: укр. *біла сорочка*; англ. *white stockings, white hat, white tie*. На основі образу *білої сорочки / white shirt*, хоч і спільного для обох культурних традицій, проте відмінного щодо аксіологічного забарвлення, заперечено універсальність механізмів осмислення *білої* барви у свідомості носіїв української та англійської мов. В українському паремійному просторі зафіксовано також позитивні конотації білого кольору через мовну об'єктивацію сем *найкращий, найрідніший, любий*.

У розвідці виявлено та схарактеризовано також діаметрально протилежні, а інколи, навіть, суперечливі символічні значення *білого* кольору в досліджуваних паремійних корпусах: в англійській колективній свідомості *білий* може символізувати *доброзичливу людину* на основі актуалізованого колірної дуалізму *white – black* з одного боку, та лицеміра у фразеологізмі *white sepulcher* – з іншого.

Ключові слова: паремія, кольороназва, асоціативні паралелі, паремійна вербалізація, конотація.

The paper attempts to provide a comparative study of the associative background of white colour in Ukrainian and English paroemias, which are assumed to reflect the peculiarities of the native speakers' world view through colour names concerning their ethnocultural specifics.

Colour names are considered as specific codifiers of everyday life, embodying historical and socio-cultural language changes, since the dynamics of any language system has caused the variety of mechanisms of colour perception in the consciousness of Ukrainian and English language speakers. The universal and nationally distinguished features of the proverbial verbalisation of white colour in Ukrainian and English are researched in respect of the axiological aspect of its connotations.

The article proves the prevalence of positive connotations of white colour due to the seme *impeccable* represented in both proverbial corpora under analysis through similar codifiers belonging to the semantic field "clothing": Ukr. *біла сорочка*, Engl. *white stockings, white tie, white hat*. Universal mechanisms of white colour perception by Ukrainian and English speakers are argued with respect to the image of *white shirt* common to both cultural traditions but differing in the axiological aspect of its connotations. In the Ukrainian cultural context white colour terms also seem to be positively evaluated through the semes of *beloved* and the *dearest*.

The obtained results made it possible to reveal that the figurative uses of *white* examined in the study can represent opposite and sometimes contradictive connotations. In the English proverbial corpora, white colour can symbolise a friendly and kind person based on white – black colour dualism, on the one hand, and a hypocrite in *white sepulcher* – on the other hand.

Key words: paroemia, colour name, associative background, paroemia verbalisation, connotation.

Постановка проблеми. Науковці твердять, що сприйняття довкілля відбувається через аналізатори, тобто спеціалізовані сенсорні системи. У процесі освоєння відбувається формування образу предмета або явища, що діє на аналізатор. Одинці, які фіксують перцептивні відчуття на лексичному рівні, демонструють особливості структурної та семантичної організації. Усі перцептивні відчуття, враження та суб'єктивний досвід у процесі пізнання світу людина втілювала в ритуали, обряди, словесні формули та образи

(символи) [1, с. 253]. Отож, уявлення про колір як ознаку об'єктів довкілля формується у свідомості людини на основі багатолітнього суб'єктивного зорового досвіду та згодом вербалізується в мовних одиницях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія дослідження колірної картини світу нараховує вже понад століття. Зокрема МакЛорі у 1997 році стверджував, що з 1858 року кольороназви ставали об'єктом наукових пошуків у більш ніж 3000 розвідок. Після публікації праці

Б.Берліна та П.Кея «Основи кольоронайменувань» [2] усі сучасні дослідження кольоросемантики або розвивають основні ідеї викладеної теорії, або ж заперечують їх. Новизна проведеного дослідження полягала в застосуванні зіставного підходу до аналізу матеріалу, адже, незважаючи на різноманіття колірних відтінків, Б.Берлін і П.Кей стверджували про існування універсальної колірної моделі в усіх мовах, а відтак, фіксований порядок колірної категоризації. Дослідники виділили одинадцять базових колірних категорій, що відповідають одинадцятьом кольоронайменуванням у будь-якій мові. Теорія Кея-Макденіела заперечує об'єктивне існування кольорів незалежно від об'єктів довкілля, навпаки, підкреслюючи їхню часткову опосередкованість людською біологією [2]. З.Кьовесцес наголошує на критеріях визначення основних кольорів спектру, ідентифікація яких є простішою, ніж периферійних, відтак дефініціюючи їх як базові кольоронайменування [3, с. 136]. Основним критерієм визначення базових кольоронайменувань К.Хардін вважає їхній ширший ужиток у мовленні зумовлений щоденним використанням усіма носіями мови [4, с. 75-76]. Цей критерій дав змогу виділити одинадцять базових кольоронайменувань у різних мовах. К.Хардін виокремив первинні та вторинні кольори серед одинадцяти базових кольоронайменувань: чотири унікальних хроматичних: червоний, синій, зелений, жовтий (до їх складу не входять інші кольори як перцептивні компоненти) і бінарні кольори: оранжевий, фіолетовий з перцептивними колірними складовими. Згодом об'єднавши два ахроматичних (чорний і білий) з чотирма хроматичними, дослідник виокремив групу «первинних кольорів Герінга». Вторинні кольори визначаються комбінацією назв «первинних кольорів Герінга», приміром коричневий – це темний відтінок жовтого. У більшості сучасних мов базові одинадцять кольоронайменувань формуються поєднанням первинних і вторинних базових кольорів [4, с. 75].

Постановка завдання. Відтак, у контексті сучасної лінгвістики вивчення категорії кольору в мові потребує інтегрованого підходу. Мовознавці, типологи й етимологи, досліджуючи мови, дійшли висновку про універсальні ознаки в системі кольоропозначень. Крім того, різне ставлення до певного відтінку відображається в образних висловлюваннях, фразеологізмах, прислів'ях, загадках, що існують у мові, позаяк вони акумулюють соціально-історичну, інтелектуальну й емоційну інформацію. Зіставлення кольороназв у різних мовах – один із найпопулярніших напря-

мів сучасних досліджень, що дає змогу виявити специфіку національного світосприймання. Саме ці факти й визначають актуальність наукового пошуку у даній сфері лінгвістики.

Мета розвідки – зіставне дослідження особливостей вербалізації кольоропозначення «білий» в українських та англійських пареміях.

Виклад основного матеріалу. Концепція чорного та білого як протилежних символів негативного та позитивного є поширеним явищем у фольклорі. Чорний, позначаючи морок, смерть, бруд і хаос, завжди був антиподом білого, який втілював світло, життя, чистоту та порядок. Білий і чорний відносяться до дуальних символів і мають безпосередній зв'язок з великим міфом про близнюків. Члени дуальної пари (люди, тварини, рослини тощо) мають протилежні забарвлення, що відтворює протистояння двох сфер: чорної пов'язаної з відсутністю світла, ніччю, коли активність людини знижена і вона стає беззахисною перед стихіями і хижаками, відсутністю свідомості та сном; та білої, що асоціювалась із днем, святістю та чистотою [5, с. 370].

Повною протилежністю чорного кольору є *білий*. Слово *white* (Old English *hwīt*; споріднене з Old Frisian *hwīt*, Old Saxon *hwīt*, Old Norse *hvītr*, Gothic *hveits*, Old High German *hwīz* (German *weiss*) – «сяяти, блищати, бути білим» [6, с. 608].

У сучасній англійській мові за словом *білий* закріплене значення «колір молока або свіжого снігу, утворений відбиттям видимих променів світла, найсвітліший колір, як сніг або сіль» [7, с. 56].

У слов'ян білий був джерелом світла та вогню. Білизна – символ краси, любові. На заході цей колір означає святість, чистоту, відвертість, спокій. Ще з античності білий колір мав значення відчуженості від мирського, стремління до духовної простоти. Білий одяг носили царі та жерці, що символізувало урочистість і велич. Однак білий може мати негативні конотації, співвідносячись із порожнечою, безтілесністю і смертю. Слов'яни одягали померлих у білий одяг і покривали білим саваном. У деяких племен Африки та Австралії прийнято розфарбовувати тіло білою фарбою після смерті когось із близьких. [8, с.75]. Ще в античні часи білий означав відреченість від світського та стремління до духовного. Візантійці згадували про білизна істини.

У колективній свідомості представників різних етнокультурних спільнот негативні асоціації чорного кольору пов'язані здебільшого з темрявою, водночас джерелом позитивних асоціацій білої барви прийнято вважати світло. Метафоричні

асоціації *світла* в багатьох мовах отримують в основному позитивне забарвлення незважаючи на предмет опису (емоційна поведінка, настрої, оцінка). Окрім того, основою численних релігій є асоціативна пара *добро* – *світло*, що підтверджує її культурну універсальність. Скажімо, фразеологізм *white lie* «брехня заради порятунку» [9, с. 1007] вербалізує меліоративну оцінку білого кольору. Хоч у смисловому навантаженні англійської лексеми *lie* переважає негативне значення, *обман* трактується як щось нешкідливе, безпечне та безвинне в поєднанні з лексемою *white*.

Співвіднесеність білого кольору з *бездоганністю* в англійському та українському фразеологічних фондах (як-от, англійське *white hat* «поважна та бездоганна людина, якою захоплюється суспільство» [10] *white tie* «подія, яка вимагає бездоганного, урочистого вбрання» [10], українська *біла сорочка*) визначила специфіку символізму цієї кольороназви у поєднанні з назвами одягу в українській паремії *Хоч сорочка одна, зате біла щодня* [11, с.148] та англійському прикладі *A small stain will smear white stockings* [12, с.58]. Українська *біла сорочка* експліцитно репрезентує бездоганну охайність свого власника, водночас англійські *white stockings/білі панчохи*, експліцитно вербалізуючи чепурність людини, набувають додаткових конотацій, символізуючи незаплямовану репутацію, бездоганність якої підкреслюється за допомогою метафори *small stain/маленька пляма*, адже найменший проступок у бездоганній поведінці людини інколи може викликати значний осуд. В англійській колективній свідомості образ *white shirt* може набувати значення протилежного до української *білої сорочки*. Його негативний выдтынок, який вочевидь зумовлений асоціативним поєднанням із дієсловом *finish*, мовно об'єктивований у фразеологізмі *another white shirt will finish him*, що позначає «слабку людину, яка наближається до смерті» [12, с. 53].

В українському прислів'ї *З білого легко чорне зробити, але з чорного біле – тяжко* білий та чорний експліцитно позначають не лише колірні барви, але й імпліцитно об'єктивують універсальні антагонізми добра – зла, правди – брехні, бездоганності – нікчемності. Інтерпретація *білого* кольору як символу істинності набуває яскраво вираженого позитивного спрямування на основі його конфронтації з чорним як символом хибності.

Співвіднесеність білого кольору з *бездоганністю* визначила специфіку переносного значення цієї кольороназви в українській паремії *Кожному своє і не мите, а біле* [11, с. 156], що в даному

контексті набуває подвійної конотації. По-перше, білий набуває позитивної аксіологічної спрямованості через актуалізацію семи «чистоти», спільної з прикметником *мите* і позначає щось *найкраще, бездоганне*. Відтак, аналізоване прислів'я вступає у синонімні відношення з паремією *Кожній матері своя дитина найкраща* на основі загальної семантики *бездоганності*. По-друге, *біла барва* може набувати додаткової характеристики та символізувати найріднішу людину як у паремії *Кожному своє дороге та миле* [11, с. 154] на основі семи «цінний, рідний, любий», спільної з лексемою «своє», що є з ключовою в обох прикладах.

Українська паремія *Чорне око, каре око – мину нас* відтворює ставлення суспільства до магії та темних очей як особливого символу неприязні (друга група конотативної парадигми чорного кольору запропонованої І. Голубовською). Чорні очі вважаються небезпечними, заздрісними. У чорне одягнені зловісні персонажі, поява яких передвіщає смерть [8, с. 75].

В українському паремійному просторі образ недоброчливця вербалізовано також у прикладах *Руки білі, а сумління чорне; Його зуби білі, а сумління чорне, Сорочка біленька, так душа черненька; Світло біле, так люди чорні* [11, с. 287], які базуються на чорно-білій опозиції кольорів, що пояснюється їх відображенням у свідомості українців як негативного та позитивного начал. На відміну від англійського *black heart*, яке у деяких випадках може символізувати сум та журбу, українське *чорне сумління* та *чорне око* позначають ще більш інтенсивно негативно забарвлене поняття зловісності та підступності. Актуалізований у прислів'ї фразеологізм *чорні люди* може позначати, з одного боку, трудовий народ, який належить до нижчих верств суспільства («а) російські селяни в XIV—XVII ст., які жили на так званих чорних, тобто державних, землях; чорносошні селяни; б) частина посадських людей, що сплачували державні податки, трудящі маси міського населення в XVI-XVII ст.» [13]. З іншого боку, чорні люди як і чорне сумління можуть вербально репрезентувати злісних, низьких та підступних (темне начало) на протигагу добрим, чесним та доброзичливим (світле начало) у чорно-білій опозиції колірної символіки.

У свідомості представників англійської лінгвокультурної спільноти, на відміну від української, негативний образ лицеміра асоціативно репрезентований через колоронім *білий* у фразеологізмі *whited sepulcher* «зловісна людина, яка вдає доброзичливця» [10]. Перша згадка аналізо-

ваного біблійного фразеологізму в сучасній негативній інтепретації датується 1530 р. У Євангелії від Матвія [23:27] зафіксовано образне звертання Ісуса Христа *whited sepulcher* до книжників і фарисеїв як до лицемірів [10].

Асоціативними відповідниками колірною номена *black* в англійській паремії *Two blacks do not make a white* або ж *two wrongs don't make a right* – *Злом зла не виправив, Чужий гріх свого не спокутує* [9, с. 975] виступають поняття *злодіяння* та *помсти*, що є цілком неприйнятними в сьогочасному суспільстві, і, які, вочевидь, призведуть до негативних наслідків. Колоронім *white* в аналізованому прикладі є антагоністом *black*, втілюючи доброзичливість і добрі, позитивні вчинки. Уперше перший варіант цього прислів'я був письмово зафіксований у 1721 р. Згодом у 1773 р. Т. Шатц у своєму творі «Другий Гріх» використав вираз «Two wrongs don't make a right, but they make a good excuse» [14, с. 283].

У свідомості носіїв англійської мови білому кольору властиві також символічні осмислення, що перебувають на межі нейтральної та негативної конотації, зокрема символ *white wall* у прислів'ї *A white wall is the fool's writing paper* [9, с. 1007] або ж його синонімний варіант, який належить Т. Фуллеру *fools' names like fools' faces are often seen in public places*. Біла стіна – це папір дурня: він пише на ньому своє ім'я. В аналізованому прикладі вона асоціюється із публічністю, для когось – надмірною, яка межує з марнославством, а тому негативною; а для когось, – хоч і в міру, проте небажаною, яка сприймається нейтрально.

Про негативне забарвлення білого кольору в англійській та українській фразеологіях, на думку І. Голубовської, свідчать укр. *білоручка*, що набуває негативного конотативного співзначення у будь якому контексті та англійський прикметник *white-livered* «слабодухий» [15, с. 30]. У колективних уявленнях представників української лінгвокультурної спільноти лінгв, цурання будь якої роботи, недбалість асоціюються з *білим кольором*. Паремійні одиниці *Білі руки роботи бояться, Білі руки чужу роботу люблять* [11, с. 110] експліцитно актуалізують аналізовані поняття через пару ключових елементів: *білі руки – робота*.

Негативна символіка *білого* як оманливого кольору експліцитно об'єктивована в українській

паремії *Чорний мак, та смачний, а біла редька, та гірка* [11, с. 87]. Чорно-біла опозиція як втілення негативного та позитивного у свідомості носіїв мови подана через актуалізацію протилежних конотацій з наближенням білого кольору до негативного аксіологічного вектора, а чорного – до позитивного. В аналізованому прикладі чорний колір вербально репрезентовано через позитивну конотацію лексеми *смачний*, водночас білий – через негативну конотацію лексеми *гіркий*.

Висновки. На основі проведеного аналізу українських та англійських паремійних одиниць з колірним компонентом *білий* можна стверджувати про їх відносну зовнішню (словесну) та внутрішню (смыслову) оригінальність, яка, однак, не виключає схожості механізмів осмислення об'єктів довкілля у свідомості носіїв мови, а отже, і подібність образної бази зіставлюваних паремій.

У паремійних фондах досліджуваних лінгвокультур переважають позитивні конотації білого кольору. Значна частина паремійних одиниць актуалізують спільну для обох культурних традицій сему *бездоганності*, яка вербілізується у зіставлюваних пареміях через схожі асоціативні відповідники, які належать до семантичного поля «одяг»: укр. *біла сорочка*; англ. *white stockings, white hat, white tie*. Однак подібні механізми осмислення білої барви у свідомості носіїв української та англійської мов не є традиційною універсалією, адже англійське *white shirt*, на відміну від української *білої сорочки* набуває негативного аксіологічного спрямування. Окрім того, в українському паремійному просторі зафіксовано також позитивні конотації білого кольору через мовну об'єктивізацію сем «найкращий, найрідніший, любий».

Символічні значення білого кольору в досліджуваних паремійних корпусах інколи можуть бути діаметрально протилежними, а інколи, навіть, суперечливими. Так, в англійській колективній свідомості білий може символізувати *доброзичливу людину* на основі актуалізованого колірною дуалізму *white – black* з одного боку, та лицеміра у фразеологізмі *white sepulcher* – з іншого.

У зіставлюваних мовах існують також приклади, де, приміром, білий колір у вторинному означуванні набуває нейтральної, або ж злегка негативної символіки, як-от, *білоручка, біла редька, white wall*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Телеуця В.В. Символи фольклору як засіб вербалізації відчуттів *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 40(2). С. 253–260.

2. Berlin, Brent, Kay, Paul. Basic color terms: their universality and evolution, Berkeley: University of California press, 1969. P. xi, 178.
3. Kövecses, Zoltán. Metaphors of anger, pride, and love. A lexical approach to the structure of concept. Amsterdam: Benjamins. Pragmatics and Beyond, 1986. VII: 8. 155 p.
4. Hardin, Clyde. Explaining Basic Color Categories. In: Cross-Cultural Research, 2005. Vol. 39 No. 1, P. 72-87.
5. Малишева-Кочубей М. В. Білі та чорні символи у сучасній канадській поезії. *Молодий вчений*, 2016. № 6(33). С. 369-372.
6. A Concise Etymological Dictionary of the English Language / ed. by Walter W., Skeat M. A. New York : Harper and Brothers Publishers, 1882. 617 p.
7. Хокинс Д. Толковый словарь английского языка Oxford. М.: АСТ, 2008. 556 с.
8. Клименко О. Л., Горанова Ю. В. Національно-культурна специфіка вербалізації колірної картини світу. *Нова філологія*: зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. № 55. С. 73–77.
9. Англо-український фразеологічний словник / уклад. Баранцев К. Т. К. : Рад. школа, 1969. 1051 с.
10. Merriem-Webster dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/white%20hat>
11. Українські прислів'я та приказки / уряд. С.В.Мишанич, М.М.Пазяк. К.: Дніпро, 1984. 389 с.
12. Wilkinson P.R. Thesaurus of traditional English metaphors. 2-nd edition. Routledge. Taylor and Francia group. London and New York, 2002. 2034 p.
13. Словник української мови : в 11 т. / [редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. [Електронний ресурс] / URL: <http://sum.in.ua/s/chornyj>
14. Manser M. H. The Facts on File. Dictionary of Proverbs. / associate editor, Fergusson R., Pickering D. New York : An Inprint of Infobase Publishing, 2002. 499 p.
15. Голубовська І. Колірна семантика у когнітивно-культурологічному висвітленні. *Studia Slawistyczne. Etnolingwistyka I Komunikacja Miedzykulturowa*. 3. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2016. S. 25–42.

РОЗДІЛ 6 ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82(100)'06.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.43>

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ПОЕТИКАЛЬНА РИСА ТА МАРКЕР КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

GASTRONOMICAL DISCOURSE OF POPULAR LITERATURE AS A POETIC FEATURE AND A MARKER OF CULTURAL IDENTITY

Іванишин М.В.,

*orcid.org/0000-0002-4219-104X**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри світової літератури та славістики**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

Мета роботи полягає у розкритті ролі та функцій використання в текстах масової літератури гастрономічних образів, їхнього семантичного навантаження та сюжетоутворювального потенціалу та емоційного впливу на читача. Основними методами дослідження стали композиційний, структурно-стильовий, частково імагологічний та жанровий. У результаті дослідження розкрито естетичний потенціал гастрономічного дискурсу в сучасній світовій масовій літературі; виявлено його значний потенціал в конструванні тексту, розкритті ідейного задуму; проаналізовано гастрообрази з огляду на їхню роль у розкритті культурної ідентифікації героїв на прикладі романів Дж. Колган «Різдво в «Капкейк-кафе» та Н. Джордж «Меленька паризька книгарня». Інтерес масової літератури до кулінарного дискурсу пояснюється появою в європейській культурі кав'ярень та кави як гастро-соціального феномена, популярністю самої масової літератури, зацікавленістю соціумом гастрономічними телешоу. Спостережено, що використання їжі в художніх практиках масових текстів відбувається на рівні стереотипного сприйняття культурних кодів інших культур, гастрономічні образи стають формантами ідентичності героїв та сприймання ними інших. Досліджено гастрономічний дискурс аналізованих романів з огляду на його конструювання тексту, створення оригінальних метажанрових утворень, емоційного впливу на читача, підкреслення культурної, релігійної, національної ідентичності героя. Акцентовано на прийомах використання їжі в романах з точки зору конструювання саме масової літератури, котра твориться за певними жанровими канонами. Кулінарні символи та образи в аналізованих романах постають як стереотиповані, використовуються впізнавані іншими культурами коди англійської, американської та французької культур. Їжа в сучасній масовій літературі набуває все більшої популярності і виконує різноманітні естетичні функції. В аналізованих романах масової літератури вона стає формантом композиції тексту, «зшиванням» тексту, маркером нових метажанрових утворень, ідентифікує характери та ментальність героїв через харчові уподобання чи концепцію готування і споживання, передає їхні емоційні стани, маркує свій / чужий світ, через неї передаються культурні відмінності в глобалізованому світі тощо.

Ключові слова: їжа, гастрообрази, смакові образи, кулінарна література, масова література, кулінарний дискурс.

The purpose of the work is to reveal the role and functions of the use of gastronomic images in the texts of popular literature, their semantic load plot-forming potential, and their emotional impact on the reader. The main research methods were compositional, structural and stylistic, partly imagological and genre. As a result of the research, the aesthetic potential of gastronomic discourse in modern world popular literature is revealed as well as its significant potential in the construction of the text and the disclosure of the ideological plan. Gastronomic images were analysed given their role in revealing the cultural identification of the characters on the example of the novels by J. Colgan «Christmas at the Cupcake Cafe» and N. George's «The Little Paris Bookshop». The interest of popular literature in culinary discourse is explained by the appearance in European culture of coffee shops and coffee as a gastro-social phenomenon, the popularity of popular literature itself, the public interest in gastronomic TV shows. It is observed that the use of food in the artistic practices of popular texts occurs at the level of stereotypical perception of other cultural codes. Gastronomic images become forms of characters' identity and their perception of others. The gastronomic discourse of the analysed novels is studied in view of its construction of the text, creation of original meta-genre formations, emotional influence on the reader, and emphasis on the character's cultural, religious, and national identity of the character. Emphasis is placed on the methods of using food in novels from the point of view of popular literature's construction, which is created according to certain genre canons. Culinary symbols and images in the analyzed novels appear as stereotyped, using recognizable codes of English, American and French cultures. Food in modern mass literature is becoming increasingly popular and performs a variety of aesthetic functions. In the analyzed novels of popular literature it becomes a formant of text composition, «stitching» of text, a marker of new meta-genre formations, identifies characters and their mentality through food preferences or the concept of cooking and consumption, conveys their emotional states, marks their / others' worlds, differences in the globalized world, etc.

Key words: food, gastronomic images, taste images, culinary literature, mass literature, culinary discourse.

Постановка проблеми. У сучасному осмисленні жанрової (масової) літератури та культури значного поширення набуває використання таких понять, як «гастрономічний дискурс», «поетика їжі», «їжа як соціокультурний феномен», «кулінарна література», «харчова поетика», «їжа як метафора», «смакові метафори», «семіотика їжі» («їжа як знак»), «гастрономічні образи як складова художньої мови», «їжа як знак і символічна надбудова».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гастрономічний дискурс, їжа як об'єкт дослідження цікавлять соціологів [1], культурологів [2], а також літературознавців [3], [4] на чий дослідження ми опиралися в нашій статті.

Досліджуючи у своїй дисертації суспільне життя крізь призму гастрономічних детермінант, Ніколенко В. зазначає, що «гастрономічна культура, їжа, продовольчі товари прямо або опосередковано, на свідомому або несвідомому рівні детермінують життя кожної особи, соціальної групи, спільноти, держави, впливають на моделі їх поведінки/діяльності й отримують у процесах життєзабезпечення означених суб'єктів додаткові імпульси для свого розвитку» [1, с. 58]. Автор будує дослідження з огляду на те, що в сучасній науці гастрономія стає евристичним концептом. Література ж як складова суспільного життя, як активна форма фіксації буття в часі теж активно використовує цей концепт для вирішення різних естетичних завдань. Попри поширеність осмислення гастрономії в різних сферах людського життя, комплексного дослідження щодо функцій їжі при конструюванні тексту масової літератури немає. Частково розкриває літературні завдання гастрономії в тексті дисертація Буркової П. у тезі про кулінарні рецепти в художніх творах, «котрі є складовою частиною основних подій тексту і відображають реальну дійсність відповідної епохи» [5].

Постановка завдання. Масова література користується, за нашими спостереженнями, гастрономією для: 1) конструювання тексту; 2) створення оригінальних метажанрових утворень; 3) емоційного впливу на читача; 4) підкреслення культурної, релігійної, національної ідентичності героя. Саме ці питання слугуватимуть нам об'єктом дослідження при розгляді теми в художніх практиках сучасного світового масового письма. Розглянемо проблему використання та функціонування гастрообразів у сучасній масовій літературі на прикладі кількох романів (Дж. Колган «Різдво в «Капкейк-кафе», Н. Джордж «Маленька паризька книгарня»).

Виклад основного матеріалу. Уже саме використання слів «кава», «шоколад», «вино», «кафе» тощо пробуджує певну емоцію, відтак активно використовується сучасною масовою літературою в назвах книжок, що є почасти маркетинговим ходом («Кафе втраченої молодості П. Модіано, «Кафе на краю світу» Дж. П. Стрелекі, «Кава з кардамоном» і «Шоколад з чилі» Й. Ягелло, «Щасливі люди читають книжки і п'ють каву» А. Мартен-Люган, «Смажені зелені помідори в кафе «Зупинка» Ф. Флегг, «Кафе маленьких чудес» Н. Барро, «Шоколад» і «Ожинове вино» Дж. Гарріс, «Шоколадна ятка в Парижі» Дж. Колган тощо). Це можна пояснити тим, що в сучасній культурі кава і кав'ярні стали гастрономічно-соціальним феноменом. Замінивши у європейській культурі вино після XVII століття, кава «стала одним із гастрономічних маркерів переходу від суспільства традицій до нових капіталістичних відносин і, як наслідок, формування нового формату організації суспільного простору» [1, с. 216].

Дослідниця «кулінарної прози» як нового жанру в українській масовій літературі С. Філоненко інтерес до такого дискурсу пояснює популярністю в сучасному літературному процесі самої масової літератури, котра характеризується «поступовим заповненням усіх її без винятку ніш – від дамського роману й бойовика до non-fiction» [4, с. 142], а також низкою позалітературних чинників, зокрема телевізійних кулінарних ток-шоу. Дж. Колган, конструюючи текст за допомогою рецептів, уже з перших розділів відсилає читача до популярної телекулінарки Делії Сміт, котру дещо іронічно називає святою, маючи на увазі її неймовірну популярність: *«І хоча поки що її не канонізували...колись у Ватикані це питання вирішиться як проста формальність»* [6, с. 52].

Використання їжі в масовій літературі підпорядковане її жанровим канонам. С. Криворучко, протиставляючи елітарній, виділяє такі маркери масової літератури, як «чистий жанр», «анти-академізм» на рівні систематизації матеріалу, використання «технік попередньої літератури», «схематичний сюжет», «комерційний успіх», відсутність ідіостилю автора, натомість орієнтованість на середню літературну норму тощо [7, с. 33], а «естетичними засадами масової літератури є розважальність, комерційний успіх, жорсткі структурні умови тексту» [7, с. 32].

У творі Колган Дж. «Різдво в «Капкейк-кафе»» їжа стає формантом поетики, композиції, маркером ідентичності героїв, створює атмосферу Різдва. Авторка користується у зображенні

сприймання їжі певними впізнаваними стереотипами (глінтвейн, червоно-зелене оздоблення, подарунки, різдвяний календар з цукерками, розрахований на усі дні Адвенту тощо), що є характерним для масової літератури.

Старий світ Англії протиставляється новому, американському, через гастрообраз *капкеків* / *кексів*, симетричним є і хронотоп – час адвенту в кав'ярні Лондона і Нью-Йорка. Головна героїня Іссі ображається, що Остін її хлопець, присилає їй подарунок американські *капкейки*, бездоганні за формою, однак не такі якісні за складом, як у її пекарні, адже виготовлені у промислових масштабах, не з домашніх продуктів. Тим самим підкреслюється відчуження коханого, котрий в іншому світі, на нього «полює» інша дівчина, в іншому кафе Нью-Йорка. Саме в цьому місті оселилася мати героїні, котра покинула її в дитинстві на дідуся, а тепер, приславши листівку, зізнається, що поміняла віру, стала ортодоксальною юдейкою і тепер замість Різдва святкує Хануку.

Як зазначає Плюта О., «кулінарні символи залучають людину в ціннісний простір конкретної культури, активізують пізнання нею світу, кодуєть результати цього пізнання» [2, с. 217], тому продуктивним для зображення відмінностей старого і нового світу є випічка і ведення кондитерського бізнесу загалом. Приватний бізнес Іссі називається «*Капкейк-кафе*», проте неодноразово в тексті цей гастроном протиставляється «*кексові*» як опозиція американське / англійське. Англійськість та тяглість традиції підкреслюється і підготовкою до Різдва: випічка за давніми рецептами, постійні згадки про дідуся, котрий створив цей бізнес, включення до тексту рецептів імбирних пряників, різдвяних шоколадно-вишневих тістечок, традиційних кексів, глінтвейну. Антураж Різдва створюється в тексті постійною згадкою оздоб у червоно-зеленій гамі, а також прикрашанням страв гілками омели та падуба – символами англійського святкування (адже ялинка тут з'явилася під впливом німецької традиції лише в XIX столітті): «*Перл поклала на тарілку один інжирний і чотири журавлиних капкейки, прикрашені листям падуба...*» [6, с. 132]. Особливо таке прикрашання було розраховане на туристів.

У книжці з рецептами для своїх працівників Іссі написала: «*Якщо я використовую рецепт зі Штатів, знаю, що для британців він буде надто солодкий, натомість французькі страви захопляться підсолодити*» [6, с. 51]. Під час відвідин Нью-Йорка на званій вечері Іссі пропонують міцніший напій, аніж іншим: «*Не шкодуй джину, вона ж англійка*» [6, с. 166], їй видається, що

американці за столом думають про англійців як пияків. Також через їжу передаються і відмінності в поглядах на економіку: американці на званій вечері не розуміють концепції пекарні Іссі, адже в макроекономічних вимірах вона не прибуткова, на що героїня виголошує емоційну промову на захист якості її продуктів та вдячності покупців супроти прибутку.

Тема втрати традицій, розмивання меж культурних і релігійних ідентичностей розкривається не тільки через опозицію до інших культур, а й через зображення політики всередині своєї країни. Це демонструє діалог Іссі та Керолайн у школі, де має відбутися різдвяна шкільна вистава. Керолайн з обуренням згадує назву Зимоваль («*Winterval* – термін, вжитий міською радою Бірмінгема на позначення всіх свят у період із середини жовтня до середини січня як прояв політкоректності» [6, с. 119] як «*невдалу спробу політкоректності*» [6, с. 119]. Ведучий свята вітає усіх і бажає «*щасливого Різдва, Хануки, Зимовалю та Кванзи, що вам більше до вподоби*» [6, с. 119], сама ж традиційна шкільна різдвяна вистава перетвориться на альтернативну – «*Казку про прибульця*» [6, с. 120], бо, як зазначає Іссі, «*це державна школа, тож не лише ми, а всі платять податки*».

Різдво у школі зображене як вихолощене, занадто політкоректне, позбавлене сакральності. Безглуздими видаються Іссі виступи дівчаток у відвертих костюмах, танці білих лебедів, проповідь про чужинця тощо. Символічною деталлю *глінтвейн*, «*гарячий й трохи терпкий*», у пластиковому посуді, котрий Іссі купує перед виставою, а потім, після виступу підлітка Дарні, брата її хлопця Остіна, його п'є й Керолайн: напій у пластику як ерзац, як і вистава, що не має жодного стосунку до Різдва. Учень має виступити з промовою про захист довкілля (це на Різдво!), адже еко-свідомість є трендом серед сучасних цінностей, і авторка тонко іронізує з цього. Саме голосом підлітка, що має важкий характер (авторка його маргіналізує, бо «нормальний» учень не посміє би мати свою, відмінну від учителів і суспільства думку, такий собі своєрідний блазень), в тексті виражається думка про безглуздість підміни традиційних цінностей концептами екологістів: «*Усі ті байки про те, як врятувати дощові ліси й захистити біорізноманіття для майбутніх поколінь.... Ви розумієте, що все це маячня, і я теж це знаю. Кожен китаєць хоче мати холодильник, кожен індус – кондиціонер.... Тож замість того, щоб просторікувати про переробку пластикових пляшок – що не більше, ніж жарт, бо якби дійсно*

хотіли позбутися плячок, у них не продавали б воду, – ми могли б...» [6, с. 122]. Така опозиційна позиція до офіційної політики хлопчика у нього від мами, котра була соціалісткою і, за спогадами брата Остіна, куховарити не любила, *«утім вона терпляче готувала їм непоказні овочеві рагу й тушковане м'ясо із сочевицею»* [6, с. 142].

Емоція сорому після цієї скандальної промови супроводжується приготуванням разом з Керолайн кавово-яєчного напою *«ег-ног»*, котрий *«викликав в Іссі відразу, та згодом вона підсіла на нього»* [6, с. 122]. Спогади ж Керолайн про свою школу теж мають гастрономічний характер: там вона навчилася, *«як їсти паперові серветки, коли страшенно зголоділа», «як вдавати в ресторані, немов замовляєш картплю фрі, а потім в останню мить передумати»* [6, с. 123].

Маркером ідентичності героїв, їхніх характеристик, поведінки є харчові уподобання. Гламурна Керолайн постійно на дієті, вічно заклопотана підрахунком калорій, навіть для відвідувачів кафе. Навіть із своїм залицяльником вона посварилася тільки тому, що він запропонував їй купити *«сандвіч з беконом»*. Акценти на такій увазі до здорової їжі як тренду розставляються авторкою з іронією: Керолайн цікавить здорова їжа вкупі з модними брендами, дизайнерськими речами, стильним оформленням. Шістнадцятий розділ, присвячений цій героїні, розкриває її через приготування суперфуду – *«Пирога-сюрприза із бруквою від Керолайн»* з корисних інгредієнтів: грибів, редису, цибулі, брюссельської капусти, проте до нього треба, за коментарем авторки, *«обкурити будинок індійськими пахощами і замовити піцу»* [6, с. 235].

Іссі іронічно сприймає нові форми споживання їжі. Так, до офісних працівників, котрі пришли по замовлення м'ятних тістечок та торта *«Червоний оксамит»* вона звертається: *«Не розтовчть їх об офісне приладдя, поки вишукуватимете найкращі ракурси для фото»* [6, с. 134].

У романі *«Маленька паризька книгарня»* Н. Джордж використання смакових образів має стереотипний характер і слугує відтворенню впізнаваних французьких культурних маркерів та кодів – кухня, лавандові поля, прованська кухня, багети, круасани, соуси, кохання, виноградники, поля долин річок тощо. Це пояснюється тим, що текст написаний англійською мовою німецькою письменницею, тому Франція тут виступає як тло для фабули і розгортання сюжету, а частотність вживання французьких культурних маркерів, пов'язаних із їжею, роблять роман емоційно привабливим для масового читача. Тема культурної

ідентифікації героїв через їжу, а також стереотиповне сприймання національної кухні інших народів активно вивчається сучасним гуманітарним дискурсом і має міждисциплінарний характер. Так, культуролог Плюта О.П. стверджує, що *«їжа та кухня виступають носієм соціальної спадковості ... слугують засобом ідентифікації індивіда з тією чи іншою національною та соціальною спільністю, стаючи маркерами національної ідентичності та засобами асоціативних характеристик певного народу. Підтвердженням цього є факти асоціації найуживаніших традиційних страв із певними країнами»* [2, с. 218]. Досліджуючи сучасну німецьку літературу через їжу як антропологічний та інтеркультуральний вимір Маценка С. стверджує, що *«у межах інтеркультуральної комунікації поза увагою не залишаються й національні стереотипи, які посилено виражають усталені кулінарні упередження. Як наслідок, літературні роздуми про харчові уподобання й антипатії, практики приготування й аранжування їжі є плідними із культурно-контрастивною та інтеркультуральною перспектив»* [3, с. 140].

Роман *«Маленька паризька книгарня»* сконструйований на емоції від читання (концепція книгарні месє Жана Одинака – продавати книги як ліки, отож він створив книгарню-аптеку зі старого корабля в Парижі, на Сені, відтак навчився тонко вловлювати стан покупців і пропонувати різні книги на різні життєві випадки, враховуючи психічні стани покупців та їхні життєві потрясіння), однак кулінарний дискурс теж слугує створенню атмосфери французькості. Загалом у тексті спостерігаємо симбіоз емоцій, котрі дають книжки, запахи, їжа і кохання.

Месє Одинак, головний герой роману, згадує, як батько вчив його поводитися з жінками: *«Не пропонуй їм: «Може, пообідаємо?» Відразу запитуй: «Що тобі приготувати?» Зможе вона сказати «Ні»? Не зможе»* [8, с. 65]. Отож шлях до серця Катрін він прокладає через вишукану вечерю, *«червону кефаль», «свіжу зелень», «вершки від круторогих норманських корів», «запашні груші й вино»*: *«Скоро шибки запітніли, газове полум'я шипіло під каструлями й сковорідками. Біле вино, цибуля-шалот і вершковий соус тушкувалися, а у великій пательні в оливковій олії рум'янилася картопля, посипана розмарином і сіллю»* [8, с. 68].

Кохання зрілих Жана та Катрін зароджується в процесі приготування вечері, їжа набуває соціального характеру, зближує їх, а відтак їхні почуття переростають у пристрасть. Катрін розлучена, Жан втратив кохану давно, поки що вони чужі один одному, але через спільне приготування

їжі і дуже інтимне її споживання не за етикетом, з тарілок, швидко стають близькими: *«Він і далі готував соус, а Катрін шматочок за шматочком тушкувала в ньому рибу. Вони їли просто зі скоровідок...»* [8, с. 69].

Гурманство як ментальна риса французів тут переноситься на процес читання. Роман загалом про книжки, однак не про трансльовані ними ідеї, а про емоції, які вони породжують. Месьє Одинак є книжковим гурманом, він вишукує особливі книги, мандруючи *«зі Стамбула до Стокгольма, із Лісабона до Гонконгу»* [8, с. 318] і пише свою «Енциклопедію емоцій», де на літеру «К» є стаття про кухонну втіху – *«відчуття, що на плиті тушкеться смачна їжа, вікна запітніли і що будь-якої миті ваша кохана людина сяде за стіл разом із вами і, смакуючи запашині страви, щасливо дивитиметься у ваші очі»* [8, с. 328]. Читання, запахи і смак їжі часто творять у тексті синтетичні образи, чуттєві емоції сприймаються як одне ціле.

Головному герою треба вирішити життєве питання, пов'язане з минулим, він разом із молодим письменником мандрують на своєму кораблі-книгарні, за гроші часто слугують книжки, ними розраховуються і за їжу, зокрема в пекарні.

Річковий шлях на південь Франції є туристичним маршрутом, достатньо облюбований туристами, тому життя в прибережних поселеннях стереотипно сприймається як легке й безтурботне, сповнене постійного свята.

«У пекарні на церковній площі рум'янощока й весела дочка пекаря виймала з печі багети й круасани. Відчувалось, що вона щаслива», адже це така прекрасна, природня місцина, де відбуваються «кулінарні конкурси» і «свята врожаю» [8, с. 134]. Стереотипізоване сприймання французької культури гурманство, кухню, запахи Провансу посилюється метажанровими трансформациями – включенням рецептів до структури тексту.

Висновки. Їжа в сучасній масовій літературі набуває все більшої популярності і виконує різноманітні естетичні функції. В аналізованих романах масової літератури вона стає формантом композиції тексту, «зшиванням» тексту, маркером нових метажанрових утворень, ідентифікує характери та ментальність героїв через харчові уподобання чи концепцію готування і споживання, передає їхні емоційні стани, маркує свій / чужий світ, через неї передаються культурні відмінності в глобалізованому світі тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ніколенко В. В. Гастрономічні детермінанти суспільного життя: соціологічний вимір. Дис. на здобуття наук. ст. док. соціолог. наук – 22.00.01 – теорія та історія соціології. Дніпропетровськ, 2015. 442 с.
2. Плюта О. Їжа та кухня в системі ціннісно-ментальних символів культури. Питання культурології. 2019. № 35. С. 214 – 225.
3. Маценка С. Інтеркультуральні виміри їжі в німецькій літературі (на прикладі роману К. Петерса «Ресторан Міцуюк»). Питання літературознавства. Випуск 79, 2010. С. 139 – 147.
4. Філоненко С.О. Література плюс кулінарія: формування нового жанру масового письменства. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. I. С. 141–151.
5. Буркова П.П. Кулінарний рецепт як особий тип тексту (На матеріалі російського і німецького мов) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19, 10.02.01 / Полина Павловна Буркова. Ставрополь, 2004. 212 с.
6. Колган Дж. Різдво в «Капкейк-кафе»: роман. Пер. з англ. Оксана Дятел. Київ: РІДНА МОВА, 2021. – 296 с.
7. Криворучко С. Література країн Західної Європи межі ХХ – ХХІ століття: підручник. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 248 с.
8. Джордж Н. Маленька паризька книгарня; пер. О. Захарченко. Київ: Наш формат, 2016. 352 с.

**ОБРАЗ МАТЕРІ У ТЕТРАЛОГІЇ «ТРУДОВА КНИЖКА МАТЕРІ»
МИКОЛИ ТОМЕНКА**

**IMAGE OF MOTHER IN TETRALOGY 'MOTHER'S WORK RECORD CARD'
BY MYKOLA TOMENKO**

Томенко О.М.,

orcid.org/0000-0001-9528-8358

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри культури та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*

У статті розглядається ідея створення та образна канва поеми «Трудова книжка матері», її центральний образ – образ матері, який виступає об'єднавчим для всіх розділів поеми. Визначається місце і роль поеми у творчості поета Миколи Томенка та в контексті сучасної української літератури. Розкривається основна тема тетралогії – образне осмислення подій колективізації, голодомору-геноциду українського народу у період 30-50-х років ХХ століття.

Проаналізовано частину розділів книги першої тетралогії, які найяскравіше ілюструють епоху та в яких образ матері виведений об'ємно, емоційно-напружено, психологічно-концентровано. Наголошено, що до кожного розділу поеми поет добирає як епіграф рядки із трудової книжки. Як наслідок, сухі цифри виливаються у пекучі образи, які емоційно і правдиво висвітлюють історію глуму над українською нацією. Серед них: «Віяла мати жито», «Накидала гній», «Місила глину», «Копала канавки», «Накидала попіл», «Зрізала капусту», «Ніч над буряками», «Верстат», «Жала жито», «В'язала жито», «Коноплі», «Соняшники» та інші. Це ті роботи, які сьогодні здаються якоюсь божевільною вигадкою, але в ті часи вони були щоденною жорстокою реальністю.

Наголошується, що роль цього твору в сучасній українській літературі є надзвичайно важливою, оскільки образ матері як берегині українського роду є наскрізною метафорою, символічним ключем, яким поет відкриває двері у світ жахливого минулого, спотвореного комуністичним режимом повоєнного дитинства, у світ рабського приниження людини, плюндрування моральних засад буття, традицій, віри, любові до рідного краю. На таких творах потрібно вчитися, щоб пам'ятати минуле і не повторювати помилок у майбутньому

Ключові слова: трудова книжка, образ матері, колгоспна праця, сталінський тоталітаризм, голодомор-геноцид, колективізація, трудовдень.

The concept of creating, and an image outline of 'Mother's Work Record Card' Poem, as well as its central image – the image of the mother, unifying all sections of the poem – are considered in the article. The place and role of the poem among the creative works of poet Mykola Tomenko and in the context of modern Ukrainian literature are determined. The main theme of the tetralogy is revealed - figurative comprehension of the events of collectivization, Famine, genocide of the Ukrainian people in the period of the 1930s-1950s.

A part of the tetralogy first book sections have been analyzed, those that the most vividly illustrate the epoch and where the image of the mother is presented in a voluminous, emotionally tense, psychologically concentrated way. It is emphasized that for each section of the poem the poet attaches an epigraph that are selected lines from the work record card. As a result, the cold figures turn into burning images that emotionally and truthfully describe the history of the Ukrainian nation abuse. Among them: "Mother is Winding Rye", "Pitchforking Manure", "Tempering Clay", "Digging ditches", "Scooping Ashes", "Cutting Cabbage", "Night over Beets", "Workbench", "Cutting Rye", "Sheaving Rye", "Hemp", "Sunflowers" and others. These are the works that seem today to be a crazy fiction, but were a daily cruel reality in those days.

It is emphasized that the role of this creative work in the modern Ukrainian literature is extremely important, because the image of the mother as the protectress of the Ukrainian family is a pervasive metaphor, a symbolic key the poet uses to open the door to the world of horrible past, the post-war childhood distorted by the communist regime, to the world of slavish human humiliation, destruction of moral principles of existence, traditions, faith, love for the native land. One should learn from such works in order to remember the past and not repeat mistakes in the future

Key words: work record card, image of mother, work in collective farm, Stalin totalitarianism, famine – genocide, collectivization, work day.

Постановка проблеми. Контекстуальний аналіз центрального образу тетралогії «Трудова книжка матері» здійснюється в площині творчості поета Миколи Томенка та літературного й історичного зрізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дана тема не розглядалася комплексно, а лише в контексті творчості поета. У статті ми спиралися на дослідження академіка М. Жулинського

[3], літературознавця М. Наєнка, [4] Д. Білоуса[2], Е. Бабчук [1], В. Неволова, А. Бурлуцького, Д. Головка та інших, які аналізували творчість поета від початку 60-х років ХХ століття, акцентуючи на багатогранності таланту М. Томенка як поета, дитячого драматурга, публіциста, поета-пісняра, блискучого дитячого письменника, автора неперевершеної малої прози, – називаючи «Трудову книжку матері» – вершиною творчості письменника.

Постановка завдання. Завдання цієї розвідки – висвітлити образ матері як наскрізний у поемі «Трудова книжка матері», ідею та історичний контекст створення даного твору, а також образи-символи поеми, які стали архетипами сталінського тоталітарного режиму. Проаналізувати резонанс поеми в літературному та читацькому колі.

Виклад основного матеріалу. Микола Томенко належить до покоління шістдесятників. Проте дослідники творчості поета рідко акцентують на цьому увагу. На наше переконання, покоління шістдесятників окреслюється не лише іменами, внесеними до шкільної програми, але є набагато ширшим. Тому ми хочемо в даній статті розширити коло шістдесятників, з якими творив і спілкувався поет. Це і Петро Засенко, Дмитро Чередниченко, Дмитро Онкович, Володимир Забаштанський, Вадим Пепа та багато інших, які зробили чималий внесок у розвиток української літератури.

Перша книга Миколи Томенка «Дика груша» вийшла у 1968 році і була високо оцінена Олесем Гончаром та Петром Панчем, які заявили про прихід в літературу поета з новим естетичним баченням.

В даному дослідженні ми проаналізуємо ідею створення та образну канву першої книги із тетралогії – поеми «Трудова книжка матері», яка створювалася, за словами самого поета понад 30 років. І змогла з'явитися лише на початку 90-х років ХХ століття з приходом Незалежності України як обвинувальний вирок всій радянській тоталітарній системі.

Основною темою тетралогії «Трудова книжка матері» є образне осмислення подій колективізації, голодомору-геноциду українського народу у період 30-50-х років ХХ століття.

Ідея написання даної книги виникла із маленької трудової книги колгоспниці, матері поета, яку передали письменникові односельчани через кілька років після смерті матері. Цей документ фіксував зароблені трудовні у колгоспі в часи радянської колективізації. Для поета він став справжнім потрясінням і відкриттям. За тими цифрами і датами він «...вивчав Матір» [5, 15]. Адже мати поета померла у віці 56 років від каторжної колгоспної праці. Як з'ясувалося згодом, після виступу поета на Українському радіо на початку 1990 років, за такою ж трудовою книжкою стояла доля всіх матерів України. Таких трудових книжок були мільйони, і кожна з них фіксувала рабську працю, запроваджену радянською системою у період колективізації.

За словами радіожурналістки Емми Бабчук [1 с. 28], яка запросила поета на радіопередачі

«Суботні зустрічі», рядки поеми прозвучали вироком системі. Шквал дзвінків заповнив ефір. Слухачі плакали, згадували страждання своїх матерів. А потім сотні листів, в яких були викладені мінітрагедії маленької української родини, які, як стало зрозуміло, вилилася в загальнонаціональну катастрофу планового винищення української нації. «Спасибі Вам, дорогий Миколо Даниловичу, за біль серця, за гірку сльозу над могилами наших матерів, яких передчасно загнали туди непосильні норми, що поклалися на них, - писала Раїса Трохимівна Гончарук із Вінниччини. – Проплакала цілий день. Що бачили наші матері за життя? Страшно було слухати, що довелося винести їм на своїх плечах. Доземно вклоняюся вам від імені тисяч дітей колгоспних невірниць, і дозвольте вважати вашу поему пам'ятником на їх страждених могилах» [1, с. 28-29]. Позбавлені паспортів та засобів до існування, отримуючи або не отримуючи (в разі хвороби) пайку хліба чи зерна. Через усю поему трудова книжка матері проходить як реальний звинувачувальний документ і як узагальнений художній образ. Вона – найчесніша з усіх книжок, за словами самого поета [5, 16].

Поет вивів узагальнюючий образ Матері, за яким стояли тисячі інших матерів, які зранку до ночі стояли в квадраті колгоспного поля.

Цей твір був високо оцінений як літературознавцями, так і звичайними українськими читачами. Так, відомий український письменник Дмитро Білоус зазначав: «Є твори непроминальні, значущі, такі, що відображають не лише певні явища життя, а й саму епоху» [2, с. 120]. До кожного розділу поеми поет добирає як епіграф рядки із трудової книжки. І сухі цифри виливаються у пекучі образи, які емоційно і правдиво висвітлюють історію глуму над українською нацією. Це і «Віяла мати жито», «Накидала гній», «Місила глину», «Копала канавки», «Накидала попіл», «Зрізала капусту», «Ніч над буряками», «Верстат», «Жала жито», «В'язала жито», «Коноплі», «Соняшники» та інші. Це ті роботи, які сьогодні здаються якоюсь божевільною вигадкою, але в ті часи вони були щоденною жорстокою реальністю, яка заганяла матерів у круті глиняні заміси, щоб вижати з них останні сили:

Надривать жили в глині...

ЦЕ ВИ, МАМО, ВИ

НЕ ПІДВОДИТЕ ГОЛОВИ...

Бо ноги в замісі

Годин уже вісім... [5, с. 18].

І за таку тяжку працю людина отримувала 200 грамів дерті на день. Тому поет порушує тему

справедливості, людської гідності, а також повного безправ'я жінок в Україні, адже чоловіки в більшості не вернулись додому і увесь тягар лягав на плечі матерів. Автор щораз пише слово Мама з великої літери, віддаючи пошану за всі перенесені муки.

Як зазначає відомий літературознавець, академік Микола Жулинський «образ матері як берегині українського роду є наскрізною метафорою, символічним ключем, яким поет відкриває двері у світ жахливого минулого, спотвореного комуністичним режимом повоєнного дитинства, у світ рабського приниження людини, плондрування моральних засад буття, традицій, віри, любові до рідного краю» [3, с. 131].

Так, аналізуючи першу книгу тетралогії, можемо відтворити історію колгоспного минулого українців, яка фіксує різні види роботи, виконуваних матерями. Відповідно до запису у трудовій книжці 25 лютого 1951 року вони накидали гній, за 6 возів якого нараховано 0,9 трудоводня, а 26 лютого - 8 возів за 1,2 трудоводня. Це в лютому, на пекучому морозі, коли гній треба просто рвати із замерзлої купи, коли «руки до держака прикипають у матері...» [5, с. 16]. Це ж треба було вигадати таку роботу саме взимку, коли той гній нікому не потрібний, і не дорахувати навіть сотої до цілого трудоводня.

В іншому розділі «Копала канавки» автор змальовує протилежну картину – в спеку, коли земля аж тріщала під сонцем і дощу не було кілька місяців, матерям загадали копати канавки у твердому ґрунті:

П'ятдесят метрів крем'яного поля!

Хитається Мама на лопаті,

Як на вітрі тополя... [5, 23].

А ще гасло нагадує: «Не виконав норми – не йди з поля!» Маленькі діти помагали мамі в спеку ловити в пляшки довгоносиків, щоб не знищили урожай. Отак використовувалася і дитяча праця, яка не оплачувалася.

Ще один розділ, за яким стоїть емоційна картина, вихоплена поетом із сільського життя, називається «Здала попіл», за пів центнера якого отримала лише 0,75 трудоводня. А топити бідним матерям не було чим – про дрова чи торф можна було лише мріяти, то й несли до печі у люті морози то кізяки, то лозу чи корчі, бадиління очерету чи соняшники. А з них попелу не назбираєш багато, а державі – дай. І її не цікавило, звідки візьметься той попіл. Дітям було тепло на лежанці, з морозу сміялися, але до ранку хата вистигала, і тоді було мамі не до сміху.

Один із найдраматичніших, на нашу думку, розділів поеми називається «Ніч над буряками». Не вкладається в голову нашому поколінню, хто

і як вигадував ті клятві норми і як змушували їх виконувати, тримаючи у страху і покорі людей, які не могли спротивитися виконанню тих каторжних завдань, бо тут же їх могли віддати до суду. Ця тема образно охоплена поетом в іншому розділі «Поштограма «Віддати до суду»».

Трагічною напругою охоплений розділ «Крик над безоднею», який розкриває тему дітей війни, яка, на нашу думку, дуже актуальна і сьогодні, в час російсько-української війни, яка триває в Україні. Це дуже страшний життєвий досвід брата Євгена, який, будучи підлітком, хотів допомогти визволенню села від німців, і допоміг визволителям роздобути човна для переправи. А сам, тікаючи від переслідувань до сусіднього села, підірвався на міні. Бідна мати мусіла виходжувати його, щодня долаючи десятки кілометрів до лікарні, адже дитина лишилася без ноги.

Концентрація художньо-емоційної напруги передана в образі матері, яку б'є серед поля голова колгоспу. Цей розділ – «Били матір серед поля» – як вирок людському лицемірству і жорстокості, бо ж били матір за в'язку гнилої соломи, що несла з поля дати худобині, яка ревіла з голоду. І били СВОЇ, яким імперія дала владу і наган у руки, свої, що жили поруч, «свої чухмарики, - // телепні вухаті, - // в сто раз гірші // від чужого // затятого ката» [5, 87].

Навіть коні відвернулись,

Бо їм боляче було дивитися...

А він бив, сатана,

У спину і в груди,

Бив ногами й кулаками,

Маленьку, беззахисну

Жінку

За день до Різдва Христового...

Упала в сніг...

І в снігу бив... [5, 88].

Третя книга тетралогії «Трагічні етюди» повністю побудована на архівних матеріалах та історичних документах, свідченнях очевидців, на листах-відгуках про часи голодомору, геноциду, репресій та колективізації (1921-1922, 1932 – 1933, 1937, 1947, 1949 рр.). Ця книга є виразом-осудженням комуністичному режиму. І наскрізним образом невмирущості, доброти та жертвності у цій книзі є образ української жінки як символу української долі.

У книзі прочитуємо образи-символи, які з простих повсякденних понять перетворилися на код повоєнного покоління: колгосп, веретено, полотно, трудовдень, облігація, сепаратор, поштограма, тридцять третій, фінагент, об'їждчик,

гектари... Жорна деспотизму і тиранії закрутилися. «Добровільна здача зерна», про яку йдеться у Постанові ЦК за підписом Сталіна від 1 січня 1933 року [5, с. 228], і за яку не будуть застосовані репресії - це витрушування останніх зернин, які могли залишитися схованими від тоталітарної машини. І їх потрібно було віддати, і нікого не цікавило, як вижити без хліба. Слідом за цією постановою ішли поштограми, телеграми, листи до ЦК, де звітувалося про кількість вмерлих, а хто ще дихав – того віддавали до суду.

Висновки. У даній статті ми проаналізували лише декілька розділів поеми, аби окреслити

поетичний образ матері, розкритий у «Трудовій книжці матері» М.Томенка, який, на нашу думку, є найсильнішим на сьогодні у сучасній українській літературі та означили історичний контекст створення даного твору.

Якщо історія подає лише сухі цифри та дати, за якими стоять певні події, то книга Миколи Томенка емоційно та образно торкається душі кожного, хто прочитає її, і навіть сьогоднішнє покоління, для якого за словом «трудо-день» нічого не стоїть, починає розуміти ту епоху краще, адже книга внесена до вивчення у шкільну програму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабчук Е. А. Теплий. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів.* Київ : Щек, 2017. С. 22-29.
2. Білоус Д. Г. Важка дорога до правди. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів.* Київ : Щек, 2017. С.120- 124.
3. Жулинський М. Г. Білі автографи української долі. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів.* Київ : Щек, 2017. С.130 - 135.
4. Наєнко М. К. Проголосував би й сам Шевченко. *Повертаюсь сьогодні до себе. Микола Томенко в колі друзів.* Київ : Щек, 2017. С. С.34-47.
5. Томенко М. Д. Трудова книжка матері : епічно-психологічна поема народного болю. Київ : Фенікс, 2008. 307 с.

Наукове видання

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 22
Том 2

Коректура • *Надія Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Наталія Кузнецова*

Формат 64x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 28,6. Замов. № 0522/179. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.